

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტი

თ. ყაუხჩიშვილი

სტრაბონის გეოგრაფია

ცნობები საქართველოს შესახებ

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

1957

შინაარსი

	80
წინასიტყვაობა	VII—VIII
შესავალი	1—62
სტრაბონის „გეოგრაფიის“ წყაროები	5—14
ცნობები საქართველოს შესახებ .	14—25
სტრაბონის ტერმინოლოგია	25—62
სტრაბონის გეოგრაფია	63—225
I წიგნი	65—81
II წიგნი	82—95
III წიგნი	95
IV წიგნი	96
V წიგნი	96—97
VI წიგნი . .	98—99
VII წიგნი .	99—102
VIII წიგნი .	102—103
IX წიგნი	103—105
X წიგნი	105
XI წიგნი	106—198
თავი I .	106—110
თავი II	110—127
თავი III	127—130
თავი IV	130—135
თავი V	136—142
თავი VI .	142—145
თავი VII . .	145—150
თავი VIII	150—158
თავი IX	158—161
თავი X	161—162
თავი XI	163—171
თავი XII	171—176
თავი XIII . .	176—185
თავი XIV	185—198
XII წიგნი	199—217
თავი I	199
თავი II	199—200
თავი III	200—216
თავი IV	216
თავი VIII	217

XIII წიგნი .	218
XIV წიგნი .	218—223
XV წიგნი .	223—225
XVI წიგნი	225
XVII წიგნი	225
ვარიანტები	226—233
საძიებლები	234—301
პირთა სახელები	234—248
ხალხების, ტომებისა და გვარების სახელები .	249—266
გეოგრაფიული სახელები	267—301
უმთავრეს შეცდომათა გასწორება	302

წინასიტყვაობა

წინამდებარე ნაშრომში „სტრაბონის გეოგრაფია“, დამუშავებულია და მთლიანად თარგმნილი „გეოგრაფიის“ XI წიგნი. ხოლო დანარჩენი 16 წიგნიდან გამოკრეფილია საქართველოს შესახებ მასალა. XI წიგნი შეიცავს ბევრ მნიშვნელოვან ცნობას საქართველოს ისტორიისათვის, მაგრამ ამასთან ერთად იქ ვხვდებით მასალას, რომელსაც საქართველოს ისტორიის შესწავლისათვის უშუალო გამოყენება არა აქვს. ამდენად, შეიძლებოდა წინამდებარე გამოცემაში მთლიანად თარგმნილი XI წიგნიდანაც დანარჩენი 16 წიგნის მსგავსად მხოლოდ ცალკეული ადგილები მოგვეტანა და მაშინ დაცული იქნებოდა ერთგვარობა—მთელი „გეოგრაფიიდან“ მხოლოდ საქართველოს შესახებ ცნობები იქნებოდა გამოკვეყნებული. მაგრამ რადგანაც სტრაბონის „გეოგრაფია“ ქართულად არ გვაქვს, ამიტომ ვამჯობინე ერთგვარობის პრინციპი დამერღვია და სხვა „წიგნების“ ფრაგმენტებთან ერთად გამომეცა ერთი მნიშვნელოვანი „წიგნი“ მაინც მთლიანად. გამოცემა უეჭველად მოიგებდა, რომ XII წიგნიც ასევე სრულად ყოფილიყო წარმოდგენილი, მაგრამ ტექნიკური მიზეზების გამო ამის გაკეთება ვერ მოხერხდა. გამოცემაში პარალელურად არის მოცემული ბერძნული და ქართული ტექსტები. ბერძნული ტექსტი უახლესი გამოცემებიდან (ჯონზი, მაჯნეკე) არის გადმობეჭდილი. თუ დედნის გაგების მიმართ ჩემს რამდენიმე ცალკეულ შენიშვნას არ მივიღებთ მხედველობაში, ამ ნაწილს (ე. ი. ბერძნულ ტექსტს) დამოუკიდებელი კვლევისა და სიახლის პრეტენზია არც შეიძლება ჰქონდეს: ის მოტანილია მხოლოდ იმისთვის, რომ მკითხველს (მკვლევარს) საშუალება მიეცეს ცალკეული ადგილების ორიგინალთან კიდევ ერთხელ შემოწმებისა.

წინამდებარე შრომის შესავლიდან ზოგი ნაწილი ცალკეული წერილების სახით აღრევე იყო გამოკვეყნებული, მაგრამ ამათუიშ სახით ისინი მაინც დაეტოვე ამ გამოცემაშიც, რადგან მასში მინდა თავმოყრილი იყოს შეძლებისდაგვარად სრულად, რაც გაკეთებულა სხვების თუ ჩემ მიერ სტრაბონთან დაკავშირებით ძველი საქართველოს ისტორიის შესწავლის ასპექტში.

დასასრულ მინდა რამდენიმე შენიშვნის გაკეთება ჩემივე თარგმანის მიმართ: ივ-დაბლობებიანი საკუთარი სახელები ქართულად ჩვეულებრივ მაქვს ე-დაბლობებით (*Μένανδρος*—მენანდრე *Φρίξος*—ფრიქსე; თუმცა ზოგჯერ დატოვებულია ბერძნული დაბო-

ლოებებიც მაგ., ჰომეროსი, მედოსი...), ამ შემთხვევაში ვხელმძღვანელობდი ბერძნული სახელების ქართულად გადმოცემის რეალურად არსებული ტრადიციით (როგორცაა Πησλιδ—პავლე, Πέτρος—პეტრე), მაგრამ ეგებ უმჯობესი ყოფილიყო, დამეტოვებინა -იც, რადგან მეტ წილად საქმე გვაქვს არც თუ ისე გავრცელებულ და წიგნური გზით შემოსულ სახელებთან.

ბერძნული წ გადმოცემული მაქვს ქართულად მეტწილად „ზ“-თი, იშვიათად „ძ“-თი (მაგ., ჯაყი—ძიგები). ო მაქვს ხან „ზ“-თი, ხან „ქ“-თი. სტრაბონის დროისათვის ბერძნულ ბგერათა გადმოცემაში უკვე შეიმჩნევა ის ცვლილებები, რაც მერე, ბიზანტიური ხანიდან საბოლოოდ მკვიდრდება ენაში, მაგრამ მაინც მგონია, რომ სტრაბონის დროისათვის უმჯობესი იქნებოდა კლასიკური ნორმების დაცვა (ე. ი. წ ყოფილიყო ყოველთვის „ძ“ და ო კი „ქ“), მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ასევე ტრადიციის ძალით ველარ დავწერე „ქ“ (მაგ., სიტყვაში ომსაჰაჰ). ამან გამოიწვია ერთი და იგივე ბგერის ასე სხვადასხვაგვარი გადმოცემა ქართულად.

როდესაც საქმე ეხება გეოგრაფიულ სახელთა გადმოცემას, მე ჩვეულებრივ ქართულადაც იმ ფორმას ვტოვებ, როგორც იყო ბერძნულში (მაგ., ალაზონიოსი, სევსამორა, ჰარმობიკე...). გამოინაკლის წარმოადგენს ΚΝραჰ—მტკვარი, და Σαραπαναჰ—შორაპანი. თუმცა სადავო არაა ამ ორი ბერძნული სიტყვის გაგება, მაგრამ ასე მგონია, სჯობდა, დამეტოვებინა აქაც „კიროსი“ და „სარაპანა“.

ქართულ თარგმანში აზრის სიცხადისათვის ეხმარებ კვადრატულ ფრჩხილებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს სიტყვა ბერძნულ ტექსტში ან არაა, ან ნაცვალსახელია მის მაგივრად.

საძიებლები ერთი შეხედვით შეიძლება არა თანაბრად დამუშავებულად მოგვეჩვენოს. მაგ., მთელი სტატიია „ალბანიაზე“ და არაფერია „ევროპაზე“. საქმე ისაა, რომ „ალბანია“ (და მისი მსგავსი სხვა ბევრი სიტყვა) უშუალო მიზანი იყო ამ შრომის დამუშავებისას. სტრაბონს თუ კი სადმე რამე ჰქონდა მის შესახებ, ყველაფერი გაშოკრებულია. ამის საფუძველზე საძიებელშიც შესაფერი მასალაა წარმოდგენილი. რაც შეეხება „ევროპას“ (და მისთანათ), მის შესახებ სტრაბონს, რა თქმა უნდა, ბევრად მეტი უწერია, ვიდრე „ალბანიაზე“, მაგრამ ჩვენი ტექსტის საფუძველზე ბევრს ვერაფერს ვიტყვით მის შესახებ, ხოლო ზოგადი სტატიების წერა „ევროპაზე“ აქ სრულიად უადგილო იყო.

სტრაბონი და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ

ბერძენ მწერალთა შორის, რომელთაც საქართველოს შესახებ დაგვიტოვეს ცნობები, სტრაბონი ჩვენში ერთი ყველაზე უფრო პოპულარულთაგანია. რაც მისი ცხოვრების შესახებ ვიცით, სპეციალისტთა მიერ ძალიან დადამტკიცებულია მისივე თხზულებიდან („Geographica“) და, დამატებით, ბიზანტიელი ლექსიკოგრაფების შრომებიდან (იხ. სვიდას ლექსიკონში სიტყვა Παιδύσις და სტეფანე ბიზანტიონელის ლექსიკონში სიტყვა 'Αμαρεια).

მისი ცხოვრების სხვადასხვა თარიღის დადგენა ხდება შრომაში გაბნეული ისტორიული ამბებისა და ცალკეული გამოთქმების მიხედვით.

კერძოდ, დაბადების წლის განსაზღვრაში გვეხმარება ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა: ααμ' ἤμαξ, εἰ' ἦσαν, μακρὰ παρ ἡμῶν და სხვ. ამის მიხედვით სტრაბონი დაიბადა ძვ. წელთაღრიცხვის 64/63 წლების ზამთარში ქ. ამასიაში (პონტოში), ხოლო გარდაიცვალა ახ. წელთაღრიცხვის 18 წლის შემდეგ 23/24 წლებამდე. წარმოშობა მას საკმაოდ ბრწყინვალე აქვს, განსაკუთრებით დედის მხრივ. მაგ., დედის მხრივ სტრაბონის დიდედის პაპა ყოფილა დორილაოსი, მითრიდატე პონტოელის სარდალი; ამავე დიდედის ბიძა (უფრო ზუსტად მამის ბიძაშვილი) ასევე დორილაოსი — მითრიდატე პონტოელის (ევპატორის) სარდალი და კომანის ქურუმი; დედის ბიძა მამის მხრიდან, მოაფერნე, — მითრიდატე ევპატორის დიდი მოხელე და მახლობელი. მამის მხრივ პაპა აფნიატე რომაელთა ბატონობის დამკვიდრებამდე 15 ციხე-სიმაგრეს განაგებდა, ხოლო რომაელთა ბატონობის დროს ოჯახი ასევე საკმარის კეთილდღეობაში ყოფილა. ამის შედეგად და ბრწყინვალე ბუნებრივი მონაცემების საფუძველზე, სტრაბონი თავისი დროისათვის მეტად განათლებულ პიროვნებად გვევლინება. მისი მასწავლებლები იყვნენ სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ადგილას (ნისეში, ალექსანდრიაში, რომში) არისტოტელემ ნისელი — რიტორიკასა და გრამატი-

კაში, პერიპატეტიკოსი ქსენარქოს სელევკიელი კილიკიიდან და გრამატიკოსი ტირანიონ ამისელი, რომელმაც გაუღვიძა აგრეთვე გეოგრაფიისადმი სიყვარული. ძველი წყაროები და თანამედროვე მკვლევრები სტრაბონს იხსენიებენ ფილოსოფოსად, ისტორიკოსად და გეოგრაფოსად. ნამდვილი ფილოსოფოსი ის, რა თქმა უნდა, არ ყოფილა, მაგრამ ჰქონდა საფუძვლიანი განათლება და თვლიდა თავს სტოიკოსად. თავი ფილოსოფოსად მიაჩნდა (და არა ისტორიკოსად ან გეოგრაფოსად).

რომაელთა ლაშქრობების თანამედროვეს, სტრაბონს, თავის სიცოცხლეში ბევრი მოგზაურობა შეხვედრია, ერთი — როგორც მეცნიერ-მკვლევარსა და წარჩინებულ პირთა (მაგ., ელიუს გალუსის) მხლებელს და მეორე — როგორც წარგზავნილ პირს, დესპანს. თავის მოგზაურობათა შესახებ თვით წერს, რომ მოიარა ქვეყნები „ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῶν ἁπᾶν Σαρδόνια τόπων τῆς Τυρηνίας“ და „ἀπὸ τοῦ Ἐβζέσιου μέχρι τῆς Ἀλβανίας ἕρως“ (II, 5, 11). ამ განცხადებათა გარდა, თვით მისი შრომის განხილვიდან ჩანს, რომ სხვადასხვა დროს მას უმოგზაურია მცირე აზიაში, პონტოს სანაპიროებზე, ეგვიპტეში, იტალიასა და მის სანაპიროებზე, კორსიკასა და სარდინიაში, საბერძნეთში (კორინთო), ერთი სიტყვით, ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებსა და ახლო აღმოსავლეთში.

ამ საკითხების კიდევ უფრო დაზუსტებაც შეიძლება: სავა-რაუდოა, რომ სტრაბონი ყოფილა კოლხიდაშიც. ვფიქრობ, ამის საბუთად გამოდგება შემდეგი ადგილები მისი „გეოგრაფიიდან“.

I, 3, 8 მოგვითხრობს იმის შესახებ, თუ რას შვრებიან მდინარეები, შავი ზღვის ნაპირას, როგორ ჩამოაქვთ შლამი, და შემდეგ მოჰყავს ფაზისის მაგალითი: „შლამის დაგროვება ხდება მდინარეთა შესართავებთან, როგორც, მაგალითად, ისტროსის შესართავთან, ე. წ. სტეთოსთან, სკვითების უდაბნოსთან და სალმიდესოსთან, თუმცა ამას სხვა დინებებიც ახდენენ. ხოლო ფაზისის მახლობელი მიდამოები, კოლხიდის სანაპირო, ქვიშიანი, დაბალი და რბილია; ასევეა თერმოდონტთან და ირისთან მთელი თემისკირა, ამჰონთა დაბლობი და სიდენის დიდი ნაწილი“; ან კიდევ II, 1, 11: „სანაოსნო გზა ამისოდან კოლხიდაში რომ აღმოსავლეთისაკენაა, ამას ამტკიცებენ ქარები, წელიწადის დროები, ნაყოფი და თვით მზის ამოსვლა...“.

რა თქმა უნდა, სტრაბონს ეს ყველაფერი შეეძლო სცოდნოდა წერილობითი წყაროების საშუალებით ან სხვათა სიტყვის მიხედვით. მაგრამ რაკი ჩვენ ვიცით მისი მანერა წერისა (ის ჩვეუ-

ლებრივ ასახელებს ავტორებს, ვისი შრომითაც უსარგებლია, და თუ არ ასახელებს, მაინც ამბობს: „ასე ამბობენ“, „ნათქვამია“ და სხვ.¹, ამიტომ საფიქრებელია, რომ ამ ადგილების მხილველი თვითონ არის, ეს ცნობები მას უშუალო დაკვირვებების შედეგად შეუკრებია².

საკითხი, თუ სად დაასრულა სტრაბონმა თავისი სიცოცხლე და სად დაწერა თავისი Geographica, დადგენილი არაა. Niese ფიქრობს, რომ იგი ბოლოს რომში ცხოვრობდა და იქ გარდაიცვალა, Pais-ის აზრით მწერალი ბოლოს თავის სამშობლოში ცხოვრობდა, თავისი შრომა იქ დაწერა და მიუძღვნა პონტოს დედოფალს, პითოდორისს; ე. პონიგმანი და მასზე უწინ პ. მაჯერი სტრაბონის უკანასკნელ საყუდლად ჰიპოთეზურად ნეაპოლს მიიჩნევენ და ა. შ.

სტრაბონის სახელით ორი ნაწარმოები არის ცნობილი: ერთი არის მისი ძირითადი შრომა Ἰστορικῆς Γεωγραφικῆς, შემდგარი 47 წიგნისაგან და დაწერილი დაახლ. 27 — 25 წლებში. აქ მიმოხილულია ალექსანდრე მაკედონელის ეპოქა, ძირითადად კი 144 წლიდან მოყოლებული ამბები, ე. ი. პოლიბიოსის ისტორიის გაგრძელებას წარმოადგენდა. სამწუხაროდ, ეს შრომა დღესდღეობით მხოლოდ 19 ფრაგმენტის სახით არის წარმოდგენილი. მეორე შრომა არის Γεωγραφικῆς, რომელიც მთლიანად არის ჩვენამდე მოღწეული და, თუ აქა-იქ ტექსტს მკირე რამ აკლია, ეს ცალკეული ხელნაწერების დაზიანებულობის მიზეზით.

შრომის დაწერის თარიღი ცნობილი არ არის, ჩანს, ავტორს მასალა ხანგრძლივად ჟგროვებია და შრომა დაუწერია „ისტორიის“ შემდეგ. „გეოგრაფიის“ დაწერის თარიღის გარკვევა ხერხდება შრომაში დაცული სხვადასხვა რეალიების მიხედვით. მაგ., IV, 6, 9 ნათქვამია: რაც ნორიკების (დუნაისპირეთის ტომია) თავდასხმას ბოლო მოუღეს ტიბერიუსმა და დრუზმა, უკვე 33 წელი გავიდაო. ნორიკის პროვინციის შემოერთება მოხდა ძვ. წ.

¹ მაგ., XI, 14, 13 მდ. არაქსის შესახებ აკრიტიკებს ჰეროდოტეს და ამ საკითხში მის თანამოაზრე კალისტენეს, მოჰყავს სხვა ცნობები უავტოროდ, მაგრამ ამბობს: *φασι, νομιζοισσι* და სხვ.

² გავიმეორებ ხელოვნურად ცნობილ ადგილს (II, 5, 11), სადაც სწერია: „ჩვენ თვით დაგვიკლია დასავლეთის მიმართულებით არმენიიდან ტირენიის ადგილებამდე, რომლებიც სარდინიის პირდაპირ მდებარეობენ, ხოლო სამხრეთისაკენ — ექსინიდან ვითოპიის საზღვრამდე“. აქ ზუსტად არაა დასახელებული ექსინის რა პუნქტებია დავილი, მაგრამ თავისუფლად შეიძლება წარმოდგენა, რომ მას ექსინის აღმოსავლეთი სანაპირო უნაზავს.

15 წელს, ე. ი. ამ ადგილის წერის დროს არის ახ. წ. 18 წ. V, 3, 8 — მწვერვალზე არის ოქტავიანუს ავგუსტუსის ქანდაკება, ხოლო ქვემოთ არის სამარხავები, თვით მისი, მისი ნათესავების და შინაურებისა (ე. ი. ახ. წ. 14 წლის შემდეგაა ეს ადგილი დაწერილი). VI, 4, 2 — ახლა (vsv) მემკვიდრე ოქტავიანუს ავგუსტუსისა, ტიბერიუსი, არის კეისარი და ზრუნავს ქვეყნისათვის (ე. ი. კვლავ ახ. წ. 14 წლის შემდეგი დროის ამბავია). XIII, 2, 3 — მარკუს პომპეუსი ახლაც ითვლება ტიბერიუსის ერთ-ერთ უახლოეს მეგობრად (ჩანს, უკვე ტიბერიუსის კეისრობის ხანაა). XIII, 4, 8 — ჩვენი თანამედროვე ჰეგემონის (კეისრის) ტიბერიუსის შემწეობით ბევრი ქალაქი აღდგა.

ამგვარად, ის ადგილები, რომლებიც რეალურ მითითებას შეიცავენ თარიღზე, ახ. წ. 14 წლის შემდეგ დროს არის დაწერილი, როდესაც სტრაბონი 70 წელზე მეტისა იყო. 18—19 წლები დაწერის თარიღად (როდესაც ყველაზე მეტად არის სავარაუდებელი „გეოგრაფიის“ ტექსტის საბოლოო რედაქცია სტრაბონის მიერ) ჰ. ჯონზს სარწმუნოდ არ მიაჩნია იმ მოსაზრების გამო, რომ 80 წლის მოხუცი (სტრაბონი) ამოდენა მუშაობას ვერ შესძლებდაო¹.

ვფიქრობ, რომ შრომა საბოლოოდ დამუშავდა ტიბერიუსის დროს (სტრაბონის თხზულებაში აშკარად ჩანს ტიბერიუსის განდიდების სურვილი, ე. ი. ტიბერიუსი კეისარია და ეს საჭიროა), მაგრამ მისი ნაწილები ოქტავიანუს ავგუსტუსის კეისრობის დროსაა დაწერილი, რაც დასტურდება სტრაბონის პირადი, მეტისმეტად თავყანისმცემლური, დამოკიდებულების საგანგებო გამოშვლებით.

Γεωγραφικὰ Στελλεβὰ 17 წიგნისაგან და ამ წიგნებში ძირითადად თემატიკა ასეა განაწილებული: I—II წიგნებში ავტორი ეხება ზოგად საკითხებს: ავტორის მიზანი, გეოგრაფიის დანიშნულება, მისი კავშირი ფილოსოფიასა და ასტრონომიასთან, ფიზიკური გეოგრაფიის დებულებები, წინამორბედ და თანამედროვე ავტორთა კრიტიკა. III—X წიგნებში ევროპის ქვეყნებია აღწერილი. XI—XVI წიგნებში — აზიისა. XVII წიგნში კი აფრიკის აღწერილობაა მოცემული.

წინამდებარე შრომის საგანს წარმოადგენს სტრაბონის „გეოგრაფია“, განსაკუთრებით, მისი XI წიგნი. ვისაც საქმე ჰქონია

¹ The Geography of Strabo, vol. I, 1917, p. XXVL

„გეოგრაფიის“ ხელნაწერებთან, აღნიშნავენ: „Если большинство сочинений древности не мало пострадало от времени, от невежества и небрежности читателей, переписчиков и владельцев рукописей, если в большинстве сочинений существуют более или менее значительные пробелы, или позднейшие вставки, или перестановки и искажения отдельных слов, то текст Страбоновой Географии подвергся совокупному разрушительному действию всех этих случайностей“ (Ф. Г. Мищенко, География Страбона... М. 1879, стр. V). მიუხედავად ასეთი განწყობილებისა სტრაბონის ხელნაწერების მიმართ, მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ხელნაწერთა რიცხვი არც თუ ისე მცირეა და მათი შეჯგერების საფუძველზე შესაძლებელი გახდა ამოღენა და ასე გამართული ნაწარმოების აღდგენა და დადგენა. ხელნაწერთა რიცხვი დაახლოებით 30-ს უდრის, აქედან უძველესი ხელნაწერი არის X ს-ის დასასრულისა, ე. წ. epitome Palatina (ჰაიდელბერგური № 398), ე. ი. შემოკლებული რედაქცია მთელი შრომისა. სრულ ტექსტთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია cod. Parisinus, 1397, XII ს-ის ძეგლი, გადატანილი ფლორენციიდან პარიზში მარია მედიჩის მიერ. ეს ხელნაწერი შეიცავს პირველ ცხრა წიგნს. ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესო II ნახევარი შრომისა კვლავ რამდენიმე ხელნაწერთაა წარმოდგენილი, მათ შორის აღსანიშნავია ვენეციის ხელნაწერი, ე. წ. cod. Marcianus, 640, XIV საუკუნისა.

დასასრულ, 1875 წელს, რომის მახლობლად, გროტაფერატის სააბატოში აღმოჩენილ იქნა სტრაბონის „გეოგრაფიის“ შემცველი VI ს-ის პალიმფესესტი, სადაც „გეოგრაფიის“ ტექსტი დაფარულია რელიგიური ხასიათის თხზულებებით. გამოცემებში ეს უძველესი ხელნაწერი გამოყენებული ჯერ არსად არის.

სტრაბონის „გეოგრაფიის“ გამოცემათა შორის აღსანიშნავია A. Meineke-ს გამოცემა 1860—66 წლებისა და შემდეგ არა ერთგზის გადაბეჭდილი. ჩემთვის ცნობილი უკანასკნელი გამოცემაა H. Jones-ისეული, ლონდონი, 1917—1932 წწ.

სტრაბონის „გეოგრაფიის“ წყაროები

სტრაბონის თხზულების კითხვის დროს ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ იგი არაჩვეულებრივი ხალისით იმოწმებს სხვადასხვა ავტორებს და მოჰყავს ვრცელი ციტატები მათი შრომებიდან, როგორც სპეციალისტები ფიქრობენ, საზოგადოდ

ბეტისმეტად კეთილსინდისიერად. იგი აქა იქ ეკამათება კიდევაც ამა თუ იმ მწერალს და მის აზრს უპირისპირებს მეორისას, ან თავის საკუთარს, იძლევა მათ შეფასებას (დადებითსა თუ უარყოფითს). ამდენად, სტრაბონის შესწავლისას ერთ-ერთი საკვანძო საკითხი არის მისი წყაროების საკითხი: ავტორს ბევრი ქვეყანა, რომელსაც აგვიწერს, თვით არ უნახავს, ამიტომ მოჰყავს მის შესახებ სხვათა აზრი, ე. ი. იმისათვის რომ ესა თუ ის ცნობა კარგად გამოვიყენოთ, უნდა ვიცოდეთ თუ ვისია, როდინდელია ის, ე. ი. აუცილებელია პირველი წყაროს დადგენა. ამ საკითხში პირველ რიგში თვით სტრაბონი გვშველის და მასზე დაყრდნობით — სხვადასხვა მეცნიერები. სტრაბონის წყაროების კვლევას დაახლოებით 80 წლის ისტორია აქვს. ყველაზე ვრცელი, საფუძვლიანი გამოკვლევა ე. ჰონიგმანს ეკუთვნის, აქვეა მიმოხილული მისი წინამორბედი მკვლევრების მონაპოვარიც (Pauly-Wissowa's RE IV A, 79—155).

სტრაბონის წყაროთა დაჯგუფება შეიძლება ორად: მისი თანამედროვე ავტორების თხზულებები და მასზე ადრე არსებული მწერლების შრომები.

სტრაბონს თანამედროვე ისტორიკოსთაგან ძირითადად შემდეგი ავტორები ჰყავს გამოყენებული:

1. ტიმაგენე ალექსანდრიელი დამოწმებულია ორჯერ: IV, 1, 13, სადაც გადმოცემულია კეპიონის ასულთა თავდასასვალი და XV, 1, 57-ში, სადაც მოთხრობილია ინდური იგაეები.

ტიმაგენე ალექსანდრიელი ძვ. წ. ა. I საუკუნის მოღვაწეა, დაიბადა დაახლ. 80 წელს, იგი არის ავტორი ოქტავიანუს ავგუსტუსის „ისტორიისა“, „სამეფო წიგნისა“ და „ღიაღობოსების ისტორიისა“. ყოველ შემთხვევაში პირველი ამ შრომათაგანი გამოიყენა სტრაბონმა.

2. I საუკუნის გამოჩენილი მოღვაწე აზინიუს პოლიონი „გეოგრაფიაში“ ერთხელ ჰყავს დამოწმებული სტრაბონს: IV, 3, 3, სადაც ეკამათება აზინიუს პოლიონს რაინის სიფართოვის საკითხში. აზინიუს პოლიონი იყო ავტორი „ისტორიისა“, გრამატიკული თხზულებებისა და ტრაგედიებისა.

3. სტრაბონის თანამედროვე მოღვაწე იყო ნიკოლოზ დამასკელი (დაიბადა ძვ. წ. ა. 64 წელს), რომელსაც იგი ერთხელ ახსენებს: XV, 1, 73 (ნიკოლოზ დამასკელი ანტიოქიაში შეხვედრია ავგუსტუსთან წარგზავნილ ინდოელ დესპანებს). ნიკოლოზ დამასკელს დაუწერია „მსოფლიო ისტორია“, „ავტობიოგრაფია“, ფილოსოფიური და საბუნებისმეტყველო შრომები, ტრაგედიები და

კომედიები. სტრაბონი იყენებს ამ თხზულებათაგან ან „მსოფლიო ისტორიას“ ან „ავტობიოგრაფიას“, ან ორივეს ერთად.

4. სტრაბონის ერთ-ერთ წყაროდ მის თანამედროვეთა შორის ასახელებენ კვინტუს დელიუსს, რომელიც იყო ანტონიუსის ლეგატი და ავტორი პართელთა ომის ისტორიისა. ფაბრიციუსი შრომაში — „Theophanes von Mitylene und Quintus Delius als Quellen der Geographie des Strabon“ ასაბუთებს, რომ XI და XVI წიგნებში დელიუსის შრომიდან მოტანილი 11 ფრაგმენტი გვხვდება. ე. ჰონიგმანი იმის გამო, რომ სტრაბონმა ლათინური სუსტად იცოდა, ხოლო კვინტუს დელიუსის შრომა ლათინურადაა დაწერილი, უარყოფს ამ მოსაზრებას და სარწმუნოდ მარტო ის მიაჩნია, რაც უშუალოდ „გეოგრაფიაში“ არის, სახელდობრ: XI, 13, 3-ში დამოწმებულია დელიუსი, როგორც მეგობარი ანტონიუსისა და აღმწერელი ანტონიუსის ლაშქრობისა პართების წინააღმდეგ. ე. ი. ჰონიგმანის აზრით, დელიუსის შრომას სტრაბონი უშუალოდ არ იცნობდა, ისე კი იცოდა მისი არსებობა და სხვათა სიტყვით მისი შინაარსი.

5. განსაკუთრებით საინტერესოა ჩვენთვის სტრაბონის უფროსი თანამედროვე თეოფანე მიტილენელი, მონაწილე პომპეუსის ლაშქრობისა და ავტორი საისტორიო თხზულებისა, რომელშიაც აღწერილია მითრიდატეს მესამე ომი 73 წელს. სადაც კი სქირდება სტრაბონს პომპეუსის ლაშქრობათა შესახებ ლაპარაკი მცირე აზიასა და კავკასიაში, იყენებს ხოლმე თეოფანეს. 5-ჯერ ის დამოწმებულიც ჰყავს, ოთხჯერ XI წიგნში (XI, 2, 2; 5, 1; 14, 4; 14, 11) და ერთხელ XII წიგნში (3, 28) („ასევე ფიქრობს თეოფანე მიტილენელი“, „თეოფანე... მოგვითხრობს“, „რომელთაც... თეოფანე უწოდებს ხის (ქიებს)“, „თეოფანეს განსაზღვრით“, „ამიტომ უწოდა მას თეოფანემ სინორია“...).

6. სტრაბონის წინა თაობის მეცნიერთა რიგს ეკუთვნის პოსიდონიოსი (140—56 წწ.), რომელიც ანტიკურ სამყაროში არისტოტელეს მერე უდიდეს მეცნიერად იყო მიჩნეული. იგი იყო ავტორი მრავალი სხვადასხვა ხასიათის თხზულებისა, როგორიცაა: „ისტორია“ (პოლიბიოსის შრომის გაგრძელებას წარმოადგენდა — 144—86 წლების ამბებს შეიცავდა), „Περὶ ἀξέων“, „მეტეოროთების“ და სხვ. პოსიდონიოსს მიაწერენ პომპეუსის ლაშქრობათა აღწერას (და ვისაც ეს ასე მიაჩნია, თვლის, რომ სტრაბონმა ის გამოიყენა კავკასიის გეოგრაფიისათვის). მაგრამ ეს კითხვის ქვეშ არის დაყენებული. მაგ., ე. ჰონიგმანს მიაჩნია, რომ პოსიდო-

ნიოსს ასეთი შრომა არც ჰქონია. აზრი იმის შესახებ, რომ პოსიდონიოსს პომპეუსის ლაშქრობათა აღწერილობა, ჰქონდა, დაფუძნებულია სტრაბონის გამოთქმაზე: „*πιστευει δὲ τῆς αἰῆς τῆς Ἰστορίας συνῆραψε τὴν περὶ αὐτῶν*“ (XI, 1, 6), რაც ბევრ მკვლევარს (Wachsmuth, Jacoby, Honigmann) შემდეგი დროის ჩანართად მიაჩნია. თუ სადავოდაა გამხდარი საკითხი პოსიდონიოსის „პომპეუსის ისტორიის“ არსებობისა, ან კიდევ სტრაბონის მიერ ამ შრომის გამოყენებისა კავკასიის (და საერთოდ მცირე აზიაკავკასიის) ქვეყანათა აღწერილობისას, უდავოდაა მიჩნეული პოსიდონიოსის „*Ἰστορίας*“-თ და „*Περὶ ἀξέσων*“-თი სარგებლობა, განსაკუთრებით III წიგნისათვის, სადაც ესპანელებისა და კელტების ქვეყნებია აღწერილი.

თეოფანე მიტილენელისა და პოსიდონიოსის საკითხს დამატებით კიდევ დაუბრუნდები, როდესაც საკუთრივ XI წიგნის წყაროებზე გვექნება ლაპარაკი.

სტრაბონის წინადროინდელ წყაროთა შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია მის მიერ არა ერთგზის ციტირებული *ერატოსთენე*, რომელსაც იგი საერთოდ დიდი პატივისცემითა და ნდობით ეკიდება, მაგრამ არცთუ იშვიათად ეკამათება და ბევრ პრინციპულ საკითხში (როგორცაა, მაგ., მათემატიკურ-ასტრონომიული კონცეფცია გეოგრაფიაში) არ ეთანხმება.

1. *ერატოსთენე* კვირენელი 284—200 წლებში ცხოვრობდა. იგი ითვლება მეცნიერული გეოგრაფიისა და ქრონოლოგიის შემქმნელად და ავტორად შრომებისა *Γεωγραφικά* და *Περὶ χρονογραφίης*.

სტრაბონის ძირითად წყაროს წარმოადგენენ *პოლიბიოსი* და *არტემიდორე ეფესელი*.

2. *პოლიბიოსი* (III ს. ბოლო — 120 წწ.) ავტორია *Ἰστορίας*-სა, რაც წარმოადგენს მსოფლიო ისტორიას (ერთი დიდი მსოფლიო; მსოფლიოს ცენტრი — რომი. ასეთი კონცეფციით). მისი შრომა დიდი პატივით სარგებლობდა ყოველთვის და მსოფლიო ისტორიოგრაფიაში მისი ავტორი მუდამ თვალსაჩინო ფიგურად ითვლებოდა. სტრაბონის მკვლევართა ნაწილი იმ აზრისა იყო, რომ „გეოგრაფიაზე“ პოლიბიოსის ისტორიის გავლენა მეტიმეტად დიდია, ზოგის აზრით კი გავლენა და ანალოგია უფრო თეორიული ხასიათისაა: პოლიბიოსიცა და სტრაბონიც ისტორიოგეოგრაფიის მათემატიკურ საფუძვლებს არ იცნობენ, იზიარებენ აღწერითსა და სამხარეთმცოდნეო მეთოდებს. ამას გარდა, ერთი წარმოდგენელია მსოფლიო ისტორიისა, მეორე — მსოფლიო გეო-

გრაფიისა, რაც შედეგია იმდროინდელი პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ვითარებისა.

3. არტემიდორე ეფესელიც ამავე თეორიულ საფუძველზე დგას: იგი სამეცნიერო მიზნებით ბევრს მოგზაურობს და სწავლობს ქვეყნებს. მისი კვლევის შედეგი იყო შრომა, რომელიც იწოდება Γεωγραφικῆς ἀληθείας (შემდგარი 11 წიგნისაგან). ეს არის ცნობილი გეოგრაფოსი II—I სს-ისა და მას 50-ჯერ მაინც იხსენიებს სტრაბონი III—XVII წიგნებში. აღსანიშნავია ის, რომ I—II წიგნებში მისი სახელი არ გვხვდება, რადგან აქ თეორიული ფიზიკურ-გეოგრაფიული საკითხებია განხილული, რაც, ჩანს, არც თუ ისე ემარჯვებოდა არტემიდორეს.

4. საბერძნეთის აღწერილობის მოცემისას სტრაბონმა გამოიყენა აპოლოდორე ათენელის (ცხოვრობდა 180—109 წწ.) Ἐπιπέδου, რომელიც იამბიკური ტრიმეტრიითაა დაწერილი და გადმოგვცემს საბერძნეთის ისტორიას XII—II სს-ისას.

5. მცირე აზიის ქვეყნების აღწერილობისას სტრაბონი ეყრდნობა დემეტრიოს სკეპსისელის (III—II სს. მოღვაწე) თხზულებას, რომელსაც ეწოდება Τριπέδος Διόχομου.

6. XI წიგნის ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს აპოლოდორე არტემიტელის Ἰατρικῆ, რომელიც ბევრგან არის დამოწმებული და გამოყენებული ჰირკანიისა და ბაქტრიის აღწერისას და აზიის სკვითების დასახასიათებლად (XI, 7, 3; 9, 1; 11, 1; 11, 7; 13, 6 და ა. შ.).

სტრაბონის წყაროებად ასახელებენ ერატოსთენეზე ადრინდელ ავტორებსაც, მაგრამ სპეციალისტთა უმეტესი ნაწილი ფიქრობს, რომ ყველა ამ მწერალს უშუალოდ არ იცნობს სტრაბონი: ეს მრავალრიცხოვანი შრომები თავის დროზე გამოიყენა ერატოსთენემ, ხოლო ერატოსთენეს თხზულებით შემდეგ ისარგებლა სტრაბონმა.

კიდევაც რომ უშუალოდ გამოყენებინოს სტრაბონს ერატოსთენეზე ადრინდელი ავტორები, ამისი მტკიცება და კვლევა ქირს, რადგან ისინი თვით ფრაგმენტულად არიან მოღწეული. ასეთ ავტორებად ჩანან: არისტობულე, ნეარქოსი, ონესიკრიტოსი, მეგასთენე, დეიმაქე, კტესია, დიკაჰარქე, ევდოქსე, სკილაქს კარიანდელი, ეფორე, თეოპომპე, თეოფრასტე და ძველი ფილოსოფოსები, ლოგოგრაფოსები, დანარჩენი ცნობილი და ნაკლებ ცნობილი ისტორიკოსები და ა. შ.

რაც შეეხება საკუთრივ XI წიგნს, რომელსაც საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, იქ შემდეგი ავტორების ციტირებასა და დამოწმებას ვხვდებით:

ერატოსთენე (1, 1; 2, 15; 6, 1; 7, 3; 7, 4; 8, 8; 8, 9; 12, 5; 14, 7; 14, 8).

აპოლოდორე არტემიტელი (7, 3; 9, 1; 11, 1; 11, 7; 13, 6 — აქედან პირველ ორ შემთხვევაში არის მართო სახელი, დანარჩენ შემთხვევებში კი სადაურობაც აღნიშნულია).

თეოფანე მიტილენელი (2, 2; 5, 1; 14, 4; 14, 11).

პოსიდონიოსი (1, 5; 9, 1; 9, 3).

III ს-ის მმართველი კასპიის მხარეებისა პატროკლე (7, 1; 7, 3; 11, 5; 11, 6).

ჭეროდოტე (6, 3; 14, 13; 14, 16).

არისტობულე (7, 2; 7, 3; 11, 5).

აპოლონიდე (13, 2; 14, 4).

არტემიდოროსი (2, 14) (ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიკოსი).

კლიტარქოსი (1, 5; 5, 4).

დელიუსი (13, 3).

ჰიპარქე (14, 8).

პოლიკლიტე (7, 4).

კალისტენე (14, 13).

მეტროდორე სკეპსისელი (5, 1).

კტესია (6, 3).

ჰელანიკე (6, 3).

ევდოქსე (7, 5).

ჰიფსიკრატე (5, 1).

კირსილე ფარსალიელი (14, 12).

მედიოს ლარისელი (14, 12).

ეპიკოსები: ჰესიოდე (6, 3), ჰომეროსი (1, 6; 6, 3, დასახელებითა და დაუსახელებლად); დრამატურგი ევრიპიდე (2, 17; 11, 8).

პოლიბიოსის ხსენება არის ასეთ კონტექსტში: „*μεταξὺ δὲ τῶν μετὰ Πισάκων*“ (9, 3) ე. ი. აქ იგულისხმება პოსიდონიოსის შრომის II წიგნი (ხოლო პოსიდონიოსის ეს შრომა, როგორც ცნობილია, პოლიბიოსის „ისტორიის“ გაგრძელებას წარმოადგენდა). ზოგი ავტორის დასახელება მხატვრულ ხერხად შეიძლება

მივიჩნით (ჰომეროსი, ჰესიოდე, ევრიპიდე...), ზოგი კი მართლაც წყაროდ გვეჩვენება.

ამას გარდა საკმაოდ ხშირია ასეთი გამოთქმები: „ზოგიერთები ფიქრობენ“, „ამბობენ“, „ბევრი მწერალი“ და ა. შ., სადაც არაა დასახელებული კონკრეტული ავტორი, მაგრამ მართებდაა სხვათა აზრსა თუ შრომაზე. ასეთი ადგილებია: 1, 5; 2, 2; 2, 12; 4, 8; 5, 4; 5, 5; 6, 2; 7, 1; 8, 5; 9, 1; 13, 6; 14, 14 და შეიძლება ზოგი სხვა.

ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესო ამ წიგნის მე-3 თავში არსად არის რაიმე წყარო დასახელებული. ხოლო ამ თავის მე-5 პარაგრაფში ავტორი ასეთ ცნობას იძლევა: „*τὰς ταῖς δὲ ἐχρήσατο ταῖς εἰσβολαῖς πρότερον Πομπήϊος ἐκ τῶν Ἀρμενίων ἑρμῆεις, καὶ μετὰ ταῦτα Κανίδηος*“ („ამ შემოსასვლელებით ისარგებლა პირველად პომპეუსმა, რომელიც არმენიიდან მოდიოდა, ხოლო ამის შემდეგ კანიდიუსმა“. — ლაპარაკია იბერიაში შემოსასვლელ გზებზე საერთოდ და კერძოდ არმენიიდან მომავალ გზაზე მტკვრის ვიწროებით არაგვის შესართავამდე). ე. ი. სტრაბონი ამ ქვეყნებს რალაცანაირად პომპეუსის ლაშქრობასთან კავშირში იცნობს. ეს ადგილი ასეთი დასკვნის გამოტანის შესაძლებლობას იძლევა.

ხოლო ამავე წიგნის 2, 14 ასე იკითხება: „*οἱ δὲ τὰ Μιθριδάτικὰ συγγραψάτες, οἷς μάλιστα προσεχτήσιν, Ἀχαιοὺς λέγουσι πρώτους, εἶτα Ζυγούς, εἶτα Ἠνιόχους, εἶτα Κερκέτας καὶ Μόσχους καὶ Κόλχους καὶ τοὺς ἑπὲρ τοῦτων Φθειροφάγους καὶ Σιάνους καὶ ἄλλα μᾶρξ ἕμῃ τὰ περὶ τὸν Κανίχασον*“, („ხოლო მითრიდატეს ამბების აღმწერნი, რომელთაც მეტი დაეჯერებათ, ამბობენ, რომ ჯერ არიან აქელები, შემდეგ ძიგები, მერე ჰენიოხები, კვლავ კერკეტები, მოსხები, კოლხები, შემდეგ ამათ ზემოთ ფთეაროფაგები, სიანები და სხვა პატარა ტომები კავკასიონთან“. ეს ადგილი დაპირისპირებულია არტემიდორეს ცნობასთან). ეს ადგილი გვაფიქრებინებს, რომ კავკასიის შესახებ ცნობები სტრაბონს მითრიდატეს ომების აღმწერელთაგან (მრავლობით რიცხვშია სახელი მოცემული — *συγγραψάχωντες*) მოუტანია.

როგორც ზემოთაც იყო თქმული, მითრიდატეს ომები და პომპეუსის ლაშქრობათა ამბები აღწერილი ჰქონდა თეოფანე მიტილენელს, სტრაბონის უფროს თანამედროვესა და მთელი ამ სამხედრო ოპერაციების თანამონაწილეს. ამას გარდა, თუმცა ე. პონიგმანი ექვ ქვეშ აყენებს, მაგრამ მაინც არის ცნობა, რაც ხელნაწერთა ტრადიციიდან მოდის (თუნდაც რომ ხელნაწე-

რებში ეს ჩანართი ადგილი იყოს), რომ ასეთი რამ პოსიდონოსსაც ჰქონია. ის ავტორები, რომლებიც არ ცნობენ პოსიდონოსს XI წიგნის წყაროდ, იმოწმებენ ხოლმე XI წიგნიდან 1, 5—6 ადგილს, სადაც ლაპარაკია შავსა და კასპიის ზღვებს შორის მანძილზე და გაკრიტიკებულია სტრაბონის მიერ პოსიდონოსი: „οὐκ οἶδ᾽ αὖ πᾶς ἄν τις περὶ ἀβήλων ἀπὲρ πιστεύσειε μηδὲν εἰκὸς ἔχοντι εἰπεῖν περὶ ἀπ᾽ αὐτῶν, ὅταν περὶ τῶν φανερώων οὕτω παραλόγως λέγῃ, καὶ ταῦτα φίλος Πομπηΐῳ γέγον᾽... πισοστῆσι δὲ τούτοις ὅτι καὶ τῆν ἰσθμῶν συνέγραψε τῆν περὶ ἀπ᾽ αὐτῶν“... („არ ვიცი, როგორ უნდა დაუჯეროს მას ვინმემ, როდესაც ის უცნობი ამბების შესახებ ლაპარაკობს და როდესაც სარწმუნო არაფერი აქვს სათქმელი; მაშინ, როდესაც ცნობილი ამბების შესახებ ის ასეთ უაზრობას ამბობს, მით უმეტეს, რომ ის მეგობარი ყოფილა პომპეუსისა... უმატებენ ამას იმასაც, რომ მის [ე. ი. პომპეუსის] შესახებ მან ისტორია დაგვიწერა“).

ე. ი. ამ ადგილით ერთი ხელის მოსმით პოსიდონოსი არა სანდო წყაროდ არის გამოცხადებული (რა დაეჯერება მას საკამათო საკითხებში, როდესაც ის, პომპეუსის მეგობარი და ისტორიკოსი, მის შესახებ ბევრ სისულელეს წერს), მაგრამ ამავე პოსიდონოსის ავტორი „გეოგრაფიის“ სხვა ადგილებში ხალისით ასახელებს, და ასე ექცევა სტრაბონი სხვა ავტორებსაც სხვადასხვა კალკულ შემთხვევაში. ვფიქრობ, პოსიდონოსის აქ ასე უდიდრად მოხსენიება გამოწვეულია მხოლოდ იმით, რომ მისი ცნობა არ მოსწონს: სტრაბონის აზრით, ზღვიდან ზღვამდე არის 3000 სტადიონი, პოსიდონოსის აზრით — 1500 სტადიონია, კლიტარქოსი კი მთლად ავიწროვებს ამ ყელს და აცხადებს, რომ „ზოჯერ ორივე ზღვის წყლით იფარება ის ხოლმე“.

მე ვფიქრობ, რომ მიუხედავად პოსიდონოსის ამ ადგილას ასე მკაცრი კრიტიკისა, სტრაბონი მაინც იყენებს მას (შეიძლება ასე კრიტიკულად) კავკასიის აღწერილობისათვის. თუ არა და სხვა ავტორი არის კიდევ საძებნი, რადგან იგი პირდაპირ ამბობს: „συγγράψαντες, οἷς μάλλον ἰσοσχετέον“ „აღმწერნი, რომელთაც მეტი დაეჯერებათ“ — რომ მარტო თეოფანე მიტილენელი ჰყავდეს ამ საკითხებში წყაროდ, მაშინ გვექნებოდა: „συγγράψατε, ᾗ μάλλον ἰσοσχετέον“.

შესაძლებელია კიდევ სხვა ავტორებიც ჰყავდა მას (იხ. ზემოთ მოტანილი სია), მაგრამ ეს ორი, თეოფანე და პოსიდონოსი, ეკვიპოტანლად მეჩვენება XI წიგნის ჩვენთვის ყველაზე საპირ-

ბოროტო ადგილებსათვის. მ. როსტოვეცევის აზრით, მიტრიდატეს ისტორიკოსთაგან სტრაბონის წყარო იყო ჰიფსიკრატე (Скифия и Боспор, 1924, გვ. 140).

სტრაბონის „გეოგრაფიის“ სპეციალურად XI წიგნის წყაროების კვლევა ევროპელ მეცნიერთა შორის Karl Johannes Neumann-ს აინტერესებდა. მან ამ საკითხზე დაწერა ორი შრომა: „Strabons Landeskunde von Kaukasien“ (1884 წ.) და „Strabons Quellen im elften Buche“ (1881 წ.), სადაც აკეთებს დასკვნას, რომ თეოფანე მიტილენელი იყო წყარო კავკასიის ქვეყნების აღწერისას. მსგავსი დასკვნა გააკეთა არნოლდმა („Untersuchungen über Theophanes von Mitylene und Posidonius von Apamea“ — 1884 წ.) და ფაბრიციუსმა („Theophanes von Mitylene und Quintus Delius als Quellen der Geographie des Strabon“ — 1887 წ.).

დასავლეთ ევროპის მეცნიერთ ჩვენთვის საინტერესო საკითხის შესახებ მეტი არაფერი დაუწერიათ. მათ აინტერესებდათ საქართველოს გეოგრაფია და არა სახელმწიფო წყობის ისტორია. ა. ბოლტუნოვა წერილში „Описание Иберии в „Географии“ Страбона (XI, 3, 1—6)“ (ВДИ, 1947, 4 стр. 142—160) XI წიგნის წყაროთა შესახებ წერს: „Таким образом имеются достаточные основания считать, что описание Иберии в „Географии“ Страбона разбивается на две части, в основном базирующихся на двух различных источниках: XI, 3, 1—5 базируется на сочинении Феофана, с использованием Эратосфена, а может быть, косвенно в § 3, и Посидония, что же касается VI, 3, 6, то эта часть отрывка восходит к „Истории“ Посидония“ (стр. 159).

აქ არის მოტანილი მხოლოდ დასკვნა, რაც ა. ბოლტუნოვამ ვრცელი მსჯელობის შედეგად გამოიტანა. პოსიდონიოსი, როგორც წყარო, მას იმდენად ეჩვენება სარწმუნოდ, რამდენადაც: ეს არის სირიიდან, სელევკიდთა სახელმწიფოს უდიდესი ცენტრიდან, აპამეიდან, რასაც ყველაზე ადრე და ყველაზე მკიდრო კავშირი ჰქონდა საქართველოს სინამდვილესთან. გარდა ამისა, პოსიდონიოსი დაინტერესებული იყო ეთნოგრაფიით, ისე რომ მის შრომებში ცოტა ადგილი არ ექირა ხალხთა ყოფა-ცხოვრებისა და ზნე-ჩვეულებების გადმოცემას. ამას გარდა ტერმინოლოგია და ზოგი გამოთქმაც კი საერთო აქვთ პოსიდონიოსსა და სტრაბონს. მაგ., პოსიდონიოსის ფრაზა: ἔξ ἄν ἀμφοῖν τοῖς βῆσιλῆας ἁμῖ:σταφαι, ხოლო სტრა-

ბონს, როგორც ცნობილია, აქვს: ჰქონდა იმ რაღაც წამსი და ახალი იქნა. ე. ი. ა. ბოლტუნოვას აზრით, იქ სადაც ჩვენი ქვეყნის გეოგრაფიაა მოცემული, სტრაბონი ეყრდნობა თეოფანეს და იშველიებს ერატოსთენეს, ხოლო სადაც საზოგადოების სტრუქტურაა აღწერილი, იქ მას წყაროდ ჰქონდა პოსიდონიოსის შრომა, ისტორია (ის, რომლითაც მან პოლიბიოსის ისტორია განაგრძო და რაც დღეს ფრაგმენტების სახით არის მხოლოდ). პოსიდონიოსის საკითხი ამ ასპექტში თითქმის ყოველთვის იდგა, შეიძლება უფრო ხშირად უარყოფითად, მაგრამ მაინც. ევროპელ მეცნიერებს საქართველოს წარსული ნაკლებად აინტერესებდათ, თუ აინტერესებდათ, ისიც მხოლოდ გეოგრაფია. XI, 3, 6 ჩვეულებრივ უყურადღებოდ იყო ხოლმე დატოვებული. ამ პარაგრაფით დაინტერესდნენ საქართველოს ისტორიის ქართველი მკვლევრები, რომლებმაც მრავალმხრივ დაამუშავეს და სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაცია მისცეს მას. დღემდე ამ პარაგრაფის წყაროს ძიება ა. ბოლტუნოვას გარდა არავის უწარმოებია, ამდენად მისი მასალა და დაკვირვებები, თუ ბოლომდე სარწმუნო არ არის, მაინც საინტერესოა.

ამგვარად, კავკასიის გეოგრაფია ძვ. წელთაღრიცხვის I ს-ის პირველი ნახევრის ცნობების მიხედვითაა სტრაბონთან მოცემული, ხოლო იბერიის საზოგადოებრივი წყობილება — II ს-ის 40—30-იანი წლების მონაცემების მიხედვით (პოსიდონიოსი კი 140—57 წლებში ცხოვრობდა, მაგრამ მისი „ისტორიის“ ის ნაწილი, სადაც პართელთა ამბები არის აღწერილი, — და თუ იყო, აქ იქნებოდა იბერიის შესახებაც ცნობები, — დათარიღებულია ფრაგმენტების ცნობილი გამომცემლის იაკობის მიერ ამ დროით).

ცნობები საქართველოს შესახებ

როგორც ცნობილია, საქართველოს შესახებ ცნობები სტრაბონს უპირატესად თავისი „გეოგრაფიის“ XI წიგნში აქვს თავმოყრილი, რაც, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს იმას, რომ სხვა წიგნებში არ გვხვდება ჩვენთვის საინტერესო მასალა.

რა საკითხებს ეხება სტრაბონი „გეოგრაფიის“ XI წიგნში და რა ცნობები აქვს დაცული აქ საქართველოს შესახებ? პირველსავე თავში ევროპა-აზიას შორის საზღვრის დადების შემდეგ ასახელებს კავკასიას და მსჯელობს კავკასიის ყელის სიგანის შესახებ (აქაა კამათი პოსიდონიოსთან), მე-2 თავში ჩამოთვლის კავკასიაში მცხოვრებ ტომებს: ძიგებს (ჯიქებს?), ჰენიოხ კერკეტებს (ჩერქეზებს?), ფთეგროფაგებს, შემდეგ უფრო დაწვრილებით ჩერდება კიმერიის

ბოსფორის აღწერილობაზე, ხოლო მე-14 §-დან ასახელებს შავი ზღვის სანაპიროს მცხოვრებლებს და დიდ დასახლებულ პუნქტებს: პიტუნტს, დიოსკურიას, ფაზისს, ტრაპეზუნტს. განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს დიოსკურიასა და ფაზისს (§§ 16 და 17). კოლხიდის აღწერისას იძლევა პატარა ისტორიულ ექსკურსს: მითრიდატეს დაცემა, კოლხიდის მფლობელი პოლემონი, ხოლო მისი სიკვდილის შემდეგ დედოფალი პითოდორისი — გამგებელი, სხვათა შორის, კოლხიდისაც. § 19-ში იძლევა სოანებისა (სვანების) და ფთეაოფაგების დახასიათებას და საინტერესო დაკვირვება აქვს: „ამას გარდა ამბობენ, რომ ზამთრის დასასრულს ნიაღვრებს ჩამოაქვთ ოქრო, ხოლო ბარბაროსები აგროვებენ მას დახვრეტელი ვარცლებითა და ბანჯგელიანი ტყავებით, აქედან წარმოიშვა მითი ოქროს საწმისის შესახებ“. ე. ი. უკვე სტრაბონის დროს კრიტიკულად განწყობილ ინტელიგენციაში იყო აზრი ოქროს საწმისის თქმულების გენეზისზე.

XI წიგნის მე-3 თავი სპეციალურად იბერიაზე არის: I §-ში მოცემულია კუთხის გეოგრაფია, დასახლებულობა, შეიძლება ითქვას საზღვრები, შემოსასვლელი გზები. ამ გზებზე ძდებარე ციხესიმაგრეებისა და ქალაქების სახელწოდებები. მე-6 §-ში დახასიათებულია იბერიის მოსახლეობა, რომელიც ოთხგვარი ხალხისაგან შედგება.

მე-4 თავი ძირითადად ალბანიის აღწერილობის შემცველია, გეოგრაფიის გარდა ზოგი ეთნოგრაფიული ამბავიც არის მოტანილი. ყურადღებას იპყრობს § 7: „Μεῖς δὲ τιμᾶμεν Ἡλίον καὶ Δία καὶ Ξελήγην, δευτερόντως δὲ τὸν Ξελήγην“ — (მანეეკს 1915 წლის გამოცემაში სამივე სახელი პატარა ასოთია დაწერილი), ეს ნიშნავს: „ღმერთებად მიიჩნევენ ჰელიოსს (მზეს), ზევსს და სელენეს (მთვარეს), განსაკუთრებით კი სელენეს (მთვარეს)“ — მზისა და მთვარის თაყვანისცემა და კულტი სავსებით მისაღებია ამ დროის ალბანიისათვის. რაც შეეხება Δία-ს (ე. ი. ზევსს), ეს ცოტა გაუგებარია ასეთ ანსამბლში. თუ ხელნაწერის შეცდომა არ არის, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ სტრაბონს ზუსტი ცნობა არ ჰქონია. ან შესაძლებელია Δία ზევსს კი არ ნიშნავდეს, არამედ საერთოდ „ღმერთს“.

საინტერესო მასალაა დაცული სტრაბონის თანამედროვე ბერძნულ წარწერებში. მაგ., აკადემიკოსმა ვ. ლატიშევმა გამოსცა ანაპის 41 წლის წარწერა, რომელიც ასე ბოლოვდება: „ἐφ' ἧ ἀνεπαφός καὶ ἀνεπηρέστος ἀπὸ παντὸς κληρονομίου ὑπὸ Δία, Γῆν,

“*Ἥλιον*” (მისივე თარგმანით: „С тем, чтобы была она неприкосновенна и необижается от всякого наследника под попечением Зевса, Земли и Солнца“ — ეხება მონა ქალს, ქრისესს)¹. რ. კანდას გამოქვეყნებული აქვს ავგუსტუსის დროით დათარიღებული წარწერა ვალატიიდან, სადაც არის ასეთი ადგილი: *Ἰουῦα Δία, Ἰῆν, Ἥλιον, θεοὺς πάντας καὶ πάσας*² („ვეფიცავ ზევსს, მიწას, მზეს, ყველა ღმერთებსა და ღმერთქალებს...“). ჩანს, ზევსისა და ჰელიოსის (მზის) მოხსენება ჩვეულებრივი იყო. სელენე (მთვარე) განსხვავებით სტრაბონსა აქვს ალბანიისათვის, საფიქრებელია, რეალური ვითარების აღსანიშნავად.

სტრაბონის „გეოგრაფიის“ ამ ადგილის რუსულ თარგმანს, რომელიც ჯერ ვ. ლატიშევმა გამოსცა, ხოლო შემდეგ პ. პროზოროვმა შეამოწმა, ასეთი შენიშვნა აქვს დართული: „Под видом Луны надо понимать какое-либо женское божество плодородия типа греко-мало-азиатской Гекаты“ (ВДИ, 1947, 4, გვ. 221). ეს შენიშვნა ერთგვარად ელინოფილურია; რას გულისხმობდა სტრაბონი, ამის თქმა ძნელია, მაგრამ ამ ცნობაში (იხ. ქვემოთ გაგრძელება ამავე პარაგრაფისა) უძველესი ჩვეულებები და რელიგია ჩანს ჩვენი, ხოლო ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით, ეს ცნობა კიდევ ერთი საბუთია იმის დასამტკიცებლად, რომ ჩვენი უძველესი ღვთაება იყო მთვარე, მამაკაცი ღმერთი, რის გაგრძელებასაც ქრისტიანობის დროს ქართული წმ. გიორგი წარმოადგენდა, ხოლო სტრაბონის „გეოგრაფიის“ XI, 4, 7 და შმდ. აღწერილი ამბები შეიძლება ხდებოდა დღევანდელ კახეთში, სადაც ეხლა სოფ. აწყურია თავისი ცნობილი წმ. გიორგის ტაძრითა და მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში განთქმული დღეობით (ქართველი ერის ისტორია, 1913 წ., I, გვ. 92—145)³.

V თავში მოთხრობილია ამორძალთა ამბავი: ამორძალები, სტრაბონის თქმით, ალბანიის ზემოთ მდებარე მთებში (ე. ი. ეხლანდელ დაღესტანში?) ცხოვრობდნენ. აქვე V §-ში არის გაკრიტიკებული ცნობები ალექსანდრე მაკედონელის ბიოგრაფებისა.

¹ B. Latyshev, *Inscriptiones antiquae...* II, 1890, № 400.

² R. Cagnat, *Inscriptiones graecae ad res Romanas pertinentes*, III, 1906, № 137.

³ ნ. ხოშტარიას ზეპირი მითითებით, უძველესი ღვთაება, ისევე როგორც სხვა ხალხებისათვისაც, ქართველთათვისაც იქნებოდა მდებარეობითი სქესის (ე. წ. ღმერთების უდიდესი ღვდა), მთვარე უკვე შემდეგი საფეხურია ამ მხრივ.

სტრაბონის აზრით, ალექსანდრემ ილაშქრა ჩვენი კავკასიაში, მაგრამ რადგან მეტი პატივია შორეულ ქვეყნებში ლაშქრობა და მათი დაპყრობა, ამიტომ პირმოთნე ბიოგრაფებმა ჩვენი კავკასიონი ინდოეთის კავკასიონად წააშობადგინეს. ქართველი ისტორიკოსები არ იზიარებენ ალექსანდრეს საქართველოში ყოფნას, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს ცნობა სტრაბონის კრიტიკული განწყობილების ილუსტრაციაა. VI—VIII თავები კასპიის ზღვის მიდამოში მდებარე ქვეყნების აღწერისთვისაა დათმობილი. VIII თავის ბოლოს IX §-ში დართული აქვს მანძილების გამოანგარიშება ერატოსტენეზე დაყრდნობით (კასპიის ზღვიდან მტკვრამდე; მტკვიდან კასპიის ბქემდე, შემდეგ ალექსანდრიამდე და ა. შ.). IX—XIV თავებში პართია, ბაქტრიანა, მედია და არმენია არის აღწერილი, მაგრამ აქა-იქ საქართველოს ხსენებასაც ვხვდებით. მაგ., სულ ხშირად ახსენებს იბერიასა და ალბანიას, როგორც მეზობელ ქვეყანას, ანდა მათ მდინარეებსა და ცალკეულ კუთხეებს (12, 4; 14, 1, 4, 5, 7, 14, 15). გახსენებულნი არიან კიდევ ერთხელ მედია და იაზონი (13, 10).

ასეთია სტრაბონის ცნობები საქართველოს შესახებ მისი „გეოგრაფიის“ XI წიგნში.

როგორც უკვე ითქვა, გარდა XI წიგნისა ცნობები საქართველოს შესახებ შრომის სხვა ადგილებშიც ვხვდებთ. ერთი ჯგუფი ამ ცნობებისა გეოგრაფიული ხასიათისაა და ეხება წმინდა ფიზიკური გეოგრაფიის საკითხებს (ზღვის დონე, ზღვის სიღრმე, მერიდიანები და პარალელები, რომლებიც საქართველოზე გადადიან), ან შეიცავს პოლიტიკური გეოგრაფიის მონაცემებს. მეორე ჯგუფშია სხვადასხვა თქმულებები, რომლებიც ავტორის მიერ საკუთარი მოსაზრებების დართვით არიან ხოლმე წარმოდგენილი. მესამე სახის ცნობებში მოცემულია ცალკეული ტომების დახასიათება.

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ აღძრულ საკითხთა შორის საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოდ შიმაჩნია შემდეგი:

1. არგონავტთა შესახებ მითი ბერძნულ თქმულებათა შორის ერთ-ერთი უძველესთაგანია. სამეცნიერო ლიტერატურაში ინტერესი მის მიმართ ყოველთვის დიდი იყო, მაგრამ მისი რეალური ისტორიული საფუძვლის შესახებ ყოველთვის ერთი და იგივე აზრი არ ყოფილა.

დღესდღეობით ისევე, როგორც ტროის ომის შესახებაც, აროგონავტთა მიმართაც თამამად შეიძლება განცხადება იმისა, რაც ჯერ კიდევ სტრაბონმა იცოდა: ჯერ ფრიქსემ და შემდეგ იაზონმა ილაშქრეს აფაში, ქალაქ ფაზისთან რომ არის, იმიტომ რომ ქვეყანა ძალიან მდიდარი იყო სხვადასხვა ლითონებით („გეოგრაფია“, I, 2, 39). თუ ფრიქსე და იაზონი შემდეგ დამკვიდრებული სახელებია, ბერძენთა (თესალიელთა) კოლხიდაში ლაშქრობა ამ მიზეზით რეალური ამბავი უნდა იყოს. ლეგენდა ოქროს საწმისზე ოქროს საბადოების გამოძახილი ჩანს. განსაკუთრებით საინტერესოდ მეჩვენება ერთი გარემოება, რაზედაც მეცნიერებაში აქამდე ყურადღება არ ყოფილა გამახვილებული: სტრაბონის აზრით (I, 2, 38), აქილევსი და იაზონი ნათესავეები არიან. ამიტომაც, რომ აქილევსმა ააოხრა მრავალი ქვეყანა, ლემნოსს კი ხელი არ ახლო, რადგან ლემნოსს ფლობდა ევენონი, იაზონის ძე. ლემნოსზე კი, მეორე ცნობით (VII წიგნის ფრაგმენტები 45 (46)), ცხოვრობს თრაკიული მოდგმის ხალხი — სინტები, იგივე სინტიები¹.

თუ დავდგებით ჩვენ კლასიკური ფილოლოგიის ძველი სკოლების თვალსაზრისზე, მაშინ ამ ცნობაში საინტერესოს ვერას დავინახავთ. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ქართული საბჭოთა ფილოლოგიების მიღწევებს ამ დარგში, აქილევსის ნათესაობა იაზონთან კიდევ ერთი პატარა ფაქტია სხვა ფაქტების გვერდით ჩენი თეორიის გასამაგრებლად:

ჩვეულებრივ, ბერძენთა სახალხო გმირად გამოცხადებული აქილევსი ჰომეროსის პოემებისა და სხვა ბერძნული ძეგლების (პოეტ ბიონის ლექსები, მხატვარ ათენონის ნახატი, ანტიკური ბარელიეფი დაცული პიო-კლემენტინის მუზეუმში) ანალიზის საფუძველზე არ ჩანს ტიპიურ ბერძენ ბასილევსად.

აქილევსს არ სურდა ტროის ომში მონაწილეობა. ქალურად გადაცმულმა, მან თავი შეაფარა თავის ბიძაშვილ-გოგონებს და სანამ ოდისევსმა და დიომედემ არ ამხილეს, მანამ არც წასულა საბრძოლველად. გმირთა-გმირია აქილევსი, იმიტომ, როგორც კი ბრძოლის ველზე მოხვდა, თავიც ისახელა და ისინიც, ვის მხარეზედაც იბრძოდა. მაგრამ, როგორც კი მიეცა მას საბაბი, მაშინვე გამოთქვა მან თავისი გულისნადები: ტროელებს არაფერი დაუშავებიათ ჩემთვის და მე მათთან საბრძოლველად ჩემი მიზეზით

¹ სინტიები კოლხურ ტომად მიიჩნია აკ. ურუშაძეს. იხ. მისი „კოლხეთისა და კუნძულ ლემნოსის ურთიერთობისათვის“; უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XXXVII, 1949, გვ. 241—249.

არ მოესულვარ. შენი (ეუბნება აგამემნონს) გულისთვის წამოვედი და შენ საამებლად, შენი ძმის, მენელაეს, სახელის გასაპატიოსნებლად... (ილიადა I, 150—161).

ილიადის II სიმღერის ცნობილ ნაწილში *Κατάλοιπος ἄστυ γεῖν*, რომელიც ძირითად ტექსტზე უფრო გვიან შეთხზული ადგილია, აქილეესი ბერძენთა ბანაკში კი არ იხსენიება, არამედ „პელაზგიკურ არგოსში“, ამ კატეგორიაში მოთავსებული არიან ისინი, ვინც წინაბერძნული მოსახლეობის კატეგორიას უნდა ეკუთვნოდნენ. ყველაფერი ამის საფუძველზე კეთდება დასკვნები: „1) აქილეესი ბერძენების მიერ დაპყრობილი არაბერძნული მოსახლეობის ერთ-ერთი მეფეა; 2) მან დაჰყარა იარაღი, დაემორჩილა დამპყრობლებს, მაგრამ მათ მხარეზე ომში მონაწილეობის მიღება არ სურს და შორს გადაიქარგა; 3) როგორც არაბერძენი, იგი ჰომეროსის სიაშიც არ არის „აქაველთა“ რიცხვში მოხსენებული. აქილეესი, რასაკვირველია, მის შემდეგ, რაც მან ომში მონაწილეობა მიიღო, იცავდა ბერძენთა საქმეს და კიდევაც ასახელა ბერძენები. ამგვარად მოხდა შერიგება დამპყრობელისა და დაპყრობილისა. ამის შემდეგ, ბუნებრივია, რომ ბერძენებმა აქილეესი თავის საკუთარ გმირად აქციეს და კიდევაც პირველს სწორედ მას უმღერეს, და უმღერეს იმავე ლექსითა და ისეთივე სიმღერით, როგორითაც იმავე აქილეესს უმღეროდნენ მისივე თანამემამულენი“¹.

იაზონი თესალიელია, თესალია კი პელაზგების ძირითადი სამშობლოა. ამას გარდა იაზონი არგონავტია. არგონავტების კავშირი აჰა-კოლხიდასთან ბევრი ძეგლით დადასტურებული ამბავია. იაზონისა და აქილეესის ნათესავებად გამოცხადება აქილეესის (და მაშასადამე ძველი ბერძნული ეპოსის, საერთოდ ლიტერატურის და ბოლოს კულტურის) წმინდა ბერძნული (ევროპული) წარმომავლობის ერთი უარმყოფელი ფაქტთაგანია.

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ არა ერთგზის გვხვდება სახელი *Κύταριος* სხვადასხვა ვარიანტით: *Κύταριος*, *Κύταριον*, *Κύταρα*, *Κοτύρα* და სხვ. ეს არის ფრიქსეს შვილის სახელი და შემდეგ მის მიხედვით წოდებული ქალაქი პატლაგონიაში (XII, 3, 10; 3, 17). სტრაბონს გარდა ეს სახელები სხვა ძეგლებითაც არის ცნობილი.

სხვა საქმეა, ჯერ ქალაქის სახელი იყო და მერე იქიდან დაარქვეს გმირსაც ეს სახელი (როგორც მაგალითად, მცხეთიდან

¹ ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნული ლიტერატურის ისტორია I², გვ. 89. ამავე საკითხების შესახებ იქვე, გვ. 35, 46, 88.

არის გაკეთებული მცხეთოსი), თუ პირიქით, როგორც სტრაბონი ამბობს, ერქვა გმირს ეს სახელი და ამის მიხედვით ეწოდა პუნქტ-საც. საქმე ისაა, რომ სიტყვა *Κῶσαριος* უნდა შეიცავდეს იმავე ძირს, რასაც *Κῶσαι* (ვარიანტებით — *Κῶσαι*, *Κῶσαι*, *Κῶσαι*), ბერძნულ წყაროებში დაცული ფორმა „ქუთაისისათვის“. და შემთხვევითი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ სწორედ ფრიქსეს შვილს და მასთან დაკავშირებულ ქალაქს ჰქვია ეს სახელი. *Κῶσαριος* სახელი, ალბათ, ასე უნდა დაიშალოს: *κωσ* — ძირი, *ορ* || *ωρ* სუფიქსი, რომლის ფუნქციაცაა სადაურობისა და რაიმე ხელობა-საქმიანობის აღნიშვნა და -*ος* ჩვეულებრივი დაბოლოება ბერძნული მამრობითი სქესის სახელებისათვის.

სტრაბონი „გეოგრაფიაში“ კალიმაქეს დამოწმებით ორჯერ ახსენებს „პოლას“ (I, 2, 39; V, 1, 9), რაც მისი განმარტებით არის „კოლხური სიტყვა“ და ბერძნულად კი ეწოდება ის ლტოლვილთა ქალაქს: მედეას დასაბრუნებლად წასულმა კოლხებმა, რაკილა ვერ მოიპოვეს ის, ვერ გაბედეს უკან, კოლხიდაში, დაბრუნება და დარჩნენ ისტრიელებში (სტრაბონთან შეცდომით არის „ილირიელებში“), სადაც ააგეს ქალაქი და თავის ენაზე „პოლა“ უწოდეს. თუ ამ სიტყვას არა აქვს კავშირი ბერძნულ *πολεως*, *πολεως*-სთან (ნიშნავს: შემოვბრუნდები, ვმოძრაობ), მაშინ საინტერესო იქნებოდა დაძებნა იმ ქართველური სიტყვისა, რომელიც ჯერ კიდევ კალიმაქემ იცოდა ძვ. წ. III საუკუნეში და რომელიც შემოგვინახეს ძველმა ბერძნულმა და ადრე-ბიზანტიურმა ძეგლებმა.

2. საგულისხმოა სტრაბონის მსჯელობა XII, 3, 19—24: ეხლანდელი ქალდეები ძველად ხალიბებად იწოდებოდნენ. ხალიბებს ჰომეროსი უწოდებს ალიძონებს ალიბედან. სახელები ხშირად იცვლება, ისე რომ თამამად შეიძლება ხალიბებს უწინ ალიბები რქმეოდათო. საინტერესოა სტრაბონის მსჯელობა და კამათი ჰომეროსის ამ ადგილის სხვადასხვა ინტერპრეტაციებთან.

იგივე საკითხი წარმოქრილია XIV, 5, 22, 24, 28 და სხვა ადგილებშიც. ე. ი. ჯერ კიდევ სტრაბონმა (და მასზე ადრე მოლვაწე მეცნიერებმა) იცოდნენ ის ამბავი, რომ *καταλιος* *των* *αδων*-ში ტროის მოკავშირეთა შორის იხსენებიან ხალიბები¹. ხალიბები,

¹ სტრაბონის „გეოგრაფიის“ ამ ადგილს ყურადღება მიაქცია ს. ყაუხჩი-შვილმა: ჰეროდოტეს „ისტორიის“ I. 2—3 და ჰომეროსის ხომალთა კატალოგი: უნივერსიტეტის შრომები, XXXIV a - b, 1948, გვ. 369.

მცირე არმენია და ევფრატი ერთ მერიდიანზე მდებარე ადგილებად მიაჩნია გეოგრაფოსს.

3. საგულისხმო ცნობები აქვს სტრაბონს სხვათაშორის კავკასიის ხალხების წარმომავლობისა და ადგილსამყოფელის შესახებ: I, 3, 21 ლაპარაკია ხალხთა გადასახლებაზე და სხვათაშორის ნათქვამია: დასავლეთის იბერიელები (ე. ი. ესპანეთის იბერიელები) თავისი სამშობლოდან გადასახლდნენ ადგილებში, რომელიც არის პონტოსა და კოლხიდის ზემოთ და არმენიისაგან დაშორებული არიან ისინი მდ. არაქსით (ან მტკვრით) და მოსხური მთებით. ეგვიპტელები კი გადასახლდნენ ეთიოპელებთან და კოლხებთან (ეს ყველაფერი აპოლოდორეს ცნობების მიხედვით). ამ ცნობის ქეშმარიტებას არავენ იცავს, მაგრამ ის მაინც საინტერესოა: ეგვიპტელთა, ეთიოპელთა და კოლხთა ურთიერთობის შესახებ სხვაგანაც გვხვდება. II, 5, 28 ჩამოთვლილია კავკასიის ხალხები და აქ ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ კოლხები ალბანია-იბერიის გაყოლებაზე კი არ არიან მოხსენებული, არამედ უფრო სამხრეთით, არმენიის გასწვრივ. VI, 4, 2-ში ალბანელები და იბერიელები კოლხებს ზემოთ მცხოვრებლებად არიან გამოცხადებული.

VII, 4, 3-ში ნახსენებია ქალაქი და მთა ტრაპეზუნტი, რომლებიც ტიბარანიასა და კოლხიდასთან მდებარედ არიან ჩათვლილი. ყველა ეს ცნობა იძლევა სტრაბონის დროისათვის ცალკეული ტომების ლოკალიზაციის მასალას.

4. სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ ხშირადაა რომის პოლიტიკა შექებული. მოხსენებული არიან ხალხები, რომლებიც ავტორის აზრით რომს ჰმორჩილებენ (მაგ., VI, 4, 2: არმენიელები, ალბანელები და იბერიელები ჰმორჩილებენ რომაელ მმართველს, მაგრამ აჯანყდებიან ხოლმე მაშინ, როდესაც რომაელები სხვა საქმეებით არიან გართული. ე. ი. რეალური ვითარება. მაინც იჩენს თავს ავტორის აღწერილობაში). XVII, 3, 24-ში არის ცნობა იმის შესახებ, რომ რომს უპყრია აზიის მთელი სანაპირო, გარდა აქეელებისა, ძიგებისა და ჰენიოხებისა.

ასეთია ძირითადად სტრაბონის ცნობები საქართველოს შესახებ გაფანტული შრომის სხვადასხვა ადგილას.

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ და განსაკუთრებით კი XI წიგნში დაცული ცნობები გამოიყენეს საქართველოს ისტორიის სპეციალისტებმა.

ივ. ჯავახიშვილმა ძირითადად ამ შრომაზე დაყრდნობით დაწერა მონოგრაფია „Государственный строй древней Грузии и

древней Армении“ (1905 წ.), ხოლო აქ მიღებული დასკვნები დააზუსტა „ქართველი ერის ისტორიასა“ და „ქართული სამართლის ისტორიაში“. ზემოჩამოთვლილ შრომებში ივ. ჯავახიშვილი ატარებს იმ აზრს, რომ სტრაბონის მიერ აღწერილ იბერიაში სახელმწიფო და საზოგადოებრივი დაწესებულებანი საგვარეულო წესწყობილებაზე ყოფილა დამყარებული, და ეს გვაროვნული წყობილება მეტად მაღალ საფეხურზე ყოფილა ასული. ამას გარდა „ქართველი ერის ისტორიის“ I თავში (გვ. 20.—73) გარკვეულია ქართველ ტომთა ბინადრობის საკითხი სხვადასხვა დროს და სხვა ცნობათა შორის სტრაბონის „გეოგრაფიის“ მონაცემების მიხედვითაც.

ს. კაკაბაძე შრომაში „ქართული სახელმწიფოებრიობის გენეზისის საკითხები“ (საისტორიო მოამბე, I, 1924, გვ. 1—120) ისეთ აზრს ადგას, რომ ადრე საქართველოში მეგრულ-ქანურ-აფხაზური ფენები იყო გავრცელებული. იგი უხვად მიმართავს სახელების ხუნძურ, სვანურსა და ქანურ ეტიმოლოგიებს და მიაჩნია, რომ შემდეგ, უფრო გვიან, შავშეთ-კლარჯეთიდან გავრცელდა ტომთა გამაერთიანებელი პროცესიცა და ქართული ენაც. შრომაში განსაზღვრულია იბერიის ტერიტორია (გვ. 29—52, ლიხიდან იორამდე, სამხრეთით — მტკვრამდე) და დიდი ადგილი აქვს დათმობილი „ძველი ქართლის წყობილებას“ (გვ. 78—120). ამ ვრცელი გამოკვლევებიდან ისეთი დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს, რომ ს. კაკაბაძეს სტრაბონისეული იბერია გვაროვნული წყობის ქვეყნად მიაჩნია. რაც შეეხება ცნობილ ტერმინებს, იგი მათ ქართულად ასე თარგმნის: γένος — წარმოშობა (გვ. 78), ტომი (85 გვ.), ἔρα: χῆραι — საკულტო ადგილები, ἑρῆμῶσι — საკულტო ყმები (გვ. 92), λαός — ხალხი (გვ. 79), συγγένεια — გვარეულობა (გვ. 79) და ა. შ.

ს. ჯანაშია შრომაში — „საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე“ (და ზოგან სხვაგანაც) სპეციალურად ეხება სტრაბონის ცნობებს ჩვენი ქვეყნის შესახებ.

ს. ჯანაშიას გამოკვლევით, სტრაბონის დროის იბერია (და კოლხიდაც) ჩამოყალიბებული სახელმწიფოა, ძირითადში მონათმფლობელური ფორმაციით. სვანები და სხვა ქართველი მთიელი ტომები კი გვაროვნულ წყობილებაში იმყოფებიან.

ს. ჯანაშია ეხება სტრაბონის მიერ ხმარებულ ტერმინებს. მაგ., πατριάρχης-ს, რომელიც ერთ შემთხვევაში არის ტომის მეთაური (მაგ., სვანებთან), მეორე შემთხვევაში (მაგ., იბერიაში) — მეფე.

„მესამე გენე ... თავისუფალ წვრილ მწარმოებელთა წოდებაა. მი სი ადგილობრივი, ქართული, სახელწოდება, ჩვენი აზრით, „ერია“ (ხალხი—ჯარი) და არსებითაც იგი ... ძველი „ერის ნაშთია“ — (გვ. 150), *λαοί*! „დამოკიდებული, ექსპლოატირებული, სოფლის „მდაბიო ხალხია“, გლეხია და არა მონები (გვ. 154)¹, *δυναστος* მონა კი არ არის (მონების შესახებ ცალკე არ იქნებოდა ლაპარაკი, საზოგადოების სწორუფლებიან წევრად მათ არ ჩათვლიდა სტრაბონი), არამედ „მსახური“ (150 გვ. და შმდ.), *εργουσι* — ტაძრის მსახური (გვ. 157) და ა. შ.

ი. მანანდიანის სტატია „Заметки о феоде и феодальном войске Парфии и аршакидской Армении“, 1932, როგორც სათაურიდანაც ჩანს, უშუალოდ მიზნად ისახავს პართიისა და არშაკიდთა არმენიის ფეოდალისა და ფეოდალური ლაშქრის საკითხების გარკვევას. ამისათვის მას უხდება პლუტარქოსისა და იუსტინუსის ცნობების კრიტიკული გადასინჯვა, უმთავრესად კი ექვის შეტანა ზოგი ტერმინის (მაგ. *δυναστος*, *εργυ*) გააზრებაში. ამ საკითხებზე მსჯელობასთან დაკავშირებით იგი ეხება ჩვენთვის საინტერესო ცნობებსაც სტრაბონის „გეოგრაფიიდან“ (იხ. მისი შრომის გვ. 15—17).

ი. მანანდიანის აზრით სტრაბონის ცნობაში მოცემულია ფეოდალური იბერიის აღწერილობა, ცალკეული ფეოდალებით (მთაწმინდებით) სათავეში. ეს ფეოდალი რაღაცა საშუალო მოჩანს მონარქსა და მამასახლისს შორის.

ი. მანანდიანის მსჯელობის მიმართ ზოგი შენიშვნის გაკეთება გვიხდება: მართალია, სტრაბონი ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე ცხოვრობდა, მაგრამ ყოველთვის არსებობდა აზრი, რომ იგი უფრო ძველი წყაროებით სარგებლობდა (პოსიდონიოსის სახელი ლიტერატურაში ყოველთვის ჩანს, თუნდაც ნეგატიურად, მაგრამ მაინც). ამდენად, ავტორის ორგზის განცხადება „к началу первого века нашей эры“, სწორი არ არის. ცნობები, რომელიც აქვს სტრაბონს იბერიის საზოგადოების დასახასიათებლად ძვ. წ. ა. II ს-ისაა. ამას გარდა, საფუძველს მოკლებულია მკვლევრის აზრი (გვ. 17): „социальный строй древней Грузии, казавшийся примитивным и первобытным, на самом деле, оказывается довольно сложной феодальной формацией...“

¹ *οι λαοί* „გლეხად“ ესმის ვ. ბარდაველიძესაც: ხევსურული თემი. სტრუქტურა და ჯვარისუფობის ინსტიტუტი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XIII, № 8, 1952, გვ. 500.

ი. მანანდიანის მოსაზრებები სტრაბონის „გეოგრაფიის“ ამ ადგილის შესახებ ივ. ჯავახიშვილის ზემოთ აღნიშნულ შრომათა საფუძველზე ჩანს. ივ. ჯავახიშვილის შრომებში კი იბერიის სოციალური წყობის ასეთი შეფასება (приимитивный და первобытный) არსად არის. პირიქით, ივ. ჯავახიშვილი სტრაბონის ცნობებში ხედავს მეტისმეტად განვითარებულ საზოგადოებას, რომელიც მას გვაროვნული წყობის თავისებურ სახედ მიაჩნია. მართალია; კლასობრივი საზოგადოება თავისთავად უფრო მაღალი განვითარების შედეგია ვიდრე გვაროვნული, მაგრამ ეს ბრალდება სტრაბონისა და ივ. ჯავახიშვილის მიმართ ი. მანანდიანისაა. რაკილა ივ. ჯავახიშვილს სტრაბონისეული იბერიის საზოგადოება გვაროვნული წყობის საფეხურზე მყოფად მიაჩნია, მაშასადამე პრიმიტიულადაც, ასე იმსჯელა მან.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, მკლევართა აზრები სტრაბონის „გეოგრაფიის“ ამ ერთი პარაგრაფის შესახებ მეტისმეტად სხვაობენ ერთმანეთისგან.

ა. ბოლტუნოვა ორ წერილში ეხება სტრაბონის ცნობებს იბერიის შესახებ. ესაა: „Иберия и римская экспансия в Азии“ (ВДИ, 1938, 4/5, стр. 161—173)¹ და „Описание Иберии в „Географии“ Страбона (XI, 3, 1—6)“ (ВДИ, 1947, 4, стр. 142—160).

პირველი წერილის შენიშვნის მიხედვით (გვ. 163) ჩანს, რომ, ა. ბოლტუნოვას აზრით, სტრაბონის მიერ აღწერილ იბერიაში რღვევის გზაზე დამდგარი გვაროვნული წყობა გვაქვს.

ა. ბოლტუნოვა მეორე წერილში ძირითადად ორ საკითხს ეხება. პირველი, რომლის შესახებ ზემოთაც იყო ლაპარაკი, ესაა XI წიგნის წყაროები. ამ მიმართებით მას სტრაბონის წყაროების კვლევაში გარკვეული ნაბიჯი აქვს წინ გადადგმული. მეორე საკითხი ეს არის თვით ცნობების გააზრება, კვლავ წყაროს დადგენის მიზნით. საინტერესოა ტერმინოლოგიის საკითხი, რომელიც ავტორს ასე ესახება: „автор отрывка пользовался обычной терминологией, взятой им из окружавшей его, ему современной среды“ — (გვ. 157), ე. ი. პოსიდონიოსი, რომელიც მიაჩნია ა. ბოლტუნოვას ამ ცნობის წყაროდ, აღზრდილი ბერძნულ-ელისტურ ტრადიციებზე, იბერიის საზოგადოების სტრუქტურის

¹ ამ წერილში ბევრი რამ არის მიუღებელი ჩვენი თვალსაზრისით (მაგ., რომელთა რაოდენი გაზვიადება საქართველოსთვის, საქართველო-რომის ურთიერთობის არასწორად გაშუქება), მაგრამ ეს ჩვენს თემას უშუალოდ არ ეხება.

გადმოცემისას ხმარობს იმ ტერმინოლოგიას, როპელიც მაშინ მიღებული იყო (და, მაშასადამე, არ უფარდებს მას ამ შემთხვევაში ქართულ სინამდვილეს).

ქართველი ისტორიკოსების გამოკვლევები და არქეოლოგიური გათხრები ნათელჰყოფენ იბერიის ტერიტორიაზე ისეთი ცხოვრების არსებობას ამ 20 საუკუნის წინ, როგორც ამას სტრაბონი აგვიწერს და თუ ტერმინოლოგია საზოგადოა, ტრაფარეტულია, ამ კერძო შემთხვევაში მან კარგად აგვისახა არსებული მდგომარეობა.

წერილში ტერმინოლოგიის საკითხი ასეა წარმოდგენილი: სიტყვა *γένος* სოციალური ჯგუფისათვის პირველად გვხვდება პლატონთან და არისტოტელესთან. პლატონისაგან გადაიღო პოსიდონიოსმა. გარჩეულია ნათესაობის აღმნიშვნელი სიტყვები: *ζυγχαεια* და *σαγγειαια*, I — როგორც გამომხატველი კანონიერი, უახლოესი ნათესაობისა, რის საფუძველზეც ერთი შეიძლება მეორის მემკვიდრე გახდეს, II — უფრო გავრცელებული სიტყვა *σαγγειαια* ჩვეულებრივ ნათესაობას აღნიშნავს.

Δμοί — თარგმნილია რუსული „народ“ და „люди“-თ და აღნიშნულია, რომ ელინისტურ პერიოდში ეს სიტყვა, ადრე *δημοί*-ისაგან გამოძევებული, ისევ მკვიდრდება ენაში.

სტრაბონის ტერმინოლოგია

სტრაბონის „გეოგრაფიის“, როგორც საქართველოს ისტორიის წყაროს, შესწავლისას ერთ-ერთ ძირითად საკითხად მიმაჩნია ტერმინოლოგიის საკითხი.

მთელი აზრთა სხვადასხვაობა, რაც მკვლევართა შორის არის XI, 3, 6-ის გაგებისას, დაფუძნებულია იმაზე, რომ ერთსა და იმავე სიტყვაში სხვადასხვა სპეციალისტები სხვადასხვა შინაარსს სდებენ.

მაგ., ივ. ჯავახიშვილს *γένος* ესმოდა, როგორც *род*, გვარი, საგვარეულო. ს. ჯანაშია სტოვებდა ბერძნულ *γένη*-ს, ხოლო კონტიქსტში „საგვარეულოდ“ გადმოჰქონდა (მაგ., სამეფო საგვარეულო). ს. კაკაბაძე მას „წარმოშობად“ და „ტომად“ სთარგმნის. თ. მიშჩენკო და ვ. ლატიშევი *κλασ*-ად, პ. პროზოროვი *род*, ი. მანანდიანი — *род*. ა. ბოლტუნოვა პირველ წერილში წერს „4 группы“, ხოლო მეორეში — 4 *рода*, კ. კერხერი — Vier Menschensklassen, ჯონზი — castes.

I. ΠΕΝΟΣ. სტრაბონის მიერ ხმარებულ ტერმინთა შორის საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი არის *γένοϋς-ი*. *Γένος* ბერძნული ენის ლექსიკის ძირითადსა და უძველეს ფონდს ეკუთვნის; *γευ-*ძირისაგან უამრავი სიტყვაა წარმოებული თვით ბერძნულში და მას მოეპოვება პარალელური ფორმები სხვადასხვა ევროპულ ენებში. ვრცელ ბერძნულ ლექსიკონებში დადასტურებულია სიტყვა *γένοϋς-ის* რამდენიმე მნიშვნელობა: გვარი, ოჯახი, შტო, ჩამომავალი, თაობა, შვილი, ტომი, ჯიში, სახე, რაოდენობისა და დროის გამოხატვა, სქესი (გრამატიკული), გვარი სახე, კავშირი (როგორც ფილოსოფიური ტერმინები) და სხვ.

ბერძნული *γένοϋς-ის* შესატყვისი ქართული სიტყვა არის „გვარი“. ილ. აბულაძის გამოკვლევის თანახმად გვარი წარმოშობით ქართული სიტყვაა. იგი დადასტურებულია X ს-ის 30-ანი წლების ერთ კლარჯულ ხელნაწერში „გოვარ“-ის სახით. „შინა-არსი ამ სიტყვისა... აღნიშნავს ადამიანთა მოდგმას, რომელსაც ერთი მამაა უყისა და ერთისა გუამისაგან მოაქუსა“¹.

სტრაბონი სიტყვა *γένοϋς-ს* ხმარობს სხვადასხვა მნიშვნელობით²: 1. *ჯიში, სახეობა* (რასაც ენაცვლება ხოლმე ზოგჯერ *τὸ εἶδος*): მაგ., VIII, 8, 1: *ἔστι δὲ καὶ τὸ γένος τῶν Ἰππῶν ἀριστον τὸ Ἀρχαδικόν* ხოლო საუკეთესოა *ჯიში* ცხენებისა არის არქადიული.

2. ამ პირველ მნიშვნელობასთან ახლოსაა მეორე — „*მოდგმა*“, რომელიც ჩვეულებრივ ეხება ადამიანებს. მაგ., XV, 1, 32... *Φησὶ τοῦ μακλίου ἰσχυρῶς ἔχει ὑψεροῦς* ცხოველთათვის არის საცხოვრებელი, ვიდრე ადამიანთა *მოდგმისათვის*.

VIII, 6, 23 — *πέμψαντος τοῦ ἀπελευθεριστοῦ γένους πλεῖστους*. გაგზავნა განთავისუფლებულთა *მოდგმიდან* მრავალი.

X, 3, 9... *καὶ τῆ μαντικῆ γένει* პლესიძეის უახლოვდება მისანთა *მოდგმას*.

X, 3, 19 *ἐξέγειντο ... καὶ γένος ὀνιδανῶν Σατρῶν* წარმოიქმნა... არაფრის მაქნისი სატირების *მოდგმა* (ციტატა ჰესიოდედან, ფრაგმ. 198).

¹ ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკიდან. 1. გოვარი — გუარი: თვისები, თსუ, სამეცნიერო სესია მიძღვნილი ი. ბ. სტალინის შრომის „მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები“ გამოსვლის ორი წლისთავისადმი 1952 წ. 20—22 ივნისს, გვ. 11—12.

² დაწვრილებით ამ საკითხზე იხ. თ. ყაუხჩიშვილის წერილი „Γένος — ტერმინის მნიშვნელობისათვის სტრაბონთან“ („მომომხილველი“, ტ. III).

ყველა ამ შემთხვევაში თავისუფლად შეიძლება „ადამიანთა მოღვმის“ მაგივრად გვეხმარა „კაცობრიობა“; „განთავისუფლებულთა მოღვმა“ — ე. ი. „განთავისუფლებულები“, „მისანთა მოღვმა“ — „მისნები“, „სატირების მოღვმა“ — „სატირები“.

3. ტომი. გარდა სიტყვისა ზე *γῆρας*, ტომი გადმოცემულია ხშირად სიტყვით ზე *ἔθνος*. მაგალითად:

VII, 3, 17 *καὶ ἀπὸ τοῦ Γερμανισμοῦ γένους ὄντες* ისინი გერმანული ტომისა არიან.

XIII, 1, 46 *τὰ περὶ τὸν Κύνιον, Θρᾷα καὶ γένος* კიკნოსის შესახებ, რომელიც ტომით თრაკიელი იყო.

4. ტერმინი ზე *γένος* იხმარება გვარის (საოჯახო გვარის) მნიშვნელობით. რაოდენობის თვალსაზრისით სტრაბონთან ამ სიტყვის ასეთი ხმარება ყველაზე ხშირია. გვაქვს ერთი ჯგუფი მაგალითებისა, სადაც ისტორიულ პირთა გვარებზე (ოჯახებზე) არის ლაპარაკი, მაგ:

XI, 9, 3 *ἀπὸ τοῦτων δ' οὗν ἔλαυν φασι* ზე *γένος* *τὸν Ἀρσάκη* ამბობენ, რომ ამათგან მომდინარეობს არსაკეს გვარი.

ერთი ჯგუფი შემთხვევებისა ეხება მითოლოგიის მიხედვით ცნობილ გმირებსა და მათ გვარებს (ოჯახებს), მაგ.:

XIII, 1, 53 *ἡφαιστέμενος* *τὸν τῶν Πριάμοθεν γένους* როდესაც გაქრა პრიამიდთა გვარი.

ხშირად გვხვდება *γένος* მეორე სიტყვასთან (*βασίλειος*) ერთად „სამეფო გვარის“ აღსანიშნავად. აქაც *γένος* გადმოსცემს გვარს, ოჯახს, ჩამომავლობას. მაგალითად:

XV, 3, 24 *κατέστησε Δαρείου οὐκ ὄντα* *τὸν γένους* *τῶν βασιλέων* დასვეს (მეფედ) დარიოსი, რომელიც არ იყო სამეფო გვარისა.

გვაქვს რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც *γένος* უკავშირდება სიტყვას *τετραρχίης* (ტეტრარქი, მეოთხედ-მთავარი), ე. ი. გვაქვს „მეოთხედმთავართა გვარი“. რა თქმა უნდა, გვარი აქაც საოჯახო გვარის მნიშვნელობითაა (ტეტრარქთა გვარი ვერ იქნება საზოგადოებრივი წოდება).

XIII, 4, 3 *Μισριδάτης τε Μησιόδοτος* *σὺν καὶ Ἀδισίφω* *αὐτοῦ* *τὸν τετραρχίαιον* *τῶν Γαλατῶν γένους*. მითრიდატე ძე მენოლოტესი და აღობოგიონისისა, რომელიც იყო გალატელების ტეტრარქთა გვარი დან.

იმავე სტრაბონს XII, 5, 1-ში აღწერილი აქვს გალატიის ყოფა წინათ და მის დროს: გალატელები სამი ტომისაგან შედგე-

ბიან; ესენი არიან ტროკმები, ტოლისტობოგები და ტექტოსაგები. სამივე ტომი ლაპარაკობდა ერთ ენაზე და მათ შორის განსხვავება არ იყო. თითოეული ტომი იყოფოდა ოთხ ნაწილად (εξ... μέρ' ἕξ), თითოეულ ნაწილს ერქვა ტეტრარქია. თითოეულ ტეტრარქიას ჰყავდა საკუთარი ტეტრარქი, მოსამართლე და ლაშქრის უფროსი (—? στρατοφύλαξ). ესენი ემორჩილებოდნენ ტეტრარქს. ამ 12-სავე ტეტრარქს ჰყავდა საბჭო შემდგარი 300 კაცისაგან. საბჭო მკვლევლობის საქმეებს განიხილავდა, ხოლო ყველა დანარჩენს — ტეტრარქები და მოსამართლეები. ასე იყო ძველად.

სტრაბონის დროს ჯერ სამი უფროსი ჰყავდათ გალატელებს, შემდეგ ორი და ბოლოს ერთი, ეს იყო დეაოტარე (ძვ. წ. ა. 41 წლამდე)¹, შემდეგ ამინტა (41—25 წწ.), ხოლო შემდეგ ოფიციალურადაც რომის პროვინციად იქცა გალატია².

ბოლოს, γένος ნახმარია გვარის (ოჯახის, ჩამომავლობის) მნიშვნელობით:

XVI, 4, 18 *προεστῆχασιν δὲ τῶν ἄλσιουσ ἀνῆρ καὶ ὑσνῆ δὲ γένους ἀποδεδειγμένοι δερματιφόροι* ქალას იცავენ მამაკაცი და ქალი, ტყავებით მოსილნი, გვარიდან (ე. ი. ერთი და იმავე გვარიდან, მახლობლები. ლაპარაკია აქ არაბებზე).

5. γένος-ის ამ მნიშვნელობასთან (ე. ი. გვართან) ახლოს არის „წარმოშობა“. ამ შინაარსით ტერმინი γένος-ის ხმარება არც თუ ისე იშვიათია, მაგ.,

VIII, 7, 1 [*Ἰωνες*] *ἐξ Ἀθηναίων τὸ γένος ὄντες* იონიელები ათენელთაგან არიან წარმოშობით.

6. γένος იხმარება მსაზღვრელად, ე. ი. ქართულად უნდა გადმოვიღოთ სიტყვებით: ამნაირი, ამისთანა, ამგვარი. მაგ.,

XV, 1, 59 *Ἄλλην δὲ διαίρειον ποιεῖται περὶ τῶν φιλοσόφων, ὄντι γένη φάσχαν, τὸν τοῦ μὲν Βραχυμάχου καλεῖ, τοῦ δὲ Γερμάχου (მეგასთენე) სხვა დაყოფასაც ახდენს ფილოსოფოსებისას; ამბობს, ორგვარი არიანო, მათგან ერთთ უწოდებს ბრახმანებს, ხოლო მეორეთ — გარმანებს.*

¹ დეაოტარე ერთ-ერთი ტეტრარქის ჩამომავალი იყო თვით: XII, 3, 13 *καὶ τοῦτ' αὖ ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῶαν τετραρχίαν τῶν Γαλατῶν, τοῦς Τολιστοβαγίους.* „(პომპეუსმა) დააყენა მეფედ (დეაოტარე), რომელსაც ჰქონდა გალატელებზე, ტოლისტობოგებზე, მამეული ტეტრარქია“.

² შტრ. A: Р а н о в и ч, Восточные провинции... стр. 103.

7. გვაქვს ერთი შემთხვევა, როდესაც γένος; გაღმოსტეშის „ლარგს“, „სტეროს“.

X, 3, 23 ბ: τῶν θειολογικῶν γένους; ἐφάπτεται: τὰ παράμυθα τῶντα რადგან ეს საქმეები ეხება თეოლოგიურ სფეროს (ე. ი. თეოლოგიას),

8. გვაქვს ერთი შემთხვევა, როდესაც სტრატონი ტერმინს γένος-ს ხმარობს მეორე ტერმინთან, εἰδω-თან, შეპირისპირებით. I, 2, 31 ὅ γὰρ ἂν τὸ γένος παρθεῖ; τὸ εἶδος; ἐπίγειον რადგანაც (ჰომეროსს) არ დაუსახელებია გვარი და სახე მოიყვანა.

9. გვაქვს ერთი ჯგუფი მაგალითებისა, სადაც ტერმინი γένος; აღნიშნავს საზოგადოების ფენას, ერთგვარად მონათესავეს, მაგრამ არ ჩანს, რომ ეს ნათესაობა იყოს სისხლით (როგორც ზემოთ გვქონდა):

XI, 3, 6 Τέτταρα δὲ καὶ γένη τῶν ἀνθρώπων οἴκει: τὴν χύραν· ἔν μὲν καὶ πρῶτον, ἐξ οὗ τὸν βλαπτικὸν καμψαζῶν κατ' ἀρχισταίαν τε καὶ ἡλικίαν τὸν παραψύτατον, ὃ δὲ δεύτερον δ:κακοδοτεῖ καὶ στρατηλατεῖ. δεύτερον δὲ τὸ τῶν ἱερέων ὃ: ἐπιμελοῦνται: καὶ τῶν παρὸς τὸν δμῆρους δ:καίων· τρίτην δὲ τὸ τῶν στρατευομένων καὶ γεωργούτων· τέταρτον δὲ τὸ τῶν λαῶν, αἱ βλαπτικοὶ δ:σῆλοι: εἶσι καὶ πάντα διακοοῦνται: τὰ παρὸς τὸν βίον. καὶνα! ὃ' εἶσιν ἀποσι: αἱ κησεί: κατὰ συγγένειαν, ἄρχαι: δὲ καὶ ταμείαι: ἐχάστην ὃ παραψύτατος.

„აღადმიანთა ოთხი გვარი (ე. ი. ოთხგვარი აღადმიანები) მოსახლეობს ამ ქვეყანაში: ერთია და პირველი, რომლისაგანაც შეფეებს სხამენ, მახლობლობისა და ასაკის მიხედვით უხუცესს, ხოლო მეორე (ამ გვარიდან) მოსამართლეობს და მხედართმთავრობს. მეორე (გვარი) არის ქურუმთა, რომლებიც ზრუნავენ აგრეთვე მეზობლებთან სამართალზე. მესამე (გვარი) არის მხედართა და მიწისმოქმედთა. მეოთხე (გვარი) არის ხალხისა, რომლებიც საშეფო მონები არიან და აკეთებენ ყველაფერს, რაც სიციცხლისათვისაა საჭირო. საზოგადო აქვთ მათ ქონება ნათესაობისდა მიხედვით. მართავს და განაგებს თითოეულ (ნათესაობას) უხუცესი“.

ამ საკითხის ირგვლივ ვრცელი ლიტერატურა არის ზემოთ მოყვანილი. სტრატონის კვლევა ჩვენში თუ წარმოებდა, წარმოებდა ამ ადგილის ანალიზთან დაკავშირებით.

XII, 2, 3 (ლაპარაკია კამადოკიასზე): Ἐν δὲ τῷ Ἀντιπαρῶ τούτῳ βλαπτικὸν καὶ στενοῖ: εἶσιν ἀβλῶνες, ἐν οἷς ἴδρωται: τὰ Κόμματα καὶ τὸ τῆς Ἐνυσοῦς ἱερὸν ἦν ἐκείνοι Μᾶ ὀνομάζουσι· πόλις δ' ἔστιν ἀξιόλογος, πλειστον μέντοι τὸ τῶν θεοφορήτων πληθὺς: καὶ τὸ τῶν

ἱεροδοῦλων ἐν αὐτῇ. Κατάοινοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐγοικοῦντες, ἄλλως μὲν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τεταγμένοι, τοῖς δὲ ἱερέως τὸ σπασκόνοντες πλέον. ὁ δὲ τοῖς θ' ἱεροῦ κύριός ἐστι καὶ τῶν ἱεροδοῦλων, οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν πλείους ἦσαν τῶν ἐξακισχιλίων, ἀνδρες ἄλλοι γυναιξί. πρὸς κείνους δὲ τῷ ἱερῷ καὶ χώρα πολλή, καρποῦται ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν πρὸς ὁδόν, καὶ ἔστιν οὗτος δεύτερος κατὰ τιμὴν ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ μετὰ τὸν βασιλεῖα ὡς ὁ ἐπὶ τὸ πᾶν τοῦ αὐτοῦ γένους ἦσαν οἱ ἱερεῖς τοῖς βασιλεῦσι.

თარგმანი იქნება: „ანტიტავროსში არის ღრმა და ვიწრო ხეობები, რომლებშიც არის კომანა და ენიუსის ტაძარი, რომელსაც (ე. ი. ენიუსს) ზოგი მას უწოდებს. ქალაქი მნიშვნელოვანია, მასში მეტი წილი მოსახლეობისა არის ღვთივშემოსილთა და ტაძრის მონათა (ἱερόδοσλοι). ხოლო მცხოვრებლები არიან კატაონები, რომლებიც თუმცა მეფის მიერ იმართვიან, მაგრამ უფრო მეტად ქურუმს ემორჩილებიან. ქურუმი არის უფალი ტაძრისა და ტაძრის-მონათა, რომლებიც ჩვენი იქ ყოფნის დროს 600-ზე მეტი იყვნენ, კაცები ქალებიანად. ტაძარს ეკუთვნის დიდი მიწა, რომლის შემოსავლითაც სარგებლობს ქურუმი. იგი პატრივის მიხედვით კაპადოკიაში მეფის შემდეგ არის მეორე. რადგანაც მეტწილად ერთი და იმავე გვარიდან არიან ქურუმები მეფეებთან...“.

უფრო დაწვრილებითი აღწერილობა კაპადოკიის საზოგადოებისა არ არის, მაგრამ ამ აღწერილობის მიხედვითაც ჩანს, რომ საზოგადოების სხვადასხვა ფენები არსებულა, ამ ფენებისათვის სტრატონს აქვს ტერმინი γένος და ერთი ფენიდან ყოფილან მეფე და ქურუმი (ეს უკანასკნელი ტაძრის მამულების შემოსავლით სარგებლობს). რუსულ თარგმანში გვაქვს: род, ინგლისურში — family, გერმანულში — Geschlecht. γένος-ი სოციალური მნიშვნელობის სიტყვა ჩანს. კაპადოკიის ყოფა რთული (და იბერიის მსგავსი) საზოგადოების შთაბეჭდილებას ახდენს.

XV, 1, 49 მოთხრობილია ინდოეთის საზოგადოების შესახებ: ὅς ἐστι ὁ ὄντε γαμειν ἐξ ἄλλου γένους ὄντ' ἐπιτῆδευμα... μεταπλαμῆσθαι ἄραვის შეუძლია იქორწინოს სხვა გვარის (წარმომადგენელზე), არც გამოიცვალოს საქმიანობა.

შესაძლებელია მარტო ამ ციტატის მიხედვით არაა დამაჯერებელი, რომ γένος გამოხატავს საზოგადოების ფენას, ამიტომ განვიხილოთ ტექსტი უფრო დაწვრილებით. XV 1, 39—52 გადმოგვცემს მეგასთენეს ცნობებს ინდოეთის საზოგადოების შესახებ: ინდოეთის ხალხი იყოფა 7 ნაწილად (εἰς ἑπτὰ μέρη). აქედან I არის

ფილოსოფოსები, II — მიწათმოქმედები, III — მწყემსები და მონადირეები, IV — ხელოსნები და ვაქრები, V — მხედრები, VI — ე. წ. ზედაზნეველები (უფრო ზუსტად — მეთვალყურენი, აგენტები), VII — მეფისმრჩეველნი და თანაშემწენი (ე. ი. მოხელენი და მსახულნი). როგორც ვხედავთ, ეს მქრავ არც გვარია და არც კლასი. აქ ხალხი დაყოფილია ნაწილებად, გვარებად პროფესიის მიხედვით. ცალკეა ლაპარაკი ქაჯალეს მფევეზე და ამ ნაწილების (შვიდივეს) დამოკიდებულებაზე მასთან (§§ 39, 40, 46, 47, 48, 49).

XV, 1, 49 თავში გადმოგვცემს VII ფენის დახასიათებას და შემდეგ შვიდივე ფენისათვის დასკვნაა გაკეთებული:

“Επίδομοι δ' οί σὺμψοισι καὶ σὺνεῖροι τῶν βασιλέωσ, ἐξ ἄν τὲ ἀρχεῖα καὶ διῶαστήρια καὶ ἡ διοικησις τῶν βλαγ. οὐκ ἔσσι δ' οὐτε γαμεῖν ἐξ ἄλλου γένουσ οὐτ' ἐπιτήδεσμα οὐτ' ἐργασιῶν μεταλαμψάνειν ἄλλην ἐξ ἄλλης, οὐδὲ πλείουσ μεταχειρίζεσθαι τὸν αὐτόν, πλὴν εἰ τῶν φιλοσόφων τις εἴη· ἐξεσθαι γὰρ τοῦτον δὲ ἀρετῆν.

თარგმანი იქნება: „მეშვიდე (ნაწილს) ეკუთვნიან მრჩეველნი და თანაშემწენი მეფისა, აქედან ირჩევენ მოხლეებსა და მოსამართლეებს, რომელთაც ევალებათ. მართვა (შემდეგ, რომ ყოფილიყო დღევანდელი წესები პუნქტუცია-მართლწერისა, იქნებოდა აბზაცი — თ. ყ.). არავის შეუძლია იქორწინოს სხვა გვარის (წარმომადგენელზე), არც გამოიცვალოს თავისი საქმიანობა არც ხელობა მეორეზე, გარდა ფილოსოფოსთა, რომელთაც ამისი ნება აქვთ თავისი მაღალი ღირსებების გამო“.

როგორც ვხედავთ, ეს ბოლო ეხება ზემოთ დასახელებულ შვილდავე მქრავს-ს, ე. ი. თუ თავში ავტორი ხმარობს ტერმინს — მქრავ (ნაწილი), ბოლოში მას ცვლის *γένος*-ით, ე. ი. ერთი მქრავ || *γένος*-ის წარმომადგენელს არ შეუძლია იქორწინოს მეორე მქრავ || *γένოს*-ის წარმომადგენელზე, თითოეულ მქრავ || *γένოს*-ს აქვს თავისი საქმიანობა, ხელობა, რისი დატოვებაც არ შეიძლება. ეს არ ეხება მარტო პირველ მქრავ || *γένოს*-ს — ფილოსოფოსებს.

ეს უკანასკნელი შენიშვნა რომ არ ყოფილიყო (ფილოსოფოსების შესახებ), შეიძლებოდა კიდევ გვეფიქრა, რომ მქრავ-ი არის საზოგადოების დიდი ერთეული, რომელშიც შიგნით არის *γένოს*-ები (ე. ი. გვარები, სოციალური გაგებით) და ამ გვარებს შორის იკრძალება საქორწინო ურთიერთობა, მაგრამ ცნობა ფილოსოფოსთა შესახებ ხსნის ამ ექვს. ცხადია, ამ ადგილას *γένოს*-ი იხმარება მქრავ-ის პარალელურად, მის მაგივრად, ე. ი. საზოგადოების ფე-

ნების აღსანიშნავად, ცალკეული პროფესიებისათვის. თარგმანებში ამ ობიექტებისათვის არის: *κλασς; Kaste.*

XVI, 4, 25 მოცემულია არაბეთის საზოგადოების დახასიათება. მოვიყვან მას მთლიანად: *τήν μὲν οὖν ἀρωματοφόρον διαίρουσιν εἰς τέτταρας μερίδας... κατ' ἄλλην δὲ διαίρουσιν σύμπασαν τὴν ἐνδύμιονα πενταχῆ σχίζουσι εἰς βασίλειας, ὧν ἡ μὲν τοὺς μαχίμους ἔχει καὶ προαγωνιστὰς ἀπάντων, ἡ δὲ τοὺς γεωργοὺς παρ' ὧν ὁ σῆτος εἰς τοὺς ἄλλους εἰσάγεται, ἡ δὲ τοὺς βαναυσοτεχνούστας, καὶ ἡ μὲν σμυρνοφόρος, ἡ δὲ λιβανωτοφόρος παρ' ἄλλήλων δ' οὐ μεταφοιτᾷ τὰ ἐπιτηδῆματα, ἀλλ' ἐν τοῖς πατρίοις διαμένουσιν ἕκαστοι. ἀδελφοὶ τιμιώτεροι τῶν τέκνων κατὰ πρεσβυγένειαν καὶ βασιλεύουσιν οἱ ἐκ τοῦ γένους καὶ ἄλλας ἀρχὰς ἄρχουσι. κοινήν κτήσιν ἄπασιν τοῖς συγγένεσι, κύριος δὲ ὁ πρεσβύτατος. μία δὲ καὶ γυνὴ πᾶσιν, ... οὗ καὶ πάντες ἀδελφοὶ πάντων εἰσίν. μίγνυται δὲ καὶ μητράσιν. μοιχῶν δὲ ζῆμίαν θάνατος· μοιχὸς δ' ἐστὶν ὁ ἐξ ἄλλου γένους.*

თარგმანი: „(ქვეყანას), რომელშიც სურნელოვანი ნივთიერებები მოღის, ჰყოფენ 4 ნაწილად... მეორე დაყოფის მიხედვით მთელი ეს ბედნიერი (ქვეყანა) 5 საგვარეულოდაა დაყოფილი, რომელთაგან ერთში არიან მებრძოლნი და დამცველნი ყოველთა, მეორეში — მიწათმოქმედნი, რომელთაგან პური მიღის სხვებთან, მესამეში — ხელოსნები, მეოთხეში (მოჰყავთ) მური, ხოლო მეხუთეში — საქმეველი... საქმიანობა არ გადადის ერთი-მეორე (ნაწილებში); თითოეული რჩება მამულ (საქმიანობას)... ძმები უფრო დიდ პატივში არიან, ვიდრე შვილები დაბადებით უფროსობის გამო (ბერძნულ გამოცემაში წერტილია, ჩემის აზრით, უადგილოდ „შვილების“ შემდეგ, ვფიქრობ *κατὰ πρεσβυγένειαν* ამას ეკუთვნის და არა მომდევნო წინადადებას. თ. ყ.¹). მეფობენ და სხვადასხვა თანამდებობები უჭირავთ მათ, ვინც ამ გვარადან არის. საერთო აქვს ქონება მთელ ნათესაობას, ხოლო უფალი არის უხუცესი. ყველას ჰყავს ერთი ცოლი... ამიტომ ყველა ძმა ყველასი. ურთიერთობა აქვთ დედებთანაც, გარყვნილი ისჯება სიკვდილით: გარყვნილი არის სხვა გვარადან“...

სიტყვა *βασίλεια*, ἡ „სამეფო ხელისუფლება“, აქედან „სახელმწიფო“. ლექსიკონებში დამოწმებულია პირველად ჰეროდოტეს-

¹ ინგლისურ თარგმანში (ჯონსისეულში) არის ისევე, როგორც ბერძნულ დედანში. რუსულად, მიშჩენკოს თარგმანში, 1 ნაწილი კი ისევეა, როგორც მე მაქვს, მაგრამ შემდეგ სხვაგვარად არის.

თან (ჰომეროსი ამ სიტყვას არ ხმარობს), აღნიშნულია, რომ უფრო ხშირად გვხვდება ის თუქიდიდესთან და პლატონთან და შემდეგი ხანის ავტორებთან. ჩვეულებრივ ამ სიტყვას თარგმნიან „სახელმწიფოდ“, „სამეფოდ“. თუ გავიხსენებთ იმას, რომ ჰაზაღაძე პირველად ნიშნავდა „გვარის უფროსს“. „შამასახლისს“, მაშინ იმავე ძირიდან წარმოებული სიტყვა ოქსიპონი იქნება ამ ჰაზაღაძის ძალაუფლების გავრცელების არე, ე. ი. „გვარი“. ამიტომ ამ კონტექსტში ოქსიპონი ოქსიპონი ვთარგმნე როგორც „საგვარეულო“, „გვარი“.

ამ ნაწყვეტში თბილისი (თარგმანებში: ποδ. Familie) ოჯერ არის ნახმარი და, ვფიქრობ, გვაროვნული ყოფის გამოსახატავად. ქვეყანა 5 საგვარეულოდ (ჰაზაღაძე) არის დაყოფილი. ეს საგვარეულო სოციალური ერთეული არაა, ესაა წოსახლეობის დიფერენციაცია საქმიანობის მიხედვით (თანაც, თითოეულ ჯგუფს აქვს საკუთარი, ლამის მემკვიდრეობითი, მამაკაპეული საქმიანობა და ის მას არ იცვლის, ერთი „საგვარეულოს“ წევრი მეორეში არ გადადის). ამას გარდა, თითქოს უფრო პრიმიტიული ყოფაა, ვიდრე იბერიაში (თუმცა იბერიის ცხოვრების ეს მხარე ნაჩვენებია არაა ამ შრომაში); ყველა ყველას ძმაა, ნათესაობას თუ გვარს ჰყავს საერთო ცოლი, დედა ამავე დროს შეიძლება იყოს ცოლი. ძმა მეტ პატივშია, ვიდრე შვილი (დაბადებით უფროსობის გამო). რამდენადაც ერთი ნათესაობის (ე. ი. გვარის) ფარგლებში სქესობრივი ურთიერთობა რეგლამენტირებული არ არის, იმდენად ის აღკვეთილია სხვა გვარის წევრთან (სიკვდილით ისჯება გარყვნილი, და იქვეა ახსნილი, თუ ვინ არის გარყვნილი). ჩვენთვის მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი: ჰაზაღაძის თბილისი ოქსიპონი და ოქსიპონი (რომელიც გარეგნულად ჰგავს იბერიის საზოგადოების აღწერილობას), ვფიქრობ უნდა გავიგოთ ასე: მეფობენ (ე. ი. მართავენ) გვარს და უქირავთ სხვადასხვა თანამდებობები ამავე გვარის წევრებს (სხვა, გარეშე, უზენაესი ხელისუფლება არ ჩანს), ქონება გვარს საერთო აქვს, უფალი (სხვა ტერმინით ჰაზაღაძის) არის უზუცესი.

ვფიქრობ, სტრაბონის დროინდელი (ან ცოტა მასზე ადრინდელი) არაბეთისათვის, უფრო ზუსტად, ერთ-ერთი არაბი ტომისათვის, ასეთი დასკვნა მიუღებელი არ უნდა იყოს. არის გვაროვნული წყობილება, მაგრამ იმ საფეხურზე, რომ საზოგადოებას თავისი გარკვეული, მემკვიდრეობითი კი, საქმიანობა აქვს.

XVII 1, 12 წარმოადგენს პოლიბიოსის დროინდელი ეგვიპტის დახასიათებას (ყოველ შემთხვევაში მისი ცნობების მიხედვით) ოქსიპონი

Πολύβιος γειγώνως ἐν τῇ πόλει βδελύττεται· τὴν τότε κατάστασιν καὶ φησι τρία γένη τὴν πόλιν οἰκεῖν, τὸ τε Ἀγύπτιον καὶ ἐπιχώριον φθλον, δὲ καὶ ἀπολιτικόν¹, καὶ τὸ μισθοφορικὸν βάρυ καὶ πολὺ καὶ ἀνάγωγον· ἐξ ἔθους γὰρ παλαιὸς ξένους ἔτρεφον τοὺς τὰ ἦπλα ἔχοντας, ἄρχειν μᾶλλον ἢ ἀρχεσθαι· δεδιδαγμένους δὲ τῆν τῶν βασιλέων οὐδέναίχον· τρίτον δ' ἦν γένος τὸ τῶν Ἀλεξανδρέων, οὐδ' αὐτὴ εὐκρινῶς πολιτικὸν διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, κρεῖττον δ' ἔκείνων ὅμως· καὶ γὰρ εἰ μὴ γὰρ δες. "Ἐλλήγες ὅμως ἀνέχοντο ἦσαν καὶ ἐμέμνητο τῶν κοινῶν τῶν Ἑλλήγων ἔθους. „პოლიბიოსი, რომელიც ყოფილა ქალაქში (ალექსანდრია იგულისხმება — თ. ყ.) აღშფოთებულია მასინდელი მდგომარეობით და ანბობს: ქალაქში მოსახლეობს სამი გვარი, ერთია ადგილობრივი ეგვიპტური მოღვა, ფიცი და სახელმწიფოს მმართველობისათვის გამოუსადეგარი, მეორე — დაქირავებულია, რომლებიც არიან მძიმე, მრავალრიცხოვანი და უხეში: ძველი ჩვეულების მიხედვით (ალექსანდრიელები) ინახავდნენ უცხოელებს, რომელთაც იარაღი ჰქონდათ და იმიტომ რომ მეფეები არაფრის მაქნისები იყვნენ, თვითონ (ეს ჯარისკაცები — თ. ყ.) უფრო მართავდნენ, ვიდრე იმართვოდნენ მათგან. მესამე გვარი იყო ალექსანდრიელთა, თვით არც მთლად კარგად განწყობილი სახელმწიფო საქმიანობის მიმართ იმ მიზეზების გამო, მაგრამ მაინც უმჯობესი მათზე (პირველ ორ გენოს-ზე?), რადგანაც, თუმცა შერეულნი. მაგრამ მაინც ელინები იყვნენ და ახსოვდათ ელინური საზოგადოებრივი წყობილების ჩვევები“.

თარგმანებში ამ ნაწყვეტის გენოს თარგმნილია: класс, Volk-რა თქმა უნდა, ეს გენოს — გვარი, ოჯახის ან გვაროვნული წყობის ერთეულის აღმნიშვნელი არაა. თუ პირველი და მესამე გენოს-ი რამენაირად ტომის, ეროვნების მნიშვნელობისაა. მეორე, დაქირავებული ჯარისკაცების შემცველი, უკვე სხვას ნიშნავს, ესაა საზოგადოების ჯგუფები. ამიტომ ტრია გენი უნდა ვთარგმნოთ „სამგვარი“, „სამნაირი“.

სტრაბონი საზოგადოების კლასიფიკაციის დროს ერთგან უფრო გარკვეულად სახავს საკლასიფიკაციო ნიშანს: VIII, 7, 1 ἔ δὲ πρῶτον μὲν εἰς τέτταρα φυλάς διείλε τὸ πλῆθος, εἶτα εἰς τέτταρα βίους· τοὺς μὲν γὰρ γεωργοὺς ἀπέδειξε τοὺς δὲ δεμισοργοὺς τοὺς

¹ ἀπολιτικόν არის კრამერის კონექტურა. ხელნაწერებში არის პოლიτικόν, რაც კონტექსტის მიხედვით გამართლებული არაა.

ბჭ ზეპოთი:იანჯ, ზეზეჰრთიჲ ბჭ ზაიჯ ფანჯაჯჯჯ „(იონმა) პირველად ხალხი ოთხ ფილედ დაჰყო, ხოლო შემდეგ ოთხად ყოფაცხოვრების მიხედვით: ერთნი გამოაცხადა მიწათმოქმედებად, მეორენი — ხელოსნებად, მესამენი — მსხვერპლშემწირველებად, ხოლო მეოთხენი — მცველებად“.

ე. ი. როგორც ვხედავთ, აქაც ოთხგვარი, ოთხნაირი ხალხია წარმოდგენილი, ხოლო გარკვეულად არის ნათქვამი, რომ საქმიანობის ნიშანია საკლასიფიკაციო.

საზოგადოების დიფერენციაციასთან გვაქვს საქმე, როდესაც იოსებ ფლავიოსი იმოწმებს სტრაბონს სულას დროისათვის: „Четыре рода жителей было в городе Кирене: граждане, земледельцы, метэки и иудеи“ (А. Ранович, Восточные провинции Римской империи в I — III вв. 1949 г. стр. 214). ეს ადგილი „გეოგრაფიიდან“ არ არის. კვირენელი მოსახლეობა დაყოფილია ოთხად საქმიანობის, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და ეროვნების მიხედვით.

ამგვარად, ეს უკანასკნელი მაგალითები სტრაბონის „გეოგრაფიიდან“ სხვადასხვა ქვეყნების (კაპადოკიის, ინდოეთის, ეგვიპტის) საზოგადოების დახასიათებას იძლევიან. ყველგან არის ცდა საზოგადოების დიფერენციაცია — კლასიფიკაციისა. კაპადოკიის მიმართ ტერმინი *γένοϋ* უნდა იყოს სოციალური ტერმინი, ეს უნდა აღნიშნავდეს საზოგადოებრივ დაჯგუფებას სოციალური ნიშნით. ინდოეთის *γένοϋ* არის *მქეძ-ის* („ნაწილის“) პარალელურად ნახმარი სიტყვა. იგი, ისევე როგორც *მქეძ-ი*, აღნიშნავს საზოგადოების ფენას, გამოყოფილს პროფესიის ნიშნით. არაბეთში ძირითადად მოცემულია საზოგადოების დიფერენციაცია პროფესიითა, საქმიანობის სახეობის მიხედვით (ამისათვის არის ტერმინი *βασίλειον*), მაგრამ ამის გვერდით გვაქვს გვარი, *γένοϋ*-ი, სიტყვა გამოყენებული რეალური გვაროვნული წყობისათვის. ეგვიპტის საზოგადოების მიმართ ტერმინი *γένοϋ* გამოყენებულია მსაზღვრელად. ის გადმოსცემს რავგარობას, ნაირობას. თავისუფლად შეიძლება მისი *მქეძ-ით* („ნაწილით“) შეცვლა.

ტერმინი *γένοϋ*-ის ხმარება ყველაზე უფრო საინტერესო არის იბერიის შემთხვევაში. ფეიქრობ, თავისუფლად შეიძლება თარგმნისას ვიხმაროთ სიტყვა „გვარი“, იმიტომ კი არა, რომ ამით მაინცდამაინც ხაზი გავუსვავთ ამ სიტყვის სოციალურ მნიშვნელობას. ქართული სიტყვა „გვარი“ თავისთავად შეტისმეტად მრავალმნიშვნელოვანია (გვარი — სოციალური, გვარი — ოჯახი, გვარი —

ადამიანისა, გვარი — სახეობასთან შეპირისპირებით და სხვ.). სტრაბონის დროინდელი იბერიის მიმართ, სტრაბონის თარგმნის დროს, სიტყვა „კლასის“ ხმარება (მაშინაც კი, როდესაც დარწმუნებული ვართ იმაში, რომ ტერმინი *κλῆσις*-ით „კლასის“ ცნებაა გადმოცემული) ისტორიის მოდერნიზაციად მეჩვენება. ტერმინი „კლასი“ ამ შემთხვევისათვის უნდა ვიხმაროთ კომენტარში, ინტერპრეტაციის დროს და არა თარგმნისას. სტრაბონი, თუ ავტორი მისი წყაროსი, ხედავს იმას, რომ იბერიაში ოთხნაირი ხალხია, ისევე როგორც ეგვიპტეში — სამნაირი, არაბეთში — ოთხნაირი, ინდოეთში — შეიღნაირი, ხოლო საფუძველი კლასიფიკაციისათვის მას ყოველთვის ერთნაირი არა აქვს: ზოგან მოსახლეობის საქმიანობა არის ნიშნად აღებული, ზოგან ავტოხთონობა თუ არაავტოხთონობა. მართალია, ტერმინი *κλῆσις* თავისთავად „კლასს“ (ჩვენი გაგებით) არ ნიშნავს, მაგრამ იგი იბერიის შემთხვევაში უნდა გავიგოთ როგორც სოციალური ფენის აღნიშვნელი სიტყვა.

იბერიაში, რომელსაც აგვიწერს სტრაბონი, მკლევართა აზრით, ან უმაღლეს საფეხურზე მდგომი გვაროვნული საზოგადოებაა, ან ახალგაზრდა სახელმწიფო. უმაღლეს საფეხურზე მყოფი გვაროვნული საზოგადოება, სადაც უკვე არის ამ საზოგადოების რღვევის ელემენტები, ასახულია ძველ ბერძნულ საგმირო ეპოსში, „ილიადასა“ და „ოდისეაში“. ამ პოემებში ხშირად გვხვდება სიტყვა *κλῆσις*, მაგრამ *κλῆσις*-ზე კიდევ უფრო ხშირად იმავე მნიშვნელობით არის ხოლმე სიტყვა *γενεή*¹.

ჰომეროსი სიტყვა *κλῆσις*-ს ხმარობს შემდეგი მნიშვნელობით: ჯიში (როდესაც ეს ეხება ცხოველებს) და მოდგმა (ადამიანების, ღმერთებისა და ფანტასტიკური ცხოველების შესახებ), თაობა, წარმოშობა და გვარი (დაფუძნებული ნათესაობაზე). სტრაბონთან შედარებით აქ რამდენიმე მნიშვნელობა გვაკლია: როგორობის აღნიშვნა (ამნაირი, ასეთი და ხალხის კლასიფიკაცია რაიმე ნიშნით), დარგის ან სფეროს გადმოცემა და ტომი. ტომის ცნების გამოსახატად ჩვეულებრივია ბერძნული სიტყვა *τῆσις*. ჰომეროსი ხმარობს სიტყვას *τῆσις*; მაგრამ სიმრავლის, კრებითი ცნების აღსანიშნავად (*τῆσις* *μελίσσας*, *λαῶν* *τῆσις* და სხვა). მხოლოდ

¹ მართალია, ქრონოლოგიურად ჰომეროსი და სტრაბონი დიდად არიან დაშორებული ერთმანეთს, მაგრამ ჰომეროსის გამოყენება პარალელურ მასალად უადგილოდ არ მეჩვენება იმის გამო, რომ ჰომეროსიც რღვევის გახზე დამდგარ გვაროვნულ წყობილებას აგვიწერს.

ორჯერ გვაქვს ხალხის სახელთან ეს სიტყვა: „ილიადა“, XII, 130 Δακίαν... ἔμυος და XVI 522 Ἀγαῶν ἔμυος. ამ შემთხვევაში უფრო ხშირად ნახმარია სიტყვა δῆμος (Βοιωτοί, Λακίης, Φαιήκων). დაბალი ხალხისათვის, ხალხის მასისათვის, ნახმარია სიტყვა λαός (ყოველგვარი ეთნიკური გაგების გარეშე), სიმრავლის აღსანიშნავად გამოიყენება სიტყვა τὸ πλῆθος (სინონიმი ἀμφοιπομός, ἔχλοος-ისა), რომელთანაც არასოდეს გვხვდება რომელიმე ტომის სახელი.

ჰომეროსის შემდეგ სიტყვა ἔμυος-ის მნიშვნელობა გამრავალფეროვანებულია.

II. ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ეს სიტყვა სტრაბონთან გვხვდება საკმაოდ ხშირად და სხვადასხვა მნიშვნელობით. βασιλεύς რთული აღნიშვნის და საკუთრივ ბერძნული ეტიმოლოგიისა ჩანს. ყველაზე უფრო გავრცელებული ეტიმოლოგიის მიხედვით (βα + λαίος) იგი ნიშნავს „ხალხის წინამძღოლს“¹.

ბერძნული ენის ვრცელ ლექსიკონებში (პაპე, ლიდლ-სკოტი, დიმიტრაკი), დადასტურებულია ამ სიტყვის შემდეგი მნიშვნელობები: მეფე (საერთოდ, მემკვიდრეობითი მეფე; შემდეგ კერძოდ — სპარსეთის მეფე, რომის იმპერატორი, ბიზანტიის კეისარი...), მთავარი, ერთ-ერთი არქონტი (ათენში), ზოგჯერ „ტირანი“, უფლისწული, უფროსი, მეთაური, მამასახლისი, პირველი, ან ყველაზე მეტად გამოჩენილი თავის წრეში და სხვა. სტრაბონი გარდა βασιλεύს-ისა ცნებებისათვის: მეფე, გამგებელი, დინასტი, მმართველი, ხმარობს სიტყვებს: χείρας, ἡγεμῶν და სხვ.

სტრაბონი ამ ტერმინს ხმარობს შემდეგი მნიშვნელობებით:

1. „უხუცესის“, „გვარის უფროსის“ აღსანიშნავად². მაგ., I, 2, 15 μάλιστα τε και ἱεροσχοπισμῆνους ἀποδείκνυσθαί βασιλέα „(დანაე და ატრევსი) გამოცხადებული იყვნენ მისნებად და მსხვერპლზე დამკვირვებელ ბასილეესებად“.

V, 3, 2 ἀπελθόντα δὲ Ἀατῖνον τὸν τῶν Ἀβριγῖνων βασιλέα τῶν οἰκούντων τὸν τόπον τῆστων... „მოვიდა ლატინე, ბასილეესი აბორიგინთა, რომლებიც იმ ადგილას მოსახლეობდნენ“.

X, 5, 10 οὐ αὐτῆν Πόλυδῆατος δὲ βασιλεύς ἀκούσαν ἄγεσθαί ποσειδετο πρὸς γάμον... „რადგანაც ბასილეეს პოლიდექტეს უნდოდა მისი (პერსევსის დედის) მის უნებურად ცოლად წაყვანა“.

¹ არის სხვა ეტიმოლოგიები: βα + λαίης; βόσχω + λαίος, შდრ. É. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, 1916.

² ჰომეროსის ეპოსში „გვარის უფროსისათვის“ გარდა βασιλεύს-ისა ხშირად იხმარება: ἀναξ და κοσμήτωρ.

XIII, 1, 13 *φησὶ δὲ Καλλισθένης ἀπὸ Ἀδράστου βασι-
λέως ... καλεῖσθαι Ἀδράστειαν* „კალისტენე ამბობს, რომ ბასი-
ლევს ადრასტეს მიხედვით დაერქვა (ამ ადგილს) ადრასტეა“.

XIII, 3, 1 (ეხება ლელეგებს) *ἄτε τὸν βασιλέως ἀντὼν ἔτι πε-
ρὶόντις* „როდესაც მათი ბასილევსი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო“...

XVI, 4, 25 *Μισυάτης* δὲ τὼν βασιλέων *τιςδὲ Μισυατῆ* τὸ
κάλλις „ერთი რომელიღაც ბასილევსის ასული საოცარი სი-
ლამაზისა იყო“¹...

XI, 9, 3 პოსიდონიოსის სიტყვებია, ეხება პართიას: *συνέθ-
ρισον... εἶναι... διετόν*, τὸ μὲν *συγγενῶν* τὸ δὲ *σοφῶν* *καὶ μάγων*, *ἐξ*
ὧν ἀμφοῖν τὸν *βασιλέως* *καμίστασθαι* „(პართელებს) აქვთ ორ-
ნაირი საბჭო, ერთი (შემდგარი) ნათესავთაგან, ხოლო მეორე
ბრძენთაგან და მოგვთაგან, რომელთაგან, ორივედან, ბასილევ-
სები ისმებნიან“².

ასეთი მაგალითები არის მრავლისაგან მრავალი. ქვემოთ მო-
ვიყვანთ მხოლოდ იმათ, რომლებიც ეხება საქართველოს წარ-
სულს:

XI, 2, 13 *οἱ γόνυ Ἡνίοχαι τέταραξ* *εἶχον* *βασιλέως* „ამ-
გვარად ჰენიოხებს ოთხი ბასილევსი ჰყავდათ“. მხოლოდ ამ
ნაწყვეტის მიხედვით არ ჩანს, რატომ არის ჰენიოხების ბასილევ-
სი გვარის უფროსი, მაგრამ ის გვარის უფროსად მოგვეჩვენება,
თუ მიხედვლობაში მივიღებთ XVII, 3, 24, სადაც სწერია: *εἰ μὴ*
τις τὰ τῶν Ἀχαιῶν *καὶ Ζαγῶν* *καὶ Ἡνίοχων ἐν λόγῳ* *τίθεται*, *ληστ-
ρῶν* *καὶ νομᾶν* *καὶ Ζῶντων ἐν στενοῖς* *καὶ λυπεροῖς* *χάρσις* „... თუ

¹ მართა ამ ამონაწერით არ ჩანს, რომ ეს „ბასილევსი“ მაინცდამაინც
გვარის უფროსია, მაგრამ მთელი ეს ადგილი ავიწიერს ერთ-ერთ არაბ ტომს,
რომელიც გარკვეულად გვაროვნული საზოგადოებაა: თითოეულ საგვარეულოს
თავისი საქმიანობა აქვს. ძმებს მეტი პატივი აქვთ, ვიდრე შვილებს, უფროსო-
ბის გამო; ქონება ნათესავებს საერთო აქვთ, მათ შორის უფროსი უფროსობს.
ჰყავთ საერთო ცოლი. ამიტომ ყველა ყველას ძმაა. ამ ლამაზ ასულს ჰყავდა 15
ძმა. ამდენად, *βιαιόεσθαι*-ი ამ პირობებში არის გვარის უფროსი.

² პართია, როგორც ჩამოყალიბებული სახელმწიფო, ამ დროისათვის უკვე
ცნობილია, მაგრამ შესაძლებელია პოსიდონიოსის ეს ცნობა ეხება რომელიმე
შედარებით ჩამორჩენილ ნაწილს. მართა ამ ნაწყვეტის მიხედვით ასეთი დას-
კვნის გაკეთება შეიძლება: ძლიერ გვარს, ალბათ საკმაოდ მოზრდილს, ჰყავს ორი
საბჭო, ერთი შემდგარი ნათესავთაგან (ე. ი. ბასილევსის ნათესავთაგან) და მეო-
რე რჩეულთაგან—რჩეულნი არიან თავისი გონებრივი მონაცემების მიხედვით; ბა-
სილევსს, გვარის უფროსს, ირჩევენ როგორც ერთი საბჭოდან, ასევე მეორიდან.
ის გვაროვნული საზოგადოება, რომელიც ამ ეიტატშია აღწერილი, საკმაოდ
განვითარებული ჩანს.

არ მივიღებთ მხედველობაში აქველთა, ძიგთა და ჰენიოხთა მხარეს, ესენი ვიწრო და ღარიბ ადგილებში ცხოვრობენ ყაჩაღობითა და მომთაბარეობით“.

XI, 2, 12 სწერია, რომ აქველებს, ძიგებს და ჰენიოხებს უქირავეთ ზღვის ნაპირი და რომ ამ ნაპირის მოსახლეობა (ე. ი. აქველები, ძიგები და ჰენიოხები) ცხოვრობენ მეკობრეობით.

ჰენიოხებს სტრაბონი რამდენჯერმე ახსენებს, მაგრამ მათი ყოფის დახასიათება მხოლოდ აქ აქვს.

XI, 2, 13 სწერია, რომ მითრიდატე ევპატორმა ძიგებზე კი არ გადაიარა, არამედ ჰენიოხებზე, რადგან მათი მხარე შედარებით უფრო იოლად სავალი (πιρρυσυμιας) იყო. ეს, ვფიქრობ, არ ნიშნავს კიდევ იმას, რომ ჰენიოხების იოლად სავალ მხარეში მოსახლეობას განვითარების მაღალი დონე ჰქონდა.

XI, 2, 19 ეხება სუანებს: βασιλέα ὁ ἔχουσι καὶ συνέριον ἀνδρῶν τριακοσίων „ჰყავთ ბასილეესი და 300 კაცისაგან შემდგარი საბჭო“. ამავე პარაგრაფშია დახასიათებული სუანთა ტომი: ყველაზე ძლიერი მეზობელ მთის მოსახლეთა შორის, ყველა კაცი მეომარია (ამიტომ 200000 კაცის გამოყვანა შეუძლიათ ომიანობის დროს), ამავე დროს ჰყავთ მათ უხუცესთა საბჭო (300 კაცისაგან შემდგარი) და უხუცესი — ბასილეესი.

გვაროვნული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი სხვა ნიშნების შესახებ ლაპარაკი, სამუშაოა, არ არის.

ცალკე მინდა გამოვეყო ორი შემთხვევა სიტყვა βασιλέα-ის ხმარებისა, ესაა ერთი ეთიოპიის შემთხვევაში, ხოლო მეორე — ინდოეთთან დაკავშირებით.

XVII, 2, 2—3 დახასიათებულია ეთიოპელთა ყოფა: ეთიოპელები იკვებებიან მარცვლეულით, რომლისაგან სასმელებსაც იმზადებენ. მცენარეული ზეთის მაგივრად ხმარობენ ცხოველის ცხიმს. ხეხილი არა აქვთ, გარდა იმ მცირე ფინიკებისა, რომლებიც ბასილეესების (βασιλειαις) ბალებში იზრდებიან. ზოგიერთები სქამენ ბალახს, ლოტოსს, ლერწმის ფესვებს, აგრეთვე ხორცს, სისხლს, რძესა და ყველს. ბასილეესებს (βασιλειαις) პატივს სცემენ ღმერთების მსგავსად და ესენი (ბასილეესები) მეტწილად სახლში არიან ჩაკეტილი. მათი უდიდესი რეზიდენცია (βασιλειον) არის მეროე, ქალაქი, რომელსაც იგივე ეწოდება, რაც კუნძულს. ამ კუნძულის მოსახლეობის ნაწილი არის მომთაბარე, ნაწილი მონადირე და ზოგიც — მიწათმოქმედი. აქ მოიპოვება რკინის, სპილენძისა და ოქროს საბადოები და სხვადასხვა სახის პატიოსანი თვლე-

ბი. ეთიოპელები შეიარაღებული არიან ოთხი წყრთის სიგრძე ხის მშვილდებით. აიარაღებენ ქალებსაც, რომელთა შორის მეტ წილს ტუჩში სპილენძის რგოლი აქვს გაყრილი. ესენი ტყავებში არიან ჩაცმულები, რადგანაც მატყლი არ მოეძვეებათ. ზოგიერთები სულაც ტიტვლები დადიან, სხვებს კიდეც მცირე სარტყელი აქვთ გაკეთებული ტყავისაგან ან ბალნისაგან მოწნული. ღმერთთაგან ერთი მიაჩნიათ უკვდავად (და ეს არის მიზეზი ყოვლისა), ხოლო მეორე — მოკვდავად. მაგრამ ეს უსახელო და გამოუცხადებელია. „მეტწილად ღმერთებად მიაჩნიათ კეთილისმყოფელნი და მეფის კარზე მყოფნი, ხოლო ამათგან ბასილევსები მიაჩნიათ ყველას საზოგადო მხსნელებად და დამცველებად, ხოლო კერძო პირები¹ — მხოლოდ მათ (მხსნელებად და დამცველებად), ვისაც ისინი კარგს რასმე გაუკეთებდნენ“ (ὁς δ' ἐπὶ τὸ πῶς τοῖς εὐεργέταις καὶ βασιλεῦσι τὸς εὖεργέταις καὶ φιλῶσι, καὶ τούτων τοῖς μὲν βασιλέας κιοῖσις ἀπάντων σῶτηρας καὶ φιλῶντας, τοῖς δ' ἰδιώταις¹ ἰδιῶς τοῖς εὖ παθόντων ἢ ἀντων) ... მეროეს მცხოვრებლები პატივს სცემენ რომელიღაცა ბარბაროსული ღმერთის გარდა ჰერაკლეს, პანსა და იზიდას. გვამებს ერთნი მდინარეში ყრიან, ხოლო მეორენი შინ ინახავენ მინაგადასხმულებს, ზოგიერთები კი თიხის ქურკლებში ასაფლავებენ სალოცავების ირგვლივ, იფიცავენ ამ მიცვალებულებს და ეს ფიცი ყველაზე უფრო წმინდაა. „ბასილევსებად სხამენ სილამაზით გამორჩეულებს, ან ცხოველების მოვლაში (განთქმულებს), ან სიამაყით, ან კიდეც სიმდიდრით (გამორჩეულებს)“ (βασιλέας τε αἰμεισταις τοῖς ἀλλεῖ δ' αἰμεισταις ἢ ἀρετῇ αἰθιοπῶν ἢ ἀνδρείῃ ἢ πλοῦται). მეროეში ძველად ქურუმებს ჰქონდათ ყველაზე მეტი უფლებები (αἰρωταῖτην ἰσχύ), ისინი ბასილევსსაც კი უგზავნიდნენ კაცს და უბრძანებდნენ, რომ თავი მოეკლა, მის მაგიერ კი ბასილევსად სხვას სვამდნენ. შემდეგში ერთმა ბასილევსთაგანმა მოსპო ეს ჩვეულება: შეიარაღებული შეიქრა ტაძარში და ყველა ქურუმი ამოხოცა. ეთიოპელებს კიდეც ერთი ჩვეულება აქვთ: თუ ბასილევსს სხეულის რომელიმე ნაწილი დაუსახიჩრდებოდა, იგივე უნდა განეცადათ მის მახლობლებსაც, რომლებიც მასთან ერთად კვდებოდნენ კიდეც. ამიტომაა, რომ რაც კი შეიძლება უფლიან ბასილევსს.

როგორც ვხედავთ, ამ ნაწყვეტში მრავალმხრივ არის დახასიათებული ეთიოპიის ყოფა და კერძოდ ეთიოპელი „ბასილევსი“.

¹ შეპირისპირება: ბასილევსის და კერძო პირის (βασιλέας—ιδιώτης) შდ. P a p e. (Griechisch-deutsches Handwörterbuch, ... ιδιώτης, ὁ — der Privatmann im Gegensatz des Staatsmannes...

ეთიოპელი „ბასილევსი“, ჩემის აზრით, არის რალაცა საშუალო გუარის მეთაურსა და მეფეს შორის: ბასილევსად ირჩევა რალაცა ნიშნით გამორჩეული კაცი (ე. ი. ბასილევსობა მემკვიდრეობითი არაა), იქნება ეს სილამაზე (ეს ყველაზე არასოციალური ნიშანია), სიმამაცე, სიმდიდრე თუ ცხოველების მოვლის უნარი. ცხოველების მოვლისათვის ამოდენა მნიშვნელობის მინიჭება იმას ნიშნავს, რომ ეთიოპელებს ჯოგი ჰყავთ და მეჯოგეობა მათთვის მნიშვნელოვანი დარგია. ასე არჩეული ბასილევსი ღმერთითი პატივცემულია და სახლში ჩაკეტილი ჰყავთ¹. დრო ყოფილა, რომ ქურუმები მეტად ძლევამოსილნი ყოფილან, მაგრამ ჩვეულებრივი ამბავი დატრიალეზულა: თეოკრატისა შებრძოლებია მოლონივრებული ბასილევსი, რომელსაც ახალი უფლებები მოუპოვებია და დაუმარცხებია.

ინდოეთის აღწერილობა სტრაბონს საკმაოდ ვრცელი აქვს, მიუხედავად იმისა, რომ თვით არ ყოფილა იქ და. სარგებლობდა სხვადასხვა ავტორების ცნობებით. ძირითადი სურათი, რომელსაც იგი აგვიწერს, არის კლასობრივი საზოგადოებისა, მაგრამ აქა-იქ გვხვდება სხვა რიგის ცნობებიც. მაგალითად:

¹ შტრ. კსენოფონტი, ანაბაზისი, V, 4, 26: მოსინიკების ბასილევსი ხის ხის კოშკში და ხალხი თავის ხარჯზე ინახავს მას. ამასთან დაკავშირებით მ. მაქსიმოვა წერს: „Между тем „цари“ моссинников имеют близкие аналоги среди царей - жрецов или царей - богов других племен. Как показывает обширный, этнографический материал, собранный Фраэсером, в основе здесь лежит представление о сверхъестественных свойствах „царей“ и их способности влиять на явление природы, а тем самым и на зависящее от природы благополучие людей. Поэтому цари - жрецы окружаются особой заботой и почитанием своих поданных. Поэтому их жизнь регламентируется иногда до мелочей..., причем предполагается, что нарушение этих правил влечет за собой гибельные последствия для всего племени и в таких случаях царь подвергается наказанию, а иногда и казни...“

Проводи всю свою жизнь затворниками в башне, они фактически не могли выполнять многие функции вождей, например, предводительствовать на войне или вести переговоры с врагами или союзниками. И действительно, согласно Ксенофону, при заключении союза с одним из племен моссинников греки имели дело не с базиливсом, а с „архонтом“ этого племени (Анаб., V, 4, 3): „Местное население юговосточного Причерноморья по „Анабасису“ Ксенофонта: Дрилы и моссинники“: ВДН. 1951, № I. стр. 250—262. მ. მაქსიმოვას აზრით, მოსინიკები რლევვის გზაზე მდგარი პირველყოფილი თემური ურთიერთობის მქონე ტომია. ფეიქრობ, ეთიოპიის ბასილევსის მიმართაც თავისუფლად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მ. მაქსიმოვას შრომის ზემოთ მოყვანილი ადგილი.

XV, 1, 30 ἐν δὲ τῇ Καθάρσει καιρότατον ἰστορεῖται τὸ περὶ τοῦ ἀλλήλου βίβηται: διαφερόντως, ὡς ἱππῶν καὶ κύνων· βασιλέα τε ἄρ' τὸν ἀλλήστον αἰρεῖσθαί φησιν Ὀνησίφρατος, ... „კათადაში უჩვეულო რასმე მოგვეთხრობენ სილამაზის შესახებ, რომლის გამორჩევით დაფასებულია, როგორც ცხენებისა და ძაღლებისა, რადგან ონესიკრატე ამბობს, რომ ბასილეესად ირჩევენ ულამაზესსა“.

კათადაის დაბასიათება, უფრო დაწვრილებითი, ამ შრომაში სხვაგან არ გვხვდება, მხოლოდ ამ ნაწყვეტების მიხედვით სავარაუდებელია, რომ რაკილა ბასილეესის არჩევა ხდება სილამაზის ნიშნით, ჯერ სადიფერენციაციო სხვა ნიშნები ძალაში არ არის.

2. *ბათალენს-ი* გადმოგვეცემს ცნებას „მეფე“.

ასეთი მაგალითი მრავლისაგან მრავალია. სტრაბონის თხზულებაში *ბათალენს-ი* ეწოდება: ალექსანდრე მაკედონელს, მის დიადოხოსებსა და დიადოხოსების ჩამომავლებს, დარიოს სპარსთა მეფეს, კიროს სპარსთა მეფეს, მითრიდატე ევპატორს, პოლემონს, გიგესს¹ —ლიდიის მეფეს, პეროდეს და სხვათ. ამას გარდა „ბასილეესობით“ მოიხსენიებიან: ეგვიპტის, ფინიკიის, სირიის, სპარსეთის, მიდიის, პართიის, ბაქტრიის, კილიკიის, არმენიის და სხვა სახელმწიფოთა მეფეები¹.

ამ მაგალითებიდან მოვიყვან რამდენიმეს:

IX, 5, 10 ... καὶ Λεονάτος ὁ Ἀλεξάνδρου τῆς βασιλέως ἑταῖρος „ლეონატე, ალექსანდრე მეფის მეგობარი“ (ალექსანდრე მაკედონელს ეხება).

XI, 2, 3 γεσσωτὶ μὲν οὖν ἐξεπέρθησαν αὐτῶν Πολέμων ὁ βασιλέως ἀπειθοῖσσαν „ეხლახან დაანგრიო ეს (ქალაქი) პოლემონ მეფემ ურჩობისათვის“ (სტრაბონის თანამედროვე ამბავია).

XII, 13, 4 ὁ τῶν Ἀρμενίων βασιλέως Ἀρταξασδοῦς „არმენიელთა მეფე არტავაზდე“ (ანტონიუსის დროს).

XI 3, 1 τὸν δὲ Πόντου καθίστατο μὲν Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ βασιλέως „პონტოში იჯდა მეფე მითრიდატე ევპატორი“.

XII, 1, 22 ... Γύγου τῆς Ἀσδῶν βασιλέως „გიგესი, ლიდიელთა მეფე“...

XIV, 5, 18 (ეხება კილიკიას) καὶ βασιλέως ἵππο Φωμαῖον ὀνομάσθη δὲ τὰς ἀσπραγμίας Ταρχονδῆμοτος „რომაელთა მიერ მეფედ იქნა წოდებული ტარკონდიმოტე მისი სიკველის გამო“.

¹ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ იმპერატორების შესახებ „ბასილეესი“ არსად სწერია. სტრაბონი მათ უწოდებს ὁ θεὸς καὶσσε (ღვთაებრივი კვისარი).

XV, 3, 7 τῆς Ἀσίας βασιλεύς „აზიის მეფე (კროსი)“.

XVI, 1, 3 ἐν οἷς ἦν καὶ ἡ θειαστραφῆ τῆ βασιλείῃ „სადაც ჰქონდა საზროლო მეფე (დარიოსი)“.

XI, 13, 5 καὶ νῦν ἔτι τοῖς Παρθυσίαιον βασιλεύσιν τῆν ἀντήν παρέρχεται χρεῖαν τε καὶ ἀποφάσειαν „ეხლაც პართელთა მეფეებს აქვთ იგი (ეკბატანა), გამოსაღები და საიმელო“.

XVII 1, 5 οἱ τε γὰρ ἄπὸ τῶν Πτολεμαίου βασιλείῃς Ἰαχασαν τοσοῦτον „პტოლემეს შემდეგი მეფეები იმდენად გაძლიერდნენ“... (ეგვიპტის შესახება).

XV, 3, 22 (ეხება სპარსეთს) ἦν δὲ τὸν πλοῦτον εἰς τραφῆν ἐξέπεσον οἱ βασιλεῖς „მეფეებმა სიმდიდრის გამო თავნებობა დაიწყეს“.

ბევრი ქვეყნის შესახებ აქვს სტრატონს დაწვრილებითი ცნობები, მაგრამ განსაკუთრებით უხე მასალას გვაწვდის კაპადოკიასა და პონტოზე. კაპადოკიის ბასილევსის შესახებ სწერია:

XII, 2, 3 Κατάθονες δὲ εἶσιν οἱ ἑνοικοῦντες, ἄλλως μὲν ἦπὸ τῆ βασιλείῃ τεταγμένοι, τὸν δὲ ἱερέως ἡπαρχοῦντες τὸ πλέον... ἔστιν οὐτως [ἱερέως — თ. ყ.] δέσπορος κατὰ τῆν ἐν τῇ Καππαδοκίῃ μετὰ τὸν βασιλέα ὡς ἦν! τὸ πᾶν τὸν ἀντὸν ἴσους ἦσαν οἱ ἱερεῖς τοῖς βασιλεύσιν... „ხოლო მცხოვრებლები არიან კატაონები, რომლებიც თუმცა მეფის მიერ იმართვიან, მაგრამ უფრო მეტად ქურუმს ემორჩილებიან... (ქურუმი) პატრიის მიხედვით მეორეა კაპადოკიაში მეფის შემდეგ. რადგანაც მეტწილად ერთი და იმავე გვარიდან არიან ქურუმები მეფეებთან“. ეს არის ჩემგან არა ერთგზის დამოწმებული ადგილი, სადაც წარმოდგენილია კაპადოკიის ვითარება. მას ტაძარი და მისი მიდამოები ქურუმის განკარგულებაში არის. საერთოდ თეოკრატია საკმარისად ძლიერი ჩანს, მეფე ოფიციალურად მაინც პირველ კაცად ითვლება სახელმწიფოში, თუმცა რეალურად ქურუმს მასზე მეტი უფლებები უჩანს.

კაპადოკიის მსგავსი მდგომარეობაა პონტოშიც. აქაც ქურუმი „მეორე (კაცია) პატრიის მიხედვით მეფის შემდეგ“ (XII, 3, 32: καὶ ἦν δέσπορος κατὰ τῆν μετὰ τὸν βασιλέα). პონტოს შესახებ ცნობებში ამ ადგილას (XII, 3, 32) ყურადღება გამახვილებულია ქურუმსა და საერთოდ მღვდელმსახურებაზე, ხოლო სხვა ადგილებში პონტოს სხვადასხვა მეფეების შესახებ ცნობები

უხვად არის¹. ვფიქრობ, პონტოს პირობებში, დაახლოებით სტრაბონის თანამედროვე ეპოქაში, თავისუფლად შეიძლება სახელმწიფოს შესახებ ლაპარაკი.

უფრო დაწვრილებით მინდა შევეხო „გეოგრაფიის“ ტექსტის იმ ადგილებს, სადაც დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ერთეულების „ბასილევსები“ არიან მოხსენებული.

ალბანელთა βασιλευς-ი იხსენება ორ ადგილას: XI, 4, 6 და XI, 4, 7.

XI, 4, 6—7 Διαφέρουσι δὲ καὶ οἱ βασιλεις· οὐκ μὲν οὖν εἰς ἀπάντων ἄρχει, πρότερον δὲ καὶ καὶ ἑκάστην γλῶτταν ἰδίᾳ ἐβασίλευοντο ἕκαστοι. γλῶτται δ' εἰσὶν ἕξ καὶ εἰκοσὶν αὐτοῖς διὰ τὸ μὴ εὐεπιμικτον πρὸς ἄλληλους ... ἑρᾶται δ' ἀνηρ ἐντιμῶτατος μετὰ γὰρ τὸν βασιλέα, προεστῶς τῆς ἑρᾶς χάρας, πολλῆς καὶ εὐάνδρου, καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἑροδοσίλων ἄν ἐνθουσιῶται πολλοὶ καὶ προφητεούσους... „(მათი) ბასილევსები გამოირჩევიან: ეხლა ერთი განაგებს ყველას, ხოლო უწინ ცალკეულები მეფობდნენ ცალკეული საკუთარი ენის მიხედვით. მათ აქვთ 26 ენა, იმიტომ რომ ერთმანეთს არ ერევიან. ქურუმობს კაცი უწარჩინებულესი ბასილევსის შემდეგ. იგი მეთაურობს წმინდა მიწას, რომელიც არის დიდი და კარგად დასახლებული, და ტაძრის მონათ, რომელთაგან მრავალნი, შთაგონებულნი, წინასწარმეტყველებენ ხოლმე“.

ამ ამონაწერთა მიხედვით ჩანს, რომ ბასილევსის ძალაუფლება გაზრდილია — უწინ თუ 26 სხვადასხვა ბასილევსი იყო, ეხლა ერთია ყველა ამ ტომის მეთაური. მეორე კაცი ქვეყანაში არის ქურუმი, რომელსაც ექვემდებარება დიდი და ხალხმრავალი მამული ტაძრის მონებითურთ.

ეს კლასობრივი საზოგადოების სურათია, მაგრამ იმავე სტრაბონთან გვაქვს სხვა ცნობებიც ალბანიის შესახებ: XI, 4, 1: „ალბანელები უფრო მწყემსები არიან და ახლოს დგანან მომთაბარულ (ცხოვრებასთან), მაგრამ არ არიან ველურები; ამის გამო ისინი ზომიერად შემოარი ბუნებისა არიან“... XI, 4, 4: „ადამიანები სილამაზით და ახოვანებით გამოირჩევიან, ისინი უბრალოები არიან და არა ვაქრული ბუნების. არც მონეტებს ხმარობენ მეტწილად, არც რიცხვები იციან ასზე მეტი, არამედ ეწევიან საქონ-

¹ პონტოელი ქურუმების ძლევა მოსილების შესახებ სხვაგანაც არის საუბარო. მაგ., XII, 3, 37 პირდაპირაა ნათქვამი, რომ დანარჩენი ტერიტორია დღოფალ პითოლორისსა და ქურუმ დიტევტეს უჭირავთ.

ლის გაცელა-გამოცელას და საერთოდ ცხოვრების საქიროების მიმართ გულგრილად არიან. არ იციან ზომისა და წონის სიზუსტე, ომის, სახელმწიფო წყობილებისა და მიწათმოქმედების საქმეებში გულგრილობა ახასიათებთ, ხოლო იბრძვიან იზინი როგორც ქვეითად, ასევე ცხენებზე შემსხდრები. მსუბუქად შეიარაღებულიცა და აბჯრით (შეჭურვილებიც), როგორც არმენიელები“. XI, 4, 5: „ამათ გამოჰყავთ იბერიელებზე მეტი ლაშქარი. რადგან ესენი აიარალებენ 60.000 ქვეითს, 22.000 ცხენოსანს... ამათ შევლიან ომის დროს მომთაბარეები, გარეშეების წინააღმდეგ, ისევე როგორც იბერიელებს, იმავე მიზეზების გამო. თუმცა (მომთაბარეები) ხშირად თავს ესხმიან მოსახლეობას, ისე რომ უშლიან ხელს მიწათმოქმედებაში. (ალბანელები) არიან შუბოსნები და მშვილდოსნები, აქვთ აბჯრები და ფარები და ცხოველთა (ტყავის) მუზარადები იბერიელების მსგავსად“.

აქ წარმოდგენილი ცნობების მიხედვით ვითარება ასეთი ჩანს: ხალხი არ ხმარობს ენოქებს, გაცელა-გამოცელას აწარმოებს, არც მთლად ველურები არიან, მაგრამ მაინც მომთაბარეებთან ახლოს დგანან თავისი ბუნებით. ამავე დროს მიწათმოქმედებასაც ეწევიან. ეს ცნობები ერთგვარად ეწინააღმდეგებიან ზემოთ მოყვანილ ციტატებს, სადაც ბასილევსი განაგებს 26 ენაზე მოლაპარაკე ხალხს და ქურუმს დიდი ადგილი უჭირავს სახელმწიფოში. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ან სხვადასხვა დროის ცნობებია XI, 4, 1— და XI, 4, 6—7 პარაგრაფებში, ანდა მომთაბარეთა ყაიდაზე მცხოვრები უმოწიკო მოსახლეობა მთის მოსახლეობაა, რომელსაც განვითარების უფრო დაბალი დონე ჰქონდა, ვიდრე ბარის ალბანელებს.

იბერიის „ბასილევსს“ ეხება ადგილი:

XI, 3, 6 *Εν μὲν καὶ παρωτων, εἰς οὖν τοῖς παταλῆαζ ααμ:αααα ααα' ἀρχισειααυ τε αα! ἡλαλααυ τὸν παρσπῆαατων* „ერთი (გვარია) და პირველი, რომლიდანაც მეფეებს სხამენ მახლობლობისა და ასაკის მიხედვით უხუცესს“.

ჯერ მხოლოდ ამ ნაწყვეტის მიხედვით ჩანს, რომ იბერიის ბასილევსობა მემკვიდრეობითი ყოფილა. ხოლო თუ გავითვალისწინებთ იბერიის მთელ სურათს, რომელსაც სტრაბონი წარმოგვიდგენს, იბერიისთვის ტერმინი „ბასილევსი“ მეფედ უნდა გავიგოთ. XI, 3, 1 და შმდ. სწერია, რომ მდიდარი ქვეყანა იბერია კარგად არის დასახლებული, დაბებით და ქალაქებითაა სავსე, სახ-

ლები კრამიტით არის გადახურული¹. არის სხვადასხვა საზოგადოებრივი დაწესებულებები. იბერიის ძირითადი საზოგადოება მხედრებისა და მიწათმოქმედებისაგან შედგება: დაბლობის იბერიელები მიწათმოქმედები არიან, მთის მცხოვრებნი, მართალია, მიწათმოქმედებასაც ეწევიან, მაგრამ უფრო კი მეომრები არიან. ქვეყანას სათავეში უდგანან ბასილევსი და მოსამართლე-მხედართმთავარი. ქურუმები საკმაოდ ძლიერნი ჩანან (აღბათ, აღბანელებისა და კაპადოკიელებისა არ იყოს, მათაც აქვთ ტაძრის მამულები და მათაც ექვემდებარებიან ტაძრის მონები). საგარეო საქმეების მოგვარებაც ქურუმების ფუნქციებში შედის.

მეფეებს ჰყავთ ე. წ. სამეფო მონები.

ასეთ პირობებში „ბასილევსი“ გვარის უფროსი ვერ იქნება; იგი მეფე ჩანს.

დასავლეთ საქართველოს — კოლხიდის ბასილევსებზეა შემდეგი ადგილები:

XI, 2, 18 τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν ἄστυ ἐπιφάνειαν ἔσχεν ἢ χῶρα ἀστυ, ἠηλοῦσιν οἱ μὲν οἱ, τὴν Ἰάττωνος στρατείαν ἀνιττόμενοι: προσελθόντες μὲχρι καὶ Μηδίας, ἔτι δὲ πρῶτερον τὴν Φιρῖζου. μετὰ δὲ ταῦτα διαδέξανμενοι βᾶσιλεῖς εἰς σκηπτουχίας διηρημένην ἔχοντες τὴν χῶραν μέσως ἔπραττον· ἀστυθέντος δὲ ἐπὶ πᾶσι Μιθριδάτου τῶν Πιπάττορος, εἰς ἐκείνον ἢ χῶρα περιέσθη... „თუ როგორ იყო ძველად ეს ქვეყანა სახელგანთქმული, ცხადჰყოფენ ამას მითები, რომლებიც მოგვითხრობენ იაზონის ლაშქრობაზე, რომელიც მოვიდა მიდიამდე და ამაზე უწინ კი ფრიქსეს ლაშქრობაზე. ამის შემდეგ მემკვიდრე მეფეები ფლობდნენ სკეპტუხიებად დაყოფილ ქვეყანას და ჰქონდათ ზომიერი ძალაუფლება. ბოლოს, როდესაც მითრიდატე ვეპატორი მნიშვნელოვნად გაძლიერდა, მის ხელში გადავიდა ქვეყანა...“.

XI, 2, 13 ἡυσαστεῖσιντα: δὲ καὶ ὄνται: ἴππ τῶν καλοσμήνων Σκηπτουχῶν· καὶ ἄνται: δὲ ὄνται: ἴππ ταραννοῖς ἢ βᾶσιλεῦσιν εἴσιν.

¹ აქ არ შეიძლება არ გავიხსენოთ ილიონის შესახებ ადგილი სტრაბონის „გეოგრაფიიდან“. რომელიც დემეტრიოს სკფსისელის მიხედვით არის მოყვანილი: XIII, 1, 27 „οὕτως ἀλεξάνδρου καὶ ἰδὲν τὴν κατοικίαν ὥστε καὶ ἐξομοιωτὰς ἔχειν τὰς στρατίας“ („დემეტრიოსმა“) ნახა ეს ახალშენი ისე დაქვეითებულს, რომ კრამიტის სახურავებიც კი აღარ ჰქონდათ (სახლებს)“. შთაბეჭდილებაა, რომ კრამიტის სახურავები გაჭირებისა ყოფილა. თუმცა შეიძლება ეს მხოლოდ ილიონის მიმართ ითქვას მის ძველ დიდებასთან შედარებით.

of γουυ 'Ηνίοχα: τέταραξ ελγαν βχασέαξ; ἦνίαξ Μ:φρ:βχλγ: ἰ
Εὐπείταρ... δι:ἦει τῆν γάρων χάνων. „განაგებენ მათ ეგრეთწოდებულ
სკეპტუხები, ხოლო ეს უკანასკნელები ტირანთა ან მეფეთა
გამგებლობაში იმყოფებიან. ჰენიოხებს ოთხი ბასილევსი ჰყავდათ,
როდესაც მითრიდატე ევპატორმა... მათ ქვეყანაზე გადაიარა“...

ორსავე შემთხვევაში მოცემულია დასავლეთ საქართველოს, შავი ზღვის სანაპიროს ხალხების ყოფა მითრიდატე ევპატორის დროს თუ უწინარეს. კოლხიდის ბასილევსები (მეფეები) ფლობენ სკეპტუხიებად დაყოფილ ქვეყანას, სკეპტუხები ემორჩილებიან ტირანსა თუ ბასილევსს (მეფეს). ასეთ შემთხვევაში ბასილევსი მეფე უნდა იყოს. ჰენიოხების ბასილევსების შესახებ ზემოთ გვქონდა საუბარი, ეს ბასილევსი გვარის უფროსად მიმაჩნია, უბრალოდ ტერმინი იგივეა გამოყენებული.

3. βχასέαξ-ი გამოხატავს ძალას, ძლევამოსილებას, ხელისუფლებას.

ასეთი მნიშვნელობით სიტყვის ხმარება ხშირი არაა.

XII, 8, 7 of δὲ Τρῶες οἴσασθε ἔχ μαχρὸν ἀντίφθίνουτε τῶσε καὶ βχασέαξ βχασέαξ ελγαν: „ტროელები მცირეთაგან ისე გაიზარდნენ, რომ მეფეთა მეფეები გახდნენ“.

ამავე კატეგორიისაა XII, 1, 32 ἰ Ηρῆαιος... βχასέαξ βχასέαξ „პრიამე... მეფეთა მეფე“.

ცხადია, პრიამე ჩვენი გაგებით მეფე ვერ იქნებოდა. იგი სუსტი იყო და მოლონივრდა, მეფეთა მეფედაც კი იქცა (ე. ი. ძლევამოსილად).

როდესაც XV, 3, 7 კიროსი მეფეთა მეფედაა წოდებული (Κηραξ βχასέαξ βχასέαξ), ეს მარტო მისი ძლევამოსილების აღსანიშნავად კი არაა, არამედ სპარსთა მეფეების ტიტულის გამოორებაა (მით უმეტეს, რომ სტრაბონს ეს ცნობა არისტობულეს მიერ გადმოცემული წარწერის მიხედვით მოჰყავს).

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ გვხვდება ტერმინი βχასέαξ, რაც არის მდებარეობითი სქესის ფორმა βχასέαξ-ისათვის. ამავე მნიშვნელობისაა უფრო ადრე ხმარებული (მაგ. ჰომეროსთან) და გავრცელებული βχასέαξ; ასევე βχასέαξ-ზე გვიანდელი βχასέαξ. βχასέαξ-ს რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს; იგი არის: დედოფალი; მთავარი; არქონტ-ბასილევსის მეუღლე. βχასέαξ βχასέაξ-ზე უფრო გვიანდელია. იგი ყველაზე ადრე ალკეოსთან, შემდეგ ქსენოფონტთან გვხვდება. იგი შექმნილი და დამკვიდრებულია მონათ-

მფლობელური საბერძნეთის პირობებში სხვა ტერმინების მსგავსად -*σφα* წარმოებით (წარმოება არა ატიკურად არის მიჩნეული). ამიტომაც, რომ სტრაბონთან იგი გვხვდება მხოლოდ „დედოფლის“ მნიშვნელობით.

„ბასილისობით“ მოხსენებულია: კლეოპატრა (VII, 7, 6 *τῆς Αἰγυπτῶν βασιλίσσης Κλεοπάτρας*; ასევე XIV, 6, 6); სტრაბონის თანამედროვე ეთიოპელი კანდაკე (XVII, 1, 54 *τοῦ τῶν δ' ἡσων καὶ οὐ τῆς βασιλίσσης σεραυγῆς τῆς Κανδακῆς, ἣ καὶ ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν τῶν Αἰθιοπῶν* „მათ შორის იყვნენ მხედართმთავრები კანდაკე დედოფლისა, რომელიც ჩვენ დროს მართავდა ეთიოპელებს“) და სხვ.

რადგანაც სტრაბონის ეს შრომა („გეოგრაფია“) გარკვეულად გეოგრაფიული ხასიათისაა, ბუნებრივია, ჩვენთვის საგანგებო ინტერესის მქონე, საზოგადოებრივი ყოფისათვის დამახასიათებელი, ტერმინები ისე ხშირად არ იქნება ხმარებული, როგორც თუნდაც *γῆσις* და *βασίλεις*, რომელთაც, როგორც ვნახეთ, შინაარსის მხრივ მრავალფეროვანება ახასიათებთ. ტექსტის შესწავლა სხვა ტერმინების თვალსაზრისით ასეთ სურათს გვიჩვენებს:

III. ΑΑΟΣ — იშვიათად ხმარებულ ტერმინთაგანია. მისი ეტიმოლოგია ბერძნული ენის ავტორიტეტულ მკვლევართა მიერ უცნობად არის გამოცხადებული¹. სიტყვის მნიშვნელობაა: ხალხი, მასა, ადამიანები, მეომართა კრებული, მეომრები, ვაჟაკები, ქვეშევრდომები, მშვიდობიანი მოსახლეობა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სიტყვის ეს სხვადასხვა მნიშვნელობა ჯერ კიდევ ჰომეროსთან გვხვდება. ბერძნულიდან თარგმნილ ქართულ ტექსტებში *λαῖ-ს* შესატყვისად არის ხოლმე „ერი“.

სტრაბონთან დადასტურებული სულ რამდენიმე შემთხვევიდან ზოგი ისევ ციტატს წარმოადგენს:

XIII, 1, 35 (ესაა ციტატი „ილიადიდან“ VI, 433) „*λαῖ ὅς σῆσιον παρ' ἐριέου*“ „დააყენე ხალხი ლელვის ხესთან“ ეუბნება ანდრომაქე ჰექტორს. რა ხალხზეა ლაპარაკი? ცხადია, მეომარ ხალხზე, მეომრებზე.

VII, 7, 2 არის ციტატი ჰესიოდეს თხზულებიდან: „*ἦτοι γὰρ Λοιγρὸς Δελῆγαν ἡγήσασθαι λαῶν*“ „ლელეგთა ხალხებს წინ უძ-

¹ ერთ-ერთი ვარიანტის მიხედვით მას *λαῖς-ს* (ქვა, კლდე) უკავშირებენ, თავისთავად ეს უკანასკნელიც არაა გარკვეული.

ლოდა ლოკროსი“ — ტექსტიდან სრულიად გასაგებია, რომ ეს ხალხი მეომარი ხალხია, ლაძს — ჯარია და სხვა არაფერი.

ასეთივე ვითარებაა იქ, სადაც ცნობა ჰეროდოტეს დამოწმებითაა მოყვანილი (შდრ. ჰეროდოტე, ისტორია, VII, 91): τῶν Παμφύλους τῶν μετὰ Ἀμφιλόχου καὶ Κάλχαντος εἶναι λαὸν ἰσχυρῶν τινῶν ἐκ Τροίας συγκαλοισθησάντων“. „პამფილიელები არიან იმ რაღაცა ნარევე ხალხთაგანნი, რომლებიც ამფილოქესა და კალქანტთან ერთად იყვნენ და თან ახლდნენ (მათ) ტროიდან“ (XIV, 4, 3),

ტროასთან მეომარი ხალხი იყო, ე. ი. ლაძს აქაც ნიშნავს მეომრებს, ჯარს. მთელი კონტექსტის შესწავლის შემდეგ ასეთივე ვითარება ჩანს ეფორეს ცნობაშიც:

X, 3, 4 τὸ μὲν πλεῖστον τοῦ λαοῦ τοῦ διαμένοντος ἐν τοῖς Ἀττάλοισι τοῦτο εἶναι τὸ τῶν Ἐπειῶν... „მეტი წილი ხალხისა, რომელიც დარჩა ეტოლიელებში, არიან ეპეელები“. ლაძს — აქაც ჯარს ნიშნავს.

ე. ი. სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ ერთი მნიშვნელობა ლაძს-ისა არის „ჯარი“, მეორე მნიშვნელობა არის „ახალმოშენები“, „გადასახლებულნი“ (რუს. переселенные), ე. ი. არა ის ხალხი, რომელიც ერთ ადგილზეა, მკვიდრია, არამედ, რომელიც „მოსულია“, „ახალმოშენია“, რომელიც ადგილობრივი მკვიდრი არაა. მაგ.,

XIV, 1, 3 εἰθ' ἴσμερον Φιλῶταξ ἐκ Θηβῶν λαθὺν ἀγαγὼν „ხოლო შემდეგ ფილოტამ მოიყვანა ხალხი თებდან“.

XIV, 1, 3 τοῦτον δὲ πάλιν τὸν λαὸν μετὰ τῶν Ἰώνων κοινῶς στείλαι τὴν ἀποικίαν „მთელმა ამ ხალხმა (პილოსელებზეა თქმული — თ. ყ.) იონიელებთან ერთად მოაწყვეს ახალშენი“.

XVI, 2, 5 ἔχοντά τινας τῶν σὺν τῷ πατρὶ λαῶν εἰς τὴν Γορδυσίαν ἀποικίῃσιν „ჰყავდა ზოგიერთები იმ ხალხთაგან, რომლებიც მის მამასთან ერთად იყვნენ და გადასახლდა გორდიაში“ (ეხება ტრიპტოლემოსის ძეს, გორდიოსს).

XVII, 3, 15 καί σμα δ' ἔσσι Διῶνς ἀγαγούσης ἐκ Τύρου λαὸν „დააფუძნა დიდონამ (იგულისხმება კართაგენი — თ. ყ.), რომელმაც ტიროსიდან მოიყვანა ხალხი“.

ყველა ამ შემთხვევაში ეს „ხალხი“ საიდანღაც არის მოსული. ამგვარად, ტერმინ ლაძს-ს სტრაბონი ხმარობს ორი მნიშვნელობით: „ჯარი“ და „ახალმოშენი“. არაა სავალდებულო, რომ ეს მოსული ხალხი თავისი ნებით იყოს აყრილი და გადასახლებული.

XI, 3, 6 არის $\tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\rho\tau\omicron\nu\ \delta\epsilon\ \tau\omicron\ \tau\acute{\omega}\nu\ \lambda\alpha\delta\upsilon\ \mu\epsilon\omicron\tau\omicron\beta\eta$ (გვარი) არის ხალხისა.

რა „ხალხზეა“ აქ ლაპარაკი? იქ $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota\ \delta\omicron\sigma\lambda\iota\varsigma\ \epsilon\iota\sigma\iota\ \chi\alpha\iota\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\ \delta\iota\alpha\chi\omicron\nu\omicron\sigma\upsilon\gamma\tau\alpha\ \tau\acute{\alpha}\ \pi\epsilon\rho\delta\epsilon\ \tau\omicron\nu\ \beta\iota\omicron\nu$ „რომლებიც სამეფო მონები არიან და აკეთებენ ყველაფერს, რაც სიცოცხლისათვის არის საჭირო“. ამის მიხედვით $\lambda\alpha\delta\acute{\epsilon}$ -ი ესმით ხოლმე, როგორც „მდაბიო ხალხი“. უნდა ითქვას ის, რომ საერთოდ ტერმინი „ხალხი“ ნიშნავს საზოგადოებას, სიმრავლეს, რაც თავისთავად ქრელი შემადგენლობის შეიძლება იყოს. წარჩინებულ საზოგადოებას, მხოლოდ რჩეულთ, ამ სიტყვით არ აღნიშნავენ ხოლმე, მაგრამ სტრაბონს არ ეტყობა, რომ სიტყვა $\lambda\alpha\delta\acute{\epsilon}$ ჰქონდეს მინცლამინც დაბალი საზოგადოებისათვის.

სტრაბონი ჩამოთვლის გვარებს: I — ბასილევსთა; II — ქურუმთა; III — მოლაშქრეთა და მიწისმოქმედთა.¹ ვფიქრობ, სწორედ ეს III გვარი არის „ხალხი“, ვინდა რჩება ქვეყანაში? IV — არის სწორედ $\lambda\alpha\delta\acute{\epsilon}$. თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ სტრაბონი ამ სიტყვას ორი მნიშვნელობით ხმარობს: „ჯარი“ და „ახალმოშენე“, „მოსული ხალხი“ (პირველი მნიშვნელობა უფრო ძველ ციტატებში გვხვდება), ჯარი კი მას სწორედ III გვარში ჰყავს, უნდა დავასკვნათ, რომ ჩვენთვის საინტერესო ადგილის $\lambda\alpha\delta\acute{\epsilon}$ არის „ახალმოშენე“, „მოსული ხალხი“ (ნებით თუ უნებლიედ); ახალმოშენეთა გვარია IV და ესენი არიან სამეფო მონები, რაც სრულიად ლოგიკური ჩანს¹.

¹ ა. რანოვიჩი წერს: „Термин $\lambda\alpha\delta\iota$ (III—I სს-ისათვის,—თ. ყ.) следует переводить „музепки“, „люди“, „люди“, как именуются непосредственные производители на земле у многих народов“: „Эллинизм и его историческая роль“, М.-Л., 1950, стр. 156 (სხვა სპეციალისტთა აზრი ამ ტერმინის შესახებ იხ. ზემოთ). ა. რანოვიჩის ამავე შრომაში, (გვ. 150—151) ძვ. წ. ა. III ს-ის ერთი დოკუმენტის მიხედვით სწვრია: „ $\lambda\alpha\delta\iota\ \dots$ переселились в другие места“ ე. ი. გადასახლების, ერთი ადგილიდან მეორეზე გადასვლის, ამბავი აქაც ძალაშია. ავტორი $\lambda\alpha\delta\iota$ -სა და $\gamma\epsilon\alpha\delta\epsilon\gamma\omicron\iota\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota$ -ს აიკვივებს.

ს. ჯანაშიას $\lambda\alpha\delta\iota$ ჩვეულებრივად გლენებად, მდაბიოებად მიაჩნია, როგორც ზემოთაც ვთქვი. ერთგან იგი ამ მეოთხე „გვარის“ შესახებ წერს: „მისი გაჩენა შესაძლებელი იყო სამი გზით: 1) სოციალური დიფერენციაციის შედეგად „ყოველი ერთიდან“ გამოყოფა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში დასახელებულ გზას უარყოფთ, ვინაიდან ამ პროცესის შედეგად „მდაბიო ხალხი“, უწინარეს ყოვლისა, ტადრების ყმებდა უნდა ქცეულიყო, და არა მარტო სამეფო სახლისა... 2) მეფის მონების მიწაზე დასმა. ეს სახესებით შესაძლებელია, მხოლოდ არ მოგვეპოვება საკმაო საბუთი. 3) უცხო თემების დაპყრობა კლასობრივად საკმაოდ დიფერენცირებულ საზოგადოების ხელისუფლების მიერ, დაპყრობილ თემთა მიწების სა-

სტრაბონი „ხალხის“ აღსანიშნავად ხშირად ხმარობს სიტყვას თბ *πληθός* — „სიმრავლე“.

XVI, 4, 19 არაბეთის შემთხვევაში ეს კიდევაც უპირისპირდება *βασίλειος*-ს, ისე რომ სოციალური ნიუანსი თბ *πληθός*-ს უფრო აქვს, ვიდრე *δ λαός*-ს.

ცნება „ხალხის“ აღსანიშნავად სტრაბონი ხმარობს ტერმინ *δημιός*-საც¹, მაგრამ ჩვეულებრივ *δημιός*-ი იხმარება *βασίλειος*-თან ან წარჩინებულებთან შეპირისპირებით; სოციალური გაგება ამ სიტყვას მეტად აქვს, ვიდრე *λαός*-ს, მაგალითად:

I, 1, 18 *ἄλλος γὰρ νόμος τὸν βασιλέως πρὸς ταγμα, ἄλλος δὲ τὸν τῶν ἀρίστων καὶ τὸν τῶν δήμου* „რადგან სხვაა კანონი, რომელიც მეფის ბრძანებაა, სხვაა წარჩინებულთა და სხვაა ხალხისა“ (მსჯელობა ზოგადია). ან კიდევ —

IX, 3, 4 „... *φιγαυροὶ οἱς καὶ δήμοι καὶ δυνασταὶ κατεσχεύασαν* „საგანძურები, რომლებიც მოაწყვეს ხალხებმაცა და დინასტიებმაც“...

XIV, 2, 5 (როდოსის შესახებ): *συναρχεῖται δὲ ὁ δῆμος καὶ οἱ ἐπιποροὶ τοὺς ἐνδεεῖς ὑπολαμπάουσαις ἔμφει τινί πατριῷ* „ხალხს ურიგდება პური და მდიდრები ღარიბებს ეხმარებიან მამეული წესის თანახმად“.

XVI, 4, 26 (ნაბატეელთა შესახებ): *πολλάκις δὲ καὶ ἐν τῷ δήμῳ ἐνδασιν ἐμφύατος* „ხშირად (ბასილევის) ხალხის წინაშე აგებს პასუხს“.

მეფო ფონდში გადარიცხვა და ამ ნიადაგზე თვით დაპყრობილთა ჩაყენება ყმურ მდგომარეობაში მეფის, როგორც სამხედრო ხელისუფლების უხეანესი წარმომადგენლისა და დასახლებული მიწის ფონდის უხეანესი პატრონის, მიმართ. ჩვენ უფრო ამ შესაძლებლობისაკენ ვიხრებით, მაგრამ საბოლოოდ ამ საკითხს მომავალი კვლევა გადაწყვეტს. რა უნდა რქმეოდათ ქართულად „მეოთხე გენეს“ წვერებს? თუ მერმინდელი, ფეოდალური საზოგადოების, ტერმინოლოგიიდან ამოვალთ — „გლეხები“, მაგრამ ზოგიერთი მოსახრება ჯერ კიდევ ამ საკითხის გარშემო დამატებითს კვლევა-ძიებას მოითხოვს“ („ადრეული ფეოდალიზმი“, ს. ჯანაშიას შრომები, II, გვ. 166—167).

ამრიგად, ს. ჯანაშიას აზრით *λαός* წარმოიშვა დაპყრობილი უცხო თემებისაგან, ე. ი. ეს არაა ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობა.

¹ *δημιός*-ის პირველი მნიშვნელობა ჩანს: მიწა, ქვეყანა, მხარე, დასახლებული პუნქტი — (ე. ი. რაღაცა სოფლის მსგავსი, დემი, როგორც ჩვეულებრივ ამბობენ ხალხე). სტრაბონი ამ „დემებისათვისაც“ ხმარობს ამ სიტყვას, შდრ. VI, 3, 2; VIII, 3, 2; IX, 1, 13; 1, 14; 1, 21; 1, 22; 2, 31; 5, 10 და სხვ. მეორე მნიშვნელობაა „ხალხი“, უუკველად დაკავშირებული ამ პირველთან (მხარე, დასახლებული პუნქტი; ის, ვინც სახლობს, ე. ი. ხალხი).

XVII, 3, 25 *δὲ γὰρ διείλε πᾶσαν τὴν χάραν καὶ τὴν μὲν ἀπέ-
δειξεν ἔαυτῷ τὴν δὲ τῷ δῆμῳ* „(ავგუსტუსმა) მთელი ქვეყანა ორად
გაჰყო, (ერთი ნაწილი) თავისთავს განუკუთვნა, მეორე — ხალხს“.

აქვეა რამდენიმე შემთხვევა *δῆμος*-ის ამავე მნიშვნელობით
ხმარებისა. ამ ნიმუშებში *δῆμος*-ი ნაკლებად ჩანს დიფერენცირე-
ბული ფენა საზოგადოებისა, ვიდრე ზემოთ: აქ ერთ მხარეს არის
ოქტავიანუს ავგუსტუსი, მეორე მხარეს „ხალხი“ (შესაძლებელია პატ-
რიციებიც ამაში იგულისხმებიან — შდრ. იქვე *εἰς δὲ τὰς δῆμοισίαι
δ ῆμος στρατηγὸς ἦ ὑπάτου* „სახალხო პროვინციაში ხალხი
(ავზავნის) სტრატეგოსებს ან იპატოსებს“).

IV. ΔΟΥΛΟΣ: მონობის ცნების გადმოსაცემად ბერძნებს არა
ერთი ტერმინი მოეპოვებათ. ეს ტერმინები ორი კატეგორიისაა.
ერთი — რომელსაც თავიდან არავითარი კავშირი მონობის ცნებასთან
არ ჰქონდა (*μαγ.*, *σῶμα*, *μειράπων*, *παῖς*, *μυρεπτός* და სხვა), და მეო-
რე — რომელიც იმთავითვე ან ზოგადად მონობას აღნიშნავდა, ან მის
რომელსამე სახეობას (*μαγ.*, *δῆμος*, *οἰκῆτης*, *οἰκογενής*, *δῆσλος*, *ἀνδρά-
ποδον* და სხვ.). ამ ტერმინთაგან *δῆσλος* ჰომეროსის შემდეგ არის
დამკვიდრებული ხმარებაში და შედარებით სხვა ტერმინებთან მას
ზოგადი მნიშვნელობა აქვს, მაშინ როდესაც სხვა ტერმინებს —
კონკრეტული, ფაქტიური. ტერმინი *δῆσλος* დაქვემდებარებულ,
დამონებულ ადამიანს გადმოსცემს: „*δῆσλος* означает раба в са-
мом общем смысле этого слова безотносительно к конкрет-
ным формам зависимости и эксплуатации“ წერს ამუსინი¹.

სიტყვა *δῆσλος*-ის მნიშვნელობად „*მონა*“ არის გამოცხადე-
ბული. იგი კიდევ ნიშნავს: „*მსახურს*“, „*დამორჩილებულს*“ და
სხვ. ეტიმოლოგიურად სიტყვა ჰიპოთეზურად დაკავშირებულია
*δο-ძირ*თან (ნიშნავს „*სახლს*“) ². აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ

¹ А м у с и н, Термины обозначающие рабов в эллинистическом Египте по данным септуагинты: ВДИ, 1952, № 3, стр. 48. ამას გარდა მონობის ტერმინების შესახებ იხ. Я. А. Ленцман, О древнегреческих терминах обозначающих рабов: ВДИ, 1951, № 2, стр. 47 и сл. მონობის აღმნიშვნელი ტერმინები ჰომეროსთან განხილული აქვს ე. გ. კ ა გ ა რ ო ვ ს წერილში: Общественный строй греков гомеровской эпохи: Советская этнография, 1938, № 4, стр. 54.

² შდრ. ქართული „*სახლი*“ და „*მსახური*“.

სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ ეს ტერმინი დამოუკიდებლად სულ რამდენჯერმე გვხვდება¹.

VI, 3, 2 *δτι τὸν Μεσσηνιακὸν πολέμου γενηθέντος οἱ μὴ μετασχόντες Λακεδαιμονίων τῆς στρατείας ἐκρίθησαν ὄνισλοι καὶ ἄνομάσθησαν Ἐίλωτες...*

„როდესაც მესენიელთა ომი ატყვდა, ლაკედემონელთაგან მათ, რომლებიც არ მონაწილეობდნენ ლაშქრობაში, მიესაჯათ მონობა და იწოდნენ ისინი ილოტებად“.

ცხადია, ὄნისღვ ნიშნავს მონას.

VIII, 5, IV *τρόπον γὰρ τινὰ θεμοσίους ὄνισλους εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῦτους, κατοικίας τινὰς αὐτοῖς ἀποδείξαντες καὶ λειτούργίας ἰδίαις „ლაკედემონელებს ესენი (ილოტები — თ. უ.) ჰყავდათ იმგვარად, როგორც რაღაც სახალხო მონები, მიუჩინეს მათ რაღაც საცხოვრებლები და საგანგებო სამსახური“.*

ამ მაგალითში სრულიად გარკვეულად ჩანს, თუ რას ნიშნავს ὄნისღვ.

XI, 14, 16 (არმენიის შემთხვევაში) *ἀνατιθέσθαι δ' ἐνταυμά ὄνισλους καὶ ὄνισλας „(ანატილის ტაძარს) სწირავდნენ მონებსა და მონა ქალებს“.*

ტუქსტის მომდევნო ადგილს თუ განვიხილავთ, სრულიად აშკარაა, რომ ესენი არიან ნამდვილი „მონები“: *καὶ τὸντο μὲν οὐ φασμαστόν, ἀλλὰ καὶ φύγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τὸν ἔμψους ἀνείροισι παρθένοισ...* „ეს არცაა საკვირველი, რადგან ტომიდან უწარჩინებულესნიც თავის ასულებს — ქალწულებს სწირავდნენ ხოლმე“...

ნამდვილად გვაქვს შეპირისპირება: არსებობენ წარჩინებულები და, მაშასადამე, არაწარჩინებულებიც. ასე იქცევიან წარჩინებულები თავისი ქალების მიმართ (და შემდეგ აღწერილია, თუ რას აკეთებენ ეს ქალები ტაძრისათვის) და ამის გვერდით სწირავენ კიდევ მონებს: ქალებს და კაცებს.

XIV, 1, 38 *ἤμφοισε δὲ ταχέαν πλῆθος ἀπόρων τε ἀνιρώπων καὶ ὄνισλων ἐπ' ἔλθεισθέρῃ κατὰ κλημῆσαν, οἷς Ἑλισιοπέτας ἐκάλεσε*

¹ მიზეზი ამისა, ალბათ, უნდა ვეძებოთ იმაში, რომ ამ დროისათვის მონობის ცნების გადმოსაცემად რამდენიმე სიტყვა გვაქვს. ლენცმანის დასახელებული წერილის მიხედვით *ἀντιδρόμοισι*, რომელიც ადრე სპეციალურად „ტუქსეს“ აღნიშნავდა, სტრაბონისათვის არის უკვე „მონა“ (მისი ნამდვილი მნიშვნელობით), „მონითმოვაჰრე“ სტრაბონამდე იყო *ἀντιδρόμοισι* ან *ἀντιδρόμωνες*; ხოლო სტრაბონის დროიდან და შემდეგ — *σωματεμποροῖς*.

„სასწრაფოდ შეაგროვა სიმრავლე ღარიბი ხალხისა და მონები ისა, რომლებიც თავისუფლებისათვის იყენენ მოწოდებული, რომელთაც ჰელიოპოლიტები უწოდა“ (ეხება არისტონიკეს, ლევკადიდან).

ექვსგარეშეა, რომ ბისიღ ნიშნავს ამ შემთხვევაში „მონას“.

XI, 3, 6 (იბერიისათვის) იმ ბასიღი ბისიღი ესეი „რომლებიც სამეფო მონები არიან“...

„გეოგრაფიის“ ეს ადგილი შრომაში არა ერთგზის არის მოყვანილი. ის კი არა, ტერმინოლოგიის საკითხი სტრაბონთან სწორედ ამ ციტატის გამოა დამუშავებული. თუ γένος-ს ამ შემთხვევაში სოციალური მნიშვნელობა აქვს, თუ βασιλῆς-ი მეფეა, ასეთ კონტექსტში ბისიღ-ი, რომელიც ჩვენ მიერ განხილულ შემთხვევაში ჩვეულებრივ „მონას“ ნიშნავს, „მონა“ იქნება (შდრ. ზემოთ, ტერმინ λᾶδ-თან). βασιλῆς ბისიღი-სთან დაკავშირებით საინტერესოა ქართული გამოთქმა „მდაბიოა უფლისაჲ“, რომელიც არსენი მეტაფრასტის თხზულებაში არის დაცული: „მაშინ აზონ წარვიდა არიან-ქართლად მამისა თვისისა და წარმოიყვანა მუნით ათასი სახლი მდაბიოა უფლისაჲ და კჳალად ათი სახლი მთავართაგან“... 3. ინგოროყვა წერს: „მდაბიოა უფლისაჲ... უალრესად საყურადღებო სოციალურ ტერმინს წარმოადგენს, რომელიც, როგორც ჩანს, არქაული ეპოქიდან მომდინარეობს. „მდაბიოა უფლისაჲ“ ეს არის მოსახლეობის იგივე კლასი, რომელიც სტრაბონს, ანტიკური ხანის იბერიის აღწერილობაში, მოხსენებული აქვს როგორც λαοί = „მდაბიონი“, იმ βασιλῆς ბისიღი ესეი = „რომელნი მეფისა („უფლისა“) მონანი არიან“¹.

ფიქრობ, რომ გამოთქმა βασιλῆς ბისიღი გადმოსცემს იბერიაში რეალურად არსებულ საზოგადოებრივ ფენას, რომელსაც ეწოდებოდა „მდაბიოა უფლისაჲ“², ხოლო λαοί-ს შესახებ ჩემი მოსაზრება იხ. ზემოთ.

იბერიის βασιლῆς ბისიღი-სთან დაკავშირებით არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს ს. კოვალევის წინასიტყვაობა, რომელიც მან ვ. ტარნის წიგნის („Hellenistic civilisation“) რუსული თარგმანის

¹ „ძველ-ქართული მატინანე მოქცევა-ქართლისაჲ“ და ანტიკური ხანის იბერიის მეფეთა სია“: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XI B, გვ. 268—270.

² „მდაბიოა უფლისაჲ“-ს შესატყვისი ბერძნული ტერმინი არის „βασιλῆς γεωργοί“ („მდაბიოა“ ის, ვინც დაბასთან, ე. ი. სოფელთან და მიწასთან არის დაკავშირებული, ხოლო „უფალი“—„მეფე“—„მეფე“ სინონიმებია).

1949 წ. გამოცემას დაურთო: „... На Востоке, особенно в мощных централизованных монархиях Египта, Вавилонии и Ассирии, в течение веков развивалась государственная собственность на землю, что привело к закабалению государством и его представителями — храмами, крупными чиновниками — непосредственных производителей, к превращению их в государственных рабов“... (ხაზი ჩემია — თ. ყ.).

„Подводя итог, мы можем сказать, что в эпоху эллинизма в общем происходило дальнейшее развитие рабства как хозяйственной системы. Оно выступает в двух видах: в форме „чистого“ (или „классического“) рабства, когда раб является, как правило и неполноценником (ხაზი ჩემია — თ. ყ.), полностью лишен средств производства, служит только вещью, товаром, орудием производства, и в форме „государственного рабства“ (ხაზი ჩემია — თ. ყ.) („крепостничества“) на Востоке, когда раб принадлежит к числу поданных того же государства, частично может быть наделен средствами производства и не является только орудием производства, но обладает (по крайней мере, номинально) некоторыми гражданскими правами“ (გვ. 12—14).

დასკვნა, რომელსაც აკეთებს ს. კოვალევი ელინისტური მონობის შესახებ, მეტი სმეტად საინტერესოა. რამდენადაც ჩანს მისი ამ „წინასიტყვაობიდან“, მას ცალკეული ქვეყნების მიმართ ეს საკითხი შესწავლილი არა აქვს. გათვალისწინებულია მხოლოდ დიადოხოსების ქვეყნები. საქართველოს, კერძოდ იბერიის, ვითარება შესაძლებელია სპეციფიკური იყო, რამდენადაც აქ გარჩეული არ ჩანს ეს ორი სახე „მონებისა“, თუმცა სტრაბონს ვერ მოვთხოვთ ს. კოვალევის მსგავსად ამომწურავ პასუხს.

რამდენადაც იშვიათია მისგან ტერმინი დამოუკიდებლად, იმდენად ხშირად იხმარება იგი კომპოზიტებში. კომპოზიტთა შორის ყველაზე ხშირია *ἐρεῖθσις*¹. ეს ტერმინი მეტწილად გვხვდება კაპადოკიასა, ფრიგიასა და პონტოში. არის ალბანიასა და სიცილიასთან დაკავშირებითაც². ვინ არიან ეს *ἐρεῖθσις*? ესენი

¹ გვხვდება სხვაც, მაგ., *ἐλεῖθσις* (XVI, 4, 26 ნაბატელებში), *ἐθῖθσις* (XV, 1, 59: ინდოეთისათვის), მაგრამ ასეთები სპორადულად.

² ის გარეშობა, რომ სტრაბონი ამ ქვეყანაში იხსენიებს *ἐρεῖθσις*-ებს აიხსნება, ალბათ, იმით, რომ აქაური ყოფა უკეთ იცის მან. ასეთი ინსტიტუტი შეიძლება სხვა ქვეყანებშიც არსებობდა, მაგრამ მათ შესახებ ავტორს ცნობები არ მოეპოვებოდა.

არიან ქალებიც და კაცებიც, რომლებიც ზეპნის ხელქვეითები არიან (ეს ზეპნის ზოგჯერ ინიშნებიან ხოლმე ქვეყნის უზენაესი მფლობელის მიერ), ზეპნის მათი მფლობელია, ხოლო გაყიდვა მათი არ შეუძლია. ზეპნის ზოგჯერ საკმარისად დიდი ტერიტორიაც. ბევრ ტაძარს (ზეპნ) ჰყავს მრავალი ზეპნის-ი. ვინ არიან თავისი მდგომარეობით ეს ზეპნის? ვფიქრობ „მონები“, რომლებიც განსხვავებით სხვა „მონებისაგან“ ტაძრის ტერიტორიაზე ცხოვრობენ და ქურუმს ემორჩილებიან. მაგ.:

VI, 2, 5 (სიცილია, ერიკი) ... ზეპნ ზღაპრით. Ἐφοροῦντες τὴν ἀφροδίτης τιμᾶμενον διαφερόντως ἐφοροῦσιν ὑναίχων πληρᾶς τὸ παλαιόν, ἄς ἀνέμισσαν αὐτ' εὐχῆν οἱ τ' ἔκ τῆς Σιχελίας καὶ ἕξωθεν πολλοί. (ერიკს) ეკუთვნის აფროდიტეს ტაძარი, განსაკუთრებით პატრიცემული, სავსე ტაძრის მონა ქალებით, ძველად. (ეს ქალები) შესწირეს ღმერთქალს სიცილიის მცხოვრებლებმა და სხვა მრავალმა უცხოელებმა სალოცველად“.

(თავისუფალ ქალებს სხვები ვერ შესწირავდნენ ტაძარს, გარკვეული მიზეზების გამო ეს ქალები უფლებები ყოფილან და მათი შესწირვა, მათზე სხვისი უფლებების გამოჩენა, შესაძლებელი ყოფილა).

XII, 3, 34 (პომპეუსის თანამედროვე არქელაე, ანტიტავროსის კომანის ქურუმი) ἰσταν μὲν, ὁὖν ἡγεμὸν ἦν καὶ τὸν τῆν πῶσιν οἰκιστῶν ἐφοροῦσιν ἄριστος πλητὶ τὸν πεπράσκειν „(არქელაე) იყო ამათი ჰეგემონი და უფალი იმ ქალაქში მცხოვრები ტაძრის მონებისა, გარდა გაყიდვისა“ (ე. ი. ჰქონდა მათზე სრული უფლება, მხოლოდ ვერ ჰყიდდა. რამდენად მსგავსი იყო სხვა ზეპნის-ების უფლება თავის ზეპნის-ზე, არ ვიცით. ეს კი ჩანს, რომ არქელაეს უფლება შეზღუდული ყოფილა. ჩვეულებრივი მონების მიმართ ხომ საყოველთაოდ ცნობილია, რომ არამცთუ გაყიდვა, მოკვლაც კი დასაშვები იყო).

საინტერესოა ქურუმთა, ტაძრის მონათა, მეფეთა და სხვათა მდგომარეობა კაპადოკიაში, იმავე კომანაში, აღწერილი XII, 2, 3 (შდრ. ზემოთ, ტერმინ ἑνός-თან დაკავშირებით): ზეპნ და მასთან ერთად გვარადან არიან, მასთან-ს პირველობა აქვს, მაგრამ ეს მხოლოდ ოფიციალურად, ქალაქის ფაქტიური გამგებელი არის ზეპნის-ი, რომელსაც 6000 ზეპნის-ი—ქალი და კაცი, ჰყავს.

ალარ მოვიყვან სხვა მაგალითებს, მიეუთითებ მხოლოდ: XI, 4, 7; XI, 8, 4; XII, 2, 5; XII, 3, 31; XII, 3, 37; XII, 8, 14 და სხვა¹.

ტერმინი მიწის-ის მიმართ ასეთი დასკვნის გამოტანის შესაძლებლობას იძლევა ტექსტი: ავტორს ის ესმის როგორც „მონა“; *εργασιοι*, სადაც კი ამ ტერმინს რაიმე კომენტარი ახლავს, შეიძლება ითქვას, რომ არის „ტაძრის მონა“ თავისი მდგომარეობით განსხვავებული, ერთგვარად პრივილეგირებული რომელ კლასიკურ მონათაგან. თუმცა ამ მონათა მიმართაც ყოველთვის არ იყო შეუზღუდველი და განუსაზღვრელი მონათმფლობელთა უფლებები.

¹ ა. რ ა ნ ო ვ ი ჩ ი შემდეგს წერს პონტოსა და ბითინიის ტაძრის მონათა შესახებ: „Существовали и храмовые земли на которых работало зависимое население (ხაზი ჩემია—თ. ყ.), которое Страбон называет *εργασιοι* — храмовыми рабами“: „Восточные провинции Римской империи в I—III вв.“ М.-Л., 1949, გვ. 80.

მართალია, ავტორი ვრცლად არ მსჯელობს ამ *εργασιοι*-ს შესახებ, მაგრამ შთაბეჭდილებაა, რომ მას ეს მიაჩნია მხოლოდ зависимое население-დ, რაც, ვფიქრობ, უფრო ნაკლებია, ვიდრე ტაძრის მონა, ან ტაძრის მსახური. ხოლო მეორეგან სწერია: „Независимые фактически храмовые территории с порабощенным населением типичны для малоразвитого восточного общества с примитивными формами рабства“ (იქვე, გვ. 122). აქ ტერმინი *εργασιοι* არაა ნაჩვენები, მაგრამ порабощенное население მას უნდა ეხებოდეს. მეორე შრომაში ა. რ ა ნ ო ვ ი ჩ ი *εργασιοι* თითქოს ნამდვილ მონებად ესახება: „Не совсем ясно, каково было применение рабского труда на обширных храмовых территориях... О знаменитом святилище Ма в Комане Каппадокийской Страбон пишет: „Там большое множество боговдохновенных... и храмовых рабов (*εργοπολων*). Население (*οι ενοικοιυτες*) — катаонцы, вообще подчиненные царю, но повинующиеся больше жрецу. Последний распоряжается храмом и храмовыми рабами, которых во время нашего пребывания там было больше шести тысяч, мужчины и женщины. К храму относится также много земли, и доходами (*καρπους*) пользуется жрец, занимающий второе место в Каппадокии после царя (XII, 2, 3)“ ... Из этих сообщений Страбона следует, что земля принадлежавшая храму, за исключением территории самого храма, обслуживалась не рабами, а населением (*οι ενοικοιυτες*); они „вообще подчинены царю, но повинуются больше жрецу; „очевидно, это не рабы. Но шесть тысяч храмовых рабов в Комане вряд ли были заняты только обслуживанием храма и потребностей культа, очевидно они работали на земле, эксплуатируемой храмами непосредственно, хозяйственным способом“ („Эллинизм и его историческая роль“, стр. 160—161).

V. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ. საყვესი, ἦ (ნათესაობა, მახლობლობა; ბო-
ლოს — გვარი, ოჯახი) თხზული სიტყვაა, $\sigma\upsilon\gamma + \gamma\epsilon\upsilon$; $\gamma\epsilon\upsilon$ იგივე
ძირია, რაც ზემოთ განხილულ $\gamma\epsilon\nu\sigma$ -ში გვაქვს.

სტრაბონი მას ხშირად ხმარობს. ძირითადი მისი მნიშვნე-
ლობა სტრაბონთან არის „ნათესაობა“ ყოველგვარი სახის, მეტ-
წილად შორეული¹.

მაგ., საყვესი (ნათესაობა) იხმარება აქილეისისა და იაზო-
ნის ურთიერთობის აღსანიშნავად (I, 2, 38), მედეას და კირკეს
დამოკიდებულებისათვის (I, 2, 10). ნათესავეები არიან: ალექსანდ-
რე მაკედონელი და აააკიდები (XIII, 1, 27), ალექსანდრე მაკე-
დონელი და ილიელები (იქვე), ალექსანდრე მაკედონელი და არ-
გოსელები (XIV, 5, 7), კეისარი და ილიელები (XII, 1, 27),
ოფიოგენები² და გველები (XIII, 1, 14), ტენოსის ჩამომავლები
და ტენედოსელები (VIII, 6, 22), არაბები, არამეელები და არმე-
ნიელები (I, 2, 34), კელტები და ტურდეტანები (III, 2, 15), ოს-
ტიელები (იტალიური ტომები) და ელინები (V, 3, 5), ეპიროტები
და აააკიდები (VII, 7, 5), ეტოლიელები და ეპიელები (VIII, 3,
30), ელეელები და ლოკრები (IX, 4, 2), ელეელები და ეტოლიე-
ლები (X, 3, 3), ბერძენი ტომები ერმანეთში (X, 3, 5), კოლხები
და ეგვიპტელები (XI, 2, 17), მესენიელები და პილოსელები
(XIV, 1, 3).

ყველა ამ შემთხვევაში ტერმინი საყვესი გააზრებულია რო-
გორც გარკვეული, სისხლის ნათესაობითი ურთიერთობის აღმნიშ-
ვნელი სიტყვა, მაგრამ მას მოქმედი, აქტიური მნიშვნელობა არა
აქვს. ეს „ნათესაობა“ ნათესავეებს აღარაფერს ავალებს³.

საგანგებოდ შინდა შევებო ტერმინ საყვესი-ს ხმარების
რამდენიმე შემთხვევას, სადაც იგი გვაროვნული წყობისათვისაა
გამოყენებული.

VII, 3, 9 (ეფორეს ცნობა სკვითების ერთი ტომის, გალაქ-
ტოფაგების შესახებ): $\chi\omicron\iota\upsilon\alpha\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\ \xi\chi\omicron\upsilon\tau\epsilon\zeta\ \tau\acute{\alpha}\ \tau\epsilon\ \xi\lambda\lambda\alpha\ \alpha\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\zeta$

¹ ისევე, როგორც დღეს რომ ვიტყვით ქართულად „ნათესავი“, ეს არ ნიშ-
ნავს დედას, მამას, შვილს, დას, ძმას. ის კი არა, მკვიდრი დეიდა — მამიდა —
ბიძაც არ აღინიშნებიან ქართულად ამ სიტყვით. „ნათესავი“ ნიშნავს ამაზე უფ-
რო შორეულ „სისხლით ნათესავს“.

² ბძე ბერძნ. „გველი“ — ამის საფუძველზეა ეს „ნათესაობა“ გამოყვანილი.

³ არ მაქვს მოყვანილი ხშირად ნახმარი ზედსართავი სახელი $\sigma\upsilon\gamma\gamma\epsilon\upsilon\sigma\eta\zeta$ —
„ნათესავი“, რომელიც ამავე მნიშვნელობით იხმარება.

γυναίκασ και τέκνα και τῆν θλίψιν συγγένειαν. „საერთო აქვთ მათ ყველაფერი, სხვა რამეებიცაა და ცოლებიც, შვილებიც და მთელი ნათესაობაც“.

ეფორეს დროის მომთაბარე სკვითები გვაროვნული წყობის საზოგადოებას წარმოადგენენ. მათ ცოლები საზოგადო ჰყავთ; მაშასადამე, შვილებიც საერთონი არიან. ასეთი ურთიერთობის დროს, ცხადია, ყველა ყველას ნათესავია. სუგენეა აქ „გვარის“ აღმნიშვნელ ტერმინად გვევლინება.

XV, 1, 6 (ინდოელთა ზნე-ჩვეულებათა შესახებ ნებარხეს ცნობები):

παρ' ἄλλοις δὲ κατὰ συγγένειαν καινή τοὺς καρπὸν ἐργασίας, ἐπὶν συκομισσασιν, ἀρῆσθαι φορτὸν ἕκαστον εἰς διατριπὴν τὸν ἕταον „(ზოგს ასეთი ჩვეულება აქვს) სხვები კი ნათესაობის და მიხედვით ერთად იღებენ მოსავალს, რის შემდეგაც თითოეული ღებულობს თავის გამოსაკვებად საჭირო წლიურ საზრდოს“.

ეს ხომ გარკვეულად განვითარებული, მაღალ საფეხურზე მყოფი გვაროვნული წყობის სურათია? სუგენეა || γένος — გვარი ერთად შრომობს და შემდეგ თითოეული კაცი იღებს განაწილებისას იმდენს, რამდენსაც საჭიროებს, ე. ი. თითოეულს ხვდება მოთხოვნილების მიხედვით.

XI, 3, 6 (იბერიელთა მიმართ) καιαὶ δ' εἰσιν αὐτοῖς ἀκτήσις κατὰ συγγένειαν, ἀρχεῖ δὲ καὶ ταμίαις ἕκαστου ὁ παρεπίστατος. „საზოგადო აქვთ მათ ქონება ნათესაობის და მიხედვით. მართავეს და განაგებს თითოეულს უხუცესი“.

რა ნათესაობაა ეს სუგენეა? ეს არაა უახლოესი ნათესაობა (დედა, მამა, და, ძმა, შვილი), ესაა უფრო ფართო ცნება. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ აქ ისევეა დახასიათებული იბერიის მოსახლეობა, როგორც ფრ. ენ გელსის შრომაში — ბერძნული გვარი¹.

ჩემის აზრით, ამ პარაგრაფში სტრაბონს ორი სხვადასხვა დროის ცნობა აქვს: ერთი — თავიდან (τέταρα δὲ καὶ γένη) იმ ადგილამდე, სადაც ათაგებს მეოთხე „გვარის“ დახასიათებას (παύτα διακοινοῦται τὰ πρὸς τὸν βίον), და მეორე — ეს ადგილი (καιαὶ δ' εἰσιν...), პირველი ცნობა კლასობრივ საზოგადოებას ახასიათებს, მეორე კი უფრო ძველია, გვაროვნული საზოგადოების ყოფის ამსახველია.

¹ ფრ. ენ გელსი, ოჯახის, კერძო საქუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა, სახელგამი, 1953, გვ. 136.

თუ მაინცდამაინც უნდა დავუშვათ, რომ ცნობები თანადროულ-
ლია, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ კლასობრივ საზოგადოებაში
ძლიერად არის გადმონაშთები გვაროვნული წყობისა — თავისი
უხუცესებით. მაშინ ბასილევსების კატეგორიაში შესაძლებელია და
აღბათ მხოლოდ ერთი საყრჯნე იყო, მაგრამ მეომრები და მი-
წათმოქმედები უქველად არაერთ საყრჯნე-ს შეიცავდნენ.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, სტრაბონის ტექსტის ეს ადგილი
ეხება ზემოთ მოყვანილ ოთხსავე „გვარს“ და ამის შესაბამისად
მკვლევარი ასკვნის, რომ იბერიაში იყო გვაროვნული წყობილება,
ე. ი. საყრჯნე არის საგვარეულო¹. ს. ჯანაშიას აზრით, ზემოთ
მოყვანილი ადგილი ეხება მხოლოდ მეოთხე „გვარს“ — *λαοί*-ს,
რომელიც შედგება თემებად შეკავშირებული სამეფო ყმებისაგან,
რუსული „ობჟინისა“ და გერმანული „მარკის“ მსგავსად².

VI. ნათესაური დამოკიდებულების აღმნიშვნელი მეორე ტერ-
მინიც გვხვდება „გეოგრაფიის“ XI, 3, 6 §-ში: *ἐξ οὗ τούδε βλαστᾶς*
καθίσταται κατ' ἀρχιστείναν τε καὶ ἡλαίαν τὸν περὶ σὺντατον „საი-
დანაც სხამენ მეფეებს მახლობლობისა და ასაკის მიხედვით
უხუცესს“.

ამ ტერმინის (*ἀρχιστεία*) შესასწავლად გადავათვალიერე
მთელი ტექსტი და სამწუხაროდ (თუ კი არ გამომჩნა) ასეთი
ფორმა მეტი ვერ ვნახე. ამავე ძირისაგან (*αρχι*) წარმოებული სხვა
ფორმები არის, მაგრამ არც თუ ჭარბად (მაგ., XI, 11, 8 — დერ-
ბიკების აღწერისას: *ἀναλίσχουσι δὲ τὰς σάρακας οἱ ἀρχιστεα*
γύνουσι — „გვამებს ანადგურებენ უახლოესნი გვარის მიხედვით“).

ლექსიკონებში *ἡ ἀρχιστεία* (წარმოებული ძირისაგან *ἀρχι* —
ნიშნავს „ახლოს“, „მახლობლად“; ამისი აღმატებითი ხარისხი —
ἀρχιστεα „ყველაზე უფრო ახლოს“, „ყველაზე მახლობლად“) ახ-
სნილია: ნათესაური მახლობლობა, მემკვიდრეობის უფლება უახ-
ლოესი ნათესაობის საფუძველზე (პაპე: *nahe Verwandtschaft*;
Erbfolgerecht. ლიდლ-სკოტი: *nearness of kin; rights of kin,*
right of inheritance).

ამ მონაცემების საფუძველზე ნათელია, რომ სტრაბონი საყ-
რჯნე-ს ხმარობს „ნათესაობის“ (ზოგადი ცნების) გადმოსაცემად,

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1928, გვ. 154
ქართული სამართლის ისტორია, I, გვ. 148.

² ს. ჯანაშია, ფეოდალური ურთიერთობის წარმოშობისათვის საქარ-
თლოში: ს. ჯანაშიას შრომები, II, 1952, გვ. 139—142.

ხლოლ ჭყჴთჴღჴ-ს მემკვიდრეობითი უფლების, უახლოესი ნათესაობისათვის, ე. ი. იბერიაში მეფეებად სხამენ ძველი მეფის პირდაპირ მემკვიდრეს, უახლოეს ნათესავს (უფროს შვილს? უფროს ძმას?. საინტერესოა, რა მიაჩნდათ მაშინ უფრო მახლობლად — ძმა თუ შვილი. საფიქრებელია — შვილი, ძმებს უფრო მეტად აფასებენ არაბეთში (XVI, 4, 25), სადაც გაცილებით უფრო დაბალი განვითარების საზოგადოებაა აღწერილი).

როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი (ა. ბოლტუნოვას წერილებთან დაკავშირებით), მეცნიერებაში გავრცელებული იყო აზრი, რომ სტრაბონი იბერიას იმიტომ ახასიათებს იმნაირად, როგორც მას XI, 3, 6-ში აქვს, რომ ელინისტური განათლება აქვს მიღებული¹. ელინისტურ განათლებას, რა თქმა უნდა, სტრაბონისათვის უკვალოდ არ ჩაუვლია, მაგრამ, ფიქრობ, ქვეყნის აღწერისას მისთვის მაინც რეალური სიტუაციაა გადამწყვეტი. მაგალითად, იმავე საქართველოს შემთხვევიდან — ერთნაირად აგვიწერს იბერიას და სრულიად სხვაგვარად — სვანეთს (XI, 2, 19). რატომ აღარ იქონია გავლენა აქ იმავე ელინისტურმა განათლებამ?

როდესაც სტრაბონის თხზულებაზე გვიხდება მუშაობა, ყურადღებას იქცევს ის დიდი ცოდნა და, რაც მთავარია, მეტისმეტად ალლოიანი მსჯელობა, რაც იშვიათად ახასიათებს მისი დროის სხვა, არანაკლებ გამოჩენილ, მოღვაწეებს. მაგ., ჰომეროსის შესახებ ის წერს, რომ მან, ჰომეროსმა, ისარგებლა მითებით, გადაამუშავა ისინი და სხვადასხვა მხატვრული ხერხების გამოყენებით ზოგი რამ დაუმატა თვითონ, თავისი ფანტაზიით. ბოლოს და ბოლოს, ესაა ის დასკვნები, რაც გაკეთდა ორი საუკუნის დავის შემდეგ XX ს-ის ფილოლოგიაში ე. წ. ჰომეროსის საკითხთან დაკავშირებით. ან კიდევ, XV, 2, 7 ალექსანდრე მაკედონელის შესახებ სტრაბონი ამბობს: სიზმარში ნახა მან ერთი ბალახი და შემდეგში ამით ჰკურნავდა დაქრილებსო; თუმცა, დასძენს შემდეგ, ეს ალბათ შერე მიაწერეს მას პირმოთნეობით — ვინმე ასწავლიდა ცხალში ალექსანდრეს ამ მკურნალობასო.

სტრაბონი ერთ-ერთი ძირითად ავტორთაგანია ძველი საბერძნეთისა. მის „გეოგრაფიასთან“ დაკავშირებით უამრავი საკითხი ისმის და, შესაბამისად, ბევრი შრომაც არის მის მიმართ მიძღვნილი.

¹ შდრ. М. И. Ростовцев, Скифия и Востор, გვ. 41—42.

საკუთრივ საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით კიდევ ბევრი საკითხის დამუშავება შეიძლებოდა სტრაბონის ამ თხზულების სინათლეზე. მაგ., პირველ რიგში ისტორიული გეოგრაფიისა; მაგრამ ამჯერად ვიკავებ თავს ამისაგან, რადგან ეს შეუძლებელია სხვა ავტორების ცნობებთან შეჯერების გარეშე. ეს ხარვეზი ნაწილობრივ შევსებული იქნება „საძიებლებში“, რომლებიც ერთგვარად თავს უყრიან იმას, რაც სტრაბონთან დაცული სხვადასხვა გეოგრაფიული სახელწოდების მიმართ არის ცნობილი.

სტრატეგია

გეოგრაფია

I ԳՈՑԵՈ

1,10

“Ὡσπερ οὖν τὰ ἔσχατα καὶ τὰ
κῆκλῳ τῆς οἰκουμένης οἶδε καὶ
φράζει σαφῶς ὁ ποιητής, οὕτω καὶ
τὰ τῆς θαλάττης τῆς ἐντός. περιέ-
χει γὰρ ταύτην ἀπὸ Στηλῶν ἀρξά-
μένους Λιβύη τε καὶ Αἴγυπτος καὶ
Φοινίκη, ἐξῆς δὲ ἡ περῶν¹ τῆς
Κύπρου εἶτα Σόλυμοι καὶ Λύκιοι
καὶ Κᾶρες, μετὰ δὲ τούτους ἡ
μεταξὺ Μυκάλης καὶ τῆς Ἴρω-
δος ἦσαν καὶ αἱ προκείμεναι νησι-
ῶν ἀπάντων μέμνηται, καὶ ἐφεξῆς
τῶν περὶ τὴν Προποντίδα καὶ τοῦ
Εὐξείνου μέγχι Κολχίδος καὶ τῆς
Ἰάσονος στρατείας καὶ μὴν καὶ
τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον οἶδε
τοὺς Κιμμερίους εἰδῶς, οὐ δῆπου
τὸ μὲν ὄνομα τῶν Κιμμερίων
εἰδῶς, αὐτοὺς δὲ ἀγνοῶν, οἷ κατ’
αὐτὸν ἢ μικρὸν πρὸς αὐτοὺς μέγχι
Ἰωνίας ἐπέδραμον τὴν γῆν τὴν
ἐκ Βοσπόρου πᾶσαν·

კიმერიის ბოსფორს და კიმერიელებს, რადგან შეუძლებელია, რომ იცოდეს კიმერიელთა სახელი, ხოლო თვით კიმერიელებს არ იცნობდეს, რომლებმაც ამ დროს, თუ ცოტა უფრო ადრე, იონი-
ამდე დალაშქრეს მთელი ქვეყანა ბოსფორიდან მოკიდებული.

2,1

‘Ὁ μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας πολλῶν
ἀνεκάλυψεν ἡμῖν καὶ τῶν βορείων
τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέγχι τοῦ

მან² აღმოგვიჩინა ჩვენ აზიის
მეტი წილი და ევროპის ჩრდილო-
ეთი მთლად ვიდრე ისტროსამდე.

¹ ვარიანტებში *პერიჯ*. ² ივულისხმება ჰომეროსი.

³ ალექსანდრე მაკედონელმა.

Ἰστρου· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἐσπέ-
ρια τῆς Εὐρώπης ἄπαντα μέχρι
Ἄλβιος ποταμοῦ τὸν τὴν Γερμα-
νίαν διέχᾳ διαιροῦντος τὰ τε πέραν
Ἰστρου τὰ μέχρι Τύρα ποταμοῦ·
τὰ δὲ ἐπέκεινα μέχρι Μαιωτῶν
καὶ τῆς εἰς Κόλχους τελευτώσης
παραλίης Μιθριδάτης ὁ κληθεὶς
Εὐπάτωρ ἐποίησε γνῶριμα καὶ οἱ
ἐκείνου στρατηγοί· οἱ δὲ Παρθυ-
αῖοι τὰ περὶ τὴν Ἰρκανίαν καὶ
τὴν Βακτριάνην καὶ τοὺς ὑπὲρ
τούτων Σκύθας γυρωματέρους
ἡμῖν ἐποίησαν, ἥτιον γυρωζομέ-
νους ὑπὸ τῶν πρότερον· ὥστε ἔχοι-
μεν ἄν τι λέγειν πλεον τῶν πρὸ
ἡμῶν.

რომლებიც ამათ ზემოთ. [ცხოვრობენ]. [ესენი] ნაკლებ იყვნენ ცნობილნი ჩვენ წინაპართათვის, ისე რომ უფრო მეტი შეგვიძლია ვთქვათ [მათ შესახებ], ვიდრე ჩვენზე აღრე მყოფებმა.

2,10

᾿Ωσαύτως καὶ τοὺς Κόλχους
εἰδῶς καὶ τὸν Ἰάσονος πλοῦν τὸν
εἰς Αἴαν καὶ τὰ περὶ Κίρκης καὶ
Μηδεΐας μυθευόμενα καὶ ἱστοροῦ-
μενα περὶ τῆς φαρμακείας καὶ
τῆς ἄλλης ἐμοιοτροπίας, συγγε-
νειάς τε ἔπλασε τῶν οὕτω διφ-
κισμένων, τῆς μὲν ἐν τῷ μυχῷ
τοῦ Πόντου τῆς δ' ἐν τῇ Ἰταλίᾳ,
καὶ ἐξῶκαენισμὸν ἀμφοῖν, τάχα
καὶ τοῦ Ἰάσονος μέχρι τῆς Ἰτα-
λίας πλανηθέντος. δεῖχνυται γάρ
τινα καὶ περὶ τὰ Κεραύνια ὄρη
καὶ περὶ τὸν Ἀδρίαν καὶ ἐν τῷ
Ποσειδωνιάτῃ κόλπῳ καὶ ταῖς πρὸ

ასევე იცნობდა ის¹ კოლხებს,
იაზონის მგზავრობას ამაში, აგ-
რეთვე კირკესა და მედეას შესა-
ხებ მითებსა და მოთხრობებს
[მათი] ჯადოსნობისა და სხვა
მსგავსი ამბების შესახებ. ისინი
ნათესავებადაც გამოიყვანა, მიუ-
ხედავად იმისა, რომ ეგრე შორს
ცხოვრობენ ერთმანეთისაგან,
ერთი პონტოს ყურეში, ხოლო
მეორე იტალიაში, ორივე ოკეა-
ნეს გადაღმა მოათავსა, იაზონიც
ხომ ხეტიალისას იტალიამდე მი-
ვიდა: მიუთითებენ ნიშნებზე,
[რომლებიც მოწმობენ] ანგო-

¹ ჰომეროსი.

τῆς Τυρρηνίας νήσοις τῆς τῶν Ἀργοναυτῶν πλάνης σημεῖα. προσέδωσαν δὲ τι καὶ αἱ Κυάνας, ἄσπερ Συμπληγάδας καλοῦσι πέτραις τινέσ, τραχὺν ποιοῦσαι τὸν δεικνῶν τὸν διὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ στόματος· ὥστε παρὰ μὲν τὴν Αἴαν ἢ Αἰαίη, παρὰ δὲ τὰς Συμπληγάδας αἱ Πλαγκταὶ καὶ ὁ δὲ αὐτῶν πλοῦς τοῦ Ἰάσονος πιθανὸς ἐψάνη, παρὰ δὲ τὴν Σκύλλαν καὶ τὴν Χάρυβδιν ὁ διὰ τῶν σκοπέλων πλοῦς. ἀπλῶς δ' οἱ τότε τὸ πέλαγος τὸ Πόντικόν ὥσπερ ἄλλον τινὰ ὠκεανὸν ὑπελάμβανον, καὶ τοὺς πλέοντας ἐκεῖσε ὁμοίως ἐκτοπιζεῖν ἐδόκουν, ὥσπερ τοὺς ἕξω Στηλῶν ἐπὶ πολὺν προΐδοντας· καὶ γὰρ μέγιστον τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνομίζετο, καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἰδίως πόντον προσηγόρευον, ὡς ποιητὴν Ὅμηρον. ἴσως οὖν καὶ διὰ τοῦτο μετήνεγκε τὰ ἐκ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν ὠκεανὸν ὡς εὐπαράδεχτα διὰ τὴν κατέχουσιν δόξαν.

ტომბაა, რომ უპირატესად მას უწოდეს პონტო, ისევე როგორც პოეტები — ჰომეროსს. შესაძლებელია ამიტომ გადაიტანა მან² ამბები პონტოდან ოკეანეზე, რადგანაც ამას კარგად მიიღებდნენ გავრცელებული აზრის გამო.

2,35

Τὰ μὲν γὰρ Ὅμηρου, τὰ περὶ τὸν Πόντον καὶ τὴν Αἰγυπτὸν, παρατίθῃσιν ἄγνοιαν αἰτιώμενος, ὡς λέγειν μὲν τὰ ὄντα βουλομένου, μὴ λέγοντος δὲ τὰ ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα κατ' ἄγνοιαν.

ჰომეროსის სიტყვები, რაც ეხება პონტოსა და ეგვიპტეს, მოჰყავს [აპოლოდორეს] და ადონაშაულებს [ჰომეროსს] უმეტრებაში, თითქოს [ჰომეროსს] უნდოდა ეთქვა არსებულის შესა-

¹ პონტო. ² ჰომეროსმა.

ხებ, და არ ამბობდა არსებულზე, არამედ [ამბობდა] არარსებულზე, როგორც არსებულზე — [თავისი] უმეცრების გამო.

2,36¹

Ὅν γὰρ κατ' ἄγνοιαν τῆς ἱστορίας ὑποληπτέον λέγεσθαι τοῦτο, ἀλλὰ τραγῳδίας χάριν καὶ φόβου, ὃν ἡ Κίρκη πολλὸν τοῖς λόγοις προστίθεισιν. ἀποτροπῆς χάριν, ὥστε καὶ τὸ ψευδοῦς παραμύθουσι. ἐν αὐτοῖς γοῶν τοῖς ἔπεισι τοῦτο εἶρηξε μὲν οὕτως ἡ Κίρκη „τρίς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἡμάτι, τρίς δ' ἀναροῖβδὲι δεινόν· μὴ σὺ γε κείθι τύχους, ὅτε ῥοῖβδησῃς· οὐ γὰρ κὲν ῥύσαιτό σ' ὑπὲρ κακοῦ οὐδ' Ἐνοσίχθων“ (ოღისეა, XII, 105 და შმდ.). καὶ μὴν παρῆ-
 τυχέ τε τῇ ἀναροῖβδήσει ὁ Ὅδυσσεὺς καὶ οὐκ ἀπῶλετο, ἄς φησιν αὐτὸς „ἡ μὲν ἀνεροῖβδησε θυλάσσης ἄλμυρὸν ὑδῶρ· αὐτὰρ ἔγῳ ποτὶ μακρὸν ἔρινεὸν ὑπόσ' ἀερθεῖς, τῷ προσφῦς ἐχόμην, ἄς νυκτερὶς“ (ოღისეა, XII, 431).
 და მივეწიებე მას, როგორც ლამურა“.

Εἶτα περιμεινας τὰ ναυάγια καὶ λαβόμενος πάλιν αὐτῶν σῶζεται, ὥστ' ἐψεύσατο ἡ Κίρκη. ἄς οὖν τοῦτο, ἀκείνο τὸ „τρίς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἡμάτι“ ἀντὶ τοῦ ὄϊς, ἅμα καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῆς τοιαύτης συνήθους πᾶσιν ὄϊσης, τρισμακάρους καὶ τρισამίλους λεγόντων. ჰიპერბოლის თქმა: „სამგზის ნეტარნი“, „სამგზის უბედურნი“.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ისტორიის უცოდინარობის გამო კი არ ამბობს ამას [ჰომეროსი], არამედ უჩვეულო და საშინელი ამბების გულსთვის. კირკე ბევრს უმატებს თავის სიტყვებს [ოღისეისს] შემოსაბრუნებლად, ისე რომ ტყუილებსაც კი ურევს. აი იმავე სიტყვებში რას ამბობს კირკე: „დღეში სამჯერ ამოანთხევს და სამჯერ შთანთქამს [ქარიბდა]. შენ ნუ მოხვდები იქ იმ დროს, როდესაც შთანთქამს, რადგან ვერ გიხსნის მაშინ ბოროტისაგან ვერც ენოსიხ-
 თონი“². ხოლო ოღისეისი მოხვდა იქ სწორედ შთანთქმის დროს და არ დაიღუპა, როგორც თვითონ ამბობს: „ის ნთქამდა ზღვის მარილიან წყალს, მე კი ავედი მალლა დიდ ლელვის ხეზე

შემდეგ დაიცადა და ჩაეკიდა ხომალდის ნაწილებს და გადარჩა, ისე რომ კირკემ მოიტყუა, როგორც იმაში, რომ „დღეში სამჯერ ამოანთხევს“ [ქარიბდა], იმის მაგივრად, რომ ეთქვა „ორჯერაო“, მით უმეტეს, რომ ჩვეულებრივია ყველასათვის ასეთი ჰიპერბოლის თქმა: „სამგზის ნეტარნი“, „სამგზის უბედურნი“.

¹ ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ ჰომეროსი თუ ზოგჯერ ზუსტ ცნობებს არ იძლევა ზოგი მოვლენის შესახებ, ეს იმიტომ კი არა, რომ არ იცის, არამედ მხატვრული ხერხია. ² ე. ი. პოსეიდონი.

Οὐδ' ἔ Σκήψιος δὲ Δημήτριος
 εὔ, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἀπολλοδώρῳ τῶν
 ἄμφοτεῶν ἐνίων αἷτιος ἔχεινος κα-
 τέστη. πρὸς γὰρ Νεάνθη τὸν Κυζι-
 κηνὸν φιλοτιμοτέρως ἀντιλέγων,
 εἰπόντα ὅτι οἱ Ἀργοναῦται πλέον-
 τες εἰς Φάσιον τὸν ἕφ' Ὀμήρου
 καὶ τῶν ἄλλων ἰμολογούμενον
 πλοῦν, ἰδρῦσαντο τὰ τῆς Ἰδαίας
 μητρὸς ἱερὰ περὶ Κύζικον, ἀρχὴν
 φησὶ μῆδ' εἰδέναι τὴν εἰς Φάσιον
 ἀποδημίαν τοῦ Ἰάσονος Ὀμηρον.

Τοῦτο δ' οὐ μόνον τοῖς ἕφ'
 Ὀμήρου λεγομένοις μάχεται, ἀλλὰ
 καὶ τοῖς ἕφ' αὐτοῦ φησὶ γὰρ τὸν
 Ἀχιλλεῖα Λέσβον μὲν πορθησαί
 καὶ ἄλλα χωρία, Λήμνου δ' ἀποσ-
 χέσθαι καὶ τῶν πλησίον νήσων
 διὰ τὴν πρὸς Ἰάσονα καὶ τὸν υἱὸν
 Εὐνεων συγγένειαν τὸν τότε τὴν
 νήσον κατέχοντα.

Πῶς οὖν ἔ ποιητῆς τοῦτο μὲν
 ἦδει, διότι συγγενεῖς ἢ ἰμολογούμεναι
 ἢ γείτονες ἢ ὁπωσοῦν οἰκεῖοι ὑπὴρ-
 χον ἔ τε Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἰάσων
 (ὅπερ οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἄλλ' ἐκ
 τοῦ Θετταλοῦς ἀμφοτέρους εἶναι
 συνέβαινε, καὶ τὸν μὲν Ἰώλκιον
 τὸν δ' ἐκ τῆς Φθιώτιδος Ἀχαιῶδος
 ὑπάρχειν), τοῦτο δ' ἠγγόνει, πόθεν
 ἐπῆλθε τῷ Ἰάσονι, Θετταλῷ καὶ
 Ἰωλκίῳ ὑπάρχοντι, ἐν μὲν τῇ πατ-
 ρίδι μῆδεμίαν καταλιπεῖν διαδο-
 χὴν, Λήμνου δὲ καταστῆσαι κύ-
 ριον τὸν υἱόν; καὶ Περίαν μὲν

ἀρκυ δειμητρίου ἡγεμονίᾳ
 μαρτοῦ, ἡς κί ἀρὰ ἀπολλο-
 δωρῆς ἡγοιέρτοι ἡγεμονίᾳ
 მიზეზი ἡს არის. ნენთე კიზი-
 კელს ἡს ცხარედ პასუხობს, [ხო-
 ლო ნენთე კი] ამბობს, რომ
 არგონავტები მოვიდნენ ფაზის-
 ში, როგორც ამას მოწმობს
 ჰომეროსი და სხვებიც, ააშენეს
 კიზიკოსთან დედა-იდაძას საკურ-
 თხვეული, [ეს კი მიუგებს, რომ]
 სულაც არ იცოდა ჰომეროსმა
 იაზონის ფაზისში მოგზაურობა.

ეს არა მარტო ჰომეროსის
 ნათქვამს ეწინააღმდეგება, არა-
 მედ (დემეტრიოსის) ნათქვამსაც;
 ἡს ამბობს, რომ აქილევესმა ლეს-
 ბოსი ააოხრა და სხვა ქვეყნე-
 ბიც, მაგრამ ლემნოსს მოერიდა
 და მეზობელ კუნძულებსაც ია-
 ზონთან და [მის] ძე ევენოსთან
 ნათესაობის გამო, რომელიც მა-
 შინ ფლობდა კუნძულს.

მართლაც და როგორ იყო,
 რომ პოეტმა ეს იცოდა, რომ
 ნათესაეები, თვისტომები ან მე-
 ზობლები იყვნენ, ან რალაცა-
 ნიიოი სიხლოვე ჰქონდათ ია-
 ზონსა და აქილევეს (რადგან სხვა
 არსაიდან არიან, თესალიელები
 არიან ორივენი, ერთი — იოლ-
 კოსიდან, ხოლო მეორე აქვის
 ფთიიდან), ხოლო ἡს კი არ იცო-
 და, თუ როგორ მოხდა, რომ
 იაზონმა, თესალიელმა, იოლკო-
 სის მფლობელმა, არავინ დას-
 ტოვა მემკვიდრე სამზობლოში,

ἦδει καὶ τὰς Πελιάδας καὶ τὴν Ἄλκηστιν τὴν ἀρίστην αὐτῶν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς „Ἐὺμηλον, τὸν ὑπ’ Ἀδμήτῳ τέκε δια γυναικῶν Ἄλκηστις, Πελίαιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστη“ (ილიადა, II, 214), τῶν δὲ περὶ τὸν Ἰάσονα συμβάντων καὶ τὴν Ἀργῶ καὶ τοὺς Ἀργοναύτας, τῶν ὁμολογουμένων παρὰ πᾶσιν, ἀνήκοος ἦν, ἐν δὲ τῷ ὠκεανῷ τὸν παρ’ Αἰήτου πλοῦν ἐπλαττεν, ἀρχὴν μηδεμίαν ἐξ ἱστορίας λαβῶν;

როსს] არა სმენია, [ნუთუ] გამოიგონა ოკეანეში აეტესთან მგზავრობა და არავითარი ისტორიული საფუძველი არსიდან აულია?

2,39

Ὅς μὲν γὰρ ἅπαντες λέγουσιν ὅ τε ἐξ ἀρχῆς πλοῦς ὁ ἐπὶ Φᾶσιν ἔχει πιθανόν τι τοῦ Πελίου στείλαντος, καὶ ἡ ἐπάνοδος καὶ ἡ ἐν τῷ παράπλῳ νήσων ὁσηδὴ ἐπικράτεια καὶ νῆ Δία ἡ ἐπὶ πλέον γενηθεῖσα πλάνη, καθάπερ καὶ τῷ Ὀδυσσεῖ καὶ τῷ Μενελάῳ, ἐκ τῶν ἔτι νῦν δεικνυμένων καὶ πεπιστευμένων, ἔτι δὲ ἐκ τῆς Ὀμήρου φωνῆς. ἦ τε γὰρ Δία δεῖκνυται περὶ Φᾶσιν πόλις, καὶ ὁ Αἰήτης πεπίστευται βασιλεῦσαι τῆς Κολχίδος, καὶ ἔστι τοῖς ἐκεῖ τοῦτ’ ἐπιχώριον τοῦνομα. ἦ τε Μῆδεια φαρμακίς ἱστορεῖται. καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ἐκεῖ χώρας ἐκ τῶν χρυσεῖων καὶ ἀργυρεῖων καὶ σιδηρεῖων καὶ χαλκείων δικαίαν τινὰ ὑπαγορεύει πρόφασιν τῆς στρα-

ხოლო ლემნოსზე დასტოვა მფლობელად თავისი ძე? ნომ იცნობდა [პოეტი] პელიასს, პელიადებსა და ალკესტიდას, უმშვენიერესს მათ შორის, და [ალკესტიდას] ძეს „ევმელეს, რომელიც აღმეტესაგან შვა ქალთა შორის ღვთაებრივმა ალკესტიდამ, პელიასის ასულთა შორის უმშვენიერესმა“; რაც იაზონს გადახდა თავს, არგოსა და არგონავტებს, ყველანი ერთი აზრისა არიან ამის შესახებ და ნუთუ ეს [ჰომეროსს] არა სმენია, [ნუთუ] გამოიგონა ოკეანეში აეტესთან მგზავ-

რობა და არავითარი ისტორიული საფუძველი არსიდან აულია?

როგორც ყველანი ამბობენ, ფაზისში მგზავრობა სარწმუნოა თავიდანვე და ის პელიასმა მოაწყო, [სარწმუნოა აგრეთვე] უკან დაბრუნება და ზოგი კუნძულის დაპყრობა, ვფიცივე ზევსს, რომ [ნამდვილად იყო] ეს შორეული მოგზაურობა, ისევე როგორც ოდისეისისა და მენელაოსისა, რომელთა შესახებაც ჯერაც მიუთითებენ და ირწმუნებიან ჯერ კიდევ ჰომეროსის ნაწარმოებების [დროიდან]. აჲას ხომ მიუთითებენ ქალაქ ფაზისთან, ხოლო აეტი სარწმუნოა, რომ კოლხიდაში მეფობდა; იქაურებში ეს სახელი¹ ადგილობრივია.

გრძნეული მედეას შესახებ მოგვითხრობენ და იმ ქვეყნის სიმდიდრეზე, რომელიც ოქროს,

¹ აეტესი.

τείας, καθ' ἣν καὶ Φρίξος πρότερον ἔστειλε τὸν πλοῦν τοῦτον. καὶ ἔστιν ὑπομνήματα τῆς ἀμφοῖν στρατείας, τὸ τε Φρίξειον τὸ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς τε Κολχίδος καὶ τῆς Ἰβηρίας, καὶ τὰ Ἰασόγεια, ἃ πολλαχοῦ καὶ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηθίδας καὶ τῶν πλησιοχώρων αὐταῖς τόπων δείκνυται.

Καὶ μὴν καὶ περὶ Σινώπην καὶ τὴν ταύτης παραλίαν καὶ τὴν Προποντιδα καὶ τὸν Ἑλλησποντον μέχρι τῶν κατὰ τὴν Αἴμνον τόπων λέγεται πολλὰ τεκμήρια τῆς τε Ἰάσονος στρατείας καὶ τῆς Φρίξου· τῆς δ' Ἰάσονος καὶ τῶν ἐπιδιωξάντων Κόλχων καὶ μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ Ἀδρίου, ὧν ἕνια καὶ ὁ Καλλίμαχος ἐπισημαίνεται, τοτὲ μὲν „Αἰγλήτην Ἀνάφην τε Λακωνίδι γείτονα Θήρη“ λέγων ἐν ἐλεγείᾳ, ἧς ἡ ἀρχὴ „ἀρχμενος, ὡς ἦρωες ἀπ' Αἰήταο Κυταίου, αὐτὶς „ἐς ἀρχαίην ἔπλεον Αἰμονίην“, τοτὲ δὲ περὶ τῶν Κόλχων, „οἱ μὲν ἐπ' Ἰλλυριοῖο πόρου σχάσαντες ἔρετμα ἄα πάρα ξανθῆς Ἀρμονίης τᾶριον ἄστυρον ἐκτίσσαντο, τὸ κεν φυγάδων τις ἐνίσποι Ἰραϊκόσ, ἀτὰρ κείων γλῶσσ' ὀνόμηνε Πόλας“. τινὲς δὲ καὶ τὸν Ἰστρον ἀναπλευσαί φασι μέχρι πολλοῦ τοῦς περὶ τὸν Ἰάσονα, οἱ δὲ καὶ

ვერცხლის, რკინისა და [სპილენძისაგან] შედგება, რაც იყო მიზეზი ლაშქრობისა, რისთვისაც ჯერ ფრიქსემ მოაწყო [თავისი] მგზავრობა: ორივე ლაშქრობის ძეგლები მოიპოვება: ფრიქსესას მიუთითებენ კოლხილისა და იბერიის საზღვრებზე, ხოლო იასონისას — ბევრგან: არმენიის, მიდიისა და მიდამო ქვეყნების ადგილებში.

ამბობენ, რომ ბევრი საბუთი არის იასონის ლაშქრობისა და ფრიქსეს [ლაშქრობისა] სინოპთან და მის სანაპიროზე, პროპონტიდასა და ჰელესპონტთან ვიდრე ლემნოსის ადგილებამდე.

იასონისა და მისი მღვეარი კოლხების [ლაშქრობის კვალი] კი არის კრეტამდე, იტალიამდე და აღრიასამდე, რომელთაგან ზოგიერთს აღნიშნავს კალიმაქე, როდესაც ამბობს: „აფგლეტეს ანაფეს, მეზობელს ლაკონიდის თერისას“, ელეგიაში, რომლის დასაწყისიც ასეთია:

„როდესაც გმირები აეტეს კრეტელისაგან კვლავ მივიდნენ ძველ ჰაემონიაში“, შემდეგ ამბობს კოლხების შესახებ: „მათ ილირიის ზღვასთან შეაჩერეს ნიჩბები, დააფუძნეს ქალაქი ქვის საფლავთან, რომელიც ქერა ჰარმონიასია, ბერძნები მას უწოდებენ ლტოლვილთა [ქალაქს], ხოლო მათ¹ ენაზე მას

¹ ე. ი. კოლხთა.

μέχρι τοῦ Ἀδρίου· οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἰστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἰστροῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί· τὰδε τᾶλλα δὲ οὐκ ἀπιθάνως οὐδ' ἀπίστως λέγοντες.

რომ მდინარე ისტროსს დიდი ერთვის აღრიასს, ესენი სხვას არაფერს ამბობენ და უხდოს.

პოლა ეწოდება“. ზოგიერთები ამბობენ, რომ იაზონმა ასკუტრა ისტროსზე კარგა დიდი მანძილი ზემოთქენ. სხვები კი ამბობენ აღრიასამდე. ერთნი [ამას ამბობენ] ადგილთა უცოდინარობის გამო, ხოლო მეორენი ამბობენ, ისტროსისაგან აქვს სათავე და დაუჯერებელსა

2,40

Τοιαύταις δὴ τισιν ἀφορμαῖς ὁ ποιητῆς χρησάμενος τὰ μὲν ὁμολογεῖ τοῖς ἰστορουμένοις, προσμυθεύει δὲ τούτοις, ἕθις τι φυλάττων καὶ κοινὸν καὶ ἴδιον. ὁμολογεῖ μὲν, ὅταν τὸν Αἰήτην ὀνομάζῃ, καὶ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Ἀργῶ λέγῃ, καὶ παρὰ τὴν Αἴαν τὴν Αἰαίην πλάτῃ, καὶ τὸν Εὐνεων ἐν Ἀθήνῃσιν καθ' ἑσθέρῃ, καὶ ποιῇ τῷ Ἀχιλλεῖ φῖλῃν τὴν νῆσον, καὶ παρὰ τὴν Μήδειαν τὴν Κίρκην φαρμακίδα ποιῇ „αὐτοκασιγνήτην ὀλοόφρονος Αἰήταο“ (ოღისეა, X, 137). προσμυθοποιεῖ δὲ τὸν ἐξωκεανισμὸν τὸν κατὰ τὴν πλάνην συμβάντα τὴν ἀπ' ἐκείνου τοῦ πλοῦ. ἐπεὶ κάκεινο, ὑποκειμένων μὲν τούτων, εὖ λέγεται „Αργῶ πασιμέλουσα“ (ოღისეა, XII, 70), ὡς ἐν γνωρίμοις τόποις καὶ εὐანδροῦსι τῆς ναυστολίας γενομένης· εἰ δ' ὡσπερ ὁ Σκῆψιὸς φησι παραλαβῶν μάρτυρα Μίμνερμον, ὃς ἐν τῷ ὠκεανῷ ποιήσας τὴν οἰκησιν

პოეტი [ჰომეროსი] ამგვარ ცნობებს რომ იყენებს, იცავს როგორც საზოგადო, ისე პირად წესს და ერთის მხრივ ეთანხმება ისტორიკოსებს, ხოლო მეორე მხრივ თვით უმატებს თავის მხრივ. ის ეთანხმება [ისტორიკოსებს], როდესაც სახელს სდებს აეტესს, იაზონს, ლაპარაკობს არგოზე, როდესაც ადასაგან ადადეს თხზავს და ევენოსს ლემნოსზე ამკვიდრებს, როდესაც აქილევსისათვის ძვირფასად ხდის ამ კუნძულსა და მედეას მიხედვით ჰქმნის ჯადოქარ კირკეს, რომელიც არის „შიშის ზარის დამცემი აეტესის მკვიდრი და“.

ხოლო თვითონ თხზავს, როდესაც ოკეანეს იქით გადააქვს მთელი მოგზაურობა იქიდან¹ წამოსვლის შემდეგ. თუ ამას მივიღებთ მხედველობაში, კარგად არის ნათქვამი შემდეგი: „ყველასთვის ცნობილი არგო“, ვინაიდან ეს მოგზაურობა მოხდა

¹ კოლხიდიდან.

τοῦ Αλήτου πρὸς ταῖς ἀνατολάς·
 ἐκτὸς πεμφθῆναι φησιν ὑπὸ τοῦ
 Πελείου τὸν Ἰάσονα καὶ κομίσαι·
 τὸ δέριος, οὐτ' ἂν ἦ ἐπὶ τὸ δέριος
 ἐκείσε πομπή πειθανῶς λέγειτο εἰς
 ἀγνώτας καὶ ἀφανεῖς τόπους οὖσα,
 οὐμ' ὁ δὲ ἐρήμων καὶ ἀοίκων καὶ
 καμ' ἡμᾶς τοσοῦτον ἐκτετοπισμέ-
 νων πλοῦς οὐτ' ἔγδοξος οὐτε πασι-
 μέλων.

ლაშქრობა საწმისისათვის უცნობ და უჩინარ ადგილებში; არც უღაბურ, დაუხახლებელ და ჩვენგან ესე დაშორებულ ადგილებში მოგზაურობა გაითქვამდა ასე სახელს და ყველასათვის ცნობილი დაერქმევოდა.

ცნობილ და კარგად დასახლებულ ადგილებში. როგორც სკეპსისელი ამბობს მიმწერმეს მოწმობის მიხედვით, რომელიც ოკეანეში ათავსებს აეტესის საცხოვრისს და ამბობს, რომ იაზონი გაიგზავნა პელიასისგან აღმოსავლეთისაკენ საწმისის მოსაპოვებლად, [თუ ამას მივიღებთ], არ იქნება სარწმუნო არც ეს

არა მხოლოდ ამის შესახებ შეიძლება დამოწმება, არამედ იმის მიმართაც, რაზედაც [ერატოსტენე] ამბობს: მის დროს არათფერი იცოდნენ იმ ზღვებზე. რომელთა შესახებაც ძალიან ზუსტი ცნობები მოეპოვებოდათ, ის გვიჩვენებს, რომ ადვილად არ ვენდოთ შემთხვევით ამბებს, ვრცლად იძლევა მიზეზებს, რის გამოც არ უნდა ვენდოთ იმას, რასაც მოგვითხრობენ, მაგალითად, პონტოსა და აღრიასის შესახებ, ხოლო თვით კი უჯერებს შემთხვევით ამბებს.

3,2

Ὅς μόνον δὲ ταῦτ' ἄν τις ἐπισημῆται, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τῶν πόντων οὐδὲ καμ' ἑαυτὸν πω γνώριμα εἶναι φήσας τὰ καμ' ἕκαστα ἀκριβολογοῦμενα, καὶ κελεύσας ἡμῖν μὴ ῥαδίως τοῖς τυχοῦσι πιστεύειν, καὶ τὰς αἰτίας διὰ μακρῶν ἀποδοῦς δι' ἃς οὐδενὶ πιστευτέον μυθολογοῦντι περὶ τῶν κατὰ τὸν Πόντον καὶ τὸν Ἀδρίαν, αὐτὸς ἐπίστευσε τοῖς τυχοῦσι.

Τοιγάρτοι τὸν μὲν Ἰσσικὸν κόλπον ἐπίστευσεν ἑωθινώτατον τῆς καμ' ἡμᾶς θιאלάττης σημεῖον, τοῦ κατὰ Διοσκουριάδα τὴν ἐν τῷ τῶν Πόντου μυχῶ σχεδὸν τι καὶ τρισχίλις σταδίους ἑωθινώτερον ὄντος καὶ κατ' αὐτὸν ἐκ τοῦ σταδισμοῦ οὐ φησί· τοῦ τε Ἀδρίου καὶ τὰ

არა მხოლოდ ამის შესახებ შეიძლება დამოწმება, არამედ იმის მიმართაც, რაზედაც [ერატოსტენე] ამბობს: მის დროს არათფერი იცოდნენ იმ ზღვებზე. რომელთა შესახებაც ძალიან ზუსტი ცნობები მოეპოვებოდათ, ის გვიჩვენებს, რომ ადვილად არ ვენდოთ შემთხვევით ამბებს, ვრცლად იძლევა მიზეზებს, რის გამოც არ უნდა ვენდოთ იმას, რასაც მოგვითხრობენ, მაგალითად, პონტოსა და აღრიასის შესახებ, ხოლო თვით კი უჯერებს შემთხვევით ამბებს.

მაგალითად ის ამბობს, რომ ისიკოსის უბე არის უკიდურესი აღმოსავლეთი ადგილი ჩვენი ზღვისა, მაშინ როდესაც დიოსკურიადა, რომელიც მდებარეობს პონტოს უკიდურეს ყურეში, 3.000 სტადიონით უფრო აღმო-

ἀρχικὰ καὶ τὰ ἔσχατα διεξῶν
 οὐδενὸς ἀπέχεται μισθῶδους. πεπίσ-
 τευκε δὲ καὶ περὶ τῶν ἔξω στη-
 λῶν Ἑρακλείων πολλοῖς μισθῶ-
 δεσι, Κέρνην τε νῆσον καὶ ἄλλους
 τόπους ὀνομάζων τοὺς μηδαμοῦ
 νυνὶ δεικνυμένους, περὶ ὧν μνησ-
 θησόμεθα καὶ ὕστερον, εἰπὼν τε
 τοὺς ἀρχαιοτάτους πλεῖν μὲν κατὰ
 ληστείαν ἢ ἐμπορίαν, μὴ πελαγί-
 ζειν δέ, ἀλλὰ παρὰ γῆν, καθάπερ
 τὸν Ἰάσονα, ὅνπερ καὶ μέχρι τῆς
 Ἀρμενίαν καὶ Μηδίας ἐκ τῶν
 Κόλχων στρατεύσαι ἀφέντα τὰς
 ναῦς, ὕστερόν φησι τὸ παλαιὸν
 οὔτε τὸν Εὐξείνιον θαρρεῖν τίνα
 πλεῖν οὔτε παρὰ Λιβύην καὶ Συρίαν
 καὶ Κιλικίαν. εἰ μὲν οὖν τοὺς
 πάλαι τοὺς πρὸ τῆς ἡμετέρας
 λέγει μνήμης, οὐδὲν ἔμοι μέλει
 περὶ ἐκείνων λέγειν, οὔτ' εἰ ἔπλεον
 οὔτ' εἰ μή· εἰ δὲ περὶ τῶν μνη-
 μονευομένων, οὐκ ἂν ὀκνήσαι τις
 εἰπεῖν ὧς οἱ παλαιοὶ μακροτέρας
 ὁδοὺς φανοῦνται καὶ κατὰ γῆν
 καὶ κατὰ θάλατταν τελέσαντες
 τῶν ὕστερον, εἰ χρῆ προσέχειν
 τοῖς λεγομένοις· οἶον Διόνυσος καὶ
 Ἑρακλῆς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰάσων, ἔτι
 δ' οἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγόμενοι
 Ὀδυσσεὺς καὶ Μενέλαος.
 λαπαράκοις μათ შესახებ, ვინც გვახსოვს, ვერავინ გაბედავს თქმას,
 რომ ძველები უფრო დიდ გზებს არ გადიოდნენ, ხმელეთითაც და
 ზღვითაც, ვიდრე შემდეგი [თაობა], თუ უნდა ვირწმუნოთ ის, რაც
 ნათქვამია, მაგალითად, დიონისეზე, ჰერაკლეზე და თვით იაზონზე.
 და კვლავ იმათზე, რომელთაც იხსენიებს პოეტი — ოდისეესა და
 მენელაოსს.

სავლეთითაა მასზე, მისი გაზომ-
 ვის მიხედვითაც კი სტადიონე-
 ბით, რომელსაც ის იყენებს;
 ხოლო როდესაც აგვიწერს აღრი-
 ასის ჩრდილოეთისა და უკიდუ-
 რეს ქვეყნებს, არ უშვებს არც
 ერთ მითს, რომ არ მოჰყვეს. მას
 სჯერა ჰერაკლეს სტელებს გა-
 რეთ მდებარე ქვეყნების შესა-
 ხები უამრავი მითებიც, ის ასა-
 ხელებს კუნძულ კერნეს და სხვა
 ადგილებს, რომლებიც ეხლა არ-
 სად ჩანან, და რომელთაც მოვი-
 ხსენებთ შემდეგ, ის ამბობს, რომ
 ძველი ხალხები ცურავდნენ ყაჩა-
 ლობისა და ვაჭრობისათვის, შუა
 ზღვაში კი არ ცურავდნენ, არა-
 მედ ნაპირ-ნაპირ, როგორც ია-
 ზონი, რომელმაც დასტოვა ხო-
 მალდი, როდესაც კოლხებიდან
 მოდიოდა და არშენიასა და მი-
 დიამდე ხმელეთით ილაშქრა.
 შემდეგ კი ამბობს, რომ ძველად
 ვერც ევქსინზე ბედავდა ვინმე
 ცურვას, ვერც ლიბიის, სირიის
 და კილიკიის გასწვრივ. თუ ძვე-
 ლებს ის მათ უწოდებს, ვინც
 ჩვენს ხსოვნამდე იყო, მაშინ არ
 მიმაჩნია საჭიროდ მათზე ლაპა-
 რაკი, ცურავდნენ ისინი საერ-
 თოდ თუ არა. ხოლო თუ ის

Τοῦ δὲ Στράτωνος ἔτι μᾶλλον ἄπτομένου τῆς αἰτιολογίας, ὅτι φησὶν οἴεσθαι τὸν Εὐξείνου μὴ ἔχειν πρότερον τὸ κατὰ Βυζάντιον στόμα, τοὺς δὲ ποταμοὺς βιάσασθαι καὶ ἀνοῖξαι τοὺς εἰς αὐτὸν ἐμβάλλοντας, εἴτ' ἐκπεσεῖν τὸ ὕδωρ εἰς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἑλλάσποντον. τὸ δ' αὐτὸ συμβῆναι καὶ περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς θάλατταν· καὶ γὰρ ἐνταῦθα τὸν κατὰ Στήλας ἐκραγῆναι πόρον, πληρωθείσης ὑπὸ τῶν ποταμῶν τῆς θαλάττης, κατὰ δὲ τὴν ἔκρυσιν ἀνακαλυφθῆναι τὰ τεναγῶδη πρότερον. φέρει δ' αἰτίαν πρῶτον μὲν ὅτι τῆς ἕξω θαλάττης καὶ τῆς ἐντὸς τοῦδαφος ἕτερόν ἐστιν, ἕπειθ' ὅτι καὶ νῦν ἔτι ταινία τις σφαλος διατέτακεν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς ἂν [μὴ] μίας οὔσης πρότερον τῆς τε ἐντὸς καὶ τῆς ἐκτὸς. καὶ βραχύτατα μὲν εἶναι τὰ περὶ τὸν Πόντον, τὸ δὲ Κρητικὸν καὶ Σικελικὸν καὶ Σαρδῶνον πέλαγος σφῶδρα βαθέα. τῶν γὰρ ποταμῶν πλείστων καὶ μεγίστων ῥεόντων ἀπὸ τῆς ἄρκτου καὶ τῆς ἀνατολῆς, ἐκεῖνα μὲν ἰσὺς πληροῦσθαι, τὰ ἄλλα δὲ μένειν βαθέα. οἷο καὶ γλυκυτάτην εἶναι τὴν Ποντικὴν θάλατταν τὰς τ' ἐκρῦσεις γίνεσθαι εἰς οὖς ἐγκλίται τόπους τὰ ἐδάφη. δοκεῖν δὲ καὶ χωσθῆναι τὸν Πόντον ὄλον εἰς ὕστερον, ἂν μένωσιν αἱ ἐπιρρῦσεις τοιαῦται· καὶ γὰρ νῦν ἤδη

ხოლო სტრატონი უფრო დაწვრილებით განიხილავს მიზეზებს, როდესაც ამბობს, რომ ევქსინის არ ჰქონდა უწინ ეს გასავალი ბიზანტიონის სრუტესთან, რომ მდინარეებმა ძალით გაარღვიეს, როდესაც მას უერთდებოდნენ, და ასე გავიდა წყალი პროპონტიდასა და ჰელესპონტში. იგივე მოუვიდა ჩვენს ზღვასაც: აქ სტელებთან გაკეთდა გასავალი მას შემდეგ, რაც ზღვა აავსეს მდინარეებმა, ხოლო როდესაც წყალი ვადმოიღვარა, უწინ გამოჩნდა ფსკერი. ჯერ მოჰყავს ამისი მიზეზი, რომ გარეთა და შიგნითა ზღვის ფსკერი სხვადასხვა არის, შემდეგ რომ ეხლაც ვრცელდება ევროპიდან ლიბიამდე რალაც ზოლი, წყალქვეშა, თითქოს [იმის ნიშნად], რომ უწინ ერთი არ იყო შიგნითა და გარეთა [ზღვები]. პონტოს [წყლები] ძალიან თხელია, ხოლო კრეტის, სიკელიისა და სარდინიის ზღვა მეტისმეტად ღრმაა. რადგან, მართალია, მრავალი და დიდი მდინარეები ჩადიან ჩრდილოეთიდან და აღმოსავლეთიდან [პონტოში], მაგრამ შლამით ავსებენ, ხოლო სხვა ზღვები ღრმა რჩებიან. ამიტომაც, რომ პონტოს ზღვა ტკბილია ყველაზე უფრო, ხოლო მისი დინებები მიემართებიან დადაბლებული ფსკერი-საკენ. ის ფიქრობს, რომ მთელი პონტო საბოლოოდ შლამით აივ-

τεναγίζειν τὰ ἐν ἀριστερᾷ τοῦ Πόντου, τὸν τε Σαλμυδησὸν καὶ τὰ καλούμενα Στήθη ὑπο τῶν ναυτικῶν τὰ περὶ τὸν Ἴστρον καὶ τὴν Σχυθῶν ἐρημίαν· τάχα δὴ καὶ τὸ τοῦ Ἀμμωνος ἱερὸν πρότερον ἐπὶ τῆς θαλάττης ὄν ἐκρῦσεως γενεμένης νῦν ἐν τῇ μεσογαίᾳ κείσθαι.

სება, თუ შერჩა ასეთი დინებები, რადგან ეხლა უკვე დაჭაობიანდა პონტოს მარცხნივ მდებარე მხარეები, სალმიდესოსი და მენავეების მიერ სტეთოსად წოდებული, რომლებიც ისტროსთან და სკვითების დაბლობთან მდებარეობენ. ისე რომ ამონის საკურთხეველი უწინ რომ ზღვასთან იყო, ეხლა შუა ქვეყანაშია, იმიტომ რომ [წყლის ნაწილი] გადმოიღვარა.

3,5

Πρὸς δὲ τὸν Στράτωνα λέγοιτ' ἄν, ὅτι πολλῶν αἰτίων ὄντων ἀφείδ ταῦτα τὰ μὴ ὄντα αἰτιᾶται. πρῶτην γὰρ αἰτίαν φησίν, ὅτι τῆς ἐντὸς θαλάττης καὶ τῆς ἐκτὸς οὐ ταῦτόν τὸ ἔδαφος καὶ ὁ βυθός. πρὸς γὰρ τὸ μετεωρίζεσθαι ταύτην καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ ἐπικλύζειν τόπους τινάς καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν οὐ τοῦτό ἐστιν αἷτιον τὸ ἄλλα καὶ ἄλλα ἐδάφη τὰ μὲν ταπεινότερα εἶναι· τὰ δὲ ὑψηλότερα, ἀλλὰ τὸ αὐτὰ τὰ ἐδάφη ποτὲ μὲν μετεωρίζεσθαι ποτὲ δ' αὖ ταπεινοῦσθαι καὶ συνεξαίρειν ἢ συνενδιδῶναι τὸ πέλαγος· ἐξαρθέν μὲν γὰρ ἐπικλύσαι ἄν, ταπεινωθέν δὲ ἀναδράμοι· ἂν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν.

სტრატონის შესახებ უნდა ითქვას, რომ მრავალ მიზეზს არ ახსენებს და არ არსებულებს კი ასახელებს. პირველ მიზეზად მოჰყავს ის, რომ შიგნითა და გარეთა ზღვების ფსკერი და სიღრმე ერთი და იგივე არ არის. [ზღვის] ამალლებასა და დადაბლებას რაც ეხება, რომ იფარებიან ზოგიერთი ადგილები ზღვიით და შემდეგ ისევ იცლებიან წყლისაგან, იმაში კი არ უნდა ვეძებოთ ამის მიზეზი. რომ სხვადასხვა ფსკერები ზოგი უფრო დაბლები არიან და ზოგი უფრო მაღლები, არამედ იმაში, რომ ერთი და იგივე ფსკერები ზოგჯერ მაღლებიან და ზოგჯერ კვლავ დაბლებიან, ამასთან ერთად თვით ზღვაც ამალლდება ან დაიკლებს. როდესაც ამალლდება, დაფარავს [ხმელეთს], ხოლო როდესაც დადაბლდება, დაუბრუნდება თავის ძველ მდგომარეობას.

3,5

Οὐδὲ γὰρ ἂν τοῦ κατὰ Βυζάντιον ῥοῦ τὸ ἔδαφος ἡτιζέτο, λέγων ὑψηλότερον τὸ τοῦ Εὐξείνου ἢ τὸ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ ἑξῆς πελάγους, ἀμὰ καὶ αἰτίαν προστιθεῖς· ἀπὸ γὰρ τῆς ἰλῦος τῆς ἀπὸ τῶν ποταμῶν κατὰφερομένης πληροῦσθαι τὸν βυθὸν καὶ βραχὺν γίνεσθαι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ῥεῖν εἰς τὰ ἔκτος.

[სტრატონი] არც მოსძებნიდა ბიზანტიონთან დინების ფსკერის მიზეზს, როდესაც ამბობდა, რომ უფრო მაღალია ექსინისა, ვიდრე პროპონტიდისა და მისი მოწოდებნა ზღვისა, ამასთანავე მიზეზიც მოაქვს: შლამით, რომელიც ჩამოაქვთ მდინარეებს, ივსება სიღრმე და [წყალი] თხელი ხდება, ამიტომაც, რომ [წყალი] მიდის იმის გარეთ.

3,6

Ἐκεῖνο δὲ πυκνῶνομαι τί ἐκώλυεν, πρὶν ἀνεωγῆναι τὸ στόμα τὸ κατὰ Βυζάντιον, ταπεινότερον ὄν τὸ τοῦ Εὐξείνου ἔδαφος τοῦ τῆς Προποντίδος καὶ τῆς ἑξῆς θαλάττης πληρωθῆναι ὑπὸ τῶν ποταμῶν, εἴτε θαλάτταν οὖσαν καὶ πρότερον εἴτε λίμνην μείζω τῆς Μαϊώτιδος; εἰ γὰρ τοῦτο συγχωροῖτο, προσερήσομαι καὶ τοῦτο· ἀρὰ γε ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὑδατος ἐκείνου καὶ τοῦ τῆς Προποντίδος οὐχ οὕτως εἶχεν, ὥστε, μέχρι μὲν ἢ αὐτὴ ἦν, μὴ βιάζεσθαι πρὸς ἔκρυσιν διὰ τὴν ἐξ ἰσης ἀντέρεισιν καὶ θλίψιν, ἐπειδὴ δὲ ὑπερεπόλασεν ἢ ἐντός, βιάσασθαι καὶ ἀπερᾶσαι τὸ πλεονάζον, ἐκ δὲ τούτου γενέσθαι σύρρουν τὸ ἕξω πέλαγος τῷ ἐντός καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἐκείνῳ λαβεῖν, εἴτε θαλαττίῳ εἴτε λιμναίῳ μὲν πρότερον ὄντι, θαλαττίῳ δὲ ὕστερον, διὰ τὴν μίξιν καὶ τὴν ἐπικράτειαν;

მე მსურს შევიტყო, თუ რა აბრკოლებდა [პონტოს], რომ მდინარეებით ავსებულყო უწინ, ვიდრე გაიღებოდა სრუტე ბიზანტიონთან, რაკილა ექსინის ფსკერი უფრო დაბალი იყო პროპონტიდისაზე და მის მომდევნო ზღვისაზე. უწინ ის ზღვა იყო თუ ტბა, უფრო დიდი მეოტიდისაზე? თუ ამაში დამეთანხმებიან, დავემატებ კიდევ შემდეგს: ზედაპირი [პონტოს] და პროპონტიდის წყლებს ეგრეთი არა ჰქონდათ; ვიდრე ერთნაირი იყო, დინება არ იყო წონასწორობის გამო, რომელიც არსებობდა დაწოლასა და წინააღმდეგობას შორის; ხოლო როდესაც შინაგანი [ზღვა] ამაღლდა, მაშინ მომეტებული წყალი მიიწვა და გადმოვიდა, აქედან წარმოიშვა თანადინება გარეშე ზღვისა შინაგანთან და ერთიდაიგივე ზედაპირი გაუხდათ. [ისე რომ

εἰ γὰρ καὶ τοῦτο δῶσουσιν, ἡ μὲν ἔκρυσις οὐκ ἂν κωλύοιτο ἡ νῦν, οὐκ ἄπο ὑπερτέρου δὲ ἐδάφους οὐδὲ ἐπικλινοῦς, ὑπερ ἡΐου Στρατών.

შინაგანი ზღვა], ზღვა იყო თუ ტბა უწინ, [მნიშვნელობა არა აქვს], ხოლო ზღვა გახდა ის შემდეგ, შერევისა და დაძლევის გამო. თუ ამაშიც დამეთანხმებიან, [უხდა ირწმუნონ, რომ] დინება არ დაბრკოლდებოდა არც ეხლა, და რომ დინება წარმოსდგება არა ამაღლებული ან დაქანებული ფსკერისაგან, როგორც ირწმუნება სტრატონი.

3,7

Οἱ δὲ πορθμοὶ ῥευματίζονται κατ' ἄλλον τρόπον, οὐ διὰ τὸ τὴν ἰλὺν τὴν ἐκ τῶν ποταμῶν προσχοῦν τὸν τοῦ πελάγους βυθόν· ἡ γὰρ πρόσχωσις περὶ αὐτὰ συνίσταται τὰ στόματα τῶν ποταμῶν, οἷον περὶ μὲν τὰ τοῦ Ἰστρου τὰ λεγόμενα Στήθη καὶ ἡ Σχυθῶν ἐρημία καὶ ὁ Σαλμυθησός, καὶ ἄλλων χειμάρρων συνεργούντων πρὸς τοῦτο, περὶ δὲ τὰ τοῦ Φάσιδος ἡ Κολχικὴ παραλία, διαμμος καὶ ταπεινὴ καὶ μαλακὴ οὐσα, περὶ δὲ τὸν Θερμῶδοντα καὶ τὸν Ἴριν ἕλη θεμίσχυρα, τὸ τῶν Ἀμαζόνων πεδίον, καὶ τῆς Σιδηνηῆς τὸ πλεονούτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

სრუტეებში დინება სხვაგვარია, მაგრამ არა შლამის მიზეზით, რომელიც მდინარეებს ჩამოაქვთ და ზღვის სიღრმეს ამაღლებენ. შლამის დაგროვება ხდება მდინარეთა შესართავებთან, როგორც, მაგალითად, ისტროსის [შესართავთან] ე. წ. სტეტოსთან, სკვითების უდაბნოსთან და სალმიდესოსთან, თუმცა ამას სხვა დინებებიც ახდენენ, ხოლო ფაზისის მახლობელი მიდამოები, კოლხიდის სანაპირო, ქვიშიანი, დაბალი და რბილია, ასევეა თერმოლონტთან და ირისთან მთელი თემისკირა, ამამონთა დაბლობი და სიდენის დიდი ნაწილი. ასევეა სხვა [მდინარეებთანაც].

3,9

Οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται προσχωσθῆναι τὸ πέλαγος πᾶν, ἀπο τῶν ἀλιγαλῶν ἀρξάμενον, ἂν συνεχεῖς ἔχη τὰς ἐκ τῶν ποταμῶν ἐπιρροῦσαι· τοῦτο δ' ἂν συμβαίη, κἂν τοῦ Σαρδονίου πελάγους βαθύτε-

ამგვარად, მთელი ზღვა¹ შეიძლება [შლამით] დაიფაროს, დაწყებული ნაპირებიდან, თუ განუწყვეტელი იქნება მდინარეთაგან დინება; და ეს მოხდება, თუ მივიღებთ [მხედველობაში]

¹ შავი ზღვა.

ρον ὑποθῶμεθα τὸν Πόντον, ὅπερ λέγεται: τῶν ἀναμετρηθέντων βαθυτάτων χιλίων πού ὀργυιών, ὡς Ποσειδωνιὸς φησιν.

იმას, რომ სარდინიის ზღვაზე უფრო ღრმაა პონტო. ხოლო [სარდინიის ზღვაზე] ამბობენ, რომ გაზომილთა შორის ყველაზე ღრმაა ათასი ორგითათა, როგორც ამბობს პოსიდონიოსი.

3,12

Περὶ δὲ τῆς τῶν πορθιῶν παλιρροίας, ἐχόντων καὶ αὐτῶν φυσικώτερον λόγον ἢ κατὰ τὴν γῆν ὑπόθεσιν, τοσοῦτον εἶπειν ἀπόχρη, ὅτι οὐθ' εἰς τρόπος τοῦ βρώδεις εἶναι τοὺς πορθιμούς, ὃ γε κατ' εἶδος· οὐ γὰρ ἂν ὁ μὲν Σικελικὸς θίς ἐκάστης ἡμέρας μετέβαλλεν, ὡς οὐτός φησιν, ὁ δὲ Χαλκιδικὸς ἐπτάκις, ὁ δὲ κατὰ Βυζάντιον οὐδὲ μετέβαλλεν, ἀλλὰ διετέλει τὸν ἔκρουον μόνον ἔχων τὸν ἐκ τοῦ Ποντικῶν πελάγους εἰς τὴν Προποντίδα, ὡς δὲ Ἱππαρχος ἱστορεῖ, καὶ μονὰς ποτε ἐποιεῖτο ..

რაც შეეხება სრუტეებში უკანდინებას, რასაც აგრეთვე ფიზიკური მიზეზები აქვს ამ ჰიპოთეზისთან შედარებით, საკმარისია ისა ვთქვათ, რომ ერთგვარი არ არის დინება სრუტეებში, [წინააღმდეგ შემთხვევაში] სიცილიის სრუტე დღეში ორჯერ არ შეიცვლიდა [დინებას], როგორც [ერატოსთენე] ამბობს, ქალკიდისა შვიდჯერ, ხოლო ბიზანტიონთან ხომ [საერთოდ] არ იცვლება [დინება]. აქ მხოლოდ ერთი დინებაა პონტოს ზღვიდან პრაპონტიდაში, ხოლო, როგორც ჰიპარქე მოგვითხრობს, „ერთგვაროვანი იქმნება ზოგჯერ“.

3,15

Φήσας δὲ, εἴπερ ἐπεπλήρωτο ἐπὶ τοσοῦτον ἡ καθ' ἡμᾶς θάλασσα πρὶν τὸ ἔκρηγμα τὸ κατὰ Στήλας γενέσθαι, ἐφ' ὅσον εἶρηκεν ὁ Ἐρατοσθένης, χρῆναι καὶ τὴν Διβύην πᾶσαν καὶ τῆς Εὐρώπης τὰ πολλὰ καὶ τῆς Ἀσίας κεκαλύφθαι πρότερον, τούτοις ἐπιφέρει διότι: καὶ ὁ Πόντος τῷ Ἀδρίᾳ σύρρους ἂν ὑπῆρξε κατὰ τινὰς τόπους, ἅτε δὴ τοῦ Ἰστροῦ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Πόντον τόπων σχιζο-

[ჰიპარქე] ამბობს: რომ ავსტრულიყო უწინ ჩვენი ზღვა იმ ზომამდე, რომ სტელებთან წარმოშობილიყო უფსკრული, როგორც ამას ამბობს ერატოსთენე, მაშინ უნდა დაფარულიყო მთელი ლიბია, ევროპის დიდი ნაწილი და აზიისა. ამას უმატებს, რომ პონტოც უნდა შერწყმოდა ზოგიერთ ადგილებში ადრიასს, იმიტომ რომ ისტროსი, ორად გაყოფილი დაწყებული პონტოდან,

μένου και ῥέοντος εἰς ἑκατέραν τὴν θάλατταν διὰ τὴν θέσιν τῆς χώρας. ἀλλ' οὐτ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Πόντον μερῶν ὁ Ἴστρος τὰς ἀρχὰς ἔχει, ἀλλὰ τὰναντία ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀδρίου ὀρῶν· οὐτ' εἰς ἑκατέραν τὴν θάλατταν ῥεῖ, ἀλλ' εἰς τὸν Πόντον μόνον, σχίζε-
ται τε πρὸς αὐτοῖς μόνον τοῖς στόμασι. κοινήν δὲ τινα τῶν πρὸ αὐτοῦ τισιν ἄγνοιαν ταύτην ἴγνό-
ηκεν, ὑπολαβούσιν εἶναι τινα ὁμώ-
νυμον τῷ Ἴστρον ποταμὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀδρίαν ἀπεσχί-
σμένον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ καὶ τὸ γένος Ἴστρον, δι' οὗ φέρεται, λαβεῖν τὴν προσηγορίαν, καὶ τὸν Ἰάσονα ταύτη ποιήσασθαι τὸν ἐκ τῶν Κόλχων ἀνάπλου.

ის მომდინარეობს, და მათგან მიიღო სახელიც, და რომ იაზონმა ამ [ქვეყანაზე] გადმოიარა, როდესაც კოლხებიდან ბრუნდებოდა.

3,19

Δουρὶς δὲ τὰς Ῥάγας τὰς κατὰ Μηδίαν ὠνομάσθαι φησὶν ὑπὸ σεισ-
μῶν βραγείσης τῆς περὶ τὰς Κασ-
πίους πύλας γῆς, ὥστε ἀνατρα-
πήναι πόλεις συχγὰς καὶ κώμας
καὶ ποταμοὺς ποικίλας μεταβολὰς
δέξασθαι.

დურისი ამბობს, რომ რაგე-
ბი, რომლებიც არიან მიდიაში,
იწოდებიან ასე იმიტომ, რომ
მიწისძვრის გამო კასპიის ბჟეს-
თან მიწას ნაწილი მოსწყდა, ისე
რომ გადაბრუნდნენ ქალაქები,
სოფლები და მდინარეებმაც მრავალგვარი ცვალება განიცადეს.

3,21

Προσιθιάσαι δὲ καὶ τὰς ἐκ τῶν
μεταστάσεων μεταβολὰς ἐπ' πλέον
τὴν ἀθιασμασίαν¹ ἡμῖν κατασ-
χευάξειν ἐπιέλονται, ἣν ὑμνεῖ Δημό-

ხოლო უმატებენ ამ ცვალებ-
ებს, რომლებიც გადაადგილე-
ბით არის გამოწვეული უპირა-
ტესად, იმას, რომ სურათ ჩვენი

¹ ტერმინია დემოკრიტესთან.

κριτος και ο! ἄλλοι φιλόσοφοι πάν-
τες· παράκειται γάρ τῷ ἀθαμβεῖ
και ἀταράχῳ και ἀνεκπλήκτῳ οἷον
'Ιβήρων μὲν τῶν ἑσπερίων εἰς
τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου και τῆς
Κολχίδος τόπους μετῳασμένων
(οὗς δ' Ἀράξης, ὡς φησιν Ἀπολ-
λόδωρος, ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ὀρί-
ζει, Κύρος δὲ μάλλον και τὰ ὄρη
τὰ Μοσχικά), Αἰγυπτίων δ' εἰς τε
Αἰθίοπας και Κόλχους, Ἑνετῶν δ'
ἐκ Παφλαγονίας ἐπὶ τὸν Ἀδρίαν.
მტკვრიოთ და მოსხური მთებით),
და კოლხებში [გადასახლდა],
ენეტების ნაწილი კი პათლაგონიიდან
აღრიანისკენ.

მომზადება განუკვირვებლობისა-
თვის, რომელსაც უგალობს დემო-
კრიტე და სხვა ყველა ფილოსო-
ფოსი, რადგანაც ის ემიჯნება
სიმხნევეს, სიმშვიდესა და უშიშ-
როებას. მაგალითად. დასავლე-
თის იბერთა ნაწილი გადასახლ-
და პონტოსა და კოლხიდის ზე-
მოთ მდებარე ადგილებში (რომ-
ლებიც, აპოლოდორეს მტკიცე-
ბის თანახმად, არმენიას ესაზ-
ღვრებიან არაქსით, უფრო კი
ეგვიპტელთა ნაწილი ეთიოპიასა
და კოლხებში [გადასახლდა],
ენეტების ნაწილი კი პათლაგონიიდან

4,7

Ἐξῆς δὲ περὶ τῶν ἡπειρῶν
εἰπῶν γεγονέναι πολὺν λόγον, και
τοὺς μὲν τοῖς ποταμοῖς διαίρειν
αὐτὰς τῷ τε Νεῖλῳ και τῷ Τανά-
ιδι νήσους ἀποφάινοντας, τοὺς δὲ
τοῖς ἰσθμοῖς τῷ τε μεταξὺ τῆς
Κασπίας και τῆς Ποντικῆς θαλάσ-
σης και τῷ μεταξὺ τῆς Ἐρυθρᾶς
και τοῦ Ἐκρηγματος, τούτους δὲ
χερρονήσους αὐτὰς λέγειν.

[ერატოსთენე] ამის მიყოლე-
ბით ამბობს, რომ ხმელეთთა
შესახებ ბევრი სიტყვა თქმულა,
რომ ერთნი ჰყოფდნენ მათ მდი-
ნარეებით, ნილოსითა და ტანა-
იდით, და წარმოადგენდნენ [ხმე-
ლეთს] კუნძულების სახით, მეო-
რენი ყელებით, მათგან ერთი
არის კასპიისა და პონტოს
ზღვებს შორის, ხოლო მეორე
წითელ [ზღვასა] და ეკრეგმატს
შორის, ამგვარად აქ ნახევარ-
კუნძულებს სახავდნენ,..

II ԳՈՑԵՈ

1,3

Ἄλλην δὲ πίστιν φέρει τοιαύτην, ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰστικοῦ κόλπου διάστημα ἐπὶ τὴν θάλατταν τὴν Ποντικὴν τρισχιλίων πῶς ἔστι σταδίων πρὸς ἄρκτον ἴοντι καὶ τοὺς περὶ Ἀμισὸν ἢ Σινώπην τόπους, ὅσον καὶ τὸ πλάτος τῶν ὄρων λέγεται· ἐκ δὲ Ἀμισοῦ πρὸς τὴν ἰσημερινὴν ἀνατολὴν φερομένην πρῶτον μὲν ἡ Κολχίς ἔστιν, ἔπειτα ἡ ἐπὶ τὴν Ὑρκανίαν θάλατταν ὑπέρθεις καὶ ἡ ἐφεξῆς ἡ ἐπὶ Βάκτρα καὶ τοὺς ἐπέκεινα Σκύθας ὁδὸς θεξιά ἔχοντι τὰ ὄρη· αὐτὴ δ' ἡ γραμμὴ διὰ Ἀμισοῦ πρὸς δύσιν ἐκβαλλομένη διὰ τῆς Προποντιδὸς ἔστι καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. ἀπὸ δὲ Μερόης ἐπὶ τὸν Ἑλλησπόντον οὐ πλείους εἰσὶ τῶν μυρίων καὶ ὀκτακισχιλίων σταδίων ὅσοι καὶ ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ πλευροῦ τῆς Ἰνδικῆς πρὸς τὰ περὶ τοὺς Βακτρίους μέρη, πρόστεθέντων τρισχιλίων τοῖς μυρίοις καὶ πεντακισχιλίοις, ὧν οἱ μὲν τοῦ πλάτους ἦσαν τῶν ὄρων οἱ δὲ τῆς Ἰνδικῆς.

სხვა საბუთიც მოჰყავს [ერატოსთენეს] ასეთი, რომ მანძილი ისიკოსის უბიდან პონტოს ზღვამდე არის 3.000 სტადიონი, თუ წავალთ ჩრდილოეთისაკენ ამისოსა და სინოპის ადგილებიდან. ეს კი იმდენივეა, რამდენიც არის მთების სიგანე. ამისოლახ აღმოსავლეთისაკენ ჯერ შეგვხვდება კოლხიდა, შემდეგ ჰირკანიის ზღვასთან გასავალი, ამის მიყოლებით კი ბაქტრასა და გაღალმა მყოფ სკვითებში გზა, რომლის მარჯვნივაც რჩება მთები.

ეგვევ ხაზი მიდის ამისოზე დასავლეთისკენ, პროპონტიდასა და ჰელესპონტზე. მეროდან ჰელესპონტამდე არის არა უმეტეს 18.000 სტადიონისა, იმდენივე, რამდენიც არის ინდოეთის სამხრეთ ნაწილიდან ბაქტრებთან მდებარე ნაწილებამდე, კიდევ უნდა მივუმატოთ 3.000 სტადიონი 15.000-ს, რომელთაგან პირველი არის მთების ფართობისა [ე. ი. 3.000], ხოლო მეორე [მთელი] ინდოეთისა [ე. ი. 15.000].

1,5

Οἶμαι δὲ πολλὰς ἔχειν εὐθύνας τοῦτον τὸν λόγον. πρῶτον μὲν ὅτι

ვფიქრობ, რომ [ჰიპარქეს] აზრს ბევრი ნაკლი აქვს. ჯერ ეს

πολλαῖς μαρτυρίαις ἐκείνου χρησα-
μένου μιᾶ φησι τῆ Πατροκλέους
αὐτὸν χρῆσθαι. τίνες οὖν ἦσαν οἱ
φάσκοντες τὰ μεσημβρινὰ ἄκρα
τῆς Ἰνδικῆς ἀνταΐρειν τοῖς κατὰ
Μερόην; τίνες δ' οἱ τὸ ἀπὸ Με-
ρόης διάστημα μέχρι τοῦ θι' Ἀθη-
νῶν παραλλήλου τοσοῦτον λέγον-
τες; τίνες δὲ πάλιν οἱ τὸ τῶν
ὄρων πλάτος ἦ οἱ τὸ ἀπὸ τῆς
Κιλικίας ἐπὶ τὴν Ἀμισὸν τὸ αὐτὸ
τούτῳ λέγοντες; τίνες δὲ οἱ τὸ
ἀπὸ Ἀμισοῦ διὰ Κόλχων καὶ τῆς
Ἰρριανίας μέχρι Βακτρῶν καὶ
τῶν ἐπέκεινα εἰς τὴν ἑῴαν θάλατ-
ταν καθηκόντων ἐπ' εὐθείας τε
εἶναι λέγοντες καὶ ἐπ' ἰσημερινὰς
ἀνατολὰς καὶ παρὰ τὰ ὄρη ἐν
θεξιᾷ ἔχοντι αὐτά; ἢ πάλιν τὸ ἐπὶ
τὴν δῦσιν ἐπ' εὐθείας ταύτῃ τῆ
γραμμῇ, διότι ἐπὶ τὴν Προποντιδα
ἐστὶ καὶ τὸν Ἑλλησποντον; ταῦτα
γὰρ ὁ Ἐρατοσθένης λαμβάνει
πάντα ὡς καὶ ἐκμαρτυρούμενα
ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς τόποις γενομέ-
νων, ἐντετυχηκῶς ὑπομνήμασι πολ-
λοῖς, ὧν εὐπόρει βιβλιοθήκῃν ἔχων
τηλικαύτην ἡλικίαν αὐτὸς Ἰππαρ-
χὸς φησιν.

გონება, რომლებიც ბლომად ჰქონდა, რადგან მას ხომ ბიბლიოთეკა
ჰქონდა, საკმარისად მდიდარი, როგორც თვით ჰიპარქე ამბობს.

ერთი ის, რომ [ერატოსთენე] საჩვენებლად ბევრი ცნობებით და არა მხოლოდ იმით, რაც პატროკლეს აქვს, როგორც ამბობს [ჰიპარქე]. ვინ იყო, რომ ამბობდა ინდოეთის სამხრეთი ნაპირები მეორეს საპირისპიროდ არისო? ვინ ამბობს, რომ მანძილი მეორედან ათენზე გადაშვალ პარალელამდე ამდენიაო მიინცდამინც? ვინ ამბობს, რომ კვლავ მთების სიფართოვე ან კილიკიიდან ამისომდე [მანძილი] ერთიდაიგივეაო? ვინ ამბობს, რომ ამისოდან კოლხიდაზე და პირკინიაზე გავლით ბაქტრე-ბამდე და მის გადაღმა მყოფე-ბამდე აღმოსავლეთის ზღვასთან პირდაპირი ხაზი არისო და [ის გადის] აღმოსავლეთით მთებამდე მარჯვნივ მათგან? ან კვლავ, რომ დასავლეთით პირდაპირ იგივე ხაზია, რომელიც [გადადის] პროპონტიდასა და ჰელესპონტზე? ყველაფერ ამას ლებულადს ერთოსთენე, როგორც დამოწმებულს იმ პირთა მიერ, რომლებიც იმ ადგილებში ყოფილან, მას წაუკითხავს ბევრი მო-

1,11

Ὁ τε ἐξ Ἀμισοῦ πλοῦς ἐπὶ
τὴν Κολχίδα ὅτι ἐστὶν ἐπὶ ἰσημε-
ρινὴν ἀνατολήν, καὶ τοῖς ἀνέμοις
ἐλέγχεται καὶ ὥραις καὶ καρποῖς
καὶ ταῖς ἀνατολαῖς αὐταῖς ὡς

ამისოდან კოლხიდაში სანა-
ოსნო გზა რომ აღმოსავლეთისა-
კენ იყო, ამას ამტკიცებენ ქა-
რები, წელიწადის დროები, ნა-
ყოფი და თვით [მზის] აღმოსა-

δ' αὐτως καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Κασπίαν
ὑπέρβασις καὶ ἡ ἐφεξῆς δόδος μέχρι
Βάκτρων.

ვალი; ისევე როგორც გასაველ-
ლი კასპიაში და მომდევნო გზა
ბაქტრებამდე.

1,15

Εἰ δὲ καὶ ψυχρὰ μέρη τῶν
τόπων τούτων ἐστίν, ὅσα ὑψηλὰ
καὶ ὀρεινά, οὐδὲν δεῖ θαυμάζειν
καὶ γὰρ ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς κλι-
μασι τὰ ὄρη ψυχρὰ ἐστί, καὶ
καθόλου τὰ μετέωρα ἐδάφη, καὶ
πεδιά ἢ τῆς γούν Καππαδοκίας
τὰ πρὸς τῷ Εὐξείνῳ πολὺ βορει-
ότερά ἐστί τῶν πρὸς τῷ Ταύρω·
ἀλλ' ἡ μὲν Βαγαθανία, πεδῖον
ἐξάσιον μεταξὺ πίπτον τοῦ τε
'Αργαίου ὄρους καὶ τοῦ Ταύρου,
σπάνιον εἶ πού τι τῶν καρπίμων
δένδρων φύοι, καίπερ νοτιώτερον
τῆς Ποντικῆς θαλάττης σταδίοις
τρισχιλίοις, τὰ δὲ τῆς Σινώπης
προάστεια καὶ τῆς Ἀμισοῦ καὶ
τῆς Φαναροίας τὸ πλεόν ἐλαιόφυτά
ἐστί. καὶ τὸν Ἰξῶν δὲ τὸν δρι-
ζοντα τὴν Βακτριανὴν ἀπὸ τῆς
Σογδιανῆς οὕτω φασὶν εὐπλοῦν
εἶναι ὥστε τὸν Ἰνδικὸν φόρτον
ὑπερκομισθέντα εἰς αὐτὸν ῥαδίως
εἰς τὴν Ἰρκανίαν κατὰγεσθαι καὶ
τοὺς ἐφεξῆς τόπους μέχρι τοῦ
Πόντου διὰ τῶν ποταμῶν.

თუ ამ ადგილებს¹ ცივი ნაწი-
ლები აქვს, მაგალითად, მაღალი
და მთიანი, არაფერია საკვირვე-
ლი, ვინაიდან სამხრეთ ზონაშიც
კი ცივა მთებზე, და საზოგადოდ
მაღალ ადგილებში, თუნდაც
დაბლობი იყოს. კაპადოკიის
ის ადგილები, რომლებიც მდებარეობენ
ევქსინთან, გაცილებით უფრო ჩრდილოეთით არი-
ან, ვიდრე ტავრთან მდებარე-
ნი. ხოლო ბაგადანიაზე, ვრცელ-
დაბლობზე, რომელიც მდებარეობს
არგეოსის მთასა და ტავრს შორის,
ცოტა ხეხილი იზრდება, თუმცა
პონტოს ზღვაზე 3.000 სტადიონით
სამხრეთითაა. ხოლო რაც შეეხება
ქალაქ სინოპეს მიდამოებს, ამასოსა
და ფანარეას, იქ მეტ წილად ზეთის
ხილი მოდის. ასე ამბობენ, რომ
ოქსოსი საზღვრავს ბაქტრიანას
სოგდიანისაგან და კარგია სანა-
ოსნოდ. ისე რომ ინდური საქონელი
მიაქვთ მასზე და ადვილად შემოაქვთ
ჭირკანიაში და მის შემზობლად
მდებარე ადგილებში, ვიდრე პონტომდე
მდინარეების მეშვეობით.

1,17

Εἶη ἂν τὸ διάστημα τοῦτο ἀπὸ
τοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς βορείας

ეს მანძილი კავკასიონიდან
ჩრდილოეთის ზღვამდე ბაქტ-

¹ ეხება ბაქტრიანას და არიას.

θαλάττης τῆς διὰ Βάκτρων ὀλίγη πλείων ἢ τετρακισχιλίων. ταῦτα δὴ προστεθέντα τῷ ἀπὸ τῆς Ἰέρνης ἐπὶ τὰ βόρεια σταδίασμῶ ποιεῖ τὸ πᾶν διὰ τῆς ἀοικήτου διάστημα ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς Ἰέρνης σταδίασμοῦ σταδίων ἑπτακισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων· εἰ δὲ ἐάσειέ τις τοὺς τετρακισχιλίους σταδίους, αὐτὰ γὰρ τὰ πρὸς τῷ Καυκάσῳ μέρη τῆς Βακτριανῆς ἔσται βορειότερα τῆς Ἰέρνης σταδίοις τρισχιλίοις καὶ ὀκτακοσίοις, τῆς δὲ Κελτικῆς καὶ τοῦ Βορυσθένους ὀκτακισχιλίοις καὶ ὀκτακοσίοις.

რებზე გავლით ცოტათი მეტია ვიღრე 4.000 სტადიონი. თუ ამას მივუმატებთ მანძილს იერნედან ჩრდილოეთისაკენ, მაშინ მთელი მანძილი დაუსახლებელ ადგილებზე იერნეს მანძილთან ერთად არის 7.800 სტადიონი. თუ გამოვაკლებთ 4.000 სტადიონს, მაშინ კავკასიონთან მდებარე ბაქტრიანის ნაწილი იქნება იერნეზე ჩრდილოეთით 3.800 სტადიონით, ხოლო კელტიკსა და ბორისთენეზე — 8.800 სტადიონით.

1,33

Ἐρατοσθένης δὲ τὸ μὲν τῆς οἰκουμένης λαμβάνει μῆκος ἐπὶ τῆς διὰ Στηλῶν καὶ Κασπίων πυλῶν καὶ Καυκάσου γραμμῆς, ὡς ἂν εὐθείας, τὸ δὲ τῆς τρίτης μερίδος ἐπὶ τῆς διὰ Κασπίων πυλῶν καὶ Θαψάκου, τὸ δὲ τῆς τετάρτης ἐπὶ τῆς διὰ Θαψάκου καὶ Ἡρώων πόλεως μέχρι τῆς μεταξὺ τῶν στομάτων τοῦ Νείλου, ἣν ἀνάγκη καταστρέφειν εἰς τοὺς περὶ Κάνωβον καὶ Ἀλεξάνδρειαν τόπους...

Τὸ μὲν γὰρ τῆς οἰκουμένης μῆκος εἰς τοῦ Ταύρου γράφει καὶ τῆς ἐπ' εὐθείας μέχρι Στηλῶν θαλάττης κατὰ γραμμὴν τὴν διὰ τοῦ Καυκάσου καὶ Ῥόδου καὶ Ἀθηνῶν...

ხოლო ერთოსთენე მსოფლიოს სიგრძელ იღებს იმ ხაზს, რომელიც გადადის სტელებზე, კასპიის ბჟეზე და კავკასიონზე, პირდაპირი ხაზით, მესამე ნაწილად მიიჩნევს [ხაზს] კასპიის ბჟესა და თაფსაკოსზე, ხოლო მეოთხედ — თაფსაკოსსა და ჰეროპოლისზე ვიდრე ნილოსის შესართავებს შორის მდებარე მხარემდე, რომელიც მთავრდება კანობოსისა და ალექსანდრიის სანახებთან...

რადგანაც მსოფლიოს სიგრძელ ლებულობს ის ხაზს ტავრზე და პირდაპირი ხაზით ზღვაზე, ვიდრე სტელებამდე და შემდეგ კავკასიონსა, როდოსსა და ათენზე...

1,39

Πλημμυλεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ ἔξῃς ἐπιχειρήματα; ἐν ᾧ συνάγειν βούλεται, ὅτι τὴν ἀπὸ Θαψάκου ἐπὶ Κασπίους πύλας ὁδόν, ἦν μυρίων σταδίων Ἑρατοσθένης εἶρηκεν, οὐκ ἐπ' εὐθείας. ἀναμετρημένην ὡς ἐπ' εὐθείας παραδίδωσι, τῆς εὐθείας πολὺ ἐλάττονος οὕσης. ἡ δ' ἔφοδος ἐστὶν αὐτῷ τοιαύτη. φησὶν εἶναι κατ' Ἑρατοσθένη τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν τὸν τε διὰ τοῦ Κανωβικοῦ στόματος καὶ τὸν διὰ Κυανέων, διέχειν δὲ τοῦτον τοῦ διὰ Θαψάκου ἑξακισχιλίους τριακοσίους σταδίου, τὰς δὲ Κυανέας τοῦ Κασπίου ὄρους ἑξακισχιλίους ἑξακοσίους, ὃ κείται κατὰ τὴν ὑπέρθειν τὴν ἐπὶ τὸ Κάσπιον πέλαγός ἐκ Κολχίδος, ὥστε παρὰ τριακοσίους σταδίους τὸ ἴσον εἶναι διάστημα ἀπὸ τοῦ διὰ Κυανέων μεσημβρινοῦ ἐπὶ τε Θαψάκων καὶ ἐπὶ τὸ Κάσπιον...

თანδαბარი მანძილია, დაახლოებით 300 სტადიონი, კიანეზე გაღამავალი მერიდიანიდან თავსაკოსამდე და კასპიის ზღვამდე...

Διόπερ πρῶτον μὲν ἔκεινου τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἐπὶ Φᾶσιν εἰπόντος σταδίων ὀκτακισχιλίων, καὶ προσθέντος τοὺς εἰς Διοσκουριάδα ἐνθύνδε ἑξακοσίους, τὴν δ' ἀπὸ Διοσκουριάδος εἰς τὸ Κάσπιον ὑπέρθειν ἡμερῶν πέντε, ἥτις κατ' αὐτὸν Ἴππαρχον εἰκάζεται λέγεσθαι ὅσον χιλίων σταδίων, ὥστε τὴν σύμπασαν κατ' Ἑρατοσθένη κεφαλαιοῦσθαι ἑννακισχιλίων ἑξα-

სტადემა [ჰიპარქე] მომდევნო დასკვნაშიც [რომელსაც ერატოსთენეს შესახებ აკეთებს], რომელშიც უნდა დაამტკიცოს, რომ გზა, რომელიც არის თავსაკოსიდან კასპიის ბქემდე, ერატოსთენეს თქმით 10.000 სტადიონი, არ გაიზომება პირდაპირი ხაზით, იძლევა ამას [ერატოსთენე] იმიტომ, რომ პირდაპირი ხაზი გაცილებით ნაკლებია [ამ პუნქტებს შორის]. ხოლო კრიტიკა ამისა ასეთია: ჰიპარქე ამბობს, რომ ერატოსთენეს მიხედვით ერთი და იგივე მერიდიანი გადის კანობის შესართავთან და კიანეზე. დაცილებულია ეს მერიდიანი თავსაკოსისაზე 6.300 სტადიონით, ხოლო კიანე [დაცილებულია] კასპიის მთებს 6.600 სტადიონით, [კასპიის მთა] კი მდებარეობს გასასვლელში კოლხი-

ლიდან კასპიის ზღვისკენ, ისე რომ დიდან კასპიის ზღვისკენ, ისე რომ

ჯერ ერთი [ერატოსთენე] ფაზისის შესართავებამდე მანძილზე ამბობს 8.000 სტადიონს და უმატებს ამას აქედან დიოსკურიამდე 600 სტადიონს, ხოლო დიოსკურიიდან კასპიის მთამდე 5 დღის სავალს [ანგარიშობს], რომლის შესახებაც თვით ჰიპარქე ამბობს 1.000 სტადიონს, ისე რომ ერატოსთენეს მიხედვით მთელი მანძილი არის 9.600 სტადიონი.

κοσίων. αὐτὸς συντέμγχε καὶ
 φησὶν ἐκ μὲν Κυανέων εἰς Φᾶσιν
 πεντακισχιλίους ἑξακοσίους, εἰς δὲ
 Κάσπιον ἐνθύνδε ἄλλους χιλίους·
 ὥστ' οὐ κατ' Ἑρατοσθένη συμ-
 βαίνοι ἂν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πως με-
 σημβρινοῦ τό τε Κάσπιον εἶναι
 καὶ τὴν Θάψακον, ἀλλὰ κατ' αὐ-
 τόν. φέρε δ' οὖν κατ' Ἑρατοσ-
 θένη· πῶς οὖν τούτῳ ἔπεται τὸ
 τὴν ἀπὸ τοῦ Κασπίου ἐπὶ Κασπί-
 ουσ πύλας ἴσην εἶναι τῇ ἀπὸ Θα-
 ψάκου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον;

ხოლო თვით [ჰიპარქე] ამო-
 კლებს [მანძილს] და ამბობს, რომ
 კიანედან ფაზისამდე არის 5.600
 სტადიონი, აქედან კასპიის მთამ-
 დე კიდევ 1.000-მ. ისე რომ ერა-
 ტოსთენეს მიხედვით კი არ გამო-
 დის ისე, რომ ერთსა და იმავე
 მერიდიანზე არის კასპიის მთა
 და თაფსაკონი, არამედ თვით
 [ჰიპარქეს] მიხედვით. თუნდაც
 ერატოსთენეს მიხედვით იყოს
 ასე, როგორაა, რომ კასპიის
 მთიდან კასპიის ბქემდე გაყვა-
 ნილი ხაზი ტოლია იმისა, რომე-
 ლიც თაფსაკონიდან შოდის ამავე
 პუნქტამდე?

1,40

Εἰτ' ἐκτίθεται τὰ λεχθέντα ὑπὸ
 τοῦ Ἑρατοσθένους περὶ τῶν μετὰ
 τὸν Πόντον τόπων...

შემდეგ [ჰიპარქესთან] გადმო-
 ცემულია ის, რასაც მოგვი-
 თხრობს ერატოსთენე პონტოს
 შემდეგ მდებარე ადგილების შე-
 სახებ.

1,41

Ἐπὶ πολὺ δ' ἄγνοίας ἐτύγχανον
 ἀφιγμένοι καὶ τῶν κατ' Ἱταλίαν
 καὶ τὸν Ἀδρίαν καὶ τὸν Πόντον
 καὶ τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων με-
 ρῶν...

ბევრ უმეცრებას იჩენენ ისინი¹
 იტალიის, ადრიასისა და პონ-
 ტოს ქვეყნებთან დაკავშირებით
 და იმათ მიმართაც, რომლებიც
 იქვე ჩრდილოეთით მდებარეო-
 ბენ... [უკვე მოვიხსენიეთ შრომა],
 რომელშიც [ერატოსთენე] საზ-
 ლვრავს მანძილს, რომელიც არის
 პირკანიიდან ბაქტრიამდე და
 მის გადაღმა მდებარე ხალხებამ-
 დე, ამას გარდა კოლხიდიდან
 პირკანიის ზღვამდე. თანაბრად

... καὶ ἐν οἷς τὰ περὶ τὴν Ἰρ-
 კანიαν μέχρι Βακτρῶν καὶ τῶν
 ἐπέχεινα ἐθνῶν ἐκτίθεται διαστή-
 ματα, καὶ ἔτι τὰ ἀπὸ Κολχίδος
 ἐπὶ τὴν Ἰრკანიαν θάλατταν. οὐ
 γὰρ ὁμοίως ἐπὶ τε τούτων ἔξετασ-
 τέον αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν

¹ [ეხება ერატოსთენეს, ტიმოსთენეს და მათზე აღრე მყოფ მწერლებს].

ἡπειρωτῶν παραλίαν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς οὐτω γυνάριμους τόπους. და მათთვისაც, რომლებიც ხმელეთის სანაპიროზე არიან და სხვებისათვის, რომლებიც ასე ცნობილი ადგილები არიან.

4,6

Οὐκ ἄξιοι δὲ λόγου οἵτινες εἰ-
πον ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἰστρον
τόπων αὐτὸν τὰς ἀρχὰς ἔχειν καὶ
ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, οὐκ ἐνθνήθη-
τες ὡς μεταξὺ δ' Τύρας καὶ Βορυσ-
θίνης καὶ Ἰπτανίς, μεγάλοι ποτα-
μοὶ ῥέουσιν εἰς τὸν Πόντον, ὁ μὲν
τῷ Ἰστροφῷ παράλληλος, οἱ δὲ τῷ
Ταναΐδι· οὔτε δὲ τοῦ Τύρα τῶν
πηγῶν κατωπτευμένων, οὔτε τοῦ
Βορυσθίνους, οὔτε τοῦ Ἰπτανίος,
πολὺν ἂν εἴη ἀγνωστότερα τὰ ἐκεί-
νων ἀρκτικώτερα· ὥσθ' ὁ δὲ ἐκεί-
νων ἄγων τὸν Τάναϊν, εἴτ' ἐπιστ-
ρέφων ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὴν Μαιῶ-
τιν (αἶ γὰρ ἐκβολαὶ φανερώς ἐν
τοῖς προσαρκτίοις μέρεσι τῆς λίμ-
νης δείκνυνται καὶ τούτοις τοῖς
ἐσθινωτάτοις). πλαστός ἄν τις εἴη
καὶ ἀπέραντος λόγος ὡς δ' αὐτως
ἀπέραντος καὶ ὁ διὰ τοῦ Καυκά-
σου πρὸς ἄρκτον φήσας ρεῖν, εἴτ'
ἐπιστρέφειν εἰς τὴν Μαιῶτιν...

არ არიან ლირსნი დაჯერე-
ბისა, რომლებიც ამბობენ, რომ
[ტანაისს] სათავე აქვს იმ ადგი-
ლებიდან, რომლებიც ისტროს-
თან არის ახლოს და (რომ ის
მომდინარეობს) დასავლეთიდან;
მათ არ მოიაზრეს, რომ პონტო-
საკენ შუაში მიმდინარეობენ დი-
დი მდინარეები — ტირა, ბორის-
თენე და ჰიპანისი, რომელთაგან
ტირა პარალელურია ისტრო-
სისა, ხოლო მეორენი — ტანაი-
სისა. არც ტირას სათავეებია
ცნობილი, არც ბორისთენესი,
არც ჰიპანისისა, და უფრო მე-
ტად შეუსწავლელია მათზე ჩრდი-
ლოეთით მდებარე [ქვეყნები]. ისე
რომ ვისაც ტანაისი ამ (ადგი-
ლებზე) მოჰყავს, შემდეგ შემო-
აბრუნებენ მას აქედან მეოტი-
სისკენ (რადგანაც შესართავები
ცხადად ჩანან ტბის ჩრდილოეთ
ნაწილებში და აღმოსავლეთისა-
ში); ეს კი რაღაც ყალბი და დაუსაბუთებელი აზრია. ასევე დაუ-
საბუთებელია [მოსაზრება], რომლის მიხედვითაც [ეს მდინარე]
კავკასიაზე მიმდინარეობს ჩრდილოეთის მიმართულებით და შემ-
დეგ ბრუნდება მეოტისისკენ...

4,8

... τρίτην τὴν κατὰ Μαλέας,
ἐφ' ἧς τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀδρίου

მალეამდე ვრცელდება მესამე
[ნახევარკუნძული], რომელზედაც

καὶ τοῦ Ἐδξείνου πάντ' ἔθνη καὶ
τοῦ Ἐναντίου...

არის ყველა ხალხი აღრიასსა
და ევქსინის შორის [მყოფი] და
ტანისისა...

5,11

Ἐρῶμεν δὴ ἦν μὲν ἐπελθόντες
αὐτοὶ τῆς γῆς καὶ θαλάττης, περὶ
ῆς δὲ πιστεύσαντες τοῖς εἰποῦσιν
ἢ γράψασιν. ἐπήλθομεν δὲ ἐπὶ
δύσιν μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι
τῶν κατὰ Σαρδόνια τόπων τῆς
Τυρρηνίας, ἐπὶ μεσημβρίαν δὲ ἀπὸ
τοῦ Ἐδξείνου μέχρι τῶν τῆς Ἀλ-
θιοπίας ὄρων.

მოგითხრობთ [ჯერ ერთი]
იმის შესახებ. რაც თვით დაგვივ-
ლია ხმელეთისა და ზღვებისაგან,
[მეორე] მათ შესახებ, რომლებ-
ზეც მოგვითხრობენ ეპიკოსები ან
აღმწერლები. [ჩვენ თვით] და-
გვივლია დასავლეთისაკენ არმე-
ნიიდან ტირენიის ადგილებამდე,
რომლებიც სარდონთან მდებარე-
ობენ, სამხრეთისაკენ — ევქსი-
ნიდან ეთიოპიის საზღვრებამდე.

5,12

Μάλιστα δ' οἱ γὺν ἄμεινον
ἔχοιεν ἄν τι λέγειν περὶ τῶν κατὰ
Βρεττανούς καὶ Γερμανούς καὶ
τούς περὶ τὸν Ἰστρον τούς τε
ἐντὸς καὶ τοὺς ἐκτὸς Γέτας τε
καὶ Τυρεγέτας καὶ Βαστάρνας,
ἔτι δὲ τοὺς περὶ τὸν Καύκασον,
οἶον Ἀλβανούς καὶ Ἰβηρας. ἀπήγ-
γελται δ' ἡμῖν καὶ ὑπὸ τῶν τὰ
Παρθικὰ συγγραψάντων, τῶν περὶ
Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀρτεμιτηνόν,
ἃ πολλῶν ἐκείνοι μᾶλλον ἀφώρι-
σαν, τὰ περὶ τὴν Ἰρξανίαν καὶ
τὴν Βακτριανήν.

განსაკუთრებით თანამედროვე-
ებს შეუძლიათ უკეთესის რისამე
თქმა ბრიტანების, გერმანების
და ისტროსთან მცხოვრებთა შე-
სახებ, იმათზე, რომლებიც შიგ-
ნით არიან და რომლებიც გარეთ
არიან, გეტებზე, ტირეგეტებსა
და ბასტარნებზე, ასევე კავკა-
სიონთან მცხოვრებლებზე — რო-
გორც არიან — ალბანები და იბე-
რები. ჩვენ ზოგი რამ ვიცით
მათგან, ვინც აღწერა პართელთა
ომები, მათ შორის არის აპოლო-
დორე არტემიტელი, მრავალ
[მწერალთა] შორის ესენი უკეთ
საზღვრავენ იმას, რაც ჰირკანი-
ასა და ბაქტრიანას ეხება.

5,18

Λέγομεν δ' ἀναλαβόντες ἀπὸ
τῆς πρώτης ὑποτυπώσεως, ὅτι ἦ

ვიწყებთ პირველი ნარკვევი-
დან და ვამბობთ, რომ ჩვენი

καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη γῆ περίρρυ-
τος οὖσα δέχεται κόλπους εἰς ἑαυ-
τὴν ἀπὸ τῆς ἕξω θαλάττης κατὰ
τὸν ὠκεανὸν πολλούς, μεγίστους
δὲ τέτταρας, ὧν ὁ μὲν βόρειος
Κασπία καλεῖται θάλαττα, οἱ δ'
Ἑρκανίαν προσαγορεύουσιν, ὁ δὲ
Περσικὸς καὶ Ἀράβιος ἀπὸ τῆς
νοτίας ἀναχέονται θαλάττης, ὁ μὲν
τῆς Κασπίας κατ' ἀντικρὺ μάλιστα,
ὁ δὲ τῆς Ποντικῆς, τὸν δὲ τέταρτον,
ὅσπερ πολὺν τούτους ὑπερβέβληται
κατὰ τὸ μέγεθος, ἡ ἐντὸς καὶ
καθ' ἡμᾶς λεγομένη θάλαττα ἀπερ-
γάζεται, τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς
ἐσπέρας λαμβάνουσα καὶ τοῦ κατὰ
τὰς Ἡρακλείους στήλας πορθμοῦ,
μηκυστομένη δ' εἰς τὸ πρὸς ἕω
μέρος ἐν ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ πλάτει,
μετὰ δὲ ταῦτα σχιζομένη καὶ τε-
λευτῶσα εἰς δύο κόλπους πελαγι-
ους, τὸν μὲν ἐν ἀριστερᾷ, ὅνπερ
Ἐϋξείνον πόντον προσαγορεύομεν,
τὸν δ' ἕτερον τὸν συχναίμενον ἔκ-
τε τοῦ Αἰγυπτίου πελάγους καὶ
τοῦ Παμφυλίου καὶ τοῦ Ἰστικοῦ.
Ῥῆ ἴσχυρὸς ἔστι καὶ ἰσχυρὸς ἔστι
Ῥῆ ἰσχυρὸς ἔστι καὶ ἰσχυρὸς ἔστι
Ῥῆ ἰσχυρὸς ἔστι καὶ ἰσχυρὸς ἔστι

დასახლებული მიწა გარშემო-
ტყმულია წყლით და მრავალი
უბით არის ჩაქრილი გარეშე
ზღვიდან, რომელიც ოკეანეს
პირდაპირაა, ხოლო [ამ უბეთა
შორის] უდიდესია ოთხი, რომელ-
თაგან ჩრდილოეთისას ეწოდება
კასპიის ზღვა (ზოგი მას პირკა-
ნიისას უწოდებს), სპარსეთისა
და არაბეთის უბეები, რომლებიც
სამხრეთის ზღვისაგან გამოდ-
ნარეობენ, ამათგან პირველი მდ-
ებარეობს უფრო კასპიის პირდა-
პირ, ხოლო მეორე — პონტოს
პირდაპირ; ხოლო მეოთხე უბე,
რომელიც ბევრად აღემატება
სიდიდით ამათ, ეს არის შიგნი-
თა ზღვა, როგორც ჩვენ მას
უწოდებთ. მისი საწყისი დასავ-
ლეთიდანაა, ჰერაკლეს სტელე-
თან მდებარე სრუტიდან, მიე-
მართება აღმოსავლეთისაკენ და
სხვადასხვა ნაწილში სხვადასხვა
სივანისაა, ამის შემდეგ იყოფა
და სრულდება ორი საზღვაო
უბით, ამათგან მარცხნივ მდებ-
არე წოდებულია ევქსინის პონტოდ,
ხოლო მეორე შედგება ევგიპ-
ტის, პამფილიის და ისიკოსის ზღვებისაგან.

5,22

Κατὰ δὲ ταύτην ἐστὶ τὸ ἑπτα-
στάδιον τὸ κατὰ Σηστὸν καὶ Ἀβυ-
δον, δι' οὗ τὸ Αἰγαῖον καὶ ὁ Ἑλ-
λήσποντος ἐκδίδωσι πρὸς ἄρκτον
εἰς ἄλλο πέλαγος, ὃ καλοῦσι Προ-
ποντιῶνα, κάκεινο εἰς ἄλλο, τὸν
Ἐϋξείνον προσαγορευόμενον πόν-

ამის შემდეგ¹ არის შვიდ-სტა-
დიონიანი ზღვა, სესტოსთან და
აბიდოსთან, რომლითაც ეგეოსის
ზღვა და ჰელესპონტი ჩრდილო-
ეთის მიმართულებით უერთდ-
ებიან სხვა ზღვას, რომელსაც
უწოდებენ პროპონტიდას, და ეს

¹ იგულისხმება თრაკიის ნახევარკუნძული.

τον. ἔστι δὲ διθάλατος τρόπον
 τινὰ οὗτος· κατὰ μέσον γὰρ πῶς
 ἄκραι δύο προπίπτουσιν, ἡ μὲν ἐκ
 τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν βορείων
 μερῶν, ἡ δ' ἐκ τῆς Ἀσίας ἐναν-
 τία ταύτῃ, συνάγουσαι τὸν μεταξὺ
 πόρον καὶ ποιοῦσαι δύο πελάγη
 μεγάλα· τὸ μὲν οὖν τῆς Εὐρώπης
 ἄκρωτήριον καλεῖται Κριοῦ μέτω-
 πον, τὸ δὲ τῆς Ἀσίας Κάραμβις,
 διέχοντα ἀλλήλων περὶ χιλίους²
 σταδίους καὶ πεντακοσίους. τὸ μὲν
 οὖν πρὸς ἑσπέραν πέλαγος μῆκός
 ἐστὶν ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι τῶν
 ἐχβολῶν τοῦ Βορυσθίνου σταδίων
 τρισχιλίων ὀκτακοσίων, πλάτος δὲ
 δισχιλίων³. ἐν τούτῳ δ' ἡ Λευκὴ
 νησὸς ἐστίν· τὸ δ' ἑβρόν ἐστὶ παρά-
 μηκες εἰς στενὸν τελευτῶν μυχθὸν
 τὸν κατὰ Διοσκουριάδα ἐπὶ πεντα-
 χισχιλίους ἢ μικρῶ πλείους σταδί-
 ους, ἡ δὲ περιμέτρος τοῦ σύμπαν-
 τος πελάγους ἐστὶ δισμυρίων πού
 καὶ πενταχισχιλίων σταδίων. εἰκά-
 ζουσι δὲ τινες τὸ σχῆμα τῆς περι-
 μέτρου ταύτης ἐντεταμένῳ Σχυθι-
 κῷ τόξῳ, τὴν μὲν νευρὰν ἕξομοιοῦν-
 τες τοῖς δεξιῶν καλουμένοις μέ-
 ρεσι τοῦ Πόντου (ταῦτα δ' ἐστὶν
 ὁ παράπλους ὁ ἀπὸ τοῦ στόματος
 μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κατὰ Διοσ-
 κουριάδα· πλὴν γὰρ τῆς Καραμ-

კვლავ სხვა [ზღვას უერთდება],
 რომელსაც უწოდებენ ვექსინის
 პონტოს. ეს რაღაც ორმაგი
 ზღვაა. რადგან შუაში ორი კონ-
 ცხია გამოწეული, ერთი ევრო-
 პიდან და ჩრდილოეთ ნაწილე-
 ბიდან, ხოლო მეორე აზიიდან
 ამის საპირისპირო, ესენი აახლო-
 ვებენ შუა გასავალს და ქმნიან
 ორ დიდ ზღვას. ევროპის კონცხი
 იწოდება კრიუმეტოპად¹, ხოლო
 აზიისა — კარამბისად. ესენი და-
 შორებული არიან ერთმანეთს
 დაახლოებით ათას ხუთასი სტა-
 დიონით². დასავლეთისაკენ მდე-
 ბარე ზღვის სიგრძე ბიზანტიო-
 ნიდან ბორისთენეს შესართავამ-
 დე არის 3.800 სტადიონი, ხოლო
 სიგანე — 2.000³. ამ [ზღვაში]
 კუნძული ლევკოსი არის. აღმო-
 სავლეთის ზღვა მოგრძოა და ის
 ვიწრო ყურით სრულდება დიოს-
 კურიასთან, ეს გრძელდება დაახ-
 ლოებით 5.000 ან ცოტა მეტ
 სტადიონზე, ხოლო განი აქვს
 დაახლოებით 3.000 სტადიონი.
 პერიმეტრი მთელი ზღვისა არის
 დაახლოებით 25.000 სტადიონი.
 ზოგიერთები ამ პერიმეტრის
 ფორმას ამსგავსებენ დაკიმულ
 სკვითურ მშვილდს, პონტოს
 მარჯვენად წოდებულ ნაწილებს
 ლარს ამსგავსებენ (ეს არის სანა-

¹ „ვერძის შუბლი“.

² ვარიანტით — *დისχιლიუს*. ამის შესაბამისად თარგმანი იქნება — „ორიათას ხუთასი სტადიონით“.

³ ვარიანტით — *დისχιლიონ ὀκτακοσίων* — ე. ი. 2.800.

βιος ἢ γε ἄλλη πᾶσα ἡιὼν μικρὰς ἔχει εἰσοχὰς τε καὶ ἐξοχὰς ὥστ' εὐθύειά εἰοικέναι), τὴν δὲ λοιπὴν τῷ κέραι τὸν τόξου διττὴν ἔχοντι τὴν ἐπιστροφὴν, τὴν μὲν ἄνω περιφερεστέραν, τὴν δὲ κάτω εὐθύστεραν· οὕτω δὲ κάκειν γν· ἀπεργάζεσθαι δύο κύλπους, ὧν ὁ ἑσπέριος πολὺ φαιτέρου περιφερέστερός ἐστιν.

აქვე, ზემოთკენ უფრო მომრგვალებული, ხოლო ქვემოთკენ უფრო სწორი. ამგვარად, ეს სანაპიროც ქმნის ორ უბეს, რომელთაგან დასავლეთისა გაცილებით უფრო მომრგვალებული არის.

5,23

Ἰπέρκειται δὲ τὸν ἑσθινοῦ κόλπου πρὸς ἄρκτον ἢ Μαίωτις λίμνη τὴν περιμέτρον ἔχουσα ἐννακισχιλίων σταδίων ἢ καὶ μικρῷ πλεόνων· ἐκδίδωσι δ' αὖτῃ μὲν εἰς Πόντον κατὰ τὸν Κιμμερικὸν καλούμενον Βόσπορον, οὗτος δὲ κατὰ τὸν Θράκιον εἰς τὴν Προποντιδα· τὸ γὰρ Βυζαντιακὸν στόμα οὕτω καλοῦσι Θράκιον Βόσπορον, ὃ τετραστάδιον ἐστιν· ἢ δὲ Προποντις χιλίων καὶ πεντακοσίων λέγεται τὸ μῆκος σταδίων τὸ ἀπὸ τῆς Τρωάδος ἐπὶ τὸ Βυζάντιον· πάρισον δὲ πῶς ἐστι καὶ τὸ πλάτος· ἐνταῦθα δ' ἢ τῶν Κυζικηνῶν ἴδρυται νῆσος καὶ τὰ περὶ αὐτὴν νησία.

აღმოსავლეთის უბის ზემოთ, ჩრდილოეთისკენ მდებარეობს მეოტისის ტბა, რომლის პერიმეტრიც 9.000 სტადიონია, ან ცოტათი მეტი. ერთვის ის პონტოს ე. წ. კიმერიის ბოსფორთან, ხოლო [პონტო] ერთვის პროპონტიდას თრაკიასთან, რადგან ბიზანტიონის სრუტეს ეგრე უწოდებენ — თრაკიის ბოსფორს, რომელიც ოთხი სტადიონი არის. ამბობენ, რომ პროპონტიდა 1.500 სტადიონი არის სივანით ტრადიციადან ბიზანტიონამდე. სიფართოვეც დაახლოებით ამოდენავეა. აქვეა კიზიკენის კუნძულიცა და მის ირგვლივ მყოფი კუნძულებიც.

5,24

Τούτου δὴ τὸν πελάγους τὸ πρὸς τῇ Κιλικίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ καὶ

ამ ზღვის¹ ნაწილი არის კილიკიასა და პამფილიასთან, ხოლო

¹ ლაპარაკია ეგეოსის ზღვაზე.

του Ποντικου τὰ καλούμενα δεξιὰ
μέρη καὶ ἡ Προποντις καὶ ἡ ἐφεξῆς
παραλία μέχρι Παμφυλίας ποιεῖ
τινα χερρόνησον μεγάλην καὶ μέ-
γαν ταύτης ἰσθμόν, τὸν ἀπὸ τῆς
πρὸς Ταρσῷ θαλάττης ἐπὶ πόλιν
Ἄμισόν καὶ τὸ τῶν Ἀμαζόνων
πεδῖον τὴν Θემίσκυραν.

პონტოს მარჯვენად წოდებუ-
ლი ნაწილები, პროპონტიდა
და მისი მომდევნო სანაპირო
პამფილიამდე ქმნიან დიდ ნახე-
ვარკუნძულს და მის დიდ ყელს,
რომელიც მოდის ზღვიდან ტარ-
სოსისკენ ქალაქ ამისოსთან და
ამაძონთა დაბლობთან — თემის-
კირასთან.

5,25

... δυσμικώτατον δὲ ὁ κατὰ τὰς
Στήλας πορθιμός, ἑωθινώτατον δ'
ὁ λεχθεῖς μυχὸς κατὰ Διοσκου-
ριάδα· Ἐρατοσθένης δ' οὐκ εὔ-
τὸν Ἴσσηκὸν κόλπον φησίν. ὁ μὲν
γάρ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ
ἔδρῳται, ἐφ' οὐπερ ἦ τε Ἄμισὸς
καὶ Θემίσκυρα· εἰ δὲ βούλει,
πρόσλαβε καὶ τὴν Σιδηήγην μέχρι
Φαρνακείας. ἀπὸ δὲ τούτων τῶν
μερῶν πρὸς ἑῷ πλοῦς ἐστὶ πλειό-
νων ἢ τρισχίλιων πού σταδίων εἰς
Διοσκουριάδα, ὡς ἔσται μᾶλλον ἐκ
τῆς ἐν μέρει περιοδείας φανερόν.

მისი¹ უკიდურესი დასავლე-
თის ნაწილი არის სრუტე სტე-
ლებთან, ხოლო უკიდურესი
აღმოსავლეთისა — უკვე ნახსენები-
უბე დიოსკურიასთან. ერატოს-
თენე კარგად არ ლაპარაკობს
ისიკოსის უბეზე. ეს [უბე] არის
იმავე მერიდიანზე, რომელზედაც
არის ამისო და თემისკირა,
ხოლო თუ გინდათ, შეიილება-
დაუმატოთ კიდევ სიღენე ფარ-
ნაკიამდე. ამ ნაწილებიდან აღ-
მოსავლეთისკენ დიოსკურიამდე
ზღვით სავალი არის უფრო მე-
ტი, ვიდრე 3.000 სტადიონი, რაც
უფრო ნათელი იქნება ნაწილ-
ნაწილ აღწერილობისას.

5,31

... τὰ δὴ συνεχῆ τῆ Μαιώτιδι
καὶ τῷ Τανάιδι μέρη τὰ ἐντὸς τοῦ
Ταύρου ἐστίν. τούτων δὲ τὰ πρῶτα
μέρη τὰ μεταξὺ τῆς Κασπίας
θαλάττης ἐστὶ καὶ τοῦ Εὐξείνου
Πόντου, τῆ μὲν ἐπὶ τὸν Τάναϊν

მეოტისისა და ტანაისის მომ-
დევნო ნაწილები ტავრის შიგნით
მდებარეობენ. ამათგან პირველი
ნაწილები არის კასპიის ზღვისა
და ევქსინის პონტოს შორის მდე-
ბარე, ამათგან [ერთნი] სრულ-

¹ ლაპარაკია ეგეოსის ზღვაზე.

καὶ τὸν ὠκεανὸν τελευτῶντα τὸν τε
 ἕξω καὶ τὸν τῆς Ἰρκανίας θαλάτ-
 της, τῆ δ' ἐπὶ τὸν ἰσθμὸν, καθ'
 εἰ ἐγγυτάτω ἐστὶν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ
 τοῦ Πόντου ἐπὶ τὴν Κασπίαν·
 ἔπειτα τὰ ἐντὸς τοῦ Ταύρου τὰ
 ὑπὲρ τῆς Ἰρκανίας μέχρι πρὸς
 τὴν κατὰ Ἰνδοὺς καὶ Σκύθας τοὺς
 ταύτη θάλατταν καὶ τὸ Ἰμαίον
 ὄρος. ταῦτα δ' ἔχουσι τὰ μὲν οἱ
 Μαιῶται Σαυρομάται καὶ οἱ μεταξὺ
 τῆς Ἰρκανίας καὶ τοῦ Πόντου
 μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ Ἰβήρων
 καὶ Ἀλβανῶν, Σαυρομάται καὶ
 Σκύθαι καὶ Ἀχαιοὶ καὶ Ζυγοὶ
 καὶ Ἠνίοχοι, τὰ δ' ὑπὲρ τῆς Ἰρκα-
 νίας θαλάττης Σκύθαι καὶ Ἰρκα-
 νοὶ καὶ Παρθυαῖοι καὶ Βάκτριοι
 καὶ Σογδιανοὶ καὶ τᾶλλα τὰ ὑπερ-
 κείμενα μέρη τῶν Ἰνδῶν πρὸς
 ἄρκτον· πρὸς νότον δὲ τῆς Ἰρκα-
 νίας θαλάττης ἐκ μέρους καὶ τοῦ
 ἰσθμοῦ παντὸς μεταξὺ ταύτης καὶ
 τοῦ Πόντου τῆς τε Ἀρμενίας ἢ
 πλείστη κεῖται καὶ Κολχίς καὶ
 Καππαδοκία σύμπασα μέχρι τοῦ
 Εὐξείνου πόντου καὶ τῶν Τιβαρα-
 νικῶν ἐθνῶν, ἔτι δὲ ἢ ἐντὸς Ἄλσος
 χώρα λεγομένη, περιέχουσα πρὸς
 μὲν τῷ Πόντῳ καὶ τῆ Προποντίδι
 Παφλαγῶνας τε καὶ Βιθυνοὺς καὶ
 Μυσοὺς καὶ τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ
 λεγομένην Φρυγίαν...

დებიან ტანისსა და ოკეანესთან,
 რომელიც ჰირკანიის ზღვის გა-
 რეთ მდებარეობს. ხოლო მეორე
 ყელთან, რომელთანაც ყველაზე
 უფრო ვიწროა [ეს ადგილი] პონ-
 ტოს ყურიდან კასპიის ზღვამ-
 დე. შემდეგ, ტავრის შიგნით
 არის ქვეყნები, რომლებიც მდე-
 ბარეობენ ჰირკანიის ზემოთ ინ-
 დებამდე და სკვითებამდე, რომ-
 ლებიც არიან ამ ზღვასთან და
 იმეოსის მთაზე. ეს ქვეყნები უჭი-
 რავთ სავრომატ მეოტებს და
 მათ, რომლებიც არიან ჰირკა-
 ნიასა და პონტოს შორის კავკა-
 სიონამდე, იბერებამდე და ალბა-
 ნებამდე [ესენი არიან]: სავრო-
 მატები, სკვითები, აქვევლები,
 ზიგები, და ჰენიოხები. ჰირკა-
 ნიის ზღვის ზემოთ ქვეყნები უჭი-
 რავთ სკვითებს, ჰირკანებს, პარ-
 თებს, ბაქტრებს და სოჯდებს და
 სხვა ადგილებიც, რომლებიც
 ინდებს ზემოთ არის ჩრდილო-
 ეთისკენ. ჰირკანიის ზღვის სამ-
 ხრეთისაკენ ნაწილობრივ და
 მთელი ყელისაკენ, რომელიც
 არის ამ ზღვასა და პონტოს
 შორის, არის დიდი ნაწილი არ-
 მენიისა, კოლხიდა და მთელი
 კაპადოკია ევქსინის პონტომდე
 და ტიბარენთა ტომებამდე, შემ-
 დეგ არის ჰალისის შიგნითად

წოდებული ქვეყანა, რომელიც გარშემორტყმულია პონტოსა და
 პროპონტიდისკენ მცხოვრები პათლაგონელებით, ბითონიელებით;
 და მისიელებით. და ჰელესპონტთან მცხოვრები ფრიგიად წოდე-
 ბული [მხარით]...

5,39

... διήκει δ' ὁ παράλληλος οὐ-
τος κατ' Ἐρατοσθένη διὰ Λυκα-
ονίας, Καταονίας, Μηθίας, Κασ-
πίων πυλῶν, Ἰνδῶν τῶν κατὰ
Καύκασον.

ერატოსთენეს მიხედვით ეს
პარალელი გადის კარიახე, ლიკა-
ონიაზე, კატაონიაზე, მილიაზე,
კასპიის ბქეზე და ინდებზე, რომ-
ლებიც კავკასიონთან არიან.

5,40

... μικρὸν δ' ἀρκτικώτερός ἐσ-
τιν ὁ διὰ Λυσιμαχείας, ὃν φησιν
Ἐρατοσθένης διὰ Μυσίας εἶναι
καὶ Παφλαγονίας καὶ τῶν περὶ
Σινώπην καὶ Ὑρκανίαν καὶ Βάκ-
τρα.

ცოტა ჩრდილოეთით არის
პარალელი, რომელიც გადადის
ლისიმაქიაზე; [ამ პარალელის]
შესახებ ამბობს ერატოსთენე,
რომ ის გადადის მიზიასა და
პაფლაგონიაზე და იმადგილებზე,
რომლებიც არის სინოპსა, ჰირ-
კანიასა და ბაქტრასთან.

III წიგნი

2,12

Ταῖς δὲ Κυανέαις ἐποίησε πρᾶ-
πλησίως τὰς Πλαγιάς, ἀεὶ τοὺς
μῦθους ἀπὸ τῶν ἱστοριῶν ἐνά-
γων. χαλεπὰς γὰρ τινὰς μυθεύει
πέτρας, καθάπῃρ τὰς Κυανέας
φασίν, ἐξ οὗ καὶ Συμπληγάδες
καλοῦνται· διὸ περ καὶ τὸν Ἰάσο-
νος παρέθηκε δι' αὐτῶν πλοῦν·
καὶ ὁ κατὰ τὰς στηλάς δὲ πορθ-
ρεῦον αὐτῷ τὸν περὶ τῶν Πλαγ-
ιῶν μῦθον.

მან¹ შექმნა კიანების მსგავ-
სად პლანქტები, მას ხომ მუდამ
შემოჰქონდა ნამდვილი ამბების
საფუძველზე მითები. ის ჰყვება,
რომ არის რომელიღაც ძნელი
კლდეები, როგორც, მაგალითად,
ანბობენ კიანეას, რის მიხედვი-
თაც იწოდებიან სიმპლეგადები.
სწორედ ამიტომ მათ შორის
უნდა გაეცურა იაზონს. სტელებ-
თან და სიკელიასთან მყოფმა
სრუტეებმა მისცეს მას აზრი
[შეეთხზა] მითი პლანქტების შე-
სახებ,

¹ ლაპარაკია ჰომეროსზე.

IV წიგნი

1,7

Ἔδο μέντοι δυσαπολόγητον Αἰσχύλος καταμαθῶν ἢ παρ' ἄλλου λαβῶν εἰς μῦθον ἐξετόπισε. φησὶ γοῦν Πραμηθεὺς παρ' αὐτῷ καμῆ- γούμενος Ἑρακλεῖ τῶν ἐδῶν τῶν ἀπὸ Καυκάσου πρὸς τὰς Ἑσπε- ρίδας...

ესქილემ, ან იმიტომ რომ უჭირდა ამ მოვლენის ახსნა, ან იმიტომ რომ სხვათაგან ისმინა, მითაღ აქცია [ეს ამბავი]: მისი პრომეთე, როდესაც ჰერაკლეს უჩვენებს გზას კავკასიონიდან ჰესპერიდიდასკენ, ამბობს...

V წიგნი

1,9

Ἡ δὲ Πόλα ἴδρυται μὲν ἐν κόλ- πῳ λιμενοειδεῖ νησιδία ἔχοντι εὖ- ορμα καὶ εὐκαρπια, κρίσμα δ' ἐστὶν ἀρχαῖον Κόλχων τῶν ἐπὶ τὴν Μήδειαν ἐκπεμφθέντων, διαμαρ- τόντων δὲ τῆς πράξεως καὶ καταγ- νόντων ἑαυτῶν φυγῆν. „τό μεν φυγάδων κεν ἐνίσποι Γραικός“ (ὡς Καλλίμαχος εἶρηκεν), „ἀτὰρ κελ- ῶν γλῶσσο' ὀνόμηγε Πόλας“.

პოლა დაფუძნებულია ტბის- მსგავს უბეში, რომელსაც კარგი მისადგომები აქვს და რომელიც მდიდარია ნაყოფებით. [პოლა] აშენებულია ძველად კოლხთა მიერ, რომლებიც მედეასთვის იყვნენ გაგზავნილი, რომლებმაც ვერ შეასრულეს საქმე და მიუ- საჯეს თავისთავს გაძევება, რო- გორც კალიმაქე ამბობს: „გრაე- კოსი უწოდებდა მას ლტოლ- ვილთა [ქალაქს], ხოლო [კოლხ- თა] ენამ დაარქვა მას პოლა“.

2,6

Ἔστι δὲ κατὰ τὴν Αἰθιαλίαν λιμὴν Ἀργῶος ἀπὸ τῆς Ἀργοῦς, ὡς φασιν. ἐκεῖσε γὰρ πλεῖσαι τὴν τῆς Κίρκης οἰκησιν ζητοῦντα τὸν Ἰά- σονα, τῆς Μήδειας ἐμειλῶσης ἰδεῖν τὴν θεάν. καὶ δὴ καὶ τῶν ἀποστ- λεγγισμάτων παγέντων, ἃ ἐποιοῦν

ხოლო აფთალიაზე არის ნავთ- სადგური არგოსი, როგორც ამბობენ ასე წოდებული არგოს მიხედვით. რადგან იქ მიცურდა იაზონი, როდესაც ეძებდა კირ- კეს საცხოვრებელს, რადგანაც მედეას უნდოდა ქალღმერთის

οί Ἀργοναῦται, διαμένειν ἔτι καὶ
 νῦν διαποικίλους τὰς ἐπὶ τῆς ἡέ-
 νος ψήφους. αἱ δὲ τοιαῦται μυθο-
 ποιῆσαι τεκμήρια τῶν λεγομένων
 ἢφ' ἡμῶν εἰσὶν, ὅτι οὐ πάντα
 "Ὀμηρος αὐτὸς ἔπλαττεν, ἀλλ'
 ἄκουσάν θρυλουμένων τῶν τοι-
 ούτων πολλῶν αὐτὸς προσετίθει
 μήκη διαστημάτων καὶ ἐκτοπισ-
 μῶν· καὶ καθάπερ τὸν Ὀδυσσεά
 εἰς τὸν ἄκεανὸν ἐξέβαλε, παρα-
 πλησίως καὶ τὸν Ἰάσονα, γενομέ-
 νης καὶ τούτῳ πλάνης τινὸς κα-
 κείνω, καθάπερ καὶ Μενελάω).

ნახვა. ხოლო გამავრებული ჩამო-
 ნახვებებისაგან, რომლებიც არ-
 გონავტებმა დააყრვეინეს, ჯერაც
 არის ფერად-ფერადი კენჭები
 დარჩენილი სანაპიროზე.

ასეთი მითები ჩვენს იმ ნათ-
 ქვამს მოწმობენ, რომ ჰომეროსმა
 ყველაფერი თვითონ არ გამოი-
 გონა, არამედ მოისმინა მრავალი
 საყოველთაოდ ცნობილი მო-
 თხრობა და თვითონ დაუმატა
 მანძილთა სიგრძე და [მოქმედ-
 ბის] აღვილები. ხოლო თუ ოლი-
 სეესი ოკეანეში გადაისროლა,
 [ეს იმიტომ, რომ] იაზონის მსგავ-
 სად ესეც დაეხეტებოდა, ისევე
 როგორც მენელაოსიც.

3,6¹

Μετὰ δὲ Ἄντιον τὸ Κίρκαιον
 ἔστιν ἐν διαχοσίοις καὶ ἐνεργόντα
 σταδίοις ἕρως νησίζον θαλάττη τε
 καὶ ἔλεσι· φασὶ δὲ καὶ πολὺρρι-
 ζον εἶναι, τάχα τῷ μύθῳ τῷ περὶ
 τῆς Κίρκης συνοικειοῦντες· ἔχει δὲ
 πολίχνιον καὶ Κίρκης ἱερὸν καὶ
 Ἄθηνᾶς βωμόν, δεῖκνυσθαι δὲ καὶ
 φιάλην τινὰ φασιν Ὀδυσσεῶς.

ანტიოსის შემდეგ არის კირ-
 კოსის მთა, 290 სტადიონით
 დაშორებული, ზღვითა და ჭაო-
 ბებით კუნძულს დამსგავსებული.
 ამბობენ, რომ მრავალფეროვანი
 არის, ეგებ იმიტომ რომ კირკეს
 შესახებ მითს დაუკავშირონ. [აქ]
 არის დაბა, კირკეს სალოცავი
 და ათენას სამსხვერპლო; ამბო-
 ბენ, რომ [აქვე] აჩვენებენ ოლი-
 სეესის ჩალაცა ფიალას.

¹ იტალიაზე თხრობა.

VI ԳՈՅԵՈ

1,1

Μετὰ δὲ τὸ στόμα τοῦ Σιλάριδος Λευκανία καὶ τὸ τῆς Ἑρας ἱερὸν τῆς Ἀργώας, Ἰάσονος Ἱδρυμα, καὶ πλησίον ἐν πεντήκοντα σταδίοις ἢ Ποσειδωνία.

Տիլարիդոսի Մեսարտայոսի Մեմլեգ արոս լեգեզանոս և արգոսեղոս Յերաս սամլոտցեղոս, Իսոնոս միեր ագեթլոս, Խոլոս մոս մախլոմլադ, 50 ստադիոնի, արոս Յոսցեղոնոս.

2,4

... ἀλλὰ διετέλεσαν μέχρι δευρο Σικελοὶ καὶ Σικανοὶ καὶ Μόρρητες καὶ ἄλλοι τινὲς νεμόμενοι τὴν νῆσον, ὧν ἦσαν καὶ Ἰβηρες. οὐσπερ πρῶτους φησὶ τῶν βαρβάρων Ἐφοροσ λέγεσθαι τῆς Σικελίας οἰκιστάς.

... Մագրամ աթամլե սոկեղեթս, սոկանեթս, մորցեղեթս և Նոց սեթեթս յիթորադե յոնթլոս¹, մատ Մորոս արոան ոներեթոց, իրոմլեթիլեդադ ամթոթս յեթորե, իրոմ ծարծարոստագան Յիրցեղոս մոսախլեթոն արոան սոկեղոսոս [մոսախլեթոս Մորոսոս].

4,2

... ἅπαντα τὰ ἐντὸς Φάσιδος καὶ Εὐφράτου πλην Ἀράβων τινῶν ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστὶ καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀποδειχθεῖσι δυνάσταις. Ἀρμένιοι δὲ καὶ οἱ ὑπερκαίμενοι τῆς Κολχίδος Ἀλβανοὶ τε καὶ Ἰβηρες, παρουσίας δέονται μόνον τῶν ἡγήσομένων. καλῶς δὲ κρατοῦνται· νεωτερίζουσι δὲ διὰ τὰς τῶν Ῥωμαίων ἀπασχολίας, καθάπερ καὶ οἱ πέραν τοῦ Ἰστροῦ τὸν Εὐξείνον περιουκοῦντες πλην τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν νομά-

մոլոս [յեթեթանա] Կասոսոս և յեթորատոս Մոցնոտ ցարդա արոնթեոս Նոցո [նաֆոլոսոս] իրոմալեթոս ցամթեթլոմծաՄոս և [րոմալեթեթոս] միեր լալեթեթլոս լոնաստեթեթոս [ԽեղՄոս]². արմենոլեթոն և յոլխոլոս Նեմոտ մցոթորեթոն, ալթանեթոցա և ոներեթոց, սաթորոթեթն մոլոլոլ մմարտեթլոս յոլաս և յարցադ Մորոնոլեթեթն մաս. աթանլեթեթոն Խոլմե մոլոլոլ մաՄոն, իրոլլեսադ իրոմալեթոն սեթա սաթեթեթոտ

¹ Լապարայոս սոցոլոնաթ.

² յլեթոմատրասա և մոտորոլադե յեթատրոսոս Խանոս Մեսաթեթ արոս Լապարայոս և մոս Մեմլեգոմ յոթաթաթ.

ὄων· τὸ μὲν γὰρ ὑπήκοον, τὸ δ' ἀχρηστον εἰς πᾶν [διὰ] τὸ ἀκοινωνητον, φυλακῆς δὲ μόνον δεόμενον· καὶ τὰλλα δὲ τὰ πολλὰ Σκηυιτῶν καὶ Νομάδων ἐστὶ πέρρως σφῶδρα ὄντων.

ნებლები არიან საყოველთაოდ მტრულად განწყობილობის გამო, საჭიროებენ მხოლოდ მცველი [რაზმის] ყოლას. ასევე არიან მრავალი სკენიტები და ნომადები, რომლებიც მეტად შორს [არიან გავრცელებული].

არიან გართული; ისევე როგორც ისინი, ვინც ისტროსის გაღალმა ევქსინთან მოსახლეობენ გარდა ბოსფორელებისა და ნომადებისა. [ამათგან] ერთნი ქვეშევრდომნი არიან, ხოლო მეორენი გამოუყენ-

VII წიგნი

3,6¹

Ποταμῶν γούν περι τετρακόντα ρόντων εἰς τὸν Πόντον, μηδὲ τῶν ἐνδοξοτάτων μηδενὸς μεμνησθῆναι, οἷον Ἰστρου, Τανάιδος, Βορουσθένους, Ἰπᾶνιος, Φάσιδος, Θερμυδοντος, Ἄλυσος· ἔτι δὲ Σχυθῶν μὲν μὴ μεμνησθῆναι, πλάττειν δὲ ἀγασούς τινας Ἰππημολγούς καὶ Γαλακτοφάγους Ἀβίους τε, Παφλαγόνας τε τοὺς ἐν τῇ μεσογαίᾳ ἱστορηθέναι παρὰ τῶν πεζῶν τοῖς τόποις πλησιασάντων, τὴν παραλίαν δὲ ἀγροεῖν· καὶ εἰκότως γε. ἅπλους γὰρ εἶναι τότε τὴν θάλατταν ταύτην καὶ καλεῖσθαι· Ἄξενον διὰ τὸ δυσχελεμερον καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν περιοικούντων ἐθνῶν, καὶ μάλιστα τῶν σχυθικῶν, ξενοφυσούντων καὶ σαρχοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπύμασι χρωμένων· ὕστερον δ'

მაშინ, როდესაც 40 მდინარე ერთვის პონტოს, [პომეროსი] არ იხსენიებს არც ერთს შესანიშნავათაგანსაც კი, როგორიცაა ისტროსი, ფაზისი, თერმოდონტი, პალისი. კვლავ არ ახსენებს სკვითებს, ხოლო საქებურად ხდის ვიღაც ჰიპემოლგებს, გალაქტოფაგებს და აბიებს. ხოლო პაფლაგონიელების შესახებ იგი მოგვითხრობს მათი სიტყვით, ვინც თეხით დაიარა ეს ადგილები, ხოლო სანაპიროს კი არ იცნობს. და ეს ბუნებრივიცაა: მაშინ არ შეიძლებოდა ამ ზღვაზე ცურვა და იწოდებოდა ის არასტუმართმოყვარედ [Ἄξενος], მისი მღელვარებისა და იოგვლივ მცხოვრები ტომების ველურობის გამო; ეს [ეხება] განსაკუთრებით სკვითურ ტომებს, რომლებიც უცხო-

¹ ლაპარაკია აპოლოდორზე, მოყვანილია მისი სიტყვები.

Εὐξείνου κακῆσθαι, τῶν Ἰώνων ელებს სწირავენ მსხვერპლად, ἐν τῇ παραλίᾳ πόλεις χτισάντων... ჰამენ მათ ხორცს და თავის-ქალებს სასმისებად იყენებენ. ხოლო შემდეგ მას სტუმართმოყვარე [Εὐξείνου] ეწოდა, რადგანაც იონიელებმა სანაპიროზე ქალაქები ააგეს.

3,7¹

Σχυθῶν μὲν γὰρ μὴ μεμνησθαι κατ' ἄγνοιάν φασι, μηδὲ τῆς περι τοὺς ξένους ἀμότητος αὐτῶν, καταθισόντων καὶ σαρκოφαγούντων καὶ τοῖς κρᾶνίσις ἐκπύμασι χρωμένων, δι' οὗς Ἄξενος ἄνομάζετο ὁ πόντος. πλάττειν δ' ἄγασους τινὰς Ἰππημολγούς, Γαλακτοφάγους Ἀβίους τε, δικαιοτάτους ἀνθρῶπους, τοὺς οὐδαμοῦ γῆς ὄντας. πῶς οὖν Ἄξενον ἄνόμαζον, εἰ μὴ ἦδειςαν τὴν ἀγριότητα, μηδ' αὐτοὺς τοὺς μάλιστα τοιοῦτους; οὗτοι δ' εἰσι δῆπου οἱ Σχυθᾶι.

ამბობენ, რომ [ჰომეროსი] სკვითებს არ ახსენებს უმეცრების გამო, არც მათ ველურ საქციელს უცხოელებთან, რომელთაც მსხვერპლად სწირავენ, მათ ხორცს სჭამენ და მათ თავის-ქალებს სასმისებად იყენებენ. მათ გამო იყო, რომ ზღვა არასტუმართმოყვარედ იწოდა, ხოლო შეთხზა პოეტმა ვილაც საქებარი ჰიპემოლები, გალაქტოფაგები და აბიები, ყველაზე უფრო სამართლიანი ადამიანები, რომლებიც დედამიწაზე არსად

არიან. მაგრამ როგორ იყო, რომ არასტუმართმოყვარეს უწოდებდნენ [ზღვას], თუ არ იცოდნენ ველურობა [მათი], [არ იცნობდნენ] თვით მათ, რომლებიც განსაკუთრებით ასეთები იყვნენ? ესენი იყვნენ, რა თქმა უნდა, სკვითები.

4,3

Ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ τῶν Ταύρων καὶ τὸ ὄρος ἐστὶν ὁ Τραπεζοῦς, δμῶνυμον τῇ πόλει τῇ περι τὴν Τιβαρανίαν καὶ τὴν Κολχίδα...

ტავრების მთიანეთში არის მთა ტრაპეზუნტი, თანამოსახელე იმ ქალაქისა, რომელიც [მდებარეობს] ტიბარანიასა და კოლხიდასთან².

¹ პოსიდონიოსი და სტრაბონი, ჩანს, ერთი აზრის არიან და სტრაბონს აქვს კამათი — ვერატოსთენესა და აპოლოდორესთან (ეხება ვერატოსთენეს და აპოლოდორეს).

² რუსულ თარგმანში არის — на границе Тибарании и Колхиды!?

5,5

Παρ' ἄληθιν ὃ' ἦν εἶπον παρα-
λίαν νῆσοι μὲν αἱ Ἄψυρτίδες, περ'
ἂς ἡ Μήδεια λέγεται διαφθεῖραι
τὸν ἄδελφὸν Ἄψυρτον διῶκοντα
αὐτῆν.

მთელი სანაპიროს გასწვრივ,
რომელზედაც მე ვლაპარაკობდი,
არის აფსირტილის კუნძულები,
რომლებთანაც, როგორც ამბო-
ბენ, მედემ მოჰკლა თავისი ძმა
აფსირტე, რომელიც დაედევნა
[მედეას].

6,1

Αἱ δὲ Κυάνααι πρὸς τῷ στό-
ματι τοῦ Πόντου εἰσι δύο νησιῖδα,
τὸ μὲν τῆ Ἐυρώπη προσεχές, τὸ
δὲ τῆ Ἀσίας, πορθμῶ διεργόμενα
ἕσον εἴκοσι σταδίων. τοσοῦτον
δὲ διέχει καὶ τὸν ἱερὸν τοῦ Βυ-
ζαντίων, καὶ τὸν ἱερὸν τοῦ Χαλ-
κηδονίων· ἕπερ ἔστι τὸν στόματος
τοῦ Ἐυξείνου τὸ στενῶτατον. προί-
όντι γὰρ δέκα σταδίους ἄκρα ἔστι
πενταστάδιον ποιοῦσα τὸν πορθ-
μὸν, εἶτα δίσταται ἐπὶ πλέον καὶ
ποιεῖν ἄρχεται τῆν Προποντίδα.
რომელიც ხუთ სტადიონად აქცევს
სრუტეს, შემდეგ კვლავ ფარ-
თოვდება და ჰქმნის პროპონტიდას.

კიანეები — არის ორი [პატა-
რა] კუნძული მდებარე პონტოს
უბესთან, მათგან ერთი ევროპას-
თან არის ახლოს, ხოლო მეორე —
აზიასთან. გაყოფილნი არიან
სრუტით, რომელიც დაახლო-
ებით 20 სტადიონია, ასეთივეა
მანძილი ბიზანტიელთა სამლო-
ცველოსა და ქალკედონელთა
სამლოცველოს შორის. ასეთივეა
ევქსინის ყურის უფიწროესი
ნაწილიც. 10 სტადიონს რომ
გავივლით, შეგვხვდება კონცხი,

6,2

Γεννᾶται μὲν οὖν τὸ ζῶον ἐν
τοῖς ἔλεσι τῆς Μαϊώτιδος, ἰσχῦ-
σαν δὲ μικρὸν ἐκπίπτει διὰ τὸν
στόματος ἀγέληδὸν καὶ φέρεται
παρὰ τῆν Ἀσιανῆν ἡσὶνα μέγρι
Τραπεζοῦντας καὶ Φαρνακείας.
ἐνταῦθα δὲ πρότερον συνίστασθαι
συμβαίνει τῆν θήραν, οὐ πολλῆ
δ' ἔστιν· οὐ γάρ πω τὸ πρῶτον

ეს ცხოველი¹ იზადება მეო-
ტისის ქაობებშიც; ხოლო რო-
დესაც [გაჩენილები] ცოტათი
მომავრდებიან, ჯოგად გადიან
ყურეში და მიდიან აზიის სანა-
პიროათი ტრაპეზუნტამდე და
ფარნაკიამდე. აქ არის, რომ პირ-
ველად ნადირობენ მათზე, თუმცა
[ნადავლი] აქ არც ისე ღლია,

¹ ლაპარაკია ცხოველ პელამიდზე.

ἔχει μέγεθος· εἰς δὲ Σινώπην
προϊούσα ὠραιότερα πρὸς τε τὴν
Θήραν καὶ τὴν ταριχεῖαν ἐστίν...

როდგან [ეს ცხოველი] ჯერ სათა-
ნალო სიდიდის არ არის. ხოლო,
როდესაც [ეს ცხოველი] აღწევს
სინოპეს, უკვე დროა მისი დაქე-
რისაც და დამარილებსაც.

Ἄποσπασμάτια ἐκ τοῦ ζ'
fig. 23 Αἶαν, Αἴης¹.

ნაწვეთები მეშვიდე წიგნიდან

45 (46)

Ὅτι Σιντοί, ἕθνος Θρακικόν,
κατῶκει τὴν Ἀήμνον νήσον· ὁθεν
Ὁμηρος Σίντιας αὐτοὺς καλεῖ
λέγων· (ილ. 1,594) ἔνθα με Σίν-
τιες ἄνδρες.

სინტები, თრაკიული ხალხი,
ცხოვრობდა ლემნოსის კუნძულ-
ზე. აქედანაა, რომ ჰომეროსი
მათ სინტიებს უწოდებს და ამ-
ბობს: „იქ სინტიელმა ვაჟეა-
ცებმა მე...“

54 (55)

Ὅτι ἡ πόλις ὁ Ἐλεοῦς ἀρσενι-
κῶς λέγεται· τάχα δὲ καὶ ὁ Τρα-
πεζοῦς.

ქალაქი ელეუსის [სახელი] მამ-
რობითი სქესისაა. ასევეა ტრა-
პეზუნტის [სახელიც].

VIII წიგნი

3,19

Ἐχει δ' ἡ ἐτυμότης καὶ ἄλλας
ἀφορμὰς, εἰτ' ἀπὸ τῶν μετὰ Χλω-
ρίδος τῆς Νέστορος μητρὸς ἐλθόν-
των ἐξ Ὁρχομενοῦ τοῦ Μινυείου,
εἴτε Μινυῶν, οἱ τῶν Ἀργοναυτῶν
ἀπόγονοι ὄντες ἐκ Ἀήμνου μὲν εἰς
Λακεδαίμονα ἐξέπεσον, ἐντεῦθεν δ'
εἰς τὴν Τριφυλίαν, καὶ ῥήκησαν περὶ
τὴν Ἀρήγην ἐν τῇ χάρᾳ τῇ νῦν

ხოლო (ამ სიტყვის)² ეტიმო-
ლოგიას შეიძლება აქვს სხვა ამო-
სავალი; ან მინიგოსის ორქო-
მენიდან [წარმოსდგება, იმათ-
გან], რომლებიც ნესტორის ღე-
დასთან, ქლორიდასთან ერთად
[მოვიდნენ], ან მინიგებისაგან,
რომლებიც იყვნენ არგონავტე-
ბის ჩამომავლები და ლემნოსი-

¹ არა მიწა, ად წყარო. ილიად. II, 850-ის ინტერპრეტაცია.

² მდინარის სახელი — მინიგოსი.

Ἦπαισίῃα καλουμένη, οὐκ ἔχουσα დას ლაკედემონში გაიქცნენ, ხო-
სὺκέτι τὰ τῶν Μινυῶν κτίσματα. ლო აქედან ტრიფილიაში, და
დასახლდნენ არენესთან, ქვეყანაში, რომელსაც ეხლა ეწოდება
ჰიპადესია, და [სადაც] აღარ არის მინიელთა ფუძე.

6,5

Καὶ πρῶτον ποσαχῶς λέγεται
παρὰ τῷ ποιητῇ τὸ Ἄργος καὶ
καθ' αὐτὸ καὶ μετὰ τοῦ ἐπιθέ-
του, Ἀχαΐκῶν Ἄργος καλοῦντος
ἢ Ἴασον ἢ ἔπιοιον ἢ Πελασγικῶν
ἢ ἱπρόβοτον.

...Ἴασόν τε Ἄργος τὴν Πελο-
πόννησον λέγει· „εἰ πάντες γ'
εἰσίδοιεν ἀν' Ἴασον Ἄργος Ἀχαι-
οί“ „τὴν Πηγελόπην, δι πλείους
ἀν λάβοι μνηστῆρας“ (ოღ. 18,
245).

პირველად [ვნახოთ], თუ რამ-
დენნაირად ითქმება პოეტისაგან
არგოსი, როგორც თვით თავის-
თავად, ასევე ეპითეტთან ერთად,
როდესაც უწოდებს: აქაიის არ-
გოსი, ან იაზონისა, ან ჰიპიონისა,
ან პელაზგური ან ჰიპობოტისა...

იაზონის არგოსს [ჰომეროსი]
პელოპონესს უწოდებს: „იაზონის
არგოსის ყველა აქაველებს რომ
ენახათ“ პენელოპე, მაშინ ის მეტ
საქმროებს იშოვიდა.

6,9

Οὕτω δὲ καὶ Ἰασίδας καὶ Ἴα-
σον Ἄργος. καὶ Ἀπίαν καὶ Ἀπι-
δόνας οἱ νεώτεροί φασιν.

ასევე ახალი ავტორები ამბო-
ბენ იასიდებს, იაზონის არგოსს,
აპიასს და აპიდონებს¹.

IX წიგნი

1,13

Ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ Φαρμα-
κοῖσσαι, δῖος νησία, ἃν ἐν τῷ μεί-
ζονι Κίρκης τάφος δεικνυσταί.

აქვე¹ არის ორი კუნძული
ფარმაკუსები, რომელთაგან უფ-
რო დიდზე უჩვენებენ კირკეს
საფლავს.

¹ ლაპარაკია იმაზე, რომ ელინებს ეწოდებოდათ პელაზგიოტები, დანაელები
და არგიველები.

² ლაპარაკია სალამინზე.

2,40

Καλεῖ δὲ Μινύειον τὸν Ὅρχο-
μενὸν ἀπὸ ἕθους τοῦ Μινυῶν.
ἐντεῦθεν δὲ ἀποικησαί τινας τῶν
Μινυῶν εἰς Ἴωλκὸν φασιν, ὁθεν
τοὺς Ἀργοναύτας Μινύας λεχ-
θήναι.

[ჰომეროსი] ორქომენეს მინი-
ურს უწოდებს მინიელთა ტომის
მიხედვით. აქედან გადასახლ-
დნენ ზოგიერთი მინიელები იოლ-
კოსში, როგორც ამბობენ, აქე-
დან ეწოდათ არგონაეტებს მინი-
ელები.

2,42

Ἱστοροῦσι δὲ τοῦς ἐν τῷ Πόντῳ
καλουμένους Ἀχαιοὺς ἀποίκους
Ὅρχομενίων εἶναι τῶν μετὰ Ἴαλ-
μένου πλανηθέντων ἐκεῖσε μετὰ
τὴν τῆς Τροίας ἄλλωσιν.

მოგვითხრობენ, რომ პონტო-
ში მცხოვრები აქეელებად წოდე-
ბული [ხალხი] ორქომენელი კო-
ლონისტები არიან და ესენი იალ-
მენესთან ერთად მოეხეტნენ აქ
ტროის დაცემის შემდეგ.

5,15

Ἐπίνειον δὲ τῶν Φερῶν Παγα-
σαί, διέχον ἐνεθήκοντα σταδίους
αὐτῶν, Ἴωλκὸς δὲ εἶχουσιν. ἥ δὲ
Ἴωλκὸς κατέσκαπται μὲν ἐκ πα-
λαιῶν, ἐντεῦθεν δ' ἔστειλε τὸν
Ἰάσονα καὶ τὴν Ἀργῶ Πελίას·
ἀπὸ δὲ τῆς ναυπηγίας τῆς Ἀργούς
καὶ Παγασῶς λέγεσθαι μυθεύουσι
τὸν τόπον, οἱ δὲ πιθανώτερον
ἡγοῦνται τοῦνομα τῷ τόπῳ τεθῆ-
ναι τοῦτο ἀπὸ τῶν πηγῶν, αἱ
πολλαὶ τε καὶ ὀαψιλεῖς ρέουσι·
πλησίον δὲ καὶ Ἀφέται, ὡς ἂν
ἀφετήριον τι τῶν Ἀργοναυτῶν.

ფერას ნავთსაყუდელი არის
პაგასე, დაშორებული [ფერას-
გან] 90 სტადიონით, ხოლო იოლ-
კოსისგან 20-ით. იოლკოსი დან-
გრეულია უკვე დიდი ხანია, აქე-
დან გაგზავნა პელიასმა იაზონი
და არგო. რაკილა არგო აქ ააგო,
ამიტომ ეწოდა ამ ადგილს პა-
გასე¹, როგორც მითები მოგვი-
თხრობენ. ხოლო სხვები უფრო
დამარწმუნებლად მოგვითხრო-
ბენ, რომ სახელი ადგილმა მიი-
ლო წყაროებისაგან², რომლებიც
მრავალნი და წყალუხვნი არიან
აქ. მახლობლად არის აფეტე,
თითქოს გამგზავრების ადგილი
არგონაეტებისა³.

¹ ნაυπηγία — ხომალდის აგება.

² πηγῆ — წყარო. ³ ἀφετήριον — გამგზავრების ადგილი.

5,22

Μόψιον δ' ὀνόμασται οὐκ ἀπὸ Μόψου τοῦ Μαντοῦς τῆς Τειρε-
σίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Λαπίθου τοῦ
συμπλεύσαντος τοῖς Ἀργοναύταις·
ἄλλος δ' ἐστὶ Μόψοπος, ἀφ' οὗ ἢ
'Αττικὴ Μοψοπία.

მოფსიონი ეწოდება [ადგილს]
არა იმ მოფსოსის მიხედვით,
რომელიც იყო მანტოს შვილი
(მანტო კი მისან ტირესიას ასუ-
ლი იყო), არამედ [იმ მოფსოსის
მიხედვით], რომელიც იყო ლა-
პითი და რომელმაც იმოგზაურა არგონავტებთან ერთად, სხვა არის
მოფსოპე, რომლისაგანაც არის [წოდებული] ატიკური მოფსოპია.

X წიგნი

3,19

... Οἱ δ' ὑπὸ Τιτάνων Πέα
δοθηγαι προπύλους ἐνόπλους τοὺς
Κορβαντας ἐκ τῆς Βακτριανῆς
ἀφυγμένους, οἱ δ' ἐκ Κόλχων
φασίν.

ტიტანებმა რეას გადასცეს კო-
რიბანტები შეიარაღებულ მცვე-
ლებად; მათზე ზოგი ამბობს,
რომ ისინი ბაქტრიანიდან არიან
გამოსულნი, ზოგი კი, რომ კოლხ-
თაგანნი არიან¹.

¹ ქვემოთ არის თხრობა იმის შესახებ, რომ ზოგის აზრით კორიბანტები იგივე კაბირები არიან.

XI 70860

თავი პირველი

1. Τῆ δ' Ἐβρώπη συνεχῆς ἔστιν ἡ Ἀσία, κατὰ τὸν Τάναϊν συνάπτουσα αὐτῆ· περὶ ταύτης οὖν ἐφεξῆς ρητέον, διελόντας φυσικοῖς τισὶν ὄροις τοῦ σαφοῦς χάριν. ὅπερ οὖν Ἑρατοσθένης ἐφ' ἔλης τῆς οἰκουμένης ἐποίησεν, τοῦθ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ποιητέον.

2. Ὁ γὰρ Ταῦρος μέσην πῶς διέζωκε ταύτην τὴν ἡπειρον ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐπὶ τὴν ἕω τεταμένως, τὸ μὲν αὐτῆς ἀπολείπων πρὸς βορρᾶν, τὸ δὲ μεσημβρινόν. καλοῦσι δὲ αὐτῶν οἱ Ἕλληνες τὸ μὲν ἑντὸς τοῦ Ταύρου, τὸ δὲ ἔκτός. εἴρηται δὲ ταῦθ' ἡμῖν καὶ πρότερον, ἀλλ' ἐρήσθω καὶ νῦν ὑπομνήσεως χάριν.

3. Πλάτος μὲν οὖν ἔχει τὸ ὄρος πολλαχού καὶ τρισχιλίων σταδίων, μῆκος δ' ὅσον καὶ τὸ τῆς Ἀσίας, τετάρων πού μυριάδων καὶ πεντακισχιλίων, ἀπὸ τῆς Ῥοδίων περαιῖας ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς Ἰνδικῆς καὶ Σχυθῖας πρὸς τὰς ἀνατολάς.

ევროპასთან დაკავშირებულია აზია, [რომელიც] უერთდება მას ტანაისით. ამის გამო ეხლა [აზიის] შესახებ უნდა ვილაპარაკოთ და გარკვეულობისათვის [უნდა] გავყოთ ის რალაცა ბუნებრივი საზღვრებით. რაც გააკეთა ერატოსთენემ მთელი ქვეყნიერებისათვის, ის გვმართებს გავაქეთოთ ჩვენ აზიის მიმართ.

ტავრი, რომელიც დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ მიმართება, ამ ხმელეთს შუაზე გადასჭრის და ტოვებს [მის ერთ ნაწილს] ჩრდილოეთისაკენ, ხოლო მეორეს სამხრეთისაკენ. ელინები ამათგან [ერთს] უწოდებენ ტავრის შიგნითას, ხოლო [მეორეს] ტავრის გარეთას. ამის შესახებ ლაპარაკი იყო ზემოთაც, მაგრამ ეხლაც ვიტყვი შესახებნებლად.

სიფართოვე ამ მთას აქვს ბევრგან 3.000 სტადიონი, ხოლო სიგრძე იმდენი, რამდენიც აზიას — დაახლოებით 45.000, როლოსის ნაპირიდან ინდოეთისა და სკვითიის ნაპირებამდე აღმოსავლეთის მიმართულებით.

4. Διήρηται δ' εἰς μέρη πολλὰ καὶ ὄνομα περιγραφαῖς καὶ μείζουσι καὶ ἐλάττωσιν ἀφωρισμένα. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ τοσοῦτῳ πλάτει τοῦ ὄρους ἀπολαμβάνεται: τινὰ ἔθνη, τὰ μὲν ἀσημότερα, τὰ δὲ καὶ παντελῶς γινώριμα (καθ' ἅπερ ἡ Παρθυσία καὶ Μηδία καὶ Ἀρμενία καὶ Καππαδοκῶν τινες καὶ Κίλικες καὶ Πισίδαι), τὰ μὲν πλεονάζοντα ἐν τοῖς προσόβροροις μέρεσιν ἐνταῦθα τακτέον, τὰ δ' ἐν τοῖς νοτίοις εἰς τὰ νότια, καὶ τὰ ἐν μέσῳ δὲ τῶν ὄρων κείμενα διὰ τὰς τῶν ἀέρων ὁμοιότητος πρὸς βορρᾶν πῶς φετέον· ψυχροὶ γὰρ εἰσιν, οἱ δὲ νότιοι θερμοί. καὶ τῶν ποταμῶν δὲ αἱ ῥύσεις ἐνθὲνδε ἰοῦσαι πᾶσαι σχεδόν τι εἰς τὰναντία αἱ μὲν εἰς τὰ βόρεια, αἱ δ' εἰς τὰ νότια μέρη (τὰ γε πρῶτα, καὶ ὑστερόν τινες ἐπιστρέφωσι πρὸς ἀνατολὰς ἢ δύσεις), ἔχουσί τι εὐφυῆς πρὸς τὸ τοῖς ὄρεσιν ὄρειοις χρῆσθαι κατὰ τὴν εἰς δύο μέρη διαίρεσιν τῆς Ἀσίας· καθ' ἅπερ καὶ ἡ θάλαττα ἡ ἐντὸς Σηλῶν, ἐπ' εὐθείας πῶς οὖσα ἡ πλείστη τοῖς ὄρεσι τοῦτοις, ἐπιτηδεῖα γεγένηται πρὸς τὸ δύο ποιεῖν ἡπειρούς, τὴν τε Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, ὄριον ἀμφοῖν οὖσα ἀξιόλογον.

ამგვარადვე ზღვაც, რომელიც არის სტელების აქეთ და რომელიც მდებარეობს ერთ სწორ ხაზზე ამ მთებთან, მოსახერხებელია [იმ მხრივ], რომ ხმელეთი ორად გაჰყოს: ევროპად და ლიბიად, ის არის შესანიშნავი საზღვარი ორივესათვის.

[ტავრი] განიყოფება მრავალ ნაწილად, რომლებიც სხვადასხვა სახელებს ატარებენ, და გამოყოფილნი არიან [ეს ნაწილები] დიდი და პატარა საზღვრებით. ამოდენა სიფართოვის მთა უკავიათ სხვადასხვა ტომებს, [რომელთაგან ზოგი] უცნობია, ხოლო [ზოგი] კარგად ცნობილი (როგორც პართია, მიდია, არმენია, ზოგი კაპადოკელთა [ტომი], კილიკიელები და პიზიდიელები); [ტომები], რომლებიც უფრო ჩრდილოეთის ნაწილებს ეკვრიან, უნდა იქ მივაკუთნოთ, ხოლო რომლებიც სამხრეთისებს — სამხრეთის [ტომებად ჩავთვალოთ]. ხოლო [ის ტომები, რომლებიც] მდებარეობენ მთების შუაში, ჰაერის მსგავსების გამო ჩრდილოეთისათვის არის მისაკუთვნებელი, რადგან [აქაური] ჰაერი ცივია, მაშინ როდესაც სამხრეთისა თბილია. აქედან გამოსული მდინარეები თითქმის ყველანი საპირისპიროდ მიემართებიან: ნაწილი ჩრდილოეთისკენ, ნაწილი სამხრეთისაკენ (პირველად მიინც, შემდეგში ზოგი აღმოსავლეთისკენ ბრუნდება ან დასავლეთისკენ). ამრიგად, აზიის [მდინარეები] ქედს ბუნებრივ საზღვრად ხდიან ორ ნაწილად გაყოფით:

δ. Τοῖς δὲ μεταβαίνουσιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τὰ πρὸς βορρᾶν ἔστι πρῶτα τῆς εἰς δύο διαίρεσεως, ὥστε ἀπὸ τούτων ἀρχτέον. αὐτῶν δὲ τούτων πρῶτά ἔστι τὰ περὶ τὸν Τάναϊν, ὅνπερ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὄριον ὑπεθέμεθα. ἔστι δὲ ταῦτα τρόπον τινα χερρονηίζοντα· περιέχεται γὰρ ἐκ μὲν τῆς ἐσπέρας τῷ ποταμῷ τῷ Τανάϊδι καὶ τῇ Μαϊώτιδι μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας τῆς τελευτώσης εἰς τὴν Κολχίδα· ἐκ δὲ τῶν ἀρχτων τῷ Ὠκεανῷ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης. ἔωθεν δὲ αὐτῇ ταύτῃ τῇ θαλάττῃ μέχρι τῶν μεθორίων τῆς τε Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, καθ' ἃ δὲ Κύρος καὶ δὲ Ἀράξης ἐκδιδοῦσι ποταμοί, — ρέοντες δὲ μὲν διὰ τῆς Ἀρμενίας, Κύρος δὲ διὰ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας· ἐκ νότου δὲ τῇ ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Κύρου μέχρι τῆς Κολχίδος, ὅσον τρισηλίων οὐση σταδίων ἀπὸ θαλάττης ἐπὶ θάλατταν, δι' Ἀλβανῶν καὶ Ἰβήρων, ὥστε ἰσθμὸς λόγῳ ἔχειν. οἱ δ' ἐπὶ τοσοῦτον συναγαγόντες τὸν ἰσθμὸν ἐφ' ὅσον Κλείταρχος, ἐπίκλυστον φήσας ἐξ ἑκατέρου τοῦ πελάγους, οὐδ' ἂν λόγου ἀξιοῖντο. Ποσειδώνιος δὲ χιλίων καὶ πεντακοσίων εἴρηκε τὸν ἰσθμὸν, ὅσον

როდესაც ევროპიდან აზიისაკენ მივემართებით ქვეყნის აღსაწერად, ჯერ ჩრდილოეთის [ნაწილს] მივადგებით ორი არსებული გამოყოფილი [ნაწილიდან], ისე რომ აქედან უნდა დავიწყოთ. აქედან პირველი არის ის, რომელიც ტანაისის მიდამოში მდებარეობს. ეს მივიჩნით ევროპისა და აზიის საზღვრად, ხოლო [ამ მხარეს] აქვს ნახევარკუნძულის სახე: მას ხომ დასავლეთით ჩამოუღის მდ. ტანაისი და მაგოტისი ვიდრე ბოსფორამდე და ევქსინის სანაპირომდე¹, რომელიც მთავრდება კოლხიდასთან. ჩრდილოეთისკენ [შემოსაზღვრულია] ოკეანით ვიდრე კასპიის ზღვის შესართავამდე: აღმოსავლეთისაკენ [ისაზღვრება] სწორედ ამ ზღვით ვიდრე ალბანიისა და არმენიის საზღვრებამდე, სადაც [ზღვას] უერთდებიან მდინარეები — მტკვარი და არაქსი, რომელთაგან ერთი მიმდინარეობს არმენიაზე, ხოლო მტკვარი — იბერიასა და ალბანიაზე. სამხრეთისაკენ [შემოსაზღვრულია ხმელეთით], რომელიც არის მტკვრის შესართავიდან კოლხიდამდე დაახლოებით 3.000 სტადიონი ზღვიდან ზღვამდე, ალბანთა და იბერთა [ქვეყნებზე გადაღის] და ეწოდება ყელი. ისინი არ არიან სარწმუნონი, რომლებიც ყელს იმ ზომამდე

¹ ე. ი. ეს სანაპირო.

καὶ τὸν ἀπὸ Πηλουσίου ἰσθμὸν εἰς τὴν Ἑρμιόρην. δοκῶ δὲ, φησί, μὴ πολὺ διαφέρειν μηδὲ τὸν ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος εἰς τὸν Ὠκεανόν.

ბონოსი ამბობს, რომ 1.500 [სტადიონია] ყელი, როგორც ყელი პელუსიონიდან ერთორამდე¹. ის ამბობს: „მე ვფიქრობ, დიდად არ სხვაობს [ის ყელი, რომელიც არის] მეოტისიდან ოკეანემდე“².

6. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς ἂν τις περὶ τῶν ἀδύλων αὐτῶν πιστεύσειε, μηδὲν εἰκὸς ἔχοντι εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, ὅταν περὶ τῶν φανερῶν οὕτω παραλόγως λέγη, καὶ ταῦτα φίλος Πομπηίου γεγινῶς τῷ στρατεύσαντι ἐπὶ τοὺς Ἰβήρας καὶ τοὺς Ἀλβανούς μέχρι τῆς ἐφ' ἑκάτερα θαλάττης, τῆς τε Κασπίας καὶ τῆς Κολχικῆς. φασὶ γοῦν ἐν Ῥόδῳ γενόμενον τὸν Πομπήιον, ἡνίκα ἐπὶ τὸν ληστρικὸν πόλεμον ἐξῆλθεν (εὐθύς δ' ἔμελλε καὶ ἐπὶ Μιθριδάτην ὀρμηθεῖν καὶ τὰ μέχρι τῆς Κασπίας ἔθνη), παρατυχεῖν διαλεγόμενῳ τῷ Ποσειδωνίῳ ἀπίοντα δ' ἐρέσθαι εἰ τι προστάττει, τὸν δ' εἰπεῖν· αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπεύροχον ἔμμεναι ἄλλων· προστίθει δὲ τούτοις ὅτι καὶ τὴν ἱστορίαν συνέγραψε τὴν περὶ αὐτόν. διὰ δὲ ταῦτα ἐχρηῖν φροντίσαι τῶν ἄλλων πλέον τι.

რატესი სხვებზე“ (A, VI, 208). ამასთანავე უმატებენ, რომ დასწერა [პოსიდიონოსმა პომპეოსის] შესახებ ისტორია. ამის გამო მაინც უნდა ეზრუნა მას უფრო კეთილშობილებისათვის.

7. Δεύτερον δ' ἂν εἴη μέρος τὸ ὑπὲρ τῆς Ἰρκανίας θαλάττης,

ავიწროებენ, მსგავსად კლდეტარქესი, რომელიც ამბობს, რომ ორივე ზღვისაგან წყლით იფარება ხოლმეო. ხოლო პოსიდიონოსი ამბობს, რომ 1.500 [სტადიონია] ყელი, როგორც ყელი პელუსიონიდან ერთორამდე¹. ის ამბობს: „მე ვფიქრობ, დიდად არ სხვაობს [ის ყელი, რომელიც არის] მეოტისიდან ოკეანემდე“².

არ ვიცი, როგორ უნდა დაუჯეროს მას ვინმემ, როდესაც ის უცნობი რამეების შესახებ ლაპარაკობს და როდესაც სარწმუნო არაფერი აქვს სათქმელი, მაშინ, როდესაც ცნობილი რამეების შესახებ ის ასეთ უაზრობას ამბობს, ამასთანავე მით უმეტეს, რომ ის მეგობარი ყოფილა პომპეუსისა, რომელმაც ილაშქრა იბერთა და ალბანთა წინააღმდეგ. ორივე ზღვამდე, კასპიისა და კოლხიდისა. ანბობენ, რომ, როდესაც როდოსზე იყო პომპეუსი, იმისათვის რომ მეკობრული ომები დაეწყო (ამასთანავე აპირებდა მითორიდატეს და კასპიის სანაპირო ხალხების წინააღმდეგ გამოსვლას), მოუხდა საუბარი პოსიდიონოსთან და, როდესაც მოდიოდა, შეეკითხა მას, თუ რას დააბარებს, ხოლო მან უთხრა: „მუდამ იყავი უმამაცესი და უპირისპირი ამასთანავე უმატებენ, რომ დასწერა [პოსიდიონოსმა პომპეოსის] შესახებ ისტორია. ამის გამო მაინც უნდა ეზრუნა მას უფრო კეთილშობილებისათვის.

მეორე ნაწილი მდებარეობს პირკანიის ზღვის გადაღმა (ამ

¹ ე. ო. მეწამულ ზღვამდე.

² კასპიის ზღვამდე.

ήν Κασπίαν καλοῦμεν, μέχρι τῶν
 κατ' Ἴνδούς Σχυθῶν. τρίτον δὲ
 μέρος τὸ συνεχές τῷ λεχθέντι
 ἰσθμῷ καὶ τὰ ἐξῆς τοῦτω καὶ
 ταῖς Κασπίαις πύλαις, τῶν ἐντὸς
 τοῦ Ταύρου καὶ τῆς Εὐρώπης
 ἔγγυτάτω· ταῦτα δ' ἐστὶ Μηθία
 καὶ Ἀρμενία καὶ Καππαδοκία καὶ
 τὰ μεταξὺ. τέταρτον δ' ἡ ἐντὸς
 Ἄλυσος γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τῷ
 Ταύρω καὶ ἐκτὸς ὅσα εἰς τὸν χειρ-
 ρόνησον ἐμπίπτει, ἣν ποιεῖ ὁ διείρ-
 γων ἰσθμὸς τὴν τε Ποντικὴν καὶ τὴν
 Κιλικίαν θάλασσαν. τῶν δὲ ἄλλων,
 τῶν ἕξω τοῦ Ταύρου, τὴν τε Ἴν-
 δικὴν ἔθεμεν καὶ τὴν Ἀριανὴν
 μέχρι τῶν ἐθνῶν τῶν καθηκόντων
 πρὸς τε τὴν κατὰ Πέρσας θάλατ-
 ταν καὶ τὸν Ἀράβιον κόλπον καὶ
 τὸν Νεῖλον καὶ πρὸς τὸ Αἰγύπ-
 τιον πέλαγος καὶ τὸ Ἴσσηρικόν.
 ვნებთ იხლოვთს და არიანეს ვი-
 ვრცელდებიან ქვემოთ, სპარსეთის
 ზღვამდე და არაბეთის უბემდე,
 ნილოსამდე და ეგვიპტისა და ისიკოსის
 ზღვებამდე.

ზღვას კასპიისას ვუწოდებთ),
 ვიდრე სკვითებამდე იხლებთან.
 ხოლო მესამე ნაწილი, რომელიც
 მოხსენებულ ყელს ეკვრის და
 შემდგომი ამისა და კასპიის კა-
 რებისა, არიან [ქვეყნები], რომ-
 ლებიც მდებარეობენ ძალიან ახ-
 ლოს იმ [ქვეყნებთან], რომლე-
 ბიც არიან ტავრისა და ევროპის
 აქეთ: ესენი არიან: მიდია, არ-
 მენია, კაპადოკია და [ქვეყნები],
 რომლებიც მდებარეობენ ამათ
 შორის. მეოთხე [ნაწილია] ჰალი-
 სის შიგნით მდებარე ქვეყანა,
 თვით ტავრის [ქვეყნები] და მის
 გარეთ [მდებარენი], რომლებიც
 უერთდებიან ნახევარკუნძულს,
 რომელსაც წარმოქმნის პონტო-
 სა და კილიკიის ზღვის გამყოფი
 ყელი. სხვა ნაწილებს, რომლებიც
 ტავრის გარეშე არიან, მივაკუთ-
 ვიდრე ხალხებამდე, რომლებიც

თავი მეორე

1. Οὕτω δὲ διακειμένω, τὸ
 πρῶτον μέρος οἰκοῦσιν ἐκ μὲν τῶν
 πρὸς ἄρκτον μερῶν καὶ τὸν Ὠκε-
 ανὸν Σχυθῶν τινὲς νομάδες καὶ
 ἀμάξιοι, ἐνδοτέρω δὲ τοῦτων
 Σαρμάται, καὶ οὔτοι Σκύθαι, Ἄορ-
 σοι καὶ Σираκοί, μέχρι τῶν Καυ-
 κασίων ὄρων ἐπὶ μεσημβρίαν τελ-
 γοντες, οἱ μὲν νομάδες, οἱ δὲ καὶ
 σκηνοῖται καὶ γεωργοί, περι δὲ τὴν
 λίμνην Μαιώται· πρὸς δὲ τῇ θα-
 λάττῃ τοῦ Βοσπόρου τὰ κατὰ τὴν

ამრიგად, ასეთი დანაწილების
 შემდეგ პირველ ნაწილში მოსა-
 ხლეობენ ჩრდილოეთისა და ოკე-
 ანის მცხოვრებთაგან ზოგი. სკვი-
 თები: მომთაბარეები და ეტლებ-
 ში მცხოვრებნი, უფრო შიგნით
 ამათგან სარმატები; ესენი არიან
 სკვითები, აორსები და სირა-
 კები, რომლებიც სამხრეთისაკენ
 ვიდრე კავკასიონის მთებამდე
 აღწევენ. [ამათგან] ერთნი არიან
 მომთაბარენი, ხოლო მეორენი

Ἄσίαν ἐστὶ καὶ ἡ Σινδοκῆ. μετὰ δὲ ταύτην Ἀχαιοὶ καὶ Ζυγοὶ καὶ Ἕνιοχοι, Κερκέται τε καὶ Μακροπώγωνες. ὑπέρεκειται δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν Φθειροφάγων στενά. μετὰ δὲ τοὺς Ἕνιοχους ἡ Κολχίς, ὑπὸ τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι κειμένη καὶ τοῖς Μοσχικοῖς. ἐπεὶ δ' ὄριον ὑπόκειται τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὁ Τάναϊς ποταμός, ἐντεθέντες ἀρξάμενοι τὰ κατ' ἕκαστα ὑπογράφομεν.

და მოსხების მთების ქვემოთ. რადგანაც საზღვარი აზიასა და ევროპას შორის არის მდინარე ტანაისი, ამიტომ აქედან დავიწყებთ სათითოოდ ქვეყნების აღწერას.

2. Φέρεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ἀρκτηκῶν μερῶν, οὐ μῆν ὡς ἂν κατὰ διάμετρον ἀντίρρους τῷ Νείλῳ, καθάπερ νομίζουσιν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ἐωθινώτερος ἐκείνου, παραπλησίως ἐκείνῳ τὰς ἀρχὰς ἀδῆλους ἔχων. ἀλλὰ τοῦ μὲν πολὺ τὸ φανερόν, χῶραν διεξιόντος πᾶσαν εὐεπίμικτον καὶ μακροὺς ἀνάπλους ἔχοντος, τοῦ δὲ Τανάϊδος τὰς μὲν ἐκβολὰς ἴσμεν (ὄσο δ' εἰσὶν εἰς τὰ ἀρκτηκώτατα μέρη τῆς Μαϊώτιδος, ἐξήκοντα σταδίους ἀλλήλων διέχουσαι), τοῦ δ' ὑπὲρ τῶν ἐκβολῶν ὀλίγον τὸ γινώριμόν ἐστι διὰ τὰ ψύχη καὶ τὰς ἀπορίας τῆς χώρας, ἃς οἱ μὲν αὐτόχθονες δύνανται φέρειν, σαρξὶ καὶ γάλακτι τρεφόμενοι νομαδικῶς, οἱ

კარავში ბინადრობენ და მიწათმოქმედებას ეწევიან; ხოლო ტბის ახლოს [ცხოვრობენ] მეოტები. ბოსთორის ზღვასთან აზიის მხარეზე მყოფ ქვეყანათა შორის არის სინდიკე. ამის შემდეგ [არია] აქეელები, ზიგები, ჰენიონები — კერკეტებიც და მაკროპოგონებიც¹. ამათ ზემოთ მდებარეობს ფთეროფაგების² ვიწრობები. ჰენიონების შემდეგ მდებარეობს კოლხიდა კავკასიონისა

[ტანაისი] მომდინარეობს ჩრდილოეთის ნაწილებიდან და არა აქვს ნილოსის დიამეტრულად საწინააღმდეგო დინება, როგორც ბევრი ფიქრობს, არამედ [ნილოსზე] აღმოსავლეთით [მიედინება] და მის მსგავსად უცნობი საწყისები აქვს. მაგრამ [ნილოსის] დიდი ნაწილი, ცხადია, ცნობილია, რადგან ის მიმდინარეობს კარვად მისადგომ ქვეყანაზე და დიდ მანძილზე სანაოსნო არის, ხოლო ტანაისისა ვიცით შესართავები (ასეთი — ორია, მეოტისის უჩრდილოეს ნაწილებში, ნო სტადიონის დაშორებით ერთმანეთისაგან); შესართავებს ზემოთ მცირე ნაწილია ცნობილი ქვეყნის სუსხია-

¹ Μακροπώγωνες ნიშნავს გრძელწვერას.

² Φθειροφάγοι-ს შესახებ იხ. ქვემოთ შენიშვნა.

ὁ ἄλλοθενεῖς οὐχ ὑπομένουσιν. ἄλλως τε οἱ νομάδες δυσεπίμικτοι τοῖς ἄλλοις ὄντες καὶ πλήθει καὶ βία διαφέροντες ἀποκεκλείκασιν, εἰ καὶ τι πορεύσιμον τῆς χώρας ἔστιν ἢ εἴ τινος τετύχηκεν ἀνάπλους ἔχων ὁ ποταμός. ἀπὸ δὲ τῆς αἰτίας ταύτης οἱ μὲν ὑπέλαβον τὰς πηγὰς ἔχειν αὐτὸν ἐν τοῖς Καυκασίοις ὕρεσι, πολλὸν δ' ἐνεχθέντα ἐπὶ τὰς ἄρκτους, εἴτ' ἀναστρέψαντα ἐκβάλλειν εἰς τὴν Μαιωτίν· τούτοις δὲ ἰσοδοξεῖ καὶ Θεοφάνης ὁ Μιτυληναῖος· οἱ δ' ἀπὸ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ Ἰστρου φέρεσθαι· σημεῖον δὲ φέρουσιν οὐδὲν τῆς πόρρωθεν οὕτω ρύσεως καὶ ἀπ' ἄλλων κλιμάτων, ὥσπερ οὐ θνατὸν ὄν καὶ ἐγγύθεν καὶ ἀπὸ τῶν ἄρκτων.

ისტროსის ზემოთა ნაწილებიდან. ამათ არავითარი საბუთი არ მოჰყავთ [მდინარის] ასე შორიდან დინებისა და სხვა მდებარეობის სასარგებლოდ, თითქოს არაა შესაძლებელი უფრო ახლოდან და ჩრდილოეთიდან [მისი დინება].

3. Ἐπὶ δὲ τῷ ποταμῷ καὶ τῆ λίμνῃ πόλις δμῶνυμος οἰκεῖται Τάναϊς, κρίσμα τῶν τὸν Βόσπορον ἔχόντων Ἑλλήγων. νεωστὶ μὲν οὖν ἐξεπόρθησεν αὐτὴν Πολέμων ὁ βασιλεὺς ἀπειθοῦσαν, ἦν δ' ἐμπόριον κοινὸν τῶν τε Ἀσιανῶν καὶ τῶν Εὐροπαίων νομάδων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Βοσπόρου τὴν λίμνην πλεόντων, τῶν μὲν ἀνδράποδα ἀγόντων καὶ δέρματα καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν νομαδικῶν, τῶν δ' ἐσθίοντα καὶ οἶνον καὶ τᾶλλα, ὅσα τῆς ἡμέρου διαίτης οἰκεῖα, ἀντι-

ნობისა და გაუვალობის გამო, რომელთა გადატანა შეუძლიათ აღვილობრივთ, რომლებიც მომთაბარულად საზრდოობენ ხორციოთა და ჩიძით, და რასაც სხვა ტომის ხალხი ვერ მოითმენს. ამას გარდა მომთაბარენი ცუდად ლეზულობენ სხვებს და სიმრავლისა და ძალის მქონენი ჰკეტავენ თუ რაიმე შესავალი არის ქვეყანაში, ან თუ მდინარე არის სანარსნო. ამ მიზეზის გამო ზოგიერთები ფიქრობდნენ, რომ მას აქვს სათავეები კავკასიონის მთებში და მიდის შორს ჩრდილოეთისაკენ, კვლავ შემობრუნდება და ერთვის მეოტისს (ამისვე ფიქრობს თეოფანე მიტილენელი), ხოლო [სხვები კი ფიქრობენ], რომ ის მომდინარეობს

მდინარისა და ტბის მახლობლად მდებარეობს იმავე სახელის ქალაქი, ტანაისი, აგებული ბოსფორის მფლობელი ელინების მიერ. ეხლახან დაანგრია ეს ქალაქი მეფე პოლემონმა ურჩობისათვის. ის იყო საერთო სავაჭრო [აღვლი] აზიელ და ევროპელ მომთაბარეთათვის და მათთვის, რომლებიც ბოსფორიდან ტბაში მოცურდებოდნენ ხოლმე: ერთნი მოიყვანდნენ ხოლმე ტყვეებს, [მოიტანდნენ] ტყავებსა და მომთაბარეებისათვის საჭირო რამე-

φορτιζομένων. πρόκειται δ' ἐν ἑκα-
τόν σταδίους τοῦ ἔμπορίου νήσος
'Αλωπεκία, κατοικία μυιάδων ἀν-
θρώπων· ἔστι δὲ καὶ ἄλλα νησί-
δια πλησίον ἐν τῇ λίμνῃ· διέχει
δὲ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος
εὐθύπλοοῦσιν ἐπὶ τὰ βόρεια δισχι-
λίους καὶ διακοσίους σταδίους ὁ
Τανάϊς, οὐ πολὺ δὲ πλείους εἰσὶ
παρὰλεγομένων τὴν γῆν.
ტბაში. ტბანისი დაშორებულია მეოტისის შესართავიდან პირდა-
პირი მიმართულებით ჩრდილოეთისაკენ დაახლოებით 2.200 სტა-
დიონით, [და მანძილი] არ არის უფრო მეტი მისთვის, ვინც
ნიცუტრავს [ამ] ხმელეთის გასწვრივ.

4. Ἐν δὲ τῷ παράπλω τῷ παρὰ
γῆν πρῶτον μὲν ἔστιν ἀπὸ τοῦ
Ταναΐδος προΐουσιν ἐν ὀκτακοσίους
σταδίους ὁ μέγας καλούμενος Ῥομ-
βίτης, ἐν ᾧ τὰ πλείστα ἀλείσματα
τῶν εἰς ταριχεύσεις ἰχθύων· ἔπειτα
ἐν ἄλλοις ὀκτακοσίους ὁ ἐλάττων
Ῥομβίτης καὶ ἄκρα ἔχουσα καὶ
αὐτῇ ἀλείφας ἐλάττους· ἔχουσι δὲ
οἱ μὲν περὶ τὸν πρότερον νησία
δρμητήρια, οἱ δ' ἐν τῷ μικρῷ
Ῥομβίτῃ αὐτοὶ εἰσιν οἱ Μαιῶται
ἐργαζόμενοι· οἰκοῦσι γὰρ ἐν τῷ
παράπλω τούτῳ παντὶ οἱ Μαιῶ-
ται, γεωργοὶ μὲν οὐχ ἦττον δὲ
τῶν νομάδων πολεμισταί. διήρηγ-
ται δὲ εἰς ἔθνη πλείω τὰ μὲν
πλησίον τοῦ Ταναΐδος ἀγριώτερα,
τὰ δὲ συνάπτοντα τῷ Βοσπόρῳ
χειροῆθη μάλλον. ἀπὸ δὲ τοῦ μικ-
ροῦ Ῥομβίτου στάδιοι εἰς·ν ἑξα-
κόσιοι ἐπὶ Τυράμβην καὶ τὸν Ἀντι-
κείτην ποταμὸν· εἰθ' ἑκατόν καὶ
εἴκοσιν ἐπὶ τὴν κώμην τὴν Κιμ-

ებს, ხოლო მეორეებს სამაგიე-
როდ მოაქვთ ხოლმე ტანისა-
მოსი, ღვინო და სხვა რამეები,
რაც სადღეისო ცხოვრებისათვის
არის საჭირო. ამ სავაჭრო [ად-
გილიდან] 100 სტადიონის დაშო-
რებით მდებარეობს კუნძული
ალოპეკია, შერეულ ხალხთა სა-
ცხოვრებლად; სხვა პატარა კუნ-
ძულებიც არის მახლობლად

როდესაც ხმელეთის ნაპირას
მივცუტრავთ, პირველად ტანისი-
დან მივალთ 800 სტადიონის
გავლისას ეგრეთ წოდებულ დიდ
რომბიტეში, რომელშიც ბეტ წი-
ლად მეთევზეობას ეწვევიან დასა-
მარილებელი თევზებისა. შემ-
დეგი 800 [სტადიონის] მერე არის
მცირე რომბიტე და კონცხი, აქაც
წარმოებს პატარა მეთევზეობა.
ხოლო ჰქონდათ მათ ამასთან
პირველად მცირე კუნძულები,
როგორც გამოსასვლელი ადგი-
ლები, ხოლო მცირე რომბიტეზე
თვით მეოტები საქმიანობენ:
მთელ ამ ზღვის ნაპირზე მოსა-
ხლეობენ მეოტები, რომლებიც
მიწათმოქმედნი არიან, მაგრამ
არა ნაკლებ მეომარნი მომთა-
ბარეებზე. განიყოფებიან [მეო-
ტები] რამდენიმე ტომად, ამათ-
გან ისინი, რომლებიც ტანისის
მახლობლად არიან, უფრო ველუ-
რები არიან, ხოლო ბოსფორის

μερικὴν, ἥτις ἐστὶν ἀφετήριον τοῖς τῆν λιμνὴν πλέουσιν· ἐν δὲ τῷ παραπλάτῳ τούτῳ καὶ σκοπαὶ τινες λέγονται Κλαζομενῶν.

ონი: ხოლო 120 სტადიონი არის კიმერიულ სოფლამდე, რომელიც გამოიყენება იმისათვის, რომ ტბაზე გასცურონ. ამ ზღვის ნაპირზე არის რამდენიმე საზვერი [პუნქტი], როგორც ამბობენ, კლაზომენელთა.

5. Τὸ δὲ Κιμμερικὸν πόλις ἦν πρότερον ἐπὶ χερρονήσου ἰδρυμένη, τὸν ἰσθμὸν τάφρω καὶ χύματι κλείουσα· ἐκέχτηντο δ' οἱ Κιμμεριοὶ μεγάλην ποτὲ ἐν τῷ Βοσπόρῳ δύνανται, διόπερ καὶ Κιμμερικὸς Βόσπορος ὠνομάσθη. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τοὺς τῆν μεσόγειαν οἰκοῦντας ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ Πόντου μέχρι Ἰωνίας ἐπιδραμόντες· τούτους μὲν οὖν ἐξήλασαν ἐκ τῶν τόπων Σκύθαι, τοὺς δὲ Σκύθας Ἕλληνας οἱ Παντικᾶπαιον καὶ τὰς ἄλλας οἰκίσαντες πόλεις τὰς ἐν Βοσπόρῳ.

6. Εἶτ' ἐπὶ τῆν Ἀχίλλειον κώμην εἰκοσιν, ἐν ἣ τὸ Ἀχιλλέως ἱερὸν· ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ στενώτατος πορθμὸς τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος, ὅσον εἰκοσι σταδίων ἢ πλειόνων, ἔχων ἐν τῇ περαιῖα κώμην τὸ Μυρμήχιον. πλησίον δ' ἐστὶ τὸ Ἡρακλείον καὶ τὸ Παρθένιον.

მახლობლად მოსახლე [ტომები] უფრო თვინიერნი. მცირე რომბიტედან ტირამბემდე და მდ. ანტიკეატემდე არის 600 სტადი-

კიმერიულ სოფლამდე, რომელიც გამოიყენება იმისათვის, რომ ტბაზე გასცურონ. ამ ზღვის ნაპირზე არის რამდენიმე საზვერი [პუნქტი], როგორც ამბობენ, კლაზომენელთა.

ხოლო კიმერიკონი უწინ ქალაქი იყო, ნახევარკუნძულთან აშენებული, და იგი ჰკეტავდა ყელს თბრილითა და მიწაყრილით: კიმერიელებს ოდესღაც დიდი ძალა ჰქონდათ ბოსფორზე, ამიტომაც იწოდება ის კიმერიის ბოსფორად. [კიმერიელები] არიან ის ხალხები, რომლებიც თავს ესხმოდნენ შუა ქვეყანაში მცხოვრებთ მარჯვენა ნაწილში პონტოდან ვიდრე იონიამდე. [კიმერიელები] გამოაძევეს თავისი ადგილებიდან სკვითებმა, ხოლო სკვითები ელინებმა, რომლებმაც დააარსეს პანტიკაპეონი და სხვა ქალაქები, რომლებიც არის ბოსფორში.

აქედან 20 [სტადიონია] აქილეონის სოფლამდე, რომელშიც არის აქილეესის სამლოცველო: აქ არის უვიწროვესი სრუტე მეოტისის შესართავისა, დაახლოებით 20 სტადიონი ან მეტი; ხოლო ამის გაღმა არის სოფელი მირმეკიონი; მახლობლად არის ჰერაკლეონი და პართენიონი.

7. Ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ τὸ Σατύρου μνημα ἐνεγκόντα σταδίω· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐπ' ἄκρας τινὸς χωστὸν ἀνδρὸς τῶν ἐπιφανῶς δυναστευσάντων τοῦ Βοσπόρου.

8. Πλησίον δὲ κώμη Πατραεὺς, ἀφ' ἧς ἐπὶ κώμην Κοροκονδάμην ἑκατὸν τριάκοντα· αὕτη δ' ἐστὶ τοῦ Κιμμερικοῦ καλουμένου Βοσπόρου πέρας. καλεῖται δὲ οὕτως ὁ στενωπὸς ἐπὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ Ἄχίλλειον καὶ τὸ Μυρμήκιον στενῶν διατείων μέχρι πρὸς τὴν Κοροκονδάμην καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῇ κωμίον τῆς Παντικαπαίων γῆς ὄνομα Ἄκραν ἐβδόμηκοντα σταδίων δειργόμενον πορθμῷ. μέχρι γὰρ δεῦρο καὶ ὁ χρυσταλλὸς διατείνει, πηττομένης τῆς Μαιώτιδος κατὰ τοὺς κρυμοὺς, ὥστε πεζεύεσθαι. ἅπας δ' ἐστὶν εὐλίμενος ὁ στενωπὸς οὗτος.

9. Ὑπέρχεται δὲ τῆς Κοροκονδάμης εὐμεγέθης λίμνη, ἣν καλοῦσιν ἀπ' αὐτῆς Κοροκονδαμίτιν· ἐκδίδωσι δ' ἀπὸ δέκα σταδίων τῆς κώμης εἰς τὴν θάλατταν· ἐμβάλλει δὲ εἰς τὴν λίμνην ἀπορρώξ τις τοῦ Ἀντικείτου ποταμοῦ, καὶ ποιεῖ νῆσον περιγλυστὸν τινα ταύτη τε τῇ λίμνῃ καὶ τῇ

აქედან სატირის ძეგლამდე არის 90 სტადიონი. [ძეგლი აღმართულია] მწვერვალზე, [კონცხზე], [სადაც] მიყრილია მიწა და [ეკუთვნის] ბოსფორის ბრწყინვალე მფლობელთა [წარმომადგენელ] ვაჟაკს.

მახლობლად არის სოფელი პატრავესი, რომლიდანაც სოფ. კოროკონდამემდე არის 130 [სტადიონი]. ეს არის კიმერიულად წოდებული ბოსფორის საზღვარი. ეგრე იწოდება ვიწრო გზა მეოტისის შესართავისა, რომელიც ვრცელდება აქილეონისა და მირმეკიონის ვიწრობებიდან ვიდრე კოროკონდამემდე და ამის საპირისპიროდ მდებარე პატარა სოფლამდე პანტიკაპეონის მიწისა, რომელსაც ეწოდება აკრა, რომელიც დაშორებულია სრუტეს 70 სტადიონით. აქამდე ვრცელდება ყინული, რომლითაც მეოტისი იფარება ყინვების დროს, ისე რომ მასზე ფეხით გაისვლება ხოლმე. მთელი ეს ვიწრო გზა კარგ ნავთსადგურებიანია.

კოროკონდამესთან [ზემოთ] მდებარეობს დიდი ტბა, რომელსაც ამის მიხედვით უწოდებენ კოროკონდამიტიისს. 10 სტადიონზე სოფლიდან ის ერთვის ზღვას. ხოლო ერთვის ტბას ერთი შენაკადი მდ. ანტიკეიტისა, და ჰქმნის კუნძულს, რომელიც შემოსაზღვრულია ამ

Μαιώτιδι καὶ τῷ ποταμῷ. τινὲς δὲ καὶ τοῦτον τὸν ποταμὸν Ἵπανιυ προσαγορεύουσι, καθάπερ καὶ τὸν πρὸς τῷ Βορυσθάνει.

10. Εἰσπλέυσαντι δ' εἰς τὴν Κοροκονδαμίτιν, ἣ τε Φαναγόρειά ἐστι, πόλις ἀξιόλογος, καὶ Κῆποι καὶ Ἑρμώνασσα καὶ τὸ Ἀπάτουρον, τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν. ἂν ἡ Φαναγόρεια καὶ οἱ Κῆποι κατὰ τὴν λεχθεῖσαν νῆσον ἴδρυνται, εἰσπλέοντι ἐν ἀριστερᾷ, αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις ἐν δεξιᾷ πέραν Ἰπάνιος ἐν τῇ Σινδικῇ. ἔστι δὲ καὶ Ἰοργυτία ἐν τῇ Σινδικῇ, τὸ βασιλειον τῶν Σινδῶν, πλησίον θαλάττης, καὶ Ἀβοράκη. τοῖς δὲ τοῦ Βοσπόρου δυνάσταις ὑπήκοοι ὄντες ἅπαντες Βοσπορανοὶ καλοῦνται· καὶ ἔστι τῶν μὲν Εὐρωπαϊῶν Βοσπορανῶν μητρόπολις τὸ Παντικᾶπαιον, τῶν δ' Ἀσιανῶν τὸ Φαναγόρειον (καλεῖται γὰρ καὶ οὕτως ἡ πόλις), καὶ δοκεῖ τῶν μὲν ἐκ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῆς ὑπερκειμένης βαρβάρου κατακομιζομένων ἐμπόριον εἶναι ἡ Φαναγόρεια, τῶν δ' ἐκ τῆς θαλάττης ἀναφερομένων ἐκεῖσε τὸ Παντικᾶπαιον. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ Φαναγορείᾳ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν ἐπίσημον τῆς Ἀπατούρου· ἐτυμολογοῦσι δὲ τὸ ἐπίθετον τῆς θεοῦ μύθον τινα προστησάμενοι, ὡς ἐπιθεμένων ἐνταῦθα τῇ θεῷ τῶν Γιγάντων, ἐπικαλεσαμένη τὸν Ἑρακλέα κρύψειεν ἐν χευθιμῶνι τινι, εἶτα τῶν Ἰγάντων ἕκαστον δεχομένη καὶ ἕνα

τῶν, μεροტισით და მდინარით. ზოგიერთები ამ მდინარეს ჰიპანისს უწოდებენ, ისევე როგორც ბორისთენესთან ყოფს.

როდესაც შევცურავთ კოროკონდამიტისში, [გვხვდება] ფანაგორია, მნიშვნელოვანი ქალაქი, კეპო, ჰერმონასა და აპატურონი, აფროდიტეს სამლოცველო. ამთგან ფანაგორია და კეპო მოხსენებულ კუნძულზე მდებარეობენ, როდესაც შეცურდები მარცხენა მხარეს, ხოლო დანარჩენი ქალაქები მარჯვენა მხარეს, ჰიპანისის გაღალმა სინდიკეში. ხოლო გორგიპია არის სინდიკეში და ის არის სინდების სატახტო ქალაქი, ზღვის მახლობლად; აბორაკეც [სინდიკეშია]. ბოსფორის დინასტიების ქვეშევრდომები ვინც კი არიან, ყველანი იწოდებიან ბოსფორანებად: ხოლო ევროპელი ბოსფორანების დედაქალაქი არის პანტიკაპეონი, ხოლო აზიელთა — ფანაგორიონი (რადგანაც ასე იწოდება ქალაქი). ჩანს, რომ მეოტისისა და მის ზემოთ მდებარე ბარბაროსული ქვეყნების საქონელისათვის სავაჭრო ადგილი არის ფანაგორია, ხოლო ზღვით შემოტანილი [საქონლისათვის] აქ — პანტიკაპეონი. ხოლო ფანაგორიაშია აფროდიტეს სამლოცველო, ცნობილი აპატუროსისა: ღმერთქალის ეპითეტს გვიხსნიან, როდესაც მითი მოჰყავთ: თითქოს როდესაც ღმერთ-

τῷ Ἡρακλεῖ παραδίδοιη διολοφ-
νεῖν ἐξ ἀπάτης.

დაიძალა (? დამალა ის...) რომელიღაცა გამოქვაბულში, შემდეგ
გიგანტებს სათითოოდ ლებულობდა და სათითოოდ გადასცემდა
ხოლმე ჰერაკლეს და ვერაგულად დაახოცინა ისინი მოტყუებით¹.

11. Τῶν Μαιωτῶν δ' εἰσὶν αὐτοί
τε οἱ Σινδοὶ καὶ Δανδάριοι καὶ
Τορεάται καὶ Ἄγροιοι καὶ Ἀρρη-
χοί, ἔτι δὲ Τάρπητες Ὀβιδιακη-
νοί, Σιττακηνοί, Δόσχοι, ἄλλοι
πλείους. τούτων δ' εἰσὶ καὶ οἱ
Ἀσπουργιανοί, μεταξὺ Φαναγο-
ρείας οἰκοῦντες καὶ Γοργυρίας ἐν
πεντακοσίοις σταδίοις, οἷς ἐπιθέ-
μενος Πολέμων ὁ βασιλεὺς ἐπὶ
προσποιεῖ φιλίας, οὐ λαθῶν
ἀντεστρατηγήθη καὶ ζαγρίᾳ ληφ-
θεὶς ἀπέθανε. τῶν τε συμπάντων
Μαιωτῶν τῶν Ἀσιανῶν οἱ μὲν
ὑπήκουον τῶν τὸ ἐμπόριον ἐχόν-
των τὸ ἐν τῷ Τανάϊδι, οἱ δὲ τῶν
Βοσπορανῶν· τοτὲ δ' ἀφίσταντο
ἄλλοι ἄλλοι. πολλάκις δ' οἱ τῶν
Βοσπορανῶν ἡγεμόνες καὶ τὰ μέγρι
τοῦ Τανάϊδος κατεῖχον καὶ μά-
λιστ'α οἱ ὕστατοι, Φαρνάκης καὶ
Ἀσάνδρος καὶ Πολέμων· Φαρνά-
κης δὲ ποτε καὶ τὸν Ἰπτανιν τοῖς
Δανδαρίοις ἐπαγαγεῖν λεγεται διὰ
τινος παλαιᾶς διώρυγος, ἀνακα-
θάρας αὐτήν, καὶ κατακλῦσαι
τὴν χώραν.

ამბობენ, რომ ფარნაკემ ერთხელ
მიუშვა რალაცა ძველი თბრილის
წარღვნა მოუვლინა.

ქალს აქ თავს დაესხნენ გიგან-
ტები, დაუძახა მან ჰერაკლეს და

მეოტებში არიან თვით სინ-
დები, დანდარიები, ტორეატები,
აგროები და არექები. აგრეთვე
ტარპეტები, ობიდიაკენები, სი-
ტაკენები, დოსკები და სხვა მრავალი.
ამათ შორის არიან აგრეთვე
ასპურგიანები, რომლებიც ცხოვრობენ
ფანაგორიასა და გორგინიას
შორის და უკავიათ 500 სტადიონი;
ამათ თავს დაესხა პოლემონ მეფე,
რომელიც თავს მეგობრად აჩვენებდა,
და, ეს რომ ველარ დაფარა, თვითონ
შეიქნა აქეთ ძლეული, ცოცხლივ
შეპყრობილი და მოკლული.
მთელი აზიელი მეოტებისაგან
ერთნი ემორჩილებიან მათ, რომელთაც
აქვთ სავაქრო აღგილი ტანაისში,
ხოლო მეორენი ბოსფორანებს:
თუმცა ხანდახან ამბობდებოდა
ხოლმე ხან ერთი და ხან მეორე.

ხშირად ბოსფორანთა წინამძღოლები
ფლობდნენ აღგილებს ვიდრე
ტანაისამდე, განსაკუთრებით კი
უკანასკნელები: ფარნაკე,
ასანდრე და პოლემონი.
[მდინარე] ჰიპანისი დანდარიებზე
გაწმენდით და ამით ქვეყანას

¹ ἀπάτη — ეპითეტი — აპატუროსი.

12. Μετὰ δὲ τὴν Σινδικὴν καὶ τὴν Γοργυπῖαν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ἢ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ζυγῶν καὶ Ἠνιόχων παραλία, τὸ πλέον ἀλίμενος καὶ ὀρεινῇ, τοῦ Καυκάσου μέρος οὖσα. ἤμισι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θαλάτταν λησθηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτά, στενὰ καὶ κοῦφα, ἕσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα· καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληγες καμάρας. φασὶ δ' ἀπὸ τῆς Ἰάσονος στρατίας τοὺς μὲν Φθιώτας Ἀχαιοὺς τὴν ἐνθάδε Ἀχαίαν οἰκίσαι, Λάκωνας δὲ τὴν Ἠνιοχίαν, ὧν ἦρχον Ῥέκας καὶ Ἀμφίστρατος, οἱ τῶν Διοσκούρων ἠγίοχοι, καὶ τοὺς Ἠνιόχους ἀπὸ τούτων εἰκόσ ὠνομάσθαι. τῶν δ' οὖν καμαρῶν στόλους κατασκευαζόμενοι καὶ ἐπιπλέοντες τοτὲ μὲν ταῖς ὁκάσι, τότε δὲ χῶρα τινὶ ἢ καὶ πόλει θαλαττοκρατοῦσι. προσλαμβάνουσι δ' ἔσθ' ἕτε καὶ οἱ τὸν Βόσπορον ἔχοντες, ὑφόρμους χορηγοῦντες καὶ ἀγορὰν καὶ διαθήσειν τῶν ἀρπαζομένων· ἐπανιόντες δὲ εἰς τὰ οἰκεία χωρία, ναυλοχεῖν οὐκ ἔχοντες, ἀναθήμενοι τοῖς ἄμοις τὰς καμάρας ἀναφέρουσι ἐπὶ τοὺς ὄρυμους, ἐν οἷσπερ καὶ οἰκοῦσι, λυπρὰν ἀροῦντες γῆν· καταφέρουσι δὲ πάλιν, ὅταν ἢ καιρὸς τοῦ πλεῖν. τὸ δ' αὐτὸ ποιοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρῖα, γνῶριμα ἔχοντες ἡλώδη

სინდიკესა და გორგიპიას შემდეგ ზღვასთან არის აქეელთა, ზოგთა და ჰენიოხთა სანაპირო, მეტწილად უნავთსადგურო და მთიანი, და წარმოადგენს კავკასიონის ნაწილს. ესენი ცხოვრობენ ზღვაზე მეკობრეობით, აქვთ პატარა, წვრილი და მსუბუქი ნაგები, რომლებიც დაახლოებით 25 კაცს იტევენ, ხოლო იშვიათად მთლიანად 30 (კაცს) დაიტევენ. ელინები მათ უწოდებენ კამარებს¹. ამბობენ, რომ იასონის ლაშქრიდან ფთიელმა აქველებმა დაასახლეს აქაური აქადა, ხოლო ლაკონელებმა — ჰენიოხთა, რომლებსაც მართავდნენ რეკასი და ამფისტრატე, დიოსკურების მეეტლეები², ხოლო ჰენიოხებმა ამათგან მიიღეს სახელი. ესენი კამარებისგან ფლოტებს ჰქმნიან და თავს ესმიან ხან საბარგო ხომალდებს, ხან რომელიმე ქვეყანას, ან ქალაქს და [ასე] ფლობენ ზღვას. ბოსფორის მფლობელნი ზოგჯერ ეხმარებიან ხოლმე მათ, აძლევენ მათ ნავთსაყუდლებს. ბაზარსა და ნადავლის გაყიდვის [საშუალებას]: ხოლო როდესაც ბრუნდებიან საკუთარ ქვეყანაში, ვერ აგდებენ ლუხას, იღებენ მხრებზე კამარებს და მიაქვთ ტყეებში, რომლებშიც ცხოვრობენ, ამუშავენ მწირ მიწას, შემდეგ კი როდესაც დრო ღება ნაოსნო-

¹ კამარა — თალიანი ნავი. ² ἠγίοχος — მეეტლე.

χωρία, ἐν οἷς ἀποκρύψαντες τὰς
καμάρας αὐτοὶ πλανῶνται περὶ
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀνδρα-
ποδισμοῦ χάριν. ἔθ' ἂν λάβωσιν
ἐπίλυτρα ποιουσι βράδ' ἰως μετὰ τοὺς
ἀνάπλους μηγύοντες τοῖς ἀπολέ-
σασιν. ἐν μὲν οὖν τοῖς θυναστευ-
ομένοις τόποις ἐστὶ τις βοήθεια
ἐκ τῶν ἡγεμόνων τοῖς ἀδικουμέ-
νοις· ἀντεπιτίθενται γὰρ πολλάκις
καὶ κατὰ γουσίαν ἀν' ἀνδρούς τὰς
καμάρας. ἡ δὲ ὑπὸ 'Ρωμαίων ἀβο-
ηθητοτέρα ἐστὶ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν
τῶν πεμπομένων.

წინამძღოლთაგან უსამართლობის შემთვევაში: რადგან ხშირად
მათ თავს ესხმიან და მიჰყავთ კამარები იქ მყოფ ხალხიანად. ხო-
ლო რომაელების [გამგებლობაში] მყოფი [ნაწილი] უფრო უმწეოა
გამოგზავნილ პირთა უპასუხისმგებლობის გამო.

13. Τοιοῦτος μὲν ὁ τούτων
βίος· θυναστεύονται δὲ καὶ οὗτοι
ὑπὸ τῶν καλουμένων Σικηπτούχων·
καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι ὑπὸ τυράννοις
ἢ βασιλευσὶν εἰσιν. οἱ γοῦν Ἑνίο-
χοι τέτταρας εἶχον βασιλέας,
ἡνίκα Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ,
φεύγων ἐκ τῆς προγονικῆς εἰς
Βόσπορον, διήκει τὴν χώραν αὐτῶν·
καὶ αὕτη μὲν ἦν πορεύσιμος αὐτῶν,
τῆς δὲ τῶν Ζυγῶν ἀπογνοῦς διὰ
τε δυσχερείας καὶ ἀγριότητας τῆ
παραλίᾳ χαλεπῶς ἦει, τὰ πολλὰ
ἐμβάσιων ἐπὶ τὴν θάλατταν, ἕως
ἐπὶ τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἡκε· καὶ
προσλαβόντων τούτων ἐξετέλεσε
τὴν ὁδὸν τὴν ἐκ Φάσιδος οὐ πολὺ
τῶν τετραχιχιλίων λείπουσαν στα-
δίων.

დაასრულა გზა, რომელიც ბევრად

ბისა, [კამარები] უკან მიაქვთ.
ასევე იქცევიათ ისინი სხვა ქვეყა-
ნაშიც, [სადაც] აქვთ მათ გან-
თქმული ტყიანი ადგილები, რომ-
ლებშიც იხსახვენ კამარებს, ხო-
ლო თვითონ დაეხეტებიან ფეხით
დღე და ღამე ტყეების მოპოვე-
ბის მიზნით. რასაც ისინი მოი-
პოვებენ, იოლად სთმობენ გამო-
სასყიდით და წასვლის შემდეგ
ატყობინებენ გაძარცვულებს. იმ
ადგილების მცხოვრებნი, რომელ-
თაც მმართველები ჰყავთ, რა-
ღაცა შემწეობას ჰპოვებენ ხოლმე

ასეთია მათი ცხოვრება. განა-
გებენ მათ ეგრეთ წოდებული
სკეპტუხები, ხოლო თვით ესენი
ტირანთა ან მეფეთა გამგებლო-
ბაში იმყოფებიან. ჰენიონებს.
ბასილევსი ჰყავდათ, როდესაც
მითრიდატე ევპატორმა, თავის
სამშობლოდან გამოქცეული ბოს-
ფორში რომ მიდიოდა, ამათ
ქვეყანაზე გადაიარა. ეს მხარე
მისთვის კარგი სავალი იყო, მა-
შინ როდესაც ზიგების ქვეყანაზე
უარი თქვა მისი ცუდგზიანო-
ბისა და ველურობის გამო და
ძნელად იმგზავრა ნაპირ-ნაპირ,
ბევრი იმგზავრა ზღვაზე, ვიდრე
აქეის ქვეყანამდე მოვიდოდა. ესე-
ნი დაეხმარნენ მას და [მითრი-
დატემ], ფაზისიდან [მომავალმა],
დაკლები არ იყო 4.000 სტადიონზე.

14. Ἐνθὺς δ' οὖν ἀπὸ τῆς Κοροκονδάμης πρὸς ἕω μὲν ὁ πλοῦς ἐστίν. ἐν δὲ σταδίοις ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὁ Σινδικὸς ἐστὶ λιμὴν καὶ πόλις, εἶτα ἐν τετρακοσίοις τὰ καλούμενα Βατά, κώμη καὶ λιμὴν, καθ' ὃ μάλιστα ἀντικεῖσθαι δοκεῖ πρὸς νότον ἢ Σινώπη τούτῃ τῇ παραλίᾳ, καθάπερ ἡ Κάραιμβις εἴρηται: τοῦ Κρισὺ μετώπων ἀπὸ δὲ τῶν Βατῶν ὁ μὲν Ἀρτεμίδωρος τὴν Κερκετῶν λέγει παραλίαν, ὑφόρμους ἔχουσιν καὶ κώμας, ὅσον ἐπὶ σταδίους ὀτακοσίους καὶ πεντήκοντα, εἶτα τῶν Ἀχαιῶν σταδίων πεντακοσίων, εἶτα τῶν Ἡνιόχων χιλίων, εἶτα τὸν Πιτυοῦντα τὸν μέγαν τριακοσίων ἐξήκοντα μέχρι Διοσκουριάδος. οἱ δὲ τὰ Μιθριδατικά συγγράψαντες, οἱ μᾶλλον προσεκτέον, Ἀχαιοὺς λέγουσι πρώτους, εἶτα Ζυγούς, εἶτα Ἡνιόχους, εἶτα Κερκέτας, καὶ Μόσχους καὶ Κόλχους καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων Φθειροφάγους καὶ Σοάνας καὶ ἄλλα μικρὰ ἔθνη τὰ περὶ τὸν Καύκασον. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἢ παραλία, καθάπερ εἶπον, ἐπὶ τῇ ἕω τείνει καὶ βλέπει πρὸς νότον, ἀπὸ δὲ τῶν Βατῶν ἐπιστροφῆν λαμβάνει κατὰ μικρόν. εἰτ' ἀντιπρόσωπος γίνεταί τῃ δύσει καὶ τελευτᾷ πρὸς τὸν Πιτυοῦντα καὶ τὴν Διοσκουριάδα· ταῦτα γὰρ τὰ χωρὶα τῆς Κολχίδος συνάπτει τῇ λεχθεῖσῃ παραλίᾳ. μετὰ δὲ τῆν Διοσκουριάδα ἢ λοιπὴ τῆς Κολχί-

კორკონდამედან აღმოსავლეთისაკენ პირდაპირ მილის საზღვაო გზა. 180 სტადიონზე არის სინდიკე, ნავთსადგური და ქალაქი, ხოლო 400 [სტადიონზე] ეგრეთწოდებული ბატა, სოფელი და ნავთსადგური, რომლის საპირისპიროდ სამხრეთისაკენ ამ ნაპირზე, ჩანს, მდებარეობს სინომე. ისევე, როგორც კარამბისი — კრიუმეტოპეს (მიმართ) როგორც უკვე ითქა.

არტემიდორე ამბობს, რომ ბატადან კერკეტების სანაპირომდე, რომელზედაც არის ნავთსაყუდლები და სოფლები, დაახლოებით 850 სტადიონია, შემდეგ აქველთა [სანაპირო] 500 [სტადიონი], მერე ჰენიოხთა [სანაპირო] — 1.000 [სტადიონი], ხოლო დიდი პიტუენტისა — დიოსკურიამდე 360. ხოლო მითრიდატეს ამბების აღმწერნი, რომელთაც მეტად დაეჯერებათ, ამბობენ, რომ ჯერ არიან აქველები, შემდეგ ზიგები, მერე ჰენიოხები, კვლავ კერკეტები, მოსხები, კოლხები, შემდეგ ამათ ზემოთ ფთეფროფაგები, სვანები და სხვა პატარა ტომები კავკასიონთან.

როგორც უკვი ვთქვი, თავიდანვე ეს სანაპირო მიემართება აღმოსავლეთისაკენ და უყურებს სამხრეთს, ხოლო ბატადან ნელნელა ბრუნდება, შემდეგ შემობრუნდება დასავლეთისაკენ და სრულდება პიტუენტთან და

δὸς ἐστὶ παραλία καὶ ἡ συνεχὴς
 Τραπεζοῦς, καμπὴν ἀξιόλογον ποι-
 ῆσασα, εἶτα εἰς εὐθείαν ταμείσά
 πως πλευρὰν τὴν τὰ δεξιὰ τοῦ
 Πόντου ποιοῦσαν τὰ βλέποντα
 πρὸς ἄρκτον. ἅπασα δ' ἡ τῶν
 Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἄλλων παραλία
 μέχρι Διοσκουριάδος καὶ τῶν ἐπ'
 εὐθείας πρὸς νότον ἐν τῇ μεσογαίᾳ
 τόπων ὑποπέπτωκε τῷ Καυκάσῳ.
 უყურებს ჩრდილოეთს. მთელი სანაპირო, აქეელთა და სხვა [ხალ-
 ხებისა] ვიდრე დიოსკურიამდე და იმ ადგილებამდე. რომლებიც
 მდებარეობენ პირდაპირ სამხრეთისაკენ შუა ქვეყანაში, კავკასიონ-
 ნის ქვემოთ მდებარეობს.

15. Ἔστι δὲ ὄρος τοῦτο ὑπερ-
 κείμενον τοῦ πελάγους ἐκατέρου
 τοῦ τε Ποντικῶν καὶ τοῦ Κασπίου,
 διατεταγμένον τὸν ἰσθμὸν τὸν διείρ-
 γοντα αὐτά. ἀφορίζει δὲ πρὸς
 νότον μὲν τὴν τε Ἀλβανίαν καὶ
 τὴν Ἰβηρίαν, πρὸς ἄρκτον δὲ τὰ
 τῶν Σαρματῶν πεδία· εὐδενδρον
 δ' ἐστὶν ἄλλη παντοδαπῇ, τῇ τε
 ἄλλῃ καὶ τῇ ναυπηγησίμῳ· φησὶ
 δ' Ἐρατοσθένης ὑπὸ τῶν ἐπιχω-
 ρίων καλεῖσθαι Κάσπιον τὸν Καύ-
 κασον, ἴσως ἀπὸ τῶν Κασπίων
 παρονομασθέντα. ἀγκῶνες δὲ τινες
 αὐτὸν προπίπτουσιν ἐπὶ τὴν μεσημ-
 βρίαν, οἱ τὴν τε Ἰβηρίαν περι-
 λαμβάνουσι μέσην καὶ τοῖς Ἀρμε-
 νίων ὄρεσι συνάπτουσι καὶ τοῖς
 Μοσχοῖσι καλουμένοις, ἔτι δὲ τῷ
 Σκυθίσι καὶ τῷ Παρσῶδρῳ· ταῦτα
 δ' ἐστὶ μέρη τοῦ Ταύρου πάντα,
 τοῦ ποιοῦντος τὸ νότιον τῆς Ἀρμε-

დიოსკურიასთან: კოლხიდის ეს
 ადგილები ხომ ესაზღვრებიან
 დასახლებულ სანაპიროს.

დიოსკურიის შემდეგ დანარ-
 ჩენი სანაპირო კოლხიდისა არის
 და მის მომდევნო ტრაპეზუნტ-
 თან ჰქმნის მნიშვნელოვან მოხ-
 რილობას, შემდეგ პირდაპირ
 მიემართება, ჰქმნის მარჯვენა
 გვერდს პონტოსას, რომელიც
 ხოლო ეს მთა მდებარეობს
 ორივე ზღვის ზემოთ, როგორც
 პონტოსი, ასევე კასპიისა, ამაგ-
 რებს იმ ყელს, რომელიც ჰყოფს
 [ზღვებს]. [ეს მთა] საზღვრავს
 სამხრეთისაკენ ალბანიისა და
 იბერიას, ხოლო ჩრდილოეთისა-
 კენ სარმატთა დაბლობებს: იგი
 მდიდარი არის მრავალნაირი
 ტყით, სხვათა შორის, ნავთსაშე-
 ნით. ერატოსთენე ამბობს, რომ
 ადგილობრივ მცხოვრებთა მიერ
 კავკასიონი იწოდება კასპიად,
 შესაძლებელია კასპიათა სახელის
 მიხედვით. ზოგი ტოტი ამ [მთი-
 სა] მოემართება სამხრეთისაკენ,
 გარს ერტყმის შუა იბერიას და
 ერთვის არმენიის მთებს, და
 მოსხებისად წოდებულთ, აგრეთ-
 ვე სკიდისეს და პარიადრეს:
 ყველა ესენი არიან ტავრის ნაწი-
 ლები, რომელიც¹, ჰქმნის არმე-

¹ ე. ი. ტავრი.

νίας πλευρόν, ἀπερρωγότα πως ἐκείθην πρὸς ἄρκτον καὶ προσπίπτοντα μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας τῆς ἐπὶ Θემίσκουραν διατεινούσης ἀπὸ τῆς Κολχίδος.

16. Ἡ δ' οὖν Διοσκουριάς ἐν κόλπῳ τοιοῦτῳ κειμένη καὶ τὸ ἐάθινώτατον σημεῖον ἐπέχουσα τοῦ σύμπαντος πελάγους, μυχός τε τοῦ Εὐξείνου λέγεται καὶ ἔσχατος πλοῦς· τὸ τε παροιμιακῶς λεχθὲν εἰς Φῶσιν ἔνθια ναυσὶν ἔσχατος ὄρομος, οὕτω δεῖ δέξασθαι, οὐχ ἄς τὸν ποταμὸν λέγοντος τοῦ ποιήσαντος τὸ ἰάμβειον, οὐδὲ δὴ ἄς τὴν ἑμῶνυμον αὐτῷ πόλιν κειμένην ἐπὶ τῷ ποταμῷ, ἀλλ' ἄς τὴν Κολχίδα ἀπὸ μέρους, ἐπεὶ ἀπὸ γε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάττων ἐξακοσίῳ σταδίων λείπεται πλοῦς ἐπὶ εὐθείας εἰς τὸν μυχόν. ἢ δ' αὐτὴ Διοσκουριάς ἐστι καὶ ἀρχὴ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ ἐμπόριον τῶν ὑπερκειμένων¹ καὶ σύνεγγυς ἐμῶν κοινόν· συνέρχεσθαι γοῦν εἰς αὐτὴν ἐβδόμηκοντα, οἱ δὲ καὶ τριακόςια ἔθνη φασίν, οἷς οὐδὲν τῶν ἕντων μέλει. πάντα δὲ ἑτερόγλωττα διὰ τὸ σποράδιον καὶ ἀμίκτως οἰκεῖν ὑπὸ ἀνθαδείας καὶ ἀγριότητος·

ნის სამხრეთ ნაწილს, [ეს ნაწილები] როგორღაც აქედან მოწყვეტილი არიან ჩრდილოეთისაკენ და გრძელდებიან კავკასიონამდე და ევქსინის სანაპირომდე, რომელიც ვრცელდება თემისკირამდე, დაწყებული კოლხილიდან.

დიოსკურია ამისთანა უბეში მდებარეობს და უჭირავს უკიდურესი აღმოსავლეთი პუნქტი მთელი ზღვისა, [ამიტომ] ამბობენ მასზე, რომ ისაა ევქსინის უშორესი ადგილი და უკიდურესი საცურაო.

ანღაზაში ნათქვამი „ფაზისში, სადაც ხომალდთათვის უკანასკნელი სრბოლაა“, ისე კი არ უნდა მივიღოთ, რომ იამბის მთხვეელი თითქოს მდინარეს ასახელებს, ან კიდევ ამ მდინარეზე მდებარე მსგავსი სახელის მქონე ქალაქს, არამედ ისე, რომ ესაა კოლხიდის ნაწილი, მაშინ როდესაც მდინარიდან და ქალაქიდან რჩება არა ნაკლები 600 სტადიონისა პირდაპირი ხაზით უკიდურეს წერტილამდე საცურავო. ხოლო თვით დიოსკურია არის საწყისი იმ ყელისა, რომელიც კასპიისა და პონტოს შუაშია და საერთო სავაჭრო ადგილი მის ზემოთ¹ და მახლობლად მცხოვრები ტომებისათვის.

[ერთთა აზრით ქალაქში] თავს

¹ ὑπερκειμαι — „ზემოთ მდებარე“. მაგრამ ამ ფრაზაში ისეთი შეპირისპირებაა, რომ ხომ არ უნდა გავიგოთ „მოშორებით მცხოვრებლად“?

Σαρμάται δ' εἰσὶν οἱ πλείους, πάντες δὲ Καυκάσιοι. ταῦτα μὲν ἢ τὰ περὶ τὴν Διοσκουριᾶδα.

სათვის), ყველა [ტომი] განსხვავებულ ენაზე [ლაპარაკობს], რადგან დაფანტულობის გამო შეურევლად ცხოვრობენ თავისი სიამაყისა და ველურობის მიზეზით. უმეტესობა არიან სარმატები, ხოლო ყველანი კავკასიელები არიან. ესაა, რაც შეეხება დიოსკურიას.

17. Καὶ ἡ λοιπὴ δὲ Κολχίς ἐπὶ τῇ θάλαττῃ ἡ πλείων ἐστὶ· διαρρεῖ δ' αὐτὴν ὁ Φάσις, μέγας ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίας τὰς ἀρχὰς ἔχων, δεχόμενος τὸν τε Γλαῦκον καὶ τὸν Ἴππον ἐκ τῶν πλησίον ὄρων ἐκπίπτοντας· ἀναπλεῖται δὲ μέχρι Σαραπανῶν, ἐρύματος θυμαμένου δέξασθαι καὶ πόλεως συνοικισμόν, ὅθεν πεζεύουσιν ἐπὶ τὸν Κῦρον ἡμέραις τέτταρσι δι' ἄμαξιτοῦ. ἐπίκειται δὲ τῷ Φάσιδι ὁ μῦνος πόλις, ἐμπόριον τῶν Κόλχων, τῇ μὲν προβεβλημένη τὸν ποταμὸν, τῇ δὲ λίμνην, τῇ δὲ τὴν θάλατταν· ἐντεῦθεν δὲ πλοῦς ἐπ' Ἀμισὸν καὶ Σινώπης ὀκτῶ ἡμερῶν ἢ ἐννέα διὰ τὸ τοὺς αἰγιαλοὺς μαλακοὺς εἶναι καὶ τὰς τῶν ποταμῶν ἐκβολὰς. ἀγαθὴ δ' ἐστὶν ἡ χώρα καὶ καρποῖς πλὴν τοῦ μέλιτος (πικρίζει γὰρ τὸ πλέον) καὶ ταῖς πρὸς ναυπηγίαν πάσιν· πολλὴν τε γὰρ ὕλην φέει καὶ ποταμοῖς κατακομίζει, λίγον τε ποιεῖ πολὺν καὶ κάνναβιν καὶ κηρὸν καὶ πίτταν· ἡ δὲ λιουργία καὶ τεθρύληται· καὶ γὰρ εἰς τοὺς ἕξω ἐπεκράζον, καὶ

იყრის 70 ტომი, ხოლო მეორენი ამბობენ, რომ 300-იო, (ესენი არაფრად ზრუნავენ სიმათლისათვის), ყველა [ტომი] განსხვავებულ ენაზე [ლაპარაკობს], რადგან დაფანტულობის გამო შეურევლად ცხოვრობენ თავისი სიამაყისა და ველურობის მიზეზით. უმეტესობა არიან სარმატები, ხოლო ყველანი კავკასიელები არიან. ესაა, რაც შეეხება დიოსკურიას.

ხოლო დანარჩენი კოლხიდა მეტწილად ზღვისთან მდებარეობს: მიმდინარეობს მასზე ფაზისი, დიდი მდინარე, რომელსაც სათავე არმენიიდან აქვს, რომელიც ეღებულობს გლავკოსსა და ჰიპოსს, მახლობელი მთებიდან გამომდინარეთ.

ხოლო დანარჩენი კოლხიდა მეტწილად ზღვისთან მდებარეობს: მიმდინარეობს მასზე ფაზისი, დიდი მდინარე, რომელსაც სათავე არმენიიდან აქვს, რომელიც ეღებულობს გლავკოსსა და ჰიპოსს, მახლობელი მთებიდან გამომდინარეთ.

[ფაზისზე] აღმა ცურვა შეიძლება შორაპანამდე, [ამ] სიმაგრეს შეუძლია დაიტოვოს მთელი ქალაქის მოსახლეობა; [შორაპანიდან] ფეხით, საურმე გზით 4 დღეში მიისვლება მტკვრამდე. ფაზისზე მდებარეობს მისი მოსახლე ქალაქი, კოლხთა სავაქრო აღვილი, გარშემორტყმული მდინარით, ტბითა და ზღვით. აქედან ამისომდე და სინოპემდე არის 8 ან 9 დღის ზღვით სამგზავრო¹, იმის გამო, რომ ნაპირი რბილია და ასევე მდინარეების შესართავებიც.

ქვეყანაში კარგი ნაყოფები იცის, გარდა თაფლისა (ეს მეტწილად მწარეა) [და მოთხოვება] ნავთსაშენი ყოველივე მასალა: რადგან იზრდება აქ მრავალი

¹ ადრეულ გამოცემებში იყო „სამი ან ორი დღის... სამგზავრო“, უკანასკნელ გამოცემაში ეს წაკითხვა დამაჯერებლად შეცვლილია „8 ან 9 დღის სამგზავრო“.

τινες βουλόμενοι συγγένειαν τινὰ
τοῖς Κόλχοις πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους
ἐμφανίζῃν ἀπὸ τούτων πιστοῦνται.
ὑπέρχεται δὲ τῶν λεχθέντων ποτα-
μῶν ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκο-
θέας ἱερὸν, Φρίξου Ἰδρυμα, καὶ μαν-
τεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται,
πλοῦσιόν ποτε ὑπάρξαν, συληθὲν
δὲ ἐπὶ Φαρνάκου κατ' ἡμᾶς, καὶ
μικρὸν ὕστερον ἐπὶ Μιθριδάτου
τοῦ Περγαμηνοῦ. Κακωθεΐσης γὰρ
χώρας, νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν οὐδὲ
τιμᾶσθαι θέλει, φησὶν Εὐριπίδης.
და მისი სამისნო, სადაც ვერძს
არ სწირავენ მსხვერპლად. ოდეს-
ღაც ის¹ მდიდარი იყო, ხოლო ჩვენს დროს იგი ფარნაკეს მიერ
და, ცოტა მოგვიანებით, მითრიდატე პერგამონელის მიერ იქნა
გაძარცვული.

როდესაც ქვეყანა დაუძლურდება, „ღმერთთა კუთვნილიც
სუსტდება და აღარ უნდათ [მისი]. პატივისცემა“ — ამბობს ევრი-
პიდე [„ტროელი ქალები“, 26].

18. Τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν ὄσπην
ἐπιφάνειαν ἔσχεν ἡ χώρα αὐτῆ,
δηλοῦσιν οἱ μῦθοι, τὴν Ἰάσονος
στρατείαν ἀνιττόμενοι προελθόν-
τος μέχρι καὶ Μηθίας, ἔτι δὲ πρό-
τερον τὴν Φρίξου.

Μετὰ δὲ ταῦτα διαδεξάμενοι
βασίλεις εἰς σκηπτουχίας διηρη-
μένην ἔχοντες τὴν χώραν μέσως
ἔπραττον· ἀνέγθεντος δὲ ἐπὶ πολὺ
Μιθριδάτου τοῦ Ἐνπάτορος, εἰς
ἐκεῖνον ἡ χώρα περιέστη· ἐπέμ-
πετο δ' αἰεὶ τις τῶν φίλων ὑπαρ-
χος καὶ διοικητῆς τῆς χώρας·
τούτων δὲ ἦν καὶ Μοαφέρνης, ὁ

ტყე და მდინარეებითაც ჩამო-
იტანება, ამუშავებენ ბლომად
სელს, კანაფს, ცვილსა და ფისს.
ხოლო სელის დამუშავება გან-
თქმულიც კი არის: [ქვეყნის] გა-
რეთაც კი გააქეთ. და ზოგიერ-
თებს უნდათ რალაცა ნათესაო-
ბაც კი გვაჩვენონ კოლხებისა
ევგიპტელებთან ამის მიხედვით.

მოსხენებულ მდინარეებს ზე-
მოთ მოსხების ქვეყანაში მდებარეობს ლევკოთეას სამლოცვე-
ლო, ფრიქსეს მიერ აგებული,
არ სწირავენ მსხვერპლად. ოდეს-
ღაც ის¹ მდიდარი იყო, ხოლო ჩვენს დროს იგი ფარნაკეს მიერ
და, ცოტა მოგვიანებით, მითრიდატე პერგამონელის მიერ იქნა
გაძარცვული.

თუ როგორ იყო სახელგან-
თქმული ძველად ეს ქვეყანა,
ცხადპყოფენ ამას მითები, რომ-
ლებიც მოგვითხრობენ იაზონის
ლაშქრობაზე, რომელიც მოვიდა
მიდიაში, და ამაზე უწინ კი
ფრიქსეს [ლაშქრობაზე].

ამის შემდეგ მემკვიდრე² მე-
ფეებმა სკეპტუხიებად დაპყვეს
ქვეყანა და ჰქონდათ ზომიერი
ძალაუფლება: ხოლო როდესაც
მითრიდატე ევპატორის ძალა-
უფლება მნიშვნელოვნად გაძლი-
ერდა, მის ხელში გადავიდა ქვე-
ყანა: იგზავნებოდა მულამ ვინმე
მის მეგობართაგანი მმართვე-

¹ სამლოცველო-სამისნო. ² მომდევნო ხანის.

της μητρὸς ἡμῶν θείος πρὸς πατ-
ρὸς· ἦν δ' ἔνθεν ἡ πλείστη τῷ
βασίλει πρὸς τὰς ναυτικὰς δυνά-
μεις ὑπουργία. καταλυθέντος δὲ
Μιθριδάτου, συγκατελύθη καὶ ἡ
ὑπ' αὐτῷ πᾶσα καὶ διενεμήθη
πολλοῖς: ὤτατα δὲ Πολέμων ἔσχε
τὴν Κολχίδα, ἀκχείνου τελευτή-
σαντος ἡ γυνὴ Πυθοδωρὶς κρατεῖ,
βασιλεύουσα καὶ Κόλχων καὶ Τρα-
πεζοῦντος καὶ Φαρνακίως καὶ τῶν
ὑπερχειμένων βαρβάρων, περὶ ὧν
ἔροῦμεν ἐν τοῖς ὕστερον.

მეფობდა კოლხებზე, ტრაპეზუნტზე, ფარნაკიაზე და ზემოთ მცხოვ-
რებ ბარბაროსებზე, რომელთა შესახებ შემდეგ ვილაპარაკებთ.

‘H δ' οὖν Μοσχική, ἐν ἣ τὸ
ἱερόν, τριμερὴς ἔστι· τὸ μὲν γὰρ
ἔχουσιν αὐτῆς Κόλχοι, τὸ δὲ Ἴβη-
ρες. τὸ δὲ Ἀρμένιοι. ἔστι δὲ καὶ
παλίχνιον ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ Φριζοῦ
πόλις, ἣ νῦν Ἰδηήσσσα, εὐεραῖς
χωρίον ἐν μεθωρίοις τῆς Κολχι-
δος. Περὶ τὴν Διοσκουριᾶδα ρεῖ
ὁ Χάρης ποταμός.
ღვრებზე. დიოსკურიის მახლობლად მიწინდინარეობს მდინარე ქარესი.

19. Τῶν δὲ συνερχομένων ἐθ-
νῶν εἰς τὴν Διοσκουριᾶδα καὶ οἱ
Φθειροφάγοι εἰσὶν, ἀπὸ τοῦ ἀσχ-
μοῦ καὶ τοῦ πίνου λαβόντες τοῦ-
νομα. πλησίον δὲ καὶ οἱ Σοάνες,
οὐδὲν βελτίους τούτων τῷ πίνῳ,
δυναμί δὲ βελτίους, σχεδὸν δὲ τι

ლადა და გამგებლად ქვეყნისა.
ამათგანი იყო მოათერნეც, ჩემი
დედის ბიძა მამის მხრიდან: აქე-
დან იყო, რომ მეფეს მოსდიოდა
მეტე წილი ძალებისა სანაოსნო
სამსახურისათვის.

როდესაც მითრიდატე დაეცა,
მთელი მისი საგანგებლო განად-
გურდა და დანაწილდა მრავალ-
თა შორის. უკანასკნელად პოლემონს
ჰქონდა კოლხიდა, ხოლო
როდესაც ის მოკვდა, მისი მე-
უღლე პითოდორისი ფლობდა,
მთელი მისი საგანგებლო განად-
გურდა და დანაწილდა მრავალ-
თა შორის. უკანასკნელად პოლემონს
ჰქონდა კოლხიდა, ხოლო
როდესაც ის მოკვდა, მისი მე-
უღლე პითოდორისი ფლობდა,
მთელი მისი საგანგებლო განად-
გურდა და დანაწილდა მრავალ-
თა შორის. უკანასკნელად პოლემონს
ჰქონდა კოლხიდა, ხოლო
როდესაც ის მოკვდა, მისი მე-
უღლე პითოდორისი ფლობდა,

მოსხების ქვეყანა, რომელშიც
არის სამლოცველო, სამ ნაწილს
შეიცავს: ერთი მისი ნაწილი
აქეთ კოლხებს, მეორე იბერებს
და მესამე არაენიელებს.

იბერიაში არის ერთი პატარა
ქალაქი ფრიქსოპოლისი, ესლან-
დელი იდევსა, კარგად გამაგრე-
ბული ადგილი კოლხიდის საზ-
ღვრებზე. დიოსკურიის მახლობლად მიწინდინარეობს მდინარე ქარესი.

ტომებს შორის, რომლებიც
თავს იყრიან დიოსკურიაში,
არიან ფთეფროფაგებიც, რომელ-
თაც მიიღეს სახელი ქუჭყისა და
სიბინძურის გამო¹. მახლობლად
არიან სვანები, რომლებიც არ
არიან ამათზე უკეთესი სიბინ-

¹ ფთეფროფაგოი — რამდენჯერმე გვხვდება ამ ტექსტში. სტრაბონს, ამ განმარ-
ტების თანახმად, ჩანს, ის ესმის, როგორც „ტილისმჭამელები“. ფთეფ — ბერძნუ-
ლად თიშავს — ტილს, გირჩს, და სხვა.

თუ ფთეფროფაგოი-ს საკუთრივ ბერძნული ეტიმოლოგია უნდა მივიღოთ, ის
ისევ „გირჩისმჭამელი“, როგორც „ტილისმჭამელი“. ამ გამოთქმაში შესაძლოა
რაიმე ადგილობრივი სახელი იმალებოდეს.

καὶ κράτιστοι κατὰ ἀλκὴν καὶ
 δύναμιν· δυναστεύουσι γοῦν τῶν
 κύνων, τὰ ἄκρα τοῦ Κασκάσου
 κατέχοντες τὰ ὑπὲρ τῆς Διοσκου-
 ριάδος· βασιλέα δ' ἔχουσι καὶ συ-
 νἑδρῖον ἀνδρῶν τριακοσίων, συνά-
 γουσι δ' ὡς φασὶ στρατιὰν καὶ
 εἴκοσι μυριάδων· ἅπαν γάρ ἐστι
 τὸ πληθὺς μάχιμον, οὐ συντεταγ-
 μένον. παρὰ τούτοις δὲ λέγεται
 καὶ χρυσὸν καταφέρειν τοὺς χει-
 μάρρους, ὑποδέχεσθαι δ' αὐτὸν
 τοὺς βαρβάρους φάτναις κατα-
 τετηρημέναις καὶ μακλαταῖς δο-
 ραῖς· ἅφ' οὐ δὴ μεμυθῆσθαι καὶ
 τὸ χρυσομάλλον ὄρεος· εἰ μὴ καὶ
 Ἰβήρας δμαγύμας. τοῖς ἐσπερίοις
 καλοῦσιν ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν χρυ-
 σείων· χρῶνται δ' οἱ Σοάνες φαρ-
 μάχοις πρὸς τὰς ἀκίδας θυμασ-
 τοῖς & καὶ τοὺς μὴ φαρμακτοῖς
 τετραμένους βέλεσι λυπεῖ κατὰ
 τὴν ὁσμὴν· τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἔθνη
 τὰ πλησίον τὰ περὶ τὸν Κασκά-
 σον λυπερὰ καὶ μικρόχωρα, τὸ δὲ
 τῶν Ἀλβανῶν ἔθνος καὶ τὸ τῶν
 Ἰβήρων, ἃ δ' πληροῖ μάλιστ' αὐτὰ
 λεχθέντα ἰσχυρόν, Κασκάσια καὶ
 αὐτὰ λέγουτ' ἄν, εὐδαίμονα δὲ
 γῶραν ἔχει καὶ σφόδρα καλῶς
 οἰκείσθαι δύναμένην.

¹ აქ ტექსტი დაზიანებულია.

² ეს ადგილი შეიძლება გავიგოთ ორნაირად: ა) ესპანეთის იბერებს ორივე მხარეს აქვთ ოქროს საბადოები, ბ) ოქროს საბადოები აქვთ როგორც ესპანეთის იბერებს, ისე საქართველოს იბერებს.

ძურის მხრივ, მაგრამ ძალით
 აღემატებიან, [სევანები] თითქმის
 საუკეთესონი არიან სიმამაციისა
 და ძალის მხრივ: ფლობენ ისინი
 ირგვლივ [ყველაფერს] და უპ-
 ყრიათ კავკასიონის მწვერვა-
 ლები, რომლებიც დიოსკურიის
 ზემოთ არის: ჰყავთ მათ ბასი-
 ლეესი და საბჭო 300 მამაკაცისა-
 გან შემდგარი და, როგორც ამბო-
 ბენ, ჰკრებენ ლაშქარს 200.000
 [კაცის რაოდენობით]: მართლაც,
 მთელი ხალხი მეომარია, მაგრამ
 არა ორგანიზებული. ამასთავავე
 ამბობენ, რომ ზამთრის ნიაღ-
 ვრებს ოქრო ჩამოაქვს, ხოლო
 ბარბაროსები აგროვებენ [ოქ-
 როს] დახვერტილი ვარცლებით
 და ბანჯგელიანი ტყავებით: აქე-
 დან მომდინარეობს მითი ოქროს-
 საწმისიან ვერძზე...¹. თუ არ
 დებენ იბერებს მსგავს სახელს
 დასავლელებისას, რომელთაც
 აქვთ ოქროს საბადოები ორივე
 მხარეს². სევანები [ისრის] წვერე-
 ბისათვის წამალს ხმარობენ და
 სარცრად იტანჯებიან მისი სუ-
 ნისა გამო მოუწამლავი ისრებით
 დაქრილებიც კი.

სხვა ტომები, რომლებიც კავ-
 კასიონის მახლობლად არიან,
 ლარიბები და მცირე მიწის მქონენი არიან; ხოლო აღბანთა და
 იბერთა ტომებს, რომელთაც უკავიათ უპირატესად მოხსენებული

ყელი, და რომელთაც კავკასიური ეწოდებათ, აქვთ მდიდარი ქვეყანა და განსაკუთრებით ვარგისი კარგად დასასახლებლად.

თავი მესამე

1. Καὶ ὁὗ κ' ἦ γε Ἰβηρία κατοικεῖται καλῶς τὸ πλεόν πόλεσι τε καὶ ἐποικίσις, ὥστε καὶ κεραμωτάς εἶναι στέγας καὶ ἀρχιτεκτονικὴν τὴν τῶν οἰκίσεων κατασκευὴν καὶ ἀγοράς καὶ τἄλλα κοινά.

2. Τῆς δὲ χώρας τὰ μὲν κύκλω τοῖς Καυκασίοις ὕρει περιέχεται· προπεπτῶσσι γάρ, ὡς εἶπον, ἀγκῶνες ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν εὐκαρποὶ, περιλαμβάνοντες τὴν σύμπασαν Ἰβηρίαν καὶ συνάπτοντες πρὸς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κολχίδα· ἐν μέσῳ δ' ἐστὶ πεδῖον ποταμοῖς διάρρυστον, μεγίστῳ δὲ τῷ Κύρῳ, ὃς τὴν ἀρχὴν ἔχων ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, εἰσβαλὼν εὐθὺς εἰς τὸ πεδῖον τὸ λεχθὲν, παραλαβὼν καὶ τὸν Ἄραγον ἐκ τοῦ Καυκάσου ῥέοντα, καὶ ἄλλα ὕδατα, διὰ στενῆς ποταμίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐκπίπτει· μετὰξὺ δὲ ταύτης τε καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐνεχθεῖς πολὺς διὰ πεδίων εὐβοτουμένων σφόδρα, δεξάμενος καὶ πλείους ποταμούς, ὧν ἐστὶν ὁ τε Ἀλαζόνιος καὶ ὁ Σανδοβάνης καὶ ὁ Ροιτάκης καὶ Χάνης, πλωτοὶ πάντες, εἰς τὴν Κασπίαν ἐμβάλλει θάλατταν. ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Κόρος.

არიათ, და უერთდება კასპიის ზღვას. უწინ [ამ მდინარეს] ეწოდებოდა კოროსი.

მართლაც, იბერია მეტწილად კარგად არის დასახლებული ქალაქებითაცა და დაბებითაც, ისე რომ იქ არის კრამიტიანი სახურავები, სახლები არქიტექტურულად მოწყობილი, ბაზრები და სხვა საზოგადო [დაწვესებულეებანი].

ქვეყნის ნაწილი კავკასიონის მთებით არის გარშემორტყმული: რადგან, როგორც უკვე ვთქვით, [ამ მთების] მეტისმეტად ნაყოფიერი ტოტები მიემართებიან სამხრეთისაკენ, მოიცავენ მთლიანად იბერიას და აღწევენ არმენიასა და კოლხიდას. შუაში არის დაბლობი, მდინარეებით მორწყული, უდიდესი [ამ მდინარეთა შორის] არის მტკვარი, რომელსაც სათავე აქვს არმენიაში, პირდაპირ შემოდის დასახელებულ დაბლობში, ლებულობს არაგოსს, რომელიც კავკასიონის [მთიდან] მომდინარეობს, სხვა წყლებსაც და ვიწრო ქალებით ჩადის ალბანიაში. ამ [ქვეყანასა] და არმენიას შორის [მტკვარი] დიდი ძალით მიმდინარეობს სამოვრებით მდიდარ ველეზზე, ლებულობს სხვა მრავალ მდინარეს, რომელთა შორის არის ალაზონიოსი, სანდობანი, როგორცა და ხანი, ყველა ესენი სანაოსნონი

3. Τὸ μὲν οὖν πεδῖον τῶν Ἰβήρων οἱ γεωργικώτεροι καὶ πρὸς εἰρήνην νενευκότες οἰκοῦσιν, ἀρμενιστί τε καὶ μηδιστί· ἐσχευασμένοι, τὴν δ' ὀρεινήν οἱ πλείους καὶ μάχιοι κατέχουσι, Σκυθῶν δίκην ζῶντες καὶ Σαρματῶν, ὧν περ καὶ ἄποροι καὶ συγγενεῖς εἰσιν· ἄπτονται δ' ἄλλως καὶ γεωργίας, πολλὰς τε μυριάδας συναΐουσιν καὶ ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐξ ἑκείνων, ἐπειδὴν τὴν συμπέτη θορυβῶδες.

4. Τέτταρες δ' εἰσὶν εἰς τὴν χώραν εἰσβολαί· μία μὲν διὰ Σαραπανῶν, φρουρίου Κολχικοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸ στενῶν, δι' ἃν ὁ Φᾶσις γεφύρας ἕκατον καὶ εἰκοσι περατὲς γινόμενος διὰ τὴν σκολιότητα καταρρεῖ τραχὺς καὶ βίαιος εἰς τὴν Κολχίδα, πολλοὺς χεῖμαρροις κατὰ τὰς ἐπομβρίας ἐκχαρᾶδρουμένων τῶν τόπων· γεννᾶται δ' ἐκ τῶν ὑπερχειμένων ὀρῶν πάλαις συμπληρούμενος πηγαῖς, ἐν δὲ τοῖς πεδίοις καὶ ἄλλους προσλαμβάνει ποταμούς, ὧν ἑστὶν ἕτερος Γλαύκος καὶ ὁ Ἴππος· πληρωθεὶς δὲ καὶ γενόμενος πλωτὸς ἐξίησιν εἰς τὸν Πόντον καὶ ἔχει πόλιν ὀμόνυμον ἐπ' αὐτῷ καὶ λίμνην πλησίον·

დაბლობზე ცხოვრობენ იბერთაგან უფრო მეტად მიწათმოქმედნი, ესენი მშვიდობიანად არიან განწყობილი, არმენიელთა და მიდიელთა მსგავსად ეწყობიან¹. უფრო დიდ ნაწილს, რომელიც მებრძოლი ბუნების არის, უჭირავს მთიანი მხარე და ცხოვრობს სკვითებისა და სარმატების ყაიდაზე, რომელთა მეზობლებიცა და ნათესავეებიც არიან: თუმცა ეწვეიან მიწათმოქმედებებს.

ქვეყანაში არის ოთხი შესასვლელი: ერთი არის კოლხური ციხე-სიმაგრე შორაპანზე და მასთან არსებულ ვიწროებზე, რომლებზედაც ფაზისი მიმდინარეობს, სწრაფი და ხმაურა მიემართება კოლხიდაში, (რომელზედაც [ე.ი. ფაზისზე] 120 ხიდი გადის) ველზე მისი მიხვეულ-მოხვეულობის გამო). წყალდიდობის დროს ეს ადგილები სულ დაბრუნდება მრავალი ნაკადულებით. წარმოიქმნება [ფაზისი] ზემოთ მდებარე მთებში მრავალი წყაროსგან, ხოლო დაბლობში ღებულობს სხვა მდინარეებს, რომელთა შორის არის გლაეკოსი და ჰიპოსი: გავსილი და სანათონოდ გამოსადეგი ჩადის პონტოში; [ფაზისზე] არის ქალაქი მსგავსი სახელისა და მახლობლად — ტბა.

¹ σκευαίζω — ვეწყობი, ვიცვამ, ვიჭურვები.

² ე. ი. სკვითებისა და სარმატებისა.

Ἡ μὲν οὖν ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἐμβολή τοιαύτη, πέτραις καὶ ἑρύμασι καὶ ποταμοῖς χαραδρώθεσι διακεκλεισμένη.

5. Ἐκ δὲ τῶν πρὸς ἄρκτον νομάδων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνάβασις χαλεπή, καὶ μετὰ ταύτην ποταμία στενή ἐπὶ τοῦ Ἀράγου ποταμοῦ τετάρων ἡμερῶν ὄδον ἔχουσα ἐφ' ἕνα, φρουρεῖ δὲ τὸ πέρας τῆς ὁδοῦ τείχος δύσμαχον· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀλβανίας διὰ πέτρας πρῶτον λατομητῆ εἰσοδος, εἶτα διὰ τέλματος, ὃ ποιεῖ ὁ ποταμὸς Ἀλαζόνιος ἐκ τοῦ Καυκάσου καταπίπτων. ἀπὸ δὲ τῆς Ἀρμενίας τὰ ἐπὶ τῷ Κύρῳ στενὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῷ Ἀράῳ· πρὶν γὰρ εἰς ἀλλήλους συμπεσεῖν, ἔχουσιν ἐπικειμένας πόλεις ἑρυμνάς ἐπὶ πέτραις, διεχούσας ἀλλήλων ὄσον ἐκκαίδεκα σταδίους ἐπὶ μὲν τῷ Κύρῳ τὴν Ἀρμολιχίην, ἐπὶ δὲ θάτερῳ Σευσάμορα. ταύταις δὲ ἐχρήσατο ταῖς εἰσβολαῖς πρότερον Πομπήσιος ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὀρηθρεῖς, καὶ μετὰ ταῦτα Κανίδιος. ἐπιθῆναι 16 სტადიონით; მტკვარზე მდებარეობს პირველად ისარგებლა პომპეუსმა, რომელიც არმენიიდან მოდიოდა, ხოლო ამის შემდეგ კანდიუსმა.

6. Τέτταρα δὲ καὶ γένη τῶν ἀνθρώπων οἰκεῖ τὴν χώραν· ἕν μὲν καὶ πρῶτον, ἐξ οὗ τοὺς βασιλέας καθιστᾶσι κατ' ἀρχιστεῖαν

ასეთია კოლხიდიდან იბერი-
აში შესავალი, დახშული კლდე-
ბით, სიმაგრეებითა და ხეობე-
ბიანი მდინარეებით.

ჩრდილოეთით მცხოვრები მომ-
თაბარეებიდან დაახლოებით სამი
დღის ძნელი ამოსასვლელია, ხო-
ლო ამის შემდეგ არის საცალ-
ფეხო გზა მდინარე არაგოსის
ვიწრო ხეობაში, დაახლოებით
ოთხი დღის [სავალი], ხოლო
გზის ბოლო ძნელად ასაღები
კედლით არის გამაგრებული.

ალბანიიდან შემოსასვლელი
ჯერ კლდეებში არის გამოჭრი-
ლი, ხოლო შემდეგ გადადის ის
ქაობზე, რომელსაც ჰქმნის მდი-
ნარე ალაზონიოსი, გამომდინარე
კავკასიონის [ქედლიდან].

ხოლო არმენიიდან [შემოსას-
ვლელი] არის მტკვრის ვიწრო-
ებზე და არაგოსისაზე. ვიდრე
ერთმანეთს შეერთვის [ეს მდი-
ნარეები], იმ ადგილას მდებარე-
ობს გამაგრებული ქალაქები
კლდეებზე, რომლებიც დაცილე-
ბული არიან ერთმანეთს დაახლო-

მდებარეობს ჰარმობიკე, ხოლო
მდებარეობს პირველად ისარ-
გებლა პომპეუსმა, რომელიც
არმენიიდან მოდიოდა, ხოლო ამის
შემდეგ კანდიუსმა.

ასევე აღამიანთა ოთხი გვარი
მოსახლეობს ამ ქვეყანაში: ერთი
[გვარია] და პირველი, რომლი-
საგანაც მეფეებს სხამენ მახლობ-

¹ ე. ი. არაგოსზე.

τε και ήλικίαν τόν πρεσβύτατον, ἔ δὲ δεύτερος δικαιοδοτεῖ και στρατηλατεῖ. δεύτερον δὲ τὸ τῶν [ερέων οἱ ἐπιμελοῦνται και τῶν πρὸς τοὺς ἐμίρους δικαίων· τρίτον δὲ τὸ τῶν στρατευομένων και γεωργούτων· τέταρτον δὲ τὸ τῶν λαῶν, οἱ βασιλικοὶ δοῦλοὶ εἰσι και πάντα διακονοῦνται τὰ πρὸς τὸν βίον· κοιναι δ' εἰσιν αὐτοῖς αἱ κτήσεις κατὰ συγγένειαν, ἄρχαι δὲ και ταμιεῦαι ἐκάστην ὁ πρεσβύτατος· τοιοῦτοι μὲν οἱ Ἰβηρες και ἡ χώρα αὐτῶν.

ხედვით. მართავს და განაგებს არიან იბერები და მათი ქვეყანა.

თავი მეოთხე

1. Ἄλβανοι· δὲ ποιμενικώτεροι και τὸν νομαδικὸν γένους ἐγγυτέρω, πλὴν ἀλλ' οὐκ ἄγριοι· τὰυτῆ δε και πολεμικοὶ μετρίως· οἰκοῦσι· δὲ μεταξὺ τῶν Ἰβήρων και τῆς Κασπίας θαλάττης, πρὸς ἕω μὲν ἀπτόμενοι τῆς θαλάττης, πρὸς δὴσιν δὲ ὄμοροῦντες τοῖς Ἰβηρσι· τῶν δὲ λοιπῶν πλευρῶν τὸ μὲν βῆρειον φρουρεῖται τοῖς Καυκασίοις ὄρεισι (ταῦτα γὰρ ὑπέρχειται· τῶν πεδίων, καλεῖται δὲ τὰ πρὸς τῆ θαλάττη μάλιστα Κεραύνια), τὸ δὲ νότιον ποιεῖ ἡ Ἄρμενία παρήκουσα, πολλῆ μὲν πεδιάς, πολλῆ δὲ και ὄρεινῆ, καθάπερ ἡ Καμπυσηνή, καθ' ἣν ἄμα και τοῖς Ἰβηρσι και τοῖς Ἄλβανοῖς οἱ Ἄρμένιοι συνάπτουσιν.

ლობისა და ასაკის მიხედვით უხუცესს, ხოლო მეორე [ამ გვარრიდან] მოსამართლეობს და მხედართმთავრობს. მეორე [გვარი] არის ქურუმთა, რომლებიც ზრუნავენ აგრეთვე მეზობლებთან სამართალზე. მესამე [გვარი] არის მხედართა და მიწისმოქმედთა. მეოთხე [გვარი] არის ხალხისა, რომლებიც სამეფო მონები არიან და აკეთებენ ყველაფერს, რაც ცხოვრებისათვის არის საჭირო. საზოგადო აქვთ მათ ქონება ნათესაობისდა მითითებულს¹ უხუცესი, ასეთები

ალბანები უფრო მწყემსები არიან და ახლოს დგანან მომთაბარულ [ცხოვრებასთან], მაგრამ არ არიან ველურები: ამის გამო ისინი ზომიერად მეომარი ბუნების არიან. ცხოვრობენ იბერებსა და კასპიის ზღვას შორის; აღმოსავლეთით ისაზღვრებიან ზღვით, ხოლო დასავლეთით ემეზობლებიან იბერებს.

რაც შეეხება დარჩენილ მხარეებს, ჩრდილოეთისა გამაგრებულია კავკასიონის მთებით (ეს მთები მდებარეობენ დაბლობებს ზემოთ, ხოლო ის ნაწილი, რომელიც ზღვისკენ არის, იწოდება კერაენიად), სამხრეთისაკენ არის მეზობლად მდებარე არმენია, რომელიც ნაწილობრივ დაბლო-

¹ ნათესაობას — *სυγγένειαν*.

ται κατ' ἀξίαν, πάντα μὲν ἐκφε-
 ρούση καρπὸν, καὶ τὸν ἡμερώτα-
 τον, πᾶν δὲ φυτόν· καὶ γὰρ τὰ
 ἀειθαλῆ φέρει· τυγχάνει δ' ἐπι-
 μελείας οὐδὲ μικρᾶς, ἀλλὰ τὰγα-
 θὰ ἀσπαρτα καὶ ἀνήροτα ἕπαντα
 φύονται, καθάπερ οἱ στρατεύσαν-
 τές φασι, Κυκλάπειόν τινα διη-
 γούμενοι βίον· πολλαχοῦ γοῦν σπα-
 ρείσαν ἀπαξ δις ἐκφέρειν καρπὸν
 ἢ καὶ τρίς, τὸν δὲ πρῶτον καὶ
 πεντηκοντάχουν, ἀνάεστον καὶ
 ταῦτα, οὐδὲ σιδήρῳ τμηθεῖσαν,
 ἀλλ' αὐτοξύλῳ ἀρότρῳ· ποτίζεται
 δὲ πᾶν τὸ πεδίον τοῦ Βαβυλωνίου
 καὶ τοῦ Αἴγυπτίου μάλλον τοῖς
 ποταμοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὕδασιν,
 ὥστ' αἰ ποῶδη φυλάττειν τὴν
 ὄψιν. διὰ δὲ τοῦτο καὶ εὐβοτόν
 ἔστι· πρόσεστι δὲ καὶ τὸ εὐάερον
 ἐκείνῳ μᾶλλον· ἀσκαφοὶ δ' αἱ ἄμ-
 πελοὶ μένουσαι διὰ τέλους, τεμνό-
 μεναι δὲ διὰ πενταετηρίδος· νέαι
 μὲν διετεῖς ἐκφέρουσιν ἥδη καρ-
 πὸν, τέλειαι δ' ἀποδιδοῦσι τοσοῦ-
 τον, ὥστ' ἀφίσιν ἐν τοῖς κλήμασι
 πολὺ μέρος· εὐερνή δ' ἔστι καὶ
 βροσκήματα παρ' αὐτοῖς τὰ τε ἡμερα
 καὶ τὰ ἄγρια.

4. Καὶ οἱ ἀνθρώποι κάλλει
 καὶ μεγέθει διαφέροντες; ἀπλοῖ
 δὲ καὶ οὐ καπηλικοὶ· οὐδὲ γὰρ
 νομίσματι τὰ πολλὰ χρῶνται, οὐδὲ
 ἀριθμὸν ἴσασιν· μείζω τῶν ἑκατόν,
 ἀλλὰ φορτίοις τὰς ἀμοιβὰς ποι-

μιῶσιν ὀყენებენ, რომელსაც მო-
 აქვს ნაყოფი, თვით უნახესიც-
 კი, აგრეთვე ყოველგვარი მცენა-
 რეული—თვით მუდამ მწვანეც კი
 მოდის; ამისათვის მცირე ზრუნ-
 ვაც კი არ არის საჭირო, „არა-
 მედ ყველაფერი იზრდება დაუ-
 თესავად და მოუხნავად“ (ოღ. IX,
 109), როგორც ამბობენ მოლაშ-
 ქრენი; რალაცა კიკლოპურ ცხოვ-
 რებას ეწვევიან. ხშირად ერთხელ
 რომ დასთესენ, ორჯელ ან სამ-
 ჯერ იღებენ ნაყოფს, ხოლო პირ-
 ველად [ნაყოფი მოდის] ერთი
 ორმოცდაათად, რკინის გუთანს
 კი არ ხმარობენ, არამედ ხისას.
 მთელი დაბლობი უფრო მეტად
 ირწყვის მდინარეებითა და სხვა-
 წყლებით, ვიდრე ბაბილონიისა
 და ეგვიპტისა, ისე რომ მუდამ
 ბალახს ხედავს თვალი; ამის
 გამო ის კარგ-საძოვრებიანი
 არის: ამასვე ერთვის სხვაზე
 უფრო კარგი ჰაერი. ვაზები გაუ-
 თობნავე რჩებიან ბოლომდის,
 სხლავენ კი ყოველ ხუთ წელი-
 წადში, ხოლო ახალ [ვაზებს]
 ნაყოფი მოაქვთ მეორე წელსვე,
 [ზრდა-]დასრულებულები კი იმო-

ადამიანები სილამაზითა და
 აზოვანებით გამოირჩევიან, ისინი
 უბრალოები არიან და არა ვაჭ-
 რული [ბუნების]; არც მონე-
 ტებს ხმარობენ მეტწილად, არც
 რიცხვები იციან ასზე მეტი, არა-

οὐνται· καὶ πρὸς τὰλλα δὲ τὰ τοῦ
βίου ῥαθύνμας ἔχουσιν. ἀπειροὶ δ'
εἰσὶ καὶ μέτρων τῶν ἐπ' ἀκριβῆς
καὶ σταθμῶν, καὶ πολέμου δὲ καὶ
πολιτείας καὶ γεωργίας ἀπρονοή-
τως ἔχουσιν· ὁμῶς δὲ καὶ πεζοί
καὶ ἄφ' ἑπταν ἀγωνίζονται, ψιλοί
τε καὶ κατὰφρακτοὶ, καθάπερ
Ἀρμένιοι.

ცხენებზე [შემსხდრებში], მსუბუქად შეიარაღებულებიცა და აბჯრით
[შეჭურვილებიც], როგორც არმენიელები.

5. Στέλλουσι δὲ μεζῶ τῆς Ἰβή-
ρων στρατιάν. ὀπλιζοῦσι γὰρ καὶ
ἕξ μυριάδας πεζῶν, ἑπτάς δὲ δι-
μυρίουσ καὶ δισχιλίους, ὄσους πρὸς
Πιομπήιον διεκινδύνευσαν. καὶ τού-
τοις δὲ συμπολεμοῦσιν οἱ νομᾶδες
πρὸς τοὺς ἕξωθεν, ὡσπερ τοῖς
Ἰβηροῖ, κατὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας·
ἄλλως δ' ἐπιχειροῦσι τοῖς ἀνθρώ-
ποις πολλάκις, ὥστε καὶ γεωργεῖν
κωλύουσιν. ἀκοντισταὶ δὲ εἰσὶ καὶ
τοξόται, θώρακας ἔχοντες καὶ
θυρεοὺς, περίκρανα δὲ μήρεια
παραπλησίως τοῖς Ἰβηροῖν.

და ფარები, მუხარაღები ცხოველთა [ტყავისა] იბერების მსგავსად.
Ἔσσι δὲ τῆς Ἀλβανῶν χώρας
καὶ ἡ Κασπιανή, τοῦ Κασπίου
ἕθνους ἐπώνυμος ὡσπερ καὶ ἡ
θᾶλαττα, ἀφανοὺς ὄντος νυνί. ἡ
δ' ἐκ τῆς Ἰβηρίας εἰς τὴν Ἀλβα-
νίαν εἰσβολὴ διὰ τῆς Καμβυσγηγῆς
ἀνύδρου τε καὶ τραχείας ἐπὶ τὸν
Ἄλαζόνιον ποταμόν. Θηρευτικοὶ
δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ κύνες αὐτῶν
εἰς ὑπερβολήν, οὐ τέχνη μᾶλλον
ἢ σπουδῆ τῆ περι τοῦτο.

ბელოვნიებით, არამედ უფრო საამისო მოწადინებით.

მედ ეწვეიან საქონლის გაცვლა-
გამოცვლას და საერთოდ ცხოვ-
რების [საქიროების] მიმართ
გულგრილად არიან. არ იციან
ზომისა და წონის სიზუსტე, ომის,
სახელმწიფო წყობილებისა და
მიწათმოქმედების [საქმეებში]
გულგრილობენ. ხოლო იბრძვიან
ისინი როგორც ქვეითად, ასევე

ამათ გამოჰყავთ იბერებზე მე-
ტი ლაშქარი. რადგან ესენი
აიარალებენ 60.000 ქვეითსა და
22.200 ცხენოსანს. [აი ასეთი ჯა-
რით] გამოვიდნენ პომპეუსის წი-
ნაალმდეგ. ომის დროს ამათ შეე-
ლიან მომთაბარეები გარეშეების
წინააღმდეგ, ისევე როგორც იბე-
რებს, იმავე მიზეზების გამო.
თუმცა, ხშირად თავს ესხმიან ამ
ხალხს [მომთაბარეები], ისე რომ
უშლიან მიწათმოქმედებაში. [ალ-
ბანები] არიან შუბოსნები და
მშვილდოსნები, აქვთ აბჯრები
და ფარები, მუხარაღები ცხოველთა [ტყავისა] იბერების მსგავსად.

ალბანთა ქვეყანაში შედის კას-
პიანე, კასპიის ტომის [მიხედვით]
სახელდებული, ისევე როგორც
ზღვაც; ეხლა [ეს ტომი] გაქრა.
შესასვლელი იბერიიდან ალბა-
ნიაში არის უწყლო და ოღრო-
ჩოღრო კამბიზენეზე, რომელიც
მდ. ალაზონისთან არის. რო-
გორც თვითონ [ალბანები], ასევე
მათი ძაღლები საუკეთესო მონა-
ღირეები არიან, არა იმდენად

დირეები არიან, არა იმდენად

6. Διαφέρουσι δὲ καὶ οἱ βασι-
 λεις· συνὶ μὲν οὖν εἰς ἀπάντων
 ἄρχει. πρότερον δὲ καὶ καθ' ἑκάσ-
 την γλῶτταν ἰδίᾳ ἐβασίλευοντο
 ἕκαστοι. γλῶτται δ' εἰσὶν ἕξ καὶ
 εἴκοσιν αὐτοῖς διὰ τὸ μὴ εὐεπί-
 μικτον πρὸς ἀλλήλους.

Φέρει δ' ἡ γῆ καὶ τῶν ἐρπε-
 τῶν ἕνια τῶν θανασῶμων καὶ σκορ-
 πίους καὶ φαλάγγια· τῶν δὲ
 φαλαγγίων τὰ μὲν ποιεῖ γελώντας
 ἀποθνήσκειν, τὰ δὲ κλαίοντας
 πόθῳ τῶν οἰκείων.

7. Θεοὺς δὲ τιμῶσιν Ἥλιον καὶ
 Δία καὶ Σελήνην, διαφερόντως δὲ
 τὴν Σελήνην. ἔστι δ' αὐτῆς τὸ
 ἱερὸν τῆς Ἰβηρίας πηλσίον· ἱερᾶ-
 ται δ' ἀνὴρ ἐντιμότατος μετὰ γε
 τὸν βασιλέα, προεστὼς τῆς ἱερᾶς
 χώρας, πολλῆς καὶ εὐάνδρου, καὶ
 αὐτῆς καὶ τῶν ἱεροδούλων, ὧν
 ἐνθουσιῶσι πολλοὶ καὶ προφητεῦ-
 ουσιν· ὃς δ' ἂν αὐτῶν ἐπὶ πλεόν
 κατὰσχετος γενόμενος πλανᾶται
 κατὰ τὰς ὕλας μόνος, τοῦτον συλ-
 λαβῶν ἢ ἱερεὺς ἄλυσσει ὀήσας ἱερᾶ
 τρέφει πολυτελῶς τὸν ἐνιαυτὸν
 ἐκεῖνον, ἔπειτα προαχθεὶς εἰς τὴν
 θυσίαν τῆς θεοῦ, σὺν ἄλλοις
 ἱερεῖοις θύεται μυριθθίς· τῆς δὲ
 θυσίας ὁ τρόπος οὗτος. ἔχων τις
 ἱερὰν λόγχην, ἥπερ ἔστι νόμος
 ἀνθρώποθυτεῖν, παρελθὼν ἐκ τοῦ
 πλήθους, παίει διὰ τῆς πλευρᾶς
 εἰς τὴν καρδίαν, οὐκ ἀπειρος
 τοιούτου· πεσόντος δὲ σημειοῦν-
 ται μαντεῖά τινα ἐκ τοῦ πτώμα-
 τος καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαί-

[მათი] ბასილევსები გამოირ-
 ჩევიაან: ეხლა ერთი განაგებს ყვე-
 ლას, ხოლო უწინ ცალკეულები
 მეფობდნენ ცალკეული საკუთარი
 ენის მიხედვით. მათ აქეთ 26-
 ენა, იმიტომ რომ ერთმანეთს
 არ ერევიან.

არის მიწაზე ზოგიერთი მომა-
 კვდინებელი ქვეწარმავალი, მო-
 რიელები და ობობები. ობობათა
 [კბენის შედეგად] ზოგი სიცო-
 ლით კვდება, ხოლო ზოგი ტირი-
 ლით — ნათესავეებზე მწუხარებით.

ღმერთებად აღიარებენ მზეს,
 ზევსსა და მთვარეს, გამორჩე-
 ვით — მთვარეს, მისი სალოცავი
 არის იბერიის მახლობლად. ქუ-
 რუმობს კაცი უწარჩინებულესი
 მეფის შემდეგ, ის განაგებს ტაძ-
 რის მიწას, რომელიც დიდია
 და კარგად დასახლებული, და
 [ეს პირი განაგებს] მიწასაც და
 ტაძრის მონებსაც, რომელთაგან
 მრავალნი, შთაგონებულნი, წინა-
 სწარმეტყველებენ ხოლმე. მას,
 რომელიც უფრო მეტად იქნება
 შთაგონებული და მარტო დაე-
 ხეტება ტყეებში, დაიქერს ქუ-
 რუმი, შეკრავს წმინდა ჯაკვით
 და ერთი წლის განმავლობაში
 საგანგებოდ ჰკვებავს. შემდეგ მიი-
 ყვანენ მას ღმერთქალის სამს-
 ხვერპლოსთან და ნელსაცხებ-
 ლით დაზელილს სხვა სამ-
 სხვერპლო ცხოველებთან ერ-
 თად მსხვერპლად შესწირავენ.
 მსხვერპლშეწირვას ასეთი სახე
 აქვს: ერთს უქირავს წმინდა

γουςι, κομισθέντος δὲ τοῦ σώματος εἰς τι χάριον, ἐπιβαίνουσιν ἅπαντες καθ'αρσίφ χρώμενοι.

გვერდიდან გულში, ისე რომ ამ როდესაც დაეცემა [მსხვერპლი], აღინიშნება მისნობა დაცემის მიხედვით და საზოგადოდ ცხადდება; ხოლო გვამი მიაქვთ რომელიმე ადგილას და მოდიან ყველანი და ეხებიან ფეხით განსაწმენდელად.

8. Ἰπερβαλλόντως δὲ καὶ τὸ γῆρας τιμῶσιν Ἀλβανοί, καὶ τὸ τῶν ἄλλων, οὐ τῶν γονέων μόνον· τεθνηκότων δὲ οὐχ ὄσιον φροντίζειν οὐδὲ μεμνησθαι. συγκατορῦτ-
τουσι μέντοι τὰ χρήματα αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο πένητες ζῶσιν, οὐδὲν πατρῶον ἔχοντες. ταῦτα μὲν περὶ Ἀλβανῶν.

Λέγεται δ' Ἰάσονα μετὰ Ἀρ-
μένου τοῦ Θετταλοῦ κατὰ τὸν πλοῦν τὸν ἐπὶ τοὺς Κόλχους ὀρ-
μῆσαι μέχρι τῆς Κασπίας θαλάτ-
της, καὶ τὴν τε Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐπελθεῖν καὶ πολλὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηθίδας, ὡς μαρτυρεῖ τὰ τε Ἰασόνια καὶ ἄλλα ὑπομνήματα πλείω. τὸν δὲ Ἀρμε-
νον εἶναι ἐξ Ἀρμενίου πόλεως, τῶν περὶ τὴν Βοιβηίδα λίμνην μεταξὺ Φερῶν καὶ Δαρίσης, τοὺς σὺν αὐτῷ τε οἰκίσαι τὴν τε Ἀχι-
λισσηγὴν καὶ τὴν Σუსπιρῆτιν ἕως Καλαχανῆς καὶ Ἀδιαβηγῆς, καὶ ὅθι καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἐπώνυμον καταλιπεῖν.

შუბი, რომლითაც წესია ადამიანის მსხვერპლად შეწირვისა. ის გამოდის ხალხიდან, არტყამს

[საქმეში] გამოუტდელი არ არის. აღინიშნება მისნობა დაცემის მიხედვით და საზოგადოდ ცხადდება; ხოლო გვამი მიაქვთ რომელიმე ადგილას და მოდიან ყველანი და ეხებიან ფეხით განსაწმენდელად.

აღბანები მოხუცებულობას მეტი სიმეტად სცემენ პატივს, არა მარტო თავისი შშობლებისას, არამედ სხვებისასაც; ხოლო მიცვალებულებზე ზრუნვა არაა წესი, არც მოგონება. მათთან ერთად ფლავენ ქონებასაც, ამიტომ არ ღებულობენ მამეულ ქონებას და ღარიბად ცხოვრობენ. ესაა აღბანების შესახებ.

ამბობენ, რომ როდესაც იაზონი არმენოს თესალიელთან ერთად კოლხებში მოვიდა, მან მოაღწია კასპიის ზღვამდე, იბერიაცა და აღბანიაც გადაიარა და დიდი ნაწილი არმენიისა და მიდიისა, როგორც მოწმობს ამას იაზონისა და სხვათა მიმართ განკუთვნილი მრავალი ძეგლი. არმენოსი იყო არმენიის ქალაქიდან [რომელიც არის ერთი იმ ქალაქთაგანი], რომელიც მდებარეობს ბოგბედლის ტბასთან, რომელიც არის ფერასა და ღარისას შორის; ხოლო ისინი, ვინც მასთან ერთად იყვნენ, ცხოვრობდნენ აკილისენეში და სისპირიტიისში კალახანემდე და აღიბენემდე; მან დაუტოვა არმენიას თავისი სახელი.

თავი მეხუთე

1. Ἐν δὲ τοῖς ὑπὲρ τῆς Ἀλβανίας ὕψει καὶ τὰς Ἀμαζόνας οἰκεῖν φασι. Θεοφάνης μὲν οὖν ὁ συστρατεύσας τῷ Πομπήϊω καὶ γενόμενος ἐν τοῖς Ἀλβανοῖς, μεταξὺ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν φησι: Γήλας οἰκεῖν καὶ Λήγας Σχύθας, καὶ ρεῖν ἐνταῦθα τὸν Μερμάδαλιον ποταμὸν τούτων τε καὶ τῶν Ἀμαζόνων ἀνὰ μέσον. ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ ὁ Σκήψιος Μητρόδωρος καὶ Ἰψ:κράτης, οὐδὲ αὐτοὶ ἄπειροι τῶν τόπων γεγονότες, Γαργαρεῦσιν ἰσχυροὺς αὐτὰς οἰκεῖν φασὶν ἐν ταῖς ὑπαρξιαῖς ταῖς πρὸς ἄρκτον τῶν Καυκασίαν ὄρων ἃ καλεῖται Κεραύνια, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον καθ' αὐτάς, αὐτουργούσας ἕκαστα, τὰ τε πρὸς ἄρκτον καὶ φυτουργίαν καὶ τὰ πρὸς τὰς νομάς, καὶ μάλιστα τῶν ἑπ:πων, τὰς δ' ἄλκιμωτάτας ἐφ' ἑπ:πων κυνηγεσίαις πλεονάζειν καὶ τὰ πολέμια ἀσχεῖν. ἀπάσας δ' ἐπιχειροῦσθαι τὸν δεξιὸν μαστὸν ἐκ νηπίων, ὥστε εὐπετῶς χρῆσθαι τῷ βραχίονι πρὸς ἕκαστην χρεῖαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις πρὸς ἀκοντισμὸν χρῆσθαι δὲ καὶ τόξω καὶ σαγάρει καὶ πέλτῃ, ὁρὰς δὲ θηρίων ποιεῖσθαι περίκρανά τε καὶ σχεπάσματα καὶ διαζώματα. ὁσοὶ δὲ μῆγας ἐξαιρέτους ἔχειν τοῦ ἔαρος, καθ' οὓς ἀναβαλῖουσιν εἰς τὸ πλῆσιον ὄρος τὸ διορίζον αὐτὰς τε καὶ τοὺς Γαργαρέας.

ამბობენ, რომ ალბანიის ზემოთ მთებში ცხოვრობენ ამაძონები. თეოფანე, რომელიც იყო პონაპეუსის თანამოლაშქრე და იყო ალბანებში, ამბობს, რომ ამაძონებსა და ალბანებს შორის სკვითები — გელები და ლეგები — ცხოვრობენ; მომდინარეობს აქ მდინარე მერმადალისი, ამათსა და ამაძონებს შორის, პირდაპირ შუაში. ხოლო სხვები, რომელთა შორის იყვნენ მეტროლორე სკეფსისელი და ჰიფსიკრატე, რომლებიც არ არიან უცოდინარნი ამ ადგილებისა, ამბობენ, რომ [ამაძონები] გარგარეველების მეზობლად ცხოვრობენ კავკასიონის მთის ფერდობებზე ჩრდილოეთისაკენ, რომელიც იწოდება კერავენიად. სხვა ღროს თავისთვის არიან, თვითონ მუშაობენ, ხნავენ, რგავენ მცენარეებს, [უვლიან] საძოვრებს და განსაკუთრებით კი ცხენებს, ხოლო უმამაცესნი [ამაძონთა შორის] ცხენებზე შემსხდრები ეწევიან მონადირეობას და ვარჯიშობენ საომარ [საქმიანობაში]. ყველა [ამაძონს] ამოუწვავენ ხოლმე მარჯვენა ძუძუს პატარობიდანვე, ისე რომ ადვილად იყენებენ მხარს ყოველგვარ საქმიანობაში, განსაკუთრებით კი მუშობისობაში. ხმარობენ ისინი მშვილდს, ცულსა და ფარს, ხოლო მუზარადებს იკეთებენ ცხო-

ველთა ტყავებისაგან, ასევე მოსახურავენსა და ქამრებს. მათ აქვთ ორი გამორჩეული თვე გაზაფხულისა, როდესაც აღიან მახლობელ მთაზე, რომელიც საზღვრავს მათ გარგარეველებისაგან.

Ἄναβάνουσι δὲ ἀκχεῖνοι· κατὰ ἕθους τι παλαιόν, συνμύσθον· τὴν τε καὶ συνεσόμενοι· ταῖς γυναιξί· τεχνοποιίας χάριν, ἀφανῶς τε καὶ ἐν σκότει, ὃ τυχῶν τῆ τυχούσῃ, ἐγ-
γύμονας δὲ ποιήσαντες ἀποπέμ-
πουσιν· αἱ δ' ὃ τι μὲν ἄν φηῖσιν
τέχασ· κατέχουσιν αὐτά, τὰ δ'
ἄρρενα κομιζουσιν ἐκείνοις ἐκτρέ-
φειν· ἰκέλωται δ' ἕκαστος πρὸς
ἕκαστον, νομίζων ἑῶν διὰ τῆν
ἄγνοιαν.

[გარგარეველებიც] აღიან [მთა-
ზე] ძველი ჩვეულების მიხედვით.
მსხვერპლს სწირავენ ერთად და
აქვთ ურთიერთობა ქალებთან
შვილების გაჩენის მიზნით უჩინ-
რად, სიბნელეში, ყოველ [მამა-
კაცს] ყოველ [ქალთან] შემთხვე-
ვით და რომ დააორსულებენ
[ქალებს], გაუშვებენ მათ. ამა-
ძონები, თუ მღედრობითი სქესის
ბავშვები დაიბადება, თავისთვის
იტოვებენ, ხოლო მამრობითი —

მიჰყავთ [გარგარეველებთან] აღსაზრდელად. თითოეული [გარგა-
რეველი] ისაკუთრებს თითოეულ [ბავშვს], რომელსაც თვლის თა-
ვის ვაჟად იმიტომ, რომ არ იცის [სინამდვილე].

2. Ὁ δὲ Μερμόδας, κατάρατ-
των ἀπὸ τῶν ὀρῶν διὰ τῆς τῶν
'Αμαζόνων καὶ τῆς Σιρακηνῆς καὶ
ἑσθι μεταξὺ ἔρημος, εἰς τῆν Μαι-
ῶτιν ἐκδίδωσι. τοὺς δὲ Γαργαρέας
συναναβῆναι μὲν ἐκ Θεμισκύρας
φασὶ ταῖς Ἀμαζόνισιν εἰς τοῦσδε
τοὺς τόπους, εἶτ' ἀποστάντας αὐ-
τῶν πολεμεῖν μετὰ Θρακῶν καὶ
Εὐβοέων τινῶν πλανηθέντων μέχρι
ἰσθμοῦ πρὸς αὐτάς, ἕστερον δὲ
κατακλυσσαμένους τὸν πρὸς αὐτάς
πόλεμον ἐπὶ τοῖς λεχθεῖσι· ποιή-
σασθαι συμβάσεις, ὥστε τέκνων
συγκοινωνεῖν μόνον, ζῆν δὲ κατ'
αὐτοὺς ἕκατέρους.

ხოლო [მდინარე] მერმოდა ჩა-
მოდის მთებიდან, [მომდინარე-
ობს] ამაძონთა და სირაკენის
ქვეყნებზე და მათ შორის მღე-
ბარე უდაბნოზე და ერთვის მეო-
ტისს. ამბობენ, რომ გარგარე-
ველები ამ ადგილებში შეხვდნენ
თემისკირის ამაძონებს, შემდეგ
ჩამოსცილდნენ მათ¹ და ომობ-
დნენ თრაკიელებთან და ევბე-
ელებთან ერთად, რომლებიც
აქამდე დაეხეტებოდნენ [ამაძო-
ნების] წინააღმდეგ; შემდეგ ეს
[ამაძონების] საწინააღმდეგო ომი
რომ გაათავეს, [ზემოთ] თქმუ-
ლის მიხედვით ხვდებოდნენ ხოლ-

მე ერთმანეთს, ისე რომ მხოლოდ ბავშვები ჰყავთ საერთო, ცხოვ-
რობენ კი თავ-თავისთვის.

¹ ე. ი. ამაძონებს,

3. Ἴδιον δὲ τι συμβέβηκε τῷ λόγῳ περὶ τῶν Ἀμαζόνων· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τὸ μῦθῶδες καὶ τὸ ἱστορικὸν διωρισμένον ἔχουσι· τὰ γὰρ παλαιὰ καὶ ψευδῆ καὶ τερατῶδη μῦθοι καλοῦνται, ἢ δ' ἱστορία βούλεται τἀληθές, ἃν τε παλαιὸν ἃν τε νέον, καὶ τὸ τερατῶδες ἢ οὐκ ἔχει ἢ σπάνιον· περὶ δὲ τῶν Ἀμαζόνων τὰ αὐτὰ λέγεται καὶ νῦν καὶ πάλαι, τερατῶδη τε ὄντα καὶ πίστειας πόρρω· τίς γὰρ ἂν πιστεύσειεν ὡς γυναικῶν στρατὸς ἢ πόλις ἢ ἔθνος συσταίη ἢ ποτε χωρὶς ἀνδρῶν; καὶ οὐ μόνον γε συσταίη, ἀλλὰ καὶ ἐφόβους ποιήσαιτο ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν καὶ κρατήσειεν οὐ τῶν ἐγγὺς μόνον, ὥστε καὶ μέχρι τῆς νῦν Ἰωνίας προελθεῖν, ἀλλὰ καὶ διαπόντιον στείλαιτο στρατείαν μέχρι τῆς Ἀττικῆς; τοῦτο γὰρ ὅμοιον, ὡς ἂν εἴ τις λέγοι, τοὺς μὲν ἀνδρας γυναῖκας γεγονένα· τοὺς τότε, τὰς δὲ γυναῖκας ἄνδρας. ἀλλὰ μὴν ταυτὰ γε αὐτὰ καὶ νῦν λέγεται· περὶ αὐτῶν, ἐπιτείνει· δὲ τὴν ἰδιότητα καὶ τὸ πιστεύεσθαι τὰ παλαιὰ μᾶλλον ἢ τὰ νῦν.

სახებ. თავისებურებას აძლიერებს სჯერათ, ვიდრე ახლანდელისა.

4. Κτίσεις γοῦν πόλεων καὶ ἐπωνυμῖαι λέγονται, καθάπερ Ἐφέσου καὶ Σμύρνης καὶ Κύμης καὶ Μυρινης, καὶ τάφοι καὶ ἄλλα ὑπομνήματα. τὴν δὲ Θερμῶδοντα πεδία καὶ περὶ τὸν Θερμῶδοντα πεδία καὶ τὰ ὑπερκείμενα ὄρη ἅπαντες Ἀμα-

ამაძონთა შესახებ მოთხრობას თავისებურება ახასიათებს, სხვა [ამებებს] მითიური და ისტორიული მხარეები გამიჯნული აქვთ: ძველს, ტყუილსა და საკვირველს მითები ეწოდება, ხოლო ისტორიას ესაქიროება ქეშმარიტება, ძველი იქნება თუ ახალი, ხოლო საკვირველი ან არ გააჩნია, ან მეტისმეტად ცოტა: ამაძონთა შესახებ ერთსა და იმავეს ამბობენ ეხლაცა და ძველაც, საკვირველსა და სარწმუნოსაგან დაშორებულს. ვინ დაიჯერებს, მაგალითად, რომ ქალთაგან შედგა ლაშქარი ან ქალაქი ან ტომი, კაცებს გარეშე? და არა მხოლოდ შედგა, არამედ ლაშქრობდნენ კიდევ სხვათა ქვეყანაზე და იპყრობდნენ არამხოლოდ მახლობელ [ქვეყნებს], ისე რომ აღწევდნენ ეხლანდელ იონიამდე, არამედ ზღვით გზავნიდნენ ლაშქარს ატიკამდე? ეს იმასა ჰგავს, ვინმემ რომ თქვას, მაშინდელი მამაკაცები ქალები იყვნენ, ხოლო ქალები — მამაკაცებიო. თუმცა ამასვე მოგვიტხრობენ ეხლაც [ამაძონთა] შესახებ, რომ ძველი [ამებებისა] უფრო

მოგვიტხრობენ [მათ მიერ] ქალაქთა აგებისა და თავისი სახელების დარქმევის შესახებ, როგორიცაა ეფესო, სმირნე, კიმე, მირინე; [მოგვიტხრობენ] საფლავებზე და სხვა ძეგლებზე: თემისკირა, თერმოლონტის მიდამოში.

ζόνων καλοῦσι, καὶ φασιν ἐξέλαι-
σθῆναι αὐτάς ἐνθύνδε. ὅπου δὲ νῦν
εἰσίν, ὀλίγοι τε καὶ ἀναποδείκ-
τως καὶ ἀπίστως ἀποφαινονται
καθάπερ καὶ περὶ Θαληστρίας,
ἣν Ἀλεξάνδρῳ συμμίζαί φασιν
ἐν τῇ Ἰρκανίᾳ καὶ συγγενέσθαι
τεκνοποιίας χάριν, θυναστεύουσιν
τῶν Ἀμαζόνων· οὐ γὰρ ὁμοιο-
γεῖται τοῦτο· ἀλλὰ τῶν συγγρα-
φῶν τοσοῦτων ὄντων οἱ μάλιστα
τῆς ἀληθείας φροντίσαντες οὐκ
εἰρήκασιν, οὐδ' οἱ πιστευόμενοι
μάλιστα οὐδενὸς μέμνηται τοι-
οῦτου, οὐδ' οἱ εἰπόντες τὰ αὐτὰ
εἰρήκασιν· Κλειτάρχος δὲ φησι τὴν
Θαληστρίαν ἀπὸ Κασπίων πυλῶν
καὶ Θερμῶνδοντος ὀρμηθεῖσαν ἐλ-
θεῖν πρὸς Ἀλέξανδρον· εἰσὶ δ'
ἀπὸ Κασπίας εἰς Θερμῶνδοντα
στάδιοι πλείους ἑξακισχιλίων.
ერთსა და იმავეს: კლეტარქე ამბობს, რომ თალესტრია მოვიდა
ალექსანდრესთან, წამოსული კასპიის კარებიდან და თერმოლონ-
ტიიდან; ხოლო კასპიიდან თერმოლონტამდე არის 6.000 სტადი-
ონზე უფრო მეტი.

5. Καὶ τὰ πρὸς τὸ ἐνδοξόν
φρυσληθέντα οὐκ ἀνωμολόγηται
παρὰ πάντων, οἱ δὲ πλάσαντες
ἦσαν οἱ κολακείας μᾶλλον ἢ ἀλε-
θείας φροντίζοντες· οἶον τὸ τὸν
Καύκασον μετενεχεῖν εἰς τὰ Ἰν-
δικὰ ὄρη καὶ τὴν πλησιάζουσαν
ἐκείνους ἑῶαν θάλατταν ἀπὸ τῶν
ὑπερχειμένων τῆς Κολχίδος καὶ
τοῦ Εὐξείνου ὄρων· ταῦτα γὰρ οἱ
Ἕλληνας καὶ Καύκασον ὠνόμαζον,
διέχοντα τῆς Ἰνδικῆς πλείους ἢ
τριμυρίους σταδίους, καὶ ἐνταῦθα

მდებარე დაბლობები და ამის ზე-
მოთ მდებარე მთები, ყველაფერი
[ეს] იწოდება ამაძონებისად და
ამბობენ, რომ ისინი გამოძევე-
ბული იყვნენ იქიდანო. ხოლო
თუ სად არიან ეხლა, ამის შესა-
ხებ ცოტანი გვაწვდიან, [ისიც]
დაუმტკიცებელსა და არასანდო
[ცნობებს]. მაგ., თალესტრიას
შესახებ, რომელზედაც ამბობენ,
რომ ჰირკანიაში ალექსანდრეს
შეეულა შვილის გაჩენის გუ-
ლისთვის, და ეს იყო ამაძონთა
დედოფალი. ამის შესახებ [ყვე-
ლა] ერთი აზრისა არაა. მრავალ
მწერალთაგან ისინი, რომლებიც
განსაკუთრებით ზრუნავენ ქეშ-
მარიტებისათვის, არ ამბობენ
[ამას], არც უფრო სარწმუნონი
არაფერს იხსენებენ ამისას და
არც ამის მოქმელები ამბობენ
მრავალთა მიერ განსადიდებ-
ლად გადმოცემული მოთხრობები
[მათ შესახებ] თუ ერთსა და
იმავე აზრს შეიცავენ, ეს იმი-
ტომ, რომ შემთხვევები ზლიქ-
ვნილობაზე უფრო ზრუნავდნენ,
ვიდრე ქეშმარიტებაზე. ასეთია,
მაგალითად, კავკასიონის გადა-
ტანა ინდოეთის მთებთან და
მახლობლად მდებარე აღმოსავ-
ლეთისკენ — ზღვასთან, კოლხი-
დის და ევქსინის ზემოთ მდე-
ბარე მთებიდან. ამ [მთებს] იყო,

ἐμύθευσαν τὰ περὶ Προμηθεῖα καὶ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ τὰ ὑστατα πρὸς ἔω ἐγνώριζον οἱ τότε. ἢ δὲ ἐπὶ Ἰνδοὺς στρατεία Διονύσου καὶ Ἡρακλέους ὑστερογενῆ τὴν μυθοποιίαν ἐμφαίνει, ἅτε τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὸν Προμηθεῖα λύσαι· λεγομένου χιλιᾶσιν ἑτῶν ὑστερον. καὶ ἦν μὲν ἐνδοξότερον τὸ τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τῶν Ἰνδικῶν ὁρῶν καταστρέψασθαι τὴν Ἀσίαν ἢ μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Καυκάσου· ἀλλ' ἢ δόξα τοῦ θροῦ καὶ τῶνομα καὶ τὸ τοὺς περὶ Ἰάσονα δοκεῖν μακροτάτην στρατείαν τελέσαι τὴν μέχρι τῶν πλησίον Καυκάσου καὶ τὸ τὸν Προμηθεῖα παραδιῶσθαι δεδωμένον ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς γῆς ἐν τῷ Καυκάσῳ, χαριεῖσθαι τὶ τῷ βασιλεῖ ὑπέλαβον, τῶνομα τοῦ θροῦ μετενέγκαντες εἰς τὴν Ἰνδικήν.

დგენ, რომ მათ უშორესი ლაშქრობა შეასრულეს კავკასიის სანახებამდე, და ის, რომ პრომეთესი გადაცემული იყო მისაჯაჰვად ქვეყნის კიდებზე, კავკასიონზე, [ამ ამბების გამო] უნდოდათ როგორმე ესიამოვნებინათ მეფისათვის და გადაიტანეს მთის სახელი ინდოეთში.

6. Τὰ μὲν οὖν ὑψηλότατα τοῦ ζντως Καυκάσου τὰ νοτιώτατά ἐστι, τὰ πρὸς Ἀλβανίαν καὶ Ἰβηρίαν καὶ Κόλχοις καὶ Ἠνιόχοις· οἰκοῦσι· δὲ οὖς εἶπον τοὺς συνεργομένους εἰς τὴν Διοσκουριᾶδα· συνέρχονται δὲ τὸ πλείστον ἄλλων χάριν. τούτων δ' οἱ μὲν τὰς ἀκρωρείας κατέχουσιν, οἱ δὲ ἐν γάπαις ἀσλίζονται καὶ ζῶσιν ἀπὸ θηρείων

რომ ელინები კავკასიონს უწოდებდნენ, და ისინი დაშორებულინი არიან ინდოეთს უფრო მეტით ვიდრე 30.000 სტადიონია; და ამასვე ასახელებს მითი, რომელიც ეხება პრომეთესსა და მის ბორკილებს. ეს იმიტომ, რომ ეს [მთები] იცოდნენ მაშინდელეებმა უკიდურეს აღმოსავლეთად, ხოლო დიონისესა და ჰერაკლეს ლაშქრობა ინდოელებზე ამქლავებებს გვიან წარმოშობას მითისას, რადგან, როგორც ამბობდნენ, ჰერაკლემ პრომეთესი განათავისუფლა 1.000 წლის შემდეგ. ხოლო უფრო სასახელო იყო ალექსანდრესთვის ინდოეთის მთებამდე დაპყრობა აზიისა, ვიდრე ევქსინისა და კავკასიონის კუთხემდე. მაგრამ დიდება მთისა, მისი სახელი და ის ამბავი, რომ იაზონის და მისი მახლობლების შესახებ ფიქრობდნენ, რომ მათ უშორესი ლაშქრობა შეასრულეს კავკასიის სანახებამდე, და ის, რომ პრომეთესი გადაცემული იყო მისაჯაჰვად ქვეყნის კიდებზე, კავკასიონზე, [ამ ამბების გამო] უნდოდათ როგორმე ესიამოვნებინათ მეფისათვის და გადაიტანეს მთის სახელი ინდოეთში.

მართლაც, კავკასიონის უმაღლესი ნაწილი არის სამხრეთით მდებარე, რომელიც მიმართულია აღმანის, იბერიის, კოლხებისა და ჰენიოხებისაკენ: დასახლებულია [იმ ხალხით], რომელიც, როგორც ვთქვით, თავს იყრის დიოსკურიაში. ხოლო ესენი აქ თავს იყრიან მეტწილად მარილის გამო. ამათგან [ნაწილს]

σαρκῶν τὸ πλεόν καὶ καρπῶν ἀγρίων καὶ γάλακτος. αἱ δὲ καρ-
 φαὶ χειμῶνος μὲν ἄβητοι, θέρους
 δὲ προσβαίνουσιν ὑπόδοι μὲνοι· κεν-
 τρωτὰ ἄμοβόινα δίκην τυμπάνων
 πλατεῖα διὰ τὰς χιόνας καὶ τοὺς
 χρυστάλλους. καταβαίνουσι δ' ἐπὶ
 ὄροσιν κείμενοι σὺν τοῖς φορτίοις
 καὶ κατολισθαίνοντες, ὅπερ καὶ
 κατὰ τὴν Ἀτροπατίαν Μηδίαν καὶ
 κατὰ τὸ Μάσιον ὄρος τὸ ἐν Ἀρ-
 μενίᾳ συμβαίνει· ἐνταῦθα δὲ καὶ
 τροχίσκοι ξύλινοι κεντρωτοὶ τοῖς
 πέλμασιν ὑποτίθενται. τοὺς γοῦν
 Καυκάσου τὰ μὲν ἄκρα τοιαῦτα.
 რავენ, ისევე როგორც აკეთებენ
 მასიის მთიდან, რომელიც არის არმენიაში: აქ [ფენსაცმლის] ძირზე
 ავრეთვე ხის [პატარა] გოგორებს
 ბითაა დაჰედლი. ასეთი არის კავკასიონის მწვერვალები.

7. Καταβαίνοντι δ' εἰς τὰς ὑπώ-
 ρειας ἀρκτηώτερα μὲν ἔστι τὰ
 κλίματα, ἡμερώτερα δὲ· ἦδη γάρ
 συνάπτει τοῖς πεδίοις τῶν Σιρά-
 κων. εἰσὶ δὲ καὶ Τρωγλοδοῦται
 τινὲς ἐν φωλεοῖς οἰχοῦντες διὰ τὰ
 ψύχη, παρ' οἷς ἦδη καὶ ἀλφίτων
 ἔστιν εὐπορία· μετὰ δὲ τοὺς Τρωγ-
 λοδοῦτας καὶ Χαμαικοῖται καὶ
 Πολυφάγοι τινὲς καλοῦμενοι καὶ
 αἱ τῶν Εἰσαδίκων κῶμαι, δυνα-
 μένων γεωργεῖν διὰ τὸ μὴ παντε-
 λῶς ὑποπεπταχέναι ταῖς ἄρκτησι.
 ლიათ მიწათმოქმედება, რადგან

უპყრია მალლობები, ხოლო [მე-
 ორე ნაწილი] ბინადრობს ხეო-
 ბებში და ცხოვრობენ უპირატე-
 სად მხეცების ხორცით, ველური
 ნაყოფითა და რძით. მწვერვა-
 ლები ზამთრობით გაუელელია,
 ხოლო ზაფხულობით ადიან [ფე-
 ხებზე] ლურსმებით დაქედილი
 დამუშავებული ხარის ტყავებ-
 ამოკრულები, ხოლო [ეს ტყავე-
 ბი] სიფართოვით დაფის ოდენაა
 [და იკეთებენ ამას] თოვლისა და
 ყინულის გამო, ხოლო ძირს
 ტყავებზე მწოლარენი ჩამოდიან
 თავის ტვირთიანად და მოკუ-
 ამას ატროპატის მიდიასა და
 იკეთებენ, რომლებიც ლურსმე-
 ბითაა დაჰედლი.

როდესაც ჩამოვდივართ მთის
 ფერლობზე, [აქ] უფრო ჩრდი-
 ლოეთის, მაგრამ ამავე დროს
 უფრო რბილი კლიმატია, რად-
 გან ეკვრის [ეს ადგილი] სირა-
 კების დაბლობებს. არიან ზოგი
 ტროგლოდიტები¹, რომლებიც
 ცხოვრობენ ბუნაგებში ყინვის გა-
 მო, საზრდო ბევრი აქვთ. ტროგ-
 ლოდიტებს შემდეგ არიან ევრეთ
 წოდებული ქამაჯოტები² და
 პოლითაგები³ და ემსადიკების
 სოფლები, რომელთაც შეუძ-
 მთლად არ ეკვრიან ჩრდილოეთს..

¹ ე. ი. გამოქვაბულში მცხოვრებნი.

² მიწაზე მწოლარენი.

³ ბევრის მკამელები.

8. Οἱ δ' ἐφεξῆς ἦδη νομάδες
οἱ μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῆς
Κασπίας Ναβιανοὶ καὶ Πανξανοὶ
καὶ ἦδη τὰ τῶν Σιράκων καὶ
'Αόρσων φύλα. δοκοῦσι δ' οἱ Ἄορ-
σοι καὶ οἱ Σίρακες φυγάδες εἶναι
τῶν ἀνωτέρω καὶ προσάρκτιοι
μᾶλλον Ἄόρσων (? Ἄορσοι).

'Αβέακος μὲν οὖν ὁ τῶν Σιρά-
κων βασιλεὺς, ἡνίκα Φαρνάκης
τὸν Βόσπορον εἶχε, δύο μυριάδας
ἰππέων ἔστειλε, Σπαδίνης δ', ὁ
τῶν Ἄόρσων, καὶ εἴκοσιν, οἱ δὲ
ἄνω Ἄορσοι καὶ πλείονας· καὶ
γὰρ ἐπεκράτουν πλείονος γῆς, καὶ
σχεδόν τι τῆς Κασπίων παραλίας
τῆς πλείστης ἤρχον, ὥστε καὶ
ἐνεπορεύοντο καμήλοις τὸν Ἰνδι-
κὸν φόρτον καὶ τὸν Βαβυλώνιον,
παρὰ τε Ἀρμενίων καὶ Μήδων
διαδεχόμενοι· ἔχρυσόφορον δὲ διὰ
τὴν εὐπορίαν. οἱ μὲν οὖν Ἄορσοι
τὸν Ἰάναιν παροικοῦσιν, οἱ Σίρα-
κες δὲ τὸν Ἀχαρδῆον, ὃς ἐκ τοῦ
Καυκάσου ῥέων ἐκδίδωσιν εἰς τὴν
Μαιώτιν.

ამათ მოსდევენ მომთაბარეები,
რომლებიც მეოტისსა და კას-
პიას შორის არიან — ნაბიანები,
პანქსანები და სირაკთა და აორს-
თა მოღვემები. ფიქრობენ, რომ
აორსები და სირაკები ლტოლ-
ვილნი არიან მათგან, რომლებიც
უფრო ზემოთ [ცხოვრობენ] და
უფრო ჩრდილოეთით არიან აორ-
სებზე.

სირაკთა მეფემ, აბეაკემ, როდე-
საც ფარნაკეს ბოსფორი ეპყრა,
წამოაყენა 20.000 მხედარი, სპა-
დინემ, რომელიც იყო აორსთა
[მეფე] — 200.000, ხოლო ზემოთა
აორსებმა უფრო მეტი; რადგა-
ნაც ამათ ეპყრათ ქვეყნის მეტი
ნაწილი და ფლობდნენ თითქმის
მეტ წილს კასპიის სანაპიროსას,
ისე რომ შემოჰქონდათ აქლემე-
ბით ინდური და ბაბილონური
საქონელი, რომელთაც ისინი
არმენიელთა და მიდიელთაგან
ღებულობდნენ. ისინი ატარებ-
დნენ ოქროულობას სიმდიდრის
გამო. აორსები მოსახლეობენ
ტანაისთან, ხოლო სირაკები
აქარდენთან, რომელიც კავკა-
სიონიდან მომდინარეობს და ერ-
თვის მეოტისს.

თავი მეექვსე

1. Ἡ δὲ δευτέρα μερὶς ἀρχε-
ται μὲν ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάτ-
της, εἰς ἣν κατέπαυεν ἡ προτέρα·
καλεῖται δ' ἡ αὐτὴ θάλαττα καὶ
'Υρκανία. δεῖ δὲ περὶ τῆς θαλάτ-
της εἰπεῖν πρότερον ταύτης καὶ

მეორე ნაწილი [აზიისა] იწყება
კასპიის ზღვიდან, რომელთანაც
პირველი თავდება. იწოდება ეს
ზღვა ჰირკანიისადაც. უპირვე-
ლესად ყოვლისა ამ ზღვის შესა-
ხებ უნდა ითქვას და მის მილა-

των προσοίκων ἐθνῶν. ἔστ: ὁ ὁ
 κόλπος ἀνέχων ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ
 πρὸς μεσημβρίαν κατ' ἀρχὰς μὲν
 ἰκανῶς στενός, ἐνδοτέρῳ δὲ πλα-
 τύνεται προϊῶν, καὶ μάλιστα κατὰ
 τὸν μυχὸν ἐπὶ σταδίου· που καὶ
 πεντακισχιλίους· ὁ δ' εἰσπλους
 μέχρι τοῦ μυχοῦ μικρῶ πλειόνων
 ἂν εἴη, συνάπτων πωρ ἦδη τῆ ἀοι-
 κήτῳ· φησὶ δ' Ἑρατοσθένης τὸν
 ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γινώσκον περὶ-
 πλοῦν τῆς θαλάττης ταύτης τὸν
 μὲν παρὰ τοὺς Ἀλβανούς· καὶ
 τοὺς Καδουσίους εἶναι πεντακισ-
 χιλίων καὶ τετρακοσίων, τὸν δὲ
 παρὰ τὴν Ἀναριακῶν καὶ Μάρ-
 ὄων καὶ Ὑρκανῶν μέχρι τοῦ στό-
 ματος τοῦ Ὠξίου ποταμοῦ τετρα-
 κισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων· ξηθὲν
 δ' ἐπὶ τοῦ Ἰαξάρτου δισχιλίων
 τετρακοσίων· δεῖ δὲ περὶ τῶν ἐν
 τῇ μερίδι ταύτῃ καὶ τοῖς ἐπὶ
 τοσοῦτον ἐκτετοπισμένοις ἀπλοῦσ-
 τερον ἀκούειν, καὶ μάλιστα περὶ
 τῶν διαστημάτων.

2. Εἰσπλέοντι δ' ἐν δεξιᾷ μὲν
 τοῖς Εὐρωπαίοις οἱ συνεχεῖς Σκύ-
 θαι νέμονται καὶ Σαρμάται οἱ
 μεταξὺ τοῦ Τανάϊδος καὶ τῆς
 θαλάττης ταύτης, νομάδες οἱ πλεί-
 οους, περὶ ὧν εἰρήκαμεν· ἐν ἀρι-
 στερᾷ δ' οἱ πρὸς ἑω Σκύθαι, νομά-
 δες καὶ οὔτοι, μέχρι τῆς ἐύρας
 θαλάττης καὶ τῆς Ἰνδικῆς παρα-
 τείνοντες. ἅπαντας μὲν δὴ τοὺς
 προσβόρρους κοινῶς οἱ παλαιοὶ

μοῦθι, ὑπενοῦντες τὸν ὄνομα. ἐς
 ἄριστον ἔθνος, ῥομელიκ ῥοკანიდან
 სამხრეთისაკენ მიემართება, და-
 საწყისში საქმარისად ვიწროა,
 ხოლო რაც შიგნით მიდის, მით
 უფრო ფართოვდება, განსაკუთ-
 რებით კი კუთხეში, სადაც აღ-
 წევს 5.000 სტადიონს. შესაეა-
 ლიდან კი, ῥომელიკ ესახლელება
 დაუსახლებელ ადგილს, ამ კუნ-
 ქულამდე ცოტათი მეტი იქნება.
 ერთოსთენე ამბობს, ῥომ ელინ-
 თათვის ცნობილი გზა ამ ზღვაზე.
 ის [გზა], ῥომელიკ ἄრის აღბა-
 ნებსა და კადუსიელებზე, შეი-
 ცავს 5.400 [სტადიონს]. ხოლო
 ის [გზა], ῥომელიკ ἄრის ანა-
 რიაკების, მარდებისა და ჰირკა-
 ნების ქვეყანაზე მდინარე ῥქსო-
 სის შესართავამდე 4.800 [სტა-
 დიონს]; ხოლო აქედან დაქსარ-
 ტემდე ἄრის 2.400 [სტადიონი].
 [ახიის] ამ ნაწილის შესახებ და
 ამდენად დაშორებულ ქვეყნების
 შესახებ [ცნობები] ფრთხილად
 უნდა მივიღოთ, განსაკუთრებით
 კი რაც ეხება მანძილებს.

შიგ ῥომ შევცუროდებით, ევ-
 როპელთა მარჯვნივ ἄრიან სკვი-
 თები და სარმატები, ῥომლე-
 ბიკ ცხოვრობენ ტანაისსა და ამ
 ზღვას შორის, ესენი მეტწილად
 მომთაბარეები ἄრიან, ამათ შესა-
 ხებ უკვე ვილაპარაკეთ; მარც-
 ხნისაკენ კი ἄრიან აღმოსავლე-
 თის სკვითები, ესენიკ მომთაბა-
 რეები ἄრიან და გადაჭიმულნი
 ἄრიან აღმოსავლეთის ზღვამდე

των Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας
 καὶ Κελτοσύθας ἐκάλουν· οἱ δ'
 ἔτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν
 ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ Ἰστρου
 καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας
 Ὑπερβóreους ἔλεγον καὶ Σαυρομά-
 τας καὶ Ἀριμασπούς, τοὺς δὲ
 πέραν τῆς Καπρίας θαλάττης
 τοὺς μὲν Σάκας, τοὺς δὲ Μασσα-
 γέτας ἐκάλουν, οὐκ ἔχοντες ἀκρι-
 βῶς λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν, καί-
 περ πρὸς Μασσαγέτας τοῦ Κύρου
 πόλεμον ἱστοροῦντες. ἀλλ' οὔτε
 περὶ τούτων οὐδὲν ἠκριβώτο πρὸς
 ἀλήθειαν, οὔτε τὰ παλαιὰ τῶν
 Περσικῶν οὔτε τῶν Μηδικῶν ἢ
 Συριακῶν ἐς πίστιν ἀφικνεῖτο με-
 γάλην διὰ τὴν τῶν συγγραφέων
 ἀπλότητα καὶ τὴν φιλομυθίαν.

ტების ხაზით¹, არც სპარსელთა, მდიდელთა და სირიელთა შესახებ ძველი [ამბები] არ არიან დიდად სარწმუნონი აღმწერელთა სიმარტივისა და ზღაპართმოყვარეობის მიზეზით.

3. Ὅρωντες γὰρ τοὺς φανερώς
 μυθογράφους εὐδοκίμοუნτας ἐρήθη-
 σαν καὶ αὐτοὶ παρέξεσθαι τὴν
 γραφήν ἠδειαί, ἐὰν ἐν ἱστορίας
 σχήματι λέγωσιν ἃ μηδέποτε εἶδον
 μηδὲ ἠκούσαν, ἢ οὐ παρὰ γε
 εἰδότεων, σκοποῦντες αὐτὸ μόνον
 τοῦτο, ὅ τι ἀκρόασιν ἠδειαί ἔχει
 καὶ θαυμαστήν. ῥᾶον δ' ἂν τις
 Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ πιστεύσειεν
 ἠρωτολογοῖσιν καὶ τοῖς τραγικοῖς
 ποιηταῖς ἢ Κτησίᾳ τε καὶ Ἡρο-
 δότῳ καὶ Ἑλλανίῳ καὶ ἄλλοις
 τοιοῦτοις.

ან ინდოეთამდე. ძველი ელინი აღმწერელნი ყველა ამ ჩრდილოეთის ხალხებს საზოგადოდ სკვითებსა და კელტოსკვითებს უწოდებდნენ. ისინი, რომლებიც პირველად ჰყოფდნენ მათ, ვინც ცხოვრობს ევქსინის, ისტროსისა და ადრიასის [ზღვის] ზემოთ, უწოდებდნენ მათ ჰიპერბორეებს, სავრომატებსა და არიმასპებს. ხოლო კასპიის გადაღმა მცხოვრებთ ზოგს უწოდებენ საკებს, ზოგს მასაგეტებს, [თუმცა] ვერაფერს ამბობენ ამის შესახებ და ბეჯითებით, თუმცა კი მოგვიტხრობენ კიროსის ომის შესახებ მასაგეტების წინააღმდეგ მავრამ არც ამათ შესახებ არაფერია დაზუსტებული ჰემმარიონი, მიდიელთა და სირიელთა შესახებ ძველი [ამბები] არ არიან დიდად სარწმუნონი აღმწერელთა სიმარტივისა და ზღაპართმოყვარეობის მიზეზით.

რადგან [აღმწერელნი] ხედავდნენ, რომ ნამდვილი ზღაპართმწერალნი პატივით სარგებლობენ, [ამიტომ] იფიქრეს, რომ თვითაც მოუტანდნენ [მკითხველებს] სასიამოვნო ნაწერებს, თუ ისტორიის სახით მოგვიტხრობდნენ იმას, რაც არასოდეს უნახავთ, არც მოუსმენიათ, [ან თუ მოუსმენიათ], არა [ამბის] მნახველთაგან; და [ეს აღმწერელნი] ზრუნავენ მხოლოდ იმაზე, რომ [მათი შეთხზული] სასიამოვნო მოსასმენი იყოს და საოცარი.

1 გ. ო. არაფერი ვიციოთ ზუსტად, ჰემმარიონად მათ შესახებ.

უფრო ადვილია, ვინმემ დაუჯეროს ჰესიოდესა და ჰომეროსს, გმირთა ამბების მთხრობელთ, და ტრაგიკოს პოეტებს, ვიდრე კტესიას, ჰეროდოტეს, ჰელანიკესა და სხვა მისთანათ.

4. Οὐδὲ τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου δὲ συγγράψασιν οὐ ῥᾶδιον πιστεῦειν τοῖς πολλοῖς· καὶ γὰρ οὗτοι ῥαδιουργοῦσι διὰ τε τὴν δόξαν τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τὸ τὴν στρατείαν πρὸς τὰς ἐσχατίας γεγονέναι τῆς Ἀσίας πόρρω ἄφ' ἡμῶν· τὸ δὲ πόρρω δυσέλεγκτον· ἢ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτεια καὶ ἢ τῶν Παρθυσῶν πλείον τι προσεκκαλύπτει τῶν παραδεδομένων πρότερον· οἱ γὰρ περὶ ἐκείνων συγγράφοντες καὶ τὰ χარიᾶ καὶ τὰ ἔθνη, ἐν οἷς αἱ πράξεις, πιστότερον λέγουσιν ἢ οἱ πρὸ αὐτῶν· μᾶλλον γὰρ κατωπτεύκασιν.

ბოდა საქმეები, უფრო სარწმუნოდ ლაპარაკობენ, ვიდრე ისინი, რომლებიც ამათზე წინ იყვნენ. ესენი ხომ საგანგებოდ უკვირდებიან.

ალექსანდრეს შესახებ მწერლებს, ბევრს არც უნდა დავუჯეროთ ადვილად, რადგან ესენი ადვილად თხზავენ ალექსანდრეს სახელის გამო და აგრეთვე იმიტომ, რომ [ალექსანდრე] ლაშქრობდა აზიის უკიდურეს კუთხემდე დიდად დაშორებით ჩვენგან. ხოლო შორეულის შესახებ საწინააღმდეგოს თქმა ძნელია. რომაელთა და პართელთა მფლობელობა მეტს რასმე ხდის ფარდას უწინდელ გადმოცემებთან შედარებით, რადგანაც ამ მხარეებისა და ტომების აღმწერლები, რომელთა შორისაც ხდებოდა საქმეები, უფრო სარწმუნოდ ლაპარაკობენ, ვიდრე ისინი, რომლებიც ამათზე წინ იყვნენ. ესენი ხომ საგანგებოდ უკვირდებიან.

თავი მეშვიდე

1. Τοὺς δ' οὖν ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι τὸ Κάσπιον πέλαγος παροικοῦντας νομάδας Δάας οἱ νῦν προσαγορεύουσι τοὺς ἐπονομαζομένους Ἀπάρνους.

Εἶτ' ἔρημος πρόκειται μεταξὺ, καὶ ἐφεξῆς ἡ Ἰρκανία, καθ' ἣν ἤδη πελαγίζει μέχρι τοῦ συνάψαι τοῖς Μηδικοῖς ὄρεσι καὶ τοῖς Ἀρμενίων. τούτων δ' ἐστὶ μνησιδὲς τὸ σχῆμα κατὰ τὰς ὑπάρχειας, αἱ τελευτώσαι· πρὸς θάλατταν ποιοῦσι τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου. οἴκει δὲ τὴν παρῶρειαν ταύτην μέχρι

როდესაც შევცურდებით კასპიის ზღვაში, მარცხნივ ცხოვრობენ მომთაბარე დაები, რომლებსაც ეხლანდელეები მეტსახელად უწოდებენ აპარნებს.

შემდეგ შიგნით მდებარეობს უდაბნო, მას მოჰყვება ჰირკანია, რომელიც წყლითაა დაფარული ვიდრე მიდიისა და არმენიის მთებამდე. ესენი მთვარის მსგავსად [სახლობენ] მთიანეთის ძირას, რომელიც მთავრდება ზღვასთან და ჰქმნის უბეს. ამ მთის მიდამოში, რომელიც

των ἄκρων ἀπὸ θαλάττης ἀρξά-
μένοις ἐπὶ μικρὸν μὲν τῶν Ἀλβαν-
ῶν τι μέρος· καὶ τῶν Ἀρμενίων,
τὸ δὲ πλεόν Γῆλαι καὶ Καδοῦσιοι
καὶ Ἄμαρθοι καὶ Οὐίτιοι καὶ
Ἀναριάκται. φασὶ δὲ Παρρασίων
τινάς συνοικῆσαι τοῖς Ἀναριάκταις,
οἷς καλεῖσθαι νῦν Παρσίους· Αἰνι-
ἄνας δ' ἐν τῇ Οὐιτιά τειχίσαι
πόλιν, ἣν Αἰνιᾶνα καλεῖσθαι, καὶ
δείκνυσθαι ὄπλα τε Ἑλληνικὰ
ἐνταῦθα καὶ σκεῦη χαλκᾶ καὶ
ταφάς. ἐνταῦθα δὲ καὶ πόλιν
Ἀναριάκην, ἐν ἣ, φασί, δείκνυ-
ται μαντεῖον ἐγκοιμωμένων, καὶ
ἄλλα τινὰ ἔθνη ληστρικὰ καὶ μά-
χημα μᾶλλον ἢ γεωργικά· ποιεῖ
δὲ τοῦτο ἡ τραχύτης τῶν τόπων.
τὸ μέντοι πλεόν τῆς περὶ τὴν
ὄρεινὴν παραλίαν Καδοῦσιοι νέμον-
ται, σχεδὸν δὲ τι ἐπὶ πεντακισ-
χιλίουσιν σταδίοις, ὡς φησι Πατρο-
κλῆς, δεσ καὶ πάρισον ἡγεῖται τὸ
πέλαγος τούτου τῷ Ποντικῷ. ταῦτα
μὲν οὖν τὰ χωρία λυπρά.

გორც ამბობს პატროკლე, რომელიც ამბობს, რომ ეს ზღვა თანა-
ბარია პონტოსი. ამგვარიად, ეს ადგილები ღარიბია.

2. Ἡ δ' Ἰρκανία σφόδρα εὐδαί-
μων καὶ πολλή· καὶ τὸ πλεόν πε-
διάς πόλεσι τε ἀξιολόγοις διειλημ-
μένη, ὧν ἔστι Ταλαβρόκη καὶ
Σαμαρᾶνη καὶ Κάρτα καὶ τὸ
βασίλειον Τάπη, ὃ φασὶ μικρὸν
ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἰδρυμένον διέ-
χειν τῶν Κασπίων πυλῶν σταδί-
ους χιλίους τετρακοσίους, καὶ διὰ
τὸ μὲν εἶδος τῆς εὐδαιμονίας ση-
μεῖα διηγούσιν. ἡ μὲν γὰρ ἄμπε-

ზღვიდან იწყება და ვრცელდება
მთის წვერამდე, ცხოვრობს მცი-
რე ნაწილზე ალბანთა და არმე-
ნიელთა ნაწილი, მეტ წილზე კი
გელები, კადუსიელები, ამარ-
დები, ვიტები და ანარიაკები.
ამბობენ, რომ ზოგი პარასიე-
ლი დასახლდა ანარიაკებთან
ერთად და ამ [პარასიელებს]
ეხლა სპარსელები ეწოდებათ.
ხოლო ენიაენებმა ვიტიაში ააგეს
ქალაქი, რომელსაც ეწოდება
აენიანა, აჩვენებენ აქ ელინურ
საქურველს, სპილენძის ქურ-
კელსა და საფლავებს. ამბობენ,
რომ აქ არის ანარიაკეს ქალაქი,
რომელშიც ხდება ხოლმე ჩვენ-
ება მძინარეთა მისნობისა; ხო-
ლო ზოგიერთი ტომი უფრო მე-
კობრე და მებრძოლი არის, ვიდ-
რე მიწათმოქმედი. ამის მიზეზია
ადგილთა ველურობა. მეტი წი-
ლი სანაპიროსი მთიან ადგი-
ლებთან უკავიათ კადუსიებს,
თითქმის 5.000 სტადიონი, რო-

ხოლო ჰირკანია მეტისმეტად
მდიდარი და ვრცელია, მეტწი-
ლად დაბლობია და მნიშვნე-
ლოვან ქალაქებადაა დაყოფილი,
რომელთა შორის არის ტალაბ-
როკე, სამარიანე, კარტა და სა-
ტახტო ქალაქი — ტაპე, რომე-
ლიც, როგორც ამბობენ, ზღვაზე
ცოტათი ზემოთ მდებარეობს
და დაცილებულია კასპიის ბჰეს
1.400 სტადიონით. ხოლო სიმ-

λος μετρητήν οίνου φέρει, ἡ δὲ
 συκὴ μεδίμνους ἐξήκοντα, δ δὲ
 σίτος ἐκ τοῦ ἐκπεσόντος καρποῦ
 τῆς καλάμης φύεται, ἐν δὲ τοῖς
 δένδροσιν: σμηγουργεῖται καὶ τῶν
 φύλλων ἀπορρεῖ μέλι· τοῦτο δὲ
 γίνεται καὶ τῆς Μηθίδας ἐν τῇ
 Ματιανῇ καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ
 Σακασηγῇ καὶ τῇ Ἀραξηγῇ. τῆς
 μέντοι προσηκούσης ἐπιμελείας
 οὐκ ἔτυχεν οὔτε αὐτὴ οὔτε ἡ ἐπώ-
 νυμος αὐτῇ θάλαττα, ἄπλους τε
 οὖσα καὶ ἀργός· νῆσοί τἑ εἰσιν
 οἰκείσθαι δυνάμεναι, ὡς δ' εἰρή-
 κασί τινες, καὶ χρυσίτιν ἔχουσαι
 γῆν. ἀίτιον δ', ὅτι καὶ οἱ ἡγεμό-
 νες οἱ τ' ἐξαρχῆς ἐτύγγανον βάρ-
 βανοι· ὅντες οἱ τῶν Ἰρκανῶν,
 Μηδοί τε καὶ Πέρσαι, καὶ οἱ
 ὕστατοι Παρθυαῖοι, χεῖρους ἐκε-
 νων ὄντες, καὶ ἡ γείτων ἅπασα
 χώρα ληστῶν καὶ νομάδων μεστὴ
 καὶ ἐρημίας. Μακεδόνες δ' ὀλίγον
 μὲν χρόνον ἐπῆρξαν, καὶ ἐν πολέ-
 μοις ὄντες καὶ τὰ πόρρω σκοπεῖν
 οὐ δυνάμενοι.

ლები მას მცირე ხანს მართავდნენ, მაგრამ ბრძოლებში იყვნენ
 [გარათულნი] და შორიდან არ შეეძლოთ ყურის გდება.

Φησὶ δ' Ἀριστόβουλος ἰσάδῃ
 οὖσαν τὴν Ἰρκανίαν δρῦν ἔχειν,
 πεύκην δὲ καὶ ἐλάτην καὶ πίτυν
 μὴ φύειν, τὴν δ' Ἰνδικὴν πληθύ-
 ειν τοῦτοισι. τῆς δὲ Ἰρκανίας
 ἔσσι καὶ ἡ Νησαία· τινὲς δὲ καὶ
 καθ' αὐτὴν τιθάσι τὴν Νησαίαν.

დიდრის ნიშნებია [შემდეგი]: ვახს
 მოაქვს მეტრეტე ლვინო, ხოლო
 ლელვს 60 მედიმნი [ნაყოფი],
 ხორბალი კი იზრდება ლეროდან
 ჩამოცვენილი ნაყოფისაგან, ტყე-
 ებში ფუტკარი მრავლობს და
 ფოთლებიდან ჩამოდის თაფლი.
 ასე არის მიდიის მატიანეში,
 არმენიის საკასენესა და არაქსე-
 ნეში. მაგრამ ჯეროვანი ზრუნეა
 არა აქვს არც ამ [ქვეყანას], არც
 მის მოსახელე ზღვას, რომელ-
 ზედაც არ ცურავენ და გაპო-
 უყენებელია. კუნძულებზე შეიძ-
 ლება დასახლება, ხოლო რო-
 გორც ამბობენ ზოგიერთები,
 ნიადაგი შეიცავს ოქროს. [ანის]
 მიზეზი ის არის, რომ ჰირკა-
 ნელთა მმართველები თავიდანვე
 იყვნენ ბარბაროსები: მიდიელე-
 ბი, სპარსელები და უკანასკნე-
 ლად პართები, რომლებიც მათზე
 უარესები იყვნენ, ხოლო მთელი
 მეზობელი ქვეყანა მეკობრეებითა
 და მომთაბარეებით არის სავსე
 და გაუდაბურებული. მაკედონე-
 არისტობულე¹ ამბობს, რომ
 ჰირკანია ტყიანია და მოიპოვება
 [იქ] მუხა, ხოლო სოკი, ნაძვი
 და ფიჭვი არ იზრდება, ინდო-
 ეთში კი ბევრია ესენი¹. ჰირკა-
 ნიისა არის ნესეაც; ზოგიერთე-
 ბი კი დამოუკიდებლად მიიჩნე-
 ვენ ნესეას.

¹. ე. ი. ეს ხეები.

3. Διαρρείται δὲ καὶ ποταμοῖς ἡ Ἰρχανία τῷ τε ᾠχῷ καὶ ᾠξῷ μέχρι τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς, ὧν δ' ᾠχος καὶ διὰ τῆς Νησαίας ρεῖ. ἔνιοι δὲ τὸν ᾠχὸν εἰς τὸν ᾠξὸν ἐμβάλλειν φασίν. Ἄριστόβουλος δὲ καὶ μέγιστον ἀποφαίνει τὸν ᾠξὸν τῶν ἑωραμένων ὑφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν, πλὴν τῶν Ἰνδικῶν· φησὶ δὲ καὶ εὐπλοῦν εἶναι (καὶ οὗτος καὶ Ἐρατοσθένης παρὰ Πατροκλέους λαβῶν), καὶ πολλὰ τῶν Ἰνδικῶν φορτίων κατὰγειν εἰς τὴν Ἰρχανίαν θάλατταν, ἐντεῦθεν δ' εἰς τὴν Ἀλβανίαν περαιοῦσθαι, καὶ διὰ τοῦ Κύρου καὶ τῶν ἐξῆς τόπων εἰς τὸν Εὐξείνον καταφέρεισθαι. οὐ πᾶν δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν δ' ᾠχος ὀνομάζεται. Ἀπολλόδωρος μέντοι ὁ τὰ Παρθικά γράφας συνεχῶς αὐτὸν ὀνομάζει, ὡς ἐγγυτάτω τοῖς Παρθυαίοις ῥέοντα.

ავვიწერა პართების [ისტორია], აველაზე ახლოს ჩაუღის პართებს.

4. Προσεδοξάσθη δὲ καὶ περὶ τῆς θαλάττης ταύτης πολλὰ ψευδῆ διὰ τὴν Ἀλέξανδρου φιλοτιμίαν· ἐπειδὴ γὰρ ὠμολόγητο ἐκ πάντων, ὅτι διείργει τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἑβρώπης ὁ Τανάϊς ποταμός, τὸ δὲ μεταξὺ τῆς θαλάττης καὶ τοῦ Τανάϊδος, πολὺ μέρος τῆς Ἀσίας ὄν, οὐχ ὑπέπιπτε τοῖς Μακεδόσιν, στρατηγεῖν δ' ἔγνωστο, ὥστε τῆ φήμη γε κάκεινων δόξει τῶν μερῶν κρατεῖν τὸν Ἀλέξανδρον, εἰς ἐν οὖν συγγῆγον τὴν τε Μαιώτιν

პირკანია ირწყევბა მდინარეებით ოხოსითა და ოქსოსით. ვიღრე ზღვის შესართავამდე; ამათგან ოხოსი ნესეაზე მიმდინარეობს. ზოგიერთები ამბობენ, რომ ოხოსი ოქსოსს უერთდებაო. არისტობულე ოქსოსს მიიხნევს უდიდეს მდინარედ, მის მიერ ნახულთა შორის, [რომლებიც კი] აზიაზე მიმდინარეობენ, გარდა ინდოეთის [მდინარეებისა]. [არისტობულე] და პატროკლეს სიტყვით ერთოსთენეც ამბობენ, რომ [ეს მდინარე] სანაოსნოაო და [ამ მდინარით] ბევრი ინდური საქონელი შემოაქვთ პირკანიის ზღვაში, ხოლო აქედან ალბანიაში გადააქვთ და [შემდეგ] მტკვრითა და მის მომდევნო ადგილებით ევქსინის [ზღვაში] ჩააქვთ. ძველთაგან ოხოსი არც მაინცდამაინც მოიხსენება; მხოლოდ აპოლოდორე, რომელმაც [თითქოს] ალექსანდრეს ეპყრა

ამ ზღვის შესახებ ბევრი ტყუილი გამოიგონეს ალექსანდრეს პატივმოყვარეობის გამო. რადგანაც ყველა ერთი აზრისა იყო იმის შესახებ, რომ აზიას ევროპისაგან ჰყოფს მდ. ტანაისი, ხოლო ზღვასა და ტანაისს შორის მდებარე აზიის დიდი ნაწილი არ იყო დაპყრობილი მაკედონელთა მიერ, [ამიტომ] გამოგონილ იქნა ხრიკი, რათა ხმა მაინც გავრცელებულიყო, [თითქოს] ალექსანდრეს ეპყრა

λίμνην τὴν δεχομένην τὸν Τάναϊν
 καὶ τὴν Κασπίαν θάλατταν, λίμ-
 νην καὶ ταύτην καλοῦντες καὶ
 συντετρῆσθαι φάσκοντες πρὸς ἀλ-
 λήλας ἀμφοτέρας, ἐκατέραν δ'
 εἶναι μέρος τῆς ἐτέρας. Πολύκλει-
 τος δὲ καὶ πίστευσι προφέρεται περὶ
 τοῦ λίμνην εἶναι τὴν θάλατταν
 ταύτην (ὑφείς τε γὰρ ἐκτρέφειν
 καὶ ὑπόγλυκυ εἶναι τὸ ὕδωρ), ὅτι
 δὲ καὶ οὐχ ἑτέρα τῆς Μαϊώτιδος
 ἐστὶ, τεχμαιρόμενος ἐκ τοῦ τὸν
 Τάναϊν εἰς αὐτὴν ἐμβάλλειν· ἐκ
 γὰρ τῶν αὐτῶν ὄρων τῶν Ἰνδι-
 κῶν, ἐξ ὧν δ' τε Ὀξος καὶ δ'
 Ὀξος καὶ ἄλλοι πλείους, φέρεται
 καὶ ὁ Ἰαξάρτης ἐκδίδωσί τε ὁμοί-
 ως ἐκείνοις εἰς τὸ Κάσπιον πέλα-
 γος, πάντων ἀρκτικώτατος. τοῦτον
 οὖν ὠνόμασαν Τάναϊν, καὶ προσέ-
 θεσάν γε τούτῳ πίστιν, ὡς εἴη
 Τάναϊς, ὃν εἶρηκεν ὁ Πολύκλειτος.
 τὴν γὰρ περσίαν τοῦ ποταμοῦ
 τούτου φέρειν ἐλάτην καὶ δίστοις
 ἐλατίνους χρῆσθαι τοὺς ταύτη
 Σκύθας, τοῦτο δὲ καὶ τεκμήριον
 τοῦ τὴν χώραν τὴν πέραν τῆς
 Εὐρώπης εἶναι, μὴ τῆς Ἀσίας·
 τὴν γὰρ Ἀσίαν τὴν ἄνω καὶ τὴν
 πρὸς ἕω μὴ φύειν ἐλάτην. Ἐρα-
 τοσθένης δὲ φησι καὶ ἐν τῇ Ἰν-
 δικῇ φύεσθαι· ἐλάτην καὶ ἐντεῦ-
 θεν ναυπηγήσασθαι τὸν στόλον
 Ἀλέξανδρον· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα
 τοιαῦτα συγκρούειν Ἐρατοσθένης
 πειράται, ἡμῖν δ' ἀποχρώντως
 εἰρήσθω περὶ αὐτῶν.

ეს ნაწილები, და ერთად წარ-
 მოადგინეს მეოტისის ტბა, რო-
 მელსაც ერთვის მდ. ტანაისი
 და კასპიის ზღვა; თან ამასაც
 ტბას უწოდებდნენ და აამბო-
 ზდნენ, რომ ორივე ერთმანეთს
 ერთვის და თითოეული ამ ორ-
 თაგანი არის ნაწილი მეორისა.
 ხოლო პოლიკლიტეს საბუთე-
 ბიც მოჰქონდა იმისათვის, რომ
 ეს ზღვა ტბა არის, [მაგალი-
 თად ის, რომ] აქ იცის გვე-
 ლები და წყალი ტკბილი არი-
 სო. ხოლო რომ [ეს ზღვა] სხვა
 არაფერია თუ არ მეოტისი,
 ამას ამტკიცებს [პოლიკლიტე
 იმით], რომ ტანაისი ამ [ზღვას]
 ერთვის. იმავე ინდოეთის მთე-
 ბიდან, რომლებიდანაც ოხოსი,
 ოქსოსი და სხვა მრავალი მდი-
 ნარე [გამოდის], გამოდის აგ-
 რეთვე იაქსარტესი, ყველაზე
 უფრო ჩრდილოეთის მდინარე,
 რომელიც მსგავსად [ამ მდინა-
 რეებისა] ერთვის კასპიის ზღვას.
 ამას უწოდეს ტანაისი, და
 დაუმატეს ამას მტკიცება, რომ
 ეს არის ტანაისი, რომელზე-
 დაც ლაპარაკობს პოლიკლიტე-
 მდინარის გაღალმა [ქვეყანაში]
 ხარობს ნაძვი და იქ მცხოვ-
 რები სკვითები ხმარობენ ნაძვი-
 საგან გაკეთებულ ისრებს. ხო-
 ლო ესაა საბუთი იმისა, რომ
 გაღმა მდებარე ქვეყანა არის
 ევროპისა და არა აზიისა, რად-
 განაც აზიაში, რომელიც მდება-
 აღმოსავლეთისაკენ, არ იზრდება

ნაძვი. ხოლო ერთოსთენე ამბობს, რომ ინდოეთში იზრდება ნაძვი და იქიდან გაამზალა ალექსანდრემ თავისი ფლოტი; ერთოსთენე შეეცადა მრავალი სხვა ამისთანა [მოსაზრება] უარეყო, მაგრამ ჩვენთვის საკმარისია ამის შესახებ ლაპარაკი.

ბ. - Κα! τούτο δ' ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἰρχανίαν ἱστορουμένων παραδόξων ἐστὶν ὑπὸ Εὐδόξου καὶ ἄλλων, ὅτι πρόκεινται τινες ἀκται τῆς θαλάττης ὑπαντροί, τούτων δὲ μεταξὺ καὶ τῆς θαλάττης ὑπόκειται ταπεινὸς αἰγιαλός, ἐκ ᾧ τῶν ὑπερθεν κρημῶν ποταμοὶ ῥέοντες τοσαύτη προφέρονται βίᾳ, ὥστε ταῖς ἀκταῖς συνάψαντες ἐξακοντίζουσι τὸ ὕδωρ εἰς τὴν θάλατταν, ἄρραντον φυλάττοντες τὸν αἰγιαλόν, ὥστε καὶ στρατοπέδοις ἰσοσίσμιον εἶναι σκεπαζομένοις τῷ ῥεύματι, οἱ δ' ἐπιχώριοι κατὰγονται πολλὰκις εὐαχίας καὶ θυσίας χάριν εἰς τὸν τόπον, καὶ ποτὲ μὲν ὑπὸ τοῖς ἄντροις κατακλίνονται, ποτὲ δ' ὑπ' αὐτῶ τῷ ῥεύματι ἠλιαζόμενοι, ἄλλως ἄλλοι τέρπονται, παραφαινομένης ἅμα καὶ τῆς θαλάττης ἐκατέρωθεν καὶ τῆς ἡϊόνος, ποῶδους καὶ ἀνθηρᾶς οὐσῆς διὰ τὴν ἰκμάδα. თანავე ორივე მხარეს ზღვა აქვთ, ხოლო ნაპირი სინესტის გამო ბალახითა და ყვავილებით არის [დაფარული].

თავი მეჩვიე

1. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἰρχανίας θαλάττης προΐοντι ἐπὶ τὴν ἑω δεξιὰ μὲν ἐστὶ τὰ ὄρη μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θαλάττης παρατείνοντα, ἅπερ οἱ Ἕλληγες ὀνομάζουσι Ταῦρον, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς Παμφυλίας καὶ

პირკანიის შესახებ ევდოქსესა და სხვათა მიერ მოთხრობილ თავისებურებებს ეკუთვნის შემდეგი: რომ ზოგიერთი მაღალი სანაპირო ზღვისა არის გამოქვაბულებიანი, ხოლო ზღვისა და ამთ შორის მდებარეობს დაბალი სანაპირო. ზემოდან, ციცაბოებიდან მომდინარე მდინარეები ისეთი ძალით მოექანებიან, რომ, მაღალ სანაპიროს კიდეს რომ მიუახლოვდებიან, გადასტყორცნიან წყალს ზღვაში, ხოლო დაბლასანაპიროს დაუსველებელს სტოვებენ, ისე რომ ჯარებს შეუძლიათ აქ გაიარონ წყლის ნაკადის საფარველ ქვეშ. ადგილობრივი მცხოვრებლები ხშირად იყრიან ამ ადგილას თავს ნადიმისა და მსხვერპლშეწირვისათვის, ხან გამოქვაბულებში სხდებიან, ხან ამ წყლის ნაკადის ქვეშ მხეს ეცხუნებიან და ყველანი თავისებურად ერთობიან; ამას-ხოლო ნაპირი სინესტის გამო [დაფარული].

პირკანიის ზღვიდან რომ აღმოსავლეთისაკენ წავიდეთ, მარჯვნივ არის მთები, რომლებიც გადაქიმულია ინდოეთის ზღვამდე, ამ [მთებს] ელინები ტავროს უწოდებენ. იწყება [ეს მთები]

της Κιλικίας και μέχρι δευρο
 προϊόντα από της έσπέρας συνεχή
 και τυγχάνοντα άλλων και άλλων
 όνομάτων. προσοικουσι δ' αὐτοῦ
 τὰ προσάρκτια μέρη πρώτοι μὲν
 οἱ Γῆλαι και Καδοῦσιοι και Ἄμαρ-
 δοι, καθάπερ εἶρηται, και τῶν
 Ὑρκανίων τινές, ἔπειτα τὸ τῶν
 Παρθυαίων ἔθνος και τὸ τῶν
 Μαργιανῶν και τῶν Ἀρίων και
 ἡ ἔρημος, ἦν ἀπὸ της Ὑρκανίας
 ὀρίζει ὁ Σάργιος ποταμὸς πρὸς ἑω
 βαιδίζουσι και ἐπὶ τὸν Ὠχρον κα-
 λεῖται δὲ τὸ μέχρι δευρο ἀπὸ της
 Ἀρμενίας διατεῖνον, ἡ μικρὸν
 ἀπολείπον Παραχοάθρας. ἔστι δὲ
 ἀπὸ της Ὑρκανίας θαλάττης εἰς
 τοὺς Ἀρίους περὶ ἑξακισχιλίου
 σταδίου· εἶθ' ἡ Βακτριανή ἔστι·
 και ἡ Σογδιανή, τελευταῖοι δὲ
 Σχῦθαι νομάδες. τὰ δ' ὄρη Μακε-
 δόνες μὲν ἅπαντα τὰ ἐφεξῆς ἀπὸ
 Ἀρίων Καύκασον ἐκάλεσαν, παρὰ
 δὲ τοῖς βαρβάροις τὰ τε ἄκρα κατὰ
 μέρος ὠνομάζετο ὁ Παροπάμισος
 τὰ προσβόρεια και τὰ Ἡμωδὰ και
 τὸ Ἴμαον και ἄλλα τοιαῦτα ὀνό-
 ματα ἐκάστοις μέρεσιν ἐπέκειτο.

2. Ἐν ἀριστερᾷ δὲ τούτοις
 ἀντιπαράκειται τὰ Σχῦθικὰ ἔθνη
 και τὰ νομαδικά, ἅπασαν ἐκπλη-
 ροῦντα τὴν βόρειον πλευράν. οἱ
 μὲν δὴ πλείους τῶν Σχῦθῶν ἀπὸ
 της Κασπίας θαλάττης ἀρξάμενοι
 Δάαι προσαγορεύονται, τοὺς δὲ

Σამფილიოდან და დასავლეთის
 მხრიდან აქამდე გრძელდება შეუ-
 წყვეტლივ; [სხვადასხვა ადგი-
 ლას] მას ეწოდება სხვადასხვა სა-
 ხელი. ცხოვრობენ მის ჩრდი-
 ლოეთ ნაწილებში პირველად
 გელები, კადუსიები, ამარდები,
 როგორც უკვე ითქვა, და ზოგი-
 ერთი ჰირკანიელი, ხოლო შემ-
 დგე პართთა ტომი და მარგია-
 ნელთა და არიელთა [ტომები] და
 [აქვეა] უდაბნო, რომელსაც ჰირ-
 კანიისაგან საზღვრავს მდ. სარნი-
 სი, როდესაც აღმოსავლეთისა-
 კენ მივდივართ მდ. ოხოსისაკენ.
 [მთა], რომელიც აქამდე, ან ცოტა
 უფრო ნაკლებზე მოდის, არმენი-
 დან მოკიდებული იწოდება პარა-
 ხოათარად. ჰირკანიის ზღვიდან
 არიოსებამდე არის დაახლოებით
 6.000 სტადიონი. შემდეგ არიან
 ბაქტრიელები და სოგდიელები,
 ხოლო სულ ბოლოს — სკვითი
 მომთაბარეები. მთელ ან მთებს,
 რომლებიც განუწყვეტლივ [მიე-
 მართებიან] არიოსების [ქვეყნი-
 დან] დაწყებული, მაკედონელებმა
 უწოდეს კავკასიონი, ხოლო ბარ-
 ხოათარებმა ჩრდილოეთით მდებარე მწვერვალებს პაროპამისისა
 უწოდეს, შემდეგ — ემოდისა, იმაოსისა და სხვა ამისთანა სახელებს
 უწოდებდნენ ისინი ცალკეულ ნაწილებს.

მარცხნივ ამათ პირისპირ
 ცხოვრობენ სკვითური ტომები
 და მომთაბარეები, რომლებიც
 ავსებენ მთელ ჩრდილოეთის
 მხარეს. მეტი წილი სკვითე-
 ბისა კასპიის ზღვიდან დაწყე-
 ბული იწოდებიან დაეზად, ხო-

προσείρους τούτων μάλλον Μασσα-
γέτας και Σάκας ὀνομάζουσι, τοὺς
δ' ἄλλους κοινῶς μὲν Σκύθας ὀνο-
μάζουσι, ἰδίᾳ δ' ὡς ἐκάστους·
ἅπαντες δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νομά-
δες. μάλιστα δὲ γνώριμοι γέγον-
αναι τῶν νομάδων οἱ τοὺς Ἑλλη-
νας ἀφελόμενοι τὴν Βακτριανήν,
Ἄσιοι καὶ Πασιανοὶ καὶ Τόχαροι
καὶ Σακάραι οἱ ὀρηθῆντες ἀπὸ
τῆς περαιῆς τοῦ Ἰαξάρτου τῆς
κατὰ Σάκας καὶ Σογδιανούς, ἣν
κατεῖχον Σάκαι. καὶ τῶν Δαῶν
οἱ μὲν προσαγορεύονται Ἄπαρνοι,
οἱ δὲ Ξάνθιοι, οἱ δὲ Πίσσοι.
οἱ μὲν οὖν Ἄπαρνοι πλησιαιῆται
τῆ Ἰρκανίᾳ παράκεινται καὶ τῆ
κατ' αὐτὴν θαλάττῃ, οἱ δὲ λοιποὶ
διατείνουσι καὶ μέχρι τῆς ἀντιπα-
ρρηκούσης τῆ Ἀρίᾳ.

მეს — პისურები. აპარნები ყველაზე უფრო ახლოს ცხოვრობენ
პირკანისთან და [პირკანიის] ზღვასთან, ხოლო დანარჩენები აღწე-
ვენ არიის პირდაპირ მდებარე ქვეყნამდე.

3. Μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τῆς
Ἰρκανίας καὶ τῆς Παρθυσίας μέχρι
Ἀρίων ἔρημος πρόκειται πολλή
καὶ ἄνυδρος. ἦν διεξιόντες μακ-
ραῖς ὁδοῖς κατέτρεχον τὴν τε
Ἰρκανίαν καὶ τὴν Νησαίαν καὶ
τὰ τῶν Παρθυσίων πεδία· οἱ δὲ
συνέθεντο φόρους. φόρος δ' ἦν
τὸ ἐπιτρέπειν τακτοῖς τισὶ χρόνοις
τὴν χώραν κατατρέχειν καὶ φέ-
ρεσθαι λείαν. ἐπιπολαζόντων δ'
αὐτῶν παρὰ τὰ συγχείμενα, ἐπο-
λεμεῖτο, καὶ ἄλιν διαλύσεις· καὶ
ἀναπολεμήσεις ὑπῆρχον. τοιοῦτος
δὲ καὶ ὁ τῶν ἄλλων νομάδων βίος,

ლო ამათგან აღმოსავლეთისაკენ
მცხოვრებთ უწოდებენ მასაგე
ტებსა და საკებს. ხოლო სხვებს
საერთოდ სკვითებს უწოდებენ,
[ამათგან] თითოეულს კიდევ თა-
ვისი [სახელი აქვს]; ყველანი
მეტწილად მომთაბარეები არიან.
ყველაზე უფრო ცნობილი ყო-
ფილან მომთაბარეთაგან ისინი,
რომლებმაც ელინებს წაართვეს
ბაქტრიანა; ესენი არიან ასიე-
ბი, პასიანები, ტოხარები და
საკარავლები, რომლებიც გამო-
სულეები არიან იაქსარტეს გალ-
მა ნაპირიდან, რომელიც არის
საკებისა და სოგდიანელების
სამფლობელოში და რომელიც
უპყრიათ საკებს. ხოლო დაე-
ბის ნაწილს ეწოდება აპარნე-
ბი, მეორეს — ქსანთიები, მესა-

ამათსა და პირკანიასა და
პართიას შორის არიოსთა ქვე-
ყანამდე არის უდაბნო, დიდი
და უწყლო, რომელზედაც ვადა-
დიოდნენ დიდი გზებით და თავს
ესხმოდნენ პირკანიას, ნესეას და
პართთა მინდვრებს: ისინი შეთან-
ხმებული იყვნენ ხარკში. ხარკი
იყო ის, რომ ნება დაერთოთ მათ-
თვის, რაღაცა გარკვეულ დროში
ვადაერბინათ ქვეყანა ორ წელით
ალაფი. პირობის საწინააღმდე-
გოდ თუ თავდასხმას მოახდენ-
დნენ [სკვითები], ბრძოლა ატყ-
დებოდა, და კვლავ მშვიდობიან-

ἀεὶ τοῖς πλησίον ἐπιτιμειμένων, τοτὲ δ' αὖ διαλαττομένων.

ბოდა. ასეთი არის სხვა მომთაბარგთა ცხოვრებაც, რომლებიც მულამ ან მეზობლებს ესხმინან თავს

4. Σάκαι μέντοι παραπλησίως ἐφόδους ἐποίησαντο τοῖς Κιμμερίοις καὶ Τρήρεσι, τὰς μὲν μακροτέρως, τὰς δὲ καὶ ἐγγύθεν· καὶ γὰρ τὴν Βακτριανὴν κατέσχον καὶ τῆς Ἀρμενίας κατεκτήσαντο τὴν ἀρίστην γῆν, ἣν καὶ ἐπάνυμον ἑαυτῶν κατέλιπον τὴν Σακασσηνῆν, καὶ μέχρι Καππαδόκων καὶ μάλιστα τῶν πρὸς Εὐξείνῃ, οὓς Ποντικούς νῦν καλοῦσι, προσήλθον. ἐπιτιμειμένοι δ' αὐτοῖς πανηγυρίζουσιν ἀπὸ τῶν λαφύρων οἱ ταύτη τότε τῶν Περσῶν στρατηγοί, νύκτωρ ἄρδην αὐτοὺς ἤφάνισαν. ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτρων τινὰ προσχώματι συμπληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἐπέθηκαν τεῖχος καὶ τὸ τῆς Ἀναΐτιδος καὶ τῶν συμβῶμων θεῶν ἱερὸν ἰδρύσαντο. Ὠμανοῦ καὶ Ἀναδάτου, Περσικῶν δαιμόνων, ἀπέδειξαν τε πανηγυριν κατ' ἔτος ἱεράν, τὰ Σάκαια, ἣν μέχρι νῦν ἐπιτελοῦσιν οἱ τὰ Ζῆλα ἔχοντες. οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον· ἔστι δὲ ἱεροδούλων πόλισμα τὸ πλεόν· Πομπῆος δὲ προσθεὶς χώραν ἀξιόλογον καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ συνοικίσας εἰς τὸ τεῖχος μίαν τῶν πόλεων ἀπέφηγεν, ἣν διέταξε μετὰ τὴν Μιθριδάτου κατάλυσιν·

მიწები და ერთად დასახლა [მასში მცხოვრებნი] გალავანს გარეთ და გამოაცხადა იგი ერთ იმ ქალაქთაგანად, რომლებიც მითრი-

ბოდა [ჩამოვარდებოდა] და შემდეგ კი ისევ ბრძოლები იმართებოდა. ასევე მცხოვრებაც, რომლებიც მულამ ან მეზობლებს კვლავ ზავდებიან.

საკები კიმერიელებისა და ტრერების მსგავსად აწყობდნენ ლაშქრობებს, ზოგს შორეულს და ზოგს ახლოს. მათ დაიპყრეს ბაქტრიანა და მოიპოვეს არმენიის საუკეთესო მიწა, რომელსაც თავისი [სახელის] მიხედვით მისცეს სახელწოდება — საკასენე. ისინი აღწევდნენ კაპადოკიელებამდე და განსაკუთრებით ექსინთან მცხოვრებ [ხალხებამდე]. რომელთაც ეხლა პონტოელები ეწოდებათ. მაშინდელი სპარსთა სტრატეგოსები ღამით თავს დაესხნენ მათ, როდესაც ესენი ნადავლით ზეიმობდნენ და მთლად ამობოცეს. დაბლობზე რალაცა კლდე მიწით ამოავსეს და ბორცვის სახე [მისცეს], გარსშემოავლეს კედელი და აგებულ იქნა ანაიტისისა და თანამესაკურთხეველ ღმერთების სალოცავი. ომანისა და ანადატესი, სპარსთა ღვთაებებისა, ასევე დააწესეს ყოველწლიური წმინდა დღესასწაული. საკეა, რომელსაც აქამდე ასრულებდნენ ზელას მცხოვრებნი. ასე უწოდებდნენ [ერთ] ადგილს. მეტ წილად საღვთო მონებისა არის ეს ქალაქი. ხოლო პომპეუსმა შეჰმატა მნიშვნელოვანი

უსმა შეჰმატა მნიშვნელოვანი

5. Οἱ μὲν οὖν οὕτω λέγουσι περὶ τῶν Σακῶν, οἱ δ' ὅτι Κύρος ἐπιστρατεύσας τοῖς Σάκαις, ἤττηθεις τῆ μάχῃ φεύγει, στρατοπέδουσάμενος δ' ἐν ᾧ χωρίῳ τὰς παρασκευὰς ἀπελελοίπει πλήρεις ἀφθονίας ἀπάσης, καὶ μάλιστα οἴνου, διαναπύσας μικρὰ τὴν στρατιάν, ἤλαυνεν ἀφ' ἐσπέρας, ὡς φεύγων, πλήρεις ἀφείδ τὰς σκηνάς· προελθὼν δ', ἕσον ἐδόκει συμφέρειν, ἰδρύθη· ἐπιόντες δ' ἐκείνοι καὶ καταλαβόντες ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον, τῶν δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν μεστόν, ἀνέδην ἐνεπίμπλαντο· ὁ δ' ὑποστρέψας ἐξοῖνους κατέλαβε καὶ παραπληγας, ὧσθ' οἱ μὲν ἐν κάρῳ κείμενοι καὶ ὑπῶ κατεκόπτοντο, οἱ δ' ὀρχούμενοι καὶ βακχεύοντες γυμνοὶ περιέπιπτον τοῖς τῶν πολεμίων θπλοῖς, ὀλίγου δ' ἀπώλοντο ἅπαντες. ὁ δὲ θεῖον νομίσας τὸ εὐτύχημα, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνιερώσας τῆ πατρίῳ θεῷ προσηγόρευσε Σάκαια· ὅπου δ' ἂν ἡ τῆς θεοῦ ταστης ἱερὸν, ἐνταῦθα νομίζεται καὶ ἡ τῶν Σακῶν ἐορτὴ βακχεῖα τις μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ, διεσκευασμένων Σχυθιστῶν, πινόντων ἅμα καὶ πληκτιζομένων πρὸς ἀλλήλους ἅμα τε καὶ τὰς συμπίνοῦσας γυναῖκας.

6. Μασσαγέται δ' ἐδήλωσαν τὴν σφετέραν ἀρετὴν ἐν τῷ πρὸς Κύρον

ზოგი ასე ამბობს საკების შესახებ, ხოლო სხვები [გადმოგვცემენ], რომ კიროსი რომ ლაშქრობდა საკებზე, დამარცხდა ბრძოლაში და გაიქცა, ხოლო დაბნაკებულმა ამ ადგილას დატოვა თავისი მოწყობილობა. სავსე ყოველგვარი სიმდიდრით, განსაკუთრებით კი ღვინით, დაასვენა ცოტათი ლაშქარი, ხოლო სალამოს გაემართა, თითქოს გარბისო, და დასტოვა სავსე კარები. რომ გაიარა, რამდენსაც აპირებდა, გაჩერდა. [საკები] მოვიდნენ, აიღეს ადამიანთაგან დაცარიელებული, სამაგიეროდ გემრიელი რამეებით სავსე ბანაკი, და დაუბრკოლებრივ დაძლნენ. [ამ დროს კიროსი] მობრუნდა, შეიპყრო მთვრალები და გონებადაკარგულები, ისე რომ ერთნი დახოცეს უგონოდ მყოფნი და მინარენნი, ხოლო მოცეკვავენი და ღრეობაში მყოფნი ძლეულ იქნენ მტრის იარაღით — თითქმის ყველა გაწყდა. [კიროსმა] ღვთაებრივად ჩათვალა თავისი ეს ბედნიერი შემთხვევა და ეს დღე განუქუთვნა მშობლიურ ღმერთქალს და უწოდა საკეა. სადაც კი არის ამ ღმერთქალის სალოცავი, იქ ალინიზება საკეის ბაკქიური დღე-დღე და ღამე; ესენი მორთულნი მასაგეტებმა ცხადპყვეს თავისი სიქველე კიროსთან ბრძოლაში,

πολέμῳ. περὶ ὧν θρυλοῦσι πολλοί, καὶ δεῖ πυνθάνεσθαι παρ' ἐκείνων. λέγεται δὲ καὶ τοιαῦτα περὶ τῶν Μασσαγετῶν, ὅτι κατοικοῦσιν οἱ μὲν ὄρη, τινὲς δ' αὐτῶν πεδία, οἱ δὲ ἔλη, ἃ ποιοῦσιν οἱ ποταμοί, οἱ δὲ τὰς ἐν τοῖς ἔλεσι νήσους· μάλιστα δὲ φασι τὸν Ἀράξην ποταμὸν κατακλύζειν τὴν χώραν πολλαχῆ σχιζόμενον, ἐκπίπτοντα δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις στόμασιν εἰς τὴν ἄλλην τὴν πρὸς ἄρκτοις θάλατταν, ἐνὶ δὲ μόνῳ πρὸς τὸν κόλπον τὸν Ἴρκακίον. θεὸν δὲ ἦλιον μόνον ἡγούνται, τοῦτ' ἔστιν ἰσοθιτοῦσι· γαμῆ δ' ἕκαστος μίαν, χρώνται δὲ καὶ ταῖς ἀλλήλων οὐκ ἀφανῶς. ὁ δὲ μίγνυμενος τῇ ἄλλοτρίᾳ, τὴν φαρέτραν ἐξαρτήσας ἐκ τῆς ἀμάξης, φανερώς μίγνυται· θάνατος δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἄριστος, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ προβατείων κρεῶν καὶ ἀναμίσθρωθῶσι· τοὺς δὲ νόσφ' θανόντας ρίπτουσιν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βεβρωσθῆναι· ἀγαθοὶ δὲ ἰππῶται καὶ πεζοί, τόξοις δὲ χρώνται καὶ μαχαίραις καὶ θώραξι καὶ σαγάρεσι χαλκαῖς, ζῶναι δὲ αὐτοῖς εἰσι χρυσαῖ καὶ διαδήματα ἐν ταῖς μάχαις· οἳ τε ἰπποὶ χρυσοχάλινοι, καὶ μασχαλιστῆρες δὲ χρυσοῖ· ἄργυρος δ' οὐ γίνεται παρ' αὐτοῖς, σίδηρος δ' ὀλίγος, χαλκὸς δὲ καὶ χρυσὸς ἄφθονος.

რომლის შესახებაც ბევრი მოგვითხრობენ და მათგან უნდა შევიტყოთ [კიდევ ამბავი]. მასაგეტების შესახებ ამასაც იტყვიან, რომ ზოგი მათგანი ცხოვრობს მთებში, ზოგი მათგანი დაბლობებში, ხოლო ნაწილი ქაობებში, რომლებსაც ქმნიან მდინარეები, დანარჩენები კი კუნძულებზე, რომლებიც არის ქაობებში. ამბობენ, რომ მდ. არაქსი განსაკუთრებით ლეკავს ქვეყანას წყლით, [არაქსი] ბევრ ადგილას არის დაყოფილი, იგი ბევრი შესართავით ჩადის სხვა ზღვაში ჩრდილოეთისკენ, ხოლო მხოლოდ ერთით [ერთვის] შირკანის უბეს. ღმერთად მიაჩნიათ მარტო მზე, რომელსაც ცხენს სწირავენ ხოლმე მსხვერპლად. თითოეული [კაცი] ირთავს თითო [ქალს], მაგრამ აქვთ ურთიერთობა ერთმანეთის ცოლებთანაც და არა დაფარულად; [მამაკაცი], რომელიც კავშირს იჭერს სხვის [ქალთან], ჰკიდებს თავის კაპარქს მის ურემზე და აშკარად უკავშირდება მას. საუკეთესო სიკვდილად [შენდეგი] ითვლება მათში: როდესაც [ძალიან] მოხუცდებიან, დაიკვებიან ცხვის ხორციან ერთად და არეულად შეიქმებიან ხოლმე. ხოლო რომლებიც ავადმყოფობით კვდებიან, მათ გადაადგდებენ ხოლმე, რო-

გორც ბიწიერებს და იმის ღირსებს, რომ ცხოველთა მიერ იქნენ შექმული. ისინი კარგი მხედრები და ქვეითები არიან, ხმარობენ მშვილდებს, დანებს, ჯავშანს და სპილენძის წალდებს, ხოლო ბრძო-

ლაში ატარებენ ოქროს სარტყლებს და დიადემებს. ცხენები ოქროს ლაგამებიანი ჰყავთ, და შუამოსართავეებიც ოქროსია. ვერცხლი არა აქვთ მათ, რკინა — მცირე, ხოლო სპილენძი და ოქრო უხვად.

7. Οἱ μὲν οὖν ἐν ταῖς νήσοις, οὐκ ἔχοντες σπόριμα, ριζοφαγῶσι καὶ ἀγρίοις χρωῖνται καρποῖς, ἀμπέχονται δὲ τοὺς τῶν δένδρων φλοιούς (οὐδὲ γὰρ βροσκήματα ἔχουσι), πίνουσι δὲ τὸν ἐκ τῶν δένδρων καρπὸν ἐκθλίβοντες· οἱ δ' ἐν τοῖς ἔλεσιν ἰχθυοφαγῶσιν, ἀμπέχονται δὲ τὰ τῶν φωκῶν δέρματα τῶν ἐκ θαλάττης ἀνατρεχουσῶν· οἱ δ' ἄλλοι τοῖς ἀγρίοις τρέφονται καὶ αὐτοὶ καρποῖς ἔχουσι· δὲ καὶ πρόβατα ὀλίγα, ὥστ' οὐδὲ κατακόπτουσι, φειδόμενοι τῶν ἐρίων χάριν καὶ τοῦ γάλακτος· τῆν δ' ἐσθίητα ποικίλλουσι ἐπιχρίσταις φαρμάκοις θυσεῖ· τηλον ἔχουσι· τὸ ἀνθός· οἱ δὲ πεδῖνοι, καί· περ ἔχοντες γῶραν, οὐ γεωργοῦσιν, ἀλλὰ ἀπὸ προβάτων καὶ ἰχθύων ζῶσι νομαδικῶς καὶ Σκυθικῶς. ἔτι γὰρ τις καὶ κοινή ἢ διαίτα πάντων τῶν τοιούτων, ἣν πολλὰίς λέγω. καὶ ταφαῖ· δ' εἰσὶ παραπλήσια· καὶ ἦθη καὶ ὁ σύμπαξ βίος, ἀσθὲνεια τὸς μὲν, σκαῖος δὲ καὶ ἄγριος καὶ πολεμικός, πρὸς δὲ τὰ συμβόλαια ἀπλοῦς καὶ ἀκάπηλος.

კრძალვა მსგავსი აქვთ, ჩვეულებებიცა და მთელი ცხოვრებაც; თითოეული [ხალხი თავისთავად] არის უკუღმართი, ველური და მეომარი, ხოლო ურთიერთობაში

ისინი, რომლებიც კუნძულებზე ცხოვრობენ, იკვებებიან ფესვებით და ხმარობენ ველურ ნაყოფებს, რადგან არა აქვთ ნათესები, ხოლო იცვამენ ხეების ხრალს (რადგან არცა ჰყავთ საქონელი) და სვამენ ხეების დაწურულ ნაყოფს. ხოლო კაობებში მცხოვრებნი სჭამენ თევზებს და იცვამენ სელაპების ტყავებს, რომლებიც ზღვიდან გამოდიან. მთის მცხოვრებნი კი იკვებებიან ველური ნაყოფით: მათ მცირეოდენი ჰყავთ ცხვარი, ისე რომ არ ჰკლავენ და უფროთხილდებიან მატყლისა და რძის გამო. ტანსაცმელს იჭრელებენ, უსვამენ ზედ წამლებს, რომლებიც დიდხანს სძლებენ და რომლებსაც ყვავილებისაგან [აქეთებენ]. დაბლობის მცხოვრებთ თუმცა კი აქვთ მიწა, მაგრამ არ ამუშავებენ, არამედ ცხვრებიან და თევზებით ირჩენენ თავს მომთაბარეებისა და სკვითების მსგავსად. ყოფა ხომ საერთო აქვთ ყველა ამათ და ამათ მსგავსებს, რის შესახებაც ხშირად ვამბობ. და მასაგეტებისა და საკების ტომში შედიან ატასიები და ხორასელები, რომლებთანაც გამო-

8. Τοῖς δὲ τῶν Μασσαγετῶν καὶ τῶν Σακῶν ἔθνους καὶ οἱ Ἀττάσιοι καὶ οἱ Χωμάσμοι, εἰς

მასაგეტებისა და საკების ტომში შედიან ატასიები და ხორასელები, რომლებთანაც გამო-

οὐς ἀπὸ τῶν Βακτριανῶν καὶ τῶν Σογδιανῶν ἔφυγε Σπιταμένης, εἰς ἕκ τῶν ἀποδράντων Περσῶν τὸν Ἀλέξανδρον, καθάπερ καὶ Βῆσσοσ· καὶ ὕστερον δὲ Ἀραάκης τὸν Καλλίνικον φεύγων Σέλευκον εἰς τοὺς Ἀπασίακας ἐχώρησε· φησὶ δ' Ἐρατοσθένης τοὺς Ἀραχωτοὺς καὶ Μασσαγέτας τοῖς Βακτρίοις παρακεῖσθαι πρὸς δύσιν παρὰ τὸν Ὠξον, καὶ Σάκας μὲν καὶ Σογδιανούς τοῖς ὄλοις ἐδάφεισιν ἀντικεῖσθαι τῇ Ἰνδικῇ, Βακτρίους δ' ἐπ' ὀλίγον· τὸ γὰρ πλεόν τῷ Παρταμισῷ παρακεῖσθαι· διείργειν δὲ Σάκας μὲν καὶ Σογδιανούς τὸν Ἰαξάρτην, καὶ Σογδιανούς δὲ καὶ Βακτριανούς τὸν Ὠξον, μεταξὺ δὲ Ὑρακῶν καὶ Ἀρίων Ταπύρους οἰκεῖν· κύκλω δὲ περὶ τὴν θάλατταν μετὰ τοὺς Ὑρακνοὺς Ἀμάρδους τε καὶ Ἀναριάκας καὶ Καδουσίους καὶ Ἀλβανούς καὶ Κασπίους καὶ Οὐτίτους, τάχα δὲ καὶ ἑτέρους μέχρι Σκυθῶν, ἐπὶ θάτερα δὲ μέρη τῶν Ὑρακῶν Δέρβικας, τοὺς δὲ Ἐκαδουσίους συμψάσειν Μήδων καὶ Ματιανῶν ὑπὸ τὸν Παραχοάθραν.

9. Τὰ δὲ διαστήματα οὕτω λέγει· ἀπὸ μὲν τοῦ Κασπίου ἐπὶ τὸν Κύρον ὡς χιλίους ὀκτακοσίους σταδίους, ἔνθεν δ' ἐπὶ Κασπίας πύλας πεντακισχιλίου ἑξακοσίους, εἴτ' εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν

ἰქτα βακტრიანებისა და სოგდიანებისაგან სპიტამენე, ერთი იმ სპარსელთაგანი, რომელიც გამოექცა ალექსანდრეს ისევ, როგორც ბესოსი. შემდეგ არსავე გამოექცა კალინიკე სელევკოსს და აპასიაკებთან გადავიდა. ამბობს ერატოსთენე, რომ არახოტები და მასაგეტები ბაქტრიელებთან ახლოს ცხოვრობენ დასავლეთისაკენ მდ. ოქსოსთან, ხოლო საკები და სოგდიანები მთელს მიწაზე ინდოეთის პირისპირ ბინადრობენ, ბაქტრიელებისა კი მცირე ნაწილია, რადგან [მათი] უმეტესობა პაროპამისოსთან ცხოვრობს. ამოროებს საკებს სოგდიანებისაგან იაქსარტე, ხოლო სოგდიანებსა და ბაქტრიანებს ოქსოსი; პირკანებსა და არიოსებს შორის კი ცხოვრობენ ტაპირები. ზღვის ირგვლივ პირკანებს შემდეგ არიან ამარდები, ანარიაკები, კალუსიელები, ალბანები, კასპიელები, ვიტინელები, და შეიძლება სხვებიც სკვითებამდე; პირკანთა მეორე ნაწილში კი [არიან] დერბიკები, ხოლო კალუსიელები ეხებიან მიდიელებსა და მატრიანებს პარახოათრას ძირში.

მანძილების შესახებ ასე ამბობს [ერატოსთენე]: კასპიიდან მტკვრამდე არის დაახლოებით 1.800 სტადიონი, აქედან კასპიის ბჰემდე 5.600 [სტადიონი]; კვლავ ალექსანდრიამდე, რომე-

Ἄρριοις ἑξακισχιλίους τετρακοσίους, εἴτ' εἰς Βάκτραν τὴν πόλιν, ἢ καὶ Ζαριάσπα καλεῖται, τρισχίλιους ὀκτακοσίους ἐβδομήκοντα, εἴτ' ἐπὶ τὸν Ἰαζάρτην ποταμόν, ἐφ' ὃν Ἀλέξανδρος ἦκεν, ὡς πεντακισχιλίους· ἄμους δισμῦριοι δισχιλίοι ἑξακόσιοι ἐβδομήκοντα· λέγει δὲ καὶ οὕτω τὰ διαστήματα ἀπὸ Κασπίων πύλων εἰς Ἰνδοῦς· εἰς μὲν Ἑκατόμυλον χιλίους ἑνακοσίους ἐξήκοντά φασι, εἰς δ' Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἄρριοις τετρακισχιλίους πεντακοσίους τριάκοντα, εἴτ' εἰς Προφθασίαν τὴν ἐν Δραγγῇ χιλίους ἑξακοσίους, οἱ δὲ πεντακοσίους, εἴτ' εἰς Ἀραχωτοὺς τὴν πόλιν τετρακισχιλίους ἑκατὸν εἴκοσι, εἴτ' εἰς Ὀρτόσπανα, ἐπὶ τὴν ἐκ Βάκτρων τρίοδον δισχιλίους, εἴτ' εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰνδικῆς χιλίους· ἄμους μῦριοι πεντακισχιλίοι τριακόσιοι. ἐπ' εὐθείας δὲ τῷ διαστήματι τοῦτω συνεχῆς δεῖ νοεῖν, τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς ἑώρας θαλάττης μήκος τῆς Ἰνδικῆς. ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοὺς Σάκας.

ლიც არის არიოსებში, 6.400 [სტადიონი], შემდეგ ქალაქ ბაქტრამდე, რომელსაც აგრეთვე ხარიასპას უწოდებენ, 3.870 [სტადიონი], შემდეგ მდ. იაქსარტემდე, რომლამდეც ალექსანდრე მოვიდა, დაახლოებით 5.000 [სტადიონი]. სულ არის 22.670 [სტადიონი], ხოლო [ერატოსტენე] ასეც ამბობს მანძილების შესახებ კასპიის ბჰიდან ინდოეთამდე: ამბობს, რომ ჰეკატომპილემდე არის 1.960 [სტადიონი], ალექსანდრიამდე, რომელიც არის არიოსებში, 4.530 [სტადიონი], შემდეგ პროფთასიამდე, რომელიც არის დრანგეში, 1.600 [სტადიონი], ზოგის აზრით კი 1.500; შემდეგ არახოტების ქალაქამდე 4.120 [სტადიონი], შემდეგ ორტოსპანამდე, რომელიც ბაქტრიიდან გზაჯვარედინზე მდებარეობს, 2.000 [სტადიონი], შემდეგ ინდოეთის საზღვრებამდე — 1.000 [სტადიონი]. სულ არის 15.300 სტადიონი. პირდაპირ ამ მანძილის გაგრძელებად უნდა ჩავთვალოთ ინდოეთის სიგრძე — ინდოსიდან დაწყებული აღმოსავლეთის ზღვამდე. ეს — საკების შესახებ.

თავი მეცხრე

1. Ἡ δὲ Παρθυαία πολλή μὲν οὐκ ἔστι· συνετέλει γοῦν μετὰ τῶν Ἰρκανῶν κατὰ τὰ Περσικά, καὶ μετὰ ταῦτα, τῶν Μακεδόνων κρατούντων ἐπὶ χρόνον πολύν. πρὸς

ხოლო პართია დიდი არ არის: ის პირკანიელებთან ერთად ხარკს იხდიდა სპარსელთა გამგებლობის დროს და ამის შემდეგ მაკედონელთა მფლობელობის დროს,

ὁ δὲ τῆς συμκρότητι ὀρασεῖα καὶ ὄρει-
νή ἐστὶ καὶ ἄπορος, ὥστε διὰ
τοῦτο ὁρόμῳ διεξίτασι τὸν ἑαυτῶν
οἶ βασιλεις ὄχλον, οὐ δυναμένης
τρέφειν τῆς χώρας οὐδ' ἐπι μικ-
ρόν· ἀλλὰ νῦν ἠῆξεται· μέρη δ'
ἐστὶ τῆς Παρθυηῆς ἢ τε Κομι-
σηγῆ καὶ ἡ Χωρήγη, σχεδὸν δὲ
τι καὶ τὰ μέχρι πυλῶν Κασπίων
καὶ Ραγῶν καὶ Ταπύρων, ὄντα
τῆς Μηθιάς πρότερον ἐστὶ δ' Ἀπά-
μεια καὶ Ἡράκλεια πόλεις περὶ
τὰς Ράγας· εἰσι δ' ἀπὸ Κασπίων
πυλῶν εἰς μὲν Ράγας σταδίοι πεν-
τακόσιοι, ὡς φησιν Ἀπολλόθωρος,
εἰς δ' Ἑκατόμυλον τὸ τῶν Παρ-
θυσίων βασιλείον, χίλιοι διακόσιοι
ἐξήκοντα· τοῦνομα δὲ ταῖς Ρά-
γαις ἀπὸ τῶν γενομένων σεισμῶν
γενέσθαι φασίν, ὅφ' ὧν πόλεις τε
συχναὶ καὶ κῶμαι δισχίλαι, ὡς
Ποσειδώνιος φησι, ἀνετράπησαν.
τοὺς δὲ Ταπύρους οἰκεῖν φασὶ
μεταξὺ Δερβίκων τε καὶ Ἰρκανῶν·
ἱστοροῦσι δὲ περὶ τῶν Ταπύρων
ὅτι αὐτοῖς εἶη νόμιμον τὰς γυναῖ-
κας ἐκδιδόναι τὰς γαμετὰς ἐτέ-
ροις ἀνδράσιν, ἐπειδὴν ἐξ αὐτῶν
ἀνέλωνται δύο ἢ τρία τέκνα, κα-
θάπερ καὶ Κάτων Ὀρτησίῳ δεη-
θέντι ἐξέδωκε τὴν Μαρκίαν ἐφ'
ἡμῶν κατὰ παλαιὸν Ῥωμαίων
ἔθος.

მათგან ორი ან სამი შვილი, ისევე როგორც კატონმა ვადასცა მარკია ჰორტენიუსს, ამისი თხოვნის შედეგად, ჩვენ დროს, ძველი რომაული ჩვეულების თანახმად.

2. Νεωτερισθέντων δὲ τῶν ἕξω
τοῦ Ταύρου διὰ τὸ πρὸς ἄλλοις

რაც დიდხანს გაგრძელდა. სიმ-
ციონესთან ერთად [ქვეყანა] ტყი-
ანია, მთიანი და გაუვალი, ისე
რომ ამის გამო მეფეები [ამ ტერი-
ტორიაზე] სირძლით ვადაატა-
რებენ ხოლმე თავის ხალხს, რად-
გან არ შეუძლია [ამ] ქვეყანას
[ჯარის] გამოკვება მცირე ხნითაც
კი: მაგრამ ეხლა ხომ გაიზარდა
[პართია]: პართიის ნაწილებია
კომისენე და ხორენე, და [მთელი
ტერიტორია] დაახლოებით ვიდ-
რე კასპიის ბჰემდე, რაგემდე და
ტაპირებამდე, რაც უწინ მიდიას
ეკუთვნოდა, ხოლო აბამეა და
ჰერაკლეა ქალაქებია რაგესთან.
კასპიის ბჰიდან რაგემდე არის
500 სტადიონი, როგორც ამბობს
აპოლოდორე, ხოლო ჰეკატომ-
პილემდე, რომელიც არის პართ-
თა სატახტო ქალაქი, 1.260 [სტა-
დიონი]. ამბობენ, რომ რაგემ
სახელწოდება მიიღო მიწისძვრი-
საგან, რომელმაც ბევრი ქალაქი
და 2.000 სოფელი დაანგრია,
როგორც პოსიდონიოსი ამბობს.
ამბობენ, რომ ტაპირები ცხოვ-
რობენ დერბიკებსა და ჰირკანებს
შორის. ტაპირთა შესახებ მო-
გვითხრობენ, რომ მათ ჰქონიათ
კანონი, რომ გათხოვილ ქალებს
ვადასცემენ ხოლმე სხვა ზამაკა-
ცებს, როგორც კი გაუჩნდებათ

როდესაც ვადატრიალება მოხ-
და ტავრის ვარეთ სირიისა და

είναι τούς της Συρίας και της Μηδίας βασιλέας τούς έχοντας και ταῦτα, πρῶτον μὲν τὴν Βακτριανὴν ἀπέστησαν οἱ πεπιστευμένοι και τὴν ἐγγὺς αὐτῆς πᾶσαν οἱ περὶ Εὐθύδημον. ἔπειτ' Ἀρσάκης ἀνήρ Σκύθης τῶν Δαῶν τιγὰς ἔχων, τούς Ἀπάρνους καλουμένους νομάδας, παροικούντας τὸν Ὠχον, ἐπήλθειν ἐπὶ τὴν Παρθυαίαν και ἐκράτησεν αὐτῆς. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀσθενῆς ἦν διαπολεμῶν πρὸς τούς ἀφαιρεθέντας τὴν χώραν και αὐτὸς και οἱ διαδεδεξάμενοι ἐκείνον, ἐπειθ' οὕτως ἴσχυσαν. ἀφαιρούμενοι τὴν πλησίον αἰεὶ διὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις κατορθώσεις, ὥστε τελευτώντες ἀπάσης τῆς ἐντὸς Εὐφράτου κύριοι κατέστησαν. ἀφείλοντο δὲ και τῆς Βακτριανῆς μέρος βιασάμενοι τούς Σκύθας και ἔτι πρότερον τούς περὶ Εὐκρατίδαν, και νῦν ἐπάρχουσι τῆς αὐτῆς γῆς και τοσοῦτων ἐθνῶν, ὥστε ἀντίπαλοι τοῖς Ρωμαίοις τρόπον τιγὰ γεγόνασι κατὰ μέγεθος τῆς ἀρχῆς. αἰτίας δ' ἡ βίος αὐτῶν και τὰ ἔθνη τὰ ἔχοντα πολὺ μὲν τὸ βάρβαρον και τὸ Σκυθικόν, πλεον μέντοι τὸ χρήσιμον πρὸς ἡγεμονίαν και τὴν ἐν τοῖς πολέμοις κατορθώσιν.

მზრივ. ამისი მიზეზი მათ ცხოვრებაში და ზნე-ჩვეულებებშია, რომლებიც მათ დიდად ბარბაროსული და სკვითური აქვთ, [ამავე დროს] დიდად გამოსაყენებელი ბატონობისა და ბრძოლებში წარმატებისათვის.

მიდიის მეფეთა შორის ურთიერთ მტრობის გამო, რომელთაც ეპყრათ ეს ადგილები, პირველად ბაქტრიანა ააჯანყეს რწმუნებულებმა, რომლებიც ევთიდემესთან ახლოს იყვნენ და შემდეგ მის მახლობლად მდებარე მთელი [მხარე]. შემდეგ არსაკე, სკვითი ვაჟაკი, რომელსაც დაების ნაწილი ეკუთვნოდა (რომელთაც აპარნები ეწოდებოდათ და ესენი იყვნენ ოხოსის ნაპირებთან მცხოვრები მომთაბარეები), შეიქრა პართიაში და დაიპყრო ის. დასაწყისში ის სუსტი იყო, რადგანაც ეომებოდა ხალხს, რომელსაც წაართვა ქვეყანა, [სუსტი იყო] თვითაც და მისი მეგვიდრეებიც, შემდეგში კი ისე გაძლიერდნენ, რაკილა წაართვეს მეზობლად [მდებარე მხარეები] ბრძოლების დროს მუდმივი წარმატებების შედეგად, რომ საბოლოოდ ევფრატის შიგნით მყოფი მთელი ქვეყნის უფალნი გახდნენ. იმათ სძლიეს სკვითები და დაიპყრეს ბაქტრიანის ნაწილი, უფრო აღრე კი [სძლიეს] ისინი, ვინც ევკრატისთან ცხოვრობენ, და ეხლა უპყრიათ იმოდენა მიწა და იმდენი ხალხი, რომ ისინი ერთგვარად მეტოქეები არიან რომაელთა ქვეყნისა სიდიდის

3. Φασι δὲ τοὺς Ἀπάρνους Δάας μετανάστας εἶναι ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Δαῶν, οὐς Ξανθῖους ἢ Παρίους καλοῦσιν· οὐ πάνυ δ' ἠμολόγηται Δάας εἶναι τινὰς τῶν ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Σχυθῶν· ἀπὸ τούτων δ' οὐν ἔλκειν φασὶ τὸ γένος τὸν Ἀρσάκην, οἱ δὲ Βακτριανὸν λέγουσιν αὐτόν, φεύγοντα δὲ τὴν αὐξήσιν τῶν περὶ Διόδωτον ἀποστῆσαι τὴν Παρθυαίαν. εἰρηκότες δὲ πολλὰ περὶ τῶν Παρθυῶν νομίμων ἐν τῇ ἑκτῇ τῶν ἱστορικῶν ὑπομνημάτων βίβλῳ, δευτέρᾳ δὲ τῶν μετὰ Πολύβιον, παραλείψομεν ἐνταῦθα μὴ ταυτολογεῖν δόξωμεν, τοσοῦτον εἰπόντες μόνον, ὅτι τῶν Παρθυαίων συνέδριόν φησιν εἶναι Ποσειδώνιος διττόν, τὸ μὲν συγγενῶν, τὸ δὲ σοφῶν καὶ μάγων, ἐξ ἧν ἀμφοῖν τοὺς βασιλεῖς καθίστασθαι. ἰμας, პოსიდონოსი რომ ამბობს: პართელებს ორგვარი საბჭო აქვთ, ერთი [შემღებარი] ნათესავთაგან, ხოლო მეორე — ბრძენთაგან და მოგვთაგან, რომელთაგან,

ამბობენ, რომ აპარნი-დაები გამოსულნი არიან იმ დაებისაგან, რომლებიც მეოტისის ზემოთ ცხოვრობენ, და რომელთაც ქსანდიებს ან პარიებს უწოდებენ; თუმცა არ არის ერთსულვლება იმაში, რომ დაები მეოტისის ზემოთ მცხოვრებ სკვითთაგანი არიან. ამბობენ, რომ ამათგან გამოჰყავს გვარი არსაკეს, სხვები მას ბაქტრიელად მიიჩნევენ და [მიიჩნიათ, რომ] ის დიოდოტეს გაძლიერებას გამოეჭყა და ააჯანყა პართია. პართთა კანონების შესახებ ბევრი ითქვა „ისტორიულ მოგონებათა“ მეექვსე წიგნში და პოლიბიოსის შემდეგდროინდელი [ისტორიის] მეორე [წიგნში], [ამიტომ] დავანებებთ აქ თავს, რომ ერთი და იგივე არ ვილაპარაკოთ, დავუმატებთ მხოლოდ ორივედან, მეფეებს სხამენო.

თავი მეათე

1. Ἡ δὲ Ἀρία καὶ ἡ Μαργιανὴ κράτιστα χωρία ἐστὶ ταύτη, τῇ μὲν ὑπὸ τῶν ὄρων ἐγκλεισόμενα τῇ δ' ἐν πεδίοις τὰς οἰκῆσεις ἔχοντα. τὰ μὲν οὐν ὄρη νέμονται σκηνῖται τινες, τὰ δὲ πεδία ποταμοῖς διαρρεῖται· ποτιζουσι αὐτά, τὰ μὲν τῷ Ἀρίῳ, τὰ δὲ Μάργῳ. ἂν μορεῖ δὲ ἡ Ἀρία τῇ Βακτριανῇ

არია და მარგიანე საუკეთესო ადგილებია აქ, ერთი იმიტომ, რომ ეს ადგილები მთებით არის გარშემორტყმული, ხოლო მეორე იმიტომ, რომ დაბლობებში აქვთ საცხოვრისი. მთებში ცხოვრობენ სკენიტები¹, ხოლო დაბლობები ირწყვება მდინარეებით: ერთი ნაწილი — არიოსით,

¹ კარავში მცხოვრებნი.

και την ὑποστῆσαν ἕρει τῆ ἔχοντι
την Βακτριανήν. διέχει δὲ τῆς
Ἰρχανίας περὶ ἑξήκοντα χιλίους στα-
δίους. συντελής δ' ἦν αὐτῆ και
ἡ Δραγγικὴ μέχρι Καρμανίας, τὸ
μὲν πᾶν τοῖς νοτίοις μέρεσι τῶν
ὄρων ὑποπεπτωκυῖα, ἔχουσα μέν-
τοι τινὰ τῶν μερῶν και τοῖς ἀρχ-
τικοῖς πλησιάζοντα τοῖς κατὰ τὴν
Ἀρίαν και ἡ Ἀναχασία δὲ οὐ
πολὺ ἀπωθὲν ἔστι, και αὐτῆ τοῖς
νοτίοις μέρεσι τῶν ὄρων ὑποπεπ-
τωκυῖα και μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποτα-
μοῦ τεταμένη, μέρος οὔσα τῆς
Ἀριανῆς. μήκος δὲ τῆς Ἀρίας
ὅσον δισχίλιοι στάδιοι, πλάτος δὲ
τριακόσιοι τοῦ πεδίου· πόλεις δὲ
Ἀρτακάηνα και Ἀλεξάνδρεια και
Ἀγαῖα, ἐπώνυμοι τῶν κτισάντων.
εὐνοῖει δὲ σφόδρα ἡ γῆ και γὰρ
εἰς τριγόνιαν παραμένει ἐν ἀπι-
τώτοις ἄγγεσι.
ალექსანδρῖα და აქვა, აღმშენებელთა თანამოსახელენი. მიწაზე
მეტისმეტად კარგი ღვინო მოდის, რომელიც გაუფისავე ქურქლებში
მესამე თაობამდე სძლებს.

2. Παραπλησια δ' ἔστι και ἡ
Μαργιανή, ἐρημίαις δὲ περιέχεται
τὸ πεδίου. θαυμασας δὲ τὴν
εὐφυῖαν ὁ Σωτήρ Ἀντίοχος τεῖχει
περιέβαλε κύκλον ἔχοντι χιλίων
και πεντακοσίων σταδίων, πόλιν
δὲ ἔκτισεν Ἀντιόχειαν. εὐάμπελος
δὲ και αὐτῆ ἡ γῆ· φασὶ γοῦν τὸν
πυθμένα εὐρίσκεισθαι πολλαῖς
δυσὶν ἀνδράσι περιληπτῶν, τὸν δὲ
βότρυν δῖπηχυν.
ორი ადამიანი თუ შემოსწვდებდა
წყრთის [სიგრძე] მტევნები ასხია.

ხოლო მეორე — მარგოსით. არია
ბაქტრიანას და იმ მთას ემეზობ-
ლება, რომლის ქვემოთაც მდე-
ბარეობს ბაქტრიანა. ის დაცი-
ლებულია ჰირკანიას დაახლო-
ებით 6.000 სტადიონით. მისი
მოხარვე იყო აგრეთვე დრან-
გიანა ვიდრე კარმანიამდე, რო-
მელიც მეტ წილად მთების სამ-
ხრეთ ნაწილებთან მდებარეობს,
ხოლო ზოგი ნაწილი მიახლოვე-
ბული აქვს [მთების] ჩრდილოეთ
მხარესთან, რომელიც არის არი-
ასთან; ანახოსია კი არაა დიდად
დაშორებული, ესეც მთების სამ-
ხრეთ ნაწილებში მდებარეობს
და მდ. ინდოსამდე ვრცელდება;
ის ნაწილი არის არიანასი. არია
სიგრძით დაახლოებით 2.000
სტადიონია, ხოლო სიფართოვე
დაბლობისა არის 300 [სტადი-
ონი]; ქალაქებია: არტაკენა,
[ამისი] მსგავსია მარგიანა,
მხოლოდ დაბლობი გარშემორტყ-
მულია უდაბნოებით. [ამ ქვეყ-
ნის] კეთილნაყოფიერებით გაო-
ცებულმა ანტიოქოს სოტერმა
კედელი შემოავლო მას ირგვლივ
1.500 სტადიონის [სიგრძისა],
ქალაქიც ააშენა, ანტიოქია. ამ
მიწაზეც კარგი ვაზი ხარობს;
ამბობენ, რომ ხშირად შეგვხვდე-
ბა აქ ისეთი ძირი, რომელსაც
[ერთად], და ასეთ ძირებს ორი

მხოლოდ დაბლობი გარშემორტყ-
მულია უდაბნოებით. [ამ ქვეყ-
ნის] კეთილნაყოფიერებით გაო-
ცებულმა ანტიოქოს სოტერმა
კედელი შემოავლო მას ირგვლივ
1.500 სტადიონის [სიგრძისა],
ქალაქიც ააშენა, ანტიოქია. ამ
მიწაზეც კარგი ვაზი ხარობს;
ამბობენ, რომ ხშირად შეგვხვდე-
ბა აქ ისეთი ძირი, რომელსაც
[ერთად], და ასეთ ძირებს ორი

თავი მეთერთმეტე

1. Τῆς δὲ Βακτρίας μέρη μὲν
 -τινα τῆ Ἀρίας παραβέβληται πρὸς
 ἄρκτον, τὰ πολλὰ δ' ὑπέγκειται
 πρὸς ἕω. πολλὴ δ' ἐστὶ καὶ πάμ-
 φορος πλὴν ἐλαίου. τοσοῦτον δὲ
 ἰσχυσαν οἱ ἀποστήσαντες Ἕλλη-
 νες αὐτὴν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς
 χώρας, ὥστε τῆς τε Ἀριανῆς
 ἐπεκράτουν καὶ τῶν Ἰνδῶν, ὡς
 φησιν Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀρταμιτη-
 νός, καὶ πλείω ἔθνη κατεστρέ-
 ψαντο ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ μάλιστα
 Μένανδρος (εἰ γε καὶ τὸν Ἴπανιν
 διέβη πρὸς ἕω καὶ μέχρι τοῦ
 Ἰμάου προῆλθε) τὰ μὲν γὰρ αὐτός,
 τὰ δὲ Δημήτριος ὁ Εὐθύδημου
 υἱός, τοῦ Βακτρῶν βασιλέως. οὐ
 μόνον δὲ τὴν Παταληνὴν κατέσ-
 χον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παρα-
 λίας τὴν τε Σπράσστου καλουμέ-
 νην καὶ τὴν Σιγέρθιδος βασιλείαν.
 καὶ ὄλου δὲ φησιν ἐκείνος τῆς
 συμπάσης Ἀριανῆς πρόσχημα εἶ-
 να: τὴν Βακτριανήν· καὶ οὕτως
 μέχρι Σηρῶν καὶ Φρυσῶν ἐξέτει-
 νον ἀρχήν.
 ტრიანა საზოგადოდ მთელი არიანის მშვენებააო. ამრიგად სერე-
 ბამდე და ფრინებამდე განავრცეს [ბაქტრიელებმა] თავისი მფლო-
 ბელობა.

2. Πόλεις δ' εἶχον τὰ τε Βάκ-
 τρα ἦνπερ καὶ Ζαριάσπαν καλοῦ-
 σιν, ἦν διαρρεῖ δμῶνυμος ποταμὸς
 ἐκβάλλων εἰς τὸν Ὠξόν, καὶ Δά-
 ραψα καὶ ἄλλας πλείους· τούτων
 δ' ἦν καὶ ἡ Εὐκρατιδία, τοῦ ἄρ-

ბაქტრიის ერთი ნაწილი ჩრდი-
 ლოეთის მხრივ არიას უახლოვ-
 ნდება, ხოლო მეტი [ნაწილი]
 სცილდება [არიას] აღმოსავლე-
 თისაკენ. [ბაქტრია] დიდია და
 ყველაფერი მოდის გარდა ზეთის-
 ხილისა. ელინები, რომლებმაც
 ჩამოსჭრეს ეს [ქვეყანა], ისე გაძ-
 ლიერდნენ ამ ქვეყნის სიკეთის
 გამო, რომ დაიმორჩილეს არია-
 ნეცა და ინდოელებიც, როგორც
 ამბობს აპოლოდორე არტემი-
 ტელი, და უფრო მეტი ტომები
 დაიპყრეს, ვიდრე ალექსანდრემ;
 განსაკუთრებით კი [დაიპყრო]
 მენანდრემ (თითქოს აღმოსავლე-
 თით ის ჰიპანისზე გადავიდა და
 იმოსამდე მივიდა); ზოგი თვით
 მან [გააკეთა] და ზოგიც დემეტ-
 რიოსმა, რომელიც იყო ბაქტრი-
 ელთა მეფის ევთიდეშოსის ძე,
 მათ არა მხოლოდ პატალენე და-
 იპყრეს, არამედ ე. წ. სარაოს-
 ტისა და სიგერდისის სახელმწი-
 ფოც, სხვა სანაპიროზე მდებარე.
 [აპოლოდორე] ამბობს, რომ ბაქ-
 [ბაქტრიელებმა] თავისი მფლო-

[მათ შემდეგი] ქალაქები აქვთ:
 ბაქტრა (რომელსაც ზარიანსა-
 საც უწოდებენ და რომელსაც
 ჩამოუღის თანამოსახელე მდი-
 ნარე და ეს უერთდება ოქსოსს),
 დარაფსა¹ და სხვა მრავალი;

¹ მანხევი აქ წერს Ἄδραψα-ს (XV, 11, 10-ის მიხედვით).

ξαντος ἐπώνυμος. οἱ δὲ κατασχόν-
τες αὐτὴν Ἑλληνες καὶ εἰς σατρα-
πειᾶς διηγήρασιν, ὧν τὴν τε Ἀσ-
πιῶνου καὶ τὴν Ταπυρίαν ἀφή-
ρηγτο Εὐκρατίδην οἱ Παρθαῖοι.
ἔαχον δὲ καὶ τὴν Σογδιανὴν ὑπερ-
χειμένην πρὸς ἕω τῆς Βακτριανῆς
μεταξὺ τοῦ τε Ὠξοῦ ποταμοῦ,
ὃς ἄρῖζει τὴν τε τῶν Βακτρῶν
καὶ τὴν τῶν Σογδιῶν, καὶ τοὺς
Ἰαξάρτου. οὗτος δὲ καὶ τοὺς Σογ-
διῶν ἄρῖζει καὶ τοὺς νομάδας.
საზღვრავს ბაქტრიელებსა და
სოგდიელებსა და მომთაბარეებს.

3. Ἐὖ μὲν οὖν παλαῖον οὐ πολλὸν
διέφερον τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἡθῆσι
τῶν νομάδων οἱ τε Σογδιανοὶ καὶ
οἱ Βακτριοῖ, μικρὸν δ' ὅμως
ἡμερώτερα ἦν τὰ τῶν Βακτρια-
νῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων οὐ τὰ
βέλτεστα λέγουσιν οἱ περὶ Ὀνησί-
κριτον· τοὺς γὰρ ἀπειρηκότας διὰ
γῆρας ἢ νόσον ζῶντας παραβάλ-
λεσθαι τρεφομένοις χυσίην ἐπίτηδες
πρὸς τοῦτο, οὐς ἐνταφιστάς κα-
λεῖσθαι τῆ πατριᾶ γλώττῃ, καὶ
ἄρῃσθαι τὰ μὲν ἕξω τεῖχος τῆς
μητροπόλεως τῶν Βακτρῶν κα-
θαρὰ, τῶν δ' ἐντός τὸ πλεόν
ὀπτέων πληρῆς ἀνθρώπων· κατα-
λῦσαι δὲ τὸν νόμον Ἀλέξανδρον.
ταῦτα δὲ πῶς καὶ τὰ περὶ τοὺς
Κασπίους ἱστοροῦσι· τοὺς γὰρ
γονάδας, ἐπειδὴν ὑπὲρ ἐβδομήκοντα
ἔτη γεγονότες τυγχάνωσιν, ἐγ-
κλεισθέντας λιμοκτονεῖσθαι. τῆσθ

მათ შორის იყო აგრეთვე ევკრა-
ტიდია, მფლობელის თანამოსა-
ხელე. ელინებს ეპყრათ [ეს მბა-
რე] და სატრაპიებად ჰქონდათ.
დაყოფილი, რომელთაგან პარ-
თებმა ევკრატიდას წაართვეს.
ასპიონი და ტაპირია¹. მათ ეკუთ-
ვნოდათ აგრეთვე სოგდიანა,
რომელიც მდებარეობს ბაქტრია-
ნას გადაღმა აღმოსავლეთისაკენ
მდებარე ოქსოსსა და იაქსარ-
ტეს შორის, ხოლო ოქსოსი.
სოგდიელებს, იაქსარტე კი —

ძველად სოგდიელები და ბაქ-
ტრიელები დიდად არ გან-
სხვავდებოდნენ ცხოვრებითა და
ზნეჩეულებებით მომთაბარეთა-
გან, ხოლო ბაქტრიელები ცო-
ტა უფრო თვინიერნი იყვნენ;
თუმცა ონესიკრიტეს მახლობლე-
ბი მათ შესახებაც მაინცდამაინც
კარგს არ ლაპარაკობენ: მო-
ხუცებულობის ან ავადმყოფო-
ბის შედეგად დაუძლურებულებს
ცოცხლივ გადაუყრიან შესაქმე-
ლად ძალლებს, სპეციალურად
ამისათვის რომ ჰყავთ, ხოლო
[ამ ძალლებს] დამმარხველებს
უწოდებენ მშობლიურ ენაზე;
ბაქტრიელთა დედაქალაქის კედ-
ლებს გარეთ სისუფთავე ჩანს,
ხოლო შიგნით მეტი წილი სავ-
სეა ადამიანთა ძელებით; ალექ-
სანდრემ კი ეს კანონი მოსპო-
ასეთსავე [ამებებს] მოგვითხრობენ.

¹ მანუკეს კონექტურაა. ხელნაწილებში არის Τουრიოთან.

· μὲν οὖν ἀνεκτότερον καὶ τῷ Κεῖῳ
· νόμῳ παραπλήσιον, καὶ ὃν Σκυθι-
· κόν, πολὺ μὲντοι Σκυθικώτερον τὸ
· τῶν Βακτριανῶν. καὶ ὃ ἔι δια-
· πορεῖν ἄξιον ἦν, ἦν·κα Ἀλέξαν-
· δρος τοιαῦτα κατελάμβανε τάν-
· ταῦθα, τί χρῆ εἰπεῖν τὰ ἐπὶ τῶν
· πρώτων Περσῶν καὶ τῶν ἔτι πρό-
· τερον ἡγεμόνων, ὅποια εἰκὸς ἦν
· παρ' αὐτοῖς νεομίσθαι.

ლა უნდა ითქვას პირველი სპარსელი და კიდევ უფრო ადრინდელი მმართველების დროის მიმართ, როგორი ჩვეულებები ჰქონდათ მათ?

4. Φασὶ δ' οὖν ὀκτὼ πόλεις
· τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τε τῇ Βακ-
· τριανῇ καὶ τῇ Σογδιανῇ κτίσαι,
· τινὰς δὲ κατασκάψαι, ὧν Καριά-
· τας μὲν τῆς Βακτριανῆς, ἐν ἣ
· Καλλισθένης συνελήφθη καὶ παρε-
· δόθη φυλακῇ. Μαράκανθα δὲ τῆς
· Σογδιανῆς καὶ τὰ Κύρα, ἔσχατον
· ὃν Κύρου κτίσμα, ἐπὶ τῷ Ἰαξάρτῃ
· ποταμῷ κείμενον, ὅπερ ἦν ὄριον
· τῆς Περσῶν ἀρχῆς· κατασκάψαι
· δὲ τὸ κτίσμα τοῦτο, καίπερ ὄντα
· φιλόχυρον, διὰ τὰς πυκνὰς ἀποσ-
· πάσεις· ἔλειν δὲ καὶ πέτρας ἐρυμ-
· νὰς σφόδρα ἐκ προδοσίας, τὴν τε
· ἐν τῇ Βακτριανῇ, τὴν Σισαμίθρου,
· ἐν ἣ εἶχεν Ὁξυάρτης τὴν θυγα-
· τέρα Ρωξάνην, καὶ τὴν ἐν τῇ
· Σογδιανῇ τὴν τοῦ Ὁξου, οἱ δ'
· Ἀριαμάρτου φασί. τὴν μὲν οὖν
· Σισαμίθρου πεντακαίδεκα σταδίων
· ἴστροοῦσι τὸ ἕψος, ὀδοῦχοντα δὲ
· τὸν κύκλον, ἄνω δ' ἐπίπεδον καὶ
· εὐγεῶν, ὅσον πεντακοσίους ἄνδρας
· τρέφειν δυναμένην, ἐν ἣ καὶ ξενίας
· τυχεῖν πολυτελοῦς, καὶ γάμους

კასპიების შესახებაც: ნშობლებს,
როდესაც ისინი 70 წელს გადაა-
ბიჯებენ, ჩაჰკეტავენ და შიმში-
ლით ხოცავენ. ეს უფრო ასატა-
ნია და უახლოედება კეოსელთა
კანონს, არის კი სკვითური; მაგ-
რამ ამაზე უფრო მეტად სკვი-
თურია ბაქტრიელთა [კანონი].
თუ გაკვირვების ღირსია ის, რაც
ალექსანდრემ აქ ნახა, [მაშინ] რა-

ამბობენ, რომ ალექსანდრემ

რვა ქალაქი ააგო ბაქტრიანაში,
ხოლო ზოგიერთები კი დაანგრია,
რომელთა შორის იყო კარიატე
ბაქტრიანისა (რომელშიც კალის-
თენე შეიპყრეს და ვადასცეს
ღარაჯს), მარაკანდი სოვდნიანისა
და კირა, უკიდურესი ნაგებობა
კიროსისა, მდინარე იაქსარტეზე
მდებარე; ეს [იაქსარტე] არის
სახლვარი სპარსეთის სამეფოსი.
ხშირი აჯანყებების გამო დაანგ-
რია [ალექსანდრემ] ეს ნაგებობა,
მიუხედავად იმისა, რომ კირო-
სის მეგობარი იყო. ლალატით
აილო მან მეტისმეტად მიუღლო-
მელი კლდეები: ერთი—სისიმიოთ-
რისა, რომელიც არის ბაქტრი-
ანაში (სადაც ჰყავდა ოქსიარ-
ტეს თავისი ასული როქსანე)
და მეორე — სოვდნიანაში, ოქსო-
სისა, რომელსაც უწოდებენ არია-
მაზისას. სისიმიოთრის კლდის სი-
მაღლეს ამბობენ 15 სტადიონს,
ხოლო ირველივ არის 80; ზე-
მოთ არის ვაკე და ნაყოფიერი

ἀγαγεῖν Ῥοξάνης, τῆς Ὀξυάρτου
 θυγατρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. τὴν δὲ
 τῆς Σογδιανῆς διπλασίαν τὸ ἕψος
 φασίν. περὶ τούτους δὲ τοὺς τό-
 πους καὶ τὸ τῶν Βράγχιων ἄστου
 ἀνελεῖν, οὗς Ξέρξην μὲν ἰδρῶσαι
 αὐτόφθι συναπάραντας αὐτῆ ἔκόν-
 τας ἐκ τῆς οἰκείας, διὰ τὸ παρα-
 δοῦναι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ τὰ ἐν
 Διδύμοις καὶ τοὺς θησαυρούς, ἔχει-
 νον δ' ἀνελεῖν μυσαστόμενον τὴν
 ἑροσυλίαν καὶ τὴν προδοσίαν.

ყოფლობით წამოჰყვენ მას სამშობლოდან, იმიტომ რომ გადასცეს [მათ ქსერქსეს] ქონება და საგანძური ღვთისა დიდიმეში; ხოლო [აღექსანდრემ] დაამხო ის, აღშფოთებულმა მათ მიერ სალოცავე-
 ბის მძარცველობითა და მოლაღატეობით.

δ. Τὸν δὲ διὰ τῆς Σογδιανῆς
 ρέοντα ποταμὸν καλεῖ πολυτίμη-
 τον Ἀριστόβουλος, τῶν Μακεδόνων
 ὄνομα θεμένων (καθ' ἅπερ καὶ
 ἄλλα πολλὰ τὰ μὲν καινὰ ἔθεσαν,
 τὰ δὲ παρωνόμασαν), ἄρδοντα δὲ
 τὴν χώραν ἐκπίπτειν εἰς ἔρημον
 καὶ ἀμμώδη γῆν, καταπίνεσθαί
 τε εἰς τὴν ἄμμον, ὡς καὶ τὸν
 Ἄριον τὸν δὲ Ἄριων ρέοντα. τοῦ
 δὲ Ὠχου ποταμοῦ πλησίον ὀρύτ-
 τονται εὐρεῖν ἐλαίου πηγὴν λέγου-
 σιν· εἰκὸς δὲ, ὥσπερ νιτρῶδη τινὰ
 καὶ στύφοντα ὑγρὰ καὶ ἀσφαλ-
 τῶδη καὶ θειῶδη διαρρεῖ τὴν γῆν,
 οὕτω καὶ λιπαρὰ εὐρίσκεισθαι, τὸ
 δὲ σπάνιον ποιεῖ τὴν παραδοξίαν.
 ρεῖν δὲ τὸν Ὠχον οἱ μὲν διὰ τῆς
 Βακτριανῆς φασίν, οἱ δὲ παρ'
 αὐτήν, καὶ οἱ μὲν ἕτερον τοῦ
 Ὠξου μέγχι τῶν ἐκβολῶν, νοτιώ-
 τερον ἔκείνου, ἀμφοτέρων δ' ἐν

[ადგილი], იმდენი რომ 500 კა-
 ცის საზღრობა შეუძლია; აქ
 შეხვდნენ მდიდრულად აღექ-
 სანდრეს, რომელმაც ქორწილი
 გადაიხადა როქსანესთან, ოქსი-
 არტეს ასულთან. ამბობენ, რომ
 სოგდიანეს კლდე ორჯერ მეტია
 სიმალით [ვიდრე ბაქტრიან-
 ნისა]. ამ ადგილებშივე იყო,
 რომ მან ბრანხიდების ქალაქი
 დაანგრია. [ბრანხიდები] ქსერ-
 ქსემ დაასახლა აქ; ესენი ნება-
 ყოფლობით წამოჰყვენ მას სამშობლოდან, იმიტომ რომ გადასცეს
 [მათ ქსერქსეს] ქონება და საგანძური ღვთისა დიდიმეში; ხოლო
 [აღექსანდრემ] დაამხო ის, აღშფოთებულმა მათ მიერ სალოცავე-
 ბის მძარცველობითა და მოლაღატეობით.

სოგდიანეზე მომდინარე მდი-
 ნარეს არისტობულე პოლიტიმე-
 ტეს [უწოდებს]; ეს სახელი მაკე-
 დონელთაგან არის წოდებული,
 ისევე როგორც მრავალი სხვა.
 ახალი სახელი დაარქვეს, ან [ძვე-
 ლები] გადაარქვეს. ამ ქვეყანას
 რომ მორწყავს, ჩადის უდაბნოში,
 სადაც ნიადაგი ქვიშოვანია და
 ქვიშა ისრუტავს, როგორც [მდ.]:
 არიოსს, არიოსთა [ქვეყანაზე].
 მომდინარეს. ამბობენ, რომ მდ.
 ოხოსის მახლობლად მთხრელებ-
 მა აღმოაჩინეს ზეთის წყარო:
 მართლაც, რადგანაც ამ ქვეყანა-
 ზე მომდინარეობს სოდიანი, წე-
 ბოვანი, ფისიანი ტეგოვიროვანი
 წყლები, ასევე [საფიქრებელია],
 რომ აღმოჩნდეს ცხიმოვანი, მხო-
 ლოდ [ასეთი მოვლენის] იშვია-
 თობა ხდის ამას დაუჯერებლად.
 ერთნი ამბობენ, რომ ოხოსი მიმ-

τῆ Ἰρχανίᾳ τὰς εἰς τὴν θάλατταν ὑπάρχειν ἐκρύψεις, οἱ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἕτερον, συμβάλλειν δ' εἰς ἓν τὸ τοῦ Ὠξου ρεῖθρον, πολλαχοῦ καὶ ἐξ καὶ ἑπτὰ σταδίων ἔχοντα τὸ πλάτος. ὁ μὲντοι Ἰαζάρτης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἕτερός ἐστί τοῦ Ὠξου, καὶ εἰς μὲν τὴν αὐτὴν τελευτῶν θάλατταν, αἱ δ' ἐμβολαὶ διέχουσιν ἀλλήλων, ὡς φησι Πατροκλῆς, παρασάγγας ὡς ὀγδοήκοντα τὸν δὲ παρασάγγην τὸν Περσικὸν οἱ μὲν ἐξήκοντα σταδίων φασίν, οἱ δὲ τριάκοντα ἢ τεταράκοντα ἀναπλεόντων δ' ἡμῶν τὸν Νεῖλον ἄλλοι ἄλλοις μέτροις χρώμενοι τὰς σχοίνους ἰσόμενον ἀπὸ πόλεως ἐπὶ πόλιν, ὥστε τὸν αὐτὸν τῶν σχοίνων ἀριθμὸν ἀλλαχοῦ μὲν μείζω παρέχειν πλοῦν, ἀλλαχοῦ δὲ βραχύτερον· οὕτως ἐξ ἀρχῆς παραθεδομένον καὶ φυλαττόμενον μέχρι νῦν.

დე გამოყენებული იყო სხვადასხვა საზომი, რომელსაც უწოდებდნენ სქოინებს, ისე რომ ერთი და იგივე რიცხვი სქოინებისა ზოგან მეტ [მანძილს] შეიცავდა, ზოგან ნაკლებს. ასეა თავიდანვე მიღებული და [ასე] დაცული დღემდე.

6. Μέχρι μὲν δὴ τῆς Σογδιστῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον ἰόντι ἀπὸ τῆς Ἰρχανίᾳς γινώριμα ὑπῆρξε τὰ ἔθνη καὶ τοῖς Πέρσαις πρότερον τὰ εἰσω τοῦ Ταύρου καὶ τοῖς Μακεδόσι μετὰ ταῦτα καὶ τοῖς Παρθυαίοις. τὰ δ' ἐπέκεινα ἐπ' εὐθείας ὅτι μὲν Σχυθικά ἐστιν, ἐκ τῆς ὁμοειδεῖας εἰκάζεται, στρατεῖαι δ' οὐ γεγόνασιν ἐπ' αὐτοὺς ἡμῖν γινώριμοι, καθάπερ οὐδὲ ἐπὶ

დინარეობს ბაქტრიანეზე, ხოლო მეორენი — მის ახლოს; სხვანი კიდევ [ამბობენ], რომ ეს სხვაა და ოქსოსი სხვაა ვიდრე შესართავამდე და მასზე სამხრეთით [მიმდინარეობს], ხოლო ორივე ჰიოკანიაში ერთვის ზღვას; [სხვების აზრით] დასაწყისშია ის განსხვავებული, შემდეგ კი უერთდება ოქსოსის დინებას, რომელსაც ბევრგან 6-7 სტადიონი აქვს განი. ხოლო იაქსარტე დასაწყისიდან ბოლომდე განსხვავებულია ოქსოსისაგან, მაგრამ იმავე ზღვაში ბოლოვდება, მათი შესართავები კი, პატროკლეს სიტყვით, ერთმანეთისაგან დაახლოებით 80 ფარსანგით არიან დაშორებული. სპარსული ფარსანგი ზოგის აზრით 60 სტადიონია, ზოგის აზრით — 30 ან 40. როდესაც ჩვენ ნილოსზე აღმა მივცურავდით, ქალაქიდან ქალაქამდე

ჰიოკანიიდან სოვდიანისაკენ აღმოსავლეთით მიმავლისათვის ტავრის აქეთ ცხოვრობენ ტომები, ცნობილნი უწინ სპარსელთათვის, ხოლო ამათ შემდეგ მაკედონელთათვის და პართებისათვის. იქით, მათ გასწვრივ [მცხოვრები ტომები] რომ სკვითურები არიან, ეს დაისკვნება გარეგნული მსგავსების მიხედვით. ხოლო მათ წინააღ-

τοὺς βορειοτάτους τῶν νομάδων, ἐφ' οὓς ἐπεχείρησε μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ἄγειν στρατείαν, ὅτε τὸν Βῆσσον μετῆι καὶ τὸν Σπιταμένην, ζαγρία δ' ἀναχθέντος τοῦ Βῆσσου, τοῦ δὲ Σπιταμένουσ ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθαρέντος, ἐπαύσατο τῆς ἐπιχειρήσεως. οὐχ ὁμολογοῦσι δ', ὅτι περίπλευσάν τινες ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἐπὶ τὴν Ἰρκανίαν· ὅτι δὲ δυνατόν, Πατροκλῆς εἶρηκε.

განზრახვას. არაა ერთსულოვნება იმ [საკითხში], რომ თითქოს ზოგიერთები ინდოეთიდან პირკანიასი ჩასულან ცურვით, პატროკლე კი ამბობს, ეს შესაძლებელიაო.

7. Λέγεται δὲ διότι τοῦ Ταύρου τὸ τελευταῖον, ὃ καλοῦσιν Ἰμάιον, τῆ Ἰνδικῆ θάλαττη ζυνάπτον, οὐδὲν οὔτε προὔχει· πρὸς ἕω τῆς Ἰνδικῆς μάλλον οὐτ' εἰσέχει· παριόντι δ' εἰς τὸ βόρειον πλευρὸν αἰ· τι τοῦ μήκους ὑφαίρει καὶ τοῦ πλάτους ἢ θάλαττα, ὥστ' ἀποφαίνειν μείουρον πρὸς ἕω τῆν νῦν ὑπογραφομένην μερίδα τῆς Ἀσίας, ἣν ὁ Ταῦρος ἀπολαμβάνει πρὸς τὸν ὠκεανὸν τὸν πληροῦντα τὸ Κάσπιον πέλαγος. μήκος δ' ἐστὶ ταύτης τῆς μερίδος τὸ μέγιστον ἀπὸ τῆς Ἰρκανίας θάλαττης ἐπὶ τὸν ὠκεανὸν τὸν κατὰ τὸ Ἰμάιον τρισμυρίων που σταδίων, παρὰ τὴν ὄρεινήν τοῦ Ταύρου τῆς πορείας οὐσης, πλάτος δ' ἔλαττον τῶν μυρίων. εἰρηται· γάρ, ὅτι περι τετραχισμυρίους σταδίουσ ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰσσηκοῦ κόλπου μέχρι τῆς ἑώας θάλαττης τῆς κατὰ

მდეგ ლაშქრობები ჩვენ არ გავვიგონია, ისევე როგორც არ [გავვიგონია] მომთაბარეთა შორის ყველაზე უფრო ჩრდილოეთით მცხოვრებთა წინააღმდეგაც, რომლებზედაც აპირებდა ალექსანდრე გალაშქრებას, როდესაც მისდევდა ბესოსსა და სპიტამენეს; ხოლო როდესაც ბესოსი ცოცხლივ დაიჭირეს, სპიტამენე კი ბარბაროსებმა მოჰკლეს, მან თავი ანება თავის

ამბობენ, რომ ტავრის უკიდურესი ნაწილი, რომელსაც იმეოსს უწოდებენ, ეხება ინდოეთის ზღვას, იგი არ ვრცელდება აღმოსავლეთისაკენ ინდოეთს იქით, მაგრამ არც ჩამორჩება მას; თუმცა როდესაც მივიღივართ ჩრდილოეთის მხარისაკენ, მუდამ რალაცას აკლებს სიგრძისასაც და სიგანისასაც ზღვა, ისე რომ აღმოსავლეთისაკენ წაქვეთილი ჩანს აზიის ეხლა აღწერილი ნაწილი, რომელსაც ტავრი გამოჰყოფს ოკეანისკენ, [ოკეანე] კი ავსებს კასპიის ზღვას. უდიდესი სიგრძე ამ ნაწილისა პირკანიის ზღვიდან ოკეანემდე, რომელიც იმეოსთანაა, არის დაახლოებით 30.000 სტადიონი, მაშინ როდესაც გზა ვადის ტავრის მთიანეთის გასწვრივ, სიგანე კი 10.000 სტადიონზე ნაკლებია. უკვე ითქვა, რომ

Ἰνδοὺς, ἐπὶ δ' Ἴσσον ἀπὸ τῶν ἑσπερίων ἄκρων τῶν κατὰ στήλας ἄλλοι τρισμῦριοι· ἔστι δὲ ὁ μύχος τοῦ Ἴσσικοῦ κόλπου μικρὸν ἢ οὐδὲν Ἀμισοῦ ἑωθινώτερος, τὸ δὲ ἀπὸ Ἀμισοῦ ἐπὶ τὴν Ἰρχανίαν γῆν περὶ μυρίους ἔστι σταδῖους, παράλληλον ὃν τῷ ἀπὸ τοῦ Ἴσσοῦ λεχθέντι ἐπὶ τοὺς Ἰνδοὺς. λέιπεται δὲ τὸ λεχθὲν μήκος ἐπὶ τὴν ἕω τῆς περιωδευμένης νυνὶ μερίδος οἱ τρισμῦριοι σταδῖοι. πάλιν δὲ τοῦ πλάτους τοῦ μεγίστου τῆς οἰκουμένης ὄντος περὶ τρισμυρίους σταδῖους, χλαμυδειδῶς οὔσης, τὸ δῆσστημα τοῦτο ἐγγὺς ἂν εἴη τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διὰ τῆς Ἰρχανίας θαλάττης γραφομένου καὶ τῆς Περσικῆς, εἴπερ ἔστι τὸ μήκος τῆς οἰκουμένης ἑπτὰ μυριάδες. εἰ οὖν ἀπὸ τῆς Ἰρχανίας ἐπὶ Ἀρτεμίταν τὴν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ στάδιοί εἰσιν ὀκτακισχίλιοι, καὶ ἄπερ εἴρηκεν Ἀπολλόδωρος ὁ ἐκ τῆς Ἀρτεμίτας, ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ τὸ στόμα τῆς κατὰ Πέρσας θαλάττης ἄλλο τοσοῦτόν ἐστι, καὶ πάλιν τοσοῦτον ἢ μικρὸν ἀπολείπον εἰς τὰ ἀνταίροντα τοῖς ἄκροις τῆς Αἰθιοπίας, λοιπὸν ἂν εἴη τοῦ πλάτους τῆς οἰκουμένης τοῦ λεχθέντος ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τῆς Ἰρχανίας θαλάττης ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς ὅσον εἰρήκαμεν· μεσούρου δ' ὄντος τοῦ τμήματος τούτου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ πρὸς ἕω μέρη, γίνοιτ' ἂν τὸ σχῆμα προσόμοιον μαγειρικῇ κοπίδι, τοῦ μὲν ὄρους

დაახლოებით 40.000 სტადიონი არის ისიკოსის უბიდან ვიღრე აღმოსავლეთის ზღვამდე, რომელიც ინდოელებთანაა. ხოლო ისოსამდე დასავლეთის კონცხებიდან, რომლებიც სტელებთან არის, კიდევ 30.000. ისიკოსის უბის უღრმესი ადგილი სულაც არ არის ამისოზე აღმოსავლეთით; ხოლო [მანძილი] ამისოდან ჰირკანის მიწამდე დაახლოებით 10.000 სტადიონია. ეს [მანძილი] პარალელურია იმისა, რომელზედაც უკვე ითქვა, სახელდობრ [ადგილისა] ისოსიდან ინდოელებამდე. ამგვარად, უკვე ნათქვამი იყო, რომ აღმოსავლეთით ეხლა შემოვლილი ნაწილის სიგრძე დარჩა 30.000 სტადიონი; ხოლო შემდეგ რაკილა მსოფლიოს უდიდესი სიგრძე დაახლოებით 30.000 სტადიონია, [მსოფლიო] კი ქლამიდის ფორმისაა, ეს მანძილი უახლოვდება იმ მერიდიანს, რომელიც ვადადის ჰირკანის ზღვაზე და სპარსეთისაზე, თუ კი მსოფლიოს სიგრძე 70.000 სტადიონია. თუ ჰირკანიიდან არტემიტამდე, რომელიც არის ბაბილონიაში, 8.000 სტადიონია, როგორც უთქვამს აპოლოდორე არტემიტელს, აქედან სპარსეთის ზღვაში შესასვლელამდეც ამდენივეა. აგრეთვე ამდენივე ან ოდნავ ნაკლები რჩება ეთიოპიის კონცხების პირისპირ მდებარე ადგილებამდე; მაშინ

ἐπ' εὐθείας ὄντος, καὶ νοουμένου
κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς κοπίδος, τῆς
δ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἰρκα-
νίου παραλίᾳ ἐπὶ Ἰάμαρον κατὰ
θιάτερον πλευρὸν εἰς περιφερῆ καὶ
μείουρον γραμμὴν ἀποσπῆγον.

ფორმა იქნება მზარეულის დანის
პირია და მოვეგონებს დანის
პირკანის ზღვის შესავალიდან
რომელიც ბოლოვდება მოხრილი

მსოფლიოს სიგანის დანარჩენი
პირკანის ზღვის უბიდან მის
შესავალამდე იმდენი იქნება,
რამდენიც ვთქვით. რადგანაც
მიწის ეს ნაწილი მოკვეთილია
აღმოსავლეთის მხარეს, მისი
მსგავსი, რადგანაც მთა პირდა-
პირის ნაწილს, ხოლო სანაპირო,
ტამარამდე, ჰგავს [დანის] ყუას,
და წამახული წვერით.

8. Ἐπιμνηστέον δὲ καὶ τῶν
παραδόντων ἐνίων, ἃ φησὶν περὶ
τῶν τελέως βαρβάρων, οἷον τῶν
περὶ τὸν Καύκασον καὶ τὴν ἄλλην
ὄρεινῆν. τοῖς μὲν γὰρ νόμιμον
εἶναι φασι τὸ τοῦ Ἐυριπίδου, τὸν
φύντα φηγεῖν, εἰς δὲ ἔρχεται
κακὰ, τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πό-
νων πεπασμένον χαίροντας εὐφη-
μοῦντας ἐκπέμπειν δόμιον. ἐτέροις
δὲ μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξα-
μαρτόντων τὰ μέγιστα, ἀλλ' ἐξο-
ρίζειν μόνον μετὰ τῶν τέκνων,
ὑπερῶν τῶν Δέρβιξι· καὶ γὰρ
ἐπὶ μικροῖς οὗτοι σφάττουσι. σέ-
βονται δὲ Ἰῆν οἱ Δέρβιχες· θύσουσι
δ' οὐδὲν θηλυ οὐδὲ ἐσθίουσιν τοὺς
δὲ ὑπὲρ ἐβδομήκοντα ἔτη γεγονό-
τας σφάττουσιν, ἀναλίσκουσι δὲ
τὰς σάρκας οἱ ἀγχιιστα γένους·
τὰς δὲ γραιῖας ἀπάγχουσιν, εἶτα
θάπτουσι· τοὺς δὲ ἐντὸς ἐβδομή-
κοντα ἔτων ἀποθανόντας οὐκ
ἐσθίουσιν, ἀλλὰ θάπτουσι. Σίγιν-
νοι δὲ τὰλλα μὲν περσίζουσιν,
ἐππαρίοι δὲ χρῶνται μικροῖς,
δασείων, ἅπερ ἐπὸ τῆν ὀχεῖν μὲν

უნდა გავიხსენოთ ზოგი უცნა-
ურობა, რომლებსაც გადმოგვცე-
მენ სრულიად ბარბაროსი ხალ-
ხების შესახებ, მაგალითად, კავ-
კასიონისა და სხვა მთებთან
მცხოვრებთა შესახებ. ამბობენ,
რომ ზოგიერთებს წესად აქვთ,
როგორც ამბობს ევრიპიდე:
„გაჩენილი დაიტირე, რადგან
მოელის იმოდენი უბედურება,
ხოლო მიცვალებული მხიარუ-
ლად და კარგი სიტყვებით
გაისტუმრე შინიდან, რადგან
განთავისუფლდა ზრუნვისაგან“.
სხვებს კი [ჩვეულება აქვთ],
რომ არავინ მოჰკლან, დიდად
შემცოდნელებიც კი, მხოლოდ
შვილებიანად აძევენ მათ; [ეს
ჩვეულება] საწინააღმდეგოა დერ-
ბიკებისა, რადგან [დერბიკები]
მცირე დანაშაულისათვისაც კი
ხოცავენ. დერბიკები მიწას სცე-
მენ თაყვანს. მდელრობითს არა-
ფერს სწირავენ მსხვერპლად
და არც სქამენ. 70 წელს რომ
გადასცდება (მამაკაცი), მას კლა-
ვენ და უახლოესი ნათესავები.

οὐ δύνανται, τέθριππα δὲ ζευγύ-
ουσαι· ἡνιοχοῦσαι δὲ γυναῖκες, ἐκ
παίδων ἡσχημένα, ἢ δ' ἄριστα
ἡνιοχοῦσα συνοικεῖ ἢ βούλεται·
τινάς δ' ἐπιτηδῆσειν φασίν, ὅπως
ὧς μακροκεφαλῶτατοι φανοῦνται,
καὶ προπεπτωκότες τοῖς μετώποις,
ὥσθ' ὑπερκύπτειν τῶν γενείων.
Ταπύρων δ' ἔστι καὶ τὸ τοὺς μὲν
ἄνδρας μελανειμονεῖν καὶ μακρο-
κομεῖν, τὰς δὲ γυναῖκας λευχειμο-
νεῖν καὶ βραχυκαμεῖν. οἰκοῦσι δὲ
μεταξὺ Δερβίλων καὶ Ἰρκακῶν·
καὶ δ' ἀνδρείοτατος κριθεὶς γαμει
ἦν βούλεται. Κάσπιοι δὲ τοὺς
ὑπὲρ ἐβδόμηχοντα ἔτη λιμοκτονή-
σαντες εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκτιθέασιν,
ἄπαθιν δὲ σκοπεύοντες ἕαν μὲν
ὑπ' ὀρνίθων κατασπαμένους ἄπο
τῆς κλίης ἴδωσιν, εὐδαίμονιζου-
σιν, ἕαν δὲ ὑπὸ ψυχρῶν ἢ χυρῶν,
ἦττον, ἕαν δ' ὑπὸ μηδενός, κακο-
δαίμονιζουσι.

ჩაიცივან და მოკლე თმები ჰქონდეთ. ესენი დერბიკებსა და ჰირკა-
ნებს შორის მოსახლეობენ. ყველაზე მამაცად აღიარებული [კაცი]
ირთავს ქალს, რომელსაც მოისურვებს. კასპიები 70 წელს გადა-
ცილებულთ სიმშლით ხოცავენ, უდაბნოში ავდებენ და შორიდან
უთვალთვალეობენ: თუ დაინახეს, რომ გვამი გადმოითრიეს საკა-
ციდან ფრინველებმა, ბედნიერად რაცხენ [მას], თუ მხეცებმა ან
ძაღლებმა — ნაკლებ [ბედნიერად], ხოლო, თუ ის არაფერმა [დაი-
თრია], უბედურად ჩასთვლიან.

სქამენ [ამ] გვამებს. დედაბრებს
აბრჩობენ და შემდეგ მარხა-
ვენ. 70 წელზე აღრე გარდა-
ცილილ [მამაკაცებს] არ სქამენ,
არამედ მარხავენ. სივინები სხვა-
ფრივ სპარსულ ყაიდაზე ცხოვ-
რობენ; იყენებენ პატარა ბან-
ჯგვლიან ცხენებს, რომელთაც
მხედრის ტარება არ შეუძ-
ლიათ, მათ ოთხ-ოთხს აბამენ
ეტლში. მეეტლეები არიან ქა-
ლები, რომლებიც ბავშვობიდანვე
იწრთენებიან; საუკეთესო ნეეტ-
ლე [ქალი] ცხოვრობს მასთან,
ვისაც მოინდომებს. ამბობენ,
რომ ზოგი ცდილობს, რაც შეიძ-
ლება გრძელთავა გამოჩნდეს და
ჰქონდეს წინწამოწეული შუბლი,
ისე რომ ნიკაპზე წინ იყოს [შუბ-
ლი]. ტაპირებს სჩვევიათ, რომ
ნამაკაცებმა შავი ტანისამოსი და
გრძელი თმები უნდა ატარონ,
დედაკაცებმა კი თეთრი უნდა

უნდა ატარონ, დედაკაცებმა კი თეთრი უნდა

თავი მეთორმეტე

1. Ἐπεὶ δὲ τὰ βόρεια μέρη
τῆς Ἀσίας ποιεῖ ὁ Ταύρος, ἃ δὴ
καὶ ἐντὸς τοῦ Ταύρου καλοῦσιν,
εἰπεῖν προσιλόμεθα πρῶτον περὶ

რადგანაც ტავრი ჰქმნის აზიის
ჩრდილოეთ ნაწილებს, რომელ-
თაც ტავრის შიგნითა [მხარე-
საც] უწოდებენ, პირველად მათ

τούτων· τούτων δ' ἐστὶ καὶ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσιν αὐτοῖς ἢ δὲλα ἢ τὰ πλείστα. ὄσα μὲν τῶν Κασπίων πύλων ἐωθινώτερα ἐστίν, ἀπλουστέραν ἔχει τὴν περιήγησιν διὰ τὴν ἀγρότητα, οὐ πολὺν τε ἂν διαφέρῃ τοῦδε ἢ τοῦδε τοῦ κλίματος συγκαταλεχθέντα· τὰ δ' ἐσπέρια πάντα δίδωσιν εὐπορίαν τοῦ λέγειν περὶ αὐτῶν, ὥστε δεῖ προάγειν ἐπὶ τὰ παρακείμενα ταῖς Κασπίαις πύλαις. παράκειται δὲ ἡ Μηθία πρὸς δύσιν, χώρα καὶ πολλὴ καὶ δυναστεύσασά ποτε καὶ ἐν μέσῳ τῷ Ταύρῳ κειμένη, πολυσχιδεῖ κατὰ ταῦτα ὑπάρχοντι τὰ μέρη καὶ ἀυλῶνας ἐμπεριλαμβάνοντι μεγάλους, καθάπερ καὶ τῆ Ἀρμενίᾳ τοῦτο συμβέβηκε.

2. Τὸ γὰρ ἔρος τοῦτο ἀρχεται μὲν ἀπὸ τῆς Καρίας καὶ Λυκίας, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν οὔτε πλάτος οὔτε ὕψος ἀξιόλογον δείκνυσιν, ἐξάιρεται δὲ πολὺν πρῶτον κατὰ τὰς Χελιδονίας· αὐταὶ δ' εἰσὶ νήσοι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Παμφύλων παραλίας· ἐπὶ δὲ τὰς ἀνατολάς ἐκτεινόμενον ἀυλῶνας μακροὺς ἀπολαμβάνει τοὺς τῶν Κιλικίων· εἶτα τῆ μὲν τὸ Ἄμανον ἄπ' αὐτοῦ σχίζεται τῆ δὲ δ' Ἀντίταυρος, ἐν ᾧ τὰ Κόμανα ἵδρυσται τὰ ἐν τοῖς ἄνω λεγομένοις Καππαδόξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ Καταονίᾳ τελευτᾷ, τὸ δὲ Ἄμανον ὄρος μέρη· τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Μελι-

შესახებ მოთხრობა გადაწყვიტეთ. აქ შედიან ის [ადგილები], რომლებიც მთებში არიან ან მთლიანად, ან მეტწილად. კასპიის ბჰის აღმოსავლეთით მდებარე [ადგილები], რომელთა შესახებ მეტისმეტად მარტივი იქნება მოთხრობა მათი ველურობის გამო, დიდად არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან სხვადასხვა განედის მიხედვითაც რომ გამოვარჩიოთ. ხოლო მთელი დასავლეთით მდებარე [ქვეყნების] შესახებ უხვი [მასალა] იქნება გამოსაცემი, ისე რომ უნდა მივმართოთ კასპიის ბჰესთან მდებარე [ქვეყნებს]. დასავლეთით მდებარეობს მასთან მიდია, ვრცელი ქვეყანა, ოდესღაც ძლევამოსილი და მდებარე ტავრის შუაში, [ტავრის მთები] აქ იტოტება მრავალ ნაწილად და ჰქმნის დიდ ხეობებს, როგორც არის ეს არმენიაში.

ეს მთა იწყება კარიასა და ლიკიაში, მაგრამ აქ მისი სიმაღლე მნიშვნელოვნად პირველად ხელიდონიასთან მატულობს. არც სიფართოვე აქვს და არც სიმაღლე მნიშვნელოვანი. [ხელიდონია] არის კუნძულები პამფილიის სანაპიროს დასაწყისთან. [მთები] მიიმართებიან აღმოსავლეთისაკენ და მოიცავენ დიდ ხეობებს, რომლებიც კილიკიელებშია. შემდეგ ერთგან მისგან გამოიყოფა ამანის [მთა], ხოლო მეორეგან ანტიტავროსი, სადაც დაფუძნებულია კომანა, რომელიც არის ე. წ. ზემო კაპადოკიელებში. [ანტიტავროსი] მთავრდება კატაო-

τηνης πρόεισι καθ' ην η Κομμα-
γενη τη Καππαδοκία παράκειται
ἐκδέχεται δὲ τὰ πέραν τοῦ Εὐφ-
ράτου ὄρη, συνεχῆ μὲν τοῖς προ-
ειρημένοις, πλὴν ὅσον διακόπτει
ρέων διὰ μέσων ὁ ποταμός, πολ-
λὴν δ' ἐπίδοσιν λαμβάνει εἰς τὸ
ὑψος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ πολυσ-
χιδές. τὸ δ' οὖν νοτιώτατον μά-
λιστά ἐστιν ὁ Ταύρος, ὁρίζων τὴν
' Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας.
ὅτι. ყველაზე უფრო სამხრეთით
ის, რომელიც საზღვრავს არმენიას

3. Ἐντεῦθεν δὲ ἀμφοτέρω ῥέ-
ουσιν οἱ τὴν Μεσοποταμίαν ἐγκυκ-
λούμενοι ποταμοὶ καὶ συνάπτοντες
ἀλλήλοις ἔγγυς κατὰ τὴν Βαβυλω-
νίαν, εἶτα ἐκδιδόντες εἰς τὴν κατὰ
Πέρσας θάλατταν, ὅ τε Εὐφράτης
καὶ Τίγρις. ἔστι δὲ καὶ μείζων
ὁ Εὐφράτης καὶ πλείω διέξεισι
χώραν σχολιῶ τῷ ῥεῖθρῳ, τὰς
πηγὰς ἔχων ἐν τῷ προσβόρῳ
μέρει τοῦ Ταύρου, ῥέων δ' ἐπὶ
δύσιν διὰ τῆς Ἀρμενίας τῆς μεγά-
λης καλουμένης μέχρι τῆς μικρᾶς,
ἐν δεξιᾷ ἔχων αὐτήν, ἐν ἀρι-
στερᾷ δὲ τὴν Ἀχιλσηγὴν. εἶτ'
ἐπιστρέφει πρὸς νότον, συνάπτει
δὲ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῖς Καπ-
παδόκων ὄροις· δεξιᾷ δὲ ταῦτα
ἀφείδ καὶ τὰ τῶν Κομμαγενῶν,
ἀριστερᾷ δὲ τὴν Ἀχιλσηγὴν καὶ
Σωφήνην τῆς μεγάλης Ἀρμενίας
πρόεισιν ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ λαμ-
βάνει πάλιν ἄλλην ἐπιστροφὴν εἰς
τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὸν Περσι-
κὸν κόλπον· ὁ δὲ Τίγρις ἐκ τοῦ

ნიაში, ხოლო ამანის მთა გრძელ-
დება ევფრატსა ἄ მელიტენემდე;
[მელიტენესთან] კი კომაგენე ეკვ-
რის კაპადოკიას. უერთდება ის
[აქ] ევფრატის გადაღმა მდებარე
მთებს, რომლებიც დაკავშირე-
ბული არიან ზემოთ მოხსენებუ-
ლებთან, მხოლოდ შუაში გაკვე-
თილები არიან მდინარით; [მთა]
დიდად იმატებს აქ სიმაღლეშიცა
და სიგანეშიც და კიდევაც იტო-
[მდებარე ნაწილი] ტავრისა არის
მესოპოტამიისაგან.

აქედან გამოდის ორი მდი-
ნარე, რომლებიც მესოპოტამიას
გარს არტყიან და უახლოვდებიან
ერთმანეთს ბაბილონიაში, შემ-
დეგ კი ჩადიან სპარსეთის ზღვა-
ში; ესაა ევფრატი და ტიგრისი.
ხოლო ევფრატი უფრო დიდია
და უმეტესად დაკლავილი კა-
ლაპოტით მიმდინარეობს ქვეყა-
ნაზე. სათავეები აქვს ტავრის
ჩრდილოეთ ნაწილებში, მიმდი-
ნარეობს დასავლეთისაკენ ე. წ.
დიდ არმენიაზე ვიდრე მცირემ-
დე. [მცირე არმენია] აქვს მარჯ-
ვენისაკენ, ხოლო მარცხნისაკენ
აკილისენე. შემდეგ შემობრუნ-
დება სამხრეთისაკენ, ხოლო
შემობრუნებისას ის კაპადო-
კიის საზღვრებთანაა. მის მარჯ-
ვნივ არის კომაგენეს ადგილე-
ბიც, ხოლო მარცხნივ — აკილი-
სენე და დიდი არმენიის სო-
ფენე. ის მიემართება სირიის-
კენ, შემდეგ კვლავ შემობრუნ-
დება ბაბილონისკენ და სპარ-

νοτίου μέρους τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἐνεχθεῖς ἐπὶ τὴν Σελεύκειαν συνάπτει τῷ Εὐφράτῃ πλησίον καὶ ποιεῖ τὴν Μεσοποταμίαν πρὸς αὐτόν, εἶτ' ἐκδίδωσι καὶ αὐτὸς εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον. διέχουσι δὲ ἀλλήλων αἱ πηγαὶ τοῦ τε Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος περὶ δισχιλίου καὶ πεντακοσίου σταδίου.

4. Ἀπὸ δ' οὖν τοῦ Ταύρου πρὸς ἄρκτον ἀποσχίδες πολλαὶ γέγονασι, μία μὲν ἡ τοῦ καλουμένου Ἀντιταύρου· καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὕτως ὠνομάζετο δὲ τὴν Σωφηνῆν ἀπολαμβάνων ἐν αὐλῶνι μεταξὺ κειμένῳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ταύρου. πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ἐφεξῆς τῷ Ἀντιταύρῳ πρὸς ἄρκτον ἐπεκτείνετα· μέγα ὄρος καὶ πολυσχιδές· καλοῦσι δὲ τὸ μὲν αὐτοῦ Παρυάδρη, τὸ δὲ Μοσχικὰ ὄρη, τὸ δ' ἄλλοις ὀνόμασι. ταῦτα δ' ἀπολαμβάνει τὴν Ἀρμενίαν ὅλην μέχρι Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν. εἶτ' ἄλλ' ἐπανίσταται· πρὸς ἕω, τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης μέχρι Μηδίας, τῆς τε Ἀτροπατίου καὶ τῆς μεγάλης· καλοῦσι δὲ καὶ ταῦτα τὰ μέρη πάντα τῶν ὄρων Παραχοάδρη καὶ τὰ μέχρι τῶν Κασπίων πυλῶν καὶ ἐπέκεινα ἕτι πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς τὰ συνάπτοντα τῇ Ἀρίᾳ. τὰ μὲν δὲ πρόσβورا ὄρη οὕτω καλοῦσι, τὰ δὲ νότια τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου ἀπὸ τῆς

სეთის უბისკენ. ხოლო ტიგრისის [სათავე] არის იმავე მთის სამხრეთის ნაწილებში; [აქედან ის] მიემართება სელევკიისკენ და უახლოვდება ევფრატს და მისთან ერთად ჰქმნის მესოპოტამიას; შემდეგ ესეც უერთდება იმავე უბეს. ევფრატისა და ტიგრისის სათავეები დაშორებული არიან ერთმანეთს დაახლოებით 2.500 სტადიონით.

ტავრის ჩრდილოეთით წარმოქმნილია ბევრი განტოტება; ერთია, რომელიც იწოდება ანტიტავროსად. ეს მთაა, ვერე რომ იწოდება, და იგი სოფენეს გამოჰყოფს ხეობაში, რომელიც მდებარეობს ანტიტავროსსა და ტავრს შორის. ხოლო ევფრატის გადაღმა მცირე არმენიისთან, ანტიტავროსის მიყოლებით, ჩრდილოეთისაკენ გადაჭიმულია დიდი და მრავალტოტიანი მთა. მის ნაწილს უწოდებენ პარიადრეს; მისი მეორე ნაწილი არის მოსხების მთები, ხოლო მესამე ნაწილს სხვადასხვა სახელი აქვს. ესენი გარს ერტყმიან მთელ არმენიას იბერებამდე და აღბანებამდე. შემდეგ აღმოსავლეთისაკენ აღმართულია სხვა [მთები], რომლებიც მდებარეობენ კასპიის ზღვის ზემოთ მიდამდე, ატროპატამდე და დიდ [არმენიამდე]. ხოლო მთების ყოველ ნაწილს შემდეგს უწოდებენ: პარახოათრას — იმათაც, რომლებიც კასპიის ბჰემდე აღწევენ

Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγενῆς
πρὸς ἕω τείνοντα, κατ' ἀρχὰς
μὲν αὐτὸ τοῦτο καλεῖται Ταῦρος,
διορίζων τὴν Σωφηνὴν καὶ τὴν
ἄλλην Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Μεσοπο-
ταμίας· τινὲς δὲ Γορδουαία ὄρη
καλοῦσιν. ἐν δὲ τούτοις ἐστὶ καὶ
τὸ Μάσιον, τὸ ὑπερκείμενον τῆς
Νισίβιος ὄρος καὶ τῶν Τίγρανο-
κέρτων. ἔπειτα ἐξαιρέται πλέον
καὶ καλεῖται Νιζάτης· ἐνταῦθα
δὲ που καὶ αἱ τῶν Τίγριος πηγαὶ
κατὰ τὸ νότιον τῆς ὄρεινῆς πλεу-
ρόν· εἶτ' ἀπὸ τοῦ Νιζάτου μάλλον
ἔτι καὶ μάλλον ἢ ῥάχις ἐκτεινο-
μένη τὸ Ζάγριον ὄρος ποιεῖ, τὸ
διορίζον τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Βαβυ-
λωνίαν· μετὰ δὲ τὸ Ζάγριον ἐκδέ-
χεται ὑπὲρ μὲν τῆς Βαβυλωνίας
ἢ τε τῶν Ἑλυμαίων ὄρεινῆ καὶ
ἢ τῶν Παραιτακηνῶν, ὑπὲρ δὲ
τῆς Μηδίας ἢ τῶν Κοσσαίων· ἐν
μέσῳ δ' ἐστὶν ἡ Μηδία καὶ ἡ
Ἀρμενία, πολλὰ μὲν ὄρη περι-
λαμβάνουσα, πολλὰ δὲ ὄροπέδια,
ἄσαστως δὲ πεδία καὶ ἀλῶνας
μεγάλους, συχνὰ δὲ καὶ ἔθνη τὰ
περιοικοῦντα, μικρά, ὄρεινὰ καὶ
ληπτρικά τὰ πλείω. οὕτω μὲν τοί-
γυον τίθεμεν ἐντὸς τοῦ Ταύρου
τὴν τε Μηδίαν, ἧς εἰσι καὶ αἱ
Κάσπιοι πύλαι, καὶ τὴν Ἀρμενίαν.
ბევრია [აქ] ზეგნები, აგრეთვე ველები და დიდი ხეობები; ირგ-
ვლივ მოსახლეობს ბევრი ტომი, პატარა, მთიელი და უპირატე-
სად ყაჩაღობით მცხოვრები. ამგვარად, ტავრის შიგნით ვგულის-
ხმობთ მიდიას, რომელშიც შედის კასპიის ბჟეც და არმენიაც.

5. Καθ' ἡμᾶς μὲν τοίγυον προσ-
άρχτια ἄν εἴη τὰ ἔθνη ταῦτα,

და მის ვადალმა მდებარეთაც,
ამას გარდა, აღმოსავლეთისაკენ
მყოფთაც ἄ იმათაც, რომლებიც
ეკვრიან არიას. ასე უწოდებენ
ჩრდილოეთის მთებს. ხოლო სამ-
ხრეთის მთებს, რომლებიც ეფე-
რატის ვადალმა კაპადოკიიდან
და კომაგენიდან აღმოსავლეთი-
საკენ მიემართებიან, დასაწყისში
მათაც ტავრს უწოდებენ, ხოლო
[ეს ტავრი] საზღვრავს სოფენეს
და დანარჩენ არმენიას მესო-
პოტამიისაგან; ზოგიერთები კი
ამათ გორდიების მთებს უწო-
დებენ. ამათშია მასიის მთა,
რომელიც მდებარეობს ნიზიბი-
ნისა და ტიგრანოკერტის ზე-
მთთ. შემდეგ უფრო მალღდება
[ტავრი] და ეწოდება ნიფატე-
საღლაც აქვეა ტიგრისის სათა-
ვეები, მთის სამხრეთ კალთაზე.
ამის მერე ნიფატიდან ვადაქიმუ-
ლი ქედი თანდათანობით ჰქმნის
მთას, ზაგროსს, რომელიც საზ-
ღვრავს მიდიასა და ბაბილო-
ნისს. ხოლო ზაგროსთან ბაბი-
ლონიის ზემოთ ვადაქიმულია
ელიმეებისა და პარაჯტაკელების
მთიანეთი, მიდიის ზემოთ კი
კოსეების [მთიანეთი]. შუაში
არის მიდია და არმენია, მრავალი მთით გარშემორტყმული,
ჩვენის აზრით ეს ტომები
ჩრდილოეთისა არიან, იმიტომ

ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τὸς τοῦ Ταύρου, Ἑρα-
τοσθένης δὲ, πεποημένοις τὴν διαί-
ρησιν εἰς τὰ νότια μέρη καὶ τὰ
προσάρκτια καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ
λεγομένας σφραγιδας, τὰς μὲν
βορείους καλῶν, τὰς δὲ νοτίους,
δρια ἀποφαίνει τῶν κλιμάτων ἀμ-
φοῖν τὰς Κασπίους πύλας· εἰκό-
τως οὖν τὰ νοτιώτερα, πρὸς ἕω
τείνοντα, τῶν Κασπίων πυλῶν
νότια ἂν ἀποφαίνοι, ὧν ἔστι καὶ
ἡ Μηθία καὶ ἡ Ἀρμενία, τὰ δὲ
βορειότερα πρόσβορρα, κατ' ἄλλην
καὶ ἄλλην διάταξιν τοῦτου συμ-
βαίνοντος. τάχα δὲ οὐκ ἐπέβαλε
τούτῳ, διότι ἕξω τοῦ Ταύρου πρὸς
νότον οὐδὲν ἔστιν οὔτε τῆς Ἀρμε-
νίας μέρος οὔτε τῆς Μηθίας.
[ἐρατოსθενε] ვერ მოისაზრა ის, რომ ტავრის იქით, სამხრეთი-
საკენ, არც არმენიის რომელიმე ნაწილია და არც მიდიისა.

რომ ტავრის შიგნით არიან; ერა-
ტოსთენე კი ჰყოფს ამ [ქვეყნებს]
სამხრეთისა და ჩრდილოეთის
[ქვეყნებად], მის მიერ სფრაგი-
დებად წოდებულად, ზოგს უწო-
დებს ჩრდილოეთისას, ზოგს სამ-
ხრეთისას, ორივე განედის საზ-
ღვრად მიაჩნია კასპიის ბჳე-
ბუნებრივია; რომ სამხრეთისად
აცხადებს [იმ ქვეყნებს], რომ-
ლებიც კასპიის ბჳის სამხრეთით
მდებარეობენ და მიემართებიან
აღმოსავლეთისაკენ, მათ შორის
არის მიდია და არმენია; ხოლო
[კასპიის ბჳის] ჩრდილოეთით
მდებარე [ქვეყნებს] ჩრდილოეთი-
სას უწოდებს, სხვადასხვა შეხე-
დულების შეთანხმება არ ხდება¹.

თავი მეცამეტე

1. Ἡ δὲ Μηθία δίχα διήρηται.
καλοῦσι δὲ τὴν μὲν μεγάλην, ἧς
μητρόπολις τὰ Ἐκβάτανα, μεγάλη
πόλις καὶ τὸ βασιλείον ἔχουσα
τῆς Μηθῶν ἀρχῆς (διατελοῦσι δὲ
καὶ νῦν οἱ Παρθυαῖοι τούτῳ χρώ-
μενοι βασιλείῳ, καὶ φερέζουσι γε
ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς, ψυχρὰ γὰρ
ἡ Μηθία· τὸ δὲ χειμᾶδιόν ἔστιν
αὐτοῖς ἐν Σελευκείᾳ τῇ ἐπὶ τῷ
Τίγριδι πλησίον Βαβυλῶνος), ἡ δ'
ἐτέρα μέρος ἔστιν ἡ Ἀτροπάτιος
Μηθία· τοῦνομα δ' ἔσχεν ἀπὸ τοῦ
ἡγεμόνος Ἀτροπάτου, ὃς ἐκάλυ-

ხოლო მიდია იყოფა ორად:
ერთს უწოდებენ დიდს, რომ-
ლის დედაქალაქი არის ეკბა-
ტანა; [ეკბატანა] დიდი ქალაქია
და აქ არის მიდიის მეფის სა-
სახლე (პართელები ეხლაც ცხოვ-
რობენ და იყენებენ ამ სა-
სახლეს, მეფეები აქ ატარებენ
ზაფხულს, რადგანაც მიდია სუს-
ხიანია. ხოლო ზამთრის რეზი-
დენცია მათ აქვთ სელევკიაში,
რომელიც არის ტიგრისთან,
ბაბილონის მახლობლად); მეორე
ნაწილი არის ატროპატის მი-

¹ ე. ი. სხვა აზრისა არისო ერატოსთენე.

σεν ὑπὸ τοῖς Μακεδόσι γίνεσθαι καὶ ταύτην, μέρος οὖσαν μεγάλης Μηδίας· καὶ δὴ καὶ βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς ἰδίᾳ συνέταξε καὶ αὐτὴν τὴν χώραν ταύτην, καὶ ἡ διαδοχὴ σώζεται μέχρι νῦν ἐξ ἐκείνου, πρὸς τε τοὺς Ἀρμενίων βασιλέας ποιησαμένων ἐπιγαμίας τῶν ὑστερον καὶ Σύρων καὶ μετὰ ταῦτα Παρθυαίων.

[მისმა მემკვიდრეებმა] იქორწინეს არმენიის მეფეებთან, შემდეგ სირიის მეფეებთან და ამის შემდეგ პართელთა მეფეებთან.

2. Κεῖται δὲ ἡ χώρα τῆ μὲν Ἀρμενία καὶ τῆ Ματιανῆ πρὸς ἕω, τῆ δὲ μεγάλῃ Μηδίᾳ πρὸς δῦναϊν, πρὸς ἄρκτον δ' ἀμφοτέραις· τοῖς δὲ περὶ τὸν μυχὸν τῆς Ἰρκανίας θαλάττης καὶ τῆ Ματιανῆ ἀπὸ νότου παράκειται. ἔστι δ' οὐ μικρὰ κατὰ τὴν δῦναμιν, ὥς φησι Ἀπολλωνίδης, ἥ γε καὶ μυρίους ἰπέεας δύνεται παρέχεσθαι, πεζῶν δὲ τέτταρας μυριάδας. λίμνην δ' ἔχει Καπαῦτα, ἐν ἣ ἄλες ἐπανθοῦντες πῆττονται· εἰσὶ δὲ κνησμῶδεις καὶ ἐπαλγεῖς· ἔλαιον δὲ τοῦ πάθους ἄκος, ὕδωρ δὲ γλυκὺ τοῖς καπυρωθεῖσιν ἱματίοις, εἰ τις κατ' ἄγνοιαν βάψειεν εἰς αὐτὴν πλύσεως χάριν. ἔχουσι δ' ἰσχυροὺς γείτονας τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Παρθυαίους, ὑφ' ὧν περικόπτονται πολλάκις· ἀντέχουσι δ' ὄμωσ καὶ ἀπολαμβάνουσι τὰ ἀφαιρεθέντα, καθάπερ τὴν Συμβάκην ἀπέλα-

ლია. სახელი ჰქონდა მას წინამძღოლ ატროპატესგან, რომელმაც დააბრკოლა ამ [მხარის დაპყრობა] ნაკედონელთაგან. ეს არის ნაწილი დიდი მიდიისა. როდესაც მეფედ იქნა არჩეული [ატროპატე]. ეს ქვეყანა თავისთვის განიწესა [მთელი ქვეყნისგან], ხოლო [ატროპატეს] ჩამომავლობა დღემდე არსებობს;

მდებარეობს ეს ქვეყანა არმენიისა და მატიანის აღმოსავლეთით, დიდი მიდიის დასავლეთით, ხოლო ორივეს მიმართ ჩრდილოეთით. ჰირკანიის ზღვის უბესთან და მატიანესთან [მცხოვრებლებს] ემეზობლებიან სამხრეთიდან. ხოლო ძლიერების მიხედვით მცირე არ არის: როგორც ამბობს აპოლონიდე, 10.000 მხედრის გამოყვანა შეუძლიათ, ქვეითისა კი — 40.000. [აქ] არის ტბა კაპაუტა¹, რომელშიც მარილები ჩნდება და ქვავდება. ხოლო [ეს მარილი იწვევს] ქავილსა და ტკივილებს. ამ სატკივარის წამალი ზეთია, ტკბილი წყალი კი გამმოყენება დასვრილი ტანისამოსისათვის, თუ ვინმე უმეცრებით ჩაუშვებს [ტბაში] მას გასარეცხად. ჰყავთ მათ ძლიერი მეზობლები, არმენიელები და პართელები, რომლებიც მათ ხში-

¹ ხელნაწერებში იყო Σπαῦτα (სპაუტა), გამომცემლებმა შეასწორეს ის Καπαῦτα-დ (კაპაუტა).

βρον παρὰ τῶν Ἀρμενίων, ὑπὸ
Ρωμαίους γεγονότων, καὶ αὐτοὶ
προσεληγίσθησαν τῇ φιλίᾳ τῇ πρὸς
Καίσαρα· φεραπέουσιν δ' ἕμα καὶ
τοὺς Παρθυσίους.

ნიელთაგან, რომლებიც რომაელების ქვეშევრდომები გახდნენ და
თვითონ დაუმეგობრდნენ კეისარს. ამასთანავე ემსახურებიან პარ-
თელებსაც.

3. Βασιλειον δ' αὐτῶν φερὶνὸν
μὲν ἐν πεδίῳ ἰδρυμένον Γάζακα,
χειμαρινὸν δὲ ἐν φρουρίῳ ἔρυμνῷ
'Σέρα, ἕπερ Ἀντώνιος ἐπολιόρκησε
κατὰ τὴν ἐπὶ Παρθυσίους στρα-
τείαν. διέχει δὲ τοῦτο τοῦ Ἀρά-
ξου ποταμοῦ τοῦ ἄριζοντος τὴν
τε Ἀρμενίαν καὶ τὴν Ἀτροπατη-
νὴν σταδίους δισχιλίους καὶ τετρα-
κοσίους, ὡς φησὶν ὁ Δέλλιος, ὁ
τοῦ Ἀντωνίου φίλος, συγγράψας
τὴν ἐπὶ Παρθυσίους αὐτῶν στρα-
τείαν, ἐν ἣ παρῆν καὶ αὐτὸς ἡγε-
μονίαν ἔχων· ἔστι δὲ τῆς χώρας
ταύτης τὰ μὲν ἄλλα εὐδαίμονα
χωρία, ἡ δὲ προσάρκτιος ὄρεινῆ
καὶ τραχεῖα καὶ ψυχρά, Καδο-
σίων κατοικία τῶν ὄρεινῶν καὶ
'Ἀμάρδων καὶ Ταπύρων καὶ Κυρ-
τίων καὶ ἄλλων τοιούτων, οἱ μετα-
νάσται· εἰσὶ καὶ ληστῆραι· καὶ
γὰρ ὁ Ζάγρος καὶ ὁ Νιφάτης
κατεσπαρμένα ἔχουσι τὰ ἔθνη
ταῦτα, καὶ οἱ ἐν τῇ Περσίῃ Κύρ-
τιοὶ καὶ Μάρδοι (καὶ γὰρ οὕτω
λέγονται οἱ Ἀμαρδοὶ) καὶ οἱ ἐν
τῇ Ἀρμενίᾳ μέχρι νῦν ὀμωγύμως
προσαγορευόμενοι τῆς αὐτῆς εἰσὶν
ἰδέας.

რად ჩამოაქრიან ხოლმე [ტერი-
ტორიას]. მაგრამ [ატროპატენე-
ლები] ეწინააღმდეგებიან და უკან
ართმევენ წართმეულს. მაგალი-
თად, სიმბაკე დაიბრუნეს არმე-
თად, სიმბაკე დაიბრუნეს არმე-

თად, სიმბაკე დაიბრუნეს არმე-

მათი მეფის საზაფხულო სა-
სახლე გაზაკა მდებარეობს დაბ-
ლობში, ხოლო საზამთრო ვერა —
მძლავრი ციხე-სიმაგრეა, რომელ-
საც ანტონიუსმა ალყა შემოარტყა
პართელებთან ომის დროს.
ეს [ადგილი] დაშორებულია მდი-
ნარე არაქსიდან, რომელიც საზ-
ღვრავს არმენიასა და ატრო-
პატენეს, 2.400 სტადიონით, რო-
გორც ამბობს დელიოსი, რომე-
ლიც ანტონიუსის მეგობარია
და რომელმაც აღწერა მისი ლაშ-
ქრობა პართელებზე; [ამ ლაშ-
ქრობაში] თან ახლდა და თვი-
თონაც წინამძღოლი იყო. ამ
ქვეყნის სხვა ადგილები მდიდა-
რია, ჩრდილოეთის მთიანეთი
კი — ოღროხოლო და სუსხია-
ნია, [აქ მოსახლეობენ] მთიელი
კადუსიელები, ამარდები, ტაპი-
რები, კირტიები და სხვა ამ-
გვარნი, რომლებიც გადმოსახ-
ლებულნი არიან და ყაჩაღობას
მისდევნენ. ზაგროსსა და ნიფა-
ტეში მოფანტულნი არიან ეს
ტომები — კირტიები, რომლე-
ბიც სპარსეთში არიან, მარდები
(რადგან ასეც ეწოდებოთ ამარ-

დებს) და ისინი, რომლებიც არიან არმენიაში და აქამდის საერთო სახელი აქვთ, იმავე ჩვევებითაც ხასიათდებიან.

4. Οἱ δ' οὖν Καδοῦσιοι· πλήθει· τῆ πεζῆ μικρὸν ἀπολείπονται· τῶν Ἀριανῶν, ἀκοντισται· ὁ εἰσὶν ἄριστοι, ἐν δὲ τοῖς τραχέσιν ἀνθ' ἰππέων πεζοὶ διαμάχονται· Ἀντωνίφ δὲ χαλεπὴν τὴν στρατείαν ἐποίησεν οὐχ ἢ τῆς χάρας φύσις, ἀλλ' ἔ τῶν ἐδῶν ἡγεμῶν, ἔ τῶν Ἀρμενίων βασιλεὺς Ἀρταξάσδης, ὅν εἰκη ἔκεινος, ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ, σὺμβουλον ἐποιεῖτο καὶ κύριον τῆς περὶ τοῦ πολέμου γνῶμης· ἐτιμωρήσατο μὲν οὖν αὐτόν, ἀλλ' ὁψέ, ἡγίξα πολλῶν αἰτίως κατέστη κακῶν Ρωμαιοῖς καὶ αὐτὸς καὶ ἔκεινος, ὅστις τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰεζύγματος ἐδὸν τῶν κατὰ τὸν Εὐφράτην μέχρι τοῦ ἀψασθαι τῆς Ἀτροπατηνῆς ὀκτακισχιλίων σταδίων ἐποίησε, πλέον ἢ διπλασίαν τῆς εὐθείας, διὰ ἄρῶν καὶ ἀνοδῶν καὶ κυκλοπορίας.

ეს ორჯერ უფრო მეტია, პირდაპირ გზასთან შედარებით, [რომელიც გადადის] მთებზე, ოღროხოლორო ადგილებზე და მისახვევ-მოსახვევებზე.

5. Ἡ δὲ μεγάλη Μηθία τὸ μὲν παλαιὸν τῆς Ἀσίας ἡγήσατο πάσης, καταλύσασα τὴν τῶν Σύρων ἀρχήν. ὕστερον δ' ὑπὸ Κύρου καὶ Περσῶν ἀφαιρέθεισα τὴν τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπὶ Ἀστυάγου, διεφύλαττεν ἕμῳς πολὺ τοῦ πατρίου ἀξιώματος, καὶ ἦν τὰ Ἐκβάτανα χειμᾶδιον τοῖς Πέρσαις· ἑμοίως δὲ καὶ τοῖς ἔκεινους καταλύσασα

კალუსიელები ქვეითების სიმრავლით ცოტათი ჩამორჩებიან არიანებს, მაგრამ საუკეთესო შუბოსნები არიან, ოღროხოლორო ადგილებში ქვეითად იბრძვიან და არა ამხედრებულნი. ანტონიუსისათვის ლაშქრობა საძნელო იყო, არა ქვეყნის ბუნების გამო, არამედ მისი მეგზურის წყალობით. იგი იყო არმენიელთა მეფე არტავაზდე, რომელიც მის წინააღმდეგ იზრახავდა რაღაცას, მან კი ის მრჩეველად გაიხდა და საომარი გეგმების უფლად. [ანტონიუსმა] მას სამაგიერო მიუზღო, მაგრამ გვიან, როდესაც უკვე ბევრი ცული საქმე დაემართათ რომაელებს მისი და აგრეთვე იმ პირის მიზეზით, რომელმაც 8.000 სტადიონი გზა გააკეთა ზევგმადან, რომელიც ევფრატთანაა, ატროპატენემდე.

დიდი მიღია უწინ მთელ აზიაში პირველობდა და დაამხო მან სირიელთა სახელმწიფო. ხოლო შემდეგ კიროსმა და სპარსელებმა მოუსპეს მას ასეთივე ხელმწიფობა ასტიაგის დროს, მაგრამ ის მაინც დიდად იცავდა მამეულ მღვდომარეობას ჭეკატანა ჰქონდათ საზამთრო [რეზიდენციად] სპარსელებს. ამნაირადვე გაანად-

Μακεδόσι τοῖς τὴν Συρίαν ἔχουσι
καὶ νῦν ἔτι τοῖς Παρθυσίων βασι-
λευσί τὴν αὐτὴν παρέχεται χρεῖαν
τε καὶ ἀσφάλειαν.

6. Ὅρίζεται δ' ἀπὸ μὲν τῆς
ἕω τῆ τὲ Παρθυσία καὶ τοῖς Κοσ-
σαίων ὄρεσι, ληστρικῶν ἀνθρώ-
πων, οἱ τοξότας μυρίους καὶ τρισ-
χιλίους παρέσχοντό ποτε Ἑλυμαί-
οις, συμμαχοῦντες ἐπὶ Σουσίους
καὶ Βαβυλωνίους. Νέαρχος δὲ
φησι, τετάρων ὄντων ληστρικῶν
ἔθνων, ὧν Μάρδοι μὲν Πέρσαις
προσεχεῖς ἦσαν, Οὐξιοὶ δὲ καὶ
Ἑλυμαῖοι τούτοις τε καὶ Σουσί-
οις, Κοσσαῖοι δὲ Μήδοις, πάντας
μὲν φόρους πράττεσθαι τοὺς βασι-
λέας, Κοσσαίους δὲ καὶ δῶρα
λαμβάνειν, ἥνικα ὁ βασιλεὺς φερί-
σας ἐν Ἐκβατάνοις εἰς τὴν Βαβυ-
λωνίαν καταβαίνοι· καταλῦσαι δ'
αὐτῶν τὴν πολλὴν τόλμαν Ἀλέ-
ξανδρον, ἐπιθέμενον χειμῶνος.
τούτοις τε δὴ ἀφορίζεται πρὸς ἕω
καὶ ἔτι τοῖς Πάραιτακηνοῖς, οἱ
συνάπτουσι Πέρσαις, ὄρειοι καὶ
αὐτοὶ καὶ ληστρικοί· ἀπὸ δὲ τῶν
ἄρκτων τοῖς ὑπεροικεῖσι τῆς
Ἰρχανίας θαλάττης Καδουσίους
καὶ τοῖς ἄλλοις, οὓς ἄρτι διήλθο-
μεν· πρὸς νότον δὲ τῆ Ἀπολλω-
νιάτιδι, ἣν Σιτακηγὴν ἐκάλουσιν οἱ
παλαιοί, καὶ τῷ Ζάγγῳ, καὶ δ'
ἡ Μασσαβατικὴ κεῖται, τῆς Μη-
δίας οὖσα, οἱ δὲ τῆς Ἑλυμαίας
φασί· πρὸς δύσιν δὲ τοῖς Ἀτρο-
πατίοις καὶ τῶν Ἀρμενίων τισίν.

გურეს ესენი მაკედონელებმა.
რომლებიც ფლობდნენ სირიას.
და ეხლაც პართელთა მეფეები
ფლობენ [სირიას], გამოსაყენე-
ბელსა და საიმელოს.

[დიდი მიდია] ესაზღვრება აღ-
მოსავლეთისაკენ პართიას და
კოსეების მთებს, [სადაც ცხოვ-
რობს] ყაჩალი ხალხი, რომელ-
მაც ოდესღაც მისცა ელიმებს
13.000 მშვილდოსანი, [ესენი და
ელიმეები] მოკავშირენი იყვნენ
სუსიელებისა და ბაბილონელე-
ბის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ნე-
არქოსი ამბობს, რომ მოყაჩაღე
ტომი ოთხია; ამათგან მარდები
სპარსელებს ემეზობლებიან, უქ-
სიები და ელიმეები [სპარსელებ-
საც] და სუსიელებსაც, კოსები
კი — მიდიელებს; ყველა მეფეები
იძულებული იყვნენ ხარკი ეხა-
დათ, ხოლო კოსები ღებულობენ
საჩუქრებსაც კი, როდესაც მეფე.
ეკატანაში რომ გაატარებდა
ზაფხულს, ბაბილონიაში ბრუნ-
დებოდა. ალექსანდრემ აღკვეთა
მათი დიდი თავხედობა, როდესაც
დაესხა მათ თავს ზამთარში. [დი-
დი მიდია] ამათ ესაზღვრება აღ-
მოსავლეთით და აგრეთვე პარა-
ტაკენებს, რომლებიც ემიჯნებიან
სპარსელებს; ესენიც მთიელები
და ყაჩაღები არიან. ჩრდილო-
ეთით [ესაზღვრება] ჰირკანიის.
ზღვის ზემოთ მცხოვრებ კადუ-
სიებს და სხვებს, რომელთა შესა-
ხებაც ეხლა მოგახსენეთ. სამხრე-
თით [ესაზღვრება] აპოლონია-

εἰσὶ δὲ καὶ Ἑλληνίδες πόλεις, κτίσματα τῶν Μακεδόνων ἐν τῇ Μηδίᾳ, ὧν Λασοδίχειά τε καὶ Ἀπάμεια καὶ ἡ πρὸς Ῥάγαις καὶ αὐτῇ Ῥάγα, τὸ τοῦ Νικάτορος κτίσμα, ὃ ἐκεῖνος μὲν Εὐρωπὸν ὠνόμασε, Πάρθοι δὲ Ἀρσაკίαν, νοτιωτέραν οὖσαν τῶν Κασπίων πύλων πεντακοσίους πού σταδίους, φησὶν Ἀπολλόδοτος Ἀρταμιτηγός.

შორის არის ლაოდიკეა, აბამეა, თვიო. რაგე, რომელიც ნიკატორმა დააარსა და რომელსაც მან ევროპე უწოდა, ხოლო პართებმა არსაკია. ეს არის კასპიის კარებზე დაახლოებით 500 სტადიონით უფრო სამხრეთით, როგორც ამბობს აპოლოდორე არტემიტელი.

7. Ἡ πολλὴ μὲν οὖν ὑψηλὴ ἔσται καὶ ψυχρά· τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ ὑπερχειμένα τῶν Ἐκβατάνων ὕρη καὶ τὰ περὶ τὰς Ῥάγας καὶ τὰς Κασπίους πύλας καὶ καθόλου τὰ προσάρκτια μέρη τὰ ἐντεῦθεν μέχρι πρὸς τὴν Ματιανὴν καὶ τὴν Ἀρμενίαν, ἡ δ' ὑπὸ ταῖς Κασπίους πύλαις ἐν ταπεινοῖς ἐδάφεσι καὶ κοίλοις οὖσα εὐδαίμων σφοδρὰ ἔσται καὶ πάμπορος πλὴν ἐλαίας· εἰ δὲ καὶ φύεται πού, ἀλιπῆς τέ ἔσται καὶ ξηρά· ἰππόβοτος δὲ καὶ αὐτῇ ἔσται διαφερόντως καὶ ἡ Ἀρμενία· καλεῖται δὲ τις καὶ λειμῶν Ἰππόβοτος, ὃν καὶ δεξιάσιν οἱ ἐκ τῆς Περσίδος καὶ Βαβυλῶνος εἰς Κασπίους πύλας ὀδεύοντες, ἐν ᾧ πέντε μυριάδας ἱππων θηλείων γέμεσθαί φασιν ἐπὶ τῶν Περσῶν, εἶναι δὲ τὰς ἀγέλας ταύτας βασι-

ტიდას, რომელსაც ძველები სიტაკენეს უწოდებდნენ, და ზაგროსს, რომელთანაც მდებარეობს მასაბატეკე, მიდიის [ნაწილი], ზოგი კი მას ელიმეის [ნაწილად] მიიჩნევს. დასავლეთისკენ [ესაზღვრება] ატროპატებს და არმენიელთა ნაწილს. მილიაში არის ელინური ქალაქები, მაკედონელების დაფუძნებული. მათ რაგესთან მდებარე [ქალაქი] და რაგესთან მდებარე [ქალაქი] და ის [ადგილებიც], რომლებიც რაგესთან და კასპიის ბქესთან მდებარეობს და საერთოდ ჩრდილოეთი ნაწილი აქედან ვიდრე მატიანემდე და არმენიამდე. კასპიის კარების ქვემოთ [მდებარე ნაწილი] არის დაბალი ნიადაგისა და ხეობებიანი, ფრიად მდიდარია და უხვნაყოფიანი, გარდა ზეთისხილისა. ხოლო თუ [ზეთის ხილი] სადმე გაიზარდა, სუსტი და ხმელი გამოდის. ეს ქვეყანაცა და არმენიაც განსაკუთრებით გამოირჩევა ცხენებით. უწოდებენ ცხენების ქალასაც¹, რომელზედაც გადაივლიან მგზავრები, რომლებიც მოდიან სპარსეთიდან და ბაბილონიდან კას-

¹ ქალა ჰიპობოტი.

λικάς. τοὺς δὲ Νησαίους ἔππους, οἷς ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς ἀρίστοις οὖσι καὶ μεγίστοις, οἱ μὲν ἐνθίνδε λέγουσι: τὸ γένος, οἱ δ' ἐξ Ἀρμενίας· ἰδιόμορφοι δὲ εἰσιν, ὥσπερ καὶ οἱ Παρθικοὶ λεγόμενοι νῦν παρὰ τοὺς Ἑλλαδικούς καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρ' ἡμῖν. καὶ τὴν βοτάνην δὲ τὴν μάστιχα τρέφουσαν τοὺς ἔππους ἀπὸ τοῦ πλεονάζειν ἐνταῦθα ἰθὺς Μηδικὴν καλοῦμεν. φέρει δὲ καὶ σίλφιον ἢ χῶρα, ἀφ' οὗ ὁ Μηδικὸς καλοῦμενος ὄπος, ἐπὶ τὸ πολὺ λειπόμενος τοῦ Κυρηναϊκοῦ· ἔστι δ' ὅτε καὶ διαφέρων ἐκείνου, εἴτε παρὰ τὰς τῶν τόπων διαφοράς, εἴτε τοῦ φυτοῦ καὶ εἶδος ἐξἄλλάττοντος, εἴτε καὶ παρὰ τοὺς ὀπίζοντας καὶ σκευάζοντας, ὥστε συμμένειν πρὸς τὴν ἀπόθεσιν καὶ τὴν χρείαν.

8. Τοιαύτη μὲν τις ἢ χῶρα· τὸ δὲ μέγεθος πάριστός πῶς ἔστιν εἰς πλάτος καὶ μήκος. δοκεῖ δὲ μέγιστον εἶναι πλάτος τῆς Μηδίας τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Ζάχρου ὑπερθέσεως, ἥπερ καλεῖται Μηδικὴ πύλη, εἰς Κασπίους πύλας διὰ τῆς Συγριανῆς σταδίων τετρακισχίλων ἑκατόν. τῷ δὲ μεγέθει καὶ τῆ θυνάμει τῆς χῶρας ἔμολογεῖ καὶ ἢ περὶ τῶν φόνων ἱστορίαι· τῆς

პიის კარბისაჲცნ. ამბობენ, რომ სპარსელების ღროს ამ ქალაში სძოვდა 50.000 ფაშატი ცხენი; ეს იყო სამეფო ჯოგები. ზოგი ამბობს, რომ ნესეის ცხენები, რომლებსაც იყენებენ მეფეები და რომლებიც საუკეთესონი და უდიდესნი არიან, აქედან არიან წარმოშობით, ზოგის აზრით კი არმენიიდან არიან. [ეს ცხენები] განსაკუთრებული შესახედლობისა არიან, როგორც პართელები ამბობენ ეხლა, ელადისა და სხვა ჩვენს ხელთ მყოფ [ცხენებთან] შედარებით. ხოლო მცენარეს, რომელსაც ეს ცხენები განსაკუთრებით სჭამენ, საკუთრივ მიდიურს ვუწოდებთ, იმიტომ რომ აქაა სწორედ უხეად. ამ ქვეყანაში მოდის სილფიონიც, რომლისაგანაც [ლებულობენ] მიდიურად წოდებულ წვესს, რომელიც

ეს ქვეყანა ამგვარია: მისი სიდიდე ისეთია, რომ თითქმის თანაბარია სივანე სიგრიძისა. ფიქრობენ, რომ მიდია ყველაზე ფართოა ზაგროსის ზეგანიდან. რომელსაც ეწოდება მიდიის ბჰე, კასპიის კარებამდე, სიგრიანეზე გავლით, [ეს არის] 4.100 სტადიონი. ქვეყნის სიდიდესა და ძალას ეთანხმება ისტორია ხარკების შესახებ: მაშინ, როდესაც კაპა-

ἀρ Καπαδοκίας παρεχούσης τοῖς Πέρσαις κατ' ἐνιαυτὸν πρὸς τῷ ἀργυρικῷ τέλει ἑπτακοσίους καὶ πεντακοσίους, ἡμιόνους δὲ δισχιλίους, προβάτων δὲ πέντε μυριάδας, διπλάσια σχεδὸν τι τούτων ἐτέλουν οἱ Μῆδοι.

9. Ἐπιθὴ δὲ τὰ πολλὰ μὲν τὰ αὐτὰ τούτοις τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις διὰ τὸ καὶ τὴν χώραν παραπλησίαν εἶναι. τοὺς μέντοι Μήδους ἀρχηγέτας εἶνα! φασὶ καὶ τούτοις καὶ ἔτι πρότερον Πέρσαις τοῖς ἔχουσιν αὐτούς καὶ διαδεξάμενοις τὴν τῆς Ἀσίας ἐξουσίαν. ἡ γὰρ νῦν λεγομένη Περσικὴ στολὴ καὶ ὁ τῆς τοξικῆς καὶ ἱππικῆς ζῆλος καὶ ἡ περὶ τοὺς βασιλέας φεραπεία καὶ κόσμος καὶ σεβασμὸς φεοπρεπῆς παρὰ τῶν ἀρχομένων εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ Μήδων ἀφίπταται. καὶ ὅτι τοῦτ' ἀληθές, ἐκ τῆς ἐσθῆτος μάλιστα δεῖλον· τίάρα γάρ τις καὶ κίταρις καὶ πέλος καὶ χειρῶν τοὶ χιτῶνες καὶ ἀναξυρίδες ἐν μὲν τοῖς ψυχροῖς τόποις καὶ προσβόροις, ἐπιτήδειά ἐστι φορήματα, οἷοι εἰσὶν οἱ Μῆδοι, ἐν δὲ τοῖς νοτίοις ἤμιστα· οἱ δὲ Πέρσαι τὴν πλείστην οἰκισίαν ἐπὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ κέκτηνται, μεσημβρινώτεροι καὶ Βαβυλωνίων ὄντες καὶ Σουσίων· μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τὴν τῶν Μήδων προσεκτήσαντό τινα καὶ τῶν προ-

დოკია უხდიდა სპარსეთს ყოველწლიურად ფულად გადასახადს გარდა 1.500 ცხენს, 2.000 ჯორს, 50.000 ცხვარს, [მაშინ] მიდიელები ამაზე დაახლოებით ორჯერ მეტს იხდიდნენ.

ხოლო ჩვევები [მიდიელებს] და არმენიელებს მეტ წილად ერთი და იგივე აქვთ, იმიტომ რომ ქვეყანაც მათი მსგავსია¹. ამბობენ, რომ მიდიელები მთავრები იყვნენ ამათი და ამაზე უწინ სპარსელებისაც, რომელთაც [ეხლა] უპყრიათ ესენი, და [მათი] მემკვიდრეებისაც აზიის მპყრობელობაში. ამგვად ეგრეთწოდებული სპარსული ტანსაცმელი, მიდრეკილება მშვილდობნობისა და მხედრობისადმი, მეფეების სამსახური, სამკაულები, ღმერთების თაყვანისცემა ქვეშევდომებისაგან, სპარსელებში მიდიელთაგან გადმოვიდა. ეს რომ ქვეშარიტებაა, განსაკუთრებით ჩანს ტანსაცმელიდან: დოლბანდი, კიტარი², ნაბადი, სახელოებიანი კიტონები და შარვლები სუსხიან და ჩრდილოეთის ადგილებში არის გამოსაყენებელი სატარებლად, როგორიც არის მიდია, ხოლო სამხრეთში გაცილებით ნაკლებ. სპარსელები კი უმეტესად ცხოვრობენ მეწყამულ ზღვისთან, უფრო სამხრე-

¹ παραπλησίαν — შეიძლება ნიშნავდეს „მსგავსსაც“.

² მაღალი, თავწვრილი ქუდი.

σαπτομένων Μηθῶα. ἀλλ' οὕτως ἐφάνη σαμνά και τοῖς βασιλικοῦ προσχίματος οἰκεία τὰ ἔθη τοῖς νικήσασαι και τὰ τῶν νικηθέντων, ὥστ' ἀντί γυμνητῶν και ψιλῶν θηλυστολεῖν ὑπέμειναν, και κατηρεφεῖς εἶναι τοῖς σκεπάσματος. ἅπυრობლებს, რომ სიშიშვლისა და უბრალო [ტანსაცმლის] მაგიერად ქალურად ჩაიცვეს და დაფარულები იყვენ [გრძელი] წამოსახებით.

10. Τινὲς δὲ Μήθειαν καταδειξαι τὴν ἐσθητὰ ταύτην φασί, ὄυναστεύσασαν ἐν τοῖς τόποις, καθάπερ και Ἰάσονα, και ἐπικρυπτομένην τὴν ὄψιν, ὅτε ἀντι τοῦ βασιλέως ἐξίῳι· τοῦ μὲν Ἰάσονος ὑπομνήματα εἶναι τὰ Ἰασόνια ἡρώα, τιμώμενα σφόδρα ὑπὸ τῶν βαρβάρων (ἔστι δὲ και ὄρος μέγα ὑπὲρ τῶν Κασπίων ψιλῶν ἐν ἀριστερᾷ, καλούμενον Ἰασόνιον), τῆς δὲ Μηθείας τὴν ἐσθητὰ και τὸ ὄνομα τῆς χώρας. λέγεται δὲ και Μηθός, σὺς ἀπὸ τῆς, διαδέξασθαι τὴν ἀρχὴν και τὴν χώραν ἐπ' αὐτὸν καταλιπεῖν. ὁμολογεῖ δὲ τοῦτοις και τὰ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Ἰασόνια και τὸ τῆς χώρας ὄνομα και· ἄλλα περὶ ὧν ἐροῦμεν.

11. Καὶ τοῦτο δὲ Μηθικόν, τὸ βασιλέα αἰρεῖσθαι τὸν ἀνδρείατατον, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ὄρειοις· μᾶλλον δὲ τὸ τοῖς βασιλευσιν πολλὰς εἶναι γυναῖκας· τοῖς ὅ' ὄρειοις τῶν Μήθων και πᾶσιν ἔθους τοῦτο, ἐλάττους δὲ τῶν

თით ვიღრე ბაბილონელები და სუსიელები. მიდიელთა დამბობის შემდეგ მათ შეიერთეს ზოგი [ის ადგილიც], რომლებიც ეკვრის მიდიას. ისე საპატიო და სამეფო ღირსების შესაფერი ეჩვენათ ძლეულთა ჩვევები დამპყრობლებს, რომ სიშიშვლისა და უბრალო [ტანსაცმლის] მაგიერად ქალურად ჩაიცვეს და დაფარულები იყვენ [გრძელი] წამოსახებით.

ზოგიერთები ამბობენ, რომ მედეამ შემოიტანა ეს ტანისამოსი, როდესაც ამ ადგილებს განაგებდა, ისევე როგორც იაზონმა. [მედეა] იფარავდა სახეს, როდესაც მეფის ნაცვლად გამოდიოდა. იაზონის მოსახსენებლად იაზონის ტაძრებია, ფრიად პატივცემული ბარბაროსთაგან (კასპიის კარების ზემოთ, მარცხნივ, დიდი მთაც არის იაზონისად წოდებული), მედეას [მოსახსენებლად] კი არის ტანისამოსი და ქვეყნის სახელი. ამბობენ, რომ მედოსმა, მისმა ძემ, მიიღო მმართველობა და ქვეყანას თავისი სახელი უწოდა. ამის საბუთად გამოდგება არმენიაში მყოფი იაზონის ტაძრები, ქვეყნის სახელწოდება და სხვა მრავალი, რის შესახებაც მოგითხრობთ.

მიდიელებს [სჩვევიათ ის], რომ მეფედ ირჩევენ ყველაზე მამაცს, თუმცა [ეს სჩვევია] არა ყველას, არამედ მთიელებს. განსაკუთრებით [დამახასიათებელია] მეფეებისათვის ბევრი ცოლის ყოლა. მიდიელების მთიელებში ყველა

πέντε οὐκ ἔξεστιν ὡς δ' αὖτως
τὰς γυναϊκάς φασιν ἐν καλῇ τίθεισ-
θαι ὅτι πλείστους νέμειν ἄνδρας,
τῶν πέντε δὲ ἐλάττους συμφεράν
ἡγεῖσθαι. τῆς δ' ἄλλης Μηθίας
ἐνδαιμονοσύνης τελέως, λυπρὰ ἔστιν
ἢ πρῶτάρχτιος ὄρεινῆ· σιτοῦνται
γούσιν ἀπὸ ἀκροδρύων, ἐκ τε μή-
λων ξηρῶν κοπέντων ποιοῦνται
μάζας, ἀπὸ δ' ἀμυγδάλων φαχ-
θέντων ἄρτους, ἐκ δὲ ριζῶν τινῶν
οἶνον ἐκμιλίβουσι, κρέασι δὲ χρω-
νται φηρείοις, ἡμέρα δὲ οὐ τρέ-
φουσι φρέμματα. τοσαῦτα καὶ
περὶ Μηθῶν φαμέν· περὶ δὲ τῶν
νομίμων κοινῇ τῆς συμπάσης Μη-
θίας, ἐπειδὴ ταῦτά τοι Περσικοῖς
γεγένηται· διὰ τὴν τῶν Περσῶν
ἐπικρατείαν, ἐν τῷ περὶ ἐκείνων
λόγῳ φήσομεν.

რაკის ღროს მოგოთბრობთ, რადგანაც [კანონები] ერთი და იგივე
აქვთ სპარსელებთან, სპარსთა [მათზე] მფლობელობის გამო.

თავი მეოთხმეტე

1. Τῆς δ' Ἀρμενίας τὰ μὲν
νότια προβέβληται τὸν Ταῦρον,
δεῖργοντα αὐτὴν ἀφ' ὅλης τῆς
μεταξὺ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος,
ἣν Μεσοποταμίαν καλοῦσι, τὰ δὲ
ἐσθρινὰ τῆ Μηθία συνάπτει τῆ
μεγάλῃ καὶ τῆ Ἀτροπατενῇ· προ-
σάρκτια δὲ ἔστι· τὰ ὑπερκείμενα
τῆς Κασπίας· θαλάττης ὄρη τὰ
τοῦ Παρραχόθρα καὶ Ἀλβανοὶ
καὶ Ἴβηρες καὶ ὁ Καύκασος ἐγ-
κυκλούμενος τὰ ἔθνη ταῦτα καὶ
συνάπτων τοῖς Ἀρμενίοις, συνάπ-
των δὲ καὶ τοῖς Μοσχοῖς ὄρει·

[იცავს] ამ ჩვევას, ხოლო ხუთ
[ცოლზე] ნაკლების ყოლა არ
შეიძლება, ამბობენ, რომ თით-
ქოს ცოლები კარგად მიიჩნევენ,
როდესაც [მათ] ქმრებს [ქალი]
ბევრი ჰყავთ, ხოლო ხუთზე ნაკ-
ლები [ცოლი] უბედურებად ით-
ვლება. მთელი მიდია ძალიან
მდიდარია, მწირია ჩრდილოეთის
მთიანეთი. სქამენ თხილეულს,
გამხმარი დაბეგვილი ვაშლისაგან
აკეთებენ კვერბს, მონალული
ნუშისაგან — პურებს. ზოგიერთი
ფესვებისაგან სწურავენ ღვინოს,
სმარობენ ნადირის ხორცს,
ხოლო შინაურ ცხოველებს არ
ზრდიან. ამას ვამბობ მიდიელე-
ბის შესახებ; ხოლო საზოგადოდ
მთელი მიდიის კანონების შესა-
ხებ [სპარსელთა] შესახებ ლაპა-
პაობენ.

არმენია სამხრეთით ეკვრის
ტავრს, რომელიც გამოჰყოფს
მას მთელი იმ ტერიტორიისაგან,
რომელიც ევფრატსა და ტიგ-
რისს შორის მდებარეობს და
რომელსაც მესოპოტამიას უწო-
დებენ. აღმოსავლეთით კი დიდ
მიდიასა და ატროპატენეს ეკ-
ვრის. ჩრდილოეთით არის კას-
პიის ზღვის ზემოთ მდებარე
მთები, პარახოათრა, ალბანები
და იბერები; ამ ტომებს გარს
არტყია კავკასიონი და აღწევს
არმენიელებამდე, უერთდება აგ-

καὶ Κελχικοῖς μέχρι τῶν καλουμένων Τιβραωνῶν· ἀπὸ δὲ τῆς ἑσπέρας ταῦτά ἐστι τὰ ἔθνη καὶ ὁ Παρυάδρης καὶ ὁ Σχυδίσης μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας, ἣ δειργει τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγηγῆς.

2. Ὁ γὰρ Εὐφράτης ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου τὰς ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον ρεῖ πρὸς δῦσιν διὰ τῆς Ἀρμενίας, εἶτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταῦρον μεταξὺ τῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγηγῶν, ἐκπεσὼν δ' ἔξω καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέφει πρὸς χειμερινὰς ἀνατολὰς μέχρι Βαβυλῶνος καὶ ποιεῖ τὴν Μεσοποταμίαν πρὸς τὸν Ἰγριν· ἀμφοτέρωι δὲ τελευτῶσιν εἰς τὸν Περτικὸν κόλπον. τὰ μὲν δὴ κύκλια τοιαῦτα, ὀρεινὰ σχεδὸν τι πάντα καὶ τραχέα, πλὴν τῶν πρὸς τὴν Μηδίαν κεκλιμένων ὀλίγων. πάλιν δὲ τοῦ λεχθέντος Ταύρου τὴν ἀρχὴν λαμβάνοντος ἀπὸ τῆς περσικῆς τῶν Κομμαγηγῶν καὶ τῶν Μελιτηνῶν, ἣν ὁ Εὐφράτης ποιεῖ, Μάσιον μὲν ἐστὶ τὸ ὑπερκαείμενον ὄρος τῶν ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ Μυθῶνων ἐκ νότου, ἐν οἷς ἡ Νισιβίς ἐστίν. ἐκ δὲ τῶν πρὸς ἄρκτον μερῶν ἡ Σωφηγὴ κεῖται μεταξὺ τοῦ τε Μασίου καὶ τοῦ Ἀντιταύρου. οὗτος δ' ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Ταύρου τὴν ἀρχὴν λαβὼν τελευτᾷ πρὸς τὰ

ἀρეთვე მოსხეებისა და კოლხების მთებს ე. წ. ტიბარანებადმდე. დასავლეთისაკენაც არიან ეს ტომები და პარიადრე და სკიდისე მცირე არმენიამდე და ეფრატის ვიწრობებამდე, რომელიც გამოჰყოფს არმენიას კაპადოკიისა და კომაგენისაგან.

ეფრატს სათავე აქვს ტავრის ჩრდილოეთ კალთაზე. პირველად მიედინება დასავლეთისაკენ არმენიაზე გავლით, შემდეგ შემობრუნდება სამხრეთისაკენ და გაჰყვითს ტავრს არმენიელთა, კაპადოკიელთა და კომაგენებს შორის, გამოდის [მთების] გარეთ და მოხვდება სირიაში, შემობრუნდება ცივი აღმოსავლეთისაკენ ბაბილონამდე და ჰქმნის მესოპოტამიას ტივრისთან [ერეთად]. ორივე ეს [მდინარე] ბოლოვდება სპარსეთის უბეში. [ტერიტორია], რაც არის ირავლივ, ასეთია. ყველაფერი თითქმის მთიანია და ოღროზოღრო, გარდა მიდიასთან ახლოს მდებარე მცირე ნაწილისა. შემდეგ უკვე კომაგენებისა და მელიტელების იქით ხსენებული ტავრილებულობს დასაწყისს, რომელსაც ჰქმნის ეფრატი, ხოლო მასიონი არის მესოპოტამიელი მივლონების ზემოთ მდებარე მთა, სამხრეთისაკენ. [მივლონებში] მდებარეობს ნიზიბინი. ხოლო ჩრდილოეთის ნაწილებში მდებარეობს სოფენე, მასიონსა და ანტიტავროსს შორის. [ანტი-

ἔφα τῆς Ἀρμενίας ἀπολαμβάνων μέσην τὴν Σωφηγίην, ἐκ θατέρου δὲ μέρους ἔχων τὴν Ἀχιλίσσην μετὰξὺ ἰδρυμένην τοῦ Ἀντιταύρου τε καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας, πρὶν ἢ κάμπειν αὐτὴν ἐπὶ νότον. βασίλειον δὲ τῆς Σωφηγῆς Καρκαθιόκερτα. τοῦ δὲ Μασίου ὑπέρκειται πρὸς ἕω πάλιν κατὰ τὴν Γορδουγίην ὁ Νιφάτης, εἰμ' ὁ Ἄβρος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὐφράτης ρεῖ καὶ ὁ Ἀράξης, ὁ μὲν πρὸς δῦσιν, ὁ δὲ πρὸς ἀνατολάς. εἰμ' ὁ Νίβαρος μέχρι τῆς Μηθίας παρατείνει.

ἔξωθεν εὐφράτι და არაქსი, ერთი აღმოსავლეთისაკენ. შემდეგ ნიბარი არის გადაქიმული შილიამდე.

3. Ὁ μὲν οὖν Εὐφράτης εἰρη-
ται δν τρόπον ρεῖ· ὁ δὲ Ἀράξης,
πρὸς τὰς ἀνατολάς ἐνεχθεὶς μέχρι
τῆς Ἀτροπατηνῆς, κάμπει πρὸς
δῦσιν καὶ πρὸς ἄρκτους καὶ πα-
ραρρεῖ τὰ Ἄζαρα πρῶτον, εἰτ'
Ἀρτάξατα, πόλεις Ἀρμενίων. ἔπει-
τα διὰ τοῦ Ἀραξηοῦ πεδίου πρὸς
τὸ Κάσπιον ἐκδίδωσι πέλαγος.

4. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ
πολλὰ μὲν ὄρη, πολλὰ δὲ ὄροπέ-
δια, ἐν οἷς οὐδ' ἄμπελος φύεται.
ρξδίας, πολλοὶ δ' αὐλώνες, οἱ
μὲν μέσως, οἱ δὲ καὶ σφόδρα εὐ-
δαίμονες, καθάπερ τὸ Ἀραξηὸν
πεδῖον, δι' οὗ ὁ Ἀράξης ποταμὸς
ρῆων εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ἀλβανίας
καὶ τὴν Κασπίαν ἐκπίπτει θάλασ-
σαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ Σακασσηγῆ,
καὶ αὐτῇ τῇ Ἀλβανίᾳ πρόσχωρος

ტავროსი] ევფრატთან და ტავრ-
თან ლებულობს საწყისს და
შთავრდება არმენიის აღმოსავ-
ლეთით, ჰყოფს შუაში სოფენებს,
ხოლო მეორე მხარეს აქვს აკი-
ლისენე, დაფუძნებული ანტიტა-
როსისა და ევფრატის ვიწრობებს
შორის, მანამ, სანამ შემობრუნ-
დება იგი სამხრეთისაკენ. სო-
ფენის სამეფო [რეზიდენცია] არის კარკათიოკერტა. მასი-
ონის ზემოთ, ბევრად უფრო
აღმოსავლეთით, გორდიენესთან
მდებარეობს ნიფატე, შემდეგ
აბოსი, საიდანაც მომდინარეო-
ბდასავლეთისაკენ, ხოლო მეორე

უკვე ითქვა, თუ როგორ იყ-
დინება ევფრატი; ხოლო არაქ-
სი აღმოსავლეთისაკენ მიმდინა-
რობს ატროპატენემდის, უხვევა
დასავლეთისა და ჩრდილოეთი-
საკენ, ჩაუვლის პირველად აზა-
რას, შემდეგ არტაქსატას, არზ-
ნიელთა ქალაქებს. მერე არაქ-
სენის დაბლობს [გადაივლის] და
კასპიის ზღვას ერთვის.

ამ არმენიაში ერთის მხრივ
ბევრი შთაა, მეორეს მხრივ —
ზეგნები, რომლებზედაც ვახი-
კი არ ხარობს ადვილად. ბევრია
ხეობები, რომელთაგან ზოგი
ზომიერადაა მდიდარი, ზოგი კი
ძალიან, როგორც არაქსენის
დაბლობი, რომელზედაც მდი-
ნარე არაქსი მიმდინარეობს აღ-
ბანისი განაპირა [მხარეებისაკენ]
და ერთვის კასპიის ზღვას; ამის

καὶ τῆ Κύρῳ ποταμῷ, εἰθ' ἢ Ἰωγαρηγῆ· πᾶσα γάρ ἡ χώρα αὕτη καρποῖς τε καὶ τοῖς ἡμέροις δένδροισι καὶ τοῖς αἰθναλέσι πληθύνει, φέρει δὲ καὶ ἐλαίαν. ἔστι δὲ καὶ ἡ Φιασηγῆ τῆς Ἀρμενίας ἐπαρχία καὶ ἡ Κωμισσηγῆ καὶ Ὀρχιστηγῆ, πλείστην ἰσπεῖαν παρέρχουσα· ἡ δὲ Χορζηγῆ καὶ Καμψσηγῆ προσβορῶνται· εἰσι καὶ νιφόνιοι· μάλιστα, συναπτουσαι τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι καὶ τῆ Ἰβηρίᾳ καὶ τῆ Κολχίδι· ὅπου φασὶ κατὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὄρων πολλάκις καὶ συνοδίας ὄλας ἐν τῇ χιόνι καταπίνεσθαι νιφετῶν γυνομένων ἐπὶ πλέον· ἔχειν δὲ καὶ βακτηρίας πρὸς τοὺς τοιούτους κινδύνους, παρεξίροντας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀναπνοῆς τε χάριν καὶ τοῦ διαμηνύειν τοῖς ἐπιούσιν, ὥστε βοθηθεῖας τυγχάνειν, ἀνορύττεσθαι καὶ σώζεσθαι. ἐν δὲ τῇ χιόνι ψάλους πύγνυσθαι· φασὶ κοίλας περιεχούσας χρυστὸν ὑδῶρ ὡς ἐν χιτῶνι, καὶ ζῶα δὲ ἐν αὐτῇ γεννᾶσθαι· καλεῖ δὲ σκώληκας Ἀπολλωνίδης, Θεοφάνης δὲ θῆρας. καὶν τούτοις ἀπολαμβάνεσθαι χρυστὸν ὑδῶρ, περισχισθέντων δὲ τῶν χιτῶνων πίνεσθαι· τὴν δὲ γένεσιν τῶν ζῴων τῶν αὐτῶν εἰκάζουσιν, οἷον τὴν τῶν κωνόπων ἐκ τῆς ἐν τοῖς μετέλλοις φλογὸς καὶ τοῦ ψεψάλου.

შემდეგ არის საკასენე, ეს ემეზობლება ალბანიას და მდინარე მტკვარს, შემდეგ არის გოგარენე. მთელ ამ ქვეყანაში უხვადაა ნაყოფი, ხეხილიც და მუდამ მწვანე [ხეხილიც], ხარობს აგრეთვე ზეთისხილიც. არმენიის მხარეებია ფავენე, კომისენე და ორქისტენე, რომელიც იძლევა ცხენოსანთა დიდ ნაწილს. ხორზენე და კამბისენე უკიდურესი ჩრდილოეთის [მხარეები] არიან და განსაკუთრებით თოვლიანი. [ესენი] ეკვრიან კავკასიის მთებს და იბერიასა და კოლხიდას. ამბობენ, რომ ხშირად ამ მთების უღელტეხილებზე მთელი მგზავრები თოვლში იგულებიან, რადგანაც დიდძალი თოვლი იცის ხოლმე¹. ასეთი ხიფათისათვის [მგზავრებს] აქვთ ჯიშები, რომლებსაც ამოყოფენ ზემოთ გამოსაჩენად, რათა სუნთქვა გაუადვილდეთ [დანამქრულებს] და თანაც შეატყობინონ გამგელებს. ამნაირად ლებულობენ [მათგან] შეწვენას — გამოთხრიან და გადარჩებიან ხოლმე. ამბობენ, რომ თოვლის გროვები იყინებიან, შიგნით როგორც ქიტონში, ისე ინახავენ კარგ წყალს, რომელშიაც ცოცხალი არსებანი იბადებიან. მათ აპოლონიდეს უწოდებს მატლებს, ხოლო თოვთანე — ხის ქიებს. ესენიც შეიცავენ კარგ წყალს, — უპობენ ხოლმე

¹ თუ დიდი ქარბუქი? — თ. ყ.

მათ კანს და სვამენ. ამ არსებების დაბადება იმასა ჰგავს, თუ როგორ წარმოიშვებიან მადნებში ალისა და ნაპერწყლისაგან კოლოები.

5. Ἱστοροῦσι δὲ τὴν Ἀρμενίαν, μικρὰν πρότερον οὖσαν, αὐξηθῆναι διὰ τῶν περὶ Ἀρταξίαν καὶ Ζαριάδριν οἱ πρότερον μὲν ἦσαν Ἀντίχου τοῦ μεγάλου στρατηγοί, βασιλεύσαντες ὁ ἕστερον μετὰ τὴν ἐκείνου ἦταν, ὁ μὲν τῆς Σωφηνῆς καὶ τῆς Ἀκισσηῆς καὶ Ὀδομαντίδος καὶ ἄλλων τινῶν, ὁ δὲ τῆς περὶ Ἀρτάξατα, συνηξήσαν, ἐκ τῶν περιχειμένων ἐθνῶν ἀποτεμόμενοι μέρη, ἐκ Μήδων τὴν τε Κασπιανὴν καὶ Φαυνίτιν καὶ Βασοροπέδαν, Ἰβήρων δὲ τὴν τε παρῶρειαν τοῦ Παρσάδρου καὶ τὴν Χορζηνὴν καὶ Γωγαρηνὴν, πέραν οὖσαν τοῦ Κύρου, Χαλβύων δὲ καὶ Μοσυνοίκων Καρηνίτιν καὶ Ξερξήγην, ἃ τῆ μικρᾶ Ἀρμενίᾳ ἐστὶν ὄμορα ἢ καὶ μέρη αὐτῆς ἐστὶ, Καταόνων δὲ Ἀκισσηνὴν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἀκτίταυρον, Σύρων δὲ Ἰαρωνίτιν, ὥστε πάντας ὁμογλώττους εἶναι.

ტავროსთან მდებარე ადგილები, რომ ყველანი ეხლა ერთ ენაზე

6. Πόλεις δ' εἰσὶν τῆς Ἀρμενίας Ἀρτάξατά τε, ἦν καὶ Ἀρταξιάσατα καλοῦσιν, Ἀννίβα κτίσαντος Ἀρταξίᾳ τῷ βασιλεῖ, καὶ Ἄρξατα, ἀμφοτέραι ἐπὶ τῷ Ἀράξῃ, ἢ μὲν Ἄρξατα πρὸς τοῖς ὄροις τῆς Ἀτροπατίας, ἢ δὲ Ἀρτάξατα πρὸς τῷ Ἀραξηνῷ πεζίῳ,

მოვეთხოვბენ არმენიაზე, რომ პირველად ის პატარა ყოფილა, გაზრდილა არტაქსიასა და ზარიადრის მეშვეობით, რომლებიც პირველად ანტიოქ დიდის სარდლები იყვნენ, ხოლო მერე, მისი დამარცხების შემდეგ, გამეფდნენ, ერთი სოფენეს, აკისენეს¹, ოდომანტისსა და ზოგსეა [მხარეში], ხოლო მეორე — არტაქსატას მიდამოებში. ამათ გაზარდეს [ქვეყანა იმის ხარჯზე], რომ მეზობელ ხალხებს ჩამოაქრეს ნაწილები; მიდიელთაგან — კასპიანე, ფავნიტი და ბასოროპედა; იბერებს — პარიადრეს კალთები, ხორზენე და გოგარენე, რომელიც მტკვრის გადაღმა არის. ხალიბებისა და მოსინიკებისაგან [წაიღეს] კარენიტი და ქსერქსენე, რომლებიც მცირე არმენიის მეზობლად არიან, თუ მისი ნაწილები არიან; კატაონთაგან — აკილისენე და ანტისირიელთაგან — ტარონიტი, ისე ლაპარაკობენ.

არმენიის ქალაქებია: არტაქსატა, რომელსაც არტაქსიასატასაც უწოდებენ, იგი დააარსა ჰანიბალმა მეფე არტაქსიასათვის, და არქსატა. ორივე [ქალაქი] არის არაქსზე. ამათგან არქსატა ატროპატიის საზღვრებთანაა, არტაქსატა კი არაქსენის.

¹ Ἀκισσηῆς არის ხელნ წერების წაკითხვა. გამომცემლებს ის საეჭვოდ მიიჩნიათ და ხშირად ასწორებენ ხოლმე Ἀκισσηῆს-ად.

συνφωτισμένη καλῶς καὶ βασιλείου
 οὐσα τῆς χώρας. κείται δ' ἐπὶ
 χερρονησιάζοντος ἀγκῶνος, τὸ τε-
 χος κύκλῳ προβεβλημένον τὸν
 ποταμὸν πλὴν τοῦ ἰσθμοῦ, τὸν
 ἰσθμὸν δ' ἔχει τάρφῳ καὶ χάρακι
 κεκλεισμένον. οὐ πολὺ δ' ἄπωθ' ἐν
 ἔσται τῆς πόλεως τὰ Ἰγυράνου καὶ
 Ἀρταβασδοῦ γαξοφυλάκια, φρού-
 ρια ἐρυμνά, Βάβυροά τε καὶ
 Ὀλανή. ἦν δὲ καὶ ἄλλα ἐπὶ τῷ
 Εὐφράτῃ. Ἀρταγέρης δὲ ἀπέσ-
 τησε μὲν Ἀδῶρ ὁ φρούραρχος,
 ἐξείλον δ' οἱ Κάισαρος στρατηγοί,
 πολιορκήσαντες πολὺν χρόνον, καὶ
 τὰ τείχη περιεΐλον.

7. Ποταμοὶ δὲ πλείους μὲν εἰσιν
 ἐν τῇ χώρᾳ, γνωριμώτατοι δὲ Φα-
 ροὶς μὲν καὶ Λύκος εἰς τὴν Ποντι-
 κὴν ἐκπίπτοντες θάλατταν (Ἐρα-
 τοσθένης δ' ἀντὶ τοῦ Λύκου τίθησι
 Θερμῶδοντα οὐκ εὔ), εἰς δὲ τὴν
 Κασιανὴν Κύρος καὶ Ἀράξης, εἰς
 δὲ τὴν Ἐρυθρὰν ὁ τε Εὐφράτης
 καὶ ὁ Τίγρις.

8. Εἰσὶ δὲ καὶ λίμναι κατὰ
 τὴν Ἀρμενίαν μεγάλαι, μία μὲν
 ἡ Μαντιανή, Κυανὴ ἐρμηνευθεῖσα,
 μεγίστη, ὡς φασι, μετὰ τὴν Μαι-
 ῶτιν, ἄλμυρον ὑδατος, διήκουσα
 μέχρι τῆς Ἀτροπατίας, ἔχουσα
 καὶ ἀλοπήγῃα ἡ δὲ Ἀρσηνή, ἦν
 καὶ Θωπέτιν καλοῦσιν ἔσται δὲ

დაბლობთან, ის კარგად არის
 დასახლებული და ქვეყნის სატახ-
 ტო ქალაქია. იგი მდებარეობს
 შეროშავებულ ადგილას, რომე-
 ლიც ნახევარკუნძულს ჰგავს; მას
 ირგვლივ არტყია მდინარის პი-
 რას გაყოლებული ზღუდე, გარდა
 ყელისა; ხოლო ყელი ჩაკეტი-
 ლია თხრილითა და მიწაყრილით.
 ამ ქალაქიდან დიდად არაა და-
 შორებული ტიგრანისა და არტა-
 ვანდის განძთსაცავები, გამაგრე-
 ბული ადგილები — ბაბირსა და
 ოლანე; სხვები კი ეფფრატთან
 მდებარეობენ. ციხისთავმა აღორ-
 მა დასტოვა არტაგირა და კეის-
 რის სარდლებმა აიღეს იგი
 (დიდხანს კი ერთყა ალყა) და
 ზღუდეები შემოაცალეს.

ქვეყანაში ბევრი მდინარეა,
 განსაკუთრებით ცნობილია ფა-
 რისი და ლიკოსი, რომლებიც პონ-
 ტოს ზღვას ერთვიან (ერატოს-
 თენე ლიკოსის მაგივრად ასახე-
 ლებს თერმოლონტს, რაც არაა
 სწორი); კასპიის ზღვას ერთვიან
 მტკვარი და არაქსი, მეწამულს
 კი — ეფფრატი და ტიგრისი.

არმენიაში დიდი ტბებია. ერ-
 თია მანტიანე, რაც თარგმანში
 ნიშნავს — კიანეს¹. როგორც ამ-
 ბობენ, უდიდესია მეოტიდის შემ-
 დეგ, მლაშე წყლიანია, აღწევს
 ატროპატიამდე და აქვს მარი-
 ლის საბადოები. [მეორე ტბა]
 არის არსენე, რომელსაც თოპი-

¹ ქართულად — შავი, მუქი, ლურჯი.

νιπρίτις, τὰς δ' ἐσθίηταις ῥύπτει
καὶ διαζαίνει· διὰ δὲ τοῦτο καὶ
ἄποτόν ἐστι τὸ ὕδωρ. φέρεται δὲ
δὴ' αὐτῆς ὁ Ἴγρις ἀπὸ τῆς κατὰ
τὸν Νιφάτην ὕρεινης ὀρυκθίης,
ἀμικτον φυλάττων τὸ ρεῖμα διὰ
τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα
Μήθων ἴγριν καλοῦντων τὸ τό-
ξυμα· καὶ οὗτος μὲν ἔχει πολυε-
θεῖς ἰχθύς, εἰ δὲ λιμναῖοι ἐνθὺς
εἶδος εἰσὶ· κατὰ δὲ τὸν μυχὸν
τῆς λίμνης εἰς βάραιθρον ἐμπεισὼν
ὁ ποταμὸς καὶ πολὺν τόπον ἐνεχ-
θεῖς ὑπὸ γῆς ἀνατέλλει κατὰ τὴν
Χαλωνίτιν· ἐκεῖθεν δ' ἦδη πρὸς
τὴν Ὠπιὴν καὶ τὸ τῆς Σεμιράμιδος
καλοῦμενον διατείχισμα ἐκεῖνός
τε καταφέρεται, τοὺς Γορδουαίους
ἐν δεξιᾷ ἀφείς καὶ τὴν Μεσοπο-
ταμίαν ὄλην, καὶ ὁ Εὐφράτης
τὸν ἀντικεῖνον ἐν ἀριστερᾷ ἔχων τὴν
αὐτὴν χώραν· πλησιάζαντες δὲ
ἀλλήλοις καὶ ποιήσαντες τὴν Μεσο-
ποταμίαν, ὁ μὲν διὰ Σελευκείας
φέρεται πρὸς τὸν Περσικὸν κόλ-
πον, ὁ δὲ διὰ Βαβυλωνος, καθά-
περ εἴρηται· που ἐν τοῖς πρὸς
Ἑρατοσθένην καὶ Ἰππαρχὸν λό-
γοις.

9. Μέταλλα δ' ἐν μὲν τῇ Συσ-
πριτίδι· ἐστι χρυσοῦ κατὰ τὰ Κά-
βαλλα, ἐφ' ἃ Μένωνα ἔπεμψεν
Ἀλέξανδρος μετὰ στρατιωτῶν,
ἀνήχθη δ' ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων· καὶ

ტისსაც უწოდებენ. ის არის ტუ-
ტე, სწმენდსა და ხევეს ტანსაც-
მელს, ამ მიზეზით ეს წყალი სას-
მელად არ ვარგა. ამ ტბას გა-
დის ტიგრისი, რომელიც მოედო-
ნება ნიფატესთან მდებარე მთია-
ნეთიდან, იგი შეურეველი რჩება
დინების სისწრაფის გამო, აქე-
დანაა მისი სახელი: მიდიელები
ხომ „ტიგრისში“ ისარს უწოდე-
ბენ. [ტიგრისში] მრავალი ჯიშის
თევზია, ტბაში კი მარტო ერთი
ჯიშისაა. ტბის ყურესთან მდი-
ნარე ვარდება უფსკრულში, დიდ
მანძილზე მიედინება მიწის ქვეშ
და ქალონიტისში გამოდის ზედა-
პირზე. აქედან მიემართება ოპის-
ში და სემირამიდას სახელის
მქონე ზღუდისაკენ, მარჯვნივ
იტოვებს გორდოიებსა და მთელ
მესოპოტამიას, ეფრატს კი პირ-
იქით, ეს მხარე მარცხნივ რჩება.
[ეს მდინარეები] უახლოვდებიან
ერთმანეთს და ჰქმნიან მესოპო-
ტამიას, ერთი სელევკიის გავ-
ლით მიემართება სპარსეთის
უბისაკენ, მეორე კი — ბაბილო-
ნიაზე [მიმდინარეობს], როგორც
უკვე ითქვა ერატოსთენესა და
ჰიპარქეს საწინააღმდეგო ლაპა-
რაკის დროს.

სისპირიტიში¹ მოიპოვება
ოქროს საბადოები კაბალასთან,
სადაც ალექსანდრემ გაგზავნა
მენონი ჯარისკაცებითურთ, მაგ-
რამ ადგილობრივ მცხოვრებთა-

¹ ხელნაწერებში არის Ἰσπირატიდი.

ἀλλα δ' ἐστὶ μέταλλα, καὶ ὃς τῆς σάνδουκος καλουμένης, ἦν ὃς καὶ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα, ὅμοιον κάλλη. οὕτω δ' ἐστὶν ἱπποβότος σφόδρα ἡ χώρα, καὶ οὐχ ἦττον τῆς Μηδίας, ὥστε οἱ Νησαῖοι ἔπποι καὶ ἐνταυθα γίνονται, οἷσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο, καὶ ὁ σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος δισμυρίους πῶλους τοῖς Μιθρακίνοις ἔπεμπεν. Ἀρταβάσθης δὲ Ἀντωνίῳ χωρὶς τῆς ἄλλης ἱππείας αὐτὴν τὴν κατὰφρακτον ἐξακισχιλίαν ἔππον ἐκτάξας ἐπέδειξεν, ἦνίκα εἰς τὴν Μηδίαν ἐνέβαλε σὺν αὐτῷ. ταύτης δὲ τῆς ἱππείας οὐ Μηδοὶ μόνοι καὶ Ἀρμένιοι ζηλωταὶ γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ Ἀλβανοὶ καὶ γὰρ ἐξεῖνοι καταφράκτοις χρῶνται.

მიდიელები და არმენიელები ყოფილან, არამედ ალბანებიც; ესე-
ნიც ხომ შეჯავშნულ [ცხენებს] ხმარობენ.

10. Τοῦ δὲ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμειος τῆς χώρας σημεῖον οὐ μικρὸν, ὅτι Πομπηίου Τιγράνη τῷ πατρὶ τῷ Ἀρταβάσθου τάλαντα ἐπιγράψαντος ἐξακισχιλία ἀργυρίου, διένειμεν αὐτίκα ταῖς δυνάμεισι τῶν Ῥωμαίων, στρατιώτη μὲν κατ' ἄνδρα πεντήκοντα δραχμὰς ἑκατοντάρχη δὲ χιλίας ἱππάρχῳ δὲ καὶ χιλιάρχῳ τάλαντον.

11. Μέγεθος δὲ τῆς χώρας Θεοφάνης ἀποδίδωσιν εὐρος μὲν σχοίνων ἑκατόν, μήκος δὲ διπλάσιον, τιθεὶς τὴν σχοῖνον τετραράκοντα σταδίων πρὸς ὑπερβολὴν

გან უკუგდებულ იქნა. არსებობს სხვა საბადოებიც, მაგალითად. ე. წ. სანდიკის, რომელსაც უწოდებენ არმენიულ სალებავს და რომელიც მოწის მსგავსია. ქვეყანა მეტისმეტად მდიდარია ცხენის საძოვრებით, არა ნაკლებ მილიაზე, ისე რომ ნესეის ცხენები აქაც არიან, რომლებსაც იყენებენ სპარსეთის მეფეები. არმენიის სატრაპი სპარსეთის მეფეს ყოველწლიურად უგზავნიდა 20.000 კვიცს მითრას დღესასწაულისათვის. ხოლო არტავაზდემ დააწყო და ანტონიუსს წარუდგინა, გარდა სხვა მხედრობისა, 6.000 შეჯავშნული ცხენი, როდესაც მასთან ერთად მილიაში მიდიოდა. ასეთი მხედრობის მოყვარულნი არა მარტო

ქვეყნის სიმდიდრისა და ძლიერების ნიშანი მცირე არ არის, რადგან, როდესაც პომპეუსმა ტიგრანს, არტავაზდეს მამას, 6.000 ტალანტი ვერცხლი შეაწერა, მაშინვე დაურთო მან რომაელთა ძალებს, სახელდობრ — ჯარისკაცებს — თითოეულ კაცს 50 დრაქმა, ასისტავებს — 1.000, ხოლო ცხენოსანთა მეთაურსა და ათასისტავებს — ტალანტი.

თეოფანე ქვეყნის სიდიდეს [ასე] გვიჩვენებს: სიგანე 100 სქონი, სიგრძე — ორჯერ მეტი, ხოლო სქონი შეიცავს 40 სტადიონს. მაგრამ იგი აზვიადებს-

δ' εἴρηκεν· ἐγγυτέρω δ' ἐστὶ τῆς ἀληθείας μῆκος μὲν θίεσθαι τὸ ὑπ' ἐκείνου λεχθῆν ἐύρος, εὐρος δὲ τὸ ἡμισυ ἢ μικρῶν πλεῖον· ἢ μὲν δὴ φύσις τῆς Ἀρμενίας καὶ δῶναμὺς τοιαύτη.

12. Ἀρχαιολογία δὲ τίς ἐστὶ περὶ τοῦ ἔθνους τοῦδε τοιαύτη· Ἄρμενος ἔξ Ἀρμενίου, πῶλεως Θετταλικῆς, ἣ κεῖται μεταξὺ Φερῶν καὶ Ἀαρῖσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ, καθάπερ εἴρηται, συνεστράτευσεν Ἰάσονι εἰς τὴν Ἀρμενίαν· τοῦτου φασὶν ἐπώνυμον τὴν Ἀρμενίαν οἱ περὶ Κυρσίλον τὸν Φαρσάλιον καὶ Μήδιον τὸν Λαρισαῖον, ἄνδρες συνεστρατευκότες Ἀλεξάνδρῳ. τῶν δὲ μετὰ τοῦ Ἀρμένου τοὺς μὲν τὴν Ἀχιλσηγὴν οἰκῆσαι τὴν ὑπὸ τοῖς Σωφηνοῖς πρότερον οὖσαν, τοὺς δὲ ἐν τῇ Συσπιρίτιδι· ἕως τῆς Καλαχνηῆς καὶ τῆς Ἀδιαβηγῆς ἕξω τῶν Ἀρμενιακῶν ὄρων. καὶ τὴν ἐσθῆτα δὲ τὴν Ἀρμενιακὴν Θετταλικὴν φασιν, οἷον τοὺς βαθεῖς χιτῶνας, οὓς καλοῦσιν Θετταλικούς ἐν ταῖς τραγωδίαις, καὶ ζωννύουσι περὶ τὰ στήθη, καὶ ἐφαπτιδᾶς, ὡς καὶ τῶν τραγῳδῶν μιμησαμένων τοὺς Θετταλούς· ἔδει μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐπιθέτου κόσμου τοιούτου τινός, οἱ δὲ Θετταλοὶ μάλιστα βαθυστολοῦντες, ὡς εἰκόσ, διὰ τὸ πάντων εἶναι Ἑλλήνων βορειοτάτους καὶ ψυχροτάτους

უფრო ახლოს იქნება კემბაროტებასთან. თუ მის ნათქვამ სიგანეს მივიჩნევთ სიგრძედ, ხოლო სიგანედ — მის ნახევარს ან ცოტა მეტს. ასეთია არმენიის ბუნება და სიძლიერე.

ძველი ისტორია ამ ხალხისა ასეთია: არმენოსმა არმენიონიდან, თესალიის ქალაქიდან. რომელიც მდებარეობს ფერასა და ლარიკის შორის ბოძებზე, როგორც უკვე ითქვა, ილაშქრა იაზონთან ერთად არმენიაში. ამის მოსახლე არის არმენიაო, ამბობენ ისინი, ვინც იყვნენ კირსილე ფარსალიელთან და მიდიოს ლარისელთან ერთად, ამ ვაეკაცებმა კი ალექსანდრესთან ერთად ილაშქრეს. მათგან, ვინც არმენოსთან ერთად იყვნენ, ზოგნი დასახლდნენ აკილისენეში, რომელიც უწინ სოფენების გამგებლობაში იყო, ხოგიც სისპირიტისში კალაქენემდე და აღიბენემდე არმენიის საზღვრებს გარეთ¹. ამბობენ, რომ ტანისამოსი არმენიელებს თესალიური აქვთ; მაგალითად, ისინი [ატარებენ] გრძელ ქიტონებს, რომელთაც ტრაგედიაში თესალიურს უწოდებენ, და სარტყელს ირტყამენ მკერდის ირგვლივ, გარეთა ტანსაცმელი [ისეთი აქვთ], როგორსაც ხმარობენ ამას ტრაგედის მსახიობები თესა-

¹ ხელნაწერებში არის ძვრან (მთების). გამომცემლები უპირატესობას ანიჭებენ ძვრანს.

νέμεσθαι τόπους. ἐπιτηδειοτάτην
παρέσχοντο μίμησιν τῆ τῶν ὑπο-
κριτῶν διασκευῆ ἐν τοῖς ἀναπλάσ-
μασιν· καὶ τὸν τῆς ἱπικῆς ζῆ-
λὸν φασιν εἶναι. Θετταλικὸν καὶ
τούτοις ἐμοίως καὶ Μῆδοις. τὴν
δὲ Ἰάσονος στρατεῖαν καὶ τὰ
Ἰασόνια μαρτυρεῖ, ὡν τινὰ οἱ
δυνασταὶ κατεσκευάσαν παραπλη-
σίως ὥσπερ τὸν ἐν Ἀβδηροῖς νεῶν
τοῦ Ἰάσονος Παρμενίων.

ნებელი აღმოჩნდა განსახიერების
ნიშნულად. ცხენოსნობისადმი სიყვარული, ამბობენ, თესალიურია
და ეს საერთო აქვთ ამათაც და მიდიელებსაც. იაზონის ლაშქრო-
ბას მოწმობენ იაზონის [ტაძრები], რომელთაგან ზოგიერთი დინას-
ტიების გაკეთებულია, როგორც, მაგალითად, აბდერაში იაზონის
ტაძარი, რომელიც პარჩენიონის

13. Τὸν δὲ Ἀράξην κληθῆναι
νομίζουσι κατὰ τὴν ὁμοίότητα τὴν
πρὸς τὸν Πηγεῖον ὑπὸ τῶν περὶ
τὸν Ἀρμενον ὁμωνύμῳ ἐκείνῳ·
καλεῖσθαι γὰρ Ἀράξην κάκεινον
διὰ τὸ ἀπαράξαι τὴν Ὅσσαν ἀπὸ
τοῦ Ὀλύμπου, ῥήξαντα τὰ Τέμπη·
καὶ τὸν ἐν Ἀρμενίᾳ δέ, ἀπὸ τῶν
ὄρων καταβάντα, πλατύνεσθαι·
φασὶ τὸ πλάσιόν, καὶ πελαγίζειν
ἐν τοῖς ὑποκαίμενοις πεδίοις, οὐκ
ἔχοντα διέξοδον, Ἰάσονα δέ, μιμη-
σάμενον τὰ Τέμπη, ποιῆσαι τὴν
διασφάγα δι' ἧς καταράττει νυνὶ
τὸ ἕνωρ εἰς τὴν Κασπίαν θάλατ-
ταν· ἐκ δὲ τούτου γυμνωθῆναι τὸ
Ἀραξηνὸν πεδίον, δι' οὗ τυγχά-
ναι ῥέων ἐπὶ τὸν καταράκτην ὁ
ποταμός. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος
περὶ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ λεγό-
μενος ἔχει τι πιθανόν, ὁ δὲ Ἡρο-

ლიელებს რომ ბაძავენ. ეს იმი-
ტომ, რომ [მსახიობებისათვის]
საკირო იყო რაიმე ლამაზი ჩა-
საცემელი, ხოლო თესალიელები
განსაკუთრებით გრძელ ტანსაც-
მელს ატარებდნენ, როგორც
შეეფერება, რადგან ელინთა შო-
რის ყველაზე უფრო ჩრდილო
და სუსხიან ადგილებში ცხოვ-
რობენ. [თესალიური ტანსაცმე-
ლი] ყველაზე უფრო გამოსაყე-
დროს მსახიობთა ტანსაცმელის
მიერაა [აგებული].

მიანიათ, რომ არაქსი უწო-
დეს მისი მსგავსების გამო პენეი-
ონთან მათ, ვინც არმენოსთან
იყვნენ, მისი [ე. ი. პენეიონის]
სახელის მიხედვით. რადგან [პე-
ნეიონს] არაქსი იმიტომ ეწო-
დება, რომ ის ჰკვეთს ოსას
ოლიმპოსაგან მას მერე, რაც
გადასერავს ტემპეს. ამბობენ,
რომ მთებიდან ჩამოსული არმე-
ნიის არაქსი ძველად ფართოდ
იშლებოდა და ქვემოთ მდებარე
დაბლობებს წალეკავდა ხოლმე,
გამოსავალი რადგან არა ჰქონდა;
იაზონმა კი ტემპეს მიბაძვით
კალაპოტი გასჭრა, რომელშიაც
ეხლაც მიშხუის წყალი [და ჩა-
დის] კასპიის ზღვაში. ამის მერე
განთავისუფლდა არაქსენის დაბ-
ლობი, რომელზედაც მიედინება
მდინარე ჩანჩქერისაკენ. ეს ნათ-

·δότε·ι·ος· οὐ· πᾶν· φησὶ· γὰρ· ἐκ·
Ματιηῶν· αὐτὸν· ῥέοντα· εἰς· τετ-
·ταράκοντα· ποταμούς· σχίζεσθαι·,
·μερίζειν· δὲ· Σχύθας· καὶ· Βακτρα-
·νούς·· καὶ· Καλλιθένης· δὲ· ἰκολοῦ-
·θησεν· αὐτῷ·.

14. Λέγονται δὲ καὶ τῶν Αἰγυ-
·ζήνων· τινές·, οἱ· μὲν· τὴν· Οὐτίαν·
·οἰκῆσαι·, οἱ· δ'· ὑπερθε· τῶν· Ἀρμε-
·νίων· ὑπὲρ· τὸν· Ἄβρον· καὶ· τὸν·
·Νίβαρον·· μέρη· δ'· ἐστὶ· τοῦ· Ταύρου·
·ταῦτα·, ὧν· ὁ· Ἄβρος· ἐγγύς· ἐστι·
·τῆς· ὁδοῦ· τῆς· εἰς· Ἐκβάτανα· φε-
·ρούσης· παρὰ· τὸν· τῆς· Βάριδος·
·νεῶν· φασι· δὲ· καὶ· Θρακῶν· τινάς·,
·τοὺς· προσαγερευομένους· Σαραπά-
·ρας·, οἷον· κεφαλοτόμους·, οἰκῆσαι·
·ὑπὲρ· τῆς· Ἀρμενίας·, πλησίον· Γου-
·ρανίων· καὶ· Μήδων·, θηριώδεις·
·ἀνθρώπους· καὶ· ἀπειθεῖς·, θρεινοὺς·,
·περισχυθιστάς· τε· καὶ· ἀποκεφαλι-
·στάς·· τοῦτο· γὰρ· δηλοῦσιν· οἱ· Σαρα-
·πάραι·· εἴρηται· δὲ· καὶ· τὰ· περὶ·
·τῆς· Μηδείας· ἐν· τοῖς· Μηδικαῖς·
·ὥστ'· ἐκ· πάντων· τούτων· εἰκάζουσι·
·καὶ· τοὺς· Μήδους· καὶ· Ἀρμένιους·
·συγγενεῖς· πῶς· τοῖς· Θετταλοῖς·
·εἶναι· καὶ· τοῖς· ἀπὸ· Ἰάσονος· καὶ·
·Μηδείας·.

რომელთაც რაღაცა ნათესაობა აქვთ თესალიელებთან და მათთან,
ვინც იაზონისა და მედეას [ჩამომავლები] არიან.

15. Ὁ μὲν δὲ παλαιὸς λόγος
·οὔτος·, ὃ· δὲ· τούτου· νεώτερος· καὶ·
·κατὰ· Πέρσας· εἰς· τὸ· ἐφεξῆς· μέχρι·
·εἰς· ἡμᾶς·, ὧς· ἐν· κεφαλαίῳ· πρόποι-
·ον· μέχρι· τοσοῦτου· λεχθεὶς·, ὅτι

ქვამი არაქსის შესახებ რამდე-
ნადმე სანდოა, ხოლო ჰეროდო-
ტესი — სრულებით არა. რადგან
ის ამბობს: [არაქსი] მოედინება
მატიენებისაგან, განიყოფება 40
მდინარედ და ჰყოფს სკვითებსა
და ბაქტრიანებსო. კალისტენეც
მას მისდევს.

ამბობენ, რომ ადნიანთა [ერთი
ნაწილი] დასახლდა ვიტიანში,
ხოლო [მეორე] — არმენიელთა
ზემოთ, აბოსისა და ნიბაროსის
ზემოთ [მდებარე ადგილებში].
ესენი ტავრის ნაწილებია. ამათ-
გან აბოსი ეკბატანაში მიმავალი
გზის ახლოს არის, ბარიდის ტა-
ძართან. ხოლო ამბობენ, რომ
ზოგიერთი თრაკიელები, წოდე-
ბულნი სარაპარებად, როგორც
მაგალითად, თავისმომკრელები,
ცხოვრობდნენ არმენიის ზემოთ,
გურანიებისა ო მდიელების მახ-
ლობლად. ესენი არიან მხეცის
სახის ადამიანები, ურჩნი, მთი-
ელნი, თავზე კანის სკვითურად
ამცლელნი და თავის მომკვეთნი;
სარაპარები ხომ ამას ნიშნავს.
მედეას შესახებ კი ითქვა მიდიის
[აღწერილობაში]; ისე რომ ყოვე-
ლივე ამის მიხედვით ამსგავსებენ
მიდიელებსა და არმენიელებს,

ეს ძველი ამბავია, ხოლო ამაზე
ახალი რაცაა, სპარსელების
დროიდან დაწყებული და მის
მიდევნებით ჩვენს დრომდე, რო-
გორც შეჰფერის, ზოგადად ის

κατείχον τὴν Ἀρμενίαν Πέρσαι
καὶ Μακεδόνες, μετὰ ταῦτα οἱ
τὴν Συρίαν ἔχοντες καὶ τὴν Μη-
δίαν τελευταίος δ' ὑπήρξεν Ὀρόν-
τες ἀπόγονος Ἰθάρνου, τῶν ἐπὶ τὰ
Περσῶν ἐνόσ· εἶθ' ὑπὸ τῶν Ἀντιό-
χου τοῦ μεγάλου στρατηγῶν τοῦ
πρὸς Ῥωμαίους πολεμήσαντος διη-
ρέθη δὲ ἴσα, Ἀρταξίου τε καὶ Ζαρι-
άδριος· καὶ ἦρχον οὗτοι, τοῦ βασι-
λέως ἐπιτρέψαντος· ἤτηθ' ἔντος δ'
ἐκείνου, προσθήμενοι Ῥωμαῖοις
καθ' αὐτοὺς ἐτάττοντο, βασιλεῖς
προσαγορευθέντες. τοῦ μὲν οὖν
Ἀρταξίου Τιγράνης ἦν ἀπόγονος
καὶ εἶχε τὴν ἰδίῳ λεγομένην
Ἀρμενίαν, αὐτὴ δ' ἦν προσεχὴς
τῇ τε Μηδίᾳ καὶ Ἀλβανοῖς καὶ
Ἰρρησι μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς
ἐπὶ τῷ Εὐξείνῳ Καππαδοκίας, τοῦ
δὲ Ζαριάδριος ὁ Σωφηνὸς Ἀρτά-
νης ἔχων τὰ νότια μέρη καὶ τού-
των τὰ πρὸς δύσειν μᾶλλον. κατε-
λύθη δ' οὗτος ὑπὸ τοῦ Τιγράνου,
καὶ πάντων κατέστη κύριος ἐκεῖ-
νος. τύχαις δ' ἐχρήσατο ποιη-
λαῖς· κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ὠμή-
ρευσε παρὰ Πάρθους, ἔπειτα δὲ
ἐκείνων ἔτυχε καθόδου, λαβόντων
μισθὸν ἐβδομήχοντα ἀλῶνας τῆς
Ἀρμενίας· ἀξήθη· δὲ καὶ ταῦτα
ἀπέλαβε τὰ χωρία καὶ τὴν ἐκεί-
νων ἐπόρθησε, τὴν τε περὶ Νίνον
καὶ τὴν περὶ Ἀρβηλα· ὑπηκόους
δ' ἔσχε καὶ τὸν Ἀτροπατηνὸν καὶ
τὸν Γορδυαῖον, μεθ' ὧν καὶ τὴν
λοιπὴν Μεσοποταμίαν, ἔτι δὲ τὴν
Συρίαν αὐτὴν καὶ Φοινίκην, δια-

ითქმება, რომ სპარსელებსა და
მაკედონელებს ეპყრათ არმენია,
ამის შემდეგ კი მათ სირია და
მიდია ჰქონდათ. უკანასკნელი
მფლობელი იყო ორონტი. ჰიდარ-
ნეს ჩამომავალი, [ჰიდარნე კი]
ერთი შვიდ სპარსთაგანი იყო.
შემდეგ ანტიოქ დიდის სარდ-
ლების (როდესაც ანტიოქი რო-
მაელებს ებრძოდა) არტაქსიასა
და ზარიადრისაგან. [არმენია]
ორად იყო გაყოფილი. ესენი მარ-
თავდნენ, მინდობილი კი მეფისა-
გან ჰქონდათ. [როდესაც მეფე]
დამარცხდა, ისინი შეუერთდნენ
რომაელებს და მოეწყვნენ თავ-
თავისთვის როგორც მეფეები.
ხოლო ტიგრანი იყო არტაქსიას
ჩამომავალი და განსაკუთრებით
ეპყრა ე. წ. არმენია, რომელიც
ემზობლებოდა მიდიას, ალბა-
ნებს და იბერებს კოლხიდანდე
და ევქსინთან მდებარე კაპადო-
კიამდე. ხოლო სოფენელი არ-
ტანე იყო ზარიადრის ჩამომავალი,
მას ეპყრა სამხრეთი ნაწი-
ლები და უფრო დასავლეთის-
კენ მდებარე [მხარე]. იგი დაა-
მარცხა ტიგრანმა და ეს დადგა
ყოველივეს უფლად. მაგრამ მა-
ნაც განიცადა ბედის სიჭრელე:
თავდაპირველად მძევლად იყო
პართებთან, შემდეგ მათივე სა-
შუალებით მოუწია მას სამშობ-
ლოში დაბრუნებამ, ხოლო მათ
ხარკად მიიღეს 70 ხეობა არ-
მენიისა. როდესაც გაძლიერდა
[ტიგრანი], ეს ადგილები დაიბ-

βὰς τὸν Εὐφράτην, ἀνὰ κράτος
 εἶλεν. ἐπὶ τοσοῦτον ὃ' ἐξαρθεῖς
 καὶ πόλιν ἔκτισε πλησίον τῆς Ἴβη-
 ρίας μεταξύ ταύτης τε καὶ τοῦ
 κατὰ τὸν Εὐφράτην Ζεύγματος,
 ἣν ὠνόμασε Ἰγρανόκερτα, ἐκ
 δῶδεκα ἔρημουθιστῶν ἕκαστος
 πόλεων Ἑλληνίδων ἀνθρώπους
 συναγαγών. ἔφθη ὅ' ἐπελθὼν Λεύ-
 κολλος ὁ τῷ Μιθριδάτῃ πολεμήσας
 καὶ τοὺς μὲν οὐκ ἔχτορας εἰς τὴν
 οὐκείαν ἐκάστου ἀπέλυσε, τὸ δὲ
 κτίσιμα, ἡμιτελὲς ἔτι ὄν, κατέσπασε
 προσβαλὼν καὶ μικρὰν κώμην
 κατέλιπεν, ἐξήλασε δὲ καὶ τῆς
 Συρίας αὐτὸν καὶ τῆς Φοινίκης,
 διαδεξάμενος ὃ' Ἀρταξιάσθης ἐκεῖ-
 νον τέως μὲν ἠτύχει φίλος ὢν
 Ῥωμαίοις, Ἀγώνιον δὲ προδιδοῦς
 Παρθυαίοις ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς
 πολέμῳ δίκας ἔτισεν· ἀναχθεὶς
 γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἕκαστος,
 θέσμιος πομπευθεὶς διὰ τῆς πόλεως
 τέως μὲν ἐφρουρεῖτο, ἔπειτ' ἀνη-
 ρέθη, συνάπτοντος τοῦ Ἀκτιακοῦ
 πολέμου. μετ' ἐκείνων δὲ πλείους
 ἐβασίλευσαν ὑπὸ Καίσαρι καὶ Ῥω-
 μαίοις ὄντες καὶ νῦν ἔτι συνέχεται
 τὸν αὐτὸν τρόπον.

რუნა და ააობრა მათი ქვეყანა
 ნინოსთან და არბელის მილა-
 მოებში. ქვეშევრდომებდა ჰყავდა
 ატროპატენე და გორდიეოსი,
 მათთან ერთად დანარჩენი მესო-
 პოტამია; აგრეთვე თვით სირია
 და ფინიკია, ევფრატზე რომ გა-
 დავიდა, ძალით დაიმორჩილა.
 ამდენად რომ გაძლიერდა, ქა-
 ლაქი დააფუნა იბერიის მახ-
 ლობლად, იმასა და ევფრატზე
 მდებარე ზევემას შორის, [ქა-
 ლაქს] უწოლა ტიგრანოკერტი
 და მისგანვე გაუდაბურებული
 12 ელინური ქალაქიდან დაასახ-
 ლა [აქაურობა]. მოულოდნელად
 თავს დაესხა ლუკულუსი, რომე-
 ლიც მითრიდატეს ეომებოდა და
 მოსახლეები თავთავის სამშობ-
 ლოში გისტუმრა, ხოლო ქალა-
 ქი, რომელიც ნახევრად უკვე
 მოთავებული იყო, თავდასხმისას
 დააქცია და მცირე სოფელია
 დასტოვა, ხოლო [ტიგრანი] გა-
 მოსდევნა სირიიდანაც და ფინი-
 კიიდანაც. მისი მემკვიდრე არ-
 ტავახდე მანამ იყო კარგ ბედში,
 ვიდრე რომაელებს ემეგობრებო-
 და, ხოლო ანტონიუსს რომ ულა-
 ლატა პართების გამო, მაშინ

როდესაც ის ამით ებრძოდა, სამართალი მიეზღო: [ანტონიუსის]
 მიერ გაგზავნილ იქნა ალექსანდრიაში, შემორკილი გაატარეს ქა-
 ლაქზე, ერთ ხანს დარაჯი ჰყავდა მიყენებული, შემდეგ მოკლულ
 იქნა, როდესაც აქციუმის ბრძოლა იყო გაჩაღებული. ამის შემდეგ
 ბევრი მეფობდა, მაგრამ კეისარსა და რომაელებს ექვემდებარე-
 ბოდნენ. ეხლაც ამავე სახით იმართვის [სახელმწიფო].

16. Ἄπαντα μὲν οὖν τὰ τῶν სპარსთა ყველა სიწმიდეს სცე-
 Περσῶν ἱερά καὶ Μηδοὶ καὶ Ἀρμέ- მენ პატივს მიდიელები და არბე-

νιοι τετιμήχασι, τὰ δὲ τῆς Ἀναΐτιδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἐν τε ἄλλοις ἰδρυσάμενοι τόποις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀχιλσηγῇ. ἀνατιθέασι δ' ἔνταυθα δούλους καὶ δούλας. καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυματέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιερούσι παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθεῖσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον, οὐκ ἀπαξιοῦντος τῇ τοιαύτῃ συνοικεῖν οὐδενός. τοιοῦτον δὲ τι καὶ Ἡρόδοτος λέγει τὸ περὶ τὰς Λύδας. πορνεύειν γὰρ ἀπάσας. οὕτω δὲ φιλοφρόνως χρώντα: τοῖς ἔρασταις, ὥστε καὶ ξενίαν παρέχουσι καὶ δῶρα ἀντιδίδοσσι πλείω πολλάκις ἢ λαμβάνουσιν, ἅτ' ἐξ εὐπόρων οἰκῶν ἐπιχορηγοῦμεναι. δέχονται δὲ οὐ τοὺς τυχόντας τῶν ξένων, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἀπὸ Ἰσου ἀξιώματος.

ნიელები. არმენიელებს განსაკუთრებით [მიაჩნდათ] ანატიტის [ტაძრები]¹, რომლებიც სხვადასხვა ადგილას იყვნენ აგებული, და აგრეთვე აკილისენეშიც. იქ სწირავდნენ მონებსა და მხევლებს. ეს არაა საკვირველი, რადგან ტომიდან უწარჩინებულესნი [თავის] ასულებს — ქალწულებს სწირავდნენ ხოლმე, მათში კი კანონი იყო, რომ დიდხანს უნდა ენეძავნათ ქალღმერთის [მსახურებაში] მყოფთ. ხოლო ამის შემდეგ შეეძლოთ ქორწინება, და არავის მიაჩნდა უღირსად ასეთი [ქალის] ცოლად შერთვა. ასეთსავე ამბავს მოგვითხრობს ჰეროდოტე ლიდიელების შესახებ. იქ ყველა [ქალი] მეძავობს. ისინი მეტიმეტი სიყვარულით ეკიდებიან თავიანთ საყვარლებს, ისე რომ უმასპინძლებიან მათ და გაცილებით უფრო ხშირად აძლევენ მათ საჩუქრებს, ვიდრე თვითონ ლებულობენ, რისთვისაც მდიდარ ქონებას ანიავებენ. ხოლო [ქალები] საყვარლებად ლებულობენ არა შემთხვევით [ხალხს], არამედ უპირატესად თანაბარი მდგომარეობისას.

¹ ვარიანტებში არის Ἰανაΐδος.

XII ԳՈՅԵՈ

თავი პირველი

1. Καὶ ἡ Καππαδοκία ἐστὶ πολυμερῆς τε καὶ συχνὰς δεδεγμένη μεταβολάς. οἱ δ' οὖν ὁμόγλωττοι μάλιστα εἰσὶν οἱ ἀφοριζόμενοι πρὸς νότον μὲν τῷ Κιλικίῳ λεγομένῳ Ταύρω, πρὸς ἕω δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι καὶ τοῖς μεταξὺ ἐτερογλώττοις ἔθνεσι, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ μέχρι τῶν ἔκβολῶν τοῦ Ἄλυσος, πρὸς δῦσιν δὲ τῷ τε τῶν Παφλαγόνων ἔθνει καὶ Γαλατῶν τῶν τὴν Φρυγίαν ἐποικησάντων μέχρι Λυκαόνων καὶ Κιλικίων τῶν τὴν τραχεῖαν Κιλικίαν νεμομένων.

ფრიგიაში მოსახლეობს ლიკონელებამდე და იმ კილიკიელებამდე, რომლებიც კლდოვან კილიკიაში

3. Ἔστι δ' ὅσπερ χερρονήσου μεγάλῃς ἰσθμὸς οὕτως, σφγγόμενος θαλάτταις δυσί, τῇ τε τοῦ Ἰσίου κόλπου μέχρι τῆς τραχείας Κιλικίας καὶ τῇ τοῦ Εὐξείνου μεταξὺ Σινώπης τε καὶ τῆς τῶν Τιβαρηγῶν παραλίας.

10. Ἐν δὲ τῇ Καππαδοκίᾳ γίνεται καὶ ἡ λεγομένη Σινωπικὴ μίλτος, ἀρίστη τῶν πασῶν· ἐνάμιλλος

კაპადოკიაც რამდენიმე ნაწილისაგან შედგება და ხშირ ცვალებებს განიცდიდა. ერთ ენაზე მოლაპარაკეები არიან განსაკუთრებით ისინი, ვინც შემოსახლვრულნი არიან სამხრეთისაკენ ე. წ. კილიკიის ტავრით, აღმოსავლეთისაკენ არმენიით, კლხბილით და ამათ შორის მოსახლე სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომებით, ჩრდილოეთისაკენ ეგქსინით, ვიდრე ჰალისის შესართავებამდე, დასავლეთით პაფლაგონიელთა ტომით და გალატელთა [ტომით], რომელიც ცხოვრობენ.

ეს არის თითქოს დიდი ნახევარკუნძულის ყელი¹, ორი ზღვით შემოსახლვრული, [ერთი ზღვაა,] ისიკოსის უბე, კლდოვან კილიკიამდე, ხოლო [მეორე] — პონტო, სინოპესა და ტიბარენების სანაპიროს შორის.

თავი მეორე

კაპადოკიაში არის სინოპურად წოდებული სურინჯი, ყველაზე უკეთესი. ამის მგავსია იბერი-

¹ ლაპარაკია კაპადოკიაზე.

δ' ἐστὶν αὐτῆ καὶ ἡ Ἰβηρικῆ. ὠνόμασθη δὲ Σινωπικῆ, διότι κατὰ γειν ἐκείσε εἰσέθεσαν οἱ ἔμποροι, πρὶν ἢ τὸ τῶν Ἐφεσίων ἐμπόριον μέγχι: τῶν ἐνθάδε ἀνθρώπων διελθῆαι.

ული. ხოლო იწოდება სინოპურად იმიტომ, რომ ვაჭრებს ჰყველებრივ შემოჰქონდათ იქ, [სინოპეში,] ვიდრე ეფესელთა ვაჭრობამ იქ მცხოვრებ ხალხამდე არ მიიღწია.

თავი მესამე

1. Τοῦ δὲ Πόντου καθίστατο μὲν Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ βασιλεύς. εἶχε δὲ τὴν ἀφοριζομένην τῷ Ἄλυϊ μέγχι Τιβαρωνῶν καὶ Ἀρμενίων καὶ τῆς ἐντὸς Ἄλυσος τὰ μέγχι Ἀμάστρεως καὶ τινῶν τῆς Παφλαγονίας μερῶν. προσεκτήσατο δ' οὗτος καὶ τὴν μέγχι Ἡρακλείας παραλίαν ἐπὶ τὰ δυσμικὰ μέρη, τῆς Ἡρακλείδου τοῦ Πλατωνικοῦ πατρῴδος, ἐπὶ δὲ τῆς γαντία μέγχι Κολχίδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ἣ δὴ καὶ προσέθηκε τῷ Πόντῳ. καὶ δὴ καὶ Πομπήσιος καταλύσας ἐκείνον ἐν τοῦτοις τοῖς ἔθροισι οὖσαν τὴν γῶραν ταύτην παρέλαβε. τὰ μὲν πρὸς Ἀρμενίαν καὶ τὰ περὶ τὴν Κολχίδα τοῖς συναγωνισαμένοις δυνάσταις κατένευμε, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς ἑνδεκα πολιτείας διείλε καὶ τῆ Βιθυνίᾳ προσέθηκεν, ὥστ' ἕξ ἀμφοῖν ἐπαρχίαν γενέσθαι: μίαν. ἑνάρηεν ἢ [ტერიტორია] დაჰყო თერთმეტ სახელმწიფოდ და ბითვიონიას შეუერთა, ისე რომ ორი ეპარქიიდან შეიქმნა ერთი.

პონტოს მეფედ იჯდა მითრიდატე ვეპატორი. ეპყრო [ქვეყანა] შემოსაზღვრული ჰალისით ვიდრე ტიბარანებამდე და არმენიელებამდე და ჰალისის შიგნით მდებარე [ადგილებით], რომლებიც ვრცელდებიან ამასტრიამდე და პათლაგონიის ზოგ ნაწილებამდე. მან შესძინა [თავის ქვეყანას] სანაპირო დასავლეთის მხარეს ჰერაკლეამდე, რომელიც არის ჰერაკლიდე პლატონიკოსის სამშობლო, ხოლო მოპირდაპირე მხარეს მდებარე ქვეყანათაგან ადგილები ვიდრე კოლხიდამდე და მცირე არმენიამდე, რომლებიც მიუერთა პონტოს. როდესაც პომპეუსმა [მითრიდატე] დაამარცხა და იმავე საზღვრებში მყოფი ქვეყანა დაიპყრო, არმენიასთან და კოლხიდის ირგვლის მდებარე [ადგილები] თანამებრძოლ დინასტებს გაუნაწილა, ხოლო დასავლეთისა და ბითვიონიისა და ეწოდება მათ

2. Εἰς δὴ τὸν Εὐξείνιον πόντον εἰσπλέουσιν ἐκ τῆς Προποντιδὸς ἐν ἀριστερᾷ μὲν τὰ προσεχῆ τῷ Βυζαντίῳ κείται, θρακῶν δ' ἐστ', καλεῖται δὲ τὰ Ἀριστερᾷ τοῦ Πόν-

როდესაც პროპონტიიდან ევქსინის ზღვაში მისცურავენ, მარცხნივ მდებარეობს ბიზანტიონის ახლო ადგილები. ეს არის თრაკიელებისა და ეწოდება მათ

του· ἐν δεξιᾷ δὲ τὰ προσεχῆ Χαλκηδόνοι, Βιθυνῶν δ' ἐστὶ τὰ πρῶτα, εἶτα Μαριανδυνῶν (τινὲς δὲ καὶ Καυκῶνων φασίν), εἶτα Παφλαγοῶνων μέχρι Ἄλυσος, εἶτα Καππαδόκων τῶν πρὸς τῆν Ἰόντην καὶ τῶν ἑξῆς μέχρι Κολχίδος· ταῦτα δὲ πάντα καλεῖται τὰ Δεξιά τῶν Ἐξείνου πόντου· ταύτης δὲ τῆς παραλλῆλης ἀπάσης ἐπήρξεν Ἐυπάτωρ, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Κολχίδος μέχρι Ἡρακλείας, τὰ δ' ἐπέκεινα τὰ μέχρι τοῦ στόματος καὶ τῆς Χαλκηδόνος τῆ Βιθυνῶν βασιλεῖ συσέμενε.

ევπατόρის, დაწყებული კოლხიდიდან ვიდრე ჰერაკლემდე, ხოლო აღდილები, რომლებიც იქით არიან სრუტემდე და ქალკედონამდე, ბითონიელთა მეფეს ეკუთვნოდა.

9. ...καὶ Πίνδαρός φησιν, ὅτι αἱ Ἄμαζόνες Σύριον εὐρυαίχμαν δίεπον στρατόν, τὴν ἐν τῇ Θεμισχύρᾳ κατοικίαν οὕτω δηλῶν. ἢ δὲ Θεμισχυρά ἐστιν τῶν Ἀμισσηνῶν, αὕτη δὲ Λευκοσύρων τῶν μετὰ τὸν Ἄλυσ.

10. ...τὸ δὲ Κύτωρον ἐμπόριον ἦν ποτὲ Σινοπέων, ὠνόμασται δ' ἀπὸ Κυτῶρου, τοῦ Φριξοῦ παιδός, ὡς Ἐφορός φησι. πλείστη δὲ καὶ ἀρίστη πύξος φύεται κατὰ τὴν Ἄμαστριανήν, καὶ μάλιστα περὶ τὸ Κύτωρον.

11. Δοκεῖ δὲ τῶν Ἰάσονι συμπελευσάντων εἶναι καὶ κατασχεῖν ποῦτον τὸν τόπον.

პონტოს მარცხენა [აღდილები]. ხოლო მარჯვნივ არის [აღდილები], რომლებიც ქალკედონს ეკვრის, ბირველნი მათში არიან ბითონიელები, შემდეგ მარიანდინები (ზოგიერთები მათ კვეკონებსაც უწოდებენ), მერე პაფლაგონიელები ვიდრე ჰალისამდე; მერე კაპადოკიელთაგან ისინი, რომლებიც პონტოსთან ცხოვრობენ, და მათ შემდეგ ისინი, რომლებიც კოლხიდამდე არიან. ყოველივე ამას ეწოდება ექსინის პონტოს მარჯვენა [აღდილები]. მთელი ეს სანაპირო ეპყრა

პინდარე ამბობს, რომ ამადონებმა შექმნეს სირიული ძლევა-მოსილი ლაშქარი, ამით ის ადასტურებს [სირიელთა] მოსახლეობას თემისკირაში. ხოლო თემისკირა არის ამისელთა, [ამისენე] კი არის ლევკოსირებისა, რომლებიც ჰალისის იქით ცხოვრობენ.

კიტორონი ოდესღაც სინოპელთა სავაჭრო ადგილი იყო, ხოლო სახელი ეწოდა მას კიტოროსისაგან, ფრიქსეს შვილისაგან, როგორც ეფორე ამბობს. მრავალი და საუკეთესო წიფელი ხარობს ამასტრიანეში, განსაკუთრებით კი კიტორონთან.

ჩანს, რომ [ავტოლიკე] იმათგანი იყო, ვინც იაზონთან ერთად მოგზაურობდა და მან დაიპყრო ეს ადგილი.

13. Ταύτης δὲ τῆς χώρας τὴν μὲν ἔχουσιν Ἀμυσηνοί, τὴν δ' ἔδωκε Δηιοτάρω Πομπήιος, καθάπερ καὶ τὰ περὶ Φαρνακίαν καὶ τὴν Τραπεζοσίαν μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας. καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν τῶν Γαλατῶν, τοὺς Τολιστοβαγίους. ἀποθανόντος δ' ἐκείνου, πολλοὶ διαδοχαὶ τῶν ἐκείνου γεγόνασιν. ῥαρχῆος, სახელდობრ ის [იყო] ტოლისტობოგიების [ტეტრარქი]-ხოლო როდესაც ეს მოკვდა, ბევრი სამემკვიდრო აღგილი დარჩენილა მისი [საგამგებლოდან].

14. Ἔχει δὲ τὴν τε ἄλλην χώραν καλὴν καὶ τὴν Θემίσκυραν, τὸ τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον, καὶ τὴν Σιδηήν.

15. Ἔστι δὲ ἡ Θემίσκυρα πεδῖον, τῆ μὲν ὑπὸ τοῦ πελάγους κλυζόμενον, ὅσον ἐξήκοντα σταδίους τῆς πόλεως διέχον, τῆ δ' ὑπὸ τῆς ὀρεινῆς εὐδένδρου καὶ διαρρύτου ποταμοῖς, αὐτόθεν τὰς πηγὰς ἔχουσιν.

17. Μετὰ δὲ τὴν Σιδηήν ἡ Φαρνακία ἐστίν, ἔρυσθεν πόλισμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ Τραπεζοῦς, πόλις Ἑλληνίς, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς Ἀμισοῦ περὶ Δισχιλίους καὶ διακοσίους σταδίους ἐστὶν ὁ πλοῦς· εἶτ' ἔγθεν εἰς Φᾶσιον χίλιοι που καὶ τετρακάσιοι, ὥστε οἱ σύμπαντες ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ μέχρι Φάσιδος περὶ

ამ ქვეყნის¹ [ერთი ნაწილი] უჭირავთ ამისელებს, ხოლო [მეორე ნაწილი] პომპეუსმა გადასცა დეაოტარეს, ისევე როგორც ის ადგილები, რომლებიც მდებარეობენ ფარნაკიასთან და ტრაპეზუსიასთან ვიდრე კოლხიდანმდე და მცირე არმენიამდე. ამათ მეფედ გამოაცხადა [დეაოტარე], რომელსაც აგრეთვე ჰქონდა გალატთა მამეული ტეტრონაჰია, რომელიც მამეული ტეტრონაჰია, ხოლო როდესაც ეს მოკვდა, ბევრი სამემკვიდრო აღგილი დარჩენილა მისი [საგამგებლოდან].

ხოლო [ამისოს] ეკუთვნის სხვა კარგი ქვეყანაცა და თემისკირაც, ამჰომთა საცხოვრისი, და სიღენე.

თემისკირა არის დაბლობი, რომლის ერთ ნაწილს ზღვის ტალღები ხვდება, დაახლოებით 60 სტადიონით არის ზღვა ქალაქს დაშორებული; ხოლო მეორე ნაწილი ხეებით მდიდარი მთებისა მდინარეებით [ირწყვის], იქვე აქვთ [ამ მდინარეებს] სათავე.

სიღენეს შემდეგ არის ფარნაკია, გამაგრებული ქალაქი, ხოლო ამათ შემდეგ ტრაპეზუნტი, ელინური ქალაქი, ამისოდან აქამდე ზღვით არის 2.200 სტადიონი, კვლავ აქედან ფაზისამდე არის რაღაცა 1.400, ისე რომ მთლიანად ჰიეროსიდან ფაზისამდე არის დაახლოებით 8.000 სტა-

¹ ლაპარაკია პონტოზე.

ὀκτακισχιλίουσ σταδίουσ εἰσίν ἡ μικρῷ πλείουσ ἢ ἐλάττουσ· ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ ταύτῃ ἀπὸ Ἀμισοῦ πλείουσιν ἢ Ἡράκλειουσ ἄκρα πρῶτον ἐστίν, εἶτ' ἄλλη ἄκρα Ἰασόνιον καὶ ὁ Γενήτης, εἶτα Κύτρωσ πολίχνη, ἐξ ἧσ συνφικίσθη ἢ Φαρνακία, εἶτ' Ἰσχύοπολισ κατερηριμένη, εἶτα κόλποσ, ἐν ᾧ Κερασσοῦσ τε καὶ Ἑρμῶνασσα, κατοικίαι μέτρηται, εἶτα τῆσ Ἑρμῶνάσσησ πλησίον ἢ Τραπεζοῦσ, εἰμ' ἢ Κολχίς· ἐνταῦθα δὲ που ἐστὶ καὶ Ζυγόπολισ τισ λεγομένη κατοικία. περὶ μὲν οὖν τῆσ Κολχίδοσ εἰρηται καὶ τῆσ ὑπερκειμένησ περαλίας.

18. Τῆσ δὲ Τραπεζοῦντοσ ὑπέρικεινται καὶ τῆσ Φαρνακίας Ἰβάρανοί τε καὶ Χαλδαίοι καὶ Σάννοι, οὐσ πρότερον ἐάλουσ Μάκρωνασ, καὶ ἡ μικρὰ Ἀρμενία καὶ οἱ Ἀππαῖται δὲ πωσ πλησιάζουσι τοῖσ χωρίοισ τούτοισ, οἱ πρότερον Κερκίται. διήκει δὲ διὰ τούτων ὁ τε Σχυδίσθησ, ὄροσ τραχύτατον, συνάπτουσ τοῖσ Μοσχανίχοισ ὄρεσι τοῖσ ὑπὲρ τῆσ Κολχίδοσ, οὐ τὰ ἄκρα κατέχουσιν οἱ Ἑπτακωμηται, καὶ ὁ Παρυάδρησ ὁ μέχρι τῆσ μικρῆσ Ἀρμενίασ ἀπὸ τῶν κατὰ Σιδηγῆν καὶ Θεμίσχυραν τόπων διατείνων καὶ ποιῶν τὸ ἐωθινὸν τοῦ Πόντου πλευρόν. εἰσὶ δ' ἅπαντεσ μὲν οἱ ὄρειοι τούτων ἄγριοι τελέωσ, ὑπερβέβληνται δὲ τοῖσ ἄλλοισ οἱ Ἑπ-

ლიონი, ან ცოტა მეტი, ან ნაკლები. ამ სანაპიროზე ცურვისას ამისოდან პირველად არის ჰერაკლის კონცხი, შემდეგ სხვა კონცხები — იაზონისა და გენეტესი, შემდეგ დაბა კიტროსი, საიდანაც წარმოიშვა კოლონია ფარნაკია, შემდეგ დანგრეული ისხოპოლისი, შემდეგ უბე, რომელშიც არის კერასუნტი და ჰერმონასა, ზომიერად დასახლებული [პუნქტები], შემდეგ ჰერმონასის მახლობლად ტრაპეზუნტი, მერე კოლხიდა, ხოლო სადღაც აქვეა ზიგოპოლისად წოდებული დასახლებული [პუნქტი]. ხოლო კოლხიდისა და მის ზემოთ ნდებარე სანაპიროს შესახებ უკვე ვილაპარაკეთ.

ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ ცხოვრობენ ტიბარანები, ქალდეები და სანები, რომელთაც უწინ უწოდებდნენ მაკრონებს, [აქვეა] მცირე არმენია, ამ ადგილების ახლოს ცხოვრობენ აბაეტები, უწინდელი კერკიტები. ამ ადგილებზე გადაქინულია სკილისე, კლდოვანი მთა, რომელიც უერთდება მოსხურ მთებს, რომლებიც კოლხიდის ზემოთ მდებარეობენ. [სკილისეს] მწვერვალები უჭირავთ ჰეპტაკომეტებს. პარიადრე სიდენესა და თემისკირასთან მდებარე ადგილებიდან მცირე არმენიამდე ვრცელდება და ჰქმნის პონტოს აღმოსავლეთ ნაპირს. ყველა ამ მთებში მოსახლენი სრულიად

τακωμῆται· τινές δὲ καὶ ἐπὶ δένδρ-
 ρεσιν ἢ πυργίοις οἰκοῦσι, οἷο καὶ
 Μουσνοίκους ἐκάλουν οἱ παλαιοί,
 τῶν πύργων μωσύνων λεγομένων·
 ὥστε δ' ἀπὸ θηρείων σαρκῶν καὶ
 τῶν ἀκροδρόνων, ἐπιτίθενται δὲ
 καὶ τοῖς ἔδοιπαροῦσι, καταπηθί-
 σαντες ἀπὸ τῶν ἰκρίων. οἱ δὲ
 Ἐπτακωμῆται· τρεῖς Πομπηίου
 σπειράς κατέκοψαν διεξιούσας τὴν
 ἕρπειν, κεράσαντες κρατῆρας ἐν
 ταῖς ἔδοις τοῦ μαινομένου μέλι-
 τος, ἃ φέρουσιν οἱ ἀκρεμόνες τῶν
 δένδρων· ποιοῦσι γὰρ καὶ παρα-
 κόψασιν ἐπιπέμνοιο· ῥαδίως διε-
 χειρίσαντο τοὺς ἀνθρώπους, ἐκα-
 λούοντο δὲ τούτων τινές τῶν βαρ-
 βάρων καὶ Βύζηρες.
 დაგიჟდნენ, მაშინ თავს დაესხნენ მათ და იოლად ამოსწყვიტეს ხალხი. ზოგიერთნი ამ ბარბაროსთაგან იწოდებოდნენ აგრეთვე ბიძგრებად.

19. Οἱ δὲ νῦν Χαλδαῖοι Χάλυβες
 τὸ παλαιὸν ἠνομάζοντο, καὶ ὄντες
 μάλιστα ἢ Φαρνακία ἰδρυται, κατὰ
 θάλατταν μὲν ἔχουσα εὐφυῆσαν τὴν
 ἐκ τῆς πηλαμυθείας (πρώτιστα γὰρ
 ἀλίσκεται· ἐνταῦθα τὸ ἔσπον τοῦτο),
 ἐκ δὲ τῆς γῆς τὰ μέταλλα, νῦν
 μὲν σιδήρου, πρότερον δὲ καὶ
 ἀργύρου. ὄλως δὲ κατὰ τοὺς τό-
 πους τούτους ἢ παραλία στενὴ
 τελείως ἐστίν, ὑπέρχειται· γὰρ
 εὐθύς τὰ ὄρη μετάλλων πλήρη
 καὶ ὄρυμῶν, γεωργεῖται δ' οὐ
 περὶ ἅλα. λέιπέται δὲ τοῖς μὲν μετα-

ველურები არიან, ხოლო აღემა-
 ტებიან სხვებს ჰეპტაკომეტები.
 ზოგიერთები ხეებზედაც კი ცხოვ-
 რობენ, ან კოშკებში, ამიტო-
 მათ, რომ ძველები მათ მოსი-
 ნიკებს უწოდებდნენ, რადგანაც
 კოშკებს მოსინები ჰქვიათ. იკვე-
 ბებიან ნადირის ხორციით და
 ხილით¹, ჩამოლიან მალლობები-
 დან და თავს ესხნიან მოგზა-
 ურებს. ჰეპტაკომეტებმა პომპე-
 უსის სამი რაზმი ამოსწყვიტეს,
 რომლებიც გადიოდნენ ამ მთიანეთში.
 მათ გზებში კრატერებით დადგეს
 შერეული გამაცოფებელი თაფლი,
 რომელიც მიღებულია ხეების ტოტებისაგან.
 ასე რომ მოიქცნენ, [რომელები]

ეხლანდელი ქალღები ძველად ხალიბებად იწოდებოდნენ, უფრო ამათ შორის მდებარეობს ფარნაკია, რომელსაც [ერთის მხრივ] ზღვიდან აქვს შემოსავალი — პელამიდების ჰერისაგან (რადგან უპირველესად ყოვლისა აქ იჭერენ ამ თევზს), ხოლო [მეორეს მხრივ] ის მიწიდან [იღებს] ლითონებს, ეხლა რკინას, ხოლო უწინ ვერცხლსაც. საერთოდ ამ ადგილებში სანაპირო მეტისმეტად ვიწროა, რადგან იქვე ზემოთ აღმართულია ლითონებით

¹ ἀκρόδρωνα, უფრო ისეთ ხილს აღნიშნავს, როგორცაა კაკალი, თხილი, შაბლი და სხვა.

λευταῖς ἐκ τῶν μετὰλλων ὁ βίος, τοῖς δὲ θαλασσοურγοῖς ἐκ τῆς ἀλείας, καὶ μάλιστα τῶν πηλαμύδων καὶ τῶν δελφίνων· ἐπακολουθοῦντες γὰρ ταῖς ἀγέλαις τῶν ἰχθύων, κορδύλης τε καὶ θύννης καὶ αὐτῆς τῆς πηλαμύδος, πιαίνονται· τε καὶ εὐάλωτοι γίνονται· διὰ τὸ πηλοσιάζειν τῆ γῆ προαλέσπερον· δελεαζομένους μόνον οὕτοι κατακόπτουσι τοὺς δελφίνας καὶ τῷ στέατι πολλῶ χρωῖνται· πρὸς ἅπαντα.

რომ ხმელეთს ძალიან უახლოვდებიან. მხოლოდ | ფარნაკიელები | იჭერენ მისატყუებელით დელფინებს და ხოცავენ და მათ ბევრ ქონს იყენებენ ყველაფრისათვის.

20. Τοῦτους οὖν οἶμαι λέγειν τὸν ποιητὴν Ἄλιζῶνους ἐν τῷ μετὰ τοὺς Παφλαγῶνας καταλόγῳ· αὐτὰρ Ἄλιζῶνων Ὀδῖος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον τηλόθεν ἔξ Ἀλύβης, θμιν ἀργύρου ἔστι γενέθλη· (ილ. II, 856).

Ἦτοι τῆς γραφῆς μετατεθείσης ἀπὸ τοῦ „τηλόθεν ἐκ Χαλύβης“, ἢ τῶν ἀνθρώπων πρότερον Ἄλύβων λεγομένων ἀντὶ Χαλύβων· οὐ γὰρ νῦν μὲν δυνατὸν γέγονεν ἐκ Χαλύβων Χαλδαίους λεχθῆναι, πρότερον δ' οὐκ ἔνῃν ἀντὶ Ἄλύβων Χαλύβας, καὶ ταῦτα τῶν ὀνομάτων μεταπτώσεις πολλὰς δεχομένων, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάρους· Σίντιες γὰρ ἐκαλοῦντο τινες τῶν Θρακῶν, εἶτα Σιντοί,

სავსე და ტყიანი მთები; მუჰავდება კი ცოტა [ადგილები]. მოწთამადნეები თავს ირჩენენ ლითონის [მოპოვებით], ხოლო ზებღვაურნი — ზებადურობით, ჯანსაკუთრებით პელამიდებისა და დელფინების [ჭერით]. [დელფინები] მისდევენ თევზების გუნდს, რომელიც შედგება კორდილებისა, დელალი პელამიდებისა და თვით პელამიდებისაგან. [დელფინები] სუქლებიან და ადვილად დასაჭერი ხდებიან იმის გამო.

ვფიქრობ, რომ ამათ¹ ახსენებს პოეტი² ალიძონებად „კატალოგში“ პათლაგონიელების შემდეგ: „ხოლო ოდიოსი და ეპისტროფოსი მოუძღოდნენ ალიძონებს, შორეული ალიბედან. სადაც არის ვერცხლის საბადო“.

ან უნდა შეიცვალოს დაწერილობა როგორც „შორეული ხალიბედან“, ან [უნდა ვიფიქროთ], რომ ამ ადამიანებს უწინ ერქვათ ალიბები ხალიბების ნაცვლად. არც ეხლა იქნებოდა შესაძლებელი ხალიბებისათვის ქალდების წოდება, რომ უწინ არ ყოფილიყო შესაძლებელი ალიბების ნაცვლად ხალიბების [წოდება], [მით უმეტეს] თუ მივიღებთ [მხედველობაში] სახელთა მრავალ შე-

¹ ხალიბებს.

² პომეროსი.

εἶτα Σάιοι, παρ' οἷς φησὶν Ἀρχι-
λαχος τὴν ἀπαίδη ρῖψαι.

სინტეობი, შემდეგ სინტები, მერე საიები, რომლებშიაც, როგორც
აწბობს არქილოქე, მან ფარი დაჰკარგა...

Ἵπονοεὶ δὲ καὶ ὁ Σακῆσιος τὴν
τοῦ ὀνόματος μεταπτώσιν ἐξ Ἀλύ-
βων εἰς Χάλυβας, τὰ δ' ἐξῆς καὶ
τὰ συνωδὰ οὐ νοῶν, καὶ μάλιστα
ἐκ τίνος Ἀλεξάνου εἴρηκε τοὺς
Χάλυβας, ἀποδοκιμάζει τὴν δόξαν.
ἡμεῖς δ' ἀντιπαρασθέντες τῆ ἡμε-
τέρᾳ τὴν ἐκείνου καὶ τὰς τῶν
ἄλλων ὑπολήψεις· σκοπῶμεν.

21. Οἱ μὲν μεταγράφουσιν Ἀλα-
ζῶνων, οἱ δ' Ἀμαζῶνων ποιοῦν-
τες, τὸ δ' ἐξ Ἀλύβης ἐξ Ἀλόπης
ἢ ἐξ Ἀλόβης, τοὺς μὲν Σκύθας
Ἀλαζῶνας φάσκοντες ὑπὲρ τὸν
Βορυσθῆνη καὶ Καλλιπίδης καὶ
ἄλλα ὀνόματα, ἅπερ Ἑλλάνικὸς τε
καὶ Ἡρόδοτος καὶ Εὐδόξος κατε-
φλῆσθησαν ἡμῶν, τὰς δ' Ἀμαζῶ-
νας μεταξὺ Μυσίας καὶ Καρίας
καὶ Λυδίας, καθάπερ Ἐφορος
νομίζει, πλησίον Κύμης τῆς πα-
τριδος αὐτοῦ. καὶ τοῦτο μὲν ἔχε-
ται· τίνος λόγου τυχὸν ἴσως· εἴη
γὰρ ἂν λέγων τὴν ὑπὸ τῶν Αἰο-
λέων καὶ Ἰώνων οἰκισθεῖσαν ὑσ-
τερον, πρότερον δ' ὑπὸ Ἀμαζό-
γων· καὶ ἐπωνύμους πόλεις τινὰς
εἶναι· φασί, καὶ γὰρ Ἐφεσον καὶ
Σμύρναν καὶ Κύμην καὶ Μύριαν.
ἢ δὲ Ἀλύβη ἢ, ὥς τινες, Ἀλόπη

ცვლას, განსაკუთრებით კი ბარ-
ბაროსებში. [მაგალითად] თრა-
კიელების ნაწილს ეწოდებოდა.

სკეპსისელიც ფიქრობს, რომ
სახელი შეიცვალა და ალიბები-
დან მივიღეთ ხალიბები; ხოლო
რაკი არ ესმის შემდგომი [ამ-
ბავი], შეთანხმებული წინასთან,
განსაკუთრებით ის, თუ რატო-
მბა, რომ [ჰომეროსი] აღიძო-
ნებს უწოდებს ხალიბებს, უარ-
ყოფს [მის] აზრს. ხოლო ჩვენ
დავუპირისპირებთ ჩვენს აზრს
მისას და ზოგ სხვებისას და გან-
ვიხილავთ.

ზოგნი სწერენ ალამონებს,
ზოგნი კი — ამამონებს; [ადგილი]
„ალიბედან“ [შეცვლილია] „ალო-
პედან“ ან, „ალობედან“, და
[ამბობენ], რომ სკვითები, რომ-
ლებიც ცხოვრობენ ბორისთენეს
ზემოთ, იწოდებიან ალამონებად,
კალიბიდებად და [აქვთ კიდევ]
სხვა სახელები, რომლებიც და-
გვიტოვეს ჩვენ ჰელანიკებ, ჰერო-
დოტემ და ევდოქსემ, და რომ
ამამონები მისიასა, კარიასა და
ლიდიას შორის არიან, როგორც
ამბობს ეფორე, კვიმეს მახლობ-
ლად, რომელიც მისი სამზობ-
ლოა. შეიძლება ამაში იყოს რა-
ღაცა აზრი. რადგან ამბობს,
რომ [ეს ადგილი] შემდგომში
ეოლიელებისა და იონიელების
მიერ ყოფილა დასახლებული,
უწინ კი ამამონების მიერ. ამბო-

λει⁴. ἔρημον δὲ εἶναι νῦν τὴν Ἀλαζίαν λέγει, κώμας δὲ πολλὰς τῶν Ἀλαζώνων οἰκεῖσθαι, δι' ὧν Ὀδρῶσσης ρεῖ, ἐν δὲ ταύταις τὸν Ἀπόλλωνα τιμᾶσθαι διαφερόντως, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐφορίαν τῶν Κυζικηνῶν. ὁ δὲ Μενεκράτης ἐν τῇ Ἑλλησποντιακῇ περιόδῳ ὑπερχεισθαι λέγει τῶν περὶ τὴν Μύρλειαν τόπων ὀρεινὴν συνεχῆ. ἦν κατῴκει τὸ τῶν Ἀλιζῶνων ἔθνος· δεῖ δὲ, φησί, γράφειν ἐν τοῖς δύο λάβδᾶ, τὸν δὲ ποιητὴν ἐν τῷ ἐνὶ γράφειν διὰ τὸ μέτρον. ὁ δὲ Παλαίφατος φησιν ἐξ Ἀμαζόνων τῶν ἐν τῇ Ἀλόπῃ οἰκούντων, νῦν δ' ἐν Ζελεΐᾳ, τὸν Ὀδίον καὶ τὸν Ἐπίστροφον στρατεῦσαι. τί οὖν ἄξιον ἐπαινεῖν τὰς τούτων δόξας; χωρὶς γὰρ τοῦ τὴν ἀρχαίαν γραφὴν καὶ τούτους κινεῖν οὔτε τὰ ἀργυρεῖα δεικνύουσιν, οὔτε ποῦ τῆς Μυρλεάτιδος Ἀλόπῃ ἐστίν, οὔτε πῶς οἱ ἐνθῆνδε ἀφιγμένοι εἰς Ἴλιον τηλόθεν ἦσαν, εἰ καὶ δοθεῖη Ἀλόπῃν τινὰ γεγονέναι ἢ Ἀλαζίαν· πολὺ γὰρ δὴ ταῦτα ἐγγυτέρω ἐστὶ τῇ Τρωάδι ἢ τὰ περὶ Ἐφεσον. ἀλλ' ὁμοῦς τοὺς περὶ Πύγελαν λέγοντας τοὺς Ἀμαζῶνας μεταξὺ Ἐφέσου καὶ Μαγνησίας καὶ Πριήγης φλυαρεῖν φησὶν ὁ Δημήτριος· τὸ γὰρ τηλόθεν οὐκ ἐφαρμόττειν τῷ τόπῳ. ὀπόσῳ οὖν μᾶλλον οὐκ ἐφαρμόττει τῷ περὶ Μυσίαν καὶ Τευθρανίαν;

მიწის აღწერილობაში: „ქალაქ ალაძიას ჩაუღის მდინარე ოდრისე, რომელიც მომდინარეობს მიგლონიის დაბლობზე დასავლეთიდან, დასკილიტილის ტბიდან და ერთვის რინდაქს“. იგი ამბობს, რომ ესეა ალაძია უდაბურია. ალაძონები კი მოსახლეობენ ბევრ სოფელში, რომლებზედაც მიმდინარეობს ოდრისე და რომლებშიაც განსაკუთრებით პატივს სცემენ აპოლონს, უფრო კი კიზიკელების საზღვარზე. ხოლო მენეკრატე „ჭელესპონტის აღწერილობაში“ ამბობს, რომ მირლიას მიდამოებს ზემოთ მდებარეობს ქელი, რომელიც დასახლებულია ჰალიძონების ტომით. ის ამბობს, რომ [ამათი სახელი] უნდა დაიწეროს ორი ლამბდით, ხოლო პოეტმა¹ ლექსთწყობის გულისთვის დასწერა ერთი. პალეფატემ თქვა, რომ ამადონთაგან, რომლებიც ალოპეში ცხოვრობენ ჭ რომელსაც ესეა ზელია ეწოდება, გაილაშქრეს ოდიოსმა და ეპისტროფოსმა. ამ აზრთაგან რომელია ნდობის ღირსი? გარდა იმისა, რომ ესენი ძველ დაწერილობას არ ლებულობენ, არც ვერცხლის [საბადოებს] გვიჩვენებენ, არც თუ სადაა მირლეატილის ალოპე, არც იმას, თუ როგორ მიაღწიეს იქაურებმა ილიონს შორიდან რომ იყვნენ, თუ კიდევაც დავუ-

¹ ე. ი. ჰომეროსმა.

შეგებთ, რომ არის რაღაცა ალოპე ან ალაძია, რადგან ესენი ბევრად უფრო ახლოს არიან ტროასთან, ვიდრე ეფესოს მიდამოებთან. დემეტრიოსი კი ამბობს, რომ უაზრობაა, თითქოს ამადონები ეწოდებოდათ პიგელესთან მცხოვრებლებს ეფესოსა, მაგნესიასა და პრიენეს შორის [რომ არის], რადგან [გამოთქმა] „შორიდან“ არ შეეფერება ამ ადგილს. მაშინ რამდენად არ შეესაბამება მას, რაც არის მისიასა და ტევთრანიასთან დაკავშირებით?

23. *Νή Δία, ἀλλά φησι: δεῖν
 ἕνια καὶ ἀκύρω; προσιθήμενα θέ-
 χεσθαῖ, ὡς καὶ „τῆλ' ἐξ Ἀσκα-
 νίης“ καὶ „Ἀρναίος δ' ἕναι μ' ἔσχε,
 τὸ γὰρ θῆτο πρότινα μύτηρ“, καὶ
 „εἴλετο δὲ κληῖδ' εὐκαμπέα χεῖρ:
 παχεῖη Πηγελόπη“. δεῖν ὁσῶν δὲ
 καὶ τοῦτο· ἀλλ' ἔκεινα οὐ ἰοτέα,
 οἷς προσέχων ἔ. Δημητρίως οὐδὲ
 τοῖς ὑπολαβοῦσι δεῖν ἀκούειν
 „τηλόθεν ἐκ Χαλύβης“ πιθωνῶς
 ἀντίρηκε. συγχαρήσας γὰρ δεῖ,
 εἰ καὶ μὴ ἔστι νῦν ἐν τοῖς Χάλυβ:
 τὰ ἀργυρεῖα, ὑπάρξει γε ἐνεθέ-
 χετο, ἔκεινὸ γε οὐ συγχαρεῖ ἔτι
 καὶ ἔνδοξα ἦν καὶ ἄξια μνήμης,
 καθάπερ τὰ σιδηρεῖα. τί δὲ κω-
 λυεῖ, φαίη τις ἄν, καὶ ἔνδοξα εἶ-
 ναι, καθάπερ καὶ τὰ σιδηρεῖα; ἡ
 σιδηροῦ μὲν εὐπορίᾳ τόπον ἐπιφανῆ
 θύναται ποιεῖν, ἀργύρου δ' οὐ; τί
 δ' εἰ μὴ κατὰ τὸν ἦρωα, ἄλλ' ἔτι
 καθ' Ὀμηρον εἰς δόξαν ἀφίκετο
 τὰ ἀργυρεῖα, ἄρα μέμφατο τις
 ἄν τὴν ἀπόφασιν τοῦ ποιητοῦ:
 πῶς οὐκ εἰς τὸν ποιητὴν ἡ δόξα
 ἀφίκετο; πῶς δ' ἡ τοῦ ἐν τῇ Τε-
 μέσῃ χαλκοῦ τῇ Ἰταλῶντι; πῶς
 δ' ἡ τοῦ Θηβαίων πλούτου τὸν
 κατ' Αἴγυπτον; καίτοι διπλάσιον
 σχεδὸν τι διεχόντα τῶν Αἴγυπ-*

მაგრამ ამბობს [დემეტრიოსი],
 გეფიციებით ზევსს, უნდა ზოგი-
 ერთი უმნიშვნელო დამატება
 მივიღოთო, როგორცაა „შორი-
 დან, ასკანიდან“ (ილ. II, 863),
 „არნეოსი არის სახელი, რად-
 გან ასე დაარქვა მას დედამ-
 (ოლ. XVIII, 5) და „პენელოპემ
 მსუქანი ხელით აიღო კარგად
 მორკალული კლიტე“ (ოლ. XXI.
 6). მისაღებია ესეც. მაგრამ ის
 არაა მისაღები; რასაც ეყრდ-
 ნობა დემეტრიოსი და არც სურს
 მოუსმინოს მათ, ვინც ლებუ-
 ლობს „შორიდან ხალიბედან“
 და დაბეჯითებით გაიძახის საწი-
 ნალმდეგოს. დაეთანხმა რა იმა-
 ში, რომ არა აქვთ ეხლა ხალი-
 ბებს ვერცხლის საბადოები, და-
 უშვა ის, რომ უწინ ჰქონიათ:
 ხოლო არ ეთანხმება იმაში, რომ
 [საბადოები] სახელგანთქმული
 იყო და ღირსი მოგონებისა.
 როგორც რკინის [საბადოები].
 მაგრამ რა უშლის, იტყვის ვინმე,
 რომ სახელგანთქმულიც ყოფი-
 ლიყო, როგორც რკინის [საბა-
 დოები]? ან განა რკინის სიუხვეს
 შეუძლია ადგილს სახელი გაუ-
 თქვას, ხოლო ვერცხლის [საბა-
 დოებს] კი არა? თუნდაც გმირე-

είων Θηβῶν ἢ τῶν Χαλδαίων. ἀλλ' οὐδ' οἷς συνηγορεῖ, τούτοις ἔμολογεῖ· τὰ γὰρ περὶ τὴν Σατῆριν τοποθετῶν τὴν ἑαυτοῦ πατρῷδα, πλησίον τῆς Σακήψεως καὶ τοῦ Αἰσῆπου Νέαν κώμην καὶ Ἀργυρίαν λέγει καὶ Ἀλαζονίαν. ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ ἔστι, πρὸς ταῖς πηγαῖς ἂν εἴη τοῦ Αἰσῆπου. ὁ δὲ Ἐκαταῖος λέγει ἐπέκεινα τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ, ἔ τε Παλαίφατος πρότερον μὲν Ἀλόπην οἰκεῖν φήσας νῦν δὲ Ζίλειαν, οὐδὲν ὁμοίον λέγει τούτοις. εἰ δ' ἄρα ὁ Μενεκράτης, καὶ οὐδ' οὗτος τὴν Ἀλόπην ἢ Ἀλόβην ἢ ὄπως ποτὲ βιούονται γράφειν φράζει ἦτις ἔστιν, οὐδ' αὐτὸς ὁ Δημήτριος. სისის, სკეპსისისა და აესეპოსის ნეას², არგირიას და ალაძონიას. თუ ეს ასეა, [ეს ადგილები] უნდა იყოს აესეპოსის წყაროებთან. მაგრამ ჰეკატე ამბობს, ეს [სოფლები] მდებარეობენ [აესეპოსის] შესართავებს გადაღმაო; პალეფატე კი ამბობდა, რომ [ამაძონები] უწინ ალოპეში ცხოვრობდნენ, ესლა კი — ზელიაშიო; ამით არ ეთანხმება სხვების ნათქვამს. რაც შეეხება მენეკრატეს, არც ეს მიუთითებს, თუ რომელი არის — ალოპე, ალობე, ან როგორც მონებებიით [ამ სიტყვის] დაწერა; არც თვით დემეტრიოსი [ამბობს რასმე].

24. Πρὸς Ἀπολλόδηρον δὲ περὶ τῶν αὐτῶν ἐν τῷ Τρωικῷ διακόσμῳ διαλεγόμενον πολλὰ μὲν εἴρηται πρότερον, καὶ νῦν δὲ λεκτέον. οὐ γὰρ οἶεται δεῖν δεχέσθαι τοὺς Ἀλιζάνους ἕκτους τῆς Ἄλυσος. μηδεμίαν γὰρ συμμαχίαν ἀφείχθαι τοῖς Τρωσὶν ἐκ τῆς πε-

ბის დროს კი არა, მხოლოდ ჰომეროსის დროს გაეთქვა სახელი ვერცხლის საბადოებს, განავინმეს შეუძლია გაკიცხოს პოეტის¹ აზრი? მაგრამ როგორ მოხდა, რომ პოეტამდე მიაღწია ამ სახელმა? ან როგორაა, რომ [მიუვიდა მას] იტალიის ტემესის სპილენძის სახელი? ანდა ეგვიპტის თებეს სიმდიდრის [ამბავი]? მაშინ, როდესაც ქალღებთან შედარებით დაახლოებით ორჯერ მეტი მანძილით იყო დაშორებული ეგვიპტის თებედან. მაგრამ [დემეტრიოსი] არც მათ ეთანხმება, საერთოდ ვისი თანამოაზრეცაა: რადგან, როდესაც აგვიწერს თავის სამშობლო სკეპ-მანლობლად ასახელებს სოფელს, თუ ეს ასეა, [ეს ადგილები] უნდა იყოს აესეპოსის წყაროებთან. მაგრამ ჰეკატე ამბობს, ეს [სოფლები] მდებარეობენ [აესეპოსის] შესართავებს გადაღმაო; პალეფატე კი ამბობდა, რომ [ამაძონები] უწინ ალოპეში ცხოვრობდნენ, ესლა კი — ზელიაშიო; ამით არ ეთანხმება სხვების ნათქვამს. რაც შეეხება მენეკრატეს, არც ეს მიუთითებს, თუ რომელი არის — ალოპე, ალობე, ან როგორც მონებებიით [ამ სიტყვის] დაწერა; არც თვით დემეტრიოსი [ამბობს რასმე].

ამოლოდორეს მიმართ, რომელიც მსჯელობს „ტროის ჯარების სიაში“ [მოხსენებულთა] შესახებ, ბევრი საწინააღმდეგო ითქვა უწინ და ესლაც უნდა ითქვას, რადგან ის ფიქრობს, რომ არ უნდა მოვითავსოთ ჰალიძონები ჰალისის იქით, რადგან არავითარი

¹ ჰომეროსის.

² Νέα — ნიშნავს „ახალს“.

ραίας τοῦ Ἄλσοϋ. πρῶτον τοίνυν ἀπατήτομεν αὐτὸν τίνες εἰσὶν οἱ ἐντὸς τοῦ Ἄλσοϋ Ἀλιζωνοί, οἱ καὶ „τηλόθεν εἰς Ἀλίβης, ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη“. οὐ γὰρ εἴξει λέγειν· ἔπειτα τὴν αἰτίαν διήγησεν οὐ συγχωρεῖ καὶ ἐκ τῆς περαιάς ἀφίχθαι τινὰ συμμαχίαν. καὶ γὰρ εἰ τὰς ἄλλας ἐντὸς εἶναι τοῦ ποταμοῦ πάσας συμμαχίαι· πλὴν τῶν Θρακῶν, μίαν γε τὴν οὐδὲν ἐκώλυε πέραθεν ἀφίχθαι· ἐκ τῆς ἐπέκεινα τῶν Λευκοσύρων. ἣ πολεμήσαντας μὲν ἦν θύνασεν διαβαίνειν ἐκ τῶν τόπων τούτων καὶ τῶν ἐπέκεινα, καθάπερ τὰς Ἀμαζόνων καὶ Τρηῶν καὶ Κιμμερίους φασί, συμμαχίαντας δ' ἀδύνατον; αἱ μὲν οὖν Ἀμαζόνες οὐ συνεμάχουσι, διὰ τὸ τὸν Πρίαμον πολεμήσαι πρὸς αὐτάς· συμμαχοῦντα τοῖς Φρυγῶν „ἦματι· τῷ δτε τ' ἦλθον Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι“ φησὶν ὁ Πρίαμος „καὶ γὰρ ἐγὼν ἐπίκουρος ἔων μετὰ τοῖσιν ἐλέγμην“. οἱ δὲ ὁμορῶντες αὐταῖς, οὐδ' οὐτως ἀπαθεῖν ἔντες ὥστε χαλεπήν εἶναι· τὴν ἐκείθεν μετὰ πεμφῶν οὐτ' ἐχθρὰς ὑποκειμένης, οὐδὲν ἐκωλύοντο, οἴμαι, συμμαχεῖν.

ძონები და მეც მოკავშირე ვიყავი და მათ შორის ვითვლებოდი“ (ილ. III, 188). მე კი ვფიქრობ, რომ [ამაძონების] მეზობლებს არათფერი დააბრკოლებდა, რომ მოკავშირეები ყოფილიყვნენ, რადგან არც ვერც შორს იყვნენ, რომ ძნელი ყოფილიყო იქიდან გადმოსვლა და არც მტრობა ჰქონდათ [ტროელებთან].

მოკავშირე არ მოსულა ტროელებთან ჰალისის გაღმოდან. ამრიგად პირველად შევეკითხებოთ მას: ვინ არიან ჰალისის გამოღმელი ჰალიძონები, აგრეთვე ისინი, ვინც არიან „შორიდან, ალიბედან, სადაც არის ვერცხლის საბადო“. მაგრამ არათფერი ექნება ამაზე სათქმელი. შემდეგ, რა მიზეზის გამო არ სცნობს, რომ გადაღმოდან მოსულიყო რომელიმე მოკავშირე; ვინაიდან, თუ მართლაც სხვები ყველანი მდინარის აქეთ ცხოვრობდნენ გარდა თრაკიელებისა, რა დააბრკოლებდა ამ ერთ ხალხსაც¹, მოსულიყო გაღმა ქვეყნიდან, რომელიც არის ლევკოსირების იქით? ან ამ ადგილებიდან და მათ გადაღმა [ქვეყნებიდან] თუ შეიძლებოდა საომრად მოსვლა, როგორც ამბობენ ამაძონებზე, ტრეგებსა და კიმერიელებზე, რატომ იყო შეუძლებელი მოკავშირეებად მოსვლა? ამაძონები არ იყვნენ [ტროელების] მოკავშირეები იმიტომ, რომ პრიამე იყო ფრიგიელების მოკავშირე და ებრძოდა მათ, პრიამე თვით ამბობს: „იმ დღეს, როდესაც მოვიდნენ მამაკაცის მსგავსი ამაძონები

¹ ე. ი. ჰალიძონებს.

[აპოლოდორე ამბობს: ჰომეროსი იმიტომ არ ახსენებს შავი ზღვის სანაპიროებს, რომ მათ არ იცნობდაო. სტრაბონი ეკამათება: ზოგი ქალაქი მის დროს არც კი იყო ჯერ დაფუძნებული, მაგრამ ჰომეროსი რომ არ ახსენებს ამ ადგილებს, ეს იმას მიანიც არ ნიშნავს, რომ მან არ იცის ეს ადგილებიო].

28. Ὑπὲρ μὲν δὲ τῶν περὶ Φαρνακίαν καὶ Τραπεζοῦντα τόπων οἱ Τιβαρηνοὶ καὶ Χαλδαῖοι μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας εἰσὶν. αὕτη δ' ἐστὶν εὐδαίμων ἰκανῶς χώρα. δυνάσται δ' αὐτὴν κατεῖχον αἰεὶ, καθάπερ τὴν Σαφηνήν, τότε μὲν φίλοι τοῖς ἄλλοις Ἀρμενίοις ὄντες τότε δὲ ἰδιοπραγοῦντες· ὑπηκόους δ' εἶχον καὶ τοὺς Χαλδαίους καὶ Τιβαρηνοὺς, ὥστε μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας διατείνειν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. ἀξήθεις δὲ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ καὶ τῆς Κολχίδας κατέστη κύριος καὶ τούτων ἀπάντων, Ἀντιπάτρου τοῦ Σίσιδος παραχωρήσαντος αὐτῷ. ἐπεμελήθη δὲ οὕτω τῶν τόπων τούτων ὥστε πέντε καὶ ἑξβομήκοντα φρουρία ἐν αὐτοῖς κατεσκευάσαστο, οἷσπερ τὴν πλείστην γάλαξιν ἐνεχείρισε. τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ὑδρα καὶ Βαργοιδάρεια καὶ Σιγορία, ἐπιπεφυκὸς τοῖς ὄριοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον, δὴπερ Θεοφάνης Συνορίαν παρωνόμασεν. ἡ γὰρ τοῦ Παρσάδρου πᾶσα δρεῖνῆ τοιαύτως ἐπιτηδεϊότηας ἔχει πολ-

ფარნაკიისა და ტრაპეზუნტის მახლობლად მდებარე ადგილებს ზემოთ არიან ტიბარენები და ქალდეები ვიდრე მცირე არმენიამდე. ეს კი საკმარისად მდიდარი ქვეყანაა. მას, ისევე როგორც სოფენეს, მუდამ განაგებდნენ [თავისი] დინასტიები; ესენი ხან ემეგობრებიან დანარჩენ არმენიელებს, ხან დანოუკიდებლად მოქმედებენ. მათი ქვეშევრდომები იყვნენ ქალდეები და ტიბარენები, ისე რომ ტრაპეზუნტამდე და ფარნაკიამდე ვრცელდება მათი ხელისუფლება. ხოლო როდესაც გაძლიერდა მითრიდატე ევპატორი, ის გახდა კოლხიდიისა და ყველა ამათი ბატონი, რომლებიც დაუთმო მას ანტიპატროსმა, სისილდეს ძემ. ისე ზრუნავდა ამ ადგილებისათვის, რომ იქ 75 ციხე-სიმაგრე ააგო, რომლებშიაც მოათავსა მეტი წილი განძისა. მათ შორის უმნიშვნელოვანესნი ესენია: ჰიდარა, ბასგოდაროდა და სინორია; [ეს] არის დიდი არმენიის საზღვარზე მდებარე ადგილი, ამიტომაცაა, რომ თეოფანემ უწოდა მას სუნო-

λάς εὐσθρὸς τε οὐσα καὶ ὑλῶδης
καὶ ἀποτόμοις φάραγγι καὶ κρημ-
νοῖς διειλημμένη πολλὰ χόθιν· ἔτε-
τεῖχιστο γοῦν ἐνταῦθα τὰ πλεῖστα
τῶν γαζοφυλακίων, καὶ δὴ καὶ τὸ
τελευταῖον εἰς τζύτας κατέψυξε
τὰς ἐσχατίας τῆς Ποντικῆς βασι-
λείας ἃ Μιθριδάτης ἐπιόντος Πομ-
πηίου, καὶ τῆς Ἀχιλσηνῆς κατὰ
Δάσπειρα εὐσθρον ὄρος καταλαβόμενος
(πλησίον δ' ἦν καὶ ὁ Εὐφ-
ράτης ὁ διορίζων τὴν Ἀχιλσηνὴν
ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας) διέτριψε
τέως ἕως πολιορκούμενος ἡγαγκάσθη
φυγεῖν διὰ τῶν ὄρων εἰς Κολχίδαν
καχεῖσθαι εἰς Βόσπορον. Πομπήιος
τὲ περὶ τὸν τόπον τοῦτον πόλιν
ἔκτισεν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ
Νικόπολιν, ἣ καὶ νῦν συμμένει
καὶ οἰκεῖται καλῶς.

უხმა მცირე არმენიაში სწორედ
ნიკოპოლისი, რომელიც დღემდე
დასახლებული.

29. Τὴν μὲν οὖν μικρὰν Ἀρμε-
νίαν ἄλλοτ' ἄλλων ἐχόντων, ὡς
ἔξιστόντο Ῥωμαῖοι, τὸ τελευταῖον
εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος. τοὺς δὲ Τιβα-
ρηνοὺς καὶ Χαλδαίους μέχρι Κολ-
χίδος καὶ Φαρνακίας καὶ Τραπε-
ζοῦντος ἔχει Πυθιοδωρῆς, γυνη
σώφρων καὶ θυγατὴ προῖστασθαι
πραγμάτων. ἔστι δὲ θυγάτηρ
Πυθιοδώρου τοῦ Τραλλιανοῦ, γυνη
δ' ἐγένετο Πολέμωνος καὶ συνε-
βασίλευσεν ἑκείνῳ χρονον τινά,

როა¹. პარიადრეს მთელ მთიანეთს
ბევრი ასეთი ხელსაყრელი რამ
აქვს: არის წყლით მდიდარი, ტყიანი
და მრავალგან დაღარულია ციცაბო
ხეობებითა და კლდეებით; ამიტომ
იყო აქ მოწყობილი მეტი წილი განძთ-
საცავებისა. და, ბოლოს, პომპეუსის
მიერ დევნილი მითრიდატე აქ
გამოიქცა, პონტოს სამეფოს ამ უკიდურეს
[კუთხეში], დიპყრო დასტირასთან
აკილისენეს წყალუხვი მთა (მახლობლად
იყო ეფრატიც, რომელიც საზღვრავდა
აკილისენეს მცირე არმენიასგან)
და აქ ცხოვრობდა მანამ, სანამ
აღყაშემორტყმული იძულებული
არ გახდა გაქცეულიყო მთების
გადაღმა კოლხიდაში და იქიდან
კი ბოსფორში. პომპეუს ამ ადგილთან
ააშენა ქალაქი არსებობს და კარგადაც
არის

მცირე არმენიას სხვადასხვა დროს
სხვადასხვა განაგებდა, როგორც
რომაელებს სურდათ. ბოლო დროს
კი განაგებდა არქელაე. ტიბარენები
და ქალდეები კოლხიდამდე, ფარნაკიამდე
და ტრაპეზუნტამდე უპყრია პითოდორისს,
რომელიც კვიანი ქალია და შემძლე
საქმეთა განგებლობისა. იგი არის
ასული პითოდორე ტრალიელისა, ხოლო
ცოლი იყო პოლემონისა და ერთ

¹ Συνορία — ბერძნულად ნიშნავს „საზღვარზე მდებარეს“.

εἶτα διεθέξατο τὴν ἀρχήν, τελευ-
τήσαντος ἐν τοῖς Ἀσπουργιανοῖς
καλουμένοις τῶν περὶ τὴν Σινδι-
κὴν βαρβάρων· θύειν δ' ἐκ τῶν
Πολέμωνος ζυγῶν σίμων καὶ θυγατ-
ρὸς ἢ μὲν ἐδῶθη Κότυι τῷ Σα-
πασίω, θολοφρονιθέντος δὲ ἐχγρεύσει
παῖδας ἔχουσα ἐξ αὐτῶν· θυνασ-
τεύει δ' ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν·
τῶν δὲ τῆς Πυθιόναριδος σίμων ὁ
μὲν ἰδιώτης συνδιώκει τῆ μητρὶ
τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ νεωστὶ καθίστα-
ται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασι-
λεύς. αὐτῇ δὲ συνώκησεν Ἀρχε-
λάω καὶ συνέμεινεν ἐκείνω μέχρι
τέλους, νῦν δὲ χηρεύει, τὰ τε
λεχθέντα ἔχουσα χωρὶς καὶ ἄλλα
ἐκείνων χαρίζεται, περὶ ὧν ἐφε-
ξῆς ἐροῦμεν.

თვით [პითოლოროსის] კი მისთხოვდა არქელაეს და დარჩა მასთან [მის] სიკვდილამდე, მაგრამ ეხლა დაქვრივდა. მას უპყრია დასახელე-
ბული ადგილები და სხვა მათზე უკეთესებიც, რომელთა შესახებ
აქვე ნოვითნობით.

30. Ἦν γὰρ Φαρνακίη συνελθὺς
ἔστιν ἡ Σινδίκη καὶ ἡ Θεμισκουρα;
τούτων δ' ἡ Φανάρια ὑπέρχεται
μέρος ἔχουσα τῶν Πόντου τῶ κρᾶ-
τιστον· καὶ γὰρ ἐλαίφυστός ἐστι
καὶ εὐαινος καὶ τὰς ἄλλας ἔχει
πάσας ἀρετάς, ἐκ μὲν τῶν ἐφῶν
μερῶν προβεβλημένη τὸν Παρυσθ-
ρηγ παρᾶλληλον αὐτῇ κατὰ μῆ-
κος, ἐκ δὲ τῶν πρὸς θύσιν τὸν
Αἰθρον καὶ τὸν Ὀφλιμον. ἔσται δ'
αὐλῶν καὶ μῆκος ἔχων ἀξιόλογον
καὶ πλάτος. διαρρεῖ δ' αὐτῆν ἐκ
μὲν τῆς Ἀρμενίας ὁ Λύκος, ἐκ
δὲ τῶν περὶ Ἀμάσειν στενῶν ὁ

ხანს მასთან ერთად ნეფობდა.
შემდეგ მემკვიდრეობით მიიღო
ტახტი, როდესაც [პოლემონი]
აღესრულა ასპურგიანებად წო-
დებულ ხალხში, რომლებიც სინ-
დიკეს მიდანოში მცხოვრები
ბარბაროსთაგანნი იყვნენ. პოლემ-
ონისაგან ჰყავდა ორი ვაჟი და
ერთი ქალი, რომელიც გათხო-
ვილი იყო კოტის საპეელზე; ხო-
ლო როდესაც ეს ვერაგულად იქნა
მოკლული, [ქალი] დაქვრივდა და
მისგან შვილები დარჩა. გამგებ-
ლობდა მათ შორის უხუცესი.
პითოლოროსის ვაჟთაგან ერთი
კერძო პირი იყო და დედასთან
ერთად განაგებდა ქვეყანას, მე-
ორე კი ეხლახან იქნა დაყენებუ-
ლი დიდი არმენიის ბასილევსად.

თვით პითოლოროსის კი მისთხოვდა არქელაეს და დარჩა მასთან [მის] სიკვდილამდე, მაგრამ ეხლა დაქვრივდა. მას უპყრია დასახელე-
ბული ადგილები და სხვა მათზე უკეთესებიც, რომელთა შესახებ
აქვე ნოვითნობით.

ფარნაკიას ეკვრის სიღენე და
თენისკირა. ამათ ზემოთ მდებარეობს
ფანარია და უპირავს პონტოს საუკეთესო ნაწილი.
მოდის აქ ზეთისხილი, კარგი
ღვინო და აქვს სხვა ბევრი დოვ-
ლათი. მის აღმოსავლეთის მხარეს
პარალელურად მიჰყვება პარიადრე,
დასავლეთის მხარეს კი — ლითროსი და ოფლიმოსი.
[ფანარია] ხეობაა, მნიშვნელოვანი
სიგრძე-სიგანისა. მიმდინარეობს
მასზე არმენიიდან ლიკოსი, ხოლო
ამასიის მახლობლად მდებარე
ვიწრობებიდან — ირისი.

Ἴρις. συμβάλλουσι δ' ἀμφοτέρωι
κατὰ μέσον που τὸν ἀβλῶνα, ἐπὶ
τῇ συμβολῇ δ' Ἴδρυται πόλις, ἣν
ὁ μὲν πρῶτος ὑποβεβλημένος Εὐπα-
τορίαν ἀφ' αὐτοῦ προσεγγόρευσε.
Πομπήϊος δ' ἤμιτελῆ καταλαβὼν,
προσθεὶς χώραν καὶ οἰκίτορας
Μαγνόπολιν προσεῖπεν. αὐτῇ μὲν
οὖν ἐν μέσῳ κείται τῷ πεδίῳ,
πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ παρῳρεῖα τοῦ
Παρυάδρου Κάβειρα Ἴδρυται, στα-
δίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντά που
νοτιωτέρω τῆς Μαγνοπόλεως, ὅσον
καὶ Ἀμάσεια δυσμικωτέρω αὐτῆς
ἔστιν. ἐν δὲ τοῖς Κάβειροις τὰ
βασίλεια Μιθριδάτου κατασκευάστο
καὶ ὁ ἑδραλέτης καὶ τὰ ζαγρεῖα
καὶ αἱ πλησίον θῆραι καὶ τὰ μέ-
ταλλα.

31¹. Ἐχει δὲ καὶ τὸ ἱερὸν
Μηγὸς Φαρνάκου καλούμενον, τὴν
Ἀμερίαν κωμόπολιν πολλοὺς ἱερο-
δούλους ἔχουσαν καὶ χώραν ἱερῶν,
ἣν ὁ ἱερῶμενος ἀεὶ καρποῦται.
ἐτίμησαν δ' οἱ βασιλεῖς τὸ ἱερὸν
τοῦτο οὕτως εἰς ὑπερβολὴν ὥστε
τὸν βασιλικὸν καλούμενον ὄρκον
τοῦτον ἀπέφηναν „τύχην βασι-
λέως“ καὶ „Μῆγα Φαρνάκου“. ἔστι
δὲ καὶ τοῦτο τῆς σελήνης τὸ ἱερὸν.
καθάρπερ τὸ ἐν Ἀλβανοῖς καὶ τὰ
ἐν Φρυγίᾳ, τὸ τε τοῦ Μηγὸς ἐν
τῷ ὀμωνύμῳ τόπῳ καὶ τὸ τοῦ

ὁრივე [მდინარე] ერთდება სად-
ლაც ხეობის შუაში, ხოლო მათ
შესართავთან დაფუძნებულია ქა-
ლაქი, რომელსაც პირველმა
დამაარსებელმა თავისი [სახე-
ლის] მიხედვით უწოდა ევპატო-
რიოა; ხოლო პომპეუსმა ნახევრად
დასრულებული რომ დანიჰყო,
შეჰმატა ადგილები და მოსახ-
ლეები და დაარქვა მაგნოპო-
ლისი. თვით [ქალაქი] მდებარე-
ობს შუა ვაკეზე, ხოლო პარი-
ადრის კალთაზე გაშენებულია
კაბეგრა, 150-მდე სტადიონით
უფრო სამხრეთით მაგნოპოლის-
ზე, რამდენადაც ამასია მისგან
დასავლეთით არის დაშორებუ-
ლი. კაბეგრაში აგებულია მით-
რიდატეს სასახლე, წყლის წის-
ქვილი, სამხეცეები და მახლობ-
ლობლად არის სანადირო ადგი-
ლები და მალაროები.

[პითოლორისს] ეკუთვნის აგ-
რეთვე მენის სალოცავი, წოდე-
ბული ფარნაკისად, დაბა-ქალაქი
ამერიოა, რომელსაც ჰყავს ბევრი
ტაძრისმონა და აქვს სატაძრო
ნიწა, რომლითაც მუდამ ქურუმში
სარგებლობს. მეფეები ვადაქარ-
ბებულადაც კი სცემენ პატივს ამ
სალოცავს, ისე რომ სამეფოდ მიჩ-
ნეულ ფიცს ასე წარმოსთქვამენ:
[ფეიცავ] „მეფის ბედს“ ან „ფარ-
ნაკის მენს“. ხოლო ეს არის
მთვარის სალოცავი, ისევე რო-
გორც ალბანებში და ფრიგიამში

¹ ლაპარაკია კაბეგრაზე; ქ. დიონისოლეზე.

Ἀσκαίου τὸ πρὸς Ἀντιοχείᾳ τῇ
πρὸς Πισιδίᾳ καὶ τὸ ἐν τῇ χάρᾳ
τῶν Ἀντιοχείων.

კამოსისა, რომელიც ანტიოქიისკენ არის; ხოლო ეს [ანტიოქია] პისიდიასთანაა, და ისიც, რომელიც ანტიოქიელთა ქვეყანაშია.

არსებული [სალოცავებია], აგრეთვე მენის [სალოცავი] იმავე სახელის მქონე ადგილზე და ას-

37. ἡ δὲ Ζηλιτις ἔχει πόλιν
Ζηλα ἐπὶ χάρματι Σεμιράμιδος
τετειχισμένην, ἔχουσιν τὸ ἱερὸν
τῆς Ἀναϊτιδος, ἦν περ καὶ οἱ Ἀρ-
μένιοι σέβονται. αἱ μὲν οὖν ἱερο-
ποιΐαι μετὰ μελίζονος ἁγιστείας
ἐνταῦθα συγτελοῦνται, καὶ τοὺς
ἄρκους περὶ τῶν μεγίστων ἐνταῦθα
ἰόντας πάντες ποιοῦνται...

ზელიტისში არის ქალაქი ზელა სემირამიდის მიწაყრილზე აშენებული, არის ანაიტიდის ტაძარი, რომელსაც არმენიელებიც თაყვანს სცემენ. მსხვერპლშეწირვები სრულდება აქ დიდი ღვთისმოსაობით და ყველა იქაური პონტოელი ფიცსა სდებს დიდი მოვლენების შემთხვევაში.

თავი მეოთხე

3¹. Ἐνταῦθα δὲ μυθεύουσι τὸν
Ἵλαν ἕνα τῶν Ἡρακλέους ἐταί-
ρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀρ-
γούσας ἀντὶ ἑξόντου δὲ ἐπὶ ὑδρείων
ὑπὸ νυμφῶν ἀρπαγῆναι. Κίον δὲ
καὶ τοῦτον Ἡρακλέους ἐταίρον
καὶ σύμπλους ἐπανελθόντα ἐκ
Κρόλων ἀντόθι καταμεῖναι καὶ
κτεῖσαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ.
καὶ νῦν δ' ἔτι ἕορτῆ τις ἄγεται
παρὰ τοῖς Προυσάουσι καὶ ὀρεβά-
σία φιασσεύοντων καὶ καλούντων
Ἵλαν, ὡς ἂν κατὰ ζήτησιν τὴν
ἐκεῖνου πεποιημένων τὴν ἐπὶ τὰς
ἡλίας ἑξοδόν.

იქაურები მოგვითხრობენ, რომ პილა, ჰერაკლეს ერთი მეგობართაგანი, რომელიც მასთან ერთად მოცურავდა არგოზე, წყაროსთან გადმოვიდა და ნიმფებმა მოიტაცეს. ეს კიოსიც, აგრეთვე ჰერაკლეს მეგობარი და თანაზგზავრი, რომელიც კოლხებიდან ბრუნდებოდა, აქ დარჩა და ააშენა ქალაქი, თავისი თანამოსახლე. ეხლაც მართავენ რალაც დღესასწაულს პრუსიელებში და დაეხეტებიან მთებში, ეწყობა საზეიმო პროცესია, ეძახიან პილას და თითქოს მის საძებრად კეთდება რომ ტყეებში² გამოდიან.

¹ ლაპარაკია ბითონიელებზე.
² ἄλγη — ბერძნულად ნიშნავს ტყეს.

თავი მეჩვი

6¹. Ἄλλὰ τὸ γε ἄβλῶν προκει-
 σθαι κοινὸν τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας
 ἢ λέγω τοῖς ἰσχύουσιν ἐκ πολλῶν
 βεβαιούται [καὶ πρὸ τῶν Τρωικῶν]
 καὶ μετὰ τὰ Τρωικά. ἔπου καὶ
 Ἄμαζόνες κατεμάρρησαν αὐτῆς,
 ἔφ' ἃς ἔ τε Πρίαμος στρατεῦσαι
 λέγεται καὶ ὁ Βελλεροφόντης· πό-
 λεις τε παλαιαὶ ὁμολογοῦνται ἐπώ-
 νυμοι αὐτῶν· ἐν δὲ τῷ Ἰλιακῷ
 πεδίῳ κολώνη τις ἔστιν „ἦν ἦτοι
 ἄνδρες Βατίειαν κικλήσκουσιν,
 ἀθάνατοι δὲ τε σῆμα πολυσακάρ-
 μοιο Μυρίνης“, ἦν ἱστοροῦσι μίαν
 εἶναι τῶν Ἄμαζόνων ἐκ τοῦ ἐπι-
 θέτου τεκμαίρομενοι· εὐσακάρμους
 γὰρ ἔππους λέγεσθαι διὰ τὸ τά-
 χος· ἀκείνην οὖν πολυσκαρθμον
 διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἡνιοχείας τάχος·
 καὶ ἡ Μύρινα οὖν ἐπώνυμος ταύ-
 τῆς λέγεται. καὶ αἱ ἐγγὺς δὲ νῆσαι
 ταῦτ' ἔπαθον διὰ τὴν ἀρετῆν, ὧν
 Ῥόδος καὶ Κῶς ὅτι πρὸ τῶν Τρω-
 ικῶν ἦδη ἤφ' Ἑλλήνων φησὺντο καὶ
 ἤφ' Ὀμήρου σαφῶς ἐκμαρτυρεῖται.
 [იწოდებოდა] ცხენების მართვის
 რინა მისი სახელის მიხედვით იწოდა. მახლობლად მდებარე კუნ-
 ძულებმაც იგივე განიცადეს [თავიანთი] ღირსების გამო, რომელ-
 თაგან როდოსი და კოსი ტროის ომამდღვე იყვნენ დასახლებულნი
 ელინთაგან, როგორც ამას ნათლად მოწმობს ჰომეროსიც.

11². ... ἰπέρκειται δ' ἄλλο
 Δίνδουμον μονοφύεζ, ἱερὸν ἔχον
 τῆς Δινδუმῆτης μητρὸς Φεῶν, ἱε-
 ρυμα τῶν Ἀργοναυτῶν.

მაგრამ იმ ქვეყნის სიკეთე.
 რომლის შესახებაც ვლაპარა-
 კობ, საერთო ჯილდოსავით რომ
 იზიდავს ძლიერებს, მრავალი
 რამეებით მტკიცდება, როგორც
 ტროის ომის წინ, ისე ტროის
 ომის შემდეგ. ამადონებმაც კი
 გაბედეს მასზე თავდასხმა; რო-
 გორც ამბობენ, [ამადონებზე]
 გაილაშქრეს პრიამემ და ბელე-
 როფონტემ. ძველი ქალაქები
 მათი სახელების მიხედვით არიან
 წოდებული, როგორც შეთანხ-
 მებულად ამბობენ ამის შესა-
 ხებ ყველანი. ილიონის ველზე
 არის ბორცვი, „რომლისთვისაც
 ხალხს ბატყეა დაურქმევია,
 ხოლო ღმერთებს კი — ცქვიტი
 მიირინეს საფლავი“ (ილ. II, 814);
 მოგვითხრობენ, რომ ეს იყო
 ერთი ამადონთაგანი, როგორც
 დაასკვნიან ეპითეტის მიხედვით,
 რადგან კარგად - მარბენელად
 ცხენები იწოდებიან სინქარის
 გამო, ხოლო [მიირინე] ცქვიტად
 სისწრაფის გამო. [ქალაქი] მი-
 რინის სახელია.

ამის ზემოთ არის სხვა [მთა]
 დინდიმე, ერთმწვერვალიანი, რო-
 მელზედაც დგას ღმერთების დე-
 დის დინდიმენეს სალოცავი, და-
 ფუნდებული არგონავტთაგან.

¹ ლაპარაკია ლიკიელებზე. ² ლაპარაკია პროპონტიდანზე.

XIII წიგნი

1,67

Ἐν Ἰβηρίᾳ δὲ φησὶν Ἰδεῖν Ποσειδῶνιος ἔκ τινος γῆς ἀργιλῶδους, ἢ τὰ ἀργυρώματα ἐκμάττεται, πλὴνθους πηγγυμένας καὶ ἐπιπλεούσας.

პოსიდონიოსი ამბობს, რომ იბერიაში ნახა [წყალში] მოცუ- რავე აგურები, გაკეთებული რა- ლაცა თიხოვანი მიწისაგან, რომ- ლითაც ვერცხლეულს სწმენდენ¹.

3,6

Τὸ δ' ὄνομα ἀπὸ Ἀμαζόνος τῆ πόλει τεθεῖσθαι, καθάπερ καὶ τῆ Μυρίνη ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Τρωικῷ πεδῖφι κειμένης ὑπὸ τῆ Βατιείᾳ...

ქალაქს * სახელი ეწოდა ამა- დონისაგან, ისევე როგორც მირი- ნესაც [ამადონისაგან], რომელიც დაკრძალულია ტროის ველზე ბატიედას ქვეშ.

XIV წიგნი

1,4

Σμύρνα δ' ἦν Ἀμαζῶν ἡ κατασχοῦσα τὴν Ἐφεσον, ἀπ' ἧς τοῦνομα καὶ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῆ πόλει...

სმირნა იყო ამადონი, რომელ- საც ეპყრა ეფესო; მისი სახელის მიხედვით ეწოდა ხალხსაც და ქალაქსაც.

1,6

Ὁ τε γὰρ Εὐξείνιος πόντος ὑπὸ τούτων συνώχισται πᾶς καὶ ἡ Προποντις καὶ ἄλλοι πλείους τόποι.

... მთელი ევქსინის პონტო ხომ მათგან³ არის დასახლე- ბული, პროპონტიდაც და სხვა მრავალი ადგილიც.

2,13

Διονύσιος δὲ ὁ Θραξ καὶ Ἀπολ- λῶνιος ὁ τοῦς Ἀργοναύτας ποιή- στας Ἀλεξανδρεῖς μὲν, ἐκαλοῦντο δὲ Ῥόδοι.

დიონისიოსს თრაკიელი და აპოლონიოსი, რომელმაც და- წერა „არგონავტიკა“, ალექსან- დრიელები იყვნენ, იწოდებოდნენ კი—როლოსელებად.

¹ რომელი იბერიაა, არ ჩანს, ამის წინ ლაპარაკია ტირენიაზე, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ეს ციტატი არ შეიძლება ჩვენს იბერიას ეხებოდეს.

² ლაპარაკია ქ. კვიმეზე. ³ მილეტელთაგან.

Ὁ γὰρ Ἀπολλῶνιος ἐν τοῖς
 περι νεῶν ἔτι· καὶ τοιαῦτα λέγει·
 τοὺς γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπικαί-
 ρους τῶν Τρώων θπαντζας κατα-
 ριθμειθῆαι φησιν ὑπὸ τοῦ πει-
 ητοῦ τῆς χειρρονήσου κατοίκους
 ὄντας, ἧς ὁ στενωπτος ἰσθμός
 ἔστι τὸ μεταξὺ τοῦ κατὰ Σινώπην
 μυχοῦ καὶ Ἰσσοῦ· „αἱ δ' ἐκτὸς
 πλευραῖ·“ φησί „Τριγωναεῖδους οὐ-
 σῆς, εἰσὶ μὲν ἄνισοι, παρήκουσι
 δὲ ἢ μὲν ἀπὸ Κιλικίας ἐπὶ Ἄελι-
 ὄνιαις, ἢ δ' ἐνθίνδε ἐπὶ τὸ στόμα
 τοῦ Εὐξείνου, ἢ δ' ἐπὶ Σινώπην
 πάλιν ἐνθίνδης· τὸ μὲν οὖν μόν-
 ούς τοὺς ἐν τῇ χειρρονήσῳ διὰ
 τῶν αὐτῶν ἐλέγχουσι· ἂν ψεῦδος
 ὂν δ' ὧν ἠλέγξαμεν πρότερον μὴ
 μόνους τοὺς ἐντὸς Ἄλυσος· οἱ γὰρ
 περὶ Φαργακίαν τόποι· ἐν οἷς τοὺς
 Ἀλιζίνους ἔραμεν, ὡσπερ ἔξω
 τοῦ Ἄλυσος εἰσιν, οὕτω καὶ ἔξω
 τοῦ ἰσθμοῦ, εἴπερ καὶ τῶν στε-
 νῶν τῶν μεταξὺ Σινώπης καὶ Ἰσ-
 σοῦ, καὶ οὐ τούτων γε μόνων
 ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' ἀλήθειαν στε-
 νῶν τῶν μεταξὺ Ἀμισοῦ τε καὶ
 Ἰσσοῦ. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἰσθμὸς
 ἀφώρισται· τὸν ἰσθμὸν καὶ τὰ κατ'
 αὐτὸν στενά, ἐκεῖνα ἀντὶ τούτων
 τιθεῖς· πάντων δ' εὐηθίστατον
 τὸ τὴν χειρρονήσον τριγωναεῖθῃ
 φήσαντα τρεῖς ἀποφύγασθαι τὰς
 ἔξω πλευράς· ὁ γὰρ τὰς ἔξω λε-
 γων πλευράς ἔσκειν ὑπεξαίρουμένῳ

აპოლოდორე „ხომალდთა [კა-
 ტალოგის] შესახებ“ თხზულებაში
 შემდეგს ამბობს: ტროელთა ყვე-
 ლა მოკავშირე, რომლებიც აზიი-
 დან მოვიდნენ, პოეტის¹ მიერ
 ჩათვლილნი არიან იმ ნახევარ-
 კუნძულის მცხოვრებლებად, რომ-
 ლის უვიწროესი ყელი არის სი-
 ნოპის უბესა და ისოსს შორის.
 იგი ამბობს: [ნახევარკუნძულს]
 სამკუთხედის ფორმა აქვს, მისი
 გარეთა გვერდები არ არიან თა-
 ნადარი, ერთი ვრცელდება კლი-
 კიიდან ხელილონიამდე, მეორე—
 აქედან ვექსინის უბემდე, ხოლო
 მესამე — კვლავ აქედან სინოპემ-
 დე“. მცდარია [აპოლოდორეს
 აზრი], რომ მხოლოდ ნახევარ-
 კუნძულზე მცხოვრებნი [იყვნენ
 ტროელთა მოკავშირეები], და
 ამის დანტკიცება შეიძლება იმით,
 რითაც უწინ დავამტკიცეთ ის,
 რომ არა მარტო ჰალისის აქეთ
 მცხოვრებნი [იყვნენ მოკავშირე-
 ები]. ფარნაკიასთან მდებარე
 ადგილები, რომლებშიაც ვასახე-
 ხელებთ ჰალითონებს, როგორც
 არიან ჰალისის იქით, ასევე არიან
 ყელის იქითაც, თუნდაც [ეს
 იყოს] სინოპესა და ისოსს შო-
 რის მოთავსებული ვიწროებები,
 და არა მხოლოდ ამათ იქით.
 არამედ ნამდვილად იმ ვიწრო-
 ბებს იქითაც, რომლებიც არიან
 ამისოსა და ისოსს შორის.

¹ ჰომეროსის.

τήν κατὰ τὰ στενά, ὡς καὶ ταύ-
την οὖσαν πλευράν, οὐκ ἔξω δὲ
οὐδ' ἐπὶ θαλάττῃ. εἰ μὲν τοίνυν
τὰ στενά ταῦτα οὕτως ἦν συνηγ-
μένα ὥστε μικρὸν ἀπολείπειν τοὺς
συνάπτειν ἐπ' ἀλλήλαις τήν τε
ἐπὶ Ἰσσοῦν καὶ τήν ἐπὶ Σινώπῃ
πίπτουσαν πλευράν, συνεχῶρει ἂν
τριγωνοειδῆ λέγεσθαι τήν χερρό-
νησον...

რომელიც არის ვიწრობებთან, თითქოს ესეც გვერდია, მაგრამ არა
გარეშე და არც ზღვისთან მდებარე. ხოლო თუ ეს ვიწრობები ისეა
შევიწროებული, რომ ისოსის და სინოპეს მხარეები, ცოტა უკლია,
რომ არ შეერთდებიან, ამ შემთხვევაში შეიძლება მიღება იმისა,
რომ სამკუთხოვანია ნახევარკუნძული...

5,23

Φήσαντος δὲ τοῦ Ἐφόρου δῖντι
τήν χερρόνησον κατοικεῖ ταύτην
ἑκαίδεκα γένη, τρία μὲν Ἑλλη-
νικὰ τὰ δὲ λοιπὰ βάρβαρα χωρὶς
τῶν μυθῶν, ἐπὶ θαλάττῃ μὲν
Κίλικες καὶ Πάμφυλοι καὶ Λύκιοι
καὶ Βιθυνοὶ καὶ Παφλαγόνες καὶ
Μαριανδοῦνοι καὶ Τρωῆς καὶ Κᾶ-
ρες, Πισίδαι δὲ καὶ Μυσοὶ καὶ
Χάλυβες καὶ Φρύγες καὶ Μιλήται
ἐν τῇ μεσογαίᾳ, διαίτων ταῦτα δ'
Ἀπολλόδωρος ἑπτακαίδεκατόν φη-
σιν εἶναι τῶν Γαλατῶν, δ νεώ-
τερόν ἐστι τοῦ Ἐφόρου, τῶν δ'
εἰρημένων τὰ μὲν Ἑλληνικὰ μήπω
κατὰ τὰ Τρωικὰ κατακλιθεῖσθαι, τὰ
δὲ βάρβαρα πολλὴν ἔχειν σύγχυ-
σιν διὰ τὸν χρόνον. καταλέγεσθαι
δ' ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὸ τε τῶν

[აპოლოდორემ] ხომ სწორად არ
განსაზღვრა ყელი და მასთან
მდებარე ვიწრობები, ესენი მათ
მაგიერ მიიღო¹. ყველაზე უფრო
მიუღებელი არის ის, რომ თქვა,
ნახევარკუნძული სამკუთხოვა-
ნიაო და აღნიშნა სამი გარეთა
გვერდი. რადგან ვინც ანბობს
გარეშე გვერდებს, ეს ჰგავს იმას,
რომ გამოირიცხება ის ადგილი,

რომელიც არის ვიწრობებთან, თითქოს ესეც გვერდია, მაგრამ არა
გარეშე და არც ზღვისთან მდებარე. ხოლო თუ ეს ვიწრობები ისეა
შევიწროებული, რომ ისოსის და სინოპეს მხარეები, ცოტა უკლია,
რომ არ შეერთდებიან, ამ შემთხვევაში შეიძლება მიღება იმისა,
რომ სამკუთხოვანია ნახევარკუნძული...

ეფორე ამბობდა, რომ ეს ნა-
ხევარკუნძული დასახლებულია
თექვსმეტი ტომით, რომელთაგან
სამი არის ელინური, ხოლო და-
ნარჩენი ბარბაროსული, თუ არ
ჩავთვლით შერეულ [ტომებს];
ზღვისთან არიან კილიკიელები,
პამფილიელები, ლიკიელები, ბით-
ვინიელები, პაფლაგონიელები,
მარიანდინები, ტროელები და
კარიელები; შუა ქვეყანაში მოსახ-
ლეობენ პისიდიელები, მისიელე-
ბი, ხალიბები, ფრიგიელები და
მილიები; მსჯელობს რა ამაზე,
აპოლოდორე უმატებს მეჩვიდ-
მეტე [ტომს], ამბობს, რომ ესენი
არიან გალატელები, რომლებიც
უფრო ახალგაზრდები არიან
ეფორეზე. დასახელებულ [ტომ-

¹ ე. ი. სინოპე და ისოსი ნაცვლად ამისოსა და ისოსისა.

Τρώων και τῶν νῦν ὀνομαζομένων
Παφλαγόνων και Μυσῶν και Φρυ-
γῶν και Καρῶν και Λυκίων, Μήον-
νάς [τε] ἀντὶ Λυδῶν και ἄλλους
ἀγνώστους, οἷον Ἀλιζῶνας και Κασ-
κῶνας· ἐκτὸς δὲ τῶν καταλόγου
Κητείους τε και Σολύμους και
Κίλικας τοὺς ἐκ Θήβης πεδίου
και Λέλεγας· Παμφύλους δὲ και
Βιθυνοὺς και Μαριανθῶνοὺς και
Πισιδας και Χάλυκας και Μιλύας
και Καππαδόκας μὴδ' ὀνομάσθαι,
τοὺς μὲν διὰ τὸ μὴδέπω τοὺς
τόπους κατοικεῖναι τούτους, τοὺς
δὲ διὰ τὸ ἐτέρους γένεσι περιέχεσ-
θαι, ὡς Ἱερειῖς μὲν και Τερμίλαι
Καρσί, Δολιόνες δὲ και Βεβρύκας
Φρυγί.

და ლელები. ხოლო პამფილიელები, ბითინიელები, მარიანდი-
ნები, პისიდიელები, ხალიბები, მილიები და კაპადოკიელები არ
არიან ხსენებულნი; ერთნი იმიტომ, რომ ჯერ არ ცხოვრობდნენ
ამ ადგილებში, ხოლო მეორენი იმიტომ, რომ სხვა ტომებით
იყვნენ შემოხვეულნი, როგორც იდრიები და ტერმილები კარიე-
ლებით, ხოლო დოლიონები და ბებრიკები ფრიგიელებით.

5,24

...Ἐφόρου τε γὰρ τοῦτο πρῶ-
τον ἀπατεῖν ἐχρήν, τί δὴ τοὺς
Χάλυκας τῆμῶν ἐντὸς τῆς χερ-
ρῶνῆσου τῶσδετον ἀπεστῶνας και
Σινάπης και Ἀμισοῦ πρὸς ἕω;
οἱ γὰρ λέγοντες τὸν ἰσθμὸν τῆς
χερρῶνῆσου τῆσδε τῆν ἀπὸ Ἴσ-
σοῦ γράμμῃν ἐπὶ τὸν Ἐνῆειον,
ὡς ἂν μεσημβριῶν τῶν τιμῶσδε
τῆσδε, [ἦν] οἱ μὲν εἶναι νομί-

თავან] ელინური [ტომები] ჯერ
არ იყვნენ ტროის ომის დროს,
ხოლო ბარბაროსულმა [ტომებმა]
მრავალი შერევა განიცადეს
დროთა ვითარებაში. პოეტი¹
იხსენებს ტროელთა [ტომსაც]
და მათ, ვინც ეხლა წოდებულია
პაფლაგონიელებად, მისიელე-
ბად, ფრიგიელებად, კარიელე-
ბად და ლიკიელებად; მეონებს
კი ახსენებს ლიდიელების მაგივ-
რად და აგრეთვე სხვა უცნო-
ბებს, როგორებიც არიან ჰალი-
ძონები და კავკონები. „კატა-
ლოგში“ [მოხსენებულებს] გარდა
მოხსენიებულნი არიან კეტეები
ც სოლიმები, კილიკიელები, რომ-
ლებიც თებეს ველიდან არიან,

...ჯერ უნდა შევეკითხოთ ეფო-
რეს, რატომ ათავსებს ხალი-
ბებს ნახევარკუნძულის შიგნით,
ასე შორს აღმოსავლეთით სინო-
პისა და ამისოსაგან? ისინი, ვინც
ამბობენ, რომ ამ ნახევარკუნძუ-
ლის ყელი არის ხაზი ისოსიდან
ევქსინამდე, და ამას სთვლიან
თითქოს მერიდიანად, რომელ-
საც ზოგი მიიჩნევს სინოპისკენ

¹ ჰომეროსი.

ζουσι την ἐπὶ Σιώνης οἱ δὲ τὴν
 ἐπ' Ἀμισοῦ ἐπὶ δὲ τῶν Χαλύβων
 οὐδεῖς· λοξὴ γάρ ἐστι τελέως. ὁ
 γὰρ δὲ διὰ Χαλύβων μεσημβρινός
 διὰ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας γράφοιτ'
 ἂν καὶ τοῦ Ἐνφράτου τὴν Καπ-
 παδοκίαν ἔλην ἐντὸς ἀπολαμπάνων
 καὶ τὴν Κομμαγηγὴν καὶ τὸν
 Ἀμχνὸν καὶ τὸν Ἰσσικὸν κόλπον.
 εἰ δ' οὖν καὶ τὴν λοξὴν γραμμὴν
 δρίζειν τὸν ἰσθμὸν συγχωρήσαι-
 μεν, τὰ πλείστα γε τούτων καὶ
 μάλιστα ἡ Καππαδοκία ἐντὸς ἀπο-
 λαμπάνοιτ' ἂν καὶ ὁ νῦν ἰδιῶς
 λεγόμενος Πόντος τῆς Καππαδο-
 κίας μέρος ὦν τὸ πρὸς τῷ Ἐνξεί-
 νῳ, ὥστ' εἰ τοὺς Χάλυβας τῆς
 χερρονήσου θετέον μέρος, πολὺ
 μᾶλλον τοὺς Κατχόνας καὶ Καπ-
 πάδοκας ἀμφοτέρους καὶ Λυκάονας
 δέ, οὖς καὶ αὐτοὺς παρήγε. διὰ
 τί δ' ἐν τοῖς μεσογαίοις ἔταξε
 τοὺς Χάλυβας, οὖς ὁ ποιητῆς Ἀλ-
 ξῶνας ἐκάλεσεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς
 ἀπεδείξαμεν; ἄμεινον γὰρ ἦν δε-
 λειν καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ
 φάναι τοὺς δὲ ἐν τῇ μεσογαίᾳ·
 ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς Καππαδοκίας
 ποιητέον καὶ τῆς Κιλικίας. ὁ δὲ
 τὴν μὲν οὐδ' ὀνόμαζε, τοὺς Κίλι-
 κας δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ μό-
 νον εἴρηκεν...

არც კი იხსენიებს, ხოლო კილიკიელებს მხოლოდ ზღვის ნაპირას
 ასახელებს.

†
 5,28

Φήσας δὲ ἀγνώτων τινῶν μεμ-
 νησθαι τὸν ποιητὴν, Καύκωνας

მიმართულად, ხოლო ზოგი ამი-
 სოსაქენ; ხოლო არავინ [ამბობს
 რომ ის] ხალიბებზე ვადადის,
 რადგან სულ მრუდე ხაზი გამო-
 დის. მართლაც, ხალიბებზე ვადა-
 მავალი მერიდიანი მცირე არმე-
 ნიასა და ეფფრატზე ვადაივლის
 და მოიცავს მთელ კაპადოკიას,
 კომაგენეს, ამანოსს და ისიკო-
 სის უბეს. თუ დავუშვებთ, რომ
 მრუდე ხაზი საზღვრავს ყელს,
 დიდი ნაწილი ამ ადგილებისა და
 განსაკუთრებით კი კაპადოკია
 აქეთ დარჩება, ცალკე, და საკუთ-
 რივ პონტოდ წოდებული კაპადო-
 კიის ის ნაწილი, რომელიც ექვ-
 სინთან არის. ისე რომ თუ ხალი-
 ბები არიან ნახევარკუნძულის
 ნაწილად ჩასათვლელნი, მათზე
 უფრო მეტად — კატაონები, ორი-
 ვე კაპადოკიელები და ლიკაონები.
 რომლებსაც სტოვებს [ეფორე].
 რატომ ათავსებს იგი შუა ხმე-
 ლეთზე ხალიბებს, რომელთაც
 პოეტი, [ჰომეროსი], ჰალიძონებს
 უწოდებს, როგორც ჩვენ უკვე
 დავანტკიცეთ? უმჯობესი იყო
 გაეყო და ერთნი ეჩვენებინა
 ზღვის ნაპირას, ხოლო მეორენი
 შუა ხმელეთზე. ასევე უნდა გაკეთ-
 დეს კაპადოკიისა და კილიკიის
 მიმართ. [კაპადოკიას ეფორე]

[აბოლოდორე] ამბობს, რომ
 [ჰომეროსი] ახსენებს ზოგიერთ

μὲν ἑρθῶς λέγει: καὶ Σολύμους καὶ Κητεῖους καὶ Ἀέλεγας καὶ Κίλικας τοὺς ἐκ Θήβης παῖδ' αὖ, τοὺς δ' Ἀλιζῶνας αὐτὸς πλάττει, μάλλον δ' οἱ πρῶτοι τοὺς Ἀλιζῶνας ἀγνοήσαντες τίνες εἰσὶ, καὶ μεταγράφοντες πλεοναχῶς καὶ πλάττοντες τὴν τοῦ ἀργύρου γενέθλην καὶ ἄλλα πολλὰ μέταλλα, ἐκλειμμένα ἅπαντα. πρὸς ταύτην δὲ τὴν φιλοτιμίαν ἀκαίριος συγγίχον τὰς ἱστορίας, ἃς ὁ Σικήσιος τίθησι παρὰ Καλλισθένην λαβῶν καὶ ἄλλων τινῶν, οὐ καμψεύοντων τῆς περὶ τῶν Ἀλιζῶνων ψευδοδοξίας...

სისიელმა წარმოადგინა, თვითონ ვილაკეებისაგან, რომლებიც არ შესახებ ყალბი აზრებისაგან.

უცნობ [ხალხს] და სწორად ასახელებს კავკონებს, სოლიმებს. კიტეაებს, ლელეგებს და კილიკიელებს, რომლებიც თებეს ველიდან არიანო. ხოლო პალიძონებს ან თვითონ [აპოლოდორე] უმატებს ანდა უფრო კი ის პირველები, რომლებმაც არ იცოდნენ ვინ იყვნენ პალიძონები, მრავალნაირად შესცვალეს დაწერილობა, შესთხვეს ვერცხლის საბადო და სხვა მრავალი საბადო. რომლებიც სრულიად გამოილიყნენ. საკუთარი პატივმოყვარეობისათვის მათ თავი მოუყარეს იმ ისტორიებს, რომლებიც სკეპიკი აიღო კალისთენესა და სხვა იყვნენ თავისუფალი პალიძონების

XV 60360

1,8¹

... βεβαιοῦνται δὲ τὸν μῦθον τοῦτον καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸν Κασκασον καὶ τὸν Προμηθεῖα· καὶ γὰρ ταῦτα μετενηγόχασιν ἐκ τοῦ Πόντου δεῦρο ἀπὸ μικρᾶς προφάσεως, ἰδόντες σπήλαιον ἐν τοῖς Παροπαμισάδαις ἱερὸν τοῦτο γὰρ ἀνεδείξαντο Προμηθεῖας δεσμοτήριον, καὶ δεῦρο ἀρυγμένον τὸν Ἡρακλέα ἐπὶ τὴν ἐλυσιθέρωσιν τοῦ Προμηθεῖας, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Κασκασον δὲ Ἑλληνας Προμηθεῖας δεσμοτήριον ἀπέφηναν.

ამ მითს ამტკიცებს კავკასიონისა ღ პრომეთევსის შესახებ [ამბებიც]: ესენი გადმოაქვთ პონტოდან აქ მცირე მიზეზით, რაკილა ხელავენ რომ პაროპამისადეში არის წმინდა გამოქვაბული და მიუთითებენ [თითქოს] აქ ყოფილიყოს მიჯაჭვული პრომეთევსი და აქ მოსულიყოს ჰერაკლეც პრომეთევსის გასათავისუფლებლად, და ეს იყოს ის კავკასიონი, რომელსაც [თითქოს] ელინები თვლიან პრომეთევსის მიჯაჭვის [ადგილად].

¹ ლაპარაკია ინდოეთზე.

1,57¹

Ἐγγυτέρω δὲ πίστεως φησιν ὁ Μεγασθίνης ὅτι οἱ ποταμοὶ καταφείροντες ψήγμα χρυσοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ φέρουσι ἀπάγειτο τῷ βασιλεῖ· τούτο γὰρ καὶ ἐν Ἰβηρίᾳ συμβαίνει.

მეგასთენე ამბობს უფრო დამაჯერებლად, რომ მდინარეებს მოაქვთ ოქროს ქვიშა და ამით უხდიან მეფეს ხარკს. იგივე [ამბავია] იბერიაში².

1,69¹

Ψήγματά τε χρυσοῦ καταφείρουσι τοὺς ποταμούς, καθ' ἅπερ τοὺς Ἰβηρικούς.

ოქროს ქვიშა ჩამოაქვთ მდინარეებს [ისე], როგორც იბერიის [მდინარეებს]².

3,3

Ἦν δὲ καὶ ἄλλα βασίλεια τὰ ἐν Γάβραις ἐν τοῖς ἀνωτέρω που μέρεσι τῆς Περσίδος καὶ τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ τὰ κατὰ τὴν Ἰσόκην λεγομένην.

იყო სხვა სასახლეები ვაბეში. სპარსეთის ზემო ნაწილებში და ზღვისპირა ადგილებში, რომელთაც ტაოქე ეწოდება.

3,6

Ἔστι δὲ καὶ Κύρος ποταμὸς διὰ τῆς κοίτης καλουμένης Περσίδος ῥέων περὶ Πασαργάδας, οὗ μετέλαβε τὸ ὄνομα βασιλεὺς ἀντι' Ἀγραδάτου μετονομασθεὶς Κύρος· πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Περσεπόλει τὸν Ἀράξην διέβη· ἦν δὲ ἡ Περσέπολις μετὰ Σούσα κάλλιστα κατεσκευασμένη μεγίστη πόλις, ἔχουσα βασίλεια ἐκπρεπῆ, καὶ μάλιστα τῇ πολυτελείᾳ τῶν κειμένων. ῥεῖ δ' ὁ Ἀράξης ἐκ τῶν Παρριτακῶν.

არის მდინარე კიროსი, რომელიც მიმდინარეობს ე. წ. ჩაღმავებულ სპარსეთზე პასარგადთან. ამ მდინარისაგან მიიღო სახელი მეფემ და ნაცვლად აგრადატესი გადაირქვა კიროსი. ამ პერსეპოლისთან გადავიდა არაქსზე [ალექსანდრე]. ხოლო პერსეპოლისი სუსას შემდეგ საუკეთესოდ მოწყობილი და უდიდესი ქალაქია, აქ არის მშვენიერი სასახლე, განთქმული

¹ ლაპარაკია ინდოეთზე.

² რომელი იბერია აქვს მხედველობაში, არ ვიცით.

αὐμψάλλει δ' εἰς αὐτὸν ὁ Μῆδος *განსაკუთრებით იქ დაკუთლი სა-*
 ἔκ Μηδίας ἑρμηθεύς. *უნჯით. ნომდინარეობს არაქსი*
 პარაფტაკიდან. მას კი უერთდება მედოსი, რომელიც სწრაფად
 მოელინება მილიიდან.

XVI წიგნი

1,2

Δοκεῖ δὲ τὸ τῶν Σύρων ἕνεκα *საფიქრებელია, რომ ძველად*
 διατείναι ἀπὸ μὲν τῆς Βαβυλωνίας *სირიელთა სახელი აღწევდა ბა-*
 μέχρι τοῦ Ἰσσηκοῦ κόλπου, ἀπὲ *ბილონიიდან ისიკოსის უბემდე,*
 δὲ τοῦτου μέχρι τοῦ Ἐνδύσου τὸ *ხოლო აქედან ევქსინამდე. ორივე*
 παλαιόν. οἱ γοῦν Καππαδοκίαι *კაპადოკიელები, ისინიც, ვინც*
 ἄμφοτεροι, οἱ τε πρὸς τῷ Τάρτῳ *არიან ტავრთან, რე ისინიც, ვინც*
 καὶ οἱ πρὸς τῷ Πόντῳ, μέχρι γυν *არიან პონტოსთან, აქამდე ლევ-*
 Λευκόσσυροι καλοῦνται, ὡς ἂν ἕν- *კოსირებად¹ იწოდებიან, თითქოს*
 τῶν τινῶν Σύρων καὶ μελάων. *შავი სირიელებიც არსებობდნენ.*

XVII წიგნი

3,24

Ὅμοίως δὲ καὶ τῆς Ἀσίας ἡ *ასევე მათ ხელკვეით არის ჩვენ-*
 κατ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑπογε- *კენ მომართული აზიის მთელი*
 ριὸς ἔστιν, εἰ μὴ τις τὰ τῶν *სანაპირო², თუ არ მივიღებთ*
 Ἀχαιῶν καὶ Ζυγῶν καὶ Ἑνδύχων *მხედველობაში აქეელების, ზიგე-*
 ἐν λόγῳ τίθεται, ληστρικῶς καὶ *ბისა და ჰენიოხების [მხარეს]:*
 νομαδικῶς ζώντων ἐν στενοῖς καὶ *რომელნიც ვიწრო და მწირ აღ-*
 λαπροις χωρίοις. *გილებში ცხოვრობენ ყაჩალო-*
ბითა და მომთაბარეობით.

¹ Λευκόσσυροι ნიშნავს „თეთრ სირიელებს“.

² ე. ი. რომაელთა.

ვარიანტები

ბერძნული ტექსტის გამოქვეყნებისას უპირატესობას ვაძლევდი უკანასკნელ, ჯონზისეულ რედაქციას, მაგრამ ისე, რომ სქოლიოში შეტანილ ვარიანტებსა და შენიშვნებსაც ვითვალისწინებდი.

აქ მომყავს ის ძირითადი კითხვა-სხვაობები, რაც ხელნაწერებში არსებობს ანდა სხვადასხვა გამომცემლებს წამოუყენებიათ, მაგრამ ზემოთ მოყვანილ ბერძნულ ტექსტში არ შემიტანია:

გვ. 73, სტრ. 18 (I, 3,2) πόντων — ვარიანტებშია τόπων.

გვ. 84, სტრ. 14 (II, 1,15) Βαχάδωσις — ესაა ვარიანტების წაკითხვა, ჯონზს დადგენილ ტექსტში აქვს Βαχάδωσις.

გვ. 91, სტრ. 11 (II, 5,22) χιλις — ჯონზს დადგენილი აქვს მი:σχιλις.

გვ. 91, სტრ. 17 (II, 5,22) მი:σχιλις — ჯონზს დადგენილი აქვს მი:σχιλις მი:σχιლიς [მეფლერის დამატების საფუძველზე].

გვ. 98, სტრ. 5 (VI, 1,1) Ἀρχάς — ვარიანტებშია Ἀρχονιάς.

გვ. 105, სტრ. 3 (IX, 5,22) Μέντοσ τῆς — გამოცემის შენიშვნაშია μίντεჯ თონ.

გვ. 105, სტრ. 6 (IX, 5,22) Μόψοπος — ვარიანტებში არის Μόψος.

გვ. 107, სტრ. 10-11 (XI, 1,4) πλεονάζουσα — ვარიანტშია πλεονάζουσα.

გვ. 107, სტრ. 19 (XI, 1,4) ἰσθαί — ჯონზს დადგენილი აქვს ἰσθαί.

გვ. 114, სტრ. 31 (XI, 2,6) τὸ Ἡρακλείον — წარმოადგენს სხვადასხვა ავტორთა კონფექტურას ხელნაწერების თან Ἡρακλείου-სათვის.

გვ. 116, სტრ. 27 (XI, 2,10) ἡ Φαναγόρις — ვარიანტებშია τὴ Φαναγόρις.

გვ. 117, სტრ. 8 (XI, 2,11) Τεράται — ჯონზივე უკეთებს შენიშვნას, რომ ეს ალბათ Τορέται-ს შემცდარი ფორმააო [მახეკეს გამოცემაში არის Τορέται].

გვ. 118, სტრ. 17 (XI, 2,12) Ῥέλας — მახეკე აღგენს ამისათვის Κρέλας.

გვ. 122, სტრ. 2-3 (XI, 2,15) προσηπτοντα — ჯონზი უპირატესობას ანიჭებს προσηπτοντα-ს.

გვ. 126, სტრ. 20-21 (XI, 2,19) *Φαρισαῖσις* ἔ — ვარიანტებშია *Φαρισαῖσις*.

გვ. 126, სტრ. 21 (XI, 2,19) *μὴ φαρισαῖσις* — ვარიანტშია *ἄφαρισαῖσις*.

გვ. 127, სტრ. 5 (XI, 3,1) *κατακείτα* — ვარიანტშია *καὶ οὐκ εἰσι*.

გვ. 127, სტრ. 33 (XI, 3,2) *ἐπιπέλας* — ხელნაწერებშია *ἐπιπέλασσι*.

გვ. 130, სტრ. 3 (XI, 3,6) *ἱερέων* — ხელნაწერებშია *ἱερέων*.

გვ. 130, სტრ. 20 (XI, 4,1) *ἀλλ' οὐκ ἔχρησεν* — ხელნაწერებშია *ἀλλότριον*.

გვ. 131, სტრ. 17 (XI, 4,2) *ἐπιπέλασσι* — სხვადასხვა გამომცემლები წერენ: *ἐπιπέλασσι*, *ἐπιπέλασσι*, *ἐπιπέλασσι*, *ἐπιπέλασσι*.

გვ. 131, სტრ. 18 (XI, 4,2) *μηδὲ* — ხელნაწერებშია *μηδὲν*.

გვ. 132, სტრ. 37 (XI, 4,4) *μείζων* — ვარიანტებშია *πλείων*.

გვ. 133, სტრ. 14 (XI, 4,5) *πέζων* — ვარიანტებშია *ἀνδρῶν*.

გვ. 133, სტრ. 14-15 (XI, 4,5) *δυναμῶν* — პლუტარქეს ცნობის მიხედვით ზოგი გამომცემელი ამ ადგილას წერს *μῶν*.

გვ. 135, სტრ. 18-19 (XI, 4,8) *Ἀρμενῶν* — ხელნაწერებში არის *Ἀρμενῶν*.

გვ. 135, სტრ. 26-27 (XI, 4,8) *Ἀρμενῶν* — ხელნაწერებში არის *Ἀρμένῶν*.

გვ. 138, სტრ. 35 (XI, 5,4) *ταῦτα* — ვარიანტებში არის *ταῦτα*, *παῦτα*.

გვ. 139, სტრ. 27 (XI, 5,5) *ἀνομιῶν* — ხელნაწერებში არის *ἀνομιῶν*.

გვ. 141, სტრ. 28 (XI, 5,7) *κατακείτα* — ვარიანტებშია *κατακείτα*.

გვ. 141, სტრ. 30 (XI, 5,7) *Ἐπιπέλασσι* — სხვადასხვა გამომცემელი არის მიჩნეული.

გვ. 142, სტრ. 3 (XI, 5,8) *Πατριάρχης* — ამ სიტყვას სხვადასხვა ნაირად კითხულობენ [იხ. C. Müller].

გვ. 142, სტრ. 8 (XI, 5,8) *Ἀρσῶν* (? *Ἀρσῶν*) — ხელნაწერებშია *Ἀρσῶν*, ჯონზი ზოგ სხვა გამომცემელთან ერთად უპირატესობას აძლევს ფორმას — *Ἀρσῶν*.

გვ. 143, სტრ. 8 (XI, 6,1) *πλείων* — ვარიანტებშია *πλείων*, *πλείων*.

გვ. 143, სტრ. 14 (XI, 6,1) *Καθημερινῶν* — ხელნაწერებშია *Καθημερινῶν*.

გვ. 143, სტრ. 16 (XI, 6,1) Ἀναρᾶων — ვარიანტებშია Ἀριᾶων, Ἀναρῖσων.

გვ. 144, სტრ. 29 (XI, 6,3) εἰβῆτων — მანეკეს აქვს ἰβῆτων.

გვ. 145, სტრ. 28 (XI, 7,1) Ἀπάρουც — ხელნაწერებში არის Σπάρουც და Πάρουც. ჯონზი ამ ფორმას ადგენს XI, 8,2 ის მიხედვით.

გვ. 146, სტრ. 5 (XI, 7,1) Οὐῖται — ვარიანტებშია Κουῖται. კ. მელურის კონექტურაა Κῦρται.

გვ. 146, სტრ. 8 (XI, 7,1) Παρσίουσ — ხელნაწერებშია Παρρσίουσ.

გვ. 146, სტრ. 14 (XI, 7,1) Ἀναριᾶην — ხელნაწერებშია Ἀβῆρην, Ναβῆρην.

გვ. 146, სტრ. 15 (XI, 7,1) ἐχοιμαμένων — ხელნაწერებშია ἐν χοιμαμένων.

გვ. 146, სტრ. 36–38 (XI, 7,2) καὶ διὰ τὸ μὲν εἰδὼς τῆς εὐδαιμονίας σημαίει δεικνύσθαι — მანეკეს ამის მაგივრად აქვს: σημαίει δὲ τῆς εὐδαιμονίας. Tucker-ის აზრით უნდა იყოს: καὶ νῆ Δία τοῦ μεγέθους... δεικνύσθαι.

გვ. 149, სტრ. 21 (XI, 7,4) ἄς — ხელნაწერებშია ἄστ.

გვ. 150, სტრ. 18 (XI, 7,5) σκεπαζόμενοις — ვარიანტებშია σκεπαζόμενον.

გვ. 150, სტრ. 37 (XI, 8,1) ἀρξάμενα — ვარიანტია ἀρξάμενον.

გვ. 151, სტრ. 3 (XI, 8,1) συγγάνοντα — ვარიანტია συγγανόντων.

გვ. 151, სტრ. 16 (XI, 8,1) Παρραχοάρης — ხელნაწერებშია Παρραχοάρης.

გვ. 151, სტრ. 24-25 (XI, 8,1) κατὰ μέρος ἀνομάζετο δὲ Παροπάμισος — ჯონზი ადგენს ამ ფრაზას ნაცვლად სხვა გამომცემელთა მიერ გაზიარებული ხელნაწერების წაკითხვისა — καὶ τοῦ Παρραπάμισου.

გვ. 152, სტრ. 9 (XI, 8,2) Τόχαροι — ხელნაწერებშია Τάχαροι.

გვ. 152, სტრ. 19 (XI, 8,2) διατείνουσι — ხელნაწერებშია διαμένουσι.

გვ. 152, სტრ. 29 (XI, 8,3) Νησαίαν — ხელნაწერებშია Ἰσαίαν.

გვ. 153, სტრ. 7 (XI, 8,4) Τρήρεσι — ხელნაწერებშია τρήρεσι.

გვ. 153, სტრ. 28 (XI, 8,4) Ζήλα — ხელნაწერებშია Σάλα.

გვ. 155, სტრ. 1 (XI, 8,6) ἄν — მანეკე ამას სცვლის ὀν-დ.

გვ. 155, სტრ. 8 (XI, 8,6) Ἀράξην — ვარიანტებშია Ἀραξόν.

- გვ. 157, სტრ. 21-22 (XI, 8,8) 'Αμάρβους — ხელნაწერებშია 'Αρμάνους, 'Αμάργους.
- გვ. 157, სტრ. 28 (XI, 8,8) Ματιανών — ვარიანტია Μαντιανών.
- გვ. 158, სტრ. 16 (XI, 8,9) Δραγγή — ხელნაწერებშია Δράπη.
- გვ. 158, სტრ. 23 (XI, 8,9) τραχόσσι — ხელნაწერებშია πενταχόσσι.
- გვ. 159, სტრ. 2 (XI, 9,1) ὡτε — ვარიანტებშია ὠς.
- გვ. 159, სტრ. 7-8 (XI, 9,1) Κωμεισηγή — ხელნაწერებშია: Κωμεισηγή, Καμψσηγή, Καμεισηγή.
- გვ. 160, სტრ. 7 (XI, 9,2) Δαών — ხელნაწერებშია Δατών.
- გვ. 160, სტრ. 8 (XI, 9,2) 'Απάργους, იგივე ვითარებაა, რაც XI, 7,1-ში (იხ. ზემოთ).
- გვ. 161, სტრ. 1 (XI, 9,3) 'Απάργους, იგივე ვითარებაა, რაც XI, 7,1-ში (იხ. ზემოთ).
- გვ. 161, სტრ. 27-28 (XI, 10,1) Μαργιανή — ვარიანტებშია Ματιανή, Μαντιανή, Μαρτιανή.
- გვ. 162, სტრ. 8 (XI, 10,1) μερών — ერთი ვარიანტია ბრῶν.
- გვ. 163, სტრ. 16 (XI, 11,1) 'Ιμάς — ხელნაწერებშია 'Ισάμιος.
- გვ. 163, სტრ. 26 (XI, 11,1) Φρυσών — ხელნაწერებშია Φρασών.
- გვ. 163, სტრ. 34-35 (XI, 11,2) Δάραφα — მანეკე ამის მაგივრად წერს *Αδραφα.
- გვ. 164, სტრ. 4 (XI, 11,2) Ταπυρίαν — ჯონხი სტოვებს ხელნაწერებში დაცულ Τυριαν-ს, თუმცა იმ აზრისაა, რომ მანეკეს კონფექტურა, Ταπυρίαν უფრო სწორია.
- გვ. 164, სტრ. 16 (XI, 11,3) ἦμισι, მანეკე აქ წერს ἔμισι.
- გვ. 165, სტრ. 1 (XI, 11,3) Κείων — ხელნაწერებშია οἰχιάφ.
- გვ. 165, სტრ. 7 (XI, 11,3) εἰπεῖν — ვარიანტებშია ποιεῖν.
- გვ. 166, სტრ. 18 (XI, 11,5) καλεῖ — ხელნაწერებშია καί.
- გვ. 167, სტრ. 14 (XI, 11,5) τραχίοντα ἦ — ხელნაწერებშია τριαχίοντα.
- გვ. 167, სტრ. 32 (XI, 11,6) εἶσω — ხელნაწერებშია ἔξω.
- გვ. 168, სტრ. 24 (XI, 11,7) μεῖουρον — ვარიანტია μῖουρον.
- გვ. 168, სტრ. 35 (XI, 11,7) μῦρᾶν. ზოგი კომენტატორი ამას სცვლის სიტყვით ἔξασιχίλιν.
- გვ. 169, სტრ. 13 (XI, 11,7) τὸν μεγίστου — ხელნაწერებშია τῆς μεγίστης.
- გვ. 169, სტრ. 25 (XI, 11,7) 'Αρτεμῆτας — ხელნაწერებშია 'Αρτεμησίας, 'Αρτεμισίας.

- გვ. 169, სტრ. 34-35 (XI, 11,7) *μειζύρου* — ვარიანტია *μυσύρου*.
გვ. 170, სტრ. 6 (XI, 11,7) *μείζουρον* — ვარიანტია *μυσύρου*.
გვ. 172, სტრ. 30-31 (XI, 12,2) *μακροῦς* — ვარიანტებია *μακράς*, *μικροῦς*.
გვ. 173, სტრ. 28 (XI, 12,3) *Ἀκίλιατηγῆν* — ვარიანტებია *Λιστηγῆν*, არის *Βρακίλιστηγῆν*.
გვ. 174, სტრ. 21-22 (XI, 12,4) *Παρσάδρηγ* — ხელნაწერებში *Παλσάρρηγ*.
გვ. 177, სტრ. 24 (XI, 13,2) *Καπαῦτα* — ხელნაწერებში *Σπαῦτα*.
გვ. 178, სტრ. 10 (XI, 13,3) *Γάζαα* — ხელნაწერებში *Γάζα και*.
გვ. 178, სტრ. 18 (XI, 13,3) *Δέλλιος* — ხელნაწერებში *Ἀδέλλιος*.
გვ. 179, სტრ. 36 (XI, 13,5) *χειμάδιον*. აქ ჯონზს აქვს შენიშვნა: *χειμάδιον* must be an error for *φερύδον βασιλείον*, or simply *βασιλείον*, unless certain words have fallen out of the text which make *χειμάδιον* apply to Seleuceia (see XI, 13,1).
გვ. 180, სტრ. 31 (XI, 13,6) *νότον* — ვარიანტია *ξω*.
გვ. 180, სტრ. 36-37 (XI, 13,6) *Ἀτραπίσις* — ვარიანტებია *Ἀτραπίσις*.
გვ. 181, სტრ. 22 (XI, 13,7) *Ματαινήν* — ვარიანტებია *Ματαινήν*.
გვ. 182, სტრ. 31 (XI, 13,8) *πλάτος* — მაინცე სცვლის ამ სიტყვას *μῆκος*-ით [ითვალისწინებს სტრაბონის მიერ ამ ორი სიტყვის ხმარების თავისებურებას].
გვ. 183, სტრ. 8 (XI, 13,9) *Ἐβη* — ვარიანტებშია *Ξβη*.
გვ. 185, სტრ. 3 (XI, 13, 11) *ὅτι πλείστους νέμειν ἄνδρας* — სხვა გამოძეგმლები ასე წერენ: *ὅτι πλείστας νέμειν τοὺς ἄνδρας*, ან *ὅτι πλείστας ἔχοντας νέμειν ἄνδρας*.
გვ. 185, სტრ. 16 (XI, 13,11) *νομίμων* — ვარიანტებშია *νομάδων*.
გვ. 186, სტრ. 4 (XI, 14,1) *Παρσάδρης* — ხელნაწერებშია *Παρσάδρης*.
გვ. 186, სტრ. 33-34 (XI, 14,2) *πρὸς ἄρχτον* — ხელნაწერებშია *πρὸς ἄρχτων*, *προσάρχτων*.
გვ. 187, სტრ. 4 (XI, 14,2) *Ἀντιαύρου* — ხელნაწერებშია *Ταύρου*.
გვ. 187, სტრ. 5-6 (XI, 14,2) *ποταμίας* — ხელნაწერებშია *μεσοποταμίας*.

გვ. 187, სტრ. 10 (XI, 14,2) Γορῆσιγῆν — ხელნაწერებშია Γορ-
δულიγῆν, Γορῆსιγῆν, Γορῆδულიγῆν.

გვ. 188, სტრ. 6 (XI, 14,4) Φασηγῆ — ხელნაწერებშია Φιασηγῆ.
ჯონზი ფიქრობს, რომ შესაძლებელია უნდა იყოს Φιασηγῆ ან
Φασιασηγῆ.

გვ. 188, სტრ. 15 (XI, 14,4) δλας — ამას შემდეგ ზოგ ხელ-
ნაწერში არის τῶν δρωῶν. ჯონზი მას სტოვეებს და სხვა კომენტა-
ტორებთან ერთად ფიქრობს, რომ შესაალოა აქ ეწერა ἔμπροσθεν
ან ἐδωκότερον.

გვ. 188, სტრ. 35 (XI, 14,4) φεψάλοισι — ვარიანტებია πεψακ-
λου, πετάλοισι.

გვ. 189, სტრ. 6 (XI, 14,5) Ζαριάδριον — ხელნაწერებშია Ζα-
რიάδιον.

გვ. 189, სტრ. 10 (XI, 14,5) Ἄκισσηγῆς — გამომცემლები მას
ხშირად ასწორებენ Ἄκισσηγη-ად.

გვ. 189, სტრ. 17 (XI, 14,5) Παρσάδριον — ხელნაწერშია Πα-
რადრიον.

გვ. 189, სტრ. 18 (XI, 14,5) Χορζηγῆν — ხელნაწერებშია Χορ-
ζοῆγῆν.

გვ. 189, სტრ. 24-25 (XI, 14,5) Ἄκισσηγῆν — ხელნაწერებშია
Ἄκισσηγηγῆν.

გვ. 189, სტრ. 26 (XI, 14,5) Ταμωνῆτιν — ხელნაწერებშია
Ταμωνῆτις.

გვ. 189, სტრ. 36 (XI, 14,6) Ἄτροπατίας — ხელნაწერებშია
Ἄτροπάτης, Ἄτροπάτας.

გვ. 189, სტრ. 37 (XI, 14,6) Ἀρξαγηῶν — ხელნაწერებშია Ἀρ-
ταξηνῶν; Ἀρταξηνῶν.

გვ. 190, სტრ. 12 (XI, 14,6) Ἀρταγίρας — მაგნიკე ამას ცკლის
Ἀρταγείρας-დ, ჯონზის აზრით, შესაძლოა, სამართლიანად, ნაგრამ
ჯონზი მაინც ხელნაწერების წაკითხვას იცავს.

გვ. 190, სტრ. 13 (XI, 14,6) Ἀδῶν ხელნაწერების წაკითხვაა,
ამას სტოვეებს ჯონზი, მაგრამ მაგნიკეს კონექტურა Ἄδων დასა-
შვებლად მიიჩნია.

გვ. 190, სტრ. 33 (XI, 14,8) Θαπῆτιν — ხელნაწერებშია Θაῆτιν.

გვ. 191, სტრ. 1 (XI, 14,8) ῥύπτει — ვარიანტებია ῥήπτει,
ῥύττει, ῥήττει.

გვ. 191, სტრ. 30-31 (XI, 14,9) Συσπριτίδι — ხელნაწერებშია
Υσπριτίδι.

- გვ. 192, სტრ. 2 (XI, 14,9) *σύνδικος* — ხელნაწერებშია *δπάνδικος*.
გვ. 192, სტრ. 31-32 (XI, 14,10) *ἐπάρχα* — ხელნაწერებშია
ἐπάρχα.
გვ. 193, სტრ. 23 (XI, 14,12) *δρῶν* — ხელნაწერებშია *δρῶν*.
გვ. 193, სტრ. 27 (XI, 14,12) *θεταλικούς* — ხელნაწერებშია
Αίτωλικούς.
გვ. 194, სტრ. 2-3 (XI, 14,12) *τῆ... διασκευῆ* — ხელნაწერებ-
შია *τῆν... διασκευῆν*.
გვ. 194, სტრ. 9 (XI, 14,12) *κατεσκευάσαν* — ხელნაწერებშია
κατέσκευασαν.
გვ. 194, სტრ. 34-35 (XI, 14,13) *συγγάνει* — ხელნაწერებშია:
συγγάινει, συγγέαι, συμῆ, συμβάνει.
გვ. 195, სტრ. 11 (XI, 14,14) *Νίβαρον* — ხელნაწერებშია *Ἰμ-
μαρον, Ἰμβαρον*.
გვ. 195, სტრ. 14 (XI, 14,14) *Βάριδος*, ზოგი გამომცემელი
ამის მაგივრად აღგენს *Ἀβάριδος*.
გვ. 195, სტრ. 21 (XI, 14,14) *περισχυμῆτας* — ვარიანტებშია
περικελιστάς.
გვ. 196, სტრ. 21-22 (XI, 14,15) *Ἀρτάνης*, ერთგან არის
Ἀρσάκης.
გვ. 196, სტრ. 33 (XI, 14,15) *περὶ Νίνον* — ხელნაწერებშია
περίνοιον.
გვ. 197, სტრ. 3 (XI, 14,15) *ἔχτισε* — ხელნაწერებშია *τίσαι*.
გვ. 198, სტრ. 1-2 (XI, 14,16) *Ἀνατίδος* — ხელნაწერებშია
Ταντίδος.
გვ. 199, სტრ. 15 (XII, 1,1) *ἐποικησάντων* — ხელნაწერებშია
μετοικησάντων.
გვ. 201, სტრ. 20-21 (XII, 3,9) *δείπον* — ვარიანტებშია *δίνιον*,
δίνιον, δειπον.
გვ. 203, სტრ. 6 (XII, 3,17) *Γενήτης* — ხელნაწერებშია *γενέτης*.
გვ. 203, სტრ. 6 (XII, 3,17) *Κύτωρος* — ჯონზს მიაჩნია შეც-
დომად. ფიქრობს რომ უნდა ყოფილიყო *Κοτύναρα, Κοτύνარον* ან
Κοτύνωρος.
გვ. 204, სტრ. 34 (XII, 3,19) *γεωργεῖται* — ხელნაწერებშია
γεωργεῖ.
გვ. 206, სტრ. 14-15 (XII, 3,21) *Ἀλαζάνων* — ხელნაწერებშია
Ἀλαζίνων.
გვ. 206, სტრ. 17 (XII, 3,21) *Ἀλβης* — ხელნაწერებშია *Ἀβλῆς*.

გვ. 206, სტრ. 18 (XII, 3,21) 'Αλαζῶνας — ხელნაწერებშია 'Αλιζῶνας.

გვ. 207, სტრ. 33-34 (XII, 3,22) 'Οδῆρσσης — ხელნაწერებშია ὁ ῥύμος, ὀδῆρσσιος.

გვ. 207, სტრ. 34 (XII, 3,22) Μυγθόνιης — ხელნაწერებშია Μυγθόνιος. Μυγθόνης.

გვ. 208, სტრ. 3 (XII, 3,22) 'Αλαζῶνων — ხელნაწერებშია 'Αλαζόνων, 'Αμαζόνων.

გვ. 208, სტრ. 26 (XII, 3,22) 'Αλόπηγ — ხელნაწერებშია λίμνη.

გვ. 210, სტრ. 6 (XII, 3,23) Νέαν κώμην — ხელნაწერებშია 'Ενέαν κώμην. Νέαν მანეკეს წაკითხვაა.

გვ. 211, სტრ. 14 (XII, 3,24) πολεμήσαντας — ვარიანტია πολεμήσοντας, რასაც იცავს ზოგი გამომცემელი.

გვ. 211, სტრ. 18 (XII, 3,24) συμμαχήσαντας — ვარიანტია συμμαχήσοντας, რასაც იცავს ზოგი გამომცემელი.

გვ. 211, სტრ. 22 (XII, 3,24) Φρῦνι — ხელნაწერებშია 'Ιωσιν და Τρωσίν.

გვ. 213, სტრ. 9 (XII, 3,28) 'Αχιλσηηής — ვარიანტებშია 'Αγχιλσηηής.

გვ. 214, სტრ. 2 (XII, 3,29) 'Ασπουργιανοίς — ხელნაწერებშია 'Απουργιανοίς.

გვ. 215, სტრ. 12 (XII, 3,30) ἑκατόν, C. Müller-ი ამის ნაცვლად წერს σ' (=200).

გვ. 216, სტრ. 14 (XII, 3,37) Ποντικοί — ხელნაწერებშია Πολιτικοί.

გვ. 221, სტრ. 3 (XIV, 5,23) Λυκίων — ხელნაწერებშია Λικίων, Κιλίκων.

გვ. 221, სტრ. 16 (XIV, 5,23) Τερμίλαι — ხელნაწერებშია Τερμίδαი.

გვ. 223, სტრ. 2 (XIV, 5,28) Κητείουσ — ხელნაწერებშია Κητίουσ.

გვ. 223, სტრ. 9 (XIV, 5,28) μέταλλα — ხელნაწერებშია მეγάλα.

გვ. 224, სტრ. 16 (XV, 3,3) Τάοχηγ — ხელნაწერებშია 'Ωχηγ, 'Οχηγ.

პირთა სახელები

ა

ახეკე ('Αχέκος) სირაკთა მეფე ძვ. წ. ა. I ს-ში 142.

ახულაძე ილია 26.

აგამენონი ('Αγαμέμνων) ტროის ომის გმირი, ბერძენთა მთავარსარდალი 19.

აგრადატე ('Αγραδάτης) კიროს მეფის ძველი სახელი 224.

ადჰეტე ('Αδύτης) თესალიის ფერას მეფე, ალკესტიდას მეუღლე 70.

ადობოგიონისი ('Αδοβόγιανος) მითრიდატე პერგამონელის დედა, მენოდორტეს მეუღლე 27.

ადორი ('Αδών) ციხისთავი არმენიაში ძვ. წ. ა. I ს-ში 190

ადრახტე ('Αδραχτες) მეზიის მეფე 38.

აეტე ('Αίτης) იგივე აეტეს კატეგელი, აეტეს, აეტი, კოლხიდის მეფე, ცნობილი არგონაუტების მითის მიხედვით 70, 71, 72, 73.

ავგუსტუსი 16, 51. იხ. ოქტავიანუს ავგუსტუსი.

ავტოლიკე ('Αὐτολύκος) არგონაუტი, გადმოცემის მიხედვით სინოპის დამარცხებული 201.

აზინიუს პოლიონი (Asinius Pollio), ძვ. წ. ა. I საუკუნის გამოჩენილი რომელი მოღვაწე 6.

აზონი „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ალექსანდრე მაკედონელის ნათესავი, მის მიერ ქართლის ერისთავად დაყენებული. არსენი მეტაფრასტის თხზულების ამ შრომაში დამოწმებული ადგილის მიხედვით ქართველთა პირველი მეფე 54.

ათენა ('Αθηνα) ბერძენთა ღმერთქალი, ერთი მთავარ ღმერთთაგანი 97.

ათენიონი ('Αθηναίω) თრაკიელი მხატვარი, პლინიუსის მიხედვით ცნობილი 18.

ალექსანდრე მაკედონელი ('Αλέξανδρος ὁ Μέγας) მაკედონის მეფე, მაკედონის იმპერიის შემქმნელი. ცხოვრობდა 356—323 წლებში. 3, 10, 16, 17, 42, 58, 61, 65, 139, 140, 145, 148, 150, 157, 158, 163, 164, 165, 166, 168, 180, 191, 193, 224.

ალკეოსი ('Αλκαίος) ბერძენი ლირიკოსი, VII—VI ს-ის მოღვაწე 47.

ალკეხიდა ('Αλκίσις) პელიასის ასული, ადმეტეს მეუღლე, ვეშელეს დედა 70.

ამინტა ('Αμύντας) გალატელთა მეფე, დეაოტარუს მემკვიდრე 39—25 წლებში 28.

ამონი ('Αμμων) წარმოშობით ეგვიპტის ქალაქ თებეს ღმერთი. ბერძენებმა ის მიიღეს კვირენეს კოლონიზაციის (ძვ. წ. ა. VII ს.) შემდეგ. ამონის საკურთხეველი 76.

ამუსინი 52.

ამფილოქე ('Αμφίλοχος) ტროის გმირი, ალკმეონის ძმა და ამფიარუს შვილი 49.

ამფისტრატე ('Αμφίστρατος) ლაკონელი. დიოსკუროების მეეტლე (ჰენიოხი), ჰენიოხთა მამამთავარი 118.

ანადატე ('Ανάτατος) სპარსთა ღვთაება 153.

- ანატიდა**, **ანატიხი** (*Ἀνατίς*) სპარსთა ღვთაება. მისი თაყვანისცემა ძვ. წ. ა. IV ს-დან შემოდის არმენიაში, კაპადოკიაში, პონტოსა და ლიდიაში. მას უწოდებენ სპარსთა არტემიდასაც. ლიდიანში, მაგ., მოხდა მისი ასიმილაცია კიბელესთან და არტემიდა ეფესელთან. სტრაბონის ცნობების მიხედვით, არმენიელები მას სხვა ხალხებზე მეტად სცემენ პატივს. ანატიდის (ანატიხის) ტაძარი (სალოცავი) 53, 153, 198, 216.
- ანდრომაქე** (*Ἀνδρομάχη*) ტროის გმირის ჰექტორის მეუღლე 48.
- ანტიოქ დიდი** (*Ἀντίοχος ὁ Μέγας*) სელევკოს კალინიკეს ძე. ძვ. წ. ა. 223 წ-დან სირიის მფლობელი 189, 196.
- ანტიოქოს ხოტერი** (*Ἀντίοχος ὁ Σαύης*) სელევკოს ნიკატორის ძე, ძვ. წ. ა. 230 წ-დან აზიის მპყრობელი ჰელესპონტიდან ინდოამდე 162.
- ანტიპატროსი** (*Ἀντίπατρος*) სიდიდეს ძე. ძვ. წ. ა. I ს-ის მოღვაწე. პაპეს ის კოლხად მიაჩნია, ხოლო ჯერ ლატიშვეს და შემდეგ B, III-ს კომენტატორს მცირე არმენიის მეფედ (πΟΙΟΙΙ ΗΑ ΠΑΡΗΣΟΝ ΜΑΤΟΙΙ ΑΡΜΕΝΙΙΙ) 212.
- ანტონიუსი** (*Ἀντωνιος*; ლათინ. Marcus Antonius) ძვ. წ. ა. I ს-ის (82—30 წწ.) ცნობილი რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე, ერთი ტრიუმვირთაგანი 7, 42, 178, 179, 192, 197.
- აპგლეტე** (*Ἀπγήτης Ἀπόλλων*) აპოლონის ეპითეტი. მისი ტაძარი იყო ანაფეში 71.
- აინიატე** (*Αἰνείας*), სტრაბონის პაპა მამის მხრივ 1.
- აპატუროსი** (*ἡ Ἀπάτουρος*), აფროდიტეს ეპითეტი, მისი კულტი იყო ფანაგორიაში 116, 117.
- აპოლოდორე ათენელი** (*Ἀπολλόδοτος*), ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. II ს-ში (დაახლ. 180—109 წწ.), სხვადასხვა სახის შრომები ჰქონდა. სტრაბონი სარგებლობდა უპირატესად მისი კომენტარებით ჰოპეროსის „ხომალდთა კატალოგზე“ და *Ιῆς περιόδοις*-ით (ეს უკანასკნელი შესაძლებელია მისი არც იყოს) 9, 21, 67, 69, 81, 93, 100, 210, 212, 219, 220, 222, 223.
- აპოლოდორე არტემიტიელი** (*Ἀπολλόδοτος ὁ Ἀρτεμισιῶν*) ძვ. წ. ა. II ს-ის ისტორიკოსი, „პართების ისტორიის“ ავტორი 9, 10, 89, 148, 159, 163, 169, 181.
- აპოლონი** (*Ἀπόλλων*) ბერძნების ერთი მთავარი ღმერთთაგანი 208.
- აპოლონიდე** (*Ἀπολλωνίδης*) ნიკეელი მწერალი, გეოგრაფოსი, ძვ. წ. ა. I ს-ისა. 10, 177, 188.
- აპოლონიოს როდოსელი** (*Ἀπολλώνιος*) ძვ. წ. ა. III ს-ის მწერალი, „არგონავტიკის“ ავტორი 218.
- არგონავტები** (*Ἀργοναυται*) ხომალდ „არგოს“ მებღვაულები, რომლებმაც იახონის მეთაურობით საბერძნეთიდან კოლხიდაში იმგზავრეს ოქროს საწმისისათვის 17, 18, 19, 66—67, 70, 97, 102, 104, 105, 217.
- არისტობულე** (*Ἀριστοβούλος*) კასანდრეიდან, ალექსანდრე მაკედონელის მხლებელი და ისტორიკოსი 9, 10, 47, 147, 148, 166.
- არისტოდეზე** ნისელი (*Ἀριστοδήμους*) მენეკრატეს ძე, გრამატიკოსი, სტრაბონის მასწავლებელი 1.

- არისტონაე** (*Ἀριστοναῖος*) სტრაბონის თანამედროვე ალექსანდრიელი გრამატიკოსი 54.
- არისტოტელე** (*Ἀριστοτέλης*) ცხოვრობდა 384—322 წწ.-ში, ბერძენი ფილოსოფოსი, რომლის ნაწერებში გაბნეულ ცნობებს (თუ ფიზიკური გეოგრაფიიდან, თუ საგანთა და ტომთა შესახებ) იყენებს სტრაბონი 7, 45.
- არმენოს** თესალიელი (*Ἄρμενος*) არმენიის ეპონიმად ჩათვლილი პირი, იახონთან ერთად მოსული თესალიიდან 135, 193, 194.
- არნოსი** (*Ἄρνας*) „ოდისეის“ გმირის, მათხოვარი იროსის სახელი 209.
- არნოლდი** 13.
- არსაკე** (*Ἄρσακῆς*) სკითი, ბაქტრიელი თუ სპარსელი, აპარნი-დაების მმართველი. არშაკიდა დინასტიის მამამთავრად არის მიჩნეული. ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. III ს-ის შუა წლებში 157, 160, 161.
- არსაკესი** 27 იხ. არსაკე.
- არსენი** მეტაფრასტი დავით აღმაშენებლისა და დიმიტრი მეფის თანამედროვე, ავტორი სხვადასხვა თხზულებებისა და მათ შორის წმ. ნინოს ე. წ. მეტაფრასტული ცხოვრებისა (რაც არის დამოწმებული შრომაში) 54.
- არტავაზდე** (*Ἄρτασιδάτης*) ტიგრან პირველის ძე, დიდი არმენიის მეფე ძვ. წ. ა. I ს-ის შუაწლებში 42, 179, 190, 192, 197.
- არტანე** (*Ἄρτανῆς*) სოფენელი, ზარიადრის ჩამომავალი. სამხრეთ და დასავლეთ არმენიის მპყობელი ძვ. წ. ა. I ს-ში 196.
- არტაქსია** (*Ἄρταξίαις*) ანტიოქოს დიდის სარდალი, შემდეგში (ძვ. წ. ა. 188 წ-დან) არმენიის ნაწილის მეფე 189, 196.
- არტემიდორე** ეფესელი (*Ἄρτεμιδορῆς*) II—I სს-ის ცნობილი გეოგრაფოსი, ავტორი შრომისა *Γεωγραφοσύμμενα*, რითაც სარგებლობდა სტრაბონი 8, 9, 11, 120.
- არტემიდოროსი** 10. იხ. არტემიდორე ეფესელი.
- არქელაე** (*Ἄρχειλαῖος*) კაპადოკიის მეფე, შემდეგში არმენიის ნაწილისაც და მეუღლეს პითოლორისის, ძვ. წ. ა. I ს-ის მოღვაწე 56, 213, 214.
- არქილოქე** (*Ἄρχειλλοχῆς*) ძვ. წ. ა. VII ს-ის ბერძენი პოეტი, ლირიკის ერთი დარგის, იამბიკის ფუძემდებელი 206.
- არშაკიდები** პართელთა სამეფო გვარი ძვ. წ. ა. 250 ახ. წ. ა. 230-იან წლებში 23.
- ასანდრე** (*Ἄσανδρος*) ბოსფორანთა უკანასკნელი მპყრობელი, ძვ. წ. ა. I ს-ის მეორე ნახევრის მოღვაწე 117.
- ასპურგაინები** (*Ἀσπυργαῖνοι*) ფანაგორიასა და გორგიპიას (ე. ი. ტამანსა და ანაპას) შორის მცხოვრები ხალხი. ზოგ მკვლევარს ეს სიტყვა ტომის სახელწოდებად მიაჩნია (გაიდუევიჩი, გოლუბტოვა). ზოგი მას ბოსფორის მეფის, ასპურგის (ძვ. წ. ა. 8 წ. ახ. წ. ა. 38 წწ) სახელს უკავშირებს: ესენი არიან ასპურგის მომხრეები, ასპურგის რაზმი (ლატიშვი, ი. სტრუცკევი, კალისტოვი). ი. ტოლსტოისაც „ასპურგაინები“ სოციალ-პოლიტიკური რიგის სახელწოდებად ეჩვენება, მაგრამ მას მაინცდამაინც მეფე ასპურგის სახელს არ უკავშირებს: ასპურგაინები რომელიდაცა სხვა ასპურგის თანამოახრეები არიან, რომლებიც სწორედ რომაულ ხანაში საკულტო, თუ სამხედრო

გაერთიანებას ჰქმნიან („Πα οβ.τατην βοσπορεκωι ονομαστῆκη“: Β.Π. 1955, № 1. стр. 9—15) 117, 214.

ასტიაგე (*Ἀστύαγης*) მიდიის სატრაპი კროსის დროს 179.

ატრევსი (*Ἀτρέης*) ბერძენი გმირი, ავ.მემწონისა და მენელას მამა 37.

ატროპატე (*Ἀτροπάτης*) მიდიის სატრაპი, შემდეგ მიდიის ნაწილის, ე. წ. ატროპატეის მიდიის მეფე 177.

აფროდიტე (*Ἀφροδίτη*) ბერძენთა ღმერთქალი, ერთი მთავარ ღმერთთაგანი 56, 116.

აფხირტე (*Ἀψυρτος*) კოლხთა მეფის აეტის ძე, მედეას ძმა 101.

აქილეუსი (*Ἀχιλλεύς*) ტროის თქმულების გმირი, ბერძენთა გმირთაგმირი 16, 19, 58, 69, 72.

აქილეუსის სამლოცველო (სოფ. აქილეადონში) 114.

ბ

ბაკი (*Βάκχος*) დიონისეს სახელი. ბაკიური დღესასწაული (*Βακχικά εορτή*) 154. იხ. საყვის ბაკიური დღესასწაული.

ბარდაველიძე გ. 23.

ბელეროფონტე (*Βελλεροφόντης*) გლავკოსის ძე, განთქმული გონიერებით, სამართლიანობითა და სიმამაცით 217.

ბესოსი (*Βήσος*) სპარსელი სატრაპი ბაქტრიანაში, ალექსანდრე მაკედონელის თანამედროვე 157, 168.

ბიონი (*Βίων*) II—I სს-ის ბერძენი პოეტი სმირნიდან 18.

ბოლტუნოვა ა. 13, 14, 24, 25, 61.

გ

გოგანტები (*Γίγαντες*) გააას შვილები, გოლიათები. აქ ესხმიან თავს ღმერთქალ აფროდიტეს, რომელიც ჰერაკლეს ამოახოციებებს მათ.

გიგეისი (*Γίγης*) ლიდიის მეფე ძე. წ. ა. VII ს ში 42.

გიორგი ქრისტიანული ეკლესიის ერთი მეტად პოპულარული წმინდანთაგანი. რომლის კულტი ძველ საქართველოში გავრცელებული იყო 16.

გორდიეოსი (*Γορδύαιος*) გორდიეების წინამძღოლი 197.

გორდიოსი, გორდისი (*Γόρδύς*) ტრიპტოლემოსის ძე, რომელმაც გორდია დააარსა 49.

დ

დანაე (*Δαναός*) ბელოსის შვილი, ეგვიპტოსის ძმა; გადმოცემების მიხედვით ითვლება არგოსის დაუფუძნებლად და გმირად 37.

დარეოსი (*Δαρειός*) ჰისტასპეს ძე. სპარსთა მეფე 521—486 წწ-ში. 27, 42, 43.

დედა-იდაა (*Ἰδαία μήτηρ*) კიბელეს ეპითეტი; კიბელეს კულტი განსაკუთრებით იდის მთაზე ჰქონდათ. დედა-იდაას საკურთხეველი 69. ნეანთეს ცნობის მიხედვით იყო კიბიკოსთან.

დეიმაქე (*Δειμαχος*) პლატეელი ისტორიკოსი ცხოვრობდა ძე. წ. ა. III ს-ში 9.

დელიოსი (*Δελίος*) 178. იხ. დელიუსი.

დელიუსი (*Δελίος*, ლათინ. Quintus Dellius) ანტონიუსის თანამედროვე მხედართმთავარი და ისტორიკოსი 10.

დემეტრიოზი (*Δημήτριος*) ბაქტრიელთა მეფის ვეაიდემოსის ძე, ძვ. წ. ა. II ს-ის მოღვაწე 163

დემეტრიოზ სუკესისელი (*Δημήτριος ὁ Σακιστός*) III—II სს-ის ბერძენი ისტორიკოსი. სტრაბონი იყენებს მის ცნობებს ჰომეროსისა და ტროის ომის მონაწილეთა შესახებ. მისი სახელით ცნობილია თხზულება *Τρωαϊκὸς δῖαξις*, მაგრამ „გეოგრაფიის“ ერთი ადგილის მიხედვით (XII. 3, 24, გვ. 210) ეს თხზულება შეიძლება აპოლოდორესად იქნას მიჩნეული. იქ სწერია: *Πρὸς Ἀπολλύδασιον δὲ περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ Τρωαίῳ δῖαξισιν ἀναλεγεῖται πολλὰ μὲν εἰρηται πρῶτον* ამის თარგმანად მაქვს: „აპოლოდორეს მიმართ, რომელიც მსჯელობს „ტროის ჯარების სიაში“ [მონხენებულთა] შესახებ, ბევრი საწინააღმდეგო ითქვა უწინ“... ვამორიცხული არაა ბერძნული ტექსტის ასეთი გაგება: „აპოლოდორეს მიმართ, რაც მან თქვა ამათ შესახებ „ტროის ჯარების სიაში“, ბევრი საწინააღმდეგო ითქვა უწინ“... ასეთი გაგების შემთხვევაში ამ ნაწარმოების ავტორი გამოდის აპოლოდორე 9, 46. 69, 209, 210.

დემოკრიტე (*Δημόκριτος*) ცნობილი ბერძენი ფილოსოფოსი, ცხოვრობდა დაახლ. 460—370 წლებში 81, 81.

დედოტარე (*Διδοτρίδος*) გალატელთა ტეტრარქი ძვ. წ. ა. I ს-ში 28, 202.

დიდონა (*Διδὼ*) გადმოცემის მიხედვით ტიროსის მეფის ასული, კართაგენის დამაარსებელი 49.

დიკაიარქე (*Δικαίνορχος*) ფილოსოფოსი და გეოგრაფოსი, ლაკედემონიდან, ცხოვრობდა IV—III სს-ში 9.

დიმიტრაკი (*Δημήτριος*) 37.

დიოდორე (*Διοδοτός ὁ Τυρῆνας*) ახამელი, ერთხანს ფლობდა სირიას. ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. III ს-ში 161.

დიომედე (*Διομήδης*) ტროის ომის მონაწილე ბერძენი გმირი 18.

დიონისე (*Διονύσιος*) ბერძნებს ერთი მთავარ ღმერთთაგანი 74, 140.

დიონისიოს თრაკიელი (*Διονύσιος ὁ Θρακῆς*) ალექსანდრიელი გრამატიკოსი, ავტორი *Τέχνη γραμματικῆ*-სი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. II ს-ში 218.

დიოსკურები (*Διοσκουδοί*) ზევის შვილები; ასე ეწოდებოდათ კასტორსა და პოლიდევსს. გადმოცემის მიხედვით, ისინიც ერთნენ არგონავტებში 118.

დიტევტე (*Διτέυτες*) კომანის ქერუმი ძვ. წ. ა. I ს-ში 44.

1. დორილაოზი (*Δορύλλαιος*) სტრაბონის დიდედის ბიძა, სარდალი და კომანის ქერუმი 1.

2. დორილაოსი (*Δορύλλαιος*) სტრაბონის დიდედის პაპა დედის მხრივ, მითრიდატე პონტოელის სარდალი 1.

დრუზი (*Δρῦσιος*, ლათინ. *Livius Drusus*) ტიბერიუსის ძმა ახ. წ. ა. I ს-ის დასაწყისის მოღვაწე 3.

დურისი (*Δουρίδης*) სამოსელი, ისტორიკოსი, ცხოვრობდა IV—III სს-ში 80.

3

ევლოქე (*Εὐλόχιος*) ძვ. წ. ა. IV ს-ის მეცნიერი და ისტორიკოსი 9, 10, 150, 206.
ევთიდემე, ევთიდემოზი (*Εὐθιδήμης*) ბაქტრიელთა მეფე ძვ. წ. ა. II ს-ში 160, 163.
ევკრატიდე (*Εὐκρατίδης*) ბაქტრიელთა მეფე 164.

ევშელე (*Εβουλος*) ალექსტიდას და ადმეტეს ძე 70.

ენეოსი (*Εννεος*) იახონისა და ჰიფსიპილეა შვილი. კჳნძ. ლემნოსზე 18, 69, 72.

ევპატორი (*Ευπατορ*) 201 იხ. მითრიდატე ევპატორი.

ევრიპიდე (*Ευριπίδης*) სახელგანთქმული ბერძენი ტრაგიკოსი, ცხოვრობდა 481—406 წწ. 10, 11, 170.

ელიუს გალუსი (*Aelius Gallus*) ძე. წ. ა. I ს-ის რომელი მოღვაწე 2.

ენგელსი ფრ 59.

ენიუსი (*Έννιος*) მისი სახელი უკავშირდება არესს (ისიც ომის ქალღმერთა, არესის მეგობარია). მისი ქანდაკება იყო ათენში ტაძარი—რომში. მისი ტაძრები ცნობილი იყო კომანაში. აქ მას უწოდებდნენ 35-ს 30.

ენოხახოანი (*Ένοχιάχων*) პოსეიდონის ეპითეტი 68.

ეპისტროფოსი (*Επίστροφος*) ტროის ომის მონაწილე, ტროელთა მომხრე, ალიბიდან 205, 207, 208.

ერატოსთენე კვირენელა (*Ερατοσθένης ὁ Κιρηνάιος*) ალექსანდრიელი გრამატიკოსი, პოეტი და გეოგრაფოსი, ცხოვრობდა 284—200 წლებში 8, 9, 10, 13, 17, 73, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 93, 95, 100, 106, 121, 143, 148, 150, 157, 158, 176, 190, 191.

ესქილე (*Αίσχυλος*) სახელგანთქმული ბერძენი ტრაგიკოსი, ცხოვრობდა 525—456 წწ-ში 96.

ეფორე (*Έφορος*) ძე. წ. ა. IV საუკუნის ისტორიკოსი, წარმოშობით კვიმელი 9, 49, 58, 59, 98, 201, 206, 207, 220, 221, 222.

ზ

ზარიადრი (*Ζαριάδρις*) ანტიოქ დიდის სარდალი და შეშდეგში არმენიის ნაწილის მფლობელი 189, 196.

ზევსი (*Ζεύς*) ბერძენთა მთავარი ღმერთი 15, 16, 70, 134, 209.

თ

თალესტრია (*Θαλυστρία*) ამაძონთა დედოფალი; ზოგი გადმოცემის თანახმად შეეუღლა ალექსანდრე მაკედონელს 139.

თეოპომპე (*Θεοπόμπος*) ქიოსელი ისტორიკოსი ცხოვრობდა ძე წ. ა. IV ს-ში 9. თეოფანე მიტილენელი (*Θεοφάνης ὁ Μιτυληναίος*) პომპეუსის ისტორიკოსი და მხლებელი 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 112, 136, 148, 192, 212.

თეოფრასტე (*Θεοφραστος*) ცხოვრობდა IV—III სს-ში, იყო არისტოტელეს მ.-წაფე, მისი მეკვიდრება ფილოსოფიური ხასიათისაა 9.

თუკიდიდე (*Θουκυδίδης*) ერთი უდიდესი ბერძენ ისტორიკოსთაგანი, ავტორი „პელოპონესის ომის ისტორიისა“, ცხოვრობდა დაახლ. 460—400 წლებში 33.

ი

იაზონი (*Ίάσων*) არგონავტთა მეთაური, წარმოშობით თესალიელი 17, 18, 19, 46, 58, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 80, 95, 96, 97, 98, 103, 104, 118, 124, 135, 140, 184, 193, 194, 195, 201.

იალპენე (*Ίάλμων*) ერთი არგონავტთაგანი 104.

იაკობი ფ. 14.

ოზიდა (*Ἰσιδα*) ეგვიპტელთა ქალღმერთი, რომლის კულტი შემოდის ელინისტურ ქვეყნებშიც ძვ. წ. ა. IV სი-დან 40.

ინგოროყვა პ. 54.

იონი (*Ἴων*) ქსუთოსის ძე, იონიელთა მამამთავრად აღიარებული 35.

იონხე ფლავიოსი (*Φλαύσιος Ἰσητος*) ახ. წ. ა. I ს-ის ისტორიკოსი 35.

იუსტინუსი (*Marcus Junianus Justinus*) ახ. წ. ა. III ს-ის რომაელი ავტორი, 23

კ

კიგაროვი ე. გ. 52.

კაკაბაძე ხ. 22, 25.

კალიმაქე (*Καλλίμαχος*) ძვ. წ. ა. III ს-ის კვირეწელი პოეტი 20, 71, 96.

კალინიკე ხელეფკოსი (*Καλλίνικος Σέλευκος*) სირიის მეფე ძვ. წ. ა. III ს-ს შუა წლებში 157.

კალისტენე (*Καλλισθένης*) ძვ. წ. ა. IV ს-ის მწერალი. ავტორი ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიისა 3, 10, 38, 165, 195, 223.

კალქანტი (*Κιλχας*) ბერძენთა მისანი ტროას ოპის დროს 49.

კანდაკე (*Κανδάκη*) ეთიოპიის დედოფალი 49.

კანიდიოსი, კანიდიუსი (*Κανίδιος*, ლათ. *Publius Canidius Crassus*) ძვ. წ. ა. I ს-ის რომაელი მოღვაწე, ანტონიუსის ოფიცერთაგანი, რომელმაც ძვ. წ. ა. 36 წ. ილაშქრა კევასიაში 11, 129.

კანაა რ. 16.

კატონი (*Κάτωρ*, ლათ. *Marcus Porcius Cato*) რომაელი საზოგადო მოღვაწე, რომელიც ცხოვრობდა 95—46 წლებში 159.

კეისარი 1. (*Καίσαρ*, ლათ. *Gaius Julius Caesar*), გამონენილი რომაელი მოღვაწე, ერთი ტრიუმვირთაგანი ცხოვრობდა 100—44 წლებში 58.

2. 178, 190, 197. იხ. ოქტავიანუს ავგუსტუსი.

კეპიონი (*Κεπίων*) რომაელი მხედართმთავარი 6.

კერხერა კ. 25.

კვინტუს დელიუსი იხ. დელიუსი 7.

კიქნოსი (*Κίχνος*) წარმოშობით თრაკიელი, კოლონოს მეფე 27.

კიოსი (*Κίος*) ჰერაკლეს მეგობარი, ერთი არგონავტთაგანი 216.

კირკე (*Κίρκη*) კოლხიდის მეფის აეტის და 58, 66, 68, 72, 96, 97, 103.

კირსი (*Κίρσις*) სპარსთა მეფე აქამენიდთა დინასტიის დამაარსებელი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. VI ს-ში 42, 43, 47, 144, 154, 165, 179, 224.

კირსილე ფარსალიელი (*Κυρσίλιος ὁ Φαρσάλιος*) ისტორიკოსი, ალექსანდრე მაკედონელის თანამედროვე 10, 193.

კიტროსი (*Κύτρωος*) ფრიკეს შვილი 201.

კლეატარქე, კლიტარქე (*Κλεΐταρχος*). ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. IV ს-ში 10, 12, 107, 139.

კლეოპატრა (*Κλεοπάτρα*) ეგვიპტის დედოფალი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. I ს-ში 48, 98.

კოვალევი ხ. 54, 55.

კოტის საპეელი (*Κότεις ὁ Σαπεινός*) პითოლორისის სიძე (ქალის ქმარი), თრაკიული ტომის, სპეელთა მეფე. ცხოვრობდა ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე 214.

კრამერა 34.

კტესია (*Κτησία*) ბერძენი ისტორიკოსი, ამასთანავე არტაქსერქსეს კარის ექიმი, ცხოვრობდა V—IV სს-ის მიჯნაზე 9, 10, 145.

ლ

ლაპითი (*Λαπίθης*) იხ. მოფსოსი 105.

ლატინე (*Λατίνος*) აბორიგინთა მეფე ენეასის დროს 37.

ლატიშევი ვ. 15, 16, 25.

ლევკოთეა, ლევკოთეას სამლოცველო (*ἡ τῆς Λεσχοπέδας ἱερῆς*), მდებარეობს მონხების ქვეყანაში, აგებულია ფრიკისეს მიერ. მას ვერძს არ სწირავენ. იგი ოდესღაც მდიდარი ყოფილა, მაგრამ გაძარცვეს ბოსფორის მეფემ ფარნაკემ და მის შემდეგ მითრიდატე პერგამონელს (სტრაბონის დროს). ლევკოთეა ბერძნულ სამყაროში ეწოდებოდა საერთოდ ნათელ, თეთრ ღმერთქალებს: ინოს, ნერეიდებს, რომლებიც მებლვაურთა მცველებად ითვლებოდნენ. В.П. სტრაბონის ტექსტის ამ ადგილას აკეთებს შემდეგ შენიშვნას: „Ποσειδώνος ἱερὸν ὡς καὶ ἑνὶ τῶν ἀρχαίων κούρτοφρονος θεῶν, ὁμοειδῆς ἑλληνικῶν κολωνιστῶν μετὰ τὴν ἱερῆς καὶ ἰσχυρῶς ἐκτετακῆς ὁ Φρικῆς καὶ ἀργοναυτῶν“ (В.П. 1947, № 4, стр. 216) ს. ჯანაშიას ახრით ლევკოთეას ტაძარი მოსხივეშია, მაგრამ საერთო კოლხიდის ტერიტორიის მახლობლად. იგი კოლხიდას ეკუთვნის. მის ქონებას, განძს გარდა, უთუოდ მამულებიც შეადგენდა (შრომები, II, გვ. 153—154) 124.

ლენცმანი 53.

ლეონატე (*Λεονάτος*) ალექსანდრე მაკედონელის მეგობარი 42.

ლიდლი 37, 60.

ლოკროსი (*Λοκρός*) ლელეგების წინამძღოლი 49.

ლოკულუსი (*Λεσχίλλος*, ლათინ. Lucullus Lucius Licinius) II—I სს. რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე, სარდალი, —სხვათა შორის ებრძოდა მითრიდატე ევპატორს და სომხეთის მეფეს ტიგრანს (71—68 წლებში) 197.

მ

მ5 (*M5*) ენიუსის სახელწოდება ანტიტაეროსში 30, 43.

მანანდოანი მ. 23, 24, 25.

მანტო (*Μαντώ*) ტირესიას ასული, მოფსოსის დედა 105.

მაგერი ბ. 3.

მაგნეე 15, 163, 164.

მარია მედიჩი 5.

მარკია (*Μαρκία* ლათ. Marcia) კატონის (95—46 წწ.) მეუღლე, ფილიპეს ასული 159.

მაქსიმოვა მ. 41.

მეგახთენე (*Μεγαθηνή*) IV—III სს-ის ისტორიკოსი, სელევკოს ნიკატროის დესპანი ინდოეთში, დაგვიტოვა ცნობები ინდოეთის შესახებ 9, 28, 30, 224.

მედეა (*Μήδεια*) კოლხიდის მეფის, აეტის გრძნეული ასული, არგონავტ იახონის მეუღლე 17, 20, 58, 66, 70, 72, 96, 101, 184, 195.

მედიოხ ლარსიელი (*Μήδιος ὁ Λαρσάσιος*) ალექსანდრე მაკედონელის დროის მოღვაწე და მწერალი 10, 193.

მელხი (*Μήδος*) მედეას ძე 184.

მენანდრე (*Μένανδρος*) ტექსტის მიხედვით ჩანს ელინი მხედართმთავარი, რომელმაც ბევრი აღმოსავლელი ტომი დაიპყრო. *RE*-ში ჩამოთვლილ მენანდრეთა შორის სტრაბონისეულს ყველაზე უფრო უდგება № 6. რომელიც ალექსანდრე მაკედონელის თანამედროვეა და ბაქტრიის ციხე-სიმაგრის კომენდანტი არის (ზღრ. პლუტარქე, *Alex* №57). თ. მიშჩენკო თარგმანს დართულ საძიებელში წერს: „Μένανδρ, царь бактрии, царствовал в царствъ царства XI, 11, 1“. სტრაბონის ტექსტის მიხედვით მენანდრე ბაქტრიის მეფე არ ჩანს, მეფეა—ვეთიდემოსის ძე დემეტრიოსი, რის შესახებაც აქვე სწერია 163.

მენეკრატე ელიელი (*Μενεκρατης ὁ Βλαίντης*), ქსენოკრატეს მოწაფე, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. IV ს-ში 207, 208, 210.

მენელაე, მენელაოხი (*Μενέλαος*) 19, 70, 74, 97.

მენე (*Μην*) ნიშნავს მთვარეს, იყო მთვარის ღვთაება მცირე აზიასა და სირიაში. ფარნაკის მენი 215, არკადოსის მენი 216, მენის სალოცავი 215.

მენოლოტე (*Μηνοςτος*) მითრიდატე პერგამონელის მამა, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. I ს-ში 27.

მენონი (*Μένων*) ალექსანდრე მაკედონელის სარდალი 191.

მეტროდორე ხეკსიხელი (*Μητροδωρος ὁ Σαῦρος*) ფილოსოფოსი, მწერალი და სახელმწიფო მოღვაწე, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. II ს-ში 10, 136.

მზე (*Ἥλιος*) ღმერთად მიჩნეული, ალბანების მიერ 134, მასაგეტების მიერ 155.

მთვარე (*Σελήνη*) ღმერთად მიჩნეული ალბანების მიერ. მისი სალოცავი იბერიის მახლობლადაა. ივ. ჯავახიშვილის აზრით ქართველთა უძველესი ღვთაება იყო მთვარე და მისი გაგრძელება ქრისტიანული წმ. გიორგი. ეს იყო იქ, სადაც დღევანდელ კახეთში სოფელი აწყურია თავისი ცნობილი წმ. გიორგის ტაძრით და განთქმული დღეობით (ქართველი ერის ისტორია, 1913 წ. I, გვ. 92—145); ს. ჯანაშიას აზრით ალბანელთა მთვარის სალოცავი იყო იქ, სადაც შემდგომი, ქრისტიანულ ხანაში ალავერდის წმ. გიორგის ეკლესია ააშენეს (შრომები, I, გვ. 157). ВДН-ს შენიშვნის მიხედვით „Под видом Луны надо понимать какое-либо женское общество плодородия типа греко-малоазийской Гекаты“ (ВДН, 1947, IV, стр. 221). ეს მოსახრება ამავე მეტად არც გაზლილია და არც დასაბუთებული, ამდენად ნაკლებად სარწმუნოა 134.

მიორა (*Μιώρας*) სპარსელთა ღვთაება, მზის ღმერთი. მითრას დღესასწაული 192.

მითრიდატე ევატორი (*Μιθριδάτης Εὐπατορ*), მითრიდატე ვერგეტის ძე, პონტოს მეფე, ცხოვრობდა 132—63 წწ-ში, ბევრს ებრძოდა რომაელებს და, როდესაც პონტოდან ბოსფორში გაიქცა, გადაიარა კავკასიის ტერიტორია 1, 7, 11, 13, 15, 39, 42, 46, 47, 66, 98, 109, 119, 120, 124, 125, 153, 197, 200, 212, 213, 215.

მითრიდატე პერგამონელი (*Μιθριδάτης ὁ Περγαμηνός*) პერგამონის მეფე, რომელიც ძვ. წ. ა. 47 წელს იულიუს კეისარმა დანიშნა ბოსფორის მეფედ, მაგრამ მოკვდა ბრძოლაში, რომელიც ასანდროსთან, ტახტის მიმტაცებელთან, მოუხდა 27, 124.

მიმწერე (*Μισθέρου*) ძვ. წ. ა. VII ს-ის ბერძენი პოეტი 73.

პირანე (*Μύρινα*) ამაძონი, რომლის სახელის მიხედვითაც დაერქვა სახელი ქალაქი ულიაში 217, 218.

მიშენკო. თ. 25, 32.

პოაფერნე (*Μοαφέρης*) სტრაბონის დედის ბიძა მამის მხრივ. მითრიდატე ევპატორის დიდი მოხელე და მახლობელი 1, 125.

პოფსოპე (*Μόψωπος*) ატრის უძველესი მეფე 105.

პოფსოხი (*Μόψωξ*) 1. ტირესიას შვილიშვილი 105; 2. ლაპითი, არგონავტი 105.

მცხეთოხი „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით მცხეთის ეპონიმი 20.

6

ნეანთე კიზიკელი (*Νεάνθης ὁ Κιζικηνός*) ძვ. წ. ა. III ს-ის მწერალი 69.

ნეარქოსი, ნეარხე (*Νέαρχος*) ალექსანდრე მაკედონელის აღმზრდელი და ისტორიკოსი 9, 59, 180.

ნესტორი (*Νέστωρ*) პილოსელი, ტროის ციკლის გმირი 102.

ნეკატორი (*Νεκάτωρ*) სელევკოსი, ალექსანდრე მაკედონელის დიადოხოსი, სელევკიდთა სახელმწიფოს დამაარსებელი, ცხოვრობდა დაახლ. 353—281 წწ-ში; სტრაბონთან ამ ადგილას ის ნახსენებია როგორც მიდიის ქ. ვეროპეს (იგივე არსაკია) დამაარსებელი 181.

ნეკოლოზ დამასკელი (*Νεκόλαδος*) ფილოსოფოსი და ისტორიკოსი, სტრაბონის თანამედროვე 6.

მ

ოდიოხი (*Ὀδίοξ*) ჰალიკონების წინამძღოლი ტროის ომში 205, 207, 208.

ოდიხეფი (*Ὀδυσσεύς*) ტროის ომის ერთი მთავარი მონაწილე ბერძენი გმირი 18, 68, 70, 74, 97.

ომანი (*Ὀμάνος*) სპარსთა ლეთაება 153.

ონესიკრიტი, ონესიკრიტოსი (*Ὀνησίκριτος*) ისტორიკოსი, ალექსანდრე მაკედონელის თანამებრძოლი 9, 42, 164.

ორონტი (*Ὀρόντης*) სპარსელი სატრაპი არმენიაში ჰიდარნეს ჩამომავალი; სპარსთაგან უკანასკნელი მპყრობელი არმენიისა ძვ. წ. ა. IV ს-ში 196.

ოქსიარტე (*Ὀξυάρτης*) როქსანეს მამა, ბაქტრიელი, პაროპამისადის სატრაპი 165, 166.

ოქტავიანუს ავგუსტუსი (*Caesar Octavianus Augustus*) პირველი რომელი იმპერატორი, მნიშვნელოვანი სახელმწიფო მოღვაწე. ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. 63 წ.—ახ. წ. ა. 14 წ-მდე 4, 6, 52.

3

პალეფატე (*Παλαίφατος*) ავტორი თხზულებისა *Τρωϊκά*, ცხოვრობდა დაახლ. ძვ. წ. ა. IV ს-ში 207, 208, 210.

პანი (*Πάν*) წარმოშობით არკადიელი ლეთაება, შემდეგ ფართოდ ვრცელდება. მცირე აზიაში ხდება მისი მარსიასთან გაიგივება. სტრაბონის ტექსტის ამ ადგილის მიხედვით მეროეს მცხოვრებლები პატივს სცემენ ბარბაროსული ლეთაების გარდა ჰერაკლეს, პანსა და იხიდას 40.

პაპე 37, 60.

- პარმენიონი** (*Παρμενίων*) ალექსანდრე მაკედონელის არქიტექტორი 194.
- პატროკლე** (*Πατροκλής*) ძვ. წ. ა. III ს-ის ისტორიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, კასპიის მხარეების მმართველი 10, 83, 146, 148, 167, 168.
- პელიადები** (*Πελιαίδες*) პელიასის ასულები 70.
- პელიასი** (*Πελλίας*) იოლკოსის მეფე, ალექსტიდას მამა, იახონის ბიძა, რომელმაც იახონი კოლხიდაში გაგზავნა ოქროს საწმისისათვის 70, 73, 104.
- პენელოპე** (*Πηνελόπη*) ტროის გმირის ოდისეუსის მეუღლე 103, 209.
- პერსეუსი** (*Περσεύς*) ზევსისა და დანაეს შვილი 37.
- პითოდორე** (*Πυθιδάορος*) ტრალიელი, წარმოშობით ნისელი, შემდეგ გადასახლდა ტრალისში, პომპეუსის მეგობარი იყო და პითოდორისის მამა 213.
- პითოდორისი** (*Πυθιδάορις*) პონტოს დედოფალი, ცხოვრობდა ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე, მეუღლე იყო პონტოს მეფის, პოლემონის; შემდეგ—არქელაესი 3, 15, 44, 125, 213, 214, 215.
- პინდარე** (*Πίνδαρος*) VI—V სს-ის სახელგანთქმული ბერძენი ლირიკოსი 201.
- პლატონი** (*Πλάτων*) ცნობილი ბერძენი ფილოსოფოსი, ცხოვრობდა 427—347 წლებში 25, 33.
- პლუტარქოსი** (*Πλούταρχος*) ძვ. წ. ა. I ს-ის ბერძენი მწერალი 23.
- პოლემონი** (*Πολέμων*) პითოდორისის მეუღლე ოქტავიანუს ავგუსტუსის მიერ პონტოსა და ბოსფორის მეფედ დანიშნული ძვ. წ. ა. I ს-ის მიწურულში, დაიღუპა ასპურგიანებთან ბრძოლაში ახ. წ. ა. 8 წელს 15, 42, 112, 117, 125, 213, 214.
- პოლიბიოსი** (*Πολύβιος*) III—II სს-ის ისტორიკოსი, მსოფლიო ისტორიის ავტორი 3, 7, 8, 10, 14, 33, 34, 161.
- პოლიდექტე** (*Πολυδέκτης*) კუნძულ სერიფოსის მეფე, რომელმაც შეიფარა დანაე და პერსეუსი 37.
- პოლიკლიტე** (*Πολύκλειτος*) ლარისელი, დაახლოებით ალექსანდრე მაკედონელის თანამედროვე და მისი ცხოვრების აღმწერი 10, 149.
- პომპეუსი** 1. (*Πομπήιος*, ლათ. *Cn. Pompeius Magnus*) ცხოვრობდა 106—48 წლებში, სახელგანთქმული რომაელი საზოგადო მოღვაწე და მხედართმთავარი. საქართველოში ილაშქრა ძვ. წ. ა. 65 წ. 7, 8, 11, 12, 28, 56, 109, 129, 133, 136, 153, 192, 200, 202, 204, 213, 215.
2. მარკუს პომპეუსი (*Μάρκος Πομπήιος*, ლათ. *Marcus Pompeius*) მიტოლენელი, თეოფანეს ძე, ტიბერიუსის მეგობარი 4.
- პოხიდონიონი** (*Ποσειδώνιος*) ბერძენი მეცნიერი და ისტორიკოსი, ცხოვრობდა 140—56 წლებში 7, 8, 10, 12, 13, 14, 23, 24, 25, 38, 79, 100, 159, 161, 218.
- პრიაპე** (*Πρίαπος*) ტროის მეფე ტროის ომის დროს 47, 211, 217.
- პრიაპიდები** (*Πριαπίδαι*) პრიაპეს ვაჟები 27.
- პროზოროვა** ბ. 16, 25.
- პრომეთე**, **პრომეთეფი** (*Προμηθεύς*) იაფეტის ძე, ტიტანი, რომელმაც ზევსს ცეცხლი მოსტაცა და დედამიწაზე ჩამოიტანა. ზევსის მიმართ სხვადასხვა შეცოდებებისათვის ის მიაჯაჭვეს კავკასიონს 96, 140, 223.
- პტოლემე** (*Πτολεμαίος*) სოტერი, ალექსანდრე მაკედონელის სარდალი, შემდეგ ეგვიპტის სატრაპი და მეფე 42.

ა

რანოვისი ა. 50, 57.

რეა ('Ρέα) ღმერთების დედა, კროძოდ კრეტის თქმულების მიხედვით, რაც გაყო ცელებულია, ზევის დედა 105.

რეკაიხ ('Ρεκαίς) ლაკონელი დიოსკურების მეეტლე (ჰენიოხი), ჰენიოხთა ტომის დამაარსებელი. ამ სახელის ვარიანტებია: Κρέκας, Cerciuis, რასაც უკავშირებენ ტომის სახელს. ვერკეტებს (B/II, 1947, № 4, стр. 213) 118.

როსტოვცევი მ. 13.

როქსანე ('Ρωξάνη) ოქსიარტეს ასული, ალექსანდრე მაკედონელის მეუღლე 165, 166.

ბ

ბარაოხტი (Βαράοιχος) ინდოეთის მეფე 163.

ბატირები (Βάτιροι) მითიური პიროვნებები, ნახევრად თხები, ნახევრად ადამიანები. მათი საკითხი უკავშირდება დიონისეს კულტს; ჰესიოდეს ახრით, რასაც იმეორებს სტრაბონი, სატირები არაფრის შაქნისები იყვნენ 26.

ბატირი (Βάτιρος) ბოსფორის მეფე 115.

ბელეცკიდები (Βελεσικίδαι) სელევკოსის მემკვიდრეები 13.

ბელენე (Βελήνη) მთვარე, რასაც თაყვანს სცემდნენ ალბანიაში 15, 16. იხ. მთვარე.

ბემირამიდა (Βεμιράμιδας) ასირიის დედოფალი ტროის ომის დროს, გადმოცემები მას დიდ სააღმშენებლო საქმიანობას მიაწერენ 191, 216.

ბვიდა (Βωίδα) X ს-ის ცნობილი ლექსიკოგრაფი 1.

ბივერდისი (Βιβερδιδ) ინდოეთის მეფე 163.

ბიხიდე (Βιξιδ) ანტიპატროსის მამა, მითრიდატე ევპატორის დროს 212.

ბკემბიხელი (Βακχίσιος) 73, 206, 207, 223. იხ. დემეტრიოს სკეპისელი.

სკებტუხები (Σκαπτουχοί) სკებტუხიები (σκαπτουχοί) სკებტუხები საერთოდ ახიის მეფეთა კარზე მაღალი თანამდებობის პირები, ისინი, ვინც განაგებდნენ სკებტუხიებს. ეს კი ცალკეულ პროვინციებად იყო მიჩნეული ს. ჯანაშვიას აზრით, როდესაც სტრაბონი ლაპარაკობს კოლიდის ტერიტორიაზე არსებულ სკებტუხიებზე, ეს ეხება ძვ. წ. ა. II ს-ს (შრომები, I, გვ. 175), ხოლო თვით სკებტუხია მას ტომის პოლიტიკურ ორგანიზაციად მიაჩნია (შრომები, II, გვ. 156). „სკებტუხია, აღებული ხანის ბერძნულ ცნობებში კავკასიის შესახებ, აღნიშნავს სატომო ორგანიზაციას... სკებტუხიებად დაყოფა“ ნიშნავს არა ჩვეულებრივ ადმინისტრაციულ დანაწილებას, „...არამედ მოასწავებს ცენტრალური ხელისუფლების დაქუცმაცებასა და დაქსაქსვას, გარკვეული სახის დეცენტრალიზაციას“ (შრომები, II, გვ. 311). თ. მიშჩენკოს საბიებელში სწერია: „Скентухи. название царей Ахаеи, Зигова, Генихова, XI, 2, 13“, გამოთქმა მთლად ზუსტი არაა, მით უმეტეს, რომ შემდგესავე ფრაზაში ჰენიოხების მეფე ბასილევსობით არის მოხსენებული 119, 124.

აკილაკე კარაიანელი (Αχιλαξ) ძვ. წ. ა. V ს-ის ავტორი 9.

სკოტო 60.

ხმირა (*Σύρις*) ამძონი 218.

ხპადინე (*Σπαδίνης*) აორსთა მეფე ძვ. წ. ა. I ს-ში 142.

ხპიტაშენე (*Σπαταμένης*) სპარსელი სარდალი ბაქტრიანებისა და სოგდიანების მეთაური. რომელიც ცხოვრობდა ალექსანდრე მაკედონელის დროს 157, 168.

ხტალინი ი. ბ. 26.

ხტეფანე ბიზანტიონელი (*Στέφανος*) VII ს-ის გეოგრაფოსი, გეოგრაფიული ლექსიკონის ავტორი 1.

ხტრაბონი (*Στραβων*) 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 100, 125, 212.

ხტრატონი (*Στρατων*) ფიზიკოსად წოდებული, ცხოვრობდა IV—III სს-ში. თეოფრასტეს მოწაფე, პერიპატეტიკოსების სკოლის მეთაური 75, 76, 77, 78.

ხულა (*Sulla, Publius Cornelius*) ძვ. წ. ა. I ს-ის ცნობილი რომელი საზოგადო მოღვაწე 35.

ტ

ტარკონდიმოტე (*Ταρχονδิมωτος*) კილიკიელთა მეფე ოქტავიანუს ავგუსტუსის დროს 42.

ტარნი ვ. 54.

ტენეხი (*Τέννης*) კიკნოსის შვილი, მის მიხედვით დაერქვა ტენედოსს სახელი 58.

ტიბერიუსი (*Tiberius Julius Caesar*), რომის კეისარი 14—37 წლებში 3, 4.

ტიგრანე (*Τιγράνης*) არმენიის მეფე 96—56 წლებში მითრიდატე ევპატორის მოკავშირე არტავაზდეს მამა 190, 192, 196, 197.

ტიმაგენე ალექსანდრიელი (*Τιμαγηνός*) ძვ. წ. ა. I ს-ის ისტორიკოსი 6.

ტიმოხოენე (*Τιμοχόνης*), როდოსელი, ავტორი თხზულებისა ნავთსადგურების შესახებ, პტოლემეაიოს ფილადელფოსის ადმირალი იყო, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. III ს-ში 87.

ტირანოინი (*Τυραννισωσ*) გრამატიკოსი ამისოდან, სტრაბონის მასწავლებელი 2.

ტირეზია (*Τυρσειας*) თებელი უსინათლო მისანი; აქ იხსენიება როგორც მანტოს მამა 105.

ტიტანები (*Τιτάνες*) თავდაპირველად ერქვათ ურანოსის და გეას პირველად გაჩენილ ექვს ვაჟს, შემდეგ ეს სახელი გავრცელდა სხვა ღმერთებსა და გმირებზედაც. ცნობილია მათი ბრძოლა ზევსთან, რომელშიც ისინი დამარცხდნენ. მიჩნეულნი იყვნენ ადამიანთა შემწეებად 105.

ტირიბოლემოხი (*Τυριβόλεμος*) ელევსინის მეფის კლევესის ძე, გორდიოსის მამა 49.

უ

ურუშაძე აკ. 16.

ფ

ფაბრიციუსი 7, 13.

ფარნაკე (*Φαρνάκης*) ბოსფორის ერთი უკანასკნელ მეფეთაგანი, (მეფობდა 63—47 წწ-ში), მითრიდატეს შვილი, 117, 124, 142, 215.

ფილოტა (*Φιλώτα*) თებელი, რომელმაც კოლონისტები წამოიყვანა პრიენეში 49.

ფრიქსე (*Φριξός*) ცნობილი იმით, რომ ოქროს ვერძით გაიქცა თავის სამშობლოდან (ბეოტიიდან) კოლხიდაში, სადაც შეერთო იქაური მეფის, აგრიუს, ქალი ქალიჯიბე. მის შვილთა შორის იხსენიება კიტოროსი 15, 19, 20, 46, 71, 124, 201.

დ

ქლორიდა (*Χλωρίδα*) ნესტორ პილოსელის დედა 102.
ქრისე (*Χρυσή*) მონა ქალი ანაპის 41 წლის წარწერიდან 16.
ქსენარქოს ხელეციელი (*Ξεναρχος*) პერიპატეტეცოსი. სტრაბონის მასწავლებელი 2.
ქსენოკრატე (*Ξενοκράτης*), ფილოსოფოსი, მენეციკრატეს მასწავლებელი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. IV ს-ში 207.
ქსენოფონტი (*Ξενοφών*) სახელგანთქმული ბერძენი ისტორიკოსი, რომლის სტენაწურთა შორის ჩვენამდე მოღწეულია „ანაბასისი“. განსაკუთრებით საინტერესო ქართველურ ტომთა ძველი ისტორიის თვალსაზრისით ცხოვრობდა 430—354 წლებში 41, 47.
ქაერქსე (*Ξέρξης*) სპარსთა მეფე ძვ. წ. ა. V ს-ის პირველ ნახევარში 160.

უ

უაუნხიშვილი თ. 26.
უაუნხიშვილი ხ. 19, 20.

ხ

ხოშტარია ნ. 16.

ჯ

ჯავახიშვილი ივ. 16, 21, 22, 23, 24, 25, 60.
ჯანაშია ხ. 25, 50, 51, 60.
ჯონზი პ. 4, 25, 32.

ჰ

ჰანიბალი (*Ἡννίπας*) ჰამილკარ ბარკას შვილი, კართაგენელი, II პუნიკური ომის ხელმძღვანელი, ცხოვრობდა III—II სს-ში. აქ იბუნებოდა, როცა რომაელებმა არმენიის ქალაქის დამპყრობებელი 189.
ჰარმონია (*Ἀρμονία*) ერთი ვარიანტით კადმოსის მეუღლეა, პელოპე ვალიანტი — ნაიადა, ამძონების დედა. მისი საფლავი ილიაჯაშია 71.
ჰეკატე მილეტელი (*Ἡκαταίος ὁ Μιλήσιος*) ძვ. წ. ა. VI ს-ის ლოკოგრაფოსი: 207, 210.
ჰელანიკე (*Ἡλλανική*) მიტილენელი ისტორიკოსი, თუკიდიდეს ადონიდელის ჰქონდა თხზულება სკითხვების შესახებ 10, 145, 200.
ჰელიოსი (*Ἡλιος*) მზე, როგორც ღმერთი, რომელსაც თავიანთ სკემენ ალბანი — ში; ანაპის მიდამოებში 15, 16.
ჰერა (*Ἥρα*) ზეუსის მეუღლე, ბერძენების ერთი მთავარი ღმერთთაგანი 96.
ჰერაკლე (*Ἡρακλῆς*) ბერძენთა გმირი, ზეუსის და ალკმენეს შვილი, განთქმული თავისი 12 თავდადასავლით და მოგზაურობებით. სტრაბონთან მასწავლებელია მისი ყოფნა კავკასიაში (პრომეთეუსის განთავისუფლებისა და გაკვრით არგონავტებთან დაკავშირებით — მისი შეგობაოი და თანამგზავრი იყო არგონავტი კოსთ) 40, 74, 90, 96, 117, 140, 216, 223.

ჰერაკლეს ხტელეზი იხ. სტელეზი.

ჰერაკლიდე (*Ἡρακλίδης*) პონტოელი, პლატონიკოსი. ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. IV ს-ში 200.

ჰეროდე (*Ἡρόδοτος*) იუდეის მეფე 37—4 წლებში 42.

ჰეროდოტე (*Ἡρόδοτος*) გამოჩენილი ბერძენი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. V ს-ში; მისი „ისტორიის“ ძირითადი საგანია ბერძენ-სპარსელთა ომების აღწერა 3, 10, 20, 32, 49, 145, 195, 198, 206.

ჰესიოდე (*Ἡσίοδος*) ძვ. წ. ა. VIII ს-ის პოეტიკოსი 10, 11, 26, 145.

ჰექტორი (*Ἑκτορ*) ტროის ომის გმირი, ტროელთა მთავარსარდალი 48.

ჰილარნე (*Ἱλαρίος*) ერთი იმ შვიდ სპარსთაგანი, რომელთაც ფსევდო-სმერდისი მოჰკლეს ძვ. წ. ა. VI ს-ში 196.

ჰილა (*Ἰλάς*) ჰერაკლეს მეგობარი, რომელიც არგონავტებთან ერთად წავიდა. მაგრამ გზაზე ნიმფებმა მოიტაცეს 216.

ჰიპარქე (*Ἱπάρχος*) ნიკეელი ასტრონომი და ფილოსოფოსი ძვ. წ. ა. II ს-ისა 10, 79, 82, 83, 86, 87, 191.

ჰიფესკრატე (*Ἱψικράτης*) II—I სს-ის ისტორიკოსი ამისოდან 10, 13, 136.

ჰომეროსი (*Ἡμερος*) უდიდესი ბერძენი პოეტი, „ილიადისა“ და „ოდისეის“ ავტორი, ცხოვრობდა ძვ. წ. ა. IX ს-ში 10, 11, 18, 19, 20, 33, 36, 37, 47, 48, 52, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 145, 205, 206, 208, 210, 212, 219, 221, 222.

ჰონეგმანი ე. 3, 6, 7, 11.

ჰორტენიუსი (*Ὁρτენσιος*, ლათინ. Quintus Hortensius Hortalus) ცნობილი ორატორი და მხედართმთავარი, ცხოვრობდა 114—50 წლებში 159.

Амусин 52.

Геката 16.

Зевс 16.

Ксенофонт 41.

Ленцман Я. А. 52.

Луна 16.

Мн 57.

Мищенко Ф. Г. 5.

Посидоний 13.

Ранович А. 28, 35.

Ростовцев М. И. 61.

Феофан (Митилейский) 13.

Фрэзер 41.

Эратосфен 13.

Boisacq, E. 37.

Cagnat, R. 16.

Honigmann E. 8.

Jacoby 8.

Jones H. 5.

Latyshev B. 16.

Meineke A. 5.

Neumann K. J. 13.

Niese B. 3.

Pais 3.

Pape W. 40.

Posidonius 13.

Quintus Delius 7, 13.

Strabo, Strabon 4, 7, 13.

Theophanes, Theophanes von Mitylene 7, 13.

Wachsmuth 8.

ხალხების, ტომებისა და გვარების სახელები

ა

- აბიები (*Ἰβηται*) სკვითური ტომი, რომელიც თრაციელთა მეზობლად ცხოვრობდა 99, 100.
- აბორიგინები (*Ἀβორιγίναι*) რომის თავდაპირველი მცხოვრებლები 37.
- აგრები (*Ἄγροι*) მეოტრთა ტომი 117.
- აზიელები (*Ἀσιαῖοι*) საერთოდ აზიის მცხოვრებლები, აქ ბოსფორელთა ნაწილი. შუპირისპირებით ევროპელ ბოსფორელებთან 116.
- ათენელები (*Ἀθηναῖοι*) ათენის მცხოვრებლები 28.
- ალაძონები (*Ἀλαζώνες*) სკვითური ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ბორისთენის (დნებარის) ზემოთ 206, 208.
- ალბანები (*Ἀλβανοί*) ალბანიის მცხოვრებნი. სიტყვა ერთგვარად კრებითი სახელია ჩანს ალბანიის ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვადასხვა ტომებისათვის, რომლებიც სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ და ერთ დროს ცალკეული ბასილევსებიც ჰყავდათ. სტრაბონის (თუ მისი წყაროს) დროს ალბანებს ერთი ბასილევსი განაგებს 89, 94, 98, 108, 109, 126, 130, 131, 133, 135, 136, 143, 146, 157, 174, 185, 196, 215.
- ალბანელები 21, 44, 46. იხ. ალბანები.
- ალექსანდრიელები (*Ἀλεξανδριεῖς*) ეგვიპტის ქ. ალექსანდრიის მცხოვრებლები 34, 518.
- ალიბები (*Ἰσχυροί*) იგივე ხალიბები 205, 206.
- ალიძონები (*Ἀλιζώνες*) ხალხი, რომელიც ცხოვრობდა მცირე აზიის ჩრდილოეთ ნაწილში და რომელიც ტროის ომში მოიყვანეს ოდიოსმა და ვისიტროფოსმა (ილიადა II, 856), სტრაბონის აზრით შემდეგი დროის ხალიბები 20, 205, 206, 207.
- ამარდები (*Ἄμαρδοι*) იგივე მარდები—ხალხი, რომელიც ცხოვრობდა კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე 146, 151, 157, 178.
- ამაძონები (*Ἄμαζόνες*) ტომი, რომელიც გადმოცემათა მიხედვით შედგებოდა მხოლოდ ქალთაგან და რომელიც სახლობდა: თემისკირაში, თერმოდონტის დაბლობზე და შემდეგ ალბანიის ჩრდილოეთით მთებში 2, 78, 93, 136, 137, 138, 139, 201, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 217.
- ამაძონელები (*Ἄμαζόνιδες*) იგივე ამაძონები 207. იხ. ამაძონები.
- ამისელები (*Ἄμισθοι*) ამისოს მცხოვრებლები 201, 202.
- ამორძალები იგივე ამაძონები 16. იხ. ამაძონები.
- ანარიაკები (*Ἀναριάκαι*) კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მცხოვრები ტომი 143, 146, 157.
- ანტიოქელები (*Ἀντιοχείς*) სირიის ქ. ანტიოქიის მცხოვრებლები 216.
- ააკილები (*Ἀιακίδαι*) ააკის შვილები და ჩამომავლები 58.
- ანინანები (*Ἀινιάνες*) სამხრეთ თესალიის მცხოვრებლები, რომლებიც შემდეგ გადმოსახლდნენ იქიდან და დასახლდნენ ნაწილი—კასპიის ზღვისთან, ნაწილი—არმენიის მთების სამხრეთით 146, 195.

- აორსები (*'Αορσοί*) სარმატული ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კასპიის ზღვიდან ტანაისის (დონის) შესართავამდე 110, 142.
- აპაიტები (*'Απαίται*) უწინდელი კერკიტები, რომლებიც სახლობდნენ ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ მცხოვრები ტიბარანების ქალღებია (=ხალიბების) და სანების (=მაკრონების) მახლობლად; ამ ადგილებზეა გადაქიმული სკიდიხე 203.
- აპარნები (*'Απαρνοι*) მომთაბარე დაების მეტსახელი. დაების ნაწილი 145, 152, 160. აპარნი-დაები 161.
- აპასიკები (*'Απασικαι*) სკითური ტომი მსაგეტებში 157.
- აპილონები (*'Απιλλωνες*) ასე უწოდებენ გვიანდელი ავტორები პელოპონესელებს, ამ საკუთრივ არკადიელებს 103.
- არახები (*'Αραβες*) არაბეთის მცხოვრებლები 28, 58. არაბი ტომი 33, 38.
- არამეელები (*'Αραμαίτοι*) ასე უწოდებენ თავისთავს სირიელები 58.
- არახოტები (*'Αραχωται*) არახოსიის მცხოვრებლები 157, 158.
- არგოელები (*'Αργεῖοι*) არგოსის მცხოვრებლები, შემდეგ—საერთოდ ბერძნები 58, 103.
- არგოხელები (*'Αργεῖοι*) არგოსის მცხოვრებლები 58.
- არეკები (*'Αρεκῆοι*) მეოტთა ტომი 117.
- არიანები (*'Αριανοί*) არიანის მცხოვრებლები 179.
- არიელთა ტომები (*'Αρειοι*) არიის მცხოვრებლები (არია და არიანე ერთი და იგივეა) 151.
- არიმასები (*'Αριμασῶν*) სკითური ცალთვალა ტომი, რომელიც ჰიპერბორეებისა და სავრომატებისა არ იყოს, ცხოვრობდა ექსინის, ისტროსისა და ადრიასის ზემოთ 144.
- არიოხები (*'Αρειοι*) იგივე არიები და არიანები 151, 157, 158.
- არმენიელები (*'Αρμεῖοι*) არმენიის მცხოვრებლები 21, 42, 45, 58, 98, 125, 126, 131, 133, 142, 146, 177, 178, 179, 181, 183, 185, 186, 187, 192, 193, 195, 197—198, 198, 200, 212, 216.
- ასიები (*'Ασιοι*) სკითური მომთაბარე ტომი 152.
- ატასიები (*'Αττάσιοι*) მსაგეტებში შემავალი ტომი 156.
- ატროპატები, ატროპატენელები (*'Ατροπαταῖοι*) მიდიის ჩრდილო ნაწილის, ე. წ. ატროპატის მიდიის მცხოვრებლები 178, 181.
- აქაველები (*'Αχαιοί*) ერთ-ერთი ეოლიური ტომი. ჰომეროსთან აქაველები ეწოდებოდათ საერთოდ ბერძნებს. ფთიელი აქაველები—ე. ი. ფთიის (თესალიის ქალაქის) მოსახლე ბერძნები 19, 118.
- აქეელები (*'Αχαιοί*) შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრები ტომი, რომელიც ერთი აზრის მიხედვით კერკიტებსა და ჰენიოხებს შორის ცხოვრობდა, ხოლო მეორე აზრის მიხედვით—სინდიკესა და ზიგებს შორის (ჰენიოხები კი ზიგებს შემდეგ). სტრაბონის ცნობით ესენი ფთიელი აქაველებისაგან წარმოსდგებიან ზიგებთან და ჰენიოხებთან ერთად მომთაბარე და ყაჩაღ ტომად არის გამოცხადებული 11, 21, 39, 94, 104, 111, 118, 120, 121, 225.

ბ

- ბაბილონელები** (*Βαβυλώνιοι*) ბაბილონის მცხოვრებლები 180, 184.
- ბახტარნები** (*Βασταρται*) გერმანული მოდგმის ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ისტროსის (დუნაის) გადაღმა, სადაღაც დნესტრის შიდაპირში 89
- ბაქტრები** (*Βακτροί*), ბაქტრიანები (*Βακτριανοί*), ბაქტრიელები (*Βακτριαι*, *Βακτριανοί*), ბაქტრიის (იგივე ბაქტრიანის) მცხოვრებლები 82 წ., 84, 84—85, 94, 151, 157, 163, 164, 165, 195.
- ბებრიკები** (*Βέβρικες*) ტომი, რომელიც ბითონიელებზე ადრე ცხოვრობდა მახაისში, ისინი ფრიგიელების მეხოზლები იყვნენ 221.
- ბერძენი ტომები** 58.
- ბერძნები** 18, 19, 71 (*Γραικοί*) იხ. ელინები.
- ბიზანტიელები** (*Βυζαντιοί*) ბიზანტიონის მცხოვრებლები 101.
- ბითონიელები** (*Βιθυνιοί*) ადრე ასე ეწოდებოდათ აზიაში მოსულ თრაკიელებს. შემდეგში მცირე აზიის ქვეყნის, ბითონიის მცხოვრებლებს 94, 201, 216, 220, 221. ბითონიელთა მეფე 201.
- ბიჭურები** (*Βιჭυρδες*) ჰებტაკომეტებისა და მონიიკების მეხოზლად მცხოვრებ ტომი. ჰეკატე მილეტელთან ამავე ტომს დიჭურები ეწოდება. ა. ი. გოროყვა ამ ტომს ბიჭურებს ეწოდებს („გიორგი მერჩულე“, გვ. 202, 484, და სხვ.) 204.
- ბოსფორანები** (*Βοσπορανοί*) ე. წ. კიმერიის ბოსფორის მცხოვრებლები 116, 117.
- ბოსფორელები** 99, იხ. ბოსფორანები.
- ბრანხიდები** (*Βραγχίδαι*), ბრანხოსის ჩამომავლები. ამათ სოკლიანეში ქალაქი ჰქონდათ 116.
- ბრახმანები** (*Βραχμᾶνες*) ინდოელი სწაველები და ქურუმები 28.
- ბრიტანები** (*Βρεττανοί*) 89.

ბ

- გალატები, გალატელები** (*Γαλάται*) მცირე აზიის ქვეყნის, გალატის, მცხოვრებლები 27, 28, 202, 220.
- გალატელთა ტომი** 199. იხ. გალატები.
- გალაქტოფაგები** (*Γαλακτοφάγοι*) სკვითური ტომი 58, 99, 100.
- გარგარეველები** (*Γαργαρέδες*) კავკასიონის მთებში მცხოვრები ხალხი, რომელსაც ურთიერთობა ჰქონდა ამაძონებთან. ВДН-ში არის ასეთი შენიშვნა: „И то и другое наименование (აღარებს პლინიუსის გეგარებს) звучит в современном чеченском „галган“, с которыми и можно быть отождествлены срабишского гаргареда“ (ВДН. 1947, № 4, стр. 222) 136, 137.
- გარმანები** (*Γαρμᾶνες*) ინდოელი ბრძენები 28.
- გელები** (*Γῆλαι*) სკვითური მოდგმის ხალხი, რომელიც კასპიის ზღვის სამხრეთ-დასავლეთ ნაპირზე ცხოვრობდა 136, 146, 151.
- გერმანები** (*Γερμανοί*) 89.
- გერმანული ტომი** 27, იგივე გერმანები.
- გეტები** (*Γῆται*) თრაკიული მოდგმის ტომი, რომელიც ისტროსთან ცხოვრობდა 89.

კორდიეები (*Κορδύαιος*) გორდიენეს მცხოვრებლები. გორდიენე პაპეს და თ. მიშჩენკოს მიჩნეული აქვთ არმენიის მხარედ. გორდიეების შესახებ თ. მიშჩენკო წერს: „Месопотамское племя в Ассирійском царстве“. სტრაბონის გორდიეებს აიგივებენ ქსენოფონტის კარლუხებთან 191.

კოანები (*Κοῦνᾶναιος*) არმენიის მახლობლად (მის ზემოთ?) მცხოვრები ტომი 195.

დ

დაბი (*Δάβι*), სკვითური ტომი, იგივე აპარნები, რომელიც ცხოვრობს კასპიის ზღვიდან დაწყებული აღმოსავლეთისაკენ, მასაგეტებისა და საკების დასავლეთით. ВДП-ში არის შენიშვნა: „Подственные скифам кочевые племена к востоку от Каспийского моря по рекам Маргис (Мургабу), Окту (Аму-Дарье) и Аксарту (Сыр-Дарье): известны у римских писателей под именем Дабае, которое может быть звучит в наименовании Дагестана“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 198) 145, 151, 152, 160, 161.

დანაელები (*Δαναοί*) დანაეს ქვეშევრდომები, არგოსის მცხოვრებლები. საზოგადოდ-მთლიანად ბერძნები 103.

დანდარიები (*Δανδάριοι*) მეოტთა ტომი, რომელიც ცხოვრობდა მეოტიის ნაპირებზე (დაახლოებით ჰიპანისის შესართავიდან რომბიტემდე). პ. ინგოროვსა ამ სახელს (დანდარი) უკავშირებს აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე „დრანდის“ სახელს („გიორგი მერჩულე“, გვ. 167—168) 117.

დახავლეთის იბერები, დახავლეთის იბერელები (*οἱ ἑσπεριοὶ Ἰβηρες*) ესპანეთის იბერელები (განსხვავებით საქართველოს იბერებისაგან) 21, 81.

დერბიკები (*Δέρβικες*) ჰირკანების მეზობლად მცხოვრები სკვითური ტომი 60, 157, 159, 170, 171.

დოლიონები (*Δολιόνες*) თრაკიული ტომი 221.

დოხები (*Δόχοι*) მეოტთა ტომი 117.

ე

ეგვიპტელები (*Αἴγυπτιοι*) ეგვიპტის მცხოვრებლები 21, 58, 81, 124.

ეზბელები (*Ἐζβέες*) კუნძულ ეზბეის მცხოვრებლები 137.

ევროპელები (*Ἐυρωπαϊοί*) ევროპის მცხოვრებლები 116, 143.

ეთიოპელები (*Αἰθιοπες*) ეთიოპიის მცხოვრებლები 21, 39, 40, 41, 48.

ელეელები (*Ἐλλεῖοι*, *Ἐλλεῖται*) პელოპონესის ნაწილის, ელოსის, ან ელეას, მცხოვრებლები 58.

ელიმეები (*Ἐλιμαῖοι*) მეკობრე ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ელიმეაში, მიდიელთა და სუსიელთა მეზობლად 185.

ელინები (*Ἐλληες*) ბერძენ ტომთა საერთო სახელი, ბერძნები 34, 58, 103, 106, 112, 114, 140, 143, 150, 152, 163, 164, 194, 217, 223.

ელინური ტომები, იგივე ელინები 220, 221 იხ. ელინები.

ენეტები (*Ἐνετοί*) პაფლაგონიაში მცხოვრები ტომი, რომელიც შემდეგ იტალიაში გადასახლდა 81.

ეხადიკები (*Κισιάδικοι*) ტომი, რომლით დასახლებული სოფლები იყო კავკასიაში 141.

ეოლიელები (*Αιολείς*) ბერძენთა ერთი ძირითად შტოთაგანი. რომელიც იყო რომადა თესალიაში, ბეოტიაში, ებეაზე და სხვაგან 20b.

ეპეელები (*Ἐπειοί*) ჩრდილო ელიდის მცხოვრებლები 49, 5b.

ეპიროტები (*Ἐπιρώται*) ეპირის მცხოვრებლები 58.

ეპანეთის იბერიელები ესპანეთის ძველი მოსახლეობა (თვით ეპანეთსაჲ. ა.გ. ებროს მიდამოებს ეწოდებოდა იბერია) 21. იხ. დასავლეთი იბერიელები.

ეპანელები 8.

ეტოლიელები (*Αιτωλοί*) საბერძენეთის ნაწილის, ეტოლიის მცხოვრებლები (ეტოლია აკარანანისა და თესალიას შორის მდებარეობს) 49, 58.

ეფესელები (*Ἐφεσίοι*) მცირე აზიის იონიური ქალაქის, ეფესოს, მოსახლეობა 21.

ვიტიები, ვიტელები (*Ἰτέριοι*) ვიტის მცხოვრებლები. კასპიის ზღვის მიჯაჭვები 146, 157.

ზ

ზიგები (*Ζυγοί*) შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრები ტომი, იხილეთ ძველი ზღვის გასწვრივ არიან—აქეელები (უფრო ჩრდილოეთისაკენ) და ჰენიოხები (უფრო სამხრეთისაკენ). სამივენი უფრო სანაპირო არიან, ვიდრე სინდიე და გორგოპიაა. ქართველი სპეციალისტებმას აიგივებენ ჯიქებთან (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერაზღლე, გვ. 125). მათი ქვეყანა სტრაბონის დროს ცუდგზიანი და ფულური ყოფილხოლო თვით ზღბი თავს ირჩენდა ყჩალობითა და მოშთაბარეობით. სტრაბონი პირველი ბერძენი ავტორია, რომელიც ამ ტომისახელებს. სხვა ავტორებთან, შემდეგ ხანაში, გვხვდება ამ ტომისახელად ზიკები, ზიხები, ზინხები და ა. შ. B.II-ის მენიშენი მიხედვით ეს ტომი გენეტიკურ კავშირშია იახიგებთან (იახიგები კი სარმატები არიან, რომლებიც ერთ დროს, შავი და აზოვის ზღვების სანიპიროზე ცხოვრობდნენ, შემდეგ კი დაკიაში გადასახლდნენ. B.II. 1947, № 4, სტრ. 209, 210). სტრაბონის ცნობების მიხედვით ეს გენეტიკური კავშირი არ ჩანს 94, 111, 118, 119, 120, 225

თ

თესალიელები (*Θεσσαλοί*) საბერძენეთის ნაწილის, თესალიის. მცხოვრებლები 18, 69, 193—194, 194, 195.

თესალიური ტანისამოსი 193, 194.

თრაკიელები (*Θρακίαι*) თრაკიის მოსახლეობა (თვით თრაკია კი იხსილვებოდა სამხრეთით მაკედონიით, ჩრდილოეთით—ისტროსით) 137, 200, 20a, 211.

ი

იახიდები (*Ἰασίδαι*) პელაგოსის ძმის, იასოსის, ჩამომავლები 103.

იბერები (*Ἰβηρες*) 1. აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარე ქვეყნის, იბერიის, მცხოვრებლები. სტრაბონი გამოჰყოფს ბარის მებო-

რებლებს, რომელთაც ერთნაირი ყოფაცხოვრება აქვთ (მიწათმოქმედები არიან) და მთისას—როშლებიც სხვაგვარ ცხოვრებას ეწევიან (სკვითურ-სარმატულს). ომიანობის დროს მათ მრავალი ათასი მებრძოლი გამოჰყავთ (მაგრამ მაინც ალბანებზე მცირე—ალბანებმა 60 000 ქვეითი და 22 000 ცხენოსანი გამოიყვანეს), ომის დროს მათ შველიან მომთაბარეები. მათ შეემთხვათ ბრძოლა პომპეუსთან, ცხოვრობენ. ისინი კავკასიონის ყელზე, კოლხიდის ზემოთ, სადაც მოვიდნენ დასავლეთის იბერიიიდან. მოსხების ქვეყნის ერთი მესამედი მათია, მათ ემეზობლებიან არმენიელები, ალბანები... არმენიამ წაართვა მათ ზოგი პროვინცია (როგორიცაა, პარიადრეს კალთები, ხორზენე და გოგარენე). თვით იბერები მდიდარი და კარგად დასასახლებელი ქვეყნის პატრონები არიან. იბერები ოთხ გენოსად იყოფიან (ამის შესახებ იხ. შესავალში, გვ. 26—37), 89, 94, 98, 108, 109, 125, 126, 128, 130, 131, 133, 174, 185, 189, 196.

2. ესპანეთის იბერები 126.

3. იბერები, რომლებიც სიცილიაში მოსახლე პირველი ბარბაროსთაგანნი (ე. ი. არა ელინები) იყვნენ 98.

იბერელები, იგივე 1 იბერები 21, 45, 46, 59.

იბერიალი სურინჯი 199—200.

იბრიაბი (*Ἰβριεῖς*) კარიული ტომი 221.

ილაელები (*Ἰλαῖς*) ილიონის მცხოვრებლები 58.

ილირიალები (*Ἰλλυριοί*) სხვადასხვა ტომები, რომლებიც ილირიის ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ. თვით ილირიის ტერიტორია ერთი იყო ბერძნების ბატონობის პერიოდში და სხვა—რომაელებისა 20.

ილიატები (*Ἰλιάται*) სპარტის მოსახლეობის ნაწილი, რომელიც შედგებოდა დამარცხებულ მესენიელთაგან, სახელმწიფო მონებისაგან და პირადი მონებისაგან 53.

ინდები. ინდოელები (*Ἰνδοί*) ხალხი, რომელიც ცხოვრობდა მდ. ინდოსის მიდამოში; ინდოეთის მოსახლეობა 59, 94, 95, 110, 140, 163, 169.

იონიელები (*Ἰωνεῖς*) ბერძენ ტომთა ერთი მთავარი შტო, რომელიც ჯერ ატიკასა და მეგარაში ცხოვრობდა, ხოლო შემდეგ მცირე აზიის სანაპიროზე დამკვიდრდა 28, 49, 100, 206.

ისტრები (*Ἰστριοί*) ტომი, რომელთა ქვეყანაზედაც მიეძინება მდ. ისტროსი და რომელზედაც გადაიარა იაზონმა კოლხებიდან რომ ბრუნდებოდა 80.

ისტრიაელები (*Ἰστριοί*) ისტრიის, იტალიის ნაწილის, მცხოვრებლები 20.

კ

კაბირები (*Καβίριοι*) ძველი პელაზგური ღმერთები. სტრაბონის აზრით იგივე კორიბანტები ან კურეტები 105.

კაფუსიები. კაფუსიელები (*Καπίσσιοι*) კასპიის ზღვის ნაპირას, ჩრდილოეთ მიდიაში მცხოვრები ტომი 143, 146, 151, 157, 178, 179, 180.

კავკასიელები (*Καυκάσιοι*) სარმატები და სხვა ტომები, რომლებიც თავს იყრიან დიოსკუოიაში 123.

კავკონები (*Καυκωνεῖς*) იგივე მარიანდინები, ხალხი რომელიც ცხოვრობდა ბითინიელებსა და პაფლაგონიელებს შორის 201, 221, 223.

კალიპიელები (*Καλλιπιδεῖς*) სკვითური ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ბორცხენის ზემოთ 206.

- კაპადოკიელები (*Καπαδοκία*) კაპადოკიის მცხოვრებლები 46, 153, 183, 201, 221.
222, 225 კაპადოკიელთა ტომი 107 ზემო კაპადოკიელები (*ἄνω Καπαδοκία*), მათში არის კომანა 172.
- კარიელები (*Κάρει*) კარიის მცხოვრებლები 65, 220, 221.
- კასპიები (*Κάσπιοι*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ალბანელების მეზობლად კასპიის ზღვის სამხრეთ-დასავლეთით და სამხრეთით 121, 157, 165, 171-კასპიის ტომი 133. იხ. კასპიები.
- კატაონები (*Καταιόνες*) კატაონიის (კაპადოკიის ნაწილის) მცხოვრებლები 30, 43, 189, 222.
- კელტები (*Κελτοί*) ძველი სახელწოდება დასავლელი ხალხებისა; ევროპელი გალატების სახელწოდება, სახელდობრ, გალიის მცხოვრებლებისა. აქ—დასავლეთის იბერიის მცხოვრებთა ნაწილი 8, 58.
- კელტოსკვთები (*Κελτοσκόπιαι*) საზოგადო სახელი, რომელსაც უწოდებდნენ ძველი ელინი ავტორები სკვითების მეზობლად მყოფ ჩრდილოეთის ხალხებს 144.
- კეოხელები (*Κεῖοι*) კუნძულ კეოსის მცხოვრებლები 165.
- კერკეტები (*Κερκῆται*) შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მცხოვრები ხალხი, რომელიც სტრაბონის აზრით ემეზობლებოდა ჭინოხებს. ჭინოხები მათზე უფრო ჩრდილოეთით იყვნენ, ხოლო მოსხები და კოლხები მათ მიყოლებახე უფრო სამხრეთით. არტემიდორუს აზრით კი ესენი ცხოვრობენ ბაუას შემდეგ აქედლებამდე. ბერძნული „კერკეტები“ ჩვეულებრივ ჩერკეზებად ესმით (მღრ. *Рарр. Gr. Eiq. პ. ინგოროყვა*, „გიორგი მერჩულე“, გვ. 137 და სხვ.) 11, 111, 120.
- კერკიტები (*Κερκίται*) ასე ერქვათ უწინ აპაეტებს 203 იხ. აპაეტები.
- კეტეიები (*Κήτειοι*) მეზიური ტომი, რომელსაც ახსენებს ჰომეროსი 221, 223.
- კვირენელი მოსახლეობა (*Κυρηνάιοι*) კვირენეს მოსახლეობა 35.
- კზიელები (*Κυζιηνήοι*) პროპონტიდის, თანამოსახლელ ქალაქისა და კუნძულის, კიზიკოსის მცხოვრებლები 208.
- კლიკიელები (*Κίλικες*) კლიკიის მცხოვრებლები. კლიკია ტავრის მიდამოშია, მოსახლეობა—კლიკიელები ტროიდან მოსულად მიაჩნია სტრაბონს 107, 172, 199, 220, 221, 222, 223.
- კამერიელები (*Καμάρῖοι*) ჩრდილო კავკასიაში და შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე მცხოვრები ხალხი, რომელიც ოდესღაც ბოსფორის ფლობდა და რომელიც შემდეგ მცირე აზიაში შეიჭრა 65, 114, 153, 211.
- კარტიები (*Κάρτιοι*) სპარსეთსა და მიდიაში მოსახლე ტომი. რომელიც გადმოსახლებული იყო აქ და ყაჩაღობას მისდევდა 178.
- კოლხები (*Κόλχοι*) ძირითადი ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კოლხიდაში, სტრაბონის ცნობების მიხედვით შავი ზღვის აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. მათი უშუალო მეზობლები ზღვის გასწვრივ უფრო ჩრდილოეთისაკენ არიან მოსხები, ქვეყნის შიგნით. ჩრდილოეთით—ფთეფაროუაგები და სვანები, აღმოსავლეთით—იბერები. ლაპარაკია მათი ნათესაობის საკითხზე ეგვიპტელებთან; არგონაუტების. კერძოდ იახონის, ლაშქრობახე. მათ უკან დაბრუნებასა და კოლხების დადევნებაზე. ამ დადევნებულმა კოლხებმა ააშენეს ქ. პოლა; ერთი ცნობით რუას მცველები, კორიბანტები, კოლხები არიან. კოლ-

ხების სავაქრო ადგილია ქ. ფაზისი. სტრაბონის დროს პითოდორისი ფლობდა კოლხებს (იხევე, როგორც სხვა ხალხებსაც მეზობლად) 11, 20, 21, 58, 66, 71, 74, 80, 81, 96, 105, 120, 123, 124, 125, 135, 140, 216.

კომაგენები (*Κομμαγηνοί*) სირიის ჩრდილო-აღმოსავლეთ პროვინციის კომაგენის მცხოვრებლები 186.

კორიბანტები (*Κοριβάντες*) რეას მცველები თუ ქურუმები. სტრაბონი გადოსაცემს სხვათა აზრებს, რომელთა მიხედვით ისინი ან ბაქტრიანიდან არიან, ან კოლხთაგანნი; ან იგივე კაბირები არიან 105.

კოსები (*Κοισαῖοι*) მიდიელების მეზობელი მოყაჩაღე ტომი, მთებში მცხოვრები 180.

ლ

ლაკედემონელები (*Λακεδαιμόνιοι*) ლაკედემონის (პელოპონესის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილის) მცხოვრებლები 53.

ლაკონელები (*Λάκωνες*) იგივე ლაკედემონელები 118. იბ. ლაკედემონელები.

ლეგები (*Λήγες*) სკითური ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ამაძონებსა და ალბანებს შორის, ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „на юго-западном берегу Каспийского моря“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 222) 136.

ლეკოსირები (*Λευκόσιροι*) სტრაბონის ცნობათა მიხედვით იგივე კაპადოკიელები. ВДИ აკეთებს შენიშვნას: „Наименование, прилагавшееся к жителям восточной Капподокии (потомкам Хеттов), позднее — специально к племенам между нижним течением реки Галиса и Ирса, в северо-восточной части Капподокии“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 237) 201, 211, 225.

ლელეგები (*Λέλεγες*) ძველი ტომი, რომელსაც სტრაბონი პელაგურად მიიჩნევს. ისინი ცხოვრობენ მცირე აზიაში — კარიაში, დასავლეთ სანაპიროზე, ტრაში, საბერძნეთში 38, 48, 221, 223.

ლიდელები (*Λυδοί*) ლიდიის მცხოვრებლები 42, 198, 221.

ლიკონები (*Λυκόνες*) კაპადოკიასა და პიზიდიას შორის მდებარე ლიკონიის მცხოვრებლები 199, 222.

ლიკიელები (*Λύκιοι*) ლიკიის მცხოვრებლები 65, 217, 220, 221.

ლოკრები (*Λοκροί*) ლელეგთა ძველი ტომი საბერძნეთში. აქ ხსენებული ლოკრები არიან ე. წ. ოპუნტის ლოკრები 58.

მ

მაკედონელები (*Μακεδόνες*) მაკედონიის მცხოვრებლები; ზოგჯერ იგულისხმება მაკედონელი მმართველები, მაკედონელი მფლობელები სხვა ქვეყნებისა 147, 148, 151, 158, 166, 167, 177, 180, 181, 196.

მაკრონები (*Μάκρωνες*) სანების სახელი სტრაბონზე ადრინდელ ხანაში. მაკრონებს ასახელებენ სტრაბონამდელი ავტორები (ჰეკატე, ჰეროდოტე, ქსენოფონტე...), მათ იცნობენ შემდეგი ხანის მწერლებიც (მაგ. არიანე), ივ. ჯავახიშვილი „მაკრონებს“ აიგივებს „მეგრელებთან“ (ქართველი ერის ისტორია, 1913 წ. გვ. 29) 203.

- მაკროპოგონები** (*Μακροπώγωνες*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ყრკეტების მეზობლად. პაპე შესაძლებლად მიიჩნევს მათ გაიგივებას მაკროკეტალებთან (ხოლო ამ უკანასკნელებისას—მაკრონებთან). ამასვე იმეორებს ВДИ-ს შენიშვნაც (ВДИ, 1947, № 4, стр. 208) 111.
- მარგაანელთა ტომები** (*Μαργαανοί*) ბაქტრიასა და ჰირკანიას შორის მდებარე მარგაინის მცხოვრებლები. ВДИ შენიშნავს: „Собрательный наименование племен (дервизики, парши, тануры и др.), обитавших к западу от среднего течения Аму-Дарьи в области Маргиане, занимавшей южную часть позднейшей Хивы и юго-западную часть Бухарии“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 227) 151.
- მარდები** (*Μάρδοι*) ჰირკანიისა და სპარსეთის მეზობლად მცხოვრები მოყაჩაღე ტომი. იგივე ამარდები. სხვა ავტორები მარდებს სხვაგანაც იხსენიებენ. მაგ., პტოლემეაოსი—არმენიაში, პლინიუსი—შავი ზღვის სანაპიროზე 143, 178, 180.
- მარიანდინები** (*Μαριανδανοί*) იგივე კავკონები, ბითონიელების მეზობლად მცხოვრები ტომი, რომელიც სტრაბონის აზრით თრაკიული წარმოშობისაა 201, 220, 221.
- მასაგეტები** (*Μασσαγέται*) სკვითური ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კასპიის ზღვის მიდამოში. ისინი ცხოვრობდნენ მთებში, დაბლობებში. კაობებში და იმ კუნძულებზე, რომლებსაც მდინარეები ჰქმნიან. აეთ მდინარედ არაქსი არის დასახელებული. ესენი და არახოტები ემეხოზლებიან ბაქტრიელებს მდ. ოქსოსთან. მასაგეტებისა და საკების ტომებში შედიან ატასიები და ხორასმელები. მათ თავი გამოიჩინეს კიროს სპარსთა მეფესთან ბრძოლაში 144, 152, 154, 155, 156, 157.
- მატიანები, მატეანები** (*Ματιανοί, Μαιναοί*) მიდიის ნაწილის, მატეანის მცხოვრებლები 157, 195.
- მელიტენები** (*Μελιτηνοί*) კაპადოკიის ნაწილის, მელიტენის მცხოვრებლები 186.
- მეონები** (*Μήονες*) ასე ახსენებს ჰომეროსი ტომს, რომელსაც სტრაბონი იცნობს. როგორც ლიდიელებს 221.
- მეოტები** (*Μαιώται*) მეოტისის მიდამოში მცხოვრები ტომების სახელწოდება. ისინი სავრომატებად ითვლებიან. მათ შორის არიან: სინდები, დანდარიები, ტორეატები, აგრები, არუქები, ტარპეტები, ობილიაკენები, სიტაკენები, დოსკები და სხვ. ესენი ორად იყოფიან: ტანაისის მიდამოში მცხოვრებლები უფრო ველურები არიან, ვიდრე მეორე ჯგუფისანები, რომლებიც ბოსფორისაკენ არიან. მეოტები მიწათმოქმედებას ეწევიან, თუმცა მომთაბარეებზე ნაკლები მემორები არ არიან 66, 94, 111, 113, 117.
- მესენიელები** (*Μεσσηνιοί*) პელოპონესის ნაწილის, მესენიის მცხოვრებლები 53, 58
- მიგდონები** (*Μυγδόνες*) მესოპოტამიის ნაწილის, მიგდონიის მოსახლეები 186.
- მილიელები** (*Μήδοι*) მიდიის მცხოვრებლები 142, 144, 147, 157, 180, 183, 164, 185, 189, 192, 194, 195, 197.
- მიდიური მცენარე, მიდიური წვენი** 182.
- მილიეტელები** (*Μιλήσιοι*) მილიეტის მცხოვრებლები 218.
- მილიები** (*Μιλῆται*) ლიკიის უძველესი მცხოვრებლები 220, 221.

მინიები, მინიელები (*Μινυαί*) 1. ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ორქომენში 102, 103, 104. 2. არგონავტების სახელი 104.

მინიური (*Μινυαίως*) 102, 104.

მიხიელები (*Μυσηί*) მცირე აზიის მიზიის მცხოვრებლები 94, 220, 221.

მორგეტები (*Μόργηται*) ერთი-ერთი ძველი ტომი იტალიაში 58.

მოხინიკები (*Μοχθίνιοι*) ტომი, რომელსაც ახსენებს სტრაბონი ხალიბებთან ერთად და რომელიც ცხოვრობს პონტოს მთიანეთში. მათი ყოფაცხოვრების შესახებ სტრაბონი იმეორებს ქსენოფონტის ცნობებს (ხეებზე ცხოვრობენ, ან ხის კოშკებში): ესენიც სხვა თავის მეზობლების მსგავსად იყვებებიან ნადირის ხორციით და ხილით, თავს ესხმიან მოგზაურებს. ივ. ჯავახიშვილი ამ ტომის სახელწოდების შესახებ წერს, რომ მისი პარალელური ქართულივე ფორმა იქნებოდა „მას-სანიკი“, სადაც მო||მა თავსართია, ხოლო ძირია სსვნ||სსან, რაც იგივეა, რაც ჭან-ი (ქართველი ერის ისტორია, I, 1913. გვ. 25) 41, 189, 204.

მოსხები (*Μόσχοι*) ტომი, რომელიც სტრაბონის გადმოცემით ცხოვრობდა კერკეტებსა და კოლხებს შუა. ამ ცნობის მიხედვით მოსხები ზღვისპირას მობინადრე ტომი ჩანს. მეორეს მხრივ მათი ქვეყანა (*Μοσχική*) სამ ნაწილად არის გაყოფილი, მისი ერთი ნაწილი აქვთ კოლხებს, მეორე—იბერებს და მესამე—არმენიელებს. ამის მიხედვით მოსხების საცხოვრისი დაახლოებით შემდეგი დროის შესხეთია. მოსხების ქვეყანაშია ცნობილი ლეკკოთეას სამლოცველო 11, 120, 124, 125.

6

ნაბატელები (*Ναβαταῖοι*) არაბული ტომი 51, 55.

ნაბაანები (*Ναβαιαοί*) მომთაბარე ტომი, რომელიც ცხოვრობდა მეოტისსა და კასპიის ზღვას შორის 142.

ნომადები (*Νομάδες*) მომთაბარე სკვითური ტომი, რომელიც სახლობს ისტრაოსის გადაღმა ვეკსინთან 99.

ნორიკები (*Νόρικοι*) დუნაისპირეთის ტომი 3.

მ

ობიდაკენები (*Ὀβιδάκηνοι*) მეოტთა ტომი 117.

ორქომენელი კოლონისტები (*Ὀρχομένσιοι*) ორქომენიდან გამოსული ხალხი, რომელთაც პონტოს აქვა დაასახლეს 104.

ობტეელები (*Ὀβταῖοι*) ტომი, რომელიც ოსტიაში (ლაციუმში) ცხოვრობდა 58.

ოფიოგენები (*Ὀφιογενεῖς*) ტომი ტროადაში 58.

პ

პამფილიელები (*Πάμφυλοι*) პამფილიის მცხოვრებლები 49, 220, 221.

პანქხანები (*Πανχάνοι*) მომთაბარე ტომი, რომელიც მეოტისსა და კასპიის ზღვას შორის სადაც ცხოვრობდა 142.

პარაფტაკები (*Παραφτάκαι*) შიდიისა და სპარსეთის საზღვარზე მცხოვრები ხალხი 225.

- პარაქტაკენები (*Παρακτακται*) სპარსელების მეზობელი მთიელი ტომი, რომელიც ეწეოდა ყაჩაღობას 180.
- პარახიელები (*Παραχίται*) არკადიული მოდგმის ტომი, რომელიც დასახლდა ანარიაკებთან ერთად და შემდეგ პარსიები ეწოდა 146.
- პართები, პართელები (*Παρθῦνται, Πάρθιοι*) პართიის მცხოვრებლები 7, 14, 38, 43, 66, 94, 145, 147, 148, 152, 159, 161, 164, 167, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 196, 197.
- პართელთა ომები 89.
- პართთა ომები 89.
- პარტიები (*Πάρτιοι*) იგივე ქსანდიები—დაების ერთი შტო 161.
- პაროპამისადები (*Παροπαμισάδαι*) ინდური ტომები პაროპამისის სამხრეთ კალთაზე 223.
- პარსიები (*Πάρσιοι*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კასპიის ზღვის მიდამოში 140 იხ. პარსიელები.
- პასიანები (*Πασιανῖς*) სკვითური მომთაბარე ტომი, რომელიც აქსარტის გადაღმა ცხოვრობდა 152.
- პაფლაგონელები, პაფლაგონიელები (*Παφλαγονεῖς*) მცირე აზიის შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრები ხალხი, რომელთა ქვეყანასაც ერქვა პაფლაგონია 94, 99, 201, 205, 220, 221.
- პაფლაგონიელთა ტომი 199 იხ. პაფლაგონელები.
- პელაზგები (*Πελασγοί*) სახელი, რომელიც გამოიყენება ჩვეულებრივ მთელი წინაბერძნული მოსახლეობისათვის. საფიქრებელია, რომ ეს იყო ერთ-ერთი ტომის, ან ტომთა გაერთიანების სახელი 19.
- პელაზგიოტები (*Πελασγιῶται*) იგივე ელინები 103.
- პიზიდიელები, პიზიდიელები (*Πισιδαι*) ხალხი, რომელიც ცხოვრობდა მცირე აზიაში, ტავრში 107, 220, 221.
- პილოხელები (*Πύλοι*) პილოსის მცხოვრებლები 48, 59.
- პისურები (*Πισοσυροι*) დაების ერთი შტო 152.
- პოლიფაგები (*Πολιφάγοι*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კავკასიონის ჩრდილოეთ ფერდობის მახლობლად და რომელსაც შეეძლო მიწათმოქმედება 141.
- პონტოელები (*Ποντικοί*) შავ ზღვასთან, პონტოს ქვეყანაში, მცხოვრები ხალხი 153, 216.
- პრუსიელები (*Προυσιεῖς*) ოლიმპოს პრუსიასის მცხოვრებლები 216.

რ

- როდოსელები (*Ῥόδιοι*) კუნძულ როდოსის მცხოვრებლები 218.
- რომაელები (*Ῥωμαῖοι*) რომის მცხოვრებლები (თვით ქალაქის და მთლიანად სახელმწიფოსი), იგივეა, რაც ლატინები (*Λατῖνοι*). სტრაბონი ამ სიტყვას აშას გარდა კიდევ ხმარობს რომაელთა მმართველობისა და ხელისუფლების აღსანიშნავად 1, 24, 42, 66, 98, 119, 145, 178, 179, 192, 196, 197, 204, 213, 225.

ს

- საგრომატები (*Σαυρομάται*) ტომი, თუ ტომთა ჯგუფი, რომელიც ცხოვრობდა ჩრდილო კავკასიაში სკვითების მეზობლად. ჩვეულებრივ ამ სახელს უკავშირებენ ხოლმე სარმატებისას 94, 144.

ხაერომატი მეოტები (*Maiwtaí Savroúmatai*) 94 იხ. მეოტები.

საიები (*Sáioi*) თრაკიის ქალაქის საისის მცხოვრებლები. მათ უწინ სინტიები და-სინტიები ეწოდებოდათ 206.

საკარავლები (*Saxádoxoi*) სკვითური მოდგმის მომთაბარე ტომი, რომელიც იაქ-სარტეს მხრიდან იყო მოსული და სხვა ტომებთან ერთად ელინებს-ბაქტრიანა წაართვა 152.

საკეა (*Sákai*) 153, 154. იხ. საკეის ბაქციური დღესასწაული.

საკეი (*Sákai*) სკვითური ტომი, რომელიც მასაგეტების მეზობლად ცხოვრობდა-მდ. იაქსარტეს მიდამოში. მათ (ე. ი. მასაგეტებისა და საკეის) ტო-მებში შედიოდნენ ატასიები და ხორასმელები. საკეი ლაშქრობდნენ კიმერიელების და ტრერების მსგავსად. დაიპყრეს ბაქტრიანა და არ-მენიაში მოიპოვეს მხარე, რომელსაც მათი სახელის მიხედვით ეწო-და საკასენე. ისინი ებრძოდნენ კიროს სპარსთა მეფეს, რომელმაც ბოლოს გაიძარჯვა მათზე და ამ დღის აღსანიშნავად დააწესა საკეის დღესასწაული 144. 152, 153, 154, 156, 157, 158. საკეის ბაქციური დღესასწაული (*Saxaiaw éortí bazzeia*) სპარსთა დღეობა, რომე-ლიც სტრაბონის გადმოცემით დააწესა სპარსთა მეფემ კიროსმა თა-ვისი საკებზე გამარჯვების აღსანიშნავად მშობლიური ღმერთქალის (ანაიტიის) პატივსაცემად. ის გრძელდებოდა დღე-ღამის განმავლო-ბაში, როდესაც სკვითურად გამოწყობილი კაცები სვამდნენ ქალებ-თან ერთად და ეჩუბებოდნენ როგორც ერთმანეთს, ისე ამ ქალებს. სხვა ავტორები ამ დღეობას სხვაგვარად აგვიწერენ 124.

სანები (*Sánoi*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ტიბარანებთან და ქალდებთან ერ-თად ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ. უწინ ამ ტომს მაკრო-ნებს ეწოდებდნენ. სხვა ავტორებთან სანებს (*Sánoi*) ეწოდებათ *Tzánoi* ან *Tzáois* 203.

სარაპარები (*Saraparai*) არმენიის გადაღმა, მიდიელთა მეზობლად მცხოვრები თრაკიული ტომი 195.

სარმატები (*Sarmátaí*) სკვითების მონათესავე ტომთა გაერთიანება, რომელიც ძვ. წ. ა. III ს.-მდე ცხოვრობდა ტანაისის (დონის) აღმოსავლეთით ხოლო შემდეგ ნელ-ნელა მიიწვედა დასავლეთისაკენ. სტრაბონის ცნობის მიხედვით სარმატები ცხოვრობენ ტანაისსა და კასპიის ზღვას შორის, სამხრეთით კი კავკასიონის ქედამდე აღწევენ. ისინი (და სკვითები) მეზობლები და ნათესავეები არიან იბერიის მთის მო-სახლეობისა. სარმატთა ტომები სავაჭროდ დადიან დიოსკურიაში ს. ჯანაშირს ახრით სარმატები (თუ სკვითები და სარმატები?) აღან-ოვლები არიან (შრომები, ტ, I, გვ. 184) 110, 121, 123, 128, 143.

ხერები (*Xéri*) აღმ. აზიაში მცხოვრები ხალხი, რომელიც ზოგი ავტორის ახრით ინდოელია, ზოგის ახრით—სკვითი, ან სკვითთა და ინდოელთა ნა-რევი 163.

ხვანები, ხოანები (*Xoánēz*) ტომი, რომელიც სტრაბონის აღწერილობით ცხოვ-რობს კოლხების, უფრო ზუსტად დიოსკურიის ზემოთ, კავკასიონის მთებში. ისინი ფთეაროფაგებისა და სხვა მთიელი ტომების მეზო-ბლები არიან. ხვანები სიმამაცით გამოირჩევიან ყველა ამ ტომებში. მთელი ხალხი მეომარია და დიდი ლაშქარიც გამოჰყავთ—200 000

კაცი: მათ ისრის წვერებისთვის საგანგებო წამალი აქვთ. მათ ჰყავთ ბასილევსი და 300 კაცისაგან შემდგარი საბჭო. სვანების ქვეყანაში იპოვებენ ოქროს. ს. ჯანაშია წერს: „სტრაბონის მიერ დახატული, სვანების წესწყობილება ჩვენ გვაროვნულ წყობილებად მივიჩნით, უწინარეს ყოვლისა, იმის გამო, რომ იქ საბჭო... და, საერთოდ, სამხედრო დემოკრატია აღმოვაჩინეთ“ (შრომები, I, გვ. 145) 11, 15, 22, 39, 120, 125, 126.

• **ხიგანები** (*Σίγαντοι*) ტომი. რომელიც ცხოვრობდა კასპიის ზღვასთან. დერბიეების მეხობლად 171.

• **ხიკანები** (*Σικανοί*) ესპანეთიდან სიცილიაში გადასული ერთი ძველ ტომთაგანი 98.

• **ხიკელები** (*Σικελοί*) ესპანეთიდან სიცილიაში გადასული ტომი—ერთი ვარიანტი. სხვა ცნობათა მიხედვით—ადგილობრივი ტომი. ზოგი სიკელებს აიგივებს სიკანებთან 95.

• **ხინდები** (*Σινδοί*) მეოტთა ტომი, რომელთა სატახტო ქალაქია გორგია. მათივე ქალაქია აბორაკე. მათ ქვეყანას ეწოდება სინდიკე 116, 117.

• **ხინოპელები** (*Σινωπειές*) სინოპის მცხოვრებლები 201.

• **ხინოპური ხურიჩჯი** 199, 200.

• **ხინტები** (*Σινται*) თრაკიული მოდგმის ხალხი მაკედონიაში. სტრაბონის მიხედვით ცხოვრობენ ლემნოსზე და არიან იგივე სინტიები და საიები 18, 102, 206, იხ. სინტიები.

• **ხინტიები** (*Σινταές*) თრაკიული მოდგმის ხალხი, რომელიც ცხოვრობს ლემნოსზე. იგივე სინტიები და საიები. აკ. ურუშაძეს სინტები და სინტიები მიანიხსნის კოლხურ ტომად (კოლხეთისა და კუნძული ლემნოსის ურთიერთობისათვის: უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XXXVII, გვ. 241—249) 18, 102, 206.

• **ხირაკები** (*Σιρακοί, Σιράκες*) მომთაბარე ტომი, რომელიც სარმატებს უნდა განეკუთვნებოდნენ და რომელიც სახლობდა მდ. აკარდელთან 110, 142.

• **ხირიელები** (*Σιριεί*) სირიის მცხოვრებლები 144. 179, 189, 201, 225. თეორი ხირიელები, იგივე ლევკოსირები 225. იხ. ლევკოსირები. შავი ხირიელები, სტრაბონი ხმარობს ამ გამოთქმას არ არსებული ხალხის მიმართ ლევკოსირებთან შეპირისპირებით 225.

• **ხიტაკენები** (*Σιτακηνοί*) მეოტთა ტომი 117.

• **ხენიბტები** (*Σηυνταί*) მომთაბარე ტომები, რომლებიც სხვადასხვა ადგილას ცხოვრობდნენ. მაგ., ერთი აქ დასახლებულთაგანი იყო არიასა და მარკიანის მთებში 99, 161.

• **ხეიბთები** (*Σηυνταί*) საერთო სახელი სხვადასხვა ტომებისა. რომლებიც წინამდებარე წიგნში მოყვანილ სტრაბონის ცნობათა მიხედვით ცხოვრობდნენ: კასპიის ზღვის მიდამოებში, როგორც ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით, ისე სამხრეთით, ალბანებსა და ამაძონებს შორის (ამაძონები კი ალბანებს ზემოთ მთებში ცხოვრობენ), შავი ზღვის სანაპიროზე, ბოსფორში (სადაც უწინ კიმერიელები იყვნენ, სკვითებმა ისინი გამოაძევეს და შემდეგ ელინებმა—სკვითები), მეოტისის მიდამოში, სავრომატების აღმოსავლეთით, აქველებსა და სავრომატებს შორის (ე. ი. ტანაისიდან დასავლეთით) ისტროსის შესართავთან.

ბორისთენის ზემოთ და სხვა. სკვითო ტომების ბევრი სახელი აქვს დაცული სტრაბონს: აბიები, გალაქტოფაგები, ჰიპემოლგები; გელები და ლეგები (ალბანების მუზობლად); ჰიპერბორეები, არიმასები, დაები, საკები და მასაგეტები; ასიები, ტობარები, პასიანები, საკარავლები და სხვა. სკვითური ტომები ძირითადად დაბასიათებული არიან, როგორც მომთაბარეები, რომელთაც ზოგი ველური თვისება მოეპოვებათ. მაგ., ზოგი ტომი უცხოელებს მსხვერპლად სწირავს და მათ ხორცს სჭამს; ომში სკვითები კარგი ვაჟაკები არიან (ამ მხრივ მასაგეტები და საკები არიან განსაკუთრებით შექებულნი). იაქსარტის მხარის სკვითები ნაძვისაგან გაკეთებულ ისრებს ხმარობენ. მთის იბერებს ემუზობლებიან და ენათესავენებიან სკვითები (და სარმატები); მათგან ისინი, ვინც კავკასიონის მთებთან ცხოვრობენ (და არა ყველა ტომის სკვითი) 2, 9, 58, 66, 76, 78, 82, 94, 99, 100, 110, 114, 128, 136, 143, 144, 149, 151, 152, 156, 157, 160, 161, 195, 206.

სკვითური კანონი კასპიები 70 წელს გადაცილებულ მშობლებს შიმშილით ხოცავენ; ბაქტრიელები ავადმყოფებს და მოხუცებს ცოცხლივ აჭევენ. ძალღებს—ეს ორივე სკვითურ კანონად, წესად არის ჩათვლილი 165.

სკვითური ტომები 99, 151, 167 იხ. სკვითები.

სოგდები, სოგდიანები, სოგდიანელები, სოგდიელები (*Σογδιανοί, Σογδοί*) სპარსეთის ნაწილის, სოგდიანის მცხოვრებლები (დღევანდელი შუა აზიის ტერიტორიაზე) 94, 151, 152, 157, 164.

სოლიმები (*Σολιμοί*) ერთ-ერთი ძველი ტომთაგანი, რომლის შესახებ სხვადასხვა აზრი არსებობს და რომელსაც სტრაბონი ასახელებს ჰომეროსის დამოწმებით 65, 221, 223.

სოფენები (*Σαφροί*) სოფენის მცხოვრებლები. ამ შემთხვევაში სოფენების მმართველობაზე ლაპარაკი აკილისენის მიმართ 193.

სპარსები, სპარსელები (*Πέρσαι*) სპარსეთის მცხოვრებლები; სპარსელი ხელისუფალნი, რომელთაც სხვა ტომებზე და ქვეყნებზე მიუწვდებოდათ ბეული 42, 47, 144, 153, 158, 167, 179, 180, 182, 183, 185, 195, 196, 197.

სპარსულ ყაიდაზე ცხოვრება (*περσικῶν*) სიგინები. რომლებიც ზოგ ველურ თვისებას იჩენენ, სებაფრივ სპარსულ ყაიდაზე ცხოვრობენ; მაგ.; ცხენებს ეტლში აბამენ და ა. შ. 171,

სპარსული ტანსაცმელი დოლბანდი, კიტარი, ნაბადი, სახელოებიანი კიტონი და შარვლები სპარსელებმა მიდიელთაგან გადაიღეს 183.

სუხიელები (*Συθιοί*) სპარსეთის ნაწილის, სუსიანის მცხოვრებლები (მათი დედაქალაქი იყო სუსა) 180, 184.

ტაპირები (*Τάπυροι*) მიდიაში მცხოვრები ხალხი; ისინი იხსენიებიან ჰირაკანებსა და არიებს შორის; პოსიდონიოსის ცნობით ისინი დერბიკებსა და ჰირაკანებს შორის ცხოვრობდნენ. მათი ჩვეულებებია: მამაკაცები შვე ტანსაცმელს ატარებენ და გრძელ თმებს, ქალები კი თეთრ ტანსაცმელსა და მოკლე თმებს. გათხოვილ ქალებს 2—3 შვილის გაჩენის შემდეგ სხვა მამაკაცებს გადასცემენ ხოლმე 157, 159, 171, 178.

ტარპეტები (*Táπητες*) მეოტთა ტომი 117.

ტენედოზელები (*Τενέδοιοι*) ტენედოსის მცხოვრებლები 58.

ტერმოლები (*Τερμοῖλαι*) კრეტიდან ლიკიაში მოსული ხალხი 221.

ტიქტოხაგები (*Τικτίοχαι*) ერთი გალატური ტომი 28.

ტიბარანები, ტიბარენები, (Τιβάρηνοί, Τιβάρηνοι) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა შავი ზღვის ნაპირას, ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ, ქალდეებთან და სანებთან მეზობლობაში. ამ ტომამდე აღწევდა მოსახებისა და კოლხების მთები. ტიბარანებამდე ვრცელდებოდა პონტოს სამეფო. გარკვეულ პერიოდში მცირე არმენიელთა ქვეშევრდომები იყვნენ ტიბარანები და ქალდეები, ვიდრე მითრიდატე ეპატრონი გაძლიერდებოდა. სტრაბონის დროს პითოდორისს ეპყრა ტიბარანები და ქალდეები. ს. ჯანაშიას ახრით ტიბერანი, ანუ ტაბარანი იბერების სახელის უძველესი ფორმაა, თაბალ—თუბალ—თობელ—ტიბარ—იბერი სხვადასხვა ენობრივი წრეების ფორმებია ერთი და იგივე სახელისათვის („თუბალ—თაბალი, ტიბარენი, იბერი“: ენციკის მოამბე, I). ივ. ჯავახიშვილის განსახლებით ტიბარანებს (იგივე ტაბალებს) სწორედ ის მიწები ეკირათ, რომელსაც შემდეგ დიდ კაპადოკიას ეძახდნენ ხოლმე (ქართველი ერის ისტორია. I, 1913. გვ. 37) 186, 199, 200, 203, 212, 213.

ტიბარენთა ტომები (*Τιβάρηνοὶ καὶ ἔθνη*) სტრაბონის განსახლებით კაპადოკიას ესახლებოდნენ 94.

ტირეგეტები (*Τυρρηγῆται*) ტირაზე მცხოვრები გეტების ტომის შტო 89.

ტოლისტოზოგები (*Τολιστοβῶγοι*) გალატთა ერთი ტომთაგანი 28, 207.

ტორეატები (*Τορεάται*) მეოტთა ტომი 117.

ტოხარები (*Τόχαιοι*) იაქსარტეს გადაღმა მცხოვრები სკვითური მომთაბარე ტომი, რომელმაც სხვა ტომებთან ერთად ბაქტრიანა წაართვა ელინებს :52.

ტრერები (*Τρηρῆς*) სტრაბონის მიხედვით ცხოვრობენ თრაკიელთა მეზობლად და იგივე კიმერიელები არიან 153, 211.

ტროგლოდიტები (*Τρογλοδίται*) ამ შემთხვევაში სირაკების დაბლობის მახლობლად გამოქვაბულებში მცხოვრები ტომი 141.

ტროელები (*Τρώες*) ტროის მცხოვრებლები 18, 47, 207, 211, 219, 220.

ტროელთა ტომი 221 იხ. ტროელები.

ტროის ომი (*τὰ Τρωαίον*), რომელიც სტრაბონის ისტორიულ ფაქტად მიჩნია. ომი, რომელიც მოხდა ბერძნებსა და ტროელებს შორის XIII—XII სს-ში და რომელიც დამთავრდა ტროელთა დამარცხებით 16, 217, 221.

ტროკმები (*Τροκμοί*) გალატთა ერთი ტომთაგანი 28.

ტურდეტანები (*Τουρδετανοί*) ტურდეტანიის, ესპანეთის ნაწილის, მცხოვრებლები 58.

უ

უქსიები (*Οὔξιοι*) სპარსელებისა და სუსიელების მეზობელი, მოყახლე ტომი 180.

ფ

ფარნაკიელები (*Φαρνακῆς*) ფარნაკიის მცხოვრებლები 205.

ფთეაროფაგები (*Φυειροφάγοι*) ტომი, რომელიც ცხოვრობდა სხვა ტომებთან ერთად კავკასიონის მთებში კოლხებს ხემოთ სვანების მეზობლად. ისინი საუკუნოდ დიოსკურიაში ჩამოდიან. მათ შეს. იბ. ტექსტში გვ. 125 შენიშვნა 11, 14, 15, 111, 120, 125.

ფთიელი აქაველები (*Φυιῶται Ἀχαιοί*) 118 იხ. აქაველები.

ფრიგიელები (*Φριγῆες*) ფრიგიის მცხოვრებლები 211, 220, 221.

ფრინები (*Φρινοί*) ინდური ტომი 163.

♠

ქალდები, ქალდეები (*Χαλδῆναι*) ტომი, რომელსაც უწინ ხალიბები ერქვა. ესენი ცხოვრობენ ტიბარენებთან და სანებთან ერთად ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ხემოთ უფრო ამათ შორისაა ფარნაკია. ესენი და ტიბაონენები მცირე არმენიელთა ქვეშევრდომები იყვნენ გარკვეულ ხანს. ვიდრე მითრიდატე ვეპატორი არ გაძლიერდა. სტრაბონის დროს ორივე ეს ტომი პითოდორისის გამგებლობაშია 20, 203, 204, 205, 210, 212, 213.

ქალკედონელები (*Χαλκηδόνιοι*) ქალკედონის მცხოვრებლები 101.

ქამაკოატები (*Χαμακοῖται*) ტომი, რომელიც სირაკების დაბლობთან ცხოვრობდა ტროგლოდიტების მეზობლად 141.

ქართველი ერი 21, 22, 60

ქართველი ტომები 22.

ქსანთიები (*Ξανθοί*) დაების ერთი შტო, იგივე პარიები, წარმოშობით მეოტისის ნაპირებიდან წამოსულები. ცხოვრობენ არიის პირდაპირ მდებარე ქვეყანაში 152, 161.

♠

ძიგები (*Ζυγοί*) 11, 14, 21, 39 იხ. ზიგები.

♠

ხალიბები (*Χάλυβες*) სხვა ავტორთა მიხედვითაც ხშირად ხსენებული ტომი. რომლის შესახებ სტრაბონი ასეთ ცნობებს გვაწვდის: მის დროს ხალიბებს უკვე ქალდეები ვრქვათ, ადრე კი, ჰომეროსის დროს, — ალიბები და ჰალიძონები. ისინი განთქმულნი იყვნენ როგორც რკინის, ასევე ვერცხლის საბადოებით. სტრაბონის დროს ძველი ხალიბების მემკვიდრეები, ქალდეები ცხოვრობენ ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ხემოთ და ფარნაკია მათ ტერიტორიაში შემოდის. ეფორეს ცნობით ეს ხალიბებს უცხოვრიათ შიგნით, შუა ხმელეთზე მისიელებთან და ფრიგიელებთან მეზობლობაში. სტრაბონი არ ეთანხმება ეფორეს და აცხადებს, რომ ხალიბების ერთი ნაწილი ცხოვრობდა ზღვის პირას, ხოლო მეორე — შიგნით, შუა ხმელეთზე. არმენიელებმა (ძვ. წ. ა. 11 ს-ში) მათგან და მოსინიკებისაგან წაიღეს კარენიტი და ქსურქსენე 20, 189, 204, 205, 206, 209, 220, 221, 222.

ხევხურული თემი 23.

ხორახმელები (*Χωράχμιοι*) მასაგეტთა თუ საკთა ერთი შტო, რომელიც სოკდიანაში ცხოვრობდა 156.

ჰ

ჰალიძონები (*Ἁλιζώνες*) ტომი, რომელიც ჰომეროსის სიტყვით მოიყვანეს ტროაში ოდიოსმა და ეპისტროფოსმა, ამის შესახებ არსებული აზრთა სხვადასხვაობა სტრაბონს მოყვანილი აქვს თავის შრომაში. იგი იმ აზრისაა, რომ ჰალიძონები შემდეგი დროის ხალიბები არიან 208, 210, 21, 219, 221, 222, 223.

ჰელიოპოლიტები (*Ἡλιόπολιται*) ასე უწოდა არისტონიკემ ღარიბ ხალხსა და მონებს 54.

ჰენიოხები (*Ἡνίοχοι*) ტომი, რომელიც სტრაბონის ცნობათა მიხედვით ცხოვრობდა შავი ზღვის სანაპიროზე, ვიწრო და მწირ ადგილებში. შედარებით ზიგების სანაპიროსთან მათი მხარე უფრო იოლად სავალი იყო. სტრაბონის მიერ გახიარებული აზრის თანახმად ამ სანაპიროზე ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ ჯერ არიან აქეელები, ზიგები, შემდეგ ჰენიოხები, მერე კერკეტები. სტრაბონი არ ეთანხმება არტემიდორეს, რომელიც ჯერ კერკეტებს ახსენებს, შემდეგ აქეელებს, ხოლო აქეელთა სანაპიროს შემდეგ ერთბაშად ჰენიოხებს ასახელებს. უმალღესი ნაწილი კავკასიონისა არის ალბანიის, იბერიის, კოლხებისა და ჰენიოხების გასწვრივ. ჰენიოხებმა სახელი მიიღეს ლაკონელი მეეტლეებისაგან, რომლებიც დიოსკურებს ახლდნენ თან. ჰენიოხები მომთაბარეობითა და მეკობრეობით ცხოვრობდნენ—კამარებისაგან ჰქმნიდნენ ფლოტს და ასე ესხმოდნენ თავს საბარგო ხომალდებს და ცალკეულ ქვეყნებს. თარეშობდნენ ზღვაზე და ტყვეებით ვაჭრობდნენ. მათ ეხმარებოდნენ ბოსფორის მფლობელები. როდესაც მითრიდატე ეპატორმა მათ ქვეყანაზე გადაიარა, ჰენიოხებს ამ დროს ოთხი ბასილევსი ჰყავდათ. ამავე დროს მათ სკვტულები განაგებდნენ (რომლებიც თავის მხრივ ტირანთა თუ მეფეთა გამგებლობაში იყვნენ). აქეელების, ზიგებისა და ჰენიოხების სანაპირო რამელებს არ ეკუთვნოდათ. ივ. ჯავახიშვილი „შესაქმეთა“ წიგნის ენოხში ჰენიოხთა სახელწოდებას ხედავდა (ქართველი ერის ისტორია, I, 1951, გვ. 403). ჰენიოხები მიჩნეულია კანჯურ ტომად (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია. I, 1913, გვ. 32, პ. ინგოროყვა, გიორგი მერაზულე, 122, 124, 135 და სხვ.), პ. ინგოროყვა აიგივებს ჰენიოხებს, სანიგებსა და სანიხებს და მათ ლოკალიზაციას ახდენს ძირითადად დღევანდელი აფხაზეთის ზღვისპირა ზოლში (სუხუმიდან ადლერამდე). მ. ინაძე სტრაბონის (და მისი წყაროების) დროისათვის ჰენიოხებს ასახელებს დღევანდელი სოჭისა და ადლერის რაიონებში, ბიკვინტის ჩრდილოეთით. სადაც მათ ძვ. წ. ა. V ს-დან უნდა მოეცილებინათ ფეხი (IX—VIII სს-ში ისინი შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ცენტრალურ და სამხრეთ რაიონებში იყვნენ დამკვიდრებულნი. ამ რაიონში შემდეგი ხანის ავტორებიც ახსენებენ ჰენიოხებს. მაგ., პლინიუსი, არიანე, ანონიმური ავტორი. იხ. მ. ინაძე, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ტომთა ისტორიისათვის. მასალები, ნაკვ. 32, გვ. 13—21) 11, 21, 38, 39, 47, 94, 111, 118, 119, 120, 140, 225.

ჰენიოხ-კერკეტები, ჰენიოხები და კერკეტები 14. იხ. კერკეტები, ჰენიოხები.

ჰეტაკომეტები (*Ἡπειρωτικαὶ*) სკიდისეს მწვერვალებში მცხოვრები ტომი, რომელიც იგივე მოსინიკებია. ისინი ველურები არიან, იკვებებიან ნადირის ხორციით და ხილით, თავს ესხმიან მოგზაურებს. მათ ამოსწევიტეს პომპეუსის სამი რაზმი. ივ. ჯავახიშვილის აზრით ჰეტაკომეტები ხალხის სახელი არაა, ის ნიშნავს „შვიდი სოფლის მცხოვრებლებს“ (თვით სკვიდიცი=შკვიდიში, მეგრ. შვიდი). რასაც ადასტურებს ამავე რაიონში შემდეგი დროის არაბული სახელწოდება „კურასება“. ჰეტაკომეტები ანუ შვიდსოფლელნი მოსინიკები, ანუ მეგრულ-კანური შტოს წარმომადგენლები არიან (ქართული ერის ისტორია, I, 1913, გვ. 44—45) 203, 204.

ჰიპემოლგები (*Ἱππομόλγοι*) სკვითური ტომი 99, 100.

ჰიპერბორეები (*Ἱππερβόρειοι*) სკვითების ჩრდილოეთით მცხოვრები ტომი, რომელსაც სტრაბონი ასახელებს სხვა ავტორთა ჩვენების საფუძველზე, თვითონ კი მაინცადამაინც არ სჯერა მათი 144.

ჰირკანები, ჰირკანელები, ჰირკანელები (*Ἱρκανοὶ*) კასპიის ზღვის სამხრეთით მდებარე მხარის, ჰირკანიის მცხოვრებლები 94, 143. 147. 151, 157, 158, 159, 171.

Грени 41, 52.

Дрилы 41.

Иуден 35.

Катаонцы 57.

Моссиники 41.

ბეოგრაფიული სახელები

ა

- აბდერა ('*Ἀβδηρα*) ქალაქი თრაკიაში 194.
- აბიდოხი ('*Ἀβιδος*) ქალაქი ტროაში ჰელესპონტთან 90.
- აბორაკე ('*Ἀβοράκη*) ქალაქი სინდიკეში. ВЛН შენიშნავს: „Этот пункт ныне Горгиниши известен также только у Страбона“ (ВЛН. 1947. № 4, стр. 212) 116.
- აბოხი ('*Ἄβος*) ტავრის ნაწილი, საიდანაც მომდინარეობენ ეფერატი და არაქსი 187, 195.
- ადაბენე ('*Ἀδαβήνη*) ასირიის ნაწილი 135, 193.
- ადრახტეა ('*Ἀδράκτεια*) მხარე და ქალაქი პროპონტიდაში 38.
- ადრიახი, ადრიახის ზღვა ('*Ἀδρίας, Ἀδριατική θάλασσα, Ἀδριατική κόλπος*) ადრიატიკის ზღვა, რომელიც სტრაბონის წარმოდგენით არის საბერძნეთსა, იტალიასა და აფრიკას შუა; იონიის ზღვა მისი ნაწილია 67, 71, 72, 73, 74, 79, 80, 81, 87, 89, 144.
- აზარა ('*Ἄζαρα*) დიდი არმენიის ქალაქი, არტაქსატის დასავლეთით 167.
- აზია ('*Ἀσία*) 1. აზიის კონტინენტი. ის გაყოფილია ორ ნაწილად ტავრით: ევროპასა და აზიას ჰყოფს ტანაისი და კასპიის ყელი. აზიას და ლიბიას ნილოსი ან ის ყელი. რომელიც მეწამულ ზღვასა და ცერეგმატს შორის არის 4. 9, 14, 21, 65, 79, 91, 101, 106, 107, 108, 111, 140, 142, 143, 145, 148, 149, 168, 171, 179, 183.
2. მცირე აზია 219.
3. სპარსეთი 43.
- ათენი ('*Ἀθήναι*) ქალაქი საბერძნეთში (ატეკაში) 37, 83, 85.
- აკილისენე ('*Ἀχιλλοῦνη*) მხარე, რომელიც მდებარეობს ანტიტავროსსა და ეფერატის ვიწრობებს შუა, ვიდრე ეს შემობრუნდება სამხრეთისაკენ ეფერატი საზღვრავს მას მცირე არმენიისაკენ. იგი სოფენეს მეზობლადაა და ერთხანს სოფენების გამგებლობაში იყო. იგი დაასახლეს არმენოს თესალიელის თანამგზავრებმა. არმენიამ (ძვ. წ. ა. II ს-ში) კატაონებს წაართვა აკილისენე და ანტიტავროსთან მდებარე ადგილები. აკილისენეში არის ანატიტიდის ტაძრები. აქ, დასტეგარასთან არის წყალმარაველი მთა, სადაც გამაგრდა მითრიდატე. რომელიც პომპეუსს გამოექცა. ВЛН-ს კომენტატორი (ВЛН, 1947, № 4, стр. 221) პაპე მას დიდი არმენიის პროვინციად შიიჩნევენ. თ. მიზჩენკოს საძიებელში აკილისენე მცირე არმენიის მხარედ არის ჩათვლილი. ასევე ესმის ВЛН-ს კომენტატორსაც მეორეჯერ (იქვე, გვ. 233). სტრაბონის ცნობების მიხედვით ძვ. წ. ა. II ს-მდე ის საერთოდ არ შედიოდა არმენიის გამგებლობაში, ხოლო ამ დროიდან ის დიდი არმენიის პროვინცია გამოდის. პ. ინგოროტყვას აზრით პონტოს ქარ-

თველი ტომების ხალიბების ჯგუფის ტერიტორიის ფარგლებში შედიოდა აკილისენე („გიორგი მერჩულე“, გვ. 516) 135, 173, 187, 189, 193, 198, 213.

- აკიხენე (*Ἀκισήνης*) არმენიის პროვინციაა ძვ. წ. ა. II ს-დან. სტრაბონის ტექსტის გამოცემლებს აკისენე იგივე აკილისენედ მიაჩნიათ (იხ. აკილისენე). პ. ინგოროყვას აზრით კი აკილისენეს მაგივრადაც ზოგან აკისენეა სუვარაუდებელი „გეოგრაფიის“ ტექსტში (გიორგი მერჩულე, გვ. 506) 189.
- აკრა (*Ἄκρα*) სოფელი პანტიკაპეელთა მხარეში. Βίβλ-ს შენიშვნის მიხედვით „Ποκοπιναυεται у мыса Такпль-Бурун на Керченском полуострове“ (ВДН, 1947, № 4, стр. 211) 115.
- ალაზონიოხი (*Ἀλαζώνιος*) მდინარე იბერიისა და ალბანიის საზღვარზე. მასთან არის კამბისენე. სიტყვა ფორმით ჰგავს „ალახნის“ სახელწოდებას 127, 129, 133,
- ალაძია (*Ἀλαζία*) ქალაქი მეზიაში მდ. ოდრისესთან 208, 209.
- ალაძონია (*Ἀλαζονία*) სოფელი ტროაში, სკეპსისთან 210.
- ალბანეთი 15. იხ. ალბანია.
- ალბანია (*Ἀλβανία*) ამ მხარის საზღვრებს სტრაბონი ასე განსაზღვრავს: დასავლეთით იბერია, აღმოსავლეთით—კასპიის ზღვა, ჩრდილოეთით—კავკასიონის ქედი, სამხრეთით—არმენია. ალბანიის ზემოთ მდებარე მთებში ცხოვრობენ ამაძონები. შესავალი ალბანიიდან იბერიაში, არის უწყლო და ოღოროლორო კამბისენეზე, რომელიც მდინარე ალაზონიოსზეა. ალბანიას ემეზობლება საკასენე. ალბანიაში შედის კასპიანე. ალბანიაზე ვიწრო კალეებით მიედინება მდინარე მტკვარი. მის განაპირა მხარეზე—არაქსი, ორივე ერთვის კასპიის ზღვას. ალბანიაზე ის დიდი გზა, რომლითაც შემოაქვთ ინდური საქონელი (მდ. ოქსოსი, ჰირკანიის ზღვა, ალბანია, მერე მტკვარი და მის მომდევრო ადგილებით ევქსინის ზღვაში). ალბანია მდიდარია საძოვრებით. მის მიწაზე ყველაფერი მოდის, თვით მუდამ მწვანე ხეებიც კი. ერთხელ დათესილი, ორჯერ და სამჯერ იღებს ნაყოფს; ხოლო პირველად ნაყოფი მოდის ერთი ორმოცდაათად. რკინის გუთანა კი არ იხმარება, არამედ ბისა. ჰევაც ძალიან კარგია. ვახებს არ სთობნიან, ხოლო სხალვენ ხუთ წელიწადში ერთხელ. ახალი ვახები მეორე წელსვე იღებენ ნაყოფს, ზრდა დასრულებულები კი იმოდენა ნაყოფს იძლევიან, რომ მეტი წილი რჩება ზედ ვახზედვე. საქონელი, როგორც შინაური, აგრეთვე გარეული. დიდი ტანისა ჰყავთ. მათ მიწაზე არის მომაკვდინებელი ქვეწარმავლები. ალბანებიცა და მათი ძაღლებიც საუკეთესო მონადირეები არიან. საერთოდ ადამიანები სილამაზითა და ახოვანებით გამოირჩევიან. ალბანიის მოსახლეობა ველური არ არის, მაგრამ მწყემსობას მისდევს და მომთაბარულ ცხოვრებას. ისინი უბრალოები არიან და არა ვაჭრული ბუნების. არც მონეტებს ხმარობენ და არც რიცხვები იციან 100-ზე მეტი — ისინი ეწევიან საქონლის გაცვლა-გამოცვლას, არ იციან წონისა და ზომის სიზუსტე. თმის, სახელმწიფო საქმეებისა და მიწათმოქმედების მიმართ გულგრილობას იჩენენ. ლაშქარი დიდი ჰყავთ (6 000

ქვეითი და 22 000 ცხენოსანი გამოჰყავთ). შეიარაღებული არიან შუბებით, მშვილდებით, ფარებით და ცხოველთა ტყავის მუხარადებით (იბერების მსგავსად). ცხენებიც შეჯავშნულები ჰყავთ. ძობუცებულებს პატრის სცემენ. მიცვალებულებზე ზრუნვა, ან მათი მოგონება არაა წესი. მიცვალებულებთან ერთად ფლავენ მათ ქონებასაც. რაც აღარ ხედებათ მემკვიდრეებს და ამიტომ ღარიბად ცხოვრობენ. ღმერთებად აღიარებენ მზეს, ზევსა და მთვარეს. განსაკუთრებით ამ უკანასკნელს. მისი სალოცავი იბერიის მახლობლადაა. აქ ქურუმობს მეფის შემდეგ უწარჩინებულესი კაცი, რომელიც ვანაგებს დიდ და კარგად დასახლებულ ტაძრის მიწას და ტაძრის მონებსაც. სტრაბონი აქ აგვიწერს, თუ როგორ ხდება ქურუმის შიგრ მსხვერპლად შეწირვა შთაგონებული ტაძრის მონისა (XI, 4.7, გვ. 134—135). ალბანიაში 26 ენა (ე. ი. 26 სხვადასხვა ტომი): უწინ ყველას ამათ ცალკეცავე ბასილევები ჰყავდათ. სტრაბონის (თუ მისი წყაროს) დროს უკვე ერთი ბასილევსია ალბანიაში. ალბანიაზე გადაუღვია იახონს (კოლხებში მგზავრობისას). ალბანიაში ყოფილა თეოფანე მითილენელიც, როდესაც ის პომპეუსს ახლდა თან. ВДН-ს შენიშვნის მიხედვით Албания „приближенительно соответствует по территории позднейшему Дагестану“ (ВДН. 1947. № 4, стр. 208). კ. ტრევერის გამოკვლევის თანახმად, რომელიც გასაზიარებელია „Обзор источников письменных... и вещественных... показывает, что Кавказская Албания, занимавшая большую территорию, северная часть которой входила в современные границы Дагестанской АССР (южный, горный Дагестан), а южная составляет значительную часть Азербайджанской ССР“. („К изучению Кавказской Албании“; Тезисы докладов на пленарных заседаниях конференции по археологии Кавказа состоявшейся в Ереване в октябре 1956 г. стр. 27). ამავე გამოკვლევის მიხედვით IV—II სს. ალბანიის ისტორიის პირველი ეტაპია, როდესაც ალბანთა ტომებისაგან ჯერ არ შექმნილა სახელმწიფო. მეორე ეტაპი ქრონოლოგიურად ძვ. წ. ა. I—ახ. წ. ა. III სს-ით განისაზღვრება, როდესაც სრულდება სხვადასხვა ტომთა გავრთიანება და ალბანიის სახელმწიფოს წარმოშობა (იქვე, გვ. 27—28) 15, 16, 17, 21, 44, 55, 108, 121, 127, 129, 131, 133, 145, 136, 140, 148, 187, 188.

ალბიხი (*Ἀλβιχ*) მდ. ელბა 66.

ალექსანდრია (*Ἀλεξάνδρεια*) 1. ეგვიპტის ქალაქი 1, 17, 34, 85, 157, 158, 197.
2. ქალაქი არიაში 162.

ალიბე (*Ἀλῖβη*) ქალაქი, საიდანაც ოდიოსმა და ეპისტროფოსმა მოიყვანეს ტროის ომში ალიძონები (ჰომეროსის მიხედვით) 20, 205, 206, 207, 211.

ალობე (*Ἀλόβη*) იგივე ალოპე 206, 207, 210. იხ. ალოპე.

ალოპე (*Ἀλόπη*) ანაძონთა ქალაქი პონტოში, შემდეგში ზელიად წოდებული. ზოგი ავტორი წერისას ალიბეს მაგივრად წერს ალოპეს ან ალობეს 206, 207, 208, 209, 210. იხ. ალიბე.

ალოპეკია (*Ἀλωπεκία*) კუნძული მეოტისის ტბაში, ტანაისის (დონის) შესართავიდან 100 სტადიონის დაშორებით 113.

- ამანხ მთა, ამანხოხ ('*Αμανός*, '*Αμανός*') ტავრის ტოტი კილიკიასა და სირიას შორის, ეხლანდელი აღმადი 172, 173, 222.
- ამახია ('*Αμάσεια*) პონტოს სატახტო ქალაქი, სტრაბონის სამშობლო 1, 214, 215.
- ამახტრია ('*Αμαστρις*) ქალაქი პაფლაგონიაში 200.
- ამახტრიახე ('*Αμαστριαή*) ქ. ამახტრიის მხარე 201.
- ამაძონთა დაბლობი ('*Αμαζώνων πεδίου*) მდ. თერმოდონტთან; ქალაქ თემისკირასთან. სადაც ცხოვრობდნენ ამაძონები 78, 93.
- ამაძონთა ქვეყანა ჩრდილო კავკასიაში 137.
- ამერია ('*Αμερία*) დაბაქალაქი პონტოში 215.
- ამისენე ('*Αμισσηνί*) ქ. ამისოს მხარე 201.
- ამისო ('*Αμισός*) ქალაქი პონტოში. ეხლანდელი სამსუნი 2, 82, 83, 84, 93, 123, 169, 202, 203, 219, 220, 221, 222.
- ანაპა 15.
- ანარიაკე ('*Αναριάζη*) ქალაქი კასპიის ზღვის სამხრეთით; ანარიაკების ტომში 146.
- ანაფე ('*Ανάφη*) კუნძული ეგეოსის ზღვაში კუნძულ თერის მახლობლად 71.
- ანტიკეატე ('*Αντικείτης*) მდინარე, რომელიც ერთვის მეოტისს. ВДИ შენიშნავს: „Реку Антикит.. Томасшек... отождествляет с северным (Азовским) устьем реки Гипаниса (Кубани), на основании текста Страбона (XI, 2,9) и сопоставления этого имени с черкесским *addikeh* („тусторонний“), как называли себя сами северные черкесы, по свидетельству генуэзца Джорджо Интерьяно“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 211) 114, 115.
- ანტიოსი ('*Αντιος*) ქალაქი ლაციუმში 97.
- ანტიოქია ('*Αντιόχεια*) 1. სირიის დედაქალაქი 6.
2. ქალაქი მარჯიანაში 162.
3. ქალაქი დიდ ფრიგიიაში 216.
- ანტიტავროხი ('*Αντιταυρος*) ქედი, რომელიც ტავრისგან ტოტიანდება და სკრის კაპადოკიას ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით, ვრცელდება ევფრატის სათავემდის 29, 30, 56, 172, 174, 186, 186—187, 187, 189.
- აა ('*Αία*) სტრაბონის ცნობით ქალაქი ფახისთან. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „Μηφισσεσκαи етолица Колхиды“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 179). სტრაბონის დროს შესაძლოა ააა ესმოდათ როგორც კონკრეტული ქალაქი, მაგრამ მასზე უწინდელი ავტორებისათვის ააა იყო მთელი მხარის აღმნიშვნელი სიტყვა (ააა—იგივე გააა, γαια—ნიშნავს „ქვეყანას“). ჰეროდოტე მას პირდაპირ აიგივებს კოლხიდასთან (ხმარობს ასე: ააა—კოლხიდა) 18, 66, 67, 70, 72.
- ააა-კოლხიდა 19.
- აააჲ ('*Αιαίη*) სტრაბონთან მხოლოდ, ააასაგან წარმოებულა სიტყვა; ჰომეროსის მიხედვით კუნძული ოკეანეში. აპოლონი როდოსელი მას მიიჩნევს ფახისში კუნძულად (რაც ნიშნავს კოლხიდას) ВДИ-ს კომენტატორი წერს: „Остров, на котором расположена 'Ая“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 179) 67, 72.
- აათალია ('*Αιθαλία*) პატარა კუნძული ეტრურის ზღვაში; ეხლა ელბა 96.
- აანაანა ('*Αινάνα*) ქალაქი ვიტიაში 146.
- აახეპოხი ('*Αίσηπος*) მდინარე მცირე მიხიაში 210.

- აპამეა ('Απαμεία) 1. ქალაქი სირიაში 13.
2. ქალაქი მიდიაში. რაგესთან 159, 181.
- აპატურონი ('Απάτουρον) აფროდიტეს სამლოცველო. Βγ/III-ს შენიშენის მიხედვით „Απατούρ... локализуется предположительно на мысу Дубовой рынок Темрюкского лимана на Таманском полуострове“ (ВДИ, 1947, № 4. стр. 212) 116.
- აპეასი ('Απέα) პელოპონესის ძველი სახელწოდება 103.
- აპოლონიატიდა ('Απολλωνιάτις) ძველად სიტაკენე ეწოდებოდა. ბაბილონის ნაწილი 180—181.
- არაბეთი ('Αραβία) 32, 33, 35, 36, 51, 61, 98.
- არაბეთის უბე 90, 110
- არავგი, არავგოხი ('Αραγος) სტრაბონის განსაზღვრით მდინარე იბერიაში, რომელიც უერთდება მტკვარს. მის ვიწრო ხეობაში არის საცალფეხო. ოთხი დღის სავალი გზა, რომელიც აკავშირებს იბერიას ჩრდილოეთის მომთაბარე ტომებთან 11, 127, 129.
- არაქსენე ('Αραξηνή) არმენიის ნაწილი მდ. არაქსის ნაპირას 147.
- არაქსენის დაბლობი ('Αραξηνών πεδίον) ქ. არტაქსატას შემდეგ. კასპიის ზღვამდე, მდ. არაქსის ნაპირებზე 187, 189—191, 194.
- არაქსი ('Αράξις) 1. მდინარე არმენიაში, რომელიც ერთვის კასპიის ზღვას. სტრაბონის წყაროს ცნობით იბერიის სამხრეთი საზღვარი ერთ დროს, არაქსზე გადიოდა 3, 21, 81, 108, 131, 178, 187, 189, 190, 194, 195, 224, 225.
2. მდ. პენეიონი. თესალიაში 194.
3. თუმცა სტრაბონი საგანგებოდ ეკამათება ჰეროდოტეს არაქსის საკითხში, მაგრამ ერთგან (XI, 8,6) ისიც მასავეტებში ასახელებს არაქსს. პაპეს შენიშენის თანახმად აქ არაქსი და იაქსარტუა (სირდარია) არეული. ΒDII-ს კომენტატორი კი ფიქრობს, რომ ეს არის ამუ-დარია, რომელსაც სტრაბონი ოქსოსს უწოდებს (Βγ/III. 1947: № 4. стр. 229) 155.
- არახოხია ('Αραχωσία) სპარსეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ პროვინცია 162.
- არბელა ('Αρβηλα) სოფელი (κώμη) ჩრდილო ასირიაში 197.
- არგეოხის მთა ('Αργαίων ὄρος) მთა კაპადოკიაში 84.
- არგირია ('Αργυρία) ქალაქი ტროაში 210.
- არგოხი ('Αργώος) ნავთსადგური ათათლიაში 96.
- არგოხი ('Αργος) საერთოდ ქალაქი და მხარე არგოლიდაში. აქ ნახსენებია ჰომეროსის დამოწმებით, რომელიც რამდენიმე არგოსს ასახელებს.
1. აქაიის არგოხს ('Αχαϊών Ἀργος) —ნიშნავს პელოპონესის არგოსს. ან შემდეგ საერთოდ პელოპონესს
2. იაონის არგოხს ('Ιάσον Ἀργος) —ასევე პელოპონესს აღნიშნავს.
3. პელაზგურ არგოხს (Πελασγικόν Ἀργος) თესალიის დაბლობი პენესთან.
4. ჰიპიონის არგოხს ('Ιππιον Ἀργος) ქალაქი აპულიაში.
5. ჰიპობოტის არგოხს ('Ιππόβοιον Ἀργος) იგივე პელოპონესია 103.
- არენე ('Αρήνη) ქალაქი ელიდაში მდ. მინიფოსთან 103.
- არისი, არიანა, არიანე ('Αρίς, Ἀριανή) სპარსეთის აღმოსავლეთი ნაწილი 84, 110, 161, 162, 163, 175.

არიოხების ქვეყანა, არიოსთა ქვეყანა იგივე არია 151, 152, 166, იხ. არია.

არიაშაჴი (*Ἀριαμῆδος πέρρα*) კლდე სოგდიანაში 165.

არიან-ქართლი „ქართლის მოქცევაში“ ნახმარი გამოთქმა, რომელიც ს. ჯანაშიას ახრით აღნიშნავს საქართველოზე ადრინდელ სამშობლოს ქართველებისას; ეს არის ჰარი-ქვეყანა (შრომები, II, 11, 46, 70 და ა. შ.). გ. მელიქიშვილი სამხრეთ-ქართულ, ისტორიული ქვემო-ქართლისა და მესხეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები აღმოსავლურ-ქართული ტომების გავრთიანების სამეფოდ მიიჩნევს არიან-ქართლს; იგი ამ სიტყვას ასე ხსნის სავარაუდოდ: არიული, ე. ი. სპარსეთის ქართლი, ე. ი. აღმოსავლურ-ქართულ ტომთა ის ტერიტორია, რომელიც აქემენიდების სპარსეთის შემადგენლობაში იყო მოხვედრილი („საქართველოში კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნის საკითხისათვის“ მოხსენების თეზისები, გვ 18) 54.

არიოხი (*Ἄριος*) მდინარე არიაში 161, 166.

არმენია (*Ἀρμενία*) მის ტერიტორიას სტრაბონი ასე სახლერავს: სამხრეთით—ტავრი, აღმოსავლეთით დიდი მიდია და ატროპატენე, ჩრდილოეთით—პარახათარის მთები, ალბანები და იბერები. დასავლეთით—ტიბარუნთა ტომები, ბარიადრისა და სკიდისის მთები, მცირე არმენიამდე და ეფურატის ვიწრობებამდე, რომელიც გამოჰყოფს არმენიას კაადოკიისა და კომაგენისაგან. არსებითად ეს დიდი არმენიის განსახლერაა. არმენია პირველად პატარა ყოფილა, ხოლო (ძვ წ. ა. II ს-ში) არტაქსიას და ზარიადრს ის გაუზრდიათ მეზობელი ქვეყნების ზარჯზე; მიდიელებს წაართვეს კასპიანე, ფუნიტი და ბასიროპედა. იბერებს—პარიადრის კალთები, ხორზენე და გოგარენე. რომელიც მტკვრის გადაღმა არის; ხალიბებსა და მოსინიკებს—კარნიტი და ქსერაქსენე, რომლებიც მცირე არმენიის მეზობლადაა თუ მისი ნაწილებია; კატაონებს—აკილისენე და ანტიტაეროსთან მდებარე ადგილები; სირიელებს—ტარონიტი. სტრაბონის ცნობით, ერთ-ერთი მის დროს ყველა ესენი ერთ ენაზედ ლაპარაკობდნენ. ქვეყანა მდიდარი და ძლიერია არმენიის ეპონიმად არმენოს თესალიელია გამოცხადებული, ამიტომ აეტორს მოჰყავს ზოგი საბუთი არმენიელთა და თესალიელთა საერთო თვისებების, თუ ჩვეულებების საილუსტრაციოდ. არმენია ეყრათ სპარსელებსა და მაკედონელებს. შემდეგ ანტიოქოს დიდის სარდლებს, არტაქსიასა და ზარიადრს ეყრათ სანახევროდ ეს ქვეყანა; ისინი ბოლოს გამეფდნენ კიდევაც. ბოლოს არტაქსიას ჩამომავალმა ტიგრანამ დაამარცხა ზარიადრის ჩამომავალი არტანე და მთელი არმენიის უფლად დადგა. ეს ბან ძალიან აღზვეებული იყო (მესოპოტამია, სირია, ფინიკია მას ემორჩილებოდა), ზან რომაელებისაგან შევიწროვებული. მისი ძე, არტავაზდეც მანამ იყო კარგ ბედში. ვიდრე რომაელებს მეგობრობდა; რომ გადაუდგა მათ პართების გამო, კიდევაც დასაჯეს. სტრაბონი ასახელებს ამ ქვეყნის ქალაქებს, მდინარეებს, ბუნებრივ სიმდიდრეებს და სხვ. 3, 11, 17, 21, 23, 42, 53, 71, 74, 81, 89, 94, 107, 108, 110, 121, 121—122, 123, 127, 129, 130, 135, 141, 145, 147, 151, 153, 172, 173, 174.

175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 176, 199, 200, 214. დიდი არმენია (*Ἀρμενία ἡ μεγάλη*) არმენიის აღმოსავლეთი ნაწილი, რომლის საზღვრებიც აქვე, ზემოთ არის განსაზღვრული 173, 212. მცირე არმენია (*ἡ μικρὰ Ἀρμενία*) არმენიის დასავლეთ ნაწილი, რომელიც აღმოსავლეთით ეფურატის სათავეებით ისაზღვრებოდა, ხოლო დასავლეთით და სამხრეთით — პონტოთი და კაპადოკიით 20, 21, 173, 174, 186, 189, 200, 202, 203, 212, 213, 222.

არმენიის მთები (*Ἀρμενίῳ ὄρει*) მცირე კავკასიონის აღმოსავლეთი ნაწილი 121.

არმენიონი (*Ἀρμένιον*) ქალაქი თესალიაში 193.

არმენიული საღებავი 192.

არსაკია (*Ἀρσακία*) ქალაქი მიდიაში, სტრაბონის ცნობით იგივე რაგე, ან ევროპე 181.

არსენე (*Ἀρσένῳ*) იგივე თოპიტისი, ტბა არმენიაში 190.

არტაგირა (*Ἀρταγίρᾱ*) ციხე სამხრეთ არმენიაში, ეფურატზე 190.

არტაკენა (*Ἀρτακίνα*) ქალაქი არიაში 162.

არტაქსატა (*Ἀρτάξατα*) არტაქსიას მიერ დაარსებული ქალაქი არარატის მთის მიდამოში, მდ. არაქსზე. მისი ნანგრევები ერევანთანაა ახლოს 187, 189.

არტაქსიასატა (*Ἀρταξιδάτα*) იგივე არტაქსატა 189 იხ. არტაქსატა.

არტემიტა (*Ἀρτεμίτα*) ქალაქი ასირიაში 169.

არქსატა (*Ἀρξάτα*) ქალაქი არმენიაში 189.

ასკანია (*Ἀσκανία*) მხარე მიზიასა თუ ბითონიაში 209.

ასპიონი (*Ἀσπίων*) ბაქტრიანის მხარე 164.

ატია (*Ἄττιῃ*) 138.

ატროპატენე, ატროპატია, ატროპატის მიდია (*Ἀτροπατηνῆ, Ἀτροπατία Μηδία*) მიდიის ჩრდილო ნაწილი, რომელიც ესაზღვრება არმენიის სამხრეთ ნაწილს 141, 174, 176—177, 178, 179, 185, 187, 189, 190, 197.

აფეტე (*Ἄφεται*) ადგილი თესალიაში, საიდანაც გაემგზავრნენ თითქოს არგონავტები 104.

აფრიკა 4.

აფსირტიდის კუნძულები (*Ἀψυρτιδέζ*) ორი კუნძული ადრიატიკის ზღვაში ილირიის ნაპირზე, სადაც მედემ მოჰკლა თავისი ძმა აფსირტე 101.

აქაიის არგოსი 103. იხ. არგოსი.

აქაია (*Ἄχαια*) ქვეყანა შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე, სადაც ცხოვრობდა აქველთა ტომი 118.

აქარდეონი (*Ἀχαρδέων*) მდინარე, რომელიც სტრაბონის ცნობით გამოდის კავკასიონის მთებიდან და ერთვის მეოტისს. პაპე წერს, რომ ეს მდინარე არის ებლანდელი ეგორლიკი, Β.ΠΙΙ-ს კომენტატორი მას მანიჩად მიიჩნევს და არ ეთანხმება სტრაბონს ან მდინარის მიმართულების აღწერაში (Β.ΠΙΙ, 1947, № 4. სტ. 225). ს. ჯანაშია ფიქრობს, რომ აქარდეონი დღევანდელი ყუბანია (შრომები, I, გვ. 301) 142.

აქეა (*Ἄχαια*) 1. 119, იხ. აქაია.

2. ქალაქი არიაში 162.

აქველთა სანაპირო (*Ἀχαιῶν παράλια*) შავი ზღვის სანაპიროს ჩრდილო-აღმ. ნაწილი, სადაც აქველები ცხოვრობდნენ 120.

- აქვის ფთია (*Φθιάτις Ἀχαιῖς*) თესალიის ფთია 69.
აქილეონი (*Ἀχιλλεῖον*) სოფელი მეოტისის შესართავთან ВДИ-ს შენიშენის თანხმად „Селение Ахиллий локализуется по археологическим остаткам у начала Северной косы на Фонтановском полуострове (ВДИ, 1947, № 4, стр. 205) 114, 115.
აკიუმის ბრძოლა (*Ἀκτιακὸς πόλεμος*) 197.
აღმოსავლეთ საქართველო 16.
აწყური, სოფელი კახეთში 16.

ბ

- ბაბილონი (*Βαβυλών*) 1. ქალაქი ეფრატზე, ეხლა მისი ნანგრევებილაა 186.
2. იგივე ბაბილონია 176, 181 იხ. ბაბილონია.
ბაბილონია (*Βαβυλωνία*) მთელი მხარე ქ. ბაბილონთან, მხარე შესოპოტამიასა, ტიგრისსა და სპარსეთის ყურეს შორის 132, 169, 173, 175, 180, 191, 225.
ბაბირსა (*Βάβυρσα*) გამაგრებული ადგილი არმენიაში 190.
ბაგადანია (*Βαγαδανία*) კაპადოკიის სამხრეთი ნაწილი 84.
ბარიღის ტაძარი (*Βάριδος ναός*) ეკატანის გზაზე ტაძარი, რომელიც ღმერთ-ქალ ბარისს ეკუთვნოდა 195.
ბასგოაღაროძა (*Βασγοιδარიζα*) ციხე-სიმაგრე მცირე არმენიაში, სინორიის დასავლეთით 212.
ბასოროპედა (*Βασσοροπέδα*) დიდი არმენიის ნაწილი, რომელიც სხვა მხარეებთან ერთად მიდიელებს წაართვეს არმენიელებმა. ВДИ-ს შენიშენის მიხედვით „м. г. иденничная с областью Васпуракан к северо-востоку от озера Ван“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 232) 189.
ბატა (*Βατά*) სოფელი და ნავთსადგური შავი ზღვის ჩრდილო, თუ ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ВДИ შენიშნავს: „Локализуется где-то в районе современного Новороссийска“ ((ВДИ, 1947, № 4, стр. 214) 120.
ბატიეა (*Βατίεα*) ბორცვი და ქალაქი ტოთაში, ილიონის ველზე 217, 218.
ბაქტრა (*Βάκτρα*) ქალაქი ბაქტრიაში, იგივე ხარაასპა 158, 163. ზოგჯერ შესაძლოა მხარესაც ეწოდებოდეს 82, 95.
ბაქტრია (*Βακτρία*). ბაქტრიანა, ბაქტრიანე (*Βακτριανή*) თავდაპირველად სპარსეთის პროვინცია. მდებარეობდა არიის ჩრდილოეთით, მარჯიანესა და საკებს შორის. მას მრავალი ომი გადახდა თუ ალექსანდრე მაკედონელამდე, თუ მის დროს და შემდეგ. ძვ. წ. ა III ს-ში ჩამოყალიბდა ელინური სახელმწიფო, რამაც დაახლოებით ერთ საუკუნეს გასძლია; დაახლ. II-ს-ის შუა წლებში მომთაბარე ტომებმა დაიპყრეს და ასე იყო სტრატონის დროსაც და მის შემდეგ. ამ ქვეყანას ბევრი ბუნებრივი სიმდიდრე აქვს, მაგრამ ამავ დროს ველური წიგებიც ახასიათებს 9, 17, 42, 66, 84, 85, 87, 89, 105, 152, 153, 158, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167
ბიზანტია (*Βυζάντια*) 37.
ბიზანტიონი (*Βυζάντιον*) ქალაქი თრაკიაში, ბოსფორთან 77, 79, 91, 92, 200.
ბიზანტიონის სრუტე (*Βυζαντιανὸν στῆμα*) ბოსფორის სრუტე 67, 75, 92.

ბიოგინია (*Βιόσυνια*) თავდაპირველად ქვეყანა პროპონტიდაში, შემდეგ, რომაელთა ბატონობის ხანაში გავრცელდა მისი ტერიტორია (ჰაფლაგონიის ნაწილი შეუერთეს რომაელებმა) 57, 200.

ბოიზე (*Βοίβη*) ქალაქი თესალიაში 193.

ბოიზედის ტბა (*Βοιβηϊδὲς λίμνη*) ტბა თესალიაში, ესლანდელი კარლას ტბა 135.

ბორისთენე (*Βορυσθένης*) ახლანდელი მდინარე დნეპრი 85, 88, 91, 99, 116, 206, 207.

ბოსფორი (*Βόσπορος*) ელინისტური სამეფო შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე. მას კიდევ კიმერიული ბოსფორი ეწოდებოდა (ასევე ეწოდებოდა დღევანდელ ჭერჩის სრუტესაც). სტრაბონი ასახელებს ადგილობრივ ტომებს, დასახლებულ პუნქტებს, ქალაქებს. გადმოგვცემს ამ მხარის პოლიტიკურ ისტორიასაც 65, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 142, 213.

ბოსფორის ზღვა (*Βοσπόρου θάλαττα*) შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილი (სადაც იყო სინდიკე); შესაძლოა, ჭერჩის სრუტე 111.

ბ

ბაბე (*Γάβα*) ქალაქი სპარსეთში, სადაც უწინ მეფის რეზიდენცია იყო 224.

ბაზაკა (*Γάζακα*) ატროპატისის მიდიის მეფეთა საზღუდვლო რეზიდენცია 178.

ბალატია (*Ιαλατία*) ქვეყანა მცირე აზიაში ჰაფლაგონიის სამხრეთით, პონტოს-გან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 16, 27, 28.

ბენეტეს კონცხი (*Γενήτης*) შავ ზღვაში, ამისოსა და ფარნაკიას შუა 203.

ბერმანია (*Γερμανία*) 66.

ბლავკოსი (*Γλανός*) მდინარე, რომელიც გამოდის მთებიდან და კოლხიდის დაბლობში ერთვის ფაზისს. ВДИ-ს შენიშვნის თანახმად ბლავკოსი თანამედროვე ყვირილაა (ВДИ, 1947, № 4, стр. 215) 123, 128.

ბოგარენე (*Γωγαρήνη*) სტრაბონის ცნობით ეს ყოფილა იბერთა მხარე, მტკვრის ნაპირას მდებარე, მტკვრის გადაღმა (იბერთაგან), რომელიც (ძვ. წ. ა. II ს-ში) მიიტაცეს არმენიელებმა. ВДИ-ს კომენტატორი წერს „Область на севере Армении, граничащая с Иберией“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 231). პ. ინგოროყვას გამოკვლევით ბოგარენე—გარდაბანის მხარე (ყოფ. განჯის გუბერნიის ყაზახის მაზრა) („გოგორგი მერჩულე“, გვ. 457, 466 და სხვ.) 188, 189.

ბორგინია (*Γοργυνία*) შავი ზღვის ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე მდებარე, სინდების სატანტო ქალაქი. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „По эпиграфическим данным... локализуется на месте современной Анапы“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 212) 116, 117, 118.

ბორდია, ბორდინე (*Γορδαια, Γορδαιήνη*) არმენიის სამხრეთ ნაწილი, ბაბილონიის მოსახლდრე 49, 187.

ბორდების მთები (*Γορδαιαίη ὄρη*) მთები, რომლებიც ჰყოფს არმენიასა და მესოპოტამიას 175.

დ

დარაფსა (*Δάραψα*) ქალაქი ბაქტრიანაში 163,

დასავლეთ ევროპა 13.

დასავლეთ საქართველო 46, 47.

- დასკილიტიდის ტბა (*Δασκυλίτις λίμνη*) პროპონტიდაში 208.
- დასტირა (*Δαστείρα*) ციხე-სიმაგრე აკილისენეში, ეფორატის მახლობლად 213.
- დაღესტანი 16.
- დიდშიე (*Διδύμια*) ადგილი მილეტის მახლობლად, რომელიც განთქმული იყო აპოლონის ტაძრით 166.
- დიდიმენე (*Διδύμειον*) მთა კიზიკოსში 217.
- დიდიმენეს ხალოცავი (*Διδύμειουχες κερταί*) რეას (კიბელეს) ხალოცავი კიზიკოსის მთაზე, დიდიმენეზე დაფუძნებული არგონავტთაგან 217.
- დიოსკურია (*Διοσκουριάς*) სტრაბონის აღწერით ეს არის უკიდურესი აღმოსავლეთი წერტილი შავ ზღვაში; ქალაქი, რომელიც მდებარეობს ზღვის ყურეში. ის 600 სტადიონით არის დაშორებული ფაზისს, 360-ით პიტრუსს, 5 დღის სავალ მანძილზეა კასპიის მთიდან. მის ახლოს მიედინება მდ. ქარგისი. მის ზემოთ არის კავკასიონის მწვერვალები, რომლებიც სვანებს უპყრიათ. ეს ქალაქი კოლხიდის ტერიტორიაზეა. იგი საერთო სავაჭრო ადგილია მის ზემოთ და მის მახლობლად მცხოვრები ტომებისათვის, რომლებიც უპირატესად შარილისათვის მოდიან აქ. დიოსკურიაში თავს იყრის 70 ტომი; არის მეორე ცნობაც (300 ტომის შესახებ), რაც სტრაბონს არ სჯერა. დიოსკურია იყო იმ ადგილას, დაახლოებით, სადაც ეხლა ქალაქი სუხუმია 15, 86, 91, 92, 93, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 140.
- დიოსკურიადა 73. იხ. დიოსკურია.
- დიოსპოლი [(*Διοσπολεις*)] ქალაქი პონტოში, უწინ კაბეგრა ერქვა, შემდეგ სებასტი 215.
- დრანგე, დრანგაანა (*Δραγγή, Δραγγιανή*) არიანის ნაწილი 158, 162.
- დუნაისპირეთი 3.

ე

- ეგეოსის ზღვა (*Αιγαίον*) 90, 92, 93.
- ეგეოტე (*Αιγυπτος*) 2, 33, 35, 36, 42, 43, 65, 67, 90, 110, 132, 210.
- ევერატიდა (*Εβεραιτίδα*), ევერატიდა (*Εβεραιτίδα*) ქალაქი ბაქტრიაში 160, 164.
- ევატორია (*Εββατορία*) ქალაქი პონტოში, შემდეგ მას პომპეუსმა მაგნოპოლისი უწოდა 215.
- ევროპა (*Εβρώπη*) 4, 14, 65, 66, 75, 79, 91, 101, 106, 107, 108, 110, 111, 148, 149.
- ევროპე (*Εβρωπες*) იგივე ქალაქი რაგე; იგივე არსაკია 181.
- ეფორატი (*Εφωρατίης*) მდინარე, რომელიც იწყება არმენიაში და ერთვის სპარსეთის ყურეს 20, 21, 98, 160, 173, 174, 175, 179, 185, 186, 187, 190, 191, 197, 213, 222.
- ეჰსინი, ეჰსინის ზღვა. ეჰსინის პონტო (*Εβξείνιος, Εβξείνιος πόντος*) შავი ზღვა 3, 65, 74, 75, 77, 84, 89, 90, 91, 93, 94, 99, 108, 122, 139, 140, 144, 148, 153, 196, 199, 200, 201, 218, 221, 222, 225 იხ. პონტო
- ეჰსინის უბე. ყურე (*Εβξείνιου οὐχία*) ბოსფორის სრუტე 101, 219.
- ეთიოპია (*Αιθιοπία*) 3, 39, 40, 41, 81, 89, 169.
- ეპატანა (*Επατάναι*) მიდიის დედაქალაქი. სპარსეთის შეფეხების საზამთრო რეზიდენცია 43, 176, 179, 180, 181, 195,

ეკრიგატი ('*Εκρηγισ*) ადგილი ეგვიპტეში, სადაც სირბონისის ჯბის სადინ-
რია 81.

ელადა. ელადისა ('*Ελλαδικός*) ბერძნული 182.

ელიუსი ('*Ελευσις*) ქალაქი ზერსონესში 102.

ელიშვა ('*Ελυμαία*) მხარე სუსიანაში და დიდ მიდიანში 181.

ელიშეების მთიანეთი ('*Ελυμαίων όρεινή*), ზაგროსთან, ბაბილონიის ზემოთ 175.

ემოლი ('*Ημοδα*) მწვერვალი ინდოეთში. მთელ მთიანეთს მკვედონელები კავკა-
სიონს უწოდებდნენ, ხოლო ბარბაროსები სხვადასხვა მწვერვალებს
სხვადასხვა სახელებს არქმევდნენ. ერთერთია ემოლი 151.

ერიორა ('*Εριμίδα*) მეწამული ზღვა 109.

ერიკი ("'*Ερικς*) ქალაქი სცილიაში 56.

ესპანეთი 21, 126.

ეფესო ("'*Εφεσις*) იონიური ქალაქი მცირე აზიაში 138, 207, 209, 218.

3

ევრა (*Οβέρα*) საზამთრო რეზიდენცია ატროპატენეში 178.

ვიტია (*Οβιτία*) მიდიის მხარე 146, 195.

ზ

ზაგროსი (*Ζάγριον όρος, Ζάγρις*) ტავრის ნაწილი, რომელიც არის არმენიას,
მიდიასა და ასირიას შორის. სტრაბონი წერს, ზაგროსი სახლვრავს
მიდიას და ბაბილონიასაო 175, 178, 181, 182.

ზარიასპა (*Ζαρίασπα*) ქალაქი, იგივე ბაქტრა 158, 163. იხ. ბაქტრა.

ზევგმა (*Ζεβγμα*) ქალაქი ეფრატზე, სამოსატასთან 179, 197.

ზელა (*Ζήλα*) ქალაქი პონტოში 153, 216.

ზელია (*Ζέλεια*) ქალაქი ტროაში, ძველად ალაზე 208, 210 იხ. ალაზე.

ზელიტიისი (*Ζηλιτις*) მხარე პონტოში. აქაა ქალაქი ზელა 216.

ზიგოპოლისი (*Ζυγόπολις*) ქალაქი შავი ზღვის ნაპირზე, კოლხიდასთან. სტრაბონი
მას ახსენებს ტრაპეზუნტის შემდეგ (ჩადილოეთისკენ). პაპე და
თ. მიწინეკო მას პონტოს ქალაქად მიიჩნევენ. *РДП*-ს კომენტარის
მიხედვით ამ ქალაქის სახელი უკავშირდება ზიგების (*Ζυγοί*) სა-
ხელს (*ВДП*, 1947, № 4, стр. 235). სტეფანე ბიზანტიონელი მას
ზიგების ქალაქად მიიჩნევს 203.

თ

თაფსაკოსი (*Θάψακος*) სირიის ქალაქი მდ. ეფრატზე 85, 86, 87.

თებე (*Θήβα*) 1. ქალაქი ბეოტიაში 49.

2. ქალაქი ეგვიპტეში 210.

თებეს ველი (*Θήβης πεδίο*) ტროაში 221, 223.

თემისკირა (*Θεμισκυρα*) ქალაქი და დაბლობი პონტოში, მდ. თერმოდონტის შე-
სართავთან 2, 78, 93, 122, 137, 138, 201, 202, 203, 214.

თემისკირის ამაძონები 137. იხ. ამაძონები.

თერა (*Θήρα*) კუნძული ეგეოსის ზღვაში 71.

თერმოლონტი (*Θερμόλωνα*) მდინარე პონტოში, რომელიც მიეფინება თემისკირის
დაბლობზე, ესლანდელი თერმე-ჩაი 2, 78, 99, 138, 139, 190.

თესალია (*Θεσσαλία*) საბერძნეთის ნაწილი 19, 193.
თოპიტიისი (*Θωπίτις*) ტბა არმენიაში, იგივე არსენე 190—191.
თრაკია (*Θρακία*) ქვეყანა მაკედონიის ჩრდილოეთით, ისტროსამდე 92.
თრაკიის ნახევარკუნძული 90.
თრაკიის ბოსფორი (*Θρᾶκίος Βόσπορος*) ბოსფორის სრუტე 92.

0

ააზონის არგოსი 103 იხ. არგოსი.

ააზონის კონცხი (*Ἰασόνιον ἄκρον*) შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ჰერაკლეის კონცხის შემდეგ, კიტოროსამდე 203.

აქსარტი, აქსარტუხი (*Ἰαξάρτης*) მდინარე სოგდიანაში, ეხლანდელი სირ-დარია 149, 152, 157, 158, 164, 165, 167.

იბერია (*Ἰβηρία*) მისი გეოგრაფიისათვის სტრაბონს ძე წ. ა. I ს-ის პირველი ნახევრის ცნობები აქვს, ხოლო საზოგადოებრივი წყობილებისათვის ძე. წ. ა. II ს-ის 40—30-იანი წლების მონაცემები. ესაა ქვეყანა, რომლის ჩრდილოეთ საზღვარია კავკასიონის ქედი, აღმოსავლეთის — ალბანია, მდ. ალაზონიოსი, დასავლეთის — კოლხიდის გამაგრებული ადგილები, რომელთა შორის სტრაბონი შორაპანს ასახელებს, სამხრეთისა — არმენია, რომელსაც დაშორებულია არაქსით (ან შემდეგში მტკვრით) და მსხვირი მთებით (აპოლოდორეს ცნობის მიხედვით), უფრო ადრე კი საზღვარი კიდევ უფრო სამხრეთით გადიოდა — პარიადრის კალთები, ხორხენე და გოგარენე იბერიის ფარგლებში შემოდიოდა. იბერიის ნაწილი მთებით არის გარშემორტყმული (კავკასიონის მთავარ ქედს გარდა, ჩანს, იგულისხმება კიდევ დღევანდელი სურამისა და თრიალეთის ქედები). შუაში დაბლობია, მდინარეებით მორწყული. მდინარეთა შორის უდიდესია — მტკვარი. მტკვარს იბერიის ტერიტორიაზე უერთდება კავკასიონის მთებიდან გამომდინარე არაგოსი. ქვეყანაში ოთხი შესასვლელია: კოლხიდიდან — შორაპანზე, რომელიც კლდეებზე, სიმაგრეებზე და ხეობებიან მდინარეებზე მოდის. ჩრდილოეთის მომთაბარეებიდან ჯერ სიმი დღის ძნელად სავალი გზაა და შემდეგ, საცალფეხო ბილიკი მდინარე არაგოსის ხეობაში — ოთხი დღის სავალი. ალბანიიდან შემოსასვლელი ჯერ კლდეებშია გამოპკრილი, ხოლო შემდეგ უწყლო და ოღრო-ოღრო კამბისენეზე და მდინარე ალაზონიოსის ჭაობებზე. არმენიიდან შემოსასვლელი ჯერ მტკვრის ვიწროებზეა და შემდეგ არაგოსისაზე (როგორც ვხედავთ, ეს შემოსასვლელები იბერიის იმ ნაწილს უკავშირდება, სადაც ქალაქი მცხეთა იყო, რომელსაც სტრაბონი არ ასახელებს). იბერია კარგად არის დასახლებული ქალაქებითა და დაბებით. ქალაქთა შორის სტრაბონი ასახელებს: ჭარმოზიკეს, სევ-სამორას (მტკვარზე და არაგოსზე ღებარეთ) და ფარიქსოპოლისს, ანუ იდევსას, კოლხიდის საზღვარზე. ქალაქებში არქიტექტურულად მოწყობილ სახლებს კრამიტის სახურავები აქვთ; იქ არის ბაზრები და საზოგადო დაწესებულებები. ფრიქსეს ლაშქრობის ძეგლები მოიპოვება კოლხიდისა და იბერიის საზღვარზე. იბერიის ორგვარ მოსახლეობაზეა ლაპარაკი: ბარის — მიწათმოქმედებზე და მეომარ მთიე-

ლებზე, რომლებიც სკითხებისა და სარმსტების მკვლევარ და მათსავე არიან. იბერიას ომის დროს შრავალა ათასი მებრძოლი გამოჰყავს, თუმცა უფრო ნაკლები. ვიდრე აღმანა-ს (იხ. აღმანია). იბერიაში ოთხგვარი ხალხი ცხოვრობს: პირველი ვალოლან მუცლებს სხამენ და მთავარ მოსამართლესა და მედართმთავარს. მეორედან— ქურუმები არიან, რომლებიც ახვე დროს, მებრძობებთან სამართალს განაგებენ; მესამე— მხედრები და მიწათმოქმედები არიან: მეოთხე გვარი— ის ხალხია, რომლებიც სამეფო მონებს წალობადგენენ. იბერიაში მოსახლეობა ოდესღაც დასავლეთის იბერიიდან, ე. ი. ესპანეთის იბერიიდან მოსულა. იბერიის მახლობლადაა აღბანეთის მთვარის სალოცავი. იბერიას ეკუთვნის მოსხებანს ტენისის ერთი ნაწილი. ხორხენე და კამბისენე ცვერიან კავკასიონს. იბერიას და კოლხიდას. (ძვ. წ. ა. II ს-ში) იბერიამ დაკარგა პარიადოოს კალთები, ხორხენე და გოგარენე, რომლებიც მიიტაცა არმენიამ იბერიის მახლობლად არმენიის მეფემ ტიგრანმა დააარსა ქალაქი ტიგრანოპოლი. იბერიის საზოგადოებრივი წყობის შესახებ დაწერილებით იხ. შესავალი გვ. 21—25, სადაც მოყვანილია სხვადასხვა ავტორების აზრი. აქ მოკლედ შემდეგ გავიმეორებ: ქართულ საბჭოთა ისტორიულ მეცნიერებაში მიღებულია აზრი, რაც გაბატონებულია რუსეთში (იხ. А. Волтунова, Возникновение кланов и родоплемена в Иберии [ВДИ, 1956, № 2, стр. 28—43]), რომ სტრაბონის მიერ აღწერილი იბერია სახელმწიფოა: იბერიის მოსახლეობა გარდამავალი ტიპის, ერთგვარად წინაფეოდალური საზოგადოებაა (ეს ენება ბარის იბერიას, ამასვე, ალბათ, ვერ ვიტყვით მთის იბერების შესახებ). ВДИ-ს კომენტატორი ა. ბოლტუნოვი ერთ წერილზე დაყრდნობით წერს: „В этой характеристике социального строя древней Иберии, сложившейся под влиянием представлений о кастовом характере индийского и арийского строя, сказывается зависимость Страбона от его источника. Проявлению подобного представлениям, выраженных также и в тенденциях к сближению иберийского и древнеиндийского быта“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 219). მე არ მამჩნია აწორად ის დებულება, თითქოს სტრაბონი ბრძნად იყენებდეს რალაკა მზანზარეულ, სხვა ქვეყნებისათვის არსებულ და გამოსაყენებელ დაზისათვის იბერიის მიმართ. ამის შესახებ იხ. შესავალი. გვ. 25. ავრთვეთ ა. აფაქიძე, შენიშვნები Scythica et Caucasia ს ათალი გამოცემის გამო, გვ. 183 (მუხუშმის მოამბე, XV. В. 19:8 წ.) 11, 14, 15, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 33, 35, 36, 45, 46, 54, 55, 59, 60, 61, 71, 108, 121, 125, 127, 129, 133, 134, 135, 140, 188, 197, 218.

იბერია (*Iberia*) კარგად არ ჩანს, რომელი იბერიაა, ჩვენი თუ ესპანეთის 218, 224.

იდეცა (*Ideca*) პატარა ქალაქი (*πολιχυσον*) იბერიაში, კარგად გამაგრებული ადგილი კოლხიდის საზღვარზე. უწინ ერქვა ფრიქსოპოლისი. პ. ინგოროყვას აზრით მდებარეობს ოლთისის წყლის ხეობაში („გეორგი მერაბულე“, გვ. 438) 125.

იერნე (*Ἱερνῆ*) კუნძული ბრიტანიის ჩრდილოეთით, ებლანდელი ირლანდიის კუნძული 85.

ილიონი (*Ἰλιον*) ქალაქი ტროაში 46, 206, 217.

ილირიის ზღვა (*Ἰλλύριος πῆγος*) ადრიატიკის ზღვის ნაწილი ილირიის გასწვრივ 71.

იშაოსი, იშეოსი (*Ἰμασον, Ἰμάϊον*) მწვერვალი, მთა; ჰიმალაის აღმოსავლეთი ნაწილი 94, 151, 163, 168.

ინდოეთი (*Ἰνδία*) 17, 30, 35, 36, 39, 41, 55, 82, 83, 106, 110, 140, 144, 147, 148, 149, 150, 157, 158, 168, 223, 224.

ინდოეთის ზღვა (*Ἰνδικῆ θάλασσα*) ინდოეთის ოკეანე 150, 168.

ინდოეთის კავკასიონი ანუ პაროპამისი, ასე ეწოდებოდათ ძველად გინდუქუშისა და პამირის მწვერვალებს 17.

ინდოეთის მთები, იგივე ინდოეთის კავკასიონი 139, 140.

ინდოსი (*Ἰνδός*) ინდოეთის მთავარი მდინარე 158, 162.

იოლკოსი (*Ἰωλκός*) ქალაქი თესალიაში 69, 104.

იონია (*Ἰωνία*) მცირე აზიის დასავლეთი სანაპირო (აქ მოყვანილ მაგალითებში) 65, 114, 138.

იორი 22.

იორისი (*Ἰορίς*) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც ერთის შავ ზღვას, ებლანდელი ერშილ-ირმაკი 2, 78, 214.

ისიკოსის ზღვა, ისიკოსის უბე (*Ἰσσηκὸν πέλαγος, Ἰσσηκὸς κόλπος*) ხმელთაშუა ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთი უბე 73, 82, 90, 93, 110, 169, 199, 222, 225.

ისოსი (*Ἰσός*) ქალაქი კილიკიაში ისიკოსის უბესთან 169, 219, 220, 221.

ისტროსი (*Ἰστρος*) 1. მდინარე დუნაი. ზოგჯერ სტრაბონი მას დიდ ისტროსს უწოდებს 2, 65, 66, 72, 76, 78, 79, 80, 88, 89, 99, 112, 144.

2. ვანასხეავეებს ისტროსს დიდი ისტროსისაგან. ამ ისტროსის შესახებ ВДЦ წერს: „Малый Истр идентифицируемый с речкой Изонцо впадающей близ Аквилен“ 72.

ისხოპოლისი (*Ἰσχοπῶλις*) ქალაქი პონტოში ფარნაკიის მახლობლად 203.

იტალია (*Ἰταλία*) 2, 66, 71, 87, 97, 210.

კ

კაბალა (*Κάβαλλα*) ქალაქი სისპირიტიისში 191.

კაბეარა (*Κάβειρα*) ქალაქი პონტოში, შემდეგ ეწოდებოდა დიოსპოლისი (იხ. დიოსპოლისი) და სებასტი 215.

კავკასია (*Καυκάσος*) მხარე 7, 8, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 88, 140.

კავკასიის მთები, კავკასიონი, კავკასიონის მთა, მთები, კავკასიონის ქედი (*Καυκάσος, Καυκάσια ὄρη*) 11, 17, 84, 85, 89, 94, 96, 110, 111, 118, 120, 121, 122, 126, 129, 130, 136, 139, 140, 141, 142, 151, 170, 185, 188, 223.

2. ინდოეთის კავკასიონი (*Καυκάσος*) 95.

კათაია (*Καθαία*) ინდოეთის ნაწილი 42.

კალაქენე, კალახენე (*Καλαχηνή*) ასირიის ნაწილი, რომელსაც ესახლერება აკილისენე და სისპირიტიისი 135, 193.

- კაშბი ზენე კაშბისენე (*Kasbi-senē*) სტრაბონის განსაზღვრით კოკისის ჯვიდკოესი ჩრდილოეთი მხარე, რომელიც ესაზღვრება იერერბასა და აღბანებს; იბერიიდან აღბანიაში შესული უწყლო და უღრობალო კაშბისენებია, რომელიც მდ აღბანიაში მდებარეობს კაშბისენე სპეციალისტებს კაშბისენად მიაჩნიათ. ნოლო აღწერილი გზა, ებლანდელ შარაქის მინდვრებად (ივ. ჯ-ვაიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 191]. გვ. 51, 422. 1913 წ. გამოც. გვ. 58. ს. ჯანაშია, შრომები, II, გვ. 257). ВДН-ს კომენტარებში კაშბისენე ეწვევოდ სომხურ ოლქად არის გამოცხადებული. ამის შესახებ იხ. ა. აფაქიძე, შენიშვნები *Sythica et Caucasia*-ს ახალი გამოცემის გამო (მუხეუშის მოამბე, XV-B, გვ. 184.—186) 131, 133, 188.
- კანობი, კანობოსი (*Κανόβος*) ქალაქი ეგვიპტეში 85, 86.
- კაპადოკია (*Καπαδοκία*) მხარე მცირე აზიაში, რომელსაც ჩრდილოეთით შავი ზღვა საზღვრავდა, სამხრეთით ტავრი. დასავლეთით მდ. ჰალისი, აღმოსავლეთით არმენია 29, 30, 35, 43, 55, 56, 84, 94, 110, 173, 175, 182—183, 186, 196, 199, 222.
- კაპაუტა (*Καπαύτα*) ტაა მიდიის დასავლეთ ნაწილში. ესლა ურმიის ტბა 177.
- კარამზისი (*Κάραμζις*) კონცხი მცირე აზიაში, პფლავონის სანაპიროზე 91, 92, 120.
- კარენიტი (*Καρυήναις*) მხარე, რომელიც არმენიელებმა მიიტაცეს ხალიბებისა და მოსინიეებისაგან (ძვ. წ. ა. II ს-ში). პ. ინგოროყვას გამოკვლევით, კარენიტი ანტიკურ ხანაში, II—I ს-მდე შედიოდა პონტოს ქართული ტომების ხალიბების ჯგუფში („გიორგი მერჩულე“, გვ. 516) ВДН-ს განსაზღვრით კარენიტი—„Ордасть на границе Великой и Малой Армении, между верховьями Курь и Евфрата“ (ВДН, 1947, № 4, стр. 292) 189.
- კართაგენი (*Καρχεδών*) ქალაქი ლიბიაში 49.
- კარია (*Καρία*) მცირე აზიის სამხრეთ ნაწილში მდებარე ქვეყანა 95, 172, 206.
- კარიატე (*Καριάται*) ქალაქი ბაქტრიანაში 165.
- კარკათიოკერტა (*Καρχαμιόκερτα*) სოფენის მეფის რეზიდენცია 187.
- კარმანია (*Καρμανία*) მხარე, რომელიც ესაზღვრება პართიას, არიანას და დრანგიანას 162.
- კარტა (*Κάρτα*) ქალაქი ჰირკანიაში 146.
- კასპია (*Κάσπιον*) ერასტოსთენეს ცნობით ასე უწოდებდნენ კავკასიონის ქედს ადგილობრივი მცხოვრებლები. პაპე და ВДН ახუსტებენ, რომ ეს ერქვა კავკასიონის ქედის სამხრეთ ნაწილს კოლხიდასა და კასპიის ზღვას შორის (ВДН, 1947, № 4, стр. 215) 121. კასპიის შთა (*Κασπίου όρος, Κάσπιον*) შთა, რომელიც მდებარეობს კოლხიდიდან კასპიის ზღვის გადასასვლელთან. ВДН-ს შენიშვნის მიხედვით „Вершина Кавказа в районе Сухумского перевала“ (ВДН, 1947, № 4, стр. 215) 86, 87.
- კასპია (*Κασπία*) იგივე კასპიის ზღვა 84, 142, 144, 157. იხ. კასპიის ზღვა.
- კასპიანე (*Κασπιανή*) ალბანიის ნაწილი 133, 189.
- კასპიის მხარეებში კასპიის ზღვის მიდამოში მდებარე ქვეყნები 10.

- კასპიის ზღვა (*Κασπία θάλασσα, Κάσπιον πέλαγος*) 12, 17, 81, 86, 90, 93, 94, 108, 109, 110, 121, 122, 127, 130, 135, 142, 145, 149, 151, 168, 174, 185, 187, 190, 194. იხ. კასპია.
- კასპიის კარები. კასპიის ბჟე (*Κάσπιαι πύλαι*) ხშირადაა ხსენებული სხვადასხვა მანძილების საანგარიშებლად სხვადასხვა ავტორებთან დაკავშირებით. რამდენჯერმეა ნათქვამი, რომ რაგემდე 50 სტადიონია, ხოლო ჰირკანის ქალაქი ტაპე 1400 სტადიონითაა მისგან დაშორებული. В.Д.И. შენიშნავს: „Каспийские ворота—название ряда горных проходов вблизи Каспийского моря, один из которых был расположен в Северном Пრაпе, другой идентичен с Дербентским проходом с Северного Кавказа в Закавказье по берегу Каспийского моря, а третий—с Дарьяльским проходом к северу от Тбилиси“ (В.Д.И., 1947, № 4, стр. 209). ს. ჯანაშია ერთი შემთხვევის მიმართ აღნიშნავს, რომ დარუბანდის ყელაია (შრომები, II, გვ. 77) 17, 80, 85, 86, 87, 95, 110, 139, 146, 157, 158, 159, 172, 174, 175, 176, 181, 181—182, 182, 184.
- კასპიის სანაპირო (*Κασπίων παραλία*) აორსები ფლობდნენ თითქმის მეტ წილს კასპიის სანაპიროსას 142.
- კატაონია (*Καταονία*) კაპადოკიის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი 95, 172—173. კახეთი 16.
- კელტოკა (*Κελτικία*) ევროპული გალატია 85.
- კემო (*Κήμοι*) ქალაქი კიმერიის ბოსფორში 116.
- კერავნია (*Κεραινία*) კავკასიონის მთის ჩრდილო ფერდობი, ალბანიის ჩრდილოეთით 130, 136.
- კერავნის მთები (*Κεραινία ὄρη*) მთები ეპირის სანაპიროზე. ეხლა კიმარა ეწოდება 67.
- კერასუნტი (*Κερασσύντς*) ზომიერად დასახლებული პუნქტი შავი ზღვის სანაპიროზე, ფარნაკიასა და ტრაპეზუნტს შორის 203.
- კერნე (*Κέρνη*) კუნძული ლიბიის დასავლეთ სანაპიროზე 74.
- კვიმე, კიმე (*Κύμη*) ქალაქი მცირე აზიის ეოლიურ სანაპიროზე 138, 206, 207, 218.
- კიანე (*Κυανή*) ტბა არმენიაში, იგივე მანტიანე 190.
- კიანეები, კიანეა. კიანე (*Κυανεαί*) ორი პატარა კლდოვანი კუნძული ბოსფორის სრუტიდან შავ ზღვაში შესასვლელთან, ეხლანდელი ურჯყ-მადი 67, 86, 87, 95, 101.
- კიზიკოსი, კიზიკონის კუნძული (*Κυζίκος, Κυζικουσών νήσος*) კუნძული პროპონტიდში. იქვეა იმავე სახელის ქალაქიც 69, 92.
- კილიკია (*Κιλικία*) ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, ტავრის სამხრეთით 2, 42, 74, 83, 92, 199, 219, 222.
- კილიკიის ზღვა (*Κιλικία θάλασσα*) ხმელთაშუა ზღვის ნაწილი, სადაც კილიკია გამოდის 110.
- კილიკიის ტავრი (*Κιλικίας Ταυρός*) ტავრის ის ნაწილი, რომელიც სახლგრავს კილიკიასა და კაპადოკიას 199.
- კიმერიის ბოსფორი, კიმერიული ბოსფორი (*Κιμμερικὸς Βόσπορος*) 1. ქვეყანა მხარე, იგივე ბოსფორი (იხ. ბოსფორი) 14—15, 65, 114.
2. სრუტე, რომელიც აერთებს ჰექსინის ზღვასა და მეოტისს 92, 115.

კიმერიკონი (*Κιμερικων*) ქალაქი ბოსფორში 114. იხ. კიმერიული სოფელი.

კიმერიული სოფელი (*Κιμερικων χωριον*) ადგილი ბოსფორში: კიმერიული სოფლისა და კინერიკონის შესახებ В.П. აკეთებს შენიშვნას: О Киммерике „упоминают... как о пункте, находящемся на Таврическом полуострове „при устье“ Боспора...“, а Киммерийское поселение локализуется „на Фонтановском полуострове к северу от Ахиллии“ (В.П., 1947, № 4, стр. 211) 114.

კიპროსი (*Κύπρος*) კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში, მცირე აზიის სანაპიროსთან 65.

კირა (*Κύριον*) ქალაქი სოვდინანაში, მდ. იაქსარტუხე 165.

კირკეოსის მთა (*Κιρκαιον*) მთა ლაციუმში 97.

კიროსი (*Κύρος*) მდინარე სპარსეთში, პასარგადთან 224.

კიტორონი (*Κυτωρον*) ქალაქი პაფლაგონიაში 201.

კიტოროსი (*Κυτωρος*) დაბა შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, გენეტუს კონცხსა და ისხოპოლისს შორის (უფრო შორეული პუნქტები რომ ავიღოთ— ამისოსა და კერასუნტს შორის) 203.

კლაზომენე (*Κλαζομεναι*) ქალაქი იონიის ნახევარკუნძულზე, სმირნის უბესთან 114.

კოლხების მთები (*Κολχικα ορη*) В.Д.И-ს განმარტებით მცირე კავკასიონის ნაწილია, მისი დასავლეთის ტოტი (В.Д.И., 1947, № 4, стр. 213) 186.

კოლხეთი 18. იხ. კოლხიდა.

კოლხიდა (*Κολχιδ*) ქვეყანა, რომელიც ასეა განსაზღვრული: იგი მდებარეობს იმ ყელზე, რომელიც ჰირკანიისა და ეგვიპტის ზღვებს შორისაა; დასავლეთის საზღვრად აქვს შავი ზღვა; მისი სანაპირო ვრცელდება პიტინტიდან ტრაპეზუნტამდე. სამხრეთით ესაზღვრება პონტო და არმენია, აღმოსავლეთით იბერია, ჩრდილოეთით—ზღვის პირას მის მეზობლად არიან ჰენიოხები, ქვეყნის შიგნით—სვანები და ფთეგროფაგები. კავკასიონს, იბერიასა და კოლხიდას ეკვრიან ზორხენე და კამბიხენე. სტრაბონის მეორე რიგის ცნობებში კოლხიდა ისეა განსაზღვრული, რომ ის აღმოსავლეთითაა კაპადოკიისაგან, ერთ ხაზზეა არმენიასთან და იბერია და აღბანია მასზე უფრო ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარეობენ. კოლხიდის სანაპირო დაბალი და ქვიშიანია. კოლხიდის მთავარი მდინარე არის ფახისი, რომელსაც ერთიან გლავკოსი და ჰიპოსი; დიოსკურიასთან მიედინება ქარესი. ცალკეულ მწვერვალთაგან დასახელებულია კასპიის მთა, რომელიც მდებარეობს კოლხიდიდან კასპიის ზღვისაკენ გადასავალზე. ქალაქთა შორის ნახსენებია: პიტინტი, დიოსკურია, შორაპანი; სამჯერ ლაპარაკობს ქალაქ ფახისზე და ისე, რომ მას პირდაპირ არ ასახელებს (ამბობს—მდინარის თანამოსახლე ქალაქით). საურზე გზა მიდის იბერიისაკენ (კერძოდ, შორაპნიდან მტკვრამდე 4 დღის სავალია ფეხით). ამისოდან საზღვაო გზაა კოლხიდისკენ, აღმ-ის მიმართულებით, 8—9 დღე უნდა აქედან ფახისამდე. ქვეყანაში კარგი ნაყოფი სცოდნია, მხოლოდ თაფლი არ ვარგებულა. ნავთსაშენი მასალა ბლომად ყოფილა, რაკილა ტყე ბევრია, რაც მდინარეებით ჩამოაქვთ მთებიდან. ამუშავებენ სელს, კანფს, ცვილსა და ფისს; სელს და მუშავებით კოლხიდა განთქმულია, იგი ქვეყნის გარეთაც გააქვთ. მო-

სხების ქვეყანანი მდებარე ლეკოეთის საშლოცველო, როგორც ჩასს, როს არაა კოლხიდიდან. ასევე კოლხიდის საზღვარზეა იბერიის ქალაქი იდეესა. მოსხების ქვეყნის ნაწილი უჭირავთ კოლხებს. ეგვიპტელთა ნაწილი გადასაღებულა ეთიოპიასა და კოლხებში (ისევე, როგორც დასავლეთის იბერიელები გადასაზღუნენ პონტოსა და კოლხიდის ხემოთ— ე. ი. ჩვენს იბერიაში). ოდესღაც აეტი მეფობდა კოლხიდაში. მაშინ ამა ყოფილა ქალაქი ფახისთან. ფრიქსემ რომ ილაშქრა, ამისი ძეგლები არის კოლხიდისა და იბერიის საზღვარზე. შემდეგ იახონმა ილაშქრა და ის და არგონავტები რომ უკან ბრუნდებოდნენ, მათ დაედევნენ კოლხები, რომლებმაც ველარ მიბედეს უკან, კოლხიდაში მისვლა. შემდეგ ხანში მეფებმა სკეპტუხიებად დაჰყვეს კოლხიდა და მათ ზომიერი ძალაუფლება ჰქონდათ, ხოლო თვითონ სკეპტუხები ტირანთა ან მეფეთა გამგებლობაში იმყოფებოდნენ. ამ ადგილებს უშუალოდ მოსდევს მითრიდატე ევპატორის გაძლიერების ამბავი; მის ხელში გადავიდა კოლხიდაც, სადაც ის მმართველად ვინმეს თავის მეგობართაგანს გზავნიდა და აქედან იყო, რომ მას მისდიოდა მეტი წილი ძალებისა სანაოსნო სამსახურისათვის. მითრიდატესთვის კოლხიდა და მისი მიდამოები თითქოს ანტიპატროსს, სისიდეს ძეს დაუთმოა. მითრიდატეს დაცემის შემდეგ კოლხიდა პოლემონს ჰქონდა, ხოლო მერე მის ქვრივს, პითოდორისს. მითრიდატე რომ გაიქცა, ჯერ კოლხიდაში იყო და შემდეგ ბოსფორში გადავიდა. მაშინ პონტოს ნაწილი ამისელებმა დაიპირეს ფორე მეორე ნაწილი, ისევე როგორც ის ადგილები, რომლებიც მდებარეობენ ფარნაკიასა და ტრაპეზუსიასთან, ვიდრე კოლხიდამდე და არმენიამდე, პომპეუსმა გადასცა დეიოტარეს, გალატიელ ტეტრარქს. სტრაბონის დროინდელი კოლხიდის მიმართ დღეს ის აზრი არსებობს, რომ კოლხიდა ჩამოყალიბებული სახელმწიფოა, ძირითადადში მონათმფლობელური ფორმაციით. სტრაბონის (უფრო კი მისი წყაროს) დროს მომხდარა კოლხიდის მეფეების დასუსტება, ე. ი. ქვეყნის დეცენტრალიზაცია, სკეპტუხიებად დაყოფა, კოლხიდის დანაწილება ცალკეულ ტომურ ორგანიზაციებად, რისი შემდგომი განვითარება იყო მაგ., არიანეს დროინდელი ზოგიერთი სამთავროს წარმოშობა და შემდეგ—ადრინდელ-ფეოდალური ურთიერთობის ზრდა—ლაზიკის სამეფოს ჩამოყალიბება (ს. ჯანაშია, შრომები, II, გვ. 311 და სხვაგანაც) 2, 15, 18, 20, 21, 22, 46, 47, 65, 70, 71, 72, 78, 81, 82, 83, 86, 87, 94, 98, 100, 108, 111, 121, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 139, 188, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 212, 213.

კოლხიდის ზღვა (*Κολχική θάλασσα*) შავი ზღვის ნაწილი, რომელიც ვრცელდებოდა კოლხიდის სანაპიროზე (ე. ი. დაახლოებით პიტიუნტიდან—ტრაპეზუნტამდე) 109.

კოლხური ციხე-ხიშაკრე შორაპანი 128. იხ. შორაპანი.

კომაგენე (*Κομμαγηνή*) სირიის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილი, რომელიც ეკვრის კაპადოკიას 173, 175, 186, 222.

კომანა (*Κόμανα*) ქალაქი კაპადოკიაში, სადაც არის ენიუსის ტაძარი 1, 29, 56, 172.

- კომისენე (*Κομισσηνός*) ოდესლაც მიდიის ნაწილი, ევლ. პართიაში ბედი 159.
- კორინთო (*Κόρινθος*) ქალაქი საბერძნეთში, პელოპონესის ისტოზზე 2.
- კოროკონდამე (*Κοροκοινοδάμη*) სოფელი კიმერიის ბოსფორთან. *ВДП*-ს განახლებრით „покапныуется у мыса Тузла Таманского полуострова“ (*ВДП*, 1947, № 4, стр. 211) 115, 120.
- კოროკონდამიტისი (*Κοροκοινοδαμίτις*) კოროკონდამის ზემოთ მდებარე დიდი ტბა, რომელიც ზღვას ერთვის. *ВДП*-ს განმარტებით ეს ტბანის უბეა (*ВДП*, 1947, № 4, стр. 212) 115, 116.
- კორხსი (*Κόρυθος*) მტკვრის (*Κόρυθος*-ის) უწინდელი სახელი 127.
- კორაიკა 2.
- კოსეების მთები, კოსეების მთიანეთი (*Κοσσαίων όρεινός*, ან *όρει*) მთები ჩოდილო სუსიანაში 175, 180.
- კოსი (*Κώς*) კუნძული იკარიის ზღვაში 217.
- კრეტა (*Κρήτη*) კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში 71, 75.
- კრიუმეტოპი (*Κρισημέτασος*) მთები ან კონცხი ტავრიდის ზერსონესის სამხრეთის სანაპიროზე 91, 120.

ლ

- ლაკედემონი (*Λακεδαίμων*) პელოპონესის ნაწილი, სადაც არის სპარტა 103.
- ლაკონიდიისა (*Λακωνίς*) ე. ო. ლაკონიკისა (თერას შესახებ) 71.
- ლაოდოკეა (*Λαοδίκεια*) ელინური ქალაქი მიდიაში, მაკედონელთა დაფუძნებული 181.
- ლარისა (*Λάρισα*) ქალაქი თესალიაში 135, 193.
- ლევკა (*Λεύκαι*) ქალაქი იონიაში 54.
- ლევკანია (*Λευκανία*) მხარე საბერძნეთში, იგივე ლუკანია 98.
- ლევკე (*Λεύκη*) კუნძული ისტროსის (დუნაის) შესართავთან 91.
- ლემნოსი (*Λήμνος*) კუნძული ეგეოსის ზღვაში 18, 69, 70, 71, 72, 102.
- ლესბოსი (*Λέσβος*) კუნძული ეგეოსის ზღვაში 69.
- ლიბია (*Λιβύη*) აფრიკა 65, 74, 75, 79, 107.
- ლიდია (*Λυδία*) ქვეყანა მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე 42, 206.
- ლითროსი (*Λιθόδος*) მთა პონტოში 214.
- ლიკაონია (*Λυκαονία*) მხარე მცირე აზიის სამხრეთ ნაწილში კაპადოკიასა და პიზიდიას შორის 95.
- ლიკია (*Λυκία*) ნახევარკუნძული მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე. კარიასა და პამფილიას შორის 172.
- ლიკოსი (*Λύκος*) მდინარე, რომელიც ერთვის წაგ ზღვას. თანამედროვე კელიტჩაი ანუ გერმილ-ჩაი (ს. ჯანაშია. შრომები, II, გვ. 266) 190, 214.
- ლისიმახია (*Λισιμάχεια*) ქალაქი თრაკიულ ზერსონესში 95.
- ლიხი 22.

მ

- მაგნესია (*Μαγνησία*) ქალაქი ლიდიაში 209.
- მაგნოპოლისი (*Μαγνήτολις*) ასე უწოდა პომპეუსმა მითრიდატეს დაარსებულ ეპატორიას, ქალაქი პონტოში 215.
- მაკედონიის აღწერილობა (*ἐν τοῖς Μακεδονιστοῖς*) 207.

მაღლა (*Μαλέαι*) კონცხი ლაკონიკაში 88.

მანტიანე (*Μαντιανή*) იგივე კიანე, ტბა არმენიაში 190.

მააოტისი (*Μαιώτις*) 108. იხ. მეოტისი.

მარაკანდი (*Μαράκανθα*) მთავარი ქალაქი სოგდიაანაში, ებლანდელი სამარ-
კანდი 165.

მარგიანა, მარგიანე (*Μαργιανή*) მხარე ბაქტრიასა და ჰირკანიას შორის 161, 162.

მარგოსი (*Μάργος*) მდინარე მარგიანაში 162.

მასაბათიკე (*Μασσαβατικη*) მხარე ჩრდილო ელიმეაში 181.

მასიის მთა, მასიონი (*Μάσιον ὄρος*) არმენიაშია, ნიზიბინისა და ტიგრანოკერტის
ზემოთ; მდებარეობს მესოპოტამიელი მიგდონების ზემოთ. ტავრის
ნაწილი ეფვრატსა და ტიგრისს შორის 141, 175, 186, 187.

მატიანე (*Ματιανή*) მიდიის ჩრდილო-დასავლეთის ნაწილი, შემდეგი დროის ატ-
როპატენე 147, 177, 181.

მედოსი (*Μήδος*) მდინარე, რომელიც მოედინება მიდიიდან და უერთდება
არაქსს 225.

მელიტენე (*Μελιτηνή*) კაპადოკიის ნაწილი 173

მეოტიდა (*Μαιώτις*) 77, 190. იხ. მეოტისი.

მეოტისი, მეოტისის ტბა (*Μαιώτις, Μαιώτις λίμνη*) აზოვის ზღვა 88, 92, 93
101, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 137, 142, 149, 161. იხ. მააო-
ტისი, მეოტიდა.

მერმადალისი (*Μερμαδάλις*) მდინარე ამაქონებსა და ალბანებს შორის 136. იხ.
მერმოდა.

მერმოდა (*Μερμόδα*) მდინარე, რომელიც გამოდის მთებიდან, მიედინება ამა-
ძონთა და სირაკენის ქვეყნებზე და ერთვის მეოტისს. ეს იგივე ჩანს,
რაც მერმადალისი. ВДИ აკეთებს ასეთ შენიშვნას „Мермада-ль...—
Мермод, отождествляется с современной рекой Арпачаи в Ар-
мении, притоком Аракса“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 222). ეს და-
სკვნა იქიდან ჩანს გამოტანილი, რომ სირაკენე კომენტატორს
მაცნადადამინც სომხეთის ნაწილად (შირაქად) ესმის. გაცილებით
უფრო ბუნებრივია ეს სირაკენეც სირაკების ადგილსამყოფლად მი-
ვიჩინოთ მეოტისის მიდამოში, ვიდრე არაფრად ჩავთვალოთ კარგად
ცნობილი მეოტისის, ალბანების და ამაქონების დასახელება. ყველა
სხვა გამომცემელსა და კომენტატორს მერმადალისი და მერმოდა
მეოტისისა და ალბანიის ჩრდილო ტერიტორიაზე არსებულ მდინა-
რებად მიაჩნიათ 137.

მეროე (*Μερόη*) 1. კუნძული ეთიოპიაში 39, 82, 83.

2. ეთიოპიის დედაქალაქი ამავე კუნძულზე 39.

მესოპოტამია (*Μεσοποταμία*) წინა აზიის ქვეყანა, რომელიც ეფვრატსა და ტიგ-
რისს შორის მდებარეობდა 173, 174, 175, 185, 185, 191, 197.

მეწამული ზღვა (*Ἐρσιδὸν θάλασσα*) 109, 183, 190.

მიგდონიის დაბლობი (*Μυγδοניתὺς πεδῖον*) მცირე აზიაში, ფრიგიასა და მიზიას
შორის დაბლობი, რომელზედაც მიედინება მდ. ოდრისე 208.

მიდია. იგივე მედია (*Μηδία*) ქვეყანა, რომელიც მდებარეობდა არმენიისა და კას-
პიის ზღვის სამხრეთით. ქვეყანას სტრაბონის აზრით სახელი დაერ-
ქვა კოლხიდის მეფის ასულის, მედეას მიზედვით, აქ ილაშქრა იახონ

მაც. მაკედონელთა დაპყრობის შემდეგ ორად გაიყო მიდია; დიდ მიდიად და ატროპატის მიდიად (ესა არმენიის მეზობლად) 17, 42, 46, 71, 74, 80, 95, 107, 110, 124, 135, 141, 145, 147, 159, 160, 172, 174, 175, 176, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 192, 195, 196, 225. დიდი მიდია 174, 177, 179, 180, 185. იხ. ატროპატია, ატროპატის მიდია.

მიდიის ბჭე (*Μηδική ἄσπις*) გასასვლელი ხაგროსის ზეგანში 182.

მიზია, მისია (*Μυσία*) მხარე მცირე აზიის ჩრდილო დასავლეთ ნაწილში 95, 206, 209.

მიკალე (*Μυκάλη*) მთა და ქალაქი იონიაში 65.

მირინა, მირინე (*Μύρινα*) ეოლიური ქალაქი და ნავთსადგური მიზიაში. ქალაქს სახელი დაერქვა ამადონის, მირინეს, სახელის მიხედვით 138, 207, 217.

მირლეატიდა (*Μυρλαΐτις*) იგივე მირლია 203. იხ. მირლია.

მირლია (*Μύρλεια*) ქალაქი ბითინიაში, შემდეგში აჰამეა ეწოდა 208.

მირმეკიონი (*Μυρμαίκιον*) სოფელი ტავრიდის ბერსონესში. სხვა ადგილას მას ქალაქიც ეწოდება. В.Д.И. შენიზნავს: „Греческое поселение на берегу Керченской бухты в предместьях современного города“ (В.Д.И. 1947, № 4, стр. 205) 114, 115.

მოსხების მთები, მოსხური მთები (*Μοσχικά ὄρη*) მდებარეობენ—იბერიისა და არმენიის საზღვარზე. კოლხიდის ზემოთ; კავკასიონის ქედის ზოგი ტოტი მიემართება სამხრეთისაკენ, გარს ერტყმის შუა იბერიას და უერთდება არმენიისა და მოსხების მთებს... ევფრატის გადაღმა მცირე არმენიასთან ანტიტავროსის მიყოლებით დიდი და მრავალტოტიანი მთაა, რომლის ერთი ნაწილია პარიადრე, მეორე—მოსხების მთები. მესამეს—სხვადასხვა სახელი ჰქვია. ეს მთები გარს ერტყმინან არმენიას იბერებამდე და ალბანებამდე. კავკასიონი სხვადასხვა ტოტებით უერთდება მოსხებისა და კოლხების მთებს; სკიდისე უერთდება მოსხების მთებს. В.Д.И.-ს განმარტებით მოსხური მთები მცირე კავკასიონის დასავლეთის ნაწილია (В.Д.И. 1947, № 4, стр. 183). ს. ჯანაშიას განსახლვრით მოსხური მთები აღმოსავლეთ პონტოს ქედის ის ნაწილია, რომელიც გადაკეპულია კოროზის ქვემო წელიდან ტრაპეზუნტ-ბაბუქრთის რაიონამდე; ეს იგივე კანეთის მთებია (ს. ჯანაშია, შრომები, II, გვ. 268, 270). პ. ინგოროყვას აზრით მოსხის მთები მთავარი წყალგამყოფი ქედი, რომელიც ჰყოფს კოროზისა და მტკვრის ხეობას არაქსისა და ევფრატის ხეობებისაგან და აგრეთვე ამ მთავარი ქედის სამხრეთ განშტოებას (ე. წ. დევებოინუს შტოს). ეს ქედი იწყება ჩრდილო-აღმოსავლეთით ჯავახეთთან და აღწევს სამხრეთ-დასავლეთით ვიდრე სპერამდე (შქვიდისის მთების შესაყარამდე), ხოლო სამხრეთი განშტოება ადგება ბინგელის მწვერვალებს. დევებოინუს შტოზე გაკლით („გიორგი მერჩულე“, გვ. 430, 484 და შმდ) 21, 81, 111, 121, 174, 186, 203.

მოფსიონი (*Μοψυών*) ქალაქი თესალიაში 105.

მოფსოპია (*Μοψοπία*) ატიკის სახელწოდება 105.

მტკვარი (*Kündz*) უწინ კოროსი ერქვა. სათავე აქვს არმენიაში, შემდეგ შემოდის იბერიის დაბლობში. აქ მას ერთვის მდ. არაგოსი, შემდეგ ვიწრო კალებით ჩადის ალბანიაში; ალბანიასა და არმენიას შორის დიდი ძალით მიედინება მდიდარ საძოვრებიან ველებზე; უერთდება მდინარეები ალაზონიოსი, სანდობანი, როტაკი, ხანი. ერთვის კასპიის ზღვას, შესართავთან 12 ტოტად იყოფა, მთელი ეს ნაწილი მიუვალა და ეს ადგილები გამოუსადეგარია ნავთსადგურისათვის. ინდოეთიდან საქონელი რომ შემოაქვთ ჰირკანიის (კასპიის) ზღვაში, მერე ალბანიაში გადმოიტანენ, შემდეგ მტკვრით მიაქვთ დასავლეთ საქართველოსკენ. იბერიაში შემოსასვლელი არმენიიდან მტკვრის ვიწრობებზე და მერე არაგოსისაზე (ამ გზით ისარგებლეს ჯერ პომპეუსმა, მერე კანიდიუსმა). კოლხიდიდან შემოსასვლელი იბერიაში ასევე მტკვრის ხეობითაა—შორაპნიდან მტკვრამდე 4 დღის სავალია ქვეითისათვის, საურმე გზით. იბერია ესაზღვრება არმენიას მტკვრითა და მოსხური მთებით. საკასენე ემეხოზლება ალბანიას და მტკვარს. გოგარენე მტკვრის გადაღმაა (ე. ი. სამხრეთით). მტკვრისა და არაგოსის შესართავთან მტკვრის ნაპირას არის გამაგრებული ქალაქი ჰარმოზიკე. კასპიის ზღვიდან მტკვრამდე ერატოსთენეს აზრით არის 1800 სტადიონი 11, 17, 21, 22, 81, 108, 123, 127, 129, 131, 148, 157, 188, 189, 190.

მცირე აზია 2, 7, 8, 9.

მცხეთა 19.

6

ნეა (*Néa*) სოფელი ტროაში 210.

ნეაპოლი 3.

ნეხეა (*Nησαία*) მხარე ჰირკანიაში მდ. ოხოსთან 147, 148, 152, 182, 192. ნესეის ცხენები 182, 192.

ნიბარი, ნიბაროსი (*Nιβარος*) მთა არმენიაში, ვრცელდება მიდიამდე 187, 195.

ნიზიზინი (*Nιζιζις*) ქალაქი მესოპოტამიაში. მიგლონიის მხარეში 175, 186.

ნიკოპოლისი (*Νικαπολις*) ქალაქი მცირე არმენიაში, რომელიც ააშენა პომპეუსმა 213.

ნილოსი (*Νιλος*) მდინარე ეგვიპტეში, რომელიც მიჩნეულია აზიისა და ლიბიის საზღვრად. მას იცნობდა უკვე ჰომეროსი 81, 85, 110, 111, 167.

ნინოსი (*Νίνος*) ქალაქი ასირიაში 197.

ნისე (*Νισσα*) ქალაქი კარიაში 1.

ნიფატე (*Νιφατης*) მთა არმენიაში გორდინენსთან, საიდანაც აქვს სათავე ტიგროსს 175, 178, 187, 191.

ნორიკი (*Νορικον*) რომის პროვინცია დუნაის ნაპირას 3.

Ω

იაქსარტე (*Ίαξιρτης*) სირ-დარია 143. იბ. იაქსარტე.

მ

- ოლომანტისი ('*Ὀλομαντίς*) არმენიის ნაწილი, სოფენეს მახლობლად 169.
- ოღრიხე ('*Ὀδρίσης*) მდინარე მიხიაში, რომელიც ერთვის რინდაკს 208.
- ოკეანე ('*Ὀκεανός*) ძველ მწერლებს პონტო ოკეანედ ეწევენბოდათ. ოკეანის გადალმა პონტოს ყურეც და იტალიაც. ოკეანის პირდაპირაა გარეშე ზღვა. ოკეანე ჰირკანიის ზღვის გარეთაა. პოსიდონიოსი ოკეანეს კასპიის ზღვას უწოდებს. თვითონ სტრაბონი ოკეანეს უწოდებს ატლანტიკის ოკეანეს და ინდოეთის ოკეანეს (ერთი—დასავლეთისაა, მეორე—აღმოსავლეთის) 66, 67, 72, 73, 90, 94, 108, 109, 143, 168.
- ოლანე ('*Ὀλανή*) გამაგრებული ადგილი არმენიაში, არტაქსატის მახლობლად 190.
- ოლიმპო ('*Ὀλυμπος*) მთა მაკედონიაში 194.
- ოპისი ('*Ὀπίς*) სავაჭრო ადგილი მდ. ტიგრისზე 191.
- ორტოსპანა ('*Ὀρτοπανα*) ქალაქი პაროპამისადეში, ბაქტრიიდან გზაჯვარედინზე 158.
- ორქისტენე ('*Ὀρχιστηνί*) არმენიის მხარე 188.
- ორქომენი ('*Ὀρχομενός*) ქალაქი ბეოტიაში 102, 104.
- ოსა ('*Ὀσσα*) მთა თესალიაში 104.
- ოფლიმოსი ('*Ὀφλιμος*) მთები პონტოში. პაპეს აზრით პარიადრის ტოტი 214.
- ოქსოხი ('*Ὀξις*) სანაონსო მდინარე, მისი საშუალებით შემოაქვთ ინდური საქონელი ჰირკანიის ზღვაში. საზღვრავს ბაქტრიანას სოგდიანისაგან. გამოდის ინდოეთის მთებიდან და ერთვის ჰირკანიის (კასპიის ზღვას). ეხლანდელი ამუ-დარია 84, 143, 148, 149, 157, 163, 164, 165, 167.
- ოხოსი ('*Ὀχος*) გამოდის ინდური მთებიდან. რწყავს ჰირკანიას, მიედინება ნესეახე. ზოგის აზრით უერთდება ოქსოსს. პართების ახლოს მიმდინარეობს. ეხლანდელ ატრეკად 148, 149, 151, 160, 166.

3

- პაგასე (*Παγασαί*) ფერას ნავთსაყუდელი. აქედან გაგზავნა პელიასმა იაზონი და არკონავტები სალაშქროდ 104.
- პალენე (*Παλλήνη*) მაკედონიის ნახევარკუნძული. ზოგი მას ალიძონების საცხოვრისად მიიჩნევს 207.
- პამფილია (*Παμφυλία*) ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე. როგორც რომის პროვინცია ისაზღვრებოდა დასავლეთით ლიკიითა და მცირე ფრიგიით, ჩრდილოეთით გალატიით და კაპადოკიით, აღმოსავლეთით კლდოვანი კილიკიით, სამხრეთით—ხმელთაშუა ზღვით 90, 92, 93, 151, 172.
- პანტიკაპეონი, პანტიკაპეონი (*Παντικάπαιον*) ბოსფორის სამეფოს მთავარი ქალაქი, რომელიც მდებარეობდა ტავრიდის ხერსონესში. ის დააარსეს ელინებმა. ზღვით შემოტანილი საქონლის სავაჭრო ადგილია. ეხლანდელი ქერჩი 114, 115, 116.
- პარაატაკენების მთიანეთი (*Παρατακηνών ὄρεινή*) ზაგროსთან, ბაბილონიის ხეობით 175.
- პარახოათრა (*Παραχόαθρα*) ტავრის მთების ნაწილი, რომელიც არმენიიდან კასპიის ზღვამდეა გადაჭიმული. ეს მთები კასპიის ზღვის სამხრეთ და დასავლეთ ნაპირებზეა 151, 157, 174, 185.

პართენონი (*Παρθενιον*) დასახლებული ადგილი (? ქალაქი), მირმეკონისა და ჰერაკლეონის მახლობლად მეოტისის სრუტესთან კიფერიის ბოსფორში 114.

პართია მინდვრები (*Παρθυαίῳ πεδία*) 152.

პართია (*Παρθυαία*) ქვეყანა კასპიის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაპირზე, რომელიც, როგორც დამოუკიდებელი სამეფო, არსებობდა ძვ. წ. ა. III ს-დან ახ. წ. ა. III ს-მდე 17, 23, 38, 42, 107, 152, 158, 159, 160, 161, 180.

პარიადრე (*Παριადρις*) ტავრის ნაწილია. ის არის ერთი ნაწილი იმ მრავალტოტიანი მთისა, რომელიც ეფერატის გადაღმაა, მცირე არმენიასთან, ანტიტავროსის მიყოლებით. იგი სიდენესა და თემისკირასთან მდებარე ადგილებიდან ვრცელდება მცირე არმენიამდე და ჰქმნის პონტოს აღმოსავლეთის ნაპირს. ფანარეის აღმოსავლეთის მხარეს მოჰყვება პარალელურად პარიადრე. პარიადრის მთიანეთი მდიდარია ტყეებით, წყლებით; ის ხეობებითა და კლდეებით არის დაღარული. პარიადრის კალთაზე გაშენებულია კაბეარა (სადაც მითრიდატეს სასახლე იყო). პარიადრის კალთები (სხვა პროვინციებთან ერთად ძვ. წ. ა. II ს-ში) წართვეს არმენიელებმა იბერებს. ს. ჯანაშიას ახრით პარიადრე ნაწილია აღმოსავლეთ პონტოს ქედისა; ის გაგრძელებაა სკიდისისა, მიემართება სამხრეთ-დასავლეთით და წყალგამყოფი ქედია კელკიტ-ჩაისა (ძველი ლიკოსი) და ყიზილ-ირმაკისა (სხვადასხვა ნაწილში სხვადასხვა სახელი ჰქვია, ს. ჯ. შრომები, II, გვ. 270). სახელი პარიადრი პარახოათრას ვარიანტია (იქვე, გვ. 263). პ. ინგოროყვას გამოკვლევით პარიადრის მთები ვიწრო მნიშვნელობით რქმევია პონტოს მთებს, დაწყებული მდ. იეშილ-ირმაკის (კელკიტ-ჩაის) შესართავის ზონიდან, ვიდრე ტრაპიზონის მხარემდე და მის პარალელურ სამხრეთ ქედს, რომელიც წყალგამყოფია იეშილ-ირმაკის და ლალისის ხეობებისა. ფართო მნიშვნელობით ესაა როგორც პონტოს მთების ზემოხსენებული სექტორი, ისე მცირე კავკასიონის მთების სისტემა, რომელიც გასდევს ეფერატისა და არაქსის ხეობებს ჩრდილო ნაწილში. პარიადრის მთიანეთი დასავლეთ ეფერატის ხეობის ხეობ ნაწილია ვიდრე დასტირის მოსაზრუნამდე („გიორგი მერჩულე“, გვ. 485—486) 121^ა 174, 186, 189, 203, 213, 214, 215.

პაროპამისი (*Παροπάμιος*) ტავრის ნაწილი შუა აზიაში, ებლანდელი ჰინდუკუში. მაკედონელები კავკასიონს უწოდებდნენ 151, 157.

პასარგადი (*Πασαργάδαι*) სპარსეთის მთავარი ქალაქი მდ. კიროსთან 224.

პატალენე (*Παταληνή*) დელტა, რომელიც იშენება ინდოსის ორ შესართავს შორის. ეს დაიჭირეს ბაქტრიელებმა 163.

პატრავესი (*Πατραεύς*) სოფელი კიმერიულ ბოსფორში. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „локализуется предположительно на мысу Куку-ода Фонтановского полуострова“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 211) 115.

პაფლაგონია (*Παφλαγονία*) ქვეყანა მცირე აზიის სანაპიროზე, შავ ზღვასთან, დასავლეთით ესაზღვრება ბითინია, აღმოსავლეთით—პონტო (მასა და პონტოს შორის არის მდ. ჰალისი) 19, 81, 95. 200.

პელაზგიური არგოსი, პელაზგური არგოსი 19, 103. იხ. არგოსი.

ჰელოპონესი (*Ηελοπόνησος*) ბალკანეთის ნაივარკუნძულის სამხრეთი ნაწილი, რომელიც კორინთოს ყელით უკავშირდება დანარჩენ საბერძნეთს 103.

ჰელუხიონი (*Πηλοχσιον*) ქალაქი ეგვიპტეში 109.

ჰენეიონი (*Πηνειός*) მდინარე თესალიაში 194.

ჰერხეპოლიხი (*Περεσέπολις*) ერთი მთავარი ქალაქი სპარსეთისა, რომელიც მდებარეობს არაქსზე 224.

ჰიგელე (*Ήνγελα*) ქალაქი იონიაში, სადაც ზოგიერთის აზრით ცხოვრობენ ამადონები 209.

ჰისილა (*Ήσιδια*) მხარე მცირე აზიაში 216.

ჰიტუნტი (*Ήτυσς*) არტემიდორეს ცნობის მიხედვით დიდი პიტუნტის სანაპირო ჰენიოხებიდან ვრცელდება დიოსკურიაამდე და ის 360 სტადიონია. შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპირო ბატადან ნელ-ნელა ბრუნდება, შემდეგ შემობრუნდება დასავლეთისაკენ და სრულდება პიტუნტთან და დიოსკურიასთან. პიტუნტი კოლხიდის ადგილია (*χωρίον*). პიტუნტი თანამედროვე ბიკინტაა 15, 120.

ჰლანქტები (*Πλάγκται*) კლდეები, რომელთაც სტრაბონი აიგივებს კიანებთან და სიმპლევალებთან. ისინი ჰომეროსმა გამოიგონა 67. 95.

ჰოლა (*Ήδλα*) ქალაქი ისტრიაში, რომელსაც დღესაც ეს სახელი ეწოდება. კალიმაქეს ცნობით ბერძნები მას ლტოლვილთა ქალაქს უწოდებენ (რაკილა ის არგონავტებს დადევნებულმა და შემდეგ სამშობლოდან გადახვეწილმა კოლხებმა დააარსეს), ხოლო კოლხთა ენაზე მას პოლა ეწოდებაო 20, 72, 96.

ჰოლიტიმეტე (*Ήολιτιμეტες*) მდინარე სოგდიანაში 166.

ჰონტო (*Ήόντος*) ელინისტური სამეფო მცირე აზიაში, რომელიც შეიქმნა ძვ. წ. ა. IV ს-ში და არსებობდა, როგორც სამეფო ახ. წ. ა. I ს-მდე (როდესაც ის რომაელებმა დაიპყრეს). მას ეჭირა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთი და სამხრეთი სანაპირო, ის ტერიტორია, რომელიც ქართველური ტომებისა იყო 1, 3. 21, 42, 43, 44, 55, 57, 81, 200, 202, 214, 222, 223. ჰონტოს სამეფო 213.

ჰონტო (*Ήόντος*) შავი ზღვა 2, 67, 73, 75, 77, 79, 80, 84, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 104, 110, 114, 121, 122, 128, 146, 199, 201, 203, 225. იხ. ევქსინი, ევქსინის პონტო, პონტოს ზღვა.

ჰონტოს ზღვა (*Ποντικόν πέλαγος, Ποντική θάλασσα*) შავი ზღვა 67, 79, 81, 82, 84, 190. იხ. ევქსინი, ევქსინის პონტო, პონტო.

ჰონტოს უბე (*στόμα τῶν Πόντου*), პონტოში შესასვლელი, ე. ი. ბოსფორის სრუტე 101.

ჰონტოს ყურე (*μαχός τῶν Πόντου*) აქ ცხოვრობდა მედეა, ე. ი. ადგილი ფახისის შესართავთან, თუ საერთოდ კოლხიდის სანაპირო. სხვაგან ამ სიტყვით დიოსკურიის ადგილი აღინიშნება ხოლმე ზღვის პირას 66, 94.

ჰოსეიდონია (*Ήοσειδωνία*) ქალაქი ლუკანიაში 98.

ჰოსეიდონის უბე (*Ήοσειδωνιάτης κόλπος*) არგონავტთა ხეციალის კვლია აქ უბე იტალიაში, რომელსაც ეხლა სალერნოსი ეწოდება 67.

ჰრიენე (*Ήρηνη*) იონიური ქალაქი კარიის სანაპიროზე 209.

- პროპონტიდა (*Προποντιδα*) ზღვა, რომელიც არის ჰელესპონტსა და ბოსფორის სრუტეს (თრაკიულ ბოსფორს) შორის 65, 71, 75, 77, 79, 82, 83, 90, 92, 93, 94, 101, 200, 217, 218.
- პროფთასია (*Προφθασια*) ქალაქი დრანგეში 158.

რ

- რაგე, რაგეზი (*Ράγαι*) ქალაქი მიდიაში, იგივე ევროპე, ან არსაკია 80, 159, 181, რაინი 6.
- რინდაკი (*Ρύνδακος*) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც მიზიასა და ბითინიას შორის მიედინება 208.
- როდოსი (*Ρόδος*) კუნძული ეგეოსის ზღვაში 51, 85, 106, 109, 217.
- რომანელთა ქვეყანა, იგივე რომი. იხ. რომი.
- რომბიტე (*Ρομβιτης*) დედა რომბიტე და მცირე რომბიტე, მდინარეები. რომლებიც ერთიან მუტისს. ВДИ წერს: „Большой и малый Ромбиты должны быть отождествлены с Ейским и Бейсугским (или Ахтарским) лиманами“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 201) 113, 114.
- რომი (*Ρώμη*) რომის იმპერიის დედაქალაქი; თვით რომის იმპერია 1, 3, 5, 8, 21, 24, 28, 37.
- რომტაკი (*Ρομτακης*) სანაოსნო მდინარე, მტკვრის შენაკადი ალბანიის ტერიტორიაზე 127.

ს

- საბერძნეთი 2, 9, 48, 61.
- საკასენე (*Σακασηνι*) სტრაბონის განსაზღვრით არმენიის ნაწილი მტკვრის ხეობაში, რომელიც ესაზღვრება ალბანიას... საკასენე განჯის მხარეა (იგივე შაკაშენი). ანტიკურ ხანაში იყო დრო, როდესაც ის სომხეთის მოსახლერე ოლქად იხსენიებოდა (და არა მის ნაწილად. იხ. პ. ინგოროყვა, „გიორგი მერჩულე“. გვ. 460) 147, 153, 188.
- სალამინი (*Σαλαμις*) კუნძული ატიკის სანაპიროსთან 103.
- სალმიდეხოსი (*Σαλμυδησος*) ადგილი შავი ზღვის სანაპიროზე, ბოსფორის სრუტესთან. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „φρακκίηςкий прибережный город на месте современного порта Миднах в Румелия“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 182) 2, 75, 78.
- სამარიანე (*Σαμαριανη*) ქალაქი ჰირკანიაში 146.
- სანდობანა (*Σανδοβάνης*) მტკვრის შენაკადი, სანაოსნო მდინარე 127.
- სარდინია, სარდინი (*Σαρδίν*) კუნძული ტირენიის ზღვაში 2, 3, 89.
- სარდინიის ზღვა (*Σαρδίνια*, *Σαρδάνια*) ვიწრო მნიშვნელობით—ზღვა სარდინიის კუნძულის ირგვლივ; ფართო მნიშვნელობით—მთელი ზღვა სარდინიიდან ჰერაკლეს სტელეზამდე 75, 79.
- სარმატთა დაბლობები (*Σαρματῶν πεδιάς*) დაბლობები კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთით, ალბანიისა და იბერიის გადაღმა 121.
- სარნიოსი (*Σάρνιος*) მდინარე ჰირკანიაში. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „Отождествляется с речкой Гюрген в 40 км к югу от устья реки Ат-река“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 227) 151.

საქართველო 1, 9, 10, 13, 14, 17, 21, 22, 24, 25, 38, 44, 55, 60, 61, 62, 126.

სევსამორა (*Σευσάμορα*) გამაგრებული ქალაქი, რომელიც მდებარეობს იბერიაში. მდ. არაგოსთან, კლდეზე, დაახლოებით იმ ადგილას, სადაც არაგოსი მტკვარს ერთვის. მისგან 16 სტადიონით არის დაშორებული მტკვართან კლდეზედვე მდებარე ქალაქი ჰარმოზიკე. სტრაბონის სევსამორა გაიგივებულია თანამედროვე წიწამურთან, ძველი ციხე-ქალაქი იყო წიწამურის მიდამოებში, ქედზე, რომელსაც „სერი“ ეწოდება (ა. აფაქიძე, ანტიკური წყაროების „სევსამორას“ ლოკალიზაციის საკითხისათვის: ისტორიის ინსტიტუტის IV სამეცნიერო სესია, თეზისები. 1953 წ. გვ. 9) 129.

სელევკია (*Σελεύκεια*) ასირიის მთავარი ქალაქი, მდებარეობს მდ. ტიგრისზე. ის იყო პართელი მეფეების სახამთრო რეზიდენცია 174, 176, 191.

სესტოხი (*Σεστός*) ქალაქი თრაქიის ბერსონესზე 90.

სვანეთე 61.

სვარიანე (*Συριανή*) მიდიის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი 182.

სიდნე (*Σιδήνη*) მხარე პონტოში; რომელიც ფარნაკიას ეკუთვნის. დღევანდელი პოლემან-ჩაის მიდამოშია 2, 78, 93, 202, 203, 214.

სიკელია, სიცილია (*Σικελία*) კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში 55, 56, 95, 98.

სიკელიის ზღვა (*Σικελιαζών πέλαγος*). იგივე ავზონის ზღვა, იონიის ზღვის ნაწილი 75.

სიცილიის სრუტე (*Σικελιαζών πορθμός*) სრუტე სიცილიასა და იტალიას შორის 79.

სილარიდი (*Σιλάρει*) მდინარე ლუკანიაში 98.

სიმბაკე (*Συμβάκη*) ქალაქი (თუ მხარე), რომელიც ატროპატენებმა უკან დაიბრუნეს არმენიელებისაგან 178.

სიმპლეგადები (*Συμπληγάδες*) ორი კლდე შავი ზღვის შესავალში, ბოსფორის სრუტესთან 67, 95. იხ. პლანეტები, კიანეები.

სინდიკე (*Σινδική*) 1. მხარე მეოტისთან, რომელშიც სინდები ცხოვრობენ და რომლის მთავარი ქალაქი არის გორგოპია. აქვეა ქალაქი აბორაკე 111, 116.

2. ქალაქი და ნავთსადგური შავი ზღვის პირას, ბატასა და კოროკონდამეს შორის 118, 120, 214.

სინოპე (*Σινώπη*) ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ ნაპირას, პაფლაგონიის ნახევარკუნძულზე. აქ არის კვალი ფრიქსეს და იახონის ლაშქრობისა. იახონის თანამგზავი. არგონავტი ავტოლიკე იპყრობს ამ ადგილებს და აარსებს სინოპეს. ფახისიდან აქამდე 8—9 დღის სამგზავროა ზღვით. სინოპის რაიონში მოდის სხვა ნაყოფებთან ერთად ზეთის ხილი. ამ ადგილას ზღვაში იჭერენ პელამიდს 71, 82, 84, 95, 102, 120, 123, 199, 200, 219, 220, 221.

სინოპის უბე 219.

სინორია (*Σινωρία*) ციხე-სიმაგრე მცირე არმენიაში, დიდი არმენიის საზღვარზე 7, 212.

სირაკების დაბლობები (*Σιρακων πεδιά*) კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთით, მეოტისსა და კასპიის ზღვის შორის 141.

ხირაკენე (*Σιρακαῖος*) ქვეყანა მეოტისსა და კასპიის ზღვას შორის, რომელხედაც ცხოვრობდნენ სირაკეები. მდ. მერმოლა მიედინება ამ ქვეყანაზე. ΒΙΠ სცნობს მხოლოდ ორ სირაკენეს: ერთს—ჰირკანიაში, მეორეს—დიდ არმენიაში, ამის მიხედვით მდ. მერმოლას სხვაგვარად ხსნის (Β, Π, 1947, № 4. ს. 222) (იხ. მერმოლა). სტრაბონის მიერ ნახსენები ეს სირაკენე, სირაკთა ადგილსამყოფელი,—მესამე სირაკენე გამოდის 137.

ხირია (*Συρία*) წინა აზიის ქვეყანა 13, 42, 74, 159, 173, 177, 180, 186, 196, 197.

ხიხიშითრა (*Σιοσιμίθριος πύρα*) კლდე ბაქტრიანაში 165.

ხიხპირიტისი (*Συσπυριτες*) და აკილისენე აღიბაბენემდე და სასახლეს არმენოს თესალიელის თანამგზავრებმა: მასში მოიპოვება ოქროს საბადოები. ამ მონაცემების სხვა ცნობებთან შეჯერების საფუძველზე ს. ჯანაშია ფიქრობს, რომ სისპირიტისი არის იგივე სპერი || სასუბარო (ს. ჯ. შრომები, II, გვ. 58). პ. ინგოროყვას ახრით, ეს არის არა საქართველოს სპერი, არამედ შუპრია, ანუ სუპრია, რომელიც მდებარეობდა მდ. ტიგრისის ხეობაში, სომხეთის სამხრეთ სანაპიროზე, სომხეთსა და ძველ ნინევიას შორის და შედიოდა სომხეთის ფარგლებში („გიორგი მერჩულე“, გვ. 506—507) 135, 191, 193.

ხიტაკენე (*Σιτακαῖος*) იგივე აპოლონიატა, ბაბილონიის ნაწილი 181.

ხეკეხისი (*Σαήψις*) ქალაქი ტრაში 210.

ხეკეთების დაბლობი, ხეკეთების უდაბნო (*Σαυθίω ἐρημία*) პონტოს დასავლეთის მხარეზე, მდ. ისტროსთან 76, 78.

ხეკეთია (*Σαυθία*) ხეკეთების ტომებით დასახლებული ქვეყანა. კონკრეტულად — აღმოსავლეთის ხეკეთების ქვეყანა უნდა იგულისხმებოდეს. ინდოეთის გასწვრივ დაახლოებით 106.

ხკიდისე (*Σαυθίος*) ტავრის ნაწილია, კლდოვანი მთაა, რომელიც უერთდება მოსხურ მთებს. პარიადრე და სკიდისე მცირე არმენიამდე და ეფრატის ვიწრობებამდე ვრცელდებიან. კავკასიონის სამხრეთისაკენ წამოსული ტოტები, რომლებიც შუა იბერიას გარს ერტყმინან, უერთდებიან არმენიის მთებს, მოსხურ მთებს, სკიდისეს და პარიადრეს. სკიდისეს მწვერვალები უჭირავთ ჰექტაკომეტებს, იე. ჯავახიშვილის ახრით „სკიდისის“ ეგზე ბერძნულად გადმოცემული „შვიდიში“ (= მეგრ. შვეთი, შვიდი) იყოს, რასაც მკვლევარი უკავშირებს იქვე მცხოვრებ ჰექტაკომეტების (შვიდსოფლებების) სახელწოდებას („ქართველი ერის ისტორია“, I, 1913, გვ. 45). ს. ჯანაშიას განსახლებრით სკიდისე აღმოსავლეთ პონტოს ქედის ის ნაწილია, რომელიც გადაჭიმულია ტრაბზონსა და გირესუნს შორის (გირესუნი—ძველი ფარნაკია. ს. ჯ. შრომები, II, გვ. 270). პ. ინგოროყვას გამოკვლევით სკიდისე (შვეითისი) იგივე პარხალის მთებია, ე. ი. მთების ის სისტემაა, რომელიც იწყება მდ. კოროხის შესართავთან და მიჭყვება კოროხის ხეობასა და ლახეთს შორის, ვიდრე ტრაპიზონის ზონამდე („გიორგი მერჩულე“, გვ. 483—484) 121, 186, 203.

ხკილა (*Σαχίλα*) კლდის სახელწოდება. ეს კლდე სიცილიის ზღვასთან მდებარეობდა, ქარიბდის პირდაპირ. აქ ჩაიარეს ოდისესმა და არგონავტებმა 67.

- სმირნა (*Σμύρνα*) ქალაქი მცირე აზიაში, რომელსაც სახელი დაერქვა ამავთონი სახელის მიხედვით 138, 207.
- ხოვლიანა, ხოვლიანე (*Χοῦλιανή*) სპარსეთის ნაწილი შუა აზიაში (ეხლანდელი ბუხარის მხარე) 84, 164, 165, 166, 167.
- ხოფენე (*Χοφηνή*) დიდი არმენიის ნაწილი, რომელიც მდებარეობს ზეობაში ტავრსა და ანტიტავროსს შორის. მეორეგან სწერია, რომ ის მდებარეობს მასიონსა და ანტიტავროსს შორის. მას ჰყავს საკუთარი მთავრები. მისი რეზიდენცია არის 'კარკათიოკერტა. ძვ. წ. ა. II ს-ში, როდესაც ზარიადრი და არტაქსია გაბატონდნენ მთელს არმენიაში. სოფენეს, აკისენეს (თუ აკილისენეს) და ოდომანტიის ერთი განაგებდა. მეორე კი არტაქსატას მიღამოებს 173, 174, 175. 186, 187, 189, 212.
- სპარსეთი (*Περσίς*, ჩვეულებრივ, ზოგან არის *Ἡέρασι*) ვიწრო მნიშვნელობით — ქვეყანა კარმანასა, მიდიასა და სუსიანას შორის. სტრაბონის თანამედროვე სპარსეთი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა, მარჯაჰ ემორჩილება პართიის მეფეს (ისევე როგორც ამაზე უწინ მაკედონიისას) 37, 42, 43, 165, 178, 181, 183, 192, 224. ჩაღრავებული სპარსეთი (*καίλη Περσίς*) 224.
- სპარსეთის ზღვა (*κατὰ Πέρσας θάλαττα*) იგივე სპარსეთის უბე 110, 169, 173. იხ. სპარსეთის უბე.
- სპარსეთის უბე (*Περσικὸς κόλπος*) 90, 173—174, 186, 191.
- სპაუტა (*Σπαῦτα*) 177. იხ. კაპაუტა.
- სტეთოხი (*Στηφή*) დიუნები, რომლებიც ისტროსის (დუნაის) შესართავთანაა 2, 76, 78.
- სტელეხი (*Στηλαί*) იგივე ჰერაკლეს სტელეხი. ასე ეწოდებოდა გიბრალტარის სრუტეს (სხვადასხვა ავტორებს წარმოედგინათ აქ ორი გორაკი, ან ქალაქები, ან ორი ბატარა კუნძული, ან სულაც ნამდვილი სტელეხი სრუტესთან) 65, 67, 74, 75, 79, 85, 93, 95, 107, 16?. იხ. ჰერაკლეს სტელეხი.
- ხუსა (*Σίσσα*) სუსიანის მთავარი ქალაქი, სპარსეთის მეფეების სახანორო რეზიდენცია 224.
- ხუნორია (*Συνορία*) ასე უწოდებდა თეოფანე სინორიას 212—213. იხ. სინორია.

ტ

- ტავრების მთიანეთი (*ὄρεινή τὰς Ταύρων*) სკვითური ტომის. ტავრების მთიანეთი ტავრიდაში (დღევანდელ ყირიმში) 100.
- ტავრი (*Ταυρίς*) ქედი, რომელიც გადაჭიმულია მცირე აზიაზე სამხრეთ-დასავლეთიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით 84, 85, 93, 94, 106, 107, 110, 121, 150, 159, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 185, 186, 187, 195, 225.
- ტალაბროკე (*Ταλαβρόκη*) ქალაქი ჰირკანიიაში 146.
- ტამარი (*Τάμαρος*) მთა ინდოეთში 170.
- ტანაიდა (*Τάναις*) 81. იხ. ტანაისი.
- ტანაიხი (*Τάναις*) 1. მდინარე დონი 88, 89, 93, 94, 99, 106, 108, 111, 113, 117, 142, 143, 148, 149.

2. ქალაქი. ნავთსადგური და სავაჭრო ადგილი მდ დონის შესართავთან ВДМ-ს შენიშვნის თანახმად—„дмитская колония у устья одноименной реки, локализуется в своей древней части на городище близ станции Елизаветовской, тогда как более поздний город, отстроенный по предполагаемому разрушению Тапаса в конце I в. до н. э. понтийским царем Птолемеем был расположен близ станции Педвиговки“ (ВДМ, 1947. № 4, стр. 205) 112, 113, 117.

ტაოკე (Ταόκη) ქალაქი სპარსეთის ზღვისპირა ნაწილში 224.

ტაპე (Τάπη) ჰირკანის მთავარი ქალაქი 146.

ტაპირია (Ταπιρία) ტაპირებით დასახლებული მხარე, ბაქტრიის ნაწილი, რომელიც პართებმა წაართვეს ევკრატიდეს 164.

ტარონიტი (Ταρωνίτις) მხარე ახიაში, რომელიც სირიელებს წაართვეს არმენიელებმა (ძვ. წ. ა. II ს-ში) 189.

ტარხოსი (Ταρσός) ქალაქი კილიკიაში 93.

ტევორანია (Τευβορανία) მხარე მიზიაში 209.

ტემესე (Τεμέση) ქალაქი იტალიაში 210.

ტემეე (Τέμηη) ვიწრო დაბლობი ოლიმპოსა და ოსას შორის, რომელზედაც მიედინება პენეიონი გეგოსის ზღვისკენ 194.

ტიბარანია (Τιβαρανία) ტიბარენებით დასახლებული მხარე, კოლხიდის მეზობლობაში, აქვეა ქალაქი ტრაპეზუნტი 21, 100. იხ. ტიბარენები.

ტიგარანოკერტი (Τιγαρανόκερτα) ქალაქი არმენიაში მასიონის ქვემოთ, იბერიის მახლობლად, იბერიასა და ზეგმას შორის, დააფუძნა ტიგრანმა 175, 197.

ტიგრიხი (Τίγρις) დიდი მდინარე ახიაში, რომელიც არმენიაში იწყება, გაივლის მესოპოტამიას და ეფრატთან ერთად ერთვის სპარსეთის უბეს 173, 174, 175, 176, 185, 186, 190, 191.

ტირა (Τύρα) თანამედროვე მდინარე დნესტრი 66, 88.

ტირამზე (Τυράμβη) ქალაქი მცირე რომბიტეს მახლობლად. ВДМ-ს შენიშვნის მიხედვით „предположительно может быть локализована близ современного города Темрюка, со стороны Пересыпи“ (ВДМ, 1947. № 4, стр. 211) 114.

ტირენია (Τυρηνία) იტალიის ნაწილი, ეტრურია 3, 67, 89, 218.

ტიროსი (Τύρος) ქალაქი ფინიკიაში 49.

ტრაპეზუნტი (Τραπεζούντα) 1. მთა ტავრიდის ხერსონესში (ყირიმში) 21, 100.

2. ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. სანაპირო აქ ჰქმნის მოხრდობას. მის მეზობლადაა ფარნაკია, ასევე ჰერმონასა. ამისოდან ტრაპეზუნტამდე 2 200 სტადიონია, ტრაპეზუნტიდან ფაზისამდე—1 400. ტრაპეზუნტი ელინური ქალაქია. სტრაბონის დროს ის პითოლორისის გამგებლობაში შედიოდა. ტრაპეზუნტსა და ფარნაკიას ზემოთ ცხოვრობდნენ ტიბარანები, ქალდეები, სანები. ტრაპეზუნტი ტიბარანიასა და კოლხიდასთან მდებარეობს 15, 21, 101, 102, 121, 125, 202, 203, 212, 213.

ტრაპეზუსია (Τραπεζουσία) ქალაქ ტრაპეზუნტის მხარე. ეს ადგილები ფარნაკიასთან ერთად დედოტარეს გადასცა პომპეუსმა 202.

ტრაფილია (*Τραφύλια*) პელოპონესის ნაწილი 103.

ტროა (*Τροία, Τροάς*) მხარე მიზიაში, მცირე აზიაში 18, 20, 49, 65, 104, 209, 210.

ტროადა, იგივე ტროა 92. იხ. ტროა.

ტროის ველი (*Τρωαίου πεδίου*) 218.

ტროის ომი (*Τρωαία*) 18, 217, 221.

ფ

ფავენე (*Φασηνί*) არმენიის მხარე კომისენეს და ორქისტენეს მეზობლად 188.

ფაენიტი (*Φαινητίς*) მხარე არმენიის აღმოსავლეთის ნაწილში 189.

ფაზისი (*Φάσις*) 1. მდინარე რიონი. სახელდობრ მისი ქვედა წელი. იგი ასეა დახასიათებული: წარმოიშვება ზემოთ მდებარე მთებში (აქ კავკასიონის მთები იგულისხმება) მრავალი წყაროსაგან; ერთვის გლავკოსი და ჰიოსი. სწრაფი და ხმაურაა. ბევრი მიხვეულ-მოხვეულები აქვს. ასე მიემართება კოლხიდაში, სადაც სანაოსნოდ გამოსადეგი ერთვის პონტოს. მასზე 120 ხილია გადასასვლელი. შესართავთან არის მისი თანამოსახლე ქალაქი. შესართავთან კოლხიდის სანაპირო დაბალაა, რბილი და ქვიშიანი. ტრაპეზუნტიდან ფაზისამდე 1400 სტადიონია. ჰიეროსიდან ფაზისამდე—8000. ამ მდინარის სათავედ ყვირილა ჩანს—მაგ. ფაზისზე მდებარე ქალაქად არის გამოცხადებული შორაპანი. ამგვარად სტრაბონის მიერ ფაზისად ჩათვლილი მდინარის სათავე ყვირილაა და ყვირილა რომ ერთვის რიონს, შემდეგ ამ რიონს ეწოდება ფაზისი. ხშირად ახსენებს სტრაბონი ფაზისს არგონავტთა ლაშქრობასთან დაკავშირებით და მაშინ აღნიშნავს ფაზისზე მდებარე ქალაქ ააას 2, 18, 69, 70, 78, 86, 87, 98, 99, 119, 122, 128, 202.

2. ფაზისად წოდებული მდინარე შესაძლოა ქოროზი იყოს: ა. ფაზისს სათავე აქვს არმენიაში (თუმცა შემდეგ მას ისევ გლავკოსი და ჰიოსი ერთვიან, XI, 2, 17) 123. ბ. ლაპარაკია მდ. ეფრატის მიდამოებზე, შემდეგ გამოცხადებულია, რომ ქვეყანაში ბევრი მდინარეა და მათ შორის განსაკუთრებით ცნობილია ფაზისი და ლიკოსი, ლიკოსის მაგიერად ერატოს უნე თურმე თერმოლონტს ასახელებს. რომელი ქვეყანაა, ნათქვამი არაა. შეიძლება საერთოდ შავი ზღვისპირეთი იგულისხმებოდეს, მაგრამ შესაძლოა—პონტო და მისი მიდამოები, მაშინ ეს ფაზისი ქოროზი უფრო იქნება, ვიდრე რიონი 190.
3. ქალაქი, რომლის ადგილასაც არის დაახლოებით თანამედროვე ქალაქი ფოთი, 15. იმ შემთხვევებში, სადაც გარკვეულად ქალაქზეა ლაპარაკი, სტრაბონი ამბობს: მდინარეზე მდებარე მსგავსი სახელის მქონე ქალაქი, რომელსაც ასე ახასიათებს: კოლხთა სავაქრო ადგილი, გარშემორტყმული მდინარით, ტბითა და ზღვით (აქ არსად ქალაქი ფაზისი უშუალოდ დასახელებული არ არის). ასეთი შემთხვევებია: 122, 123, 128.

ფანაგორია, ფანაგორიონი (*Φαναγόρεια, Φαναγόρειον*) მნიშვნელოვანი ქალაქი, აზიეთი ბოსფორელბის დედაქალაქი, სავაქრო ადგილი მეოტისისა და მის ზემოთ მცხოვრები ბარბაროსებისათვის. აქაა აფროდიტი აპატუროსის ცნობილი სამლოცველო; ფანაგორიასა და გორგიას

შორის ცხოვრობენ ასპურგიანები. Βίλλის შენიშვნის მიხედვით „... κληθύεται в глубине Таманского залива, блиа станицы Сепаной“ (Βίλλ. 1947, № 4, стр. 204) 116. 117.

ჟანარა (Φανάρια) პონტოს ნაწილი, რომელიც ხეობას წარმოადგენს, სადაც მიედინება ლიკოსი და ირისი. ამათ შესართავთან იყო ქალაქი ფეპატორია (შემდეგში—მაგნაპოლისი), მის აღმოსავლეთით არის პარიადრე, დასავლეთით—ლითროსი და ოფლიმოსი. ფარნაკიას ეკვრის სიღენე და თემისკირა და ამათ ზევით არის ფანარა. ეს პონტოს საუკეთესო ნაწილია, განთქმული კარგი მოსავლით. ვანსაკუთრებით ხეთის ხილით 84, 214.

ფარმაკუხები (Φαρμακυσσαι) ორი კუნძული სალამინთან 103.

ფარნაკია (Φαρνακία) გამაგრებული ქალაქი პონტოში, სიღენეს შემდეგ, ტრაპეზუნტის მახლობლად. დაბა კიტოროსისაგან დასახლდა (შეიქმნა) ფარნაკია. მას ეკვრის სიღენე და თემისკირა; ამათ ზემოთ არის ფანარა. ტრაპეზუნტისა და ფარნაკიის ზემოთ ცხოვრობენ ტიბარენები, ქალდეები და სანები. იგი უფრო ქალდეებშია (ე. ი. ხალიბების ტერიტორიაზე). მისი მცხოვრებლები მიწას ნაკლებად ამუშავებენ; შემოსავალი აქვთ პელამიდების ქერისაგან და ლითონების მოპოვებისაგან, რითაც მდიდარია ეს მხარე. სტრაბონი ჰალიძონებს (ე. ი. ხალიბებს) ასახლებს ამ რაიონში. ფარნაკიამდე ვრცელდება პითოდორისის ხელისუფლება. ეს ქალაქიც, ისევე როგორც ზოგი სხვა. პომპეუსმა გადასცა დემოტარეს. ფარნაკია თანამედროვე გირესუნია 93, 101, 125, 202, 203, 204, 212, 213, 214, 219.

ფერა (Φεραί) ქალაქი თესალიაში 104, 135, 193.

ფთია 69. იხ. აქვის ფთია.

ფინიკია (Φινικήη) ქვეყანა აზიაში 42, 65, 197.

ფლორენცია 5.

ფრიჯია (Φρυγία) ქვეყანა მცირე აზიაში, რომელსაც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ტერიტორია (და იქ შემავალი ქვეყნები) ეჭირა 55, 94, 199, 215.

ფრიქსოპოლისი (Φριξόπολις) პატარა ქალაქი იბერიაში, კოლხიდის საზღვარზე. სტრაბონის დროს იდგესა ერქვა 125. იხ. იდგესა.

ჟ

ქალკედონი (Χαλκιδών) ქალაქი ბითონიაში, თრაკიის ბოსფორთან, ბიზანტიონის პირდაპირ 201.

ქალკოლა, ქალკოლის სრუტე (Χαλκιδικός πορθμός) ევბეასა და ბეოტიას შორის (ასე ეწოდება ევბეის ქალაქის, ქალკიდის მიხედვით) 79.

ქალონტიისი (Χαλωντίαις) მხარე ასირიაში, ზაგროსის მთიანეთთან. აქ ამოდის ტიგრისი ისევ მიწის ზედაპირზე 191.

ქარეხი (Χάρης) მდინარე დიოსკურიის მახლობლად 125.

ქართლი 22, 55.

ქარიბდა (Χάριβδος) კლდის სახელწოდება. ეს კლდე სკილას პირდაპირ მდებარეობდა სიცილიის ზღვასთან. აქ ჩაიარეს ოდისეუსმა და არგონავტებმა 67, 68.

ქერქხენე (Ξερξήνη) მხარე, რომელიც მცირე არმენიის მეზობლადაა, თუ მისი ნაწილია და რომელიც (ძვ. წ. ა. II ს-ში) ხალიბებისა და მოსინიკებისაგან მიიტაცეს არმენიელებმა. პ. ინგოროყვას გამოკვლევით ანტიკურ ხანაში ეს ნაწილიც (ქართულად დერკანი) ქართველი ტომების ხალიბების ჯგუფს ეკუთვნოდა („გიორგი მერჩულე“. გვ. 511, 516). В/И-ს განსახლებრით „Ксерксена (Дерсена). в районе современного Эрзерума“ (В/И, 1947, № 4, стр. 232) 189.

ქუთაისი 20.

ზ

ზაფი ზღვა 2, 12, 15, 47, 78, 212.

ზავშეთ-კლარჯეთი 22.

ზიგნთო ზღვა (ზურც შაღატა) ხმელთაშუა ზღვა 90.

ზორაპანი (Zorapaná) ფახისზე მდებარეობს, კოლხიდის ციხე-სიმაგრეა. მას შემდეგ დაიტოვს მთელი ქალაქის მოსახლეობა. აქედან ფეხით. საურზე გზით 4 დღეში მიისვლება მტკვრამდე 123, 128.

ც

ცხენების ქალა (Λειμών Ιππύσιος) არმენიაში 181.

ჭ

ჭითელი ზღვა, იგივე მეწამული ზღვა 81. იხ. მეწამული ზღვა.

ხ

ხალიბე (Χαλίσβη) იგივე ჰომეროსის ალიბე, ქალაქი, თუ ადგილი პონტოში 205, 209.

ხანი (Χάνης) მდინარე, რომელიც ერთვის მტკვარს. იგი სანაოსნოა. В/И შენიშნავს: „Хан, протекающий по Албании, отождествляется в современной рекой Канак в Дагестане“ (В/И, 1947. № 4, стр. 218) 127.

ხელდონია (Χελδόνια) კუნძულები პამფილიის სანაპიროს დასაწყისთან 172, 219.

ხმელთაშუა ზღვა 2.

ხორენე (Χορηνή) პართიის ნაწილი 159.

ხორზენე (Χορζηνή) იბერიის ერთი იმ პროვინციათაგანი, რომელიც ძვ. წ. ა. II ს-ში არმენიამ ჩამოაპყრა იბერიას. სტრაბონის დროს ის და კაზბისენე არმენიის ლკიდურესი ჩრდილო მხარეები ყოფილან და ეკვროდნენ კოლხიდასა და იბერიას. ს. ჯანაშიას განსახლებით „ისტორიული ხორენე—ხორძენე შეიცავდა ხემოთ ვეფრატის აუზში გუმუშანის თემის აღმოსავლეთ ნაწილს და ბაიბურდის თემს (მიახლოვებით, რა თქმა უნდა). ამ ძველი ხორძენეს უეჭველი მემკვიდრეა ადრინდელ-ფეოდალური სომხეთის ერთი დასავლური თემი—ხორძიანა ანუ ხორძიანენა“ (ს. ჯ. შრომები, II, გვ. 93). პ. ინგოროყვას გამოკვლევით ხორძენე მდებარეობდა მდ. ვეფრატის ხეობაში. სახელდობრ მდინარე ვეფრატის შემდინარის გაილის სათავეებში

(ქ. კოლობერდის სექტორში) და ანტიკურ ხანაში, II—I სს-მდე იგი შედიოდა იბერიაში და მესხთა ტერიტორიის ფარგლებში („გიორგი მერჩულე“, გვ 433, 516) 188, 189.

ჰ

- პალიხი (*Ἰάλυξ*) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც პონტოს ერთვის. თანამედროვე ყიზილ-ირმაკი 94, 99, 110, 199, 200, 201, 210, 211, 219.
- პამონია (*Πάμονια*) თესალიის ძველი სახელი 71.
- პარმოზიკე (*Ἀρμόζικη*) გამაგრებული ქალაქი, რომელიც მდებარეობს იბერიაში, მტკვრის ნაპირას კლდეზე, იმ ადგილას, სადაც მტკვარს არაგოსი ერთვის. მისგან 16 სტადიონით არის დაშორებული არაგოსის ნაპირზე მდებარე მეორე ქალაქი, სევსამორა. პარმოზიკე არმაზის ციხეა, რომელიც წარმოადგენდა აკროპოლისს სატახტო ქალაქისათვის, მცხეთისათვის, და რომელიც მდებარეობდა თანამედროვე ბაგინეთის მიდამოებში (ა. აფაქიძე, ანტიკური წყაროების „სევსამორას“ ლოკალიზაციის საკითხისათვის: ისტორიის ინსტიტუტის IV სამეცნიერო სესია, თბილისი, 1953 წ. გვ. 9. შეადარე. მისივე. შენიშვნები *Scythica et Caucasia*-ს ახალი გამოცემის გამო: მუზეუმის მოამბე, XV-B, 1948 წ. გვ. 187—188. სადაც სწორად არის გაკრიტიკებული ВДИ-ს კომენტატორი. იხ. ВДИ, 1947, № 4, стр. 218) 129.
- პეატომპილე (*Πεατομπίλος*) პართების სატახტო ქალაქი 158, 159.
- პელესპონტი (*Πελοπόννησος*) დღევანდელი დარდანელის სრუტე 71, 75, 82, 83, 90, 94, 208.
- პენიოზია (*Πηνιόζια*) ქვეყანა შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. რომელიც დასახლეს ლაკონელებმა, დიოსკურების მეეტლეებმა (ჰენიოხებმა); პენიოზების საცხოვრისი 118.
- პერაკლეა (*Περάκλεια*) 1. მიდიის ქალაქი, რავეს მახლობლად 159.
2. პონტოს ქალაქი 200, 201.
- პერაკლეის კონცხი (*Περάκλειος ἄκρον*) ამისოს მახლობლად. თანამედროვე „Чалты-бурун“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 234) 203.
- პერაკლეს სტელები (*Περάκλειαι στήλαι*) გიბრალტარის სრუტე 74, 90. იხ. სტელები.
- პერაკლეაონი (*Περάκλειον*) მეოტისის მახლობლად, მირმეციონთან, დასახლებული ადგილი (ქალაქი) 114.
- პერმონახა (*Περμωνάχα*) ქალაქი კიმერიის ბოსფორში, ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით „покалнуается предположительно на мысу между лиманами Цукур и Кизил-Таш Таманского полуострова“ (ВДИ, 1947, № 4, стр. 212) 116, 203.
- პეროპოლიხი (*Περώων πόλις*) ქალაქი ეგვიპტეში 85.
- პესპერიდები (*Πεσπερίδες*) მითიური არსებანი, რომლებიც ქვეყნის კიდევ ცხოვრობდნენ 96.
- პილარა (*Ἰππάρα*) ციხე-სიმაგრე მცირე არმენიაში (დიდი და მცირე არმენიის საზღვარზე) 212.
- პიეროხი (*Ἰερόων*) კონცხი შავი ზღვის შესასვლელთან თრაკიის ბოსფორის სანაპიროზე 202.

- ჰიპანისი** (**Υπανης*) 1. მდინარე ინდოეთში, რომელზედაც გადავიდა ალექსანდრე 163.
2. მდინარე, რომელიც ტანაისის პარალელურია, სპეციალისტები ამაჲ აიგივებენ თანამედროვე დნესტრთან 88.
3. თანამედროვე მდ. ყუბანი 99, 116, 117
- ჰიპაგისა** (**Υπαγισία*) ქვეყანა, სადაც მოვიდნენ არგონავტების ჩამომავლები 103.
- ჰიპოხო** (**Ιππος*) მდინარე, რომელიც ერთვის ფაზისს. ჩვეულებრივ მას აიგივებენ ცხენისწყალთან 123, 128.
- ჰირკანია** (**Ίρκανία*) სპარსეთის პროვინცია კასპიის ზღვის სამხრეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით 9, 66, 83, 84. 87. 89, 94, 95, 137, 145, 146. 147, 146, 150, 151, 152, 162, 167, 168.
- ჰირკანიის ზღვა** (**Ύρκανία θάλασσα*) იგივე კასპიის ზღვა 82. 87, 90. 94, 109. 142, 148, 150, 151, 152, 168, 169, 170. 177, 180.
- ჰირკანიის უბე** (**Ύρκανιος ἄβυσσος*) იგივე ჰირკანიის ზღვა 155. იხ. ჰირკანიის ზღვა.

Азия 24.
Армения 23, 29.
Ассирия 55.
Боспор 13, 61.
Вавилония 55.
Восток 55.
Грузия 21, 23.
Египет 52, 55.
Иберия 13, 24.

Каппадокия 57.
Кирена, город 35.
Колхида 100.
Комана 57.
Парфия 23.
Римская империя 57.
Скифия 13, 61.
Тибаравия 100.

Aramea 13.
Kaukasien 13.

Mitylene 7, 13.

უშთავკმხ უხცლომათა განსოკება

გვ.	სტრ.	არის	უნდა იყოს
3	3	და სხვ ¹ .	და სხვ ¹ .)
10	16	(ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიკოსი);	ეს ფრაზა უნდა იყოს მე-17 სტრიქონში „კლიტარქოს“-თან.
18	4	აფაში, ქალაქ ფაზისთან	ქალაქ აფაში, ფაზისთან
21	19—20	ქალაქი და მთა ტრაპეზუნტი, რომლებიც... არიან	ქალაქი ტრაპეზუნტი, რომელიც... არის
54	3—4	ლევკადიდან).	ლევკიდან).
58	13	ტენოსის	ტენესის
70	29—30	აფას ზომ მიუთითებენ ქალაქ ფაზისთან	აფას ზომ მიუთითებენ [როგორც] ქალაქს ფაზისთან
71	1—2	[სპილენძისაგან]	სპილენძისაგან
84	11	დაბლობი	მოვაკებული
86	25	დაახლოებით 300 სტადიონი,	განსხვავება მხოლოდ 300 სტადიონია.
91	20	კუნძული ლევკოსი	კუნძული ლევკე
99	16—17	ისტროსი, ფაზისი,	ისტროსი, ტანისი, ბორისთენე, ჰიპანისი, ფაზისი,
102	22	მინიფოსი	მინიური
115	3—4	მწვერვალზე. [კონცხზე]	მწვერვალზე
119	23—24	ჰენიოზებს ბასილევსი	ჰენიოზებს ოთხი ბასილევსი
121	3	დასახლებულ	დასახლებულ
123	35	εις τοσς εἰς	εις τοσς τοσσας εἰς
126	36	საბადური	საბადოები
146	10	სპარსელები	პარსიები
146	11	ენიანებმა	აფნიანებმა
160	29	ევკრატისთან	ევკრატიდასთან
162	10	'Αραχσία	'Αραχσία
162	14	ანახოსია	არახოსია
164	6	ევკრატიდას	ევკრატიდეს
174	34—35	ატროპატამდე და დიდ [არმენიამდე].	ატროპატამდე და დიდ [მიდიამდე].
207	32	ელაიტელის	ელეელის
216	1	'Ασχαίου	'Αραχσίου
216	3—4	ასკაფოსისა	არკაფოსისა

რედაქტორი ალ. გავაჩელიძე
მხატვარი გ. ნადირაძე
გამომცემლობის რედაქტორი ლ. კობიძე
ტექნორედაქტორი ნ. ჯაფარიძე

გადაეცა წარმოებას 27. III. 56 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 24. I. 57 წ
ქალაქის ზომა 60×92. წიგნის ანაწყოების ზომა 6×10. ტირაჟი 1000
სტამბის შეკვეთა № 364. უგ 00109. სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 19,25.
სააღრიცხვო-საგამომცემლო 17,92. საავტორო ფურცელი 17,66.
ქალაქის ფურცელი 9,625

ფ ა ს ი 15 მან.

სტალინის სახ. თბ. სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობის სტამბა,
უნივერსიტეტის ქ., 1.

Типография издательства ТГУ имени И. В. Сталина.
Университетская, 1.